

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM VII. ANNUS 662.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΜΑΞΙΜΟΥ

ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ,

ΑΠΑΝΤΑ.

S. P. N. MAXIMI

CONFESSORIS,

OPERA OMNIA

EX PROBATISSIMIS QUÆQUE MSS. CODICIBUS, REGIIS, CARD. MAZARINI, SEGUIERIANIS, VATICANIS, BARBERINIS MAGNI DUCIS FLORENTINIS, VENETIS, ETC., ERUTA, LATINE TRANSLATA, NOTISQUE ILLUSTRATA,

CURA ET STUDIO

R. P. FRANC. COMBEFIS, ORD. FR. PR.

ACCEDIT

S. MAXIMI LIBER DE VARIIS DIFFICILIBUS LOCIS SS. PATRUM DIONYSII ET GREGORII, QUEM EX CODICE GUDIANO DESCRIPSIT, ET IN LATINUM SERMONEM INTERPRETATUS, POST JOANNIS SCOTI ET TH. GALE TENTAMINA, PRIMUS INTEGRUM EDIDIT FRANC. OEHLER, THEOLOGICÆ DOCTOR.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENEUNT 2 VOL. 22 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1865

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM

UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA.

SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J. - P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATE SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICA EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 109 VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 55 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUI EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. QUÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBICIANTUR, ET EAS IN TEMPORE SUO ANNUNTIABIMUS, SI TEMPOS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XC.

S. MAXIMUS ABBAS.

EXCŪDEBATUR ET VENIT APUD J. - P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM VII. ANNUS 662.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC VOLUMINE XC CONTINENTUR.

S. MAXIMUS ABBAS.

Quæstiones ad Thalassium de Scriptura sacra.	col 244
Quæstiones et dubia.	786
Expositio in Psalmum LIX.	855
Orationis Dominicæ expositio.	871
Liber asceticus.	911
Capita de Charitate, etc.	959
Capita Theologiæ et Æconomix.	1083
Excerptum ex opere LXII dubiorum.	1462

χρησιον κακά; Λέγω δὲ ἡδονὴν καὶ λύπην, ἐπι-
θυμίαν καὶ φόβον, καὶ τὰ τούτοις ἐσόμενα.

Ἀπόκρισις.

Τὰ πάθη αὐτὰ, ὡσπερ καὶ τὰ λοιπὰ, τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων προηγουμένως οὐ συνεκτίσθη· ἐπεὶ καὶ εἰς τὸν ὅρον ἂν συνετέλουσαν τῆς φύσεως. Λέγω δὲ, παρὰ τοῦ Νυσσαίου μεγάλου Γρηγορίου μαθὼν, ὅτι διὰ τὴν τῆς τελειότητος ἔκπτωσιν, ἐπεισῆχθη αὐτὰ τῷ ἀλογωτέρῳ μέρει προσφύετα τῆς φύσεως· δι' ὧν, ἀντὶ τῆς θείας καὶ μακαρίας εἰκότος, εὐθύς ἅμα τῇ παραβάσει διαφανῆς καὶ ἐπίδηλος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ γέγονεν, ἢ τῶν ἀλόγων ζώων ὁμοίωσις. Ἔδει γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ λόγου καλυφθείσης, ὅφ' ὧν γνωμικῶς ἐπεσπάρτατο τῆς ἀλογίας γνωρισμάτων, ἐνδίκως τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων κολάζεσθαι· σφῶς εἰς συναίσθησιν τῆς λογικῆς μεγαλοσύνης ἐλθεῖν οἰκονομοῦντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον.

Πλὴν καλὰ γίνεται καὶ τὰ πάθη ἐν τοῖς σπουδαίοις· ὁπρὶν αὐτὰ τῶν σωματικῶν ἀποστήσαντες, πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων μεταχειρίζονται κτήσιν· οἷον, τὴν ἐπιθυμίαν, τῆς νοερᾶς τῶν θείων ἐφέσεως ὀρεκτικὴν (1) ἐργάζονται κίνησιν· τὴν ἡδονὴν δὲ, τῆς ἐπὶ τοῖς θείοις χαρίσμασι τοῦ νοῦ θελητικῆς ἐνεργείας εὐφροσύνην ἀπήμονα· τὸν δὲ φόβον, τῆς μελλούσης ἐπὶ πλημμελήμασι τιμωρίας προφυλακτικὴν ἐπιμέλειαν· τὴν δὲ λύπην, διορθωτικὴν ἐπὶ παρόντι κακῷ μεταμέλειαν. Καὶ συντάμως εἰπέτω, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν ἱατρῶν, σωματικῆς φαρμακικῆς θηρῆς τῆς ἐχίδνης τὴν οὖσαν ἡμελετωμένην ἀφαιρουμένους λύθωσιν, τοῖς πάθεσιν τούτοις πρὸς ἀναίρεσιν χρώμενοι παρούσης κακίας ἢ προσδοκωμένης, καὶ κτήσιν καὶ φυλακὴν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως. Καλὰ οὖν, ὡς ἔφην, ταῦτα τυγχάνει διὰ τὴν χρῆσιν, ἐν τοῖς πᾶσι νόημα αἰχμαλωτίζουσιν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ Θεοῦ τι τούτων εἴρηται τῇ Γραφῇ, ἢ ἐφ' ἁγίων· (2) ἐπὶ μὲν Θεοῦ, δι' ἡμᾶς, καὶ ὡς ἡμῖν προσφύως διὰ τῶν ἡμετέρων παθῶν τὰς σωστικὰς ἡμῶν καὶ ἀγαθοουργοὺς τῆς προνοίας προόδους ἐκφαινούσης, (3) ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων, ὡς οὐκ ἄλλως δυναμένων τὰς περὶ Θεοῦ νοερὰς αὐτῶν σχέσεις καὶ διαθέσεις διὰ φωνῆς προενέγκαι σωματικῆς, χωρὶς τῶν ἐγνωσμένων τῇ φύσει παθῶν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Πῶς καὶ πότε καλὰ ταῦτα τὰ πάθη γίνεται.

β'. Ὅτι τοὺς διαφόρους περὶ ἡμᾶς τῆς Προνοίας τρόπους τοῖς ἡμῖν ἐγνωσμένοις πάθεσιν ἢ Γραφῇ διαπλάττει.

γ'. Ὅτι τὴν περὶ Θεοῦ ποιῶν σχέσιν τῶν ἁγίων τοῖς ὀνόμασι τούτοις ἢ Γραφῇ διασημαίνει.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

* Εἰ πάντα τὰ εἶδη τὰ συμπληροῦντα τὸν κό-

A dit? puta, voluptas et macror, cupiditas et timor, et quæ sunt his coniectanea?

Responsio.

Affectus isti, ut, et reliqui, non primario cum hominibus fuerunt conditi. Alioqui etiam conferrent ad naturæ definitionem. Dico vero, quod magno Gregorio Nysseno auctore didici, quod homo a perfectione prolapsus sit, subinductos hosce affectus, in ea enatos naturæ parte, quæ a ratione remotior est: quibus, divinæ beatæque imaginis loco, statim a prævaricatione, brutarum animantium similitudo conspicua ac manifesta in homine existit. Par enim erat, ut rationis obruta dignitate ac obscurata, iis juste humanum genus puniretur, quas sibi sponte ac voluntate irrationalitatis notas asciverat: sapienti dispensatione agente Deo, ut hinc homo eruditus, ad rationalis magnificentiæ sensum emergeret.

Cæterum affectus etiam iis bono cedunt, qui studiosi ac virtutis cultores sunt: tunc nimirum, cum sapienti consilio a terrenis avocantes, in hoc assumunt, ut cœlestia consequantur. Exempli causa, cupiditatem, intelligentis animi divina appetentis motum efficiunt: voluptatem, voluntatis animi pro divinis **IG** charismatibus jucunditatem innoxiam: metum, sedulam futuri delictorum merito supplicii cavendi curam: tristitiam atque mœrorem, qua præsens malum emendandum sit, pœnitentiam. Et, ut summa dicam, peritorum medicorum more, qui viperae ferae noxiæ corpori intoxicatam neglectam auferunt labem: hisce illi affectibus utuntur, ut vel præsens, vel quod futurum expectatur, malum auferant; virtutemque ac scientiam, qua acquirant, qua partam custodiant. Boni igitur sunt, uti dicebam, hinc affectus, pro usus ratione, in eis nimirum qui sensum omnem ac cogitatum in Christi obedientiam captivant.

Quod si etiam horum aliquid in Scriptura de Deo aut sanctis dictum est: ita quidem in Deo, quod nostri causa, et ut nobis conveniens est ac ex natura, ex nostris affectibus, salutare nobis ac benefico providentiæ processu significet: in sanctis autem, quod non aliter, eorum de Deo intelligentis animi affectiones habitusque corporea proferre voce possimus, quam ut notis natura affectibus utamur.

SCŒLIA.

1. Quomodo ac quando, hinc affectus boni ac honesti fiant.

2. Diverses in rem nostram Providentiæ modos divina Scriptura affectuum nobis cognitorum nominibus effingit.

3. Scriptura, sanctorum in Deum affectam talem ac habitum his nominibus significat.

QUÆSTIO II.

Siquidem species omnes, quæ mundum complent,

* Ex Regio cod. emendato ex duplici Segovierano et Badermii. Scholia ex Segovier.

sex dierum spatio condidit mundi Ovifex, quidnam postea Pater operatur? Ait enim Dominus «Pater meus usque modo operatur, et ego operor⁸.» Nunquid spicierum semel productarum conservationem dicit?

Responsio.

Qui creaturarum rerum rationes, universasque rerum essentias, Deus semel, ut novit ipse, compleverit, usque modo operatur; non ea duntaxat ratione quod hæc in rerum natura conservet; sed quod etiam partes, quæ eis potentia insunt, in actu condat, producatque ac existentia donatas confoveat. Ad hæc etiam, quod Providentia, ad universalium similitudinem particularia excolat, donec universaliori naturæ rationi substantiæ **17** utentis ratione (quo motu particularia in beatitudinem feruntur) unita voluntatis appetitione inter se ac cum universo consona, parique motu incitata effecerit: adeo ut ad voluntatis sententiam ac propositum animi quod spectat, ab universalibus nihil particularia differant: sed una eademque in universis ratio intelligatur, nihil eorum, de quibus æqualiter prædicatur, modis divisa: atque in eum modum universorum reipsa actuque gratiam deificationis ostenderit: ob quam Deus ac Verbum factus homo, ait: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*: Pater quidem pro bona complacens voluntate: Filius autem, ipse operans: sancto denique Spiritu, substantialiter tum Patris in omnibus bonam complete voluntatem, tum Filii ipsam operationem; ut per omnia et in omnibus unus sit in Trinitate Deus, qui certa pro modulo ratione in singulis per gratiam dignis, inque universis intelligatur; uti fere in toto ac singulis membris corporis citra diminutionem naturaliter anima existit.

SCHOLIA.

1. In materia: hoc est, universarum rerum substantia, potentia existunt, quæ sigillatim ex materia fiunt singularia; quorum, ait, ortum Deus palam operatur.

2. Singularium cum universalibus assimilationem dicit, omnium hominum secundum unam animorum agitationem cum naturæ ratione unionem; quam Deus per providentiam efficit, ut sit omnium, sicut una natura, sic et animi sententia, cunctis cum Deo ac inter se Spiritus munere copulatis.

3. Quod dicit, *ἴσως*, pro eo est ac dicat, *ὁμοίως*, id est, *similiter*.

QUÆSTIO III.

Quisnam est juxta Evangelium, qui in civitate amphoram aquæ bajulat, cui obviam fiunt missi a Christo discipuli, ac quem sequi jubentur⁹? Quis etiam paterfamilias, et quare ab evangelistis nomen reticetur? quod item cœnaculum grande stratum, in quo tremendum divinæ cœnæ peragitur mysterium¹⁰.

⁸ Joan. v, 17. ⁹ Marc. xiv, 15. ¹⁰ Luc. xxii, 10.

σμορ, ἐν ταῖς ἑξ ἡμέραις ὁ Δημιουργὸς ἐποίησεν, τί μετὰ ταῦτα ὁ Πατὴρ ἐργάζεται; Ἐφη γὰρ ὁ Κύριος· «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.» Μὴ τι ἄρα τῶν ἁπαξ γεγενησῶν εἰδῶν συντήρησιν λέγει;

Ἀποκρίσις.

Τοὺς μὲν πρώτους τῶν γεγονότων λόγους Θεός, καὶ τὰς καθ' ὅλου τῶν ὄντων οὐσίας ἅπαξ, ὡς οἶδεν αὐτὸς, συμπληρώσας, ἕως ἔτι ἐργάζεται, οὐ μόνον τὴν τοῦτων αὐτῶν πρὸς τὸ (1) εἶναι συντήρησιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν τῶν ἐν αὐτοῖς δυνάμει μερῶν δημιουργίαν, πρόοδόν τε καὶ σύστασιν· (2) ἔτι μὴν καὶ τὴν διὰ τῆς προνοίας πρὸς τὰ καθ' ὅλου τῶν μερικῶν ἑξομοίωσιν· ἕως ἂν τῷ κατὰ φύσιν γενικωτέρῳ λόγῳ τῆς λογικῆς οὐσίας, διὰ τῆς πρὸς τὸ εἶναι κινήσεως τῶν μερικῶν, τὴν ἀθάλαστον ἐνώσας ὄρμην, ποιήσειεν ἀλλήλοις τε καὶ τῷ ὅλῳ σύμφωνα καὶ ταυτοκίνητα, μὴ ἐχόντων τὴν γνωμικὴν πρὸς τὰ καθ' ὅλου τῶν ἐπὶ μέρους διαφοράν· ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἐφ' ὅλων θεωρηθήσεται λόγος, μὴ διαιρούμενος τοῖς τῶν καθ' ὄν (3) ἴσως κατηγορεῖται τρόποις· καὶ οὕτως ἐνεργουμένην τὴν ἐκθεωτικὴν τῶν ὅλων ἐπιδειξῆται χάριν· δι' ἣν γενόμενος ἄνθρωπος ὁ Θεὸς καὶ Λόγος φησὶν· Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι· ὁ μὲν, εὐδοκῶν· ὁ δὲ, αὐτουργῶν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐσιωδῶς τὴν τε τοῦ Πατρὸς ἐπὶ πᾶσιν εὐδοκίαν καὶ τὴν αὐτουργίαν τοῦ Υἱοῦ συμπληροῦντος, ἵνα γένηται διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι εἷς ὁ ἐν Τριάδι Θεός, ἀναλόγως ἐκάστῳ κατὰ χάριν τῶν ἀξιοῦμένων, καὶ ὅλοις ἐνθεωρούμενος, ὡς ὅλῳ καὶ ἐκάστῳ μέλει τοῦ σώματος δίχα μειώσεως ἐνυπάρχει φυσικῶς ἢ ψυχῆ.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ἐν τῇ ὕλη· ποτέστι, τῇ καθόλου τῶν ὄντων οὐσίᾳ δυνάμει τυγχάνουσι, τὰ κατὰ μέρος ἐκ τῆς ὕλης γινόμενα μερικὰ, ὧν τὴν γένεσιν φησὶν ὁ Θεὸς προδήλως ἐργάζεται.

β'. Τὴν πρὸς τὰ καθόλου τῶν μερικῶν ἑξομοίωσιν λέγει, τὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων κατὰ μίαν τῆς γνώμης κίνησιν πρὸς τὸν λόγον τῆς φύσεως ἔνωσιν, ἣν ἐργάζεται διὰ τῆς προνοίας ὁ Θεός, ἵνα γένηται πάντων ὡσπερ μία φύσις, οὕτω καὶ γνώμη, πάντων Θεῷ τε καὶ ἀλλήλοις συναφθέντων διὰ τοῦ Πνεύματος.

γ'. Fr. τὸ ἴσως, ἀνθ' ὁμοίως.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Τίς ἐστὶ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὁ ἐν πύλῃ τοῦ κερᾶμιον βαστάων τοῦ ὕδατος, ᾧ οἱ ὑπὸ Χριστοῦ πεμπόμενοι μαθηταὶ ἀπαντῶσι, καὶ κελεύονται ἀκολουθεῖν; Τίς τε ὁ οἰκοδεσπότης; πῶς τοῖς [Fr. καὶ διὰ τί παρὰ τοῖς] εὐαγγελισταῖς σιωπᾶται τὸ ὄνομα; καὶ τί τὸ ἀνώγειν τὸ μέγα καὶ ἐστρωμένον, ἐν ᾧ τὸ φρικτὸν τοῦ Θεοῦ δείπνον τελεῖται μυστήριον;

Ἀπόκρισις.

A

Responsio.

Ἡ Γραφή παρεσιώπησε τοῦ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα, πρὸς τὸν ἀπέστειλεν ὁ Σωτὴρ τοὺς δύο μαθητὰς εἰς τὴν τοῦ Πάσχα παρασκευὴν· ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀπεστάλησαν. Ὅθεν κατὰ πρώτην ἐπιβολὴν, ὑπονοῶ τοῦτον δηλοῦσθαι διὰ τῆς πόλεως τὸν αἰσθητὸν κόσμον· τὸν ἀνθρώπων δὲ, τὴν καθόλου φύσιν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἣν ἀποστέλλονται ὡς μαθηταὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, καὶ πρόδρομοι τῆς αὐτοῦ πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς εὐωχίας ἐτοιμασταί, ὁ τῆς πρώτης διαθήκης νόμος, καὶ ὁ τῆς καινῆς· ὁ μὲν, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παντὸς μολυσμοῦ τὴν φύσιν ἀποκαθαίρων· ὁ δὲ, διὰ τῆς θεωρητικῆς μυσταγωγίας, ἀπὸ τῶν σωματικῶν πρὸς τὰ συγγενῆ τῶν νοητῶν θεάματα τὸν νοῦν γνωστικῶς ἀναβιβάζων· καὶ τούτου τεκμήριον, τὸ τοὺς πεμφθέντας μαθητὰς εἶναι Πέτρον καὶ Ἰωάννην. Ἔστι γὰρ ὁ μὲν Πέτρος, πράξεως, ὁ δὲ Ἰωάννης, θεωρίας σύμβολον.

Διὸ προσφύρωσ ὑπαντᾷ πρῶτος αὐτοῖς ὁ τὸ κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος· σημαίνων δι' αὐτοῦ πάντας τοὺς κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν τοῖς ὤμοις τῶν ἀρετῶν, ὡς ἐν κεραμίῳ τῇ νεκρώσει τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τοῦ σώματος, φρουρουμένην βαστάζοντας τὴν διὰ τῆς πίστεως τῶν μολυσμῶν αὐτοὺς ἐκκαθαίρουσαν χάριν τοῦ Πνεύματος. Εἶτα μετὰ τοῦτον δευτερος, ὁ τὸ ἀνώγειον ἐστρωμένον δεικνὺς οἰκοδεσπότης· διδάσκων ὡσαύτως δι' αὐτοῦ, πάντας τοὺς κατὰ θεωρίαν τὸ ὕψος τῆς ἑαυτῶν καθαρᾶς καὶ μεγαλοφυοῦς διανοίας, ὡς περ ἀνώγειον πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μεγάλου Λόγου θεοτρειπῶς, γνωστικοῖς νοήμασι τε καὶ δόγμασι καταστρώσαντας. Ἡ δὲ οἰκία ἐστὶν ἡ κατ' εὐσέθειαν ἔξις· πρὸς ἣν μὲν πρακτικὸς ὁδεύει νοῦς τὴν ἀρετὴν διέπων· δεσπόζει δὲ ταύτης, ὡς ἰδίαν φύσιν λοιπὸν κτησάμενος, ὁ τῷ θεῷ φωτὶ τῆς μυστικῆς γνώσεως καταλαμπόμενος νοῦς· καὶ διὰ τοῦτο σὺν τῷ πρακτικῷ, τῆς ὑπερφουῦς τοῦ Σωτῆρος Λόγου παρουσίας τε καὶ εὐωχίας ἀξιοῦμενος.

Εἷς μὲν οὖν ὁ ἄνθρωπος εἴρηται, καὶ δύο· εἴπερ ὁ μὲν, κεράμιον βαστάζων γέγραπται, ὁ δὲ, οἰκοδεσπότης ἀναγορεύεται. Εἷς μὲν, ὡς ἔφην, τυχόν, διὰ τὴν μίαν φύσιν· δύο δὲ, διὰ τὴν ταύτην τὴν φύσιν τοῖς πρακτικοῖς κατ' εὐσέθειαν διηρηθῆσαι, καὶ θεωρητικοῖς· οὗς πάλιν διὰ τοῦ πνεύματος μιγνύς ὁ λόγος, ἓνα καλεῖ τε καὶ ποιεῖ.

Εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν καθέκαστον ἄνθρωπον θέλοι τις τὰ εἰρημένα θεωρῆσαι, τῆς ἀληθείας οὐκ ἐκθέσθηκε. Πόλις γάρ ἐστιν ἡ τοῦ καθέκαστον ψυχῆ, εἰς ἣν διαπαντὸς ἀποστέλλονται ὡς μαθηταὶ τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ, οἱ περὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως λόγοι. Ὁ δὲ τὸ κεράμιον βαστάζων τοῦ ὕδατος ἐστὶν ὁ ἀνέχων τοῖς ὤμοις τῆς ἐγκρατείας ἀκαθαίρετον τὴν ἐν βαπτισματι δοθεῖσαν χάριν τῆς πίστεως καρτερικὸς τρόπος τε καὶ λογισμὸς. Ἡ δὲ οἰκία ἐστὶν ἡ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων, ὡς περ λίθων στεβῆρων τε καὶ ἀνδρικῶν ἰθῶν τε καὶ λογισμῶν οἰκοδομηθεῖσα κατάστασις τε

¹¹ Matth. xxvi, 48.

Reticuit Scriptura hominis nomen, ad quem Salvator binos misit discipulos, ut Pascha pararent: neque id solum, sed et civitatis, ad quam missi fuerunt. Unde secundum eum intellectum qui primus animo cogitanti occurrit, per civitatem, mundum istum sensibus objectum designari existimo: per hominem vero, universam hominum naturam, ad quam ut Dei ac Verbi discipuli, ejusque **18** mysticum hominum genere convivii prævii instructores mittuntur, prioris testamenti lex, ac novi: quarum altera, per eam philosophiæ partem quæ in actione versatur, ab omni naturam inquinamento emundat; altera per altiolem contemplationis doctrinam, a rebus corporeis ad cognata intellectilium spectacula objectaque, scientiæ luminibus mentem provehit. Hæjusque rei indicium est, quod missi discipuli Petrus sint et Joannes: quorum ille, actionis; iste, contemplationis typum gerit.

Idecirco congrue apteque, amphoram aquæ bajulans eis primus occurrit, sui figura omnes significans, qui per philosophiam actioni studentem, velut in amphora, in mortificatione membrorum corporis, quæ sunt super terram, inclusam tutamque Spiritus gratiam, a sordibus per fidem emundantem, virtutis lacertis bajulant. Tum post eum, qui cœnaculum stratum ostendit, paterfamilias, a se itidem illos omnes designans, qui per contemplationem, mentis suæ puræ ac magnificæ, cœnaculi in morem, quo magnum Dei Verbum ut Deum decet suscipiatur, scientiæ notionibus dogmatisque celsum constraverint verticem. Domus denique, pietatis habitus est: ad quam actioni studens animus, colende virtutem, iter contendit: patris vero familias jure illi animus dominatur, ut qui suam natura jam possideat, divina mysticæ scientiæ luce præfulgens; eamque ob rem cum eo qui actioni studet, eximia Servatoris Verbi præsentia ac convivio beatur.

Unus quidem homo dictus est, itemque duo: siquidem scriptum est alterum amphoram aquæ bajulare: alter, paterfamilias palam nuncupatur. Unus quidem fortean, uti monui, ob naturæ unitatem: duo autem, quod hæc natura, piorum classe divisa sit, eorum qui actioni student, et qui contemplationi: quos rursus per spiritum Scriptura miscens ¹¹, unum tum appellat tum facit.

Quod si etiam in singulos dicta homines hæc quispiam velit contemplari, a veritate nihil erraverit: est enim uniuscujusque hominis anima civitas, ad quam, ut Verbi Deique discipuli jugiter mittuntur, virtutis ac scientiæ rationes seu sermones. Qui autem amphoram aquæ bajulat, fortis morum temperatio est atque ratio, concessam in baptismo fidei gratiam, continentis lacertis inviolabilem sustentans. Domus autem, qui ex variis **19** diversisque velut lapidibus, et robustis fortibusque moribus ac rationibus, virtutum status habitusque exædificatur.

action
lych

action

con

Cœnaculum, lata mens et spatiosa, scientiæque comparata capacitas, divinis mysticorum ac arcanorum dogmatum perornata spectaculis. Paterfamilias, mens splendidis virtutis ædibus, sublimique scientiæ pulchritudine ac magnitudine dilatata, ad quam, cum discipulis suis, hoc est, primis ac spiritalibus de natura atque tempore notionibus, adveniens Verbum, sui copiam facit. Vere enim Pascha, Verbi ad humanam mentem transitus est; quo nempe cunctis iis qui digni sint, honorum suorum commercio, mystice Deus Verbum adveniens plenitudinem largitur.

SCHOLIUM.

In quibus scilicet occultus proditur. Ex iis enim quæ sunt, eorum Creatorem cognoscimus, qui vere eorum rationes existat, quæ condita sunt. Tempus vero et naturam vocat, quæ sub tempore ac natura comprehenduntur; ac quibus subest, quidquid conditum est, sive ejusmodi sit ut sola mente intelligatur, sive etiam sensu percipiatur: cum quibus Deus Verbum ad eos qui sint digni advenit. Ex his enim quæ sunt circa ipsum cognoscitur, totumque sese impartit, pro cujusque captu atque merito conformis factas. Spirituales de tempore atque natura notiones vocat, eorum rationes nosse, excessu a materia et forma, id est, a carne et mundo; ejus causa, qui propter nos illa factus est.

QUÆSTIO IV.

Quonam modo Dominus discipulis præcepit non habere duas tunicas ¹², cum ipse, ut sanctus Joannes evangelista auctor est ¹³, quinque haberet; ac liquet ex iis qui partiti sunt; ac quænam sint hæc indumenta.

Responsio.

Salvator quinque tunicas minime habuit, sed unam super nudo, seu interulam, et exteriorem amictum: e quibus, quæ super nudo, tuniculam seu indusium vocant; exteriorem vero amictum, togam seu pallium, atque alias vestem dictitant. Mystice autem magnus Joannes evangelista, historix rudi sententia atque littera, sensus vim spiritalis arcanam per Spiritum reddidit: ut nimirum per ea quæ gesta narrantur, mentem nostram ad eorum quæ intelliguntur veritatem adduceret. Illa igitur desuper contexta per totum Salvatoris tunica, quam non diviserunt, qui in crucem ipsum egerunt, etsi exuere iis concessum ²⁰ est, virtutum est aliis aliis coherentibus indivisaque connexio ac complexio: et quod a nobis Verbo adhibetur conveniens decensque tegumentum: vel novi, qui secundum ipsum est, hominis desuper per Spiritum contexta gratia. Exterior autem amictus, mundus est in sensum cadens, elementis quatuor divisus: quem velut quatuor vestimenta partiuntur,

Partiuntur itaque dæmones quatuor elementis

A καὶ ἕξις τῶν ἀρετῶν. Τὸ δὲ ἀνώγειον, ἡ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἐστὶ διάνοιά τε καὶ ἐπιτηδειότης τῆς γνώσεως, θεοῖς μυστικῶν τε καὶ ἀποβήτων δογμάτων κατακοσμηθεῖσα θεάμασι. Ὁ δὲ οἰκοδοσότης ἐστὶν ὁ νοῦς, ὁ τῷ λαμπρῷ τῆς κατ' ἀρετὴν οἰκίας, καὶ τῷ ὕψει, κάλλει τε καὶ μεγέθει τῆς γνώσεως ἐμπλατυνόμενος: πρὸς ὃν μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, τοῦτέστι τῶν περὶ φύσεως καὶ χρόνου πρώτων καὶ πνευματικῶν νοημάτων, ἐνδημῶν ὁ Λόγος, ἐκυτὸν μεταδίδωσι. Πάσχα γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τοῦ Λόγου διάβασις, καθ' ἣν τὸ πλήρες ἅπασι χαρίζεται τοῖς ἀξίοις διὰ τῆς τῶν οἰκείων ἀγαθῶν μετοχῆς, παραγενόμενος μυστικῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

B Ἐν οἷς κρυπτόμενος φαίνεται. Ἐκ γὰρ τῶν ὄντων, τὸν τῶν ὄντων γινώσκωμεν Ποιητὴν, ὄντα κυρίως οἱ λόγοι τῶν γεγονότων. Χρόνον δὲ καὶ φύσιν, οἷς περιέχεται τὸ ὑπὸ χρόνον καὶ φύσιν φησὶ, καὶ ὕψ' ἂ πᾶν κτιστὸν, νοητὸν τε καὶ αἰσθητὸν: μεθ' ὧν ὁ Λόγος καὶ Θεὸς τοῖς ἀξίοις ἐπιδημῶν. Ἐκ γὰρ τῶν περὶ αὐτὸν γινώσκεται, ὅλον τε αὐτὸν ἐμπαράχει, κατ' ἀναλογίαν ἐκάστῳ συμμορφάζόμενος. Πνευματικὰ δὲ νοήματα περὶ χρόνου καὶ φύσεως, τὸ τοὺς λόγους τούτων εἰδέναι, διὰ τοῦ ἕξω ὕλης καὶ εἶδους γενέσθαι, ἦτοι σαρκὸς καὶ κόσμου, διὰ τὸν ταῦτα δι' ἡμᾶς γενόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

C Πῶς τοῖς μαθηταῖς ἐνετείλατο ὁ Κύριος, μὴ κτήσασθαι δύο χιτῶνας, αὐτὸς πέντε κεκτημένος, κατὰ τὸν ἅγιον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, ὡς ἐκ τῶν μερισμαμένων αὐτὰ δὴλόν ἐστι: καὶ τίνα ταῦτα τυγχάνει τὰ ἱμάτια;

Ἀπόκρισις.

Ὁ Σωτὴρ οὐκ ἔσχε πέντε χιτῶνας, ἀλλ' ἓνα τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἕξω περιβολὴν. ὧν τὸ μὲν ἐντὸς ἐπὶ τοῦ σώματος, καλοῦσι χιτῶνιον: τὴν ἕξω δὲ περιβολὴν, προσαγορεύουσιν ἱμάτιον. Ἀλλὰ μυστικῶς τῷ ῥητῷ τῆς ιστορίας τὸ τῆς θεωρίας ἀβήρητον ὁ μέγας ἐξέδωκε διὰ τοῦ Πνεύματος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, ἵνα τὸν ἡμέτερον νοῦν διὰ τῶν ιστορουμένων, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ὁδηγήσῃ τῶν νοουμένων. Ὁ μὲν οὖν ἄνωθεν ὕφανθεις διόλου χιτῶν τοῦ Σωτῆρος, ὃν οὐκ ἔσχισαν οἱ σταυρώσαντες, κἄν ἐκδύσαι συνεχωρήθησαν, ἡ διάλληλος τῶν ἀρετῶν καὶ ἀδιάστατός ἐστι συνοχή τε καὶ συμπλοκή: καὶ ἡ παρ' ἡμῶν τῷ Λόγῳ καταλλήλως τε καὶ πρέπουσα σκέψις: ἢ ἡ ἄνωθεν τοῦ νέου κατ' αὐτὸν ἀνθρώπου διὰ τοῦ Πνεύματος ὕφασμένη χάρις. Ἡ ἕξω δὲ περιβολὴ ὁ αἰσθητός ἐστι κόσμος, στοιχείοις τέσσαρσι διαιρούμενος, ὃν ὡς τέσσαρα ἱμάτια μερίζονται οἱ νοητῶς ἐν ἡμῖν σταυροῦντες τὸν Κύριον.

divisus: quem velut quatuor vestimenta partiuntur,

Μερίζονται τοίνυν οἱ δαίμονες τὴν φαινομένην

¹² Matth. x, 10; Luc. ix, 5. ¹³ Joan. xix, 25.

κτίσιν τῶν τεσσάρων στοιχείων, πρὸς πάθος ὄραν κατ' αἴσθησιν ἡμᾶς παρασκευάζοντες, τοὺς ἐν αὐτῇ θεοῦς ἀγνοήσαντας λόγους· τὸν δὲ χιτῶνα τῶν ἀρετῶν κἄν ἐπαίρωσιν ἐξ ἡμῶν διὰ τῆς τῶν καλῶν ἀπραξίας· ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν κακίαν εἶναι πείσαι οὐ δύνανται. Μὴ τοίνυν πλεονεξίας ἀφορμὴν ποιήσωμεν τὰ πέντε τοῦ Σωτῆρος ἱμάτια, ἀλλὰ γινώμεν τί τῆς Γραφῆς ὑπάρχει τὸ βούλημα, καὶ πῶς ἐν ἡμῖν ἀμελοῦσι τῶν καλῶν, ὁ Κύριος σταυροῦται, καὶ γυμνοῦται διὰ τῆς ἡμῶν ἐν τοῖς καλοῖς ἀργίας· καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν παθῶν δι' ἡμῶν, ὡς περ ἱμάτια μερίζονται τὴν αὐτοῦ κτίσιν οἱ δαίμονες· καὶ ἀσφαλεῖς γενώμεθα φύλακες τῶν ἐκ Θεοῦ χαρισθέντων ἡμῖν ἀγαθῶν· καὶ τὴν κτίσιν, καλῶς πρὸς μόνην τὴν αὐτοῦ θεασώμεθα δόξαν· καὶ τὸν χιτῶνα τοῦ λόγου τῆς γνώσεως, φημί δὲ πᾶς ἀρετᾶς, διὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀναφαίρετον τηρήσωμεν.

Εἰ δὲ βούλεσθε πρὸς τοῖς εἰρημένους χιτῶνα μὲν νοεῖν ἄνωθεν ὑφαντὸν, τὸν τῶν ἀσωμάτων καὶ νοητῶν οὐσιῶν κόσμον, τὴν ἔξω δὲ περιβολὴν, ἣν εἰς τέσσαρα μέρη ὡς στοιχεῖα διεῖλεν ὁ λόγος, εἰς τὴν σωματικὴν φύσιν νοεῖν, οὐχ ἀμαρτήσεσθε τῆς ἀληθείας· ὦν τὸ μὲν σῶμα τῇ φθορᾷ διέλυσαν, ἰσχὺν λαθόντες καὶ ἡμῶν τοῦ νόμου τῆς ἐντολῆς τὴν παράβασιν· τὴν δὲ ψυχὴν, ὡς τῆς ἄνωθεν συγγενείας ὑπάρχουσαν, οὐ κατέσχισαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε΄.

Τίς ἡ κατηραμένη γῆ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀδάμ κατὰ τὴν ἀναγωγὴν, καὶ τί τὸ ἐν λύπαις αὐτὴν φαγεῖν· καὶ τί τὸ, μετὰ τὸ ἀνατεῖλαι ἀκάνθας καὶ τριβόλους, τὸν χόρτον ἐσθίειν· καὶ τί τὸ τελευταῖον, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὸν ἄρτον φαγεῖν; Καὶ μὲν τοι οὐδέποτε ὤφθη ἄνθρωπος γῆν ἐσθίω, οὐδὲ χόρτον· οὐδὲ οἱ τὸν ἄρτον ἐσθίοντες, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἱστορίας, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου ἐσθίουσιν.

Ἀπόκρισις.

Ἡ κατηραμένη γῆ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀδάμ ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ Ἀδάμ, αἰετὶ γινόμενη διὰ τῶν ἔργων τοῦ Ἀδάμ, λέγω δὲ τῶν παθῶν τοῦ γεωθέντος νοῦ, κατηραμένη τῇ τῶν ἀρετῶν, ὡς ἔργων Θεοῦ, ἀκαρπία· ἦν μετ' ὀδύνης πολλῆς καὶ λύπης ἐσθίει, τῆς κατ' αὐτὴν μικρᾶς ἡδονῆς ἀπολαύων. Ἦτις σὰρξ ὑπὲρ ταύτης τῆς φθαρτῆς ἀπολαύσεως, ἀνατέλλει αὐτῷ μερίμνας καὶ φροντίδας, καθάπερ ἀκάνθας· καὶ μεγάλους πειρασμοὺς καὶ κινδύνους ὡς περ τριβόλους, κατὰ τε λόγον καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, ἀλγεινῶς αὐτὸν πανταχόθεν κατακενοτοῦντας, ἵνα μόλις δυναθῇ τὴν ταύτης ὑγείαν τε καὶ εὐεξίαν, ὡς χόρτον μαραινόμενον περιποιήσασθαι καὶ φαγεῖν, τουτέστι, τυχεῖν· καὶ τότε μετὰ πολλῆν τῶν ὀδυνῶν ἐπανακύλησιν, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου, τουτέστιν, ἐν τῷ κατ' αἴσθησιν καμάτῳ τε καὶ κόπῳ τῆς περιέργου κατασκοπῆς τῶν αἰσθητῶν· ὡς περ ἄρτον τὴν πρὸς σύστασιν ἔχειν τῆς παρουσίας ζωῆς ἀφορμὴν, ἣ

A constantem oculis conspicuam creaturam, qui per sensum libidinosè aspicere, divinarum in eis rationem ignarus, efficiant. Virtutum autem tunicam, etsi a nobis honesti inertia tollant : non tamen hoc valent, ut et virtutem vitium esse persuadeant. Non igitur avaritiæ solatium quinque Salvatoris vestes faciamus, sed intelligamus quodnam sit Scripturæ consilium; ac qua in nobis ratione, dum honesti studio segnes sumus, Dominus crucifigatur; nostroque bona colendi otio ac inertia, exuatur; vitiis quoque per nos obsequio, daemones ejus creaturam vestimentorum instar partiantur : ac caute nobis a Deo concessa bona custodiamus, creaturamque, pro eo ac honesti ratio suadet, ad unam ipsius gloriam conspiciamus : verbi denique scientiæ tunicam (virtutes scilicet) honorum operum studio inviolabilem nobis servemus.

Sin autem ad ea quæ dicta sunt, tunicam desuper contextam intelligere libet, incorporearum substantiarum mundum, ac quæ sola mente intelligantur : exteriorem vero amictum, quam in quatuor partes velut elementa Scriptura divisit, corpoream naturam intelligere, nihil a vero aberraveritis : quorum, corpus quidem interitione mortis dissolverunt, cum mandati legis transgressionem adversum nos robur acceperunt : animam vero, ut cujus superna cognatio ac origo sit, minime disciderunt.

QUÆSTIO V.

Quænam terra maledicta in operibus Adami, juxta spiritalè ac reconditiore sensum? Quid item Adamum in dolore terram edere? Quidque, illa spinas atque tribulos germinante, fenum comedere? Quid postremo, in sudore vultus sui vesci pane? Atqui nemo unquam hominum visus est terram fenumque comedere : nec qui pane vescuntur, uti historica sententia habet, in sudore vultus vescuntur¹⁵.

21 Responsio.

Maledicta terra in operibus Adami, caro Adami est, quæ semper per Adami opera (affectus scilicet mentis terrenæ effectæ) virtutum, tanquam Dei operum, infecunditate maledicto obnoxia est : quam multo cum labore et dolore comedit, dum exiguam quamdam ex ea voluptatem percipit. Hæc vero, caducæ hujus ac fragilis voluptatis loco, curas ei ac sollicitudines, spinarum instar producitur; velutque tribulos, ingentes tentationes ac pericula; quibus ratione, iraque et cupiditate miserabilem in modum undique compungatur; ut vix ejus valetudinem bonamque constitutionem, feni instar marcescentis, parare sibi possit ac comedere : hoc est, assequi; tumque demum, post malorum atque dolorum longam repetitionem; in sudore vultus¹⁵; in labore scilicet sensus, rerumque in sensum cadentium ærumna curiosæ explorationis; velut panem, comæatum ad vitæ hujus sustentationem;

¹⁵ Gen. III, 17 seqq. ¹⁶ Gen. III, 19.

Order of
Soul of
Adam after
the fall -

sive artis opera, sive subtili alio ad vitæ comæatum commento.

Vel potius terra, cor Adami est, prævaricationis reatu, maledicto factum obnoxium, ut cœlestia bona ablata amitteret. Hanc terram, ejus philosophiæ munere quæ in actione versatur, per multas ærumnas comedit, emundatam a conscientiæ maledicto operum ejusmodi, quibus probrum ac labès comes est. Rursumque germinantes in eo spinarum more cogitationes genituræ corporum, durasque ac difficiles tribulorum instar de animis, deque Providentiâ ac judicio considerationes per rationem ad liquidum usque explanans, instar feni spirituale decerpit contemplationem : sicque velut in sudore vultus, erudito atque exculto per scientiam solerti ad intelligendum animo, incorrupto divinæ scientiæ pane B vescitur : qui solus vere panis vivus est ¹⁶, ac qui ad incorruptionem vescentium substantiam conservet. Terra igitur quam laudato quis conatu comedat, cordis mundities est, quam præstet actionis cultus : fenum vero, rerum creatarum per naturalem contemplationem scientia : panis denique, vera divinæ scientiæ sacratior doctrina.

SCHOLIUM.

1. Adami opera vocat, probrosos affectus ¹⁷ : nam virtutes solus Deus operatur, in iis qui volunt; ad manifestandas virtutes velut organum, eorum qui conferunt voluntatem, duntaxat assumens propositum.

22 QUESTIO VI.

Cum auctore sancto Joanne, « Qui natus est ex Deo peccatum non faciat, quia semen ipsius in illo manet, et non potest peccare ¹⁸ : » qui autem ex aqua et Spiritu natus est, hic ex Deo natus sit? qui fit, ut nos qui ex Deo per baptismam nati sumus, peccare possimus?

Responsio.

Duplex in nobis est nativitatibus ex Deo modus : unus quidem, totam potentia his, qui nascuntur, præsentem præstans adoptionis gratiam : alter vero, totam in actu præsentem, omnemque ejus qui nascitur cum gignente Deo animi proposito, transformatam inducens voluntatem. Ac prior quidem, per solam fidem potentia præsentem gratiam habens; D D alter autem præter fidem, divinissimam quoque cogniti similitudinem per agnitionem in actu ac efficacem in agnoscente præbens. In quibus igitur prior nascendi modus intelligitur, quod necdum eorum mens a carnali liquido libidine avulsa et exsoluta, omnino Spiritu imbuta sit, per ipsam explore cognitorum divinorum mysteriorum in actu participationem, non eis deest quin in peccatum quandoque vergere, atque animam inclinare velint. Non enim Spiritus invitam voluntatem gignit; sed volentem ad deificationem transmutat : ejus is, qui per agnitionem experimentum fecit, ab eo quod

¹⁶ Joan. vi. 41. ¹⁷ Vulg. passiones iniquitatis. (Rom. 1, 26.) ¹⁸ I Joan. iii, 9.

δὲ τέχνης, ἢ δι' ἄλλης τινὸς περινενομημένης τῷ βίῳ μεθοδείας.

Ἡ μᾶλλον γῆ, τοῦ Ἀδάμ ἐστὶν ἡ καρδία, κατάρων λαβοῦσα διὰ τῆς παραβάσεως, τὴν τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν ἀφαιρέσειν. Ἦντινα γῆν κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν διὰ πολλῶν θλίψεων ἐσθίει, καθαρθεῖσαν τῆς κατὰ συνείδησιν κατάρως (1) τῶν ἔργων αἰσχύνης. Καὶ πάλιν τοὺς ἀνατέλλοντας ἐν αὐτῇ δίκην ἀκαθῶν λογισμοὺς περὶ τῆς τῶν σωμάτων γενέσεως, καὶ ὡπερ τριβόλους τοὺς περὶ τῆς τῶν ἀσωμάτων προνοίας τε καὶ κρίσεως περισκελεῖς λογισμοὺς ἀποκαθαίρων τῷ λόγῳ, τὴν φυσικὴν ὡπερ χόρτον ἐρέπειται θεωρίαν πνευματικῆν καὶ οὕτως, ὡς ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου, τῷ ἐπιστημονικῷ τῆς διανοίας κατὰ τὴν γινώσκων τρόπον, τὸν ἀφθαρτον τῆς θεολογίας ἄρτον ἐσθίει, τὸν μόνον ὄντως ζῶντα [Fr. ζωτικὸν], καὶ ἐσθιόντων συντηροῦντα πρὸς ἀφθαρσίαν τὴν γένεσιν. Ἐῖ τοίνυν ἐστὶ καλῶς ἐσθιομένη, ἢ διὰ πρακτικῆς [Fr. πράξεως] τῆς καρδίας καθαρσις ἡ χόρτος δὲ, ἢ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐπιστήμη τῶν γεγυμένων ἄρτος δὲ, ἢ κατὰ τὴν θεολογίαν ἀληθῆς μυσταγωγία.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

α'. Ἔργα λέγει τοῦ Ἀδάμ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας ἡ τὰς γὰρ ἀρετὰς ἐργάζεται μόνος ὁ Θεὸς ἐν τοῖς βουλομένοις πρὸς τὴν τῶν ἀρετῶν φανέρωσιν, μόνην καθάπερ ὄργανον λαμβάνων, τῶν βουλομένων τὴν πρόθεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Εἰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην, « Ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἀμαρτάνειν » ὁ δὲ γεγεννημένος ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται ἢ πῶς οἱ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγεννημένοι ἡμεῖς δυνάμεθα ἀμαρτάνειν;

Ἀπόκρισις.

(1) Αὐτὸς ἐν ἡμῖν τῆς ἐκ Θεοῦ γεννήσεως ὁ τρόπος ὁ μὲν πᾶσαν δυνάμει παρούσαν τοῖς γεννωμένοις διδοὺς τὴν χάριν τῆς υἰοθεσίας ὁ δὲ, κατ' ἐνεργεῖαν ὄλην παρούσαν, καὶ τὴν τοῦ γεννωμένου πᾶσαν πρὸς τὸν γεννῶντα Θεὸν προαίρεσιν, γνωμικῶς μεταπλάττουσαν εἰσάγων καὶ ὁ μὲν [2], κατὰ πίστιν μόνην δυνάμει παρούσαν τὴν χάριν ἔχων ὁ δὲ πρὸς τῇ πίστει, καὶ τὴν κατ' ἐπίγνωσιν ἐνεργοῦσαν, ἐν τῷ ἐπεγνωκότι τὴν τοῦ γνωσθέντος θειοτάτην ὁμοίωσιν ἐμποιῶν (3). Οἷς μὲν οὖν ὁ πρῶτος τῆς γεννήσεως ἐνθεωρεῖται τρόπος, διὰ τὸ μήπω τὴν γνώμην καθαρῶς ἐξηλωθεῖσαν τῆς σαρκικῆς προσπάθειας ποιωθῆναι διόλου τῷ Πνεύματι, κατ' αὐτὴν τῶν ἐγνωσμένων θεῶς μυστηρίων δι' ἐνεργείας τὴν μέθεξιν, τὸ πρὸς ἀμαρτίαν βέβαιον ποτὲ βουλομένοις οὐκ ἀπεισιν. Οὐ γὰρ γενῶν γνώμην τὸ Πνεῦμα μὴ θέλουσαν, ἀλλὰ βουλομένην μεταπλάττει πρὸς θέωσιν, ἧς ὁ κατ' ἐπίγνωσιν πείρα μεταλαθῶν, οὐ δύναται τοῦ κυρίου κατ' ἀλήθειαν ἀπαξ ἔργῳ διαγνωσθέντος, πρὸς ἄλλο

corruptio

habetur in sol. 1. hinc est hinc est hinc est

τι παρ' ἐκεῖνο, κάκεινο εἶναι προσποιούμενον, μετα-
 πεσεῖν· ὡσπερ οὕτως ὀφθαλμὸς ἀπαξ τὸν ἥλιον θεασά-
 μενος, εἰς τὴν σελήνην, ἢ τινὰς ἄλλους τῶν κατ'
 οὐρανὸν ἀστέρων παραγνώρισαι. Ὡς δὲ κατὰ τὴν
 γέννησιν, τὴν ὅλην προαίρεσιν λαθὼν τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς οὐρανοὺς δι' ὄλου μετέθηκε,
 καὶ διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως,
 ταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μακαρίαις ἀκτίσι τὸν νοῦν
 μετεποίησεν, ὡς ἄλλον εἶναι θεὸν νομισθῆναι παθόντα
 τὰ κατὰ τὴν ἕξιν διὰ τῆς χάριτος· ὅπερ οὐ πάσχων,
 ἀλλ' ὑπάρχων κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὁ Θεός· τούτων
 σαφῶς ἀναμάρτητος κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς καὶ
 τῆς γνώσεως ἢ προαίρεσις γέγονεν, μὴ δυναμένων
 ἀρνήσασθαι τὸ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς κατ' ἐνέργειαν
 διεγνωσμένον. Κἂν οὖν ἔχομεν τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθε-
 σίας, ὅπερ ἐστὶ σπέρμα πρὸς τὴν τοῦ σπείραντος
 εἰδοποιούν τοὺς γεννωμένους ὁμοίωσιν· ἀλλ' οὐ παρ-
 ἔχομεν αὐτῷ τὴν γνώμην τῆς ἐπ' ἄλλο ῥοπῆς τε καὶ
 διαθέσεως καθαρὰν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὸ γεν-
 νηθῆναι δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος, θέλοντες ἀμαρ-
 τάνομεν. Εἰ δὲ τούτων, ὕδατος λέγω καὶ Πνεύματος,
 τὴν ἐνέργειαν δέχασθαι γνωστικῶς τὴν γνώμην παρ-
 εσκευάζομεν, ἄραγε διὰ [Fr. ἄρα ἂν διὰ] τῆς πρακτι-
 κῆς τὸ μυστικὸν ὕδωρ ἐποιεῖτο τῆς συνειδήσεως
 κάθαρσιν· καὶ τὸ ζωοποιὸν Πνεῦμα τὴν ἀπρεπτον ἐν
 ἡμῖν τοῦ καλοῦ διὰ τῆς ἐν πείρα γνώσεως ἐνήργει
 τελείωσιν. Λείπει τοιγαροῦν ἐκάστῳ ἡμῶν τῶν
 ἀμαρτεῖν ἐτι δυναμένων, τὸ καθαρῶς ἑαυτοὺς ὅλους
 κατὰ τὴν γνώμην ἐμπαρέχειν βουληθῆναι τῷ Πνεύ-
 ματι.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας, πότερον ὁ Ἀδὰμ θνητὸς
 ἢ ἀθάνατος διεπλάσθη, πρόσωρος ὁμοῦ καὶ λίαν
 κατάλληλος ἢ ἀπόκρισις.

β'. Ἀργὴ πίστις, φησὶ, δυνάμει τὴν χάριν ἔχει τῆς
 υἰοθεσίας, ὡς διὰ τῶν ἐντολῶν μὴ κινουμένη ὑπὸ τῶν
 ἐχόντων αὐτήν.

γ'. Δύο τινὰς ἀποφαίνεται τρόπους γεννήσεως· τὸν
 μὲν κατ' οὐσίαν, ἔν' οὕτως εἴπωμεν, τοῦ ὄλου ἀνθρώ-
 που· καθ' ὃν ἢ τῆς υἰοθεσίας τελείωσις δυνάμει τῇ
 ψυχῇ ἐγγίνεται· τὸν δὲ κατὰ γνώμην καὶ προαίρεσιν,
 καθ' ὃν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραλαθὼν θέλουσαν
 γνώμην τε καὶ προαίρεσιν, μεταπλάττει πρὸς θέωσιν,
 ὅλην αὐτὴν ἐνοῦν τῷ Θεῷ. Κατὰ μὲν οὖν τὸν πρῶτον
 τῆς γεννήσεως τρόπον, οἷον τε τοὺς γεγεννημένους
 βέβηαι πρὸς ἀμαρτίαν, μὴ βουλομένους εἰς ἔργον
 ἄγειν τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς τῆς υἰοθεσίας δύναμιν, τῇ
 πρὸς τὴν σάρκα προσπαθεία. Ἡ γὰρ προαίρεσις
 ἐστὶ τὸ χρώμενον· ἢ δὲ τῆς υἰοθεσίας δύναμις, οἶον
 τὸ ὄργανον, ἢ τις δὴ ἀνεργητος μένει, τῆς προ-
 αιρέσεως μὴ ταύτης χρῆσθαι προαιρουμένης. Κατὰ
 μὲν οὖν τοῦτον τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον, οἷον
 τέ φησι τοὺς γεγεννημένους ἐξαμαρτῆσαι· κατὰ δὲ
 τὸν δευτέρου, ἀμήχανον, ἀπαξ θεωθίσεως τῆς γνώμης

¹⁹ Rom. viii, 15.

* Nempe, creatus erat immortalis, si vellet, et
 Deo obsequens esset, id est, immortalis potentia.

A semel reipsa vere proprieque dignovit, ad aliud
 præter ipsum, ac quod illud esse mentiatur, non
 potest demutari. Uti neque oculus ubi solem semel
 conspexit, ejus loco lunam, seu alias cœlestis orbis
 stellas, unquam errore habebit. Quorum vero per
 nativitatem, Spiritus sanctus totum animum occu-
 pans e terra ad cœlos penitus transtulit, ac per
 veram in actu agnitionem Dei ac Patris beatis ful-
 goribus transmutavit (ut deus alius esse existime-
 tur, per munus gratiæ ea passus quæ sunt habitus :
 quod qui non patitur, sed per essentialiter est, ipse
 Deus existit) horum perspicue secundum virtutis
 ac scientiæ habitum, a peccato immunis voluntas
 effecta est : qui videlicet id negare non possint,
 quod in actu ipso rei periculo iis cognitum est.

B Quanquam igitur spiritum adoptionis habemus ¹⁹,
 nempe semen, eos qui nascuntur ad ejus qui semi-
 nat formans **23** similitudinem; quod tamen cor ei
 mundum a propensione ad quodvis aliud ac affe-
 ctione, non exhibemus; idcirco posteaquam etiam
 ex aqua et Spiritu nati sumus, voluntate peccamus.
 Quod si ad horum vim ac efficaciam (aquæ scilicet
 et Spiritus) spiritualiter recipiendam, animum apta-
 remus, utique aqua mystica actionis cultu conscien-
 tiam emundaret; ac vivificus Spiritus, immobilem
 in nobis honesti perfectionem per scientiæ in actu
 experientiam præstaret. Superest igitur nobis sin-
 gulis, quibus adhuc peccandi facultas inest, ut nos
totos liquido mentis sententia Spiritui præbere
velimus.

C

SCHOLIA.

1. Accommoda simul valdeque conveniens res-
 ponsio, ad eos qui quærent, fueritne Adamus mor-
 talis formatus, an immortalis*.

2. Otiosa fides, inquit, potentia gratiam adoptionis
 habet; quæ scilicet per mandata non moveatur,
 eorum studio, qui ipsam habent.

3. Duos quosdam nativitatis modos affirmat :
 alterum secundum essentialiter, ut sic loquar, totius
 hominis, per quem adoptionis perfectio potentia
 animæ comparatur : alterum, secundum volunta-
 tem mentisque propositum, quo Spiritus sanctus
 volentem animum assumens, in deitatis gratiam
 transmutat, totum ipsum Deo uniens; secundum
 priorem nativitatis modum, fieri potest, ut qui nati
 sunt ad peccatum vergant, qui carnis libidine nolint
 ad opus reducere, quæ illis inest, adoptionis poten-
 tiam : libera enim voluntas est quod utitur;
 adoptionis autem potentia, velut instrumentum, quæ
 otiosa manet ac vacans, nisi voluntas hoc velit ut
 utatur. Secundum illum igitur nativitatis modum,
 ait fieri posse ut peccent, qui nati sunt; secundum
 alterum autem fieri non posse**, semel deificata
 mente et voluntate. Apostolum igitur, secundum

** Istud in via de impossibili morali, pro difficili :
 alioqui in via nemo a mutatione tutus

hunc dicere nativitatis modum, qui ex Deo natus A est, non posse peccare.

QUÆSTIO VII.

Quid sibi vult, « Propter hoc enim et mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum hominem carne, vivant autem secundum Deum spiritu »? Quomodo mortui carne judicantur?

Responsio.

Moris est Scripturæ ut mutet tempora, aliaque pro aliis vicissim accipiat; atque ut futurum tanquam præteritum, ac contra præteritum velut futurum; itemque præsens præteriti loco atque futuri enuntiet; ut liquet iis qui in ea paulo versati sunt. Sunt igitur qui dicant Scripturam eos mortuos appellare, qui ante Christi adventum vita functi sunt; puta qui fuerunt tempore diluvii; quo fait turris exstructio; qui in Sodomis; 24 qui in Ægypto; aliosque qui diversis ex causis modisque multifor- mem vindictam, immensaque divino iudicio inflicta supplicia cladesque susceperunt. Hi, non tam eo nomine quod Dei ignorantiam habuerunt, quam quod alii alios injuria violarunt, pœnas dederunt. Iis evangelizatum ait Scriptura magnum salutis præconium, *judicatis jam carne secundum hominem*: hoc est, cum eorum dedissent pœnas, quæ per vitam in carne alii in alios deliquerant; *ut vivant secundum Deum spiritu*: hoc est anima, suscipientes apud inferos constituti veræ fidei cognitionem, per eum qui et mortuos qui crediderunt salvos facturus, ad inferos Salvator descendit. Ut autem locum intelligamus, sic exponamus: In hoc enim et mortuis evangelizatum est, judicatis secundum hominem carne, ut viverent secundum Deum spiritu.

Vel iterum mortuos forsitan occulte vocat, qui mortificationem Jesu in corpore circumferunt²¹, quibus merito ipsis vere rebus divinum Evangelium datum est; quippe cum Evangelium, carnalis vitæ abdicationem, ac spiritualis professionem sanciat ac edoceat: qui, inquam, secundum hominem, id est, humanam in carne per hoc sæculum vitam, moriuntur; vivunt autem solo spiritu secundum Deum, uti divinus Apostolus ac illi similes: qui ipsi quidem vitam propriam nequaquam vivant, Christum vero D in se viventem secundum animum solum habeant²². Per hunc modum, qui propter Deum in hoc sæculo mortui sunt, carne judicantur; qui nimirum ærumnas et cruciatibus atque angustias habeant, et persecutiones, innumeraque tentationum genera cum gaudio sustineant.

QUÆSTIO VIII.

Cum rursus dicat sanctus Joannes: « Deus lux est²³; » et post pauca iterum: « Si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce²⁴, » quonam modo idem et lux dicitur, et in luce (velut alius in alio) esse?

²¹ I Petr. iv, 6. ²² II Cor. iv, 10. ²³ Galat. ii, 20. ²⁴ I Joan. i, 5. ²⁵ ibid. 7.

◊ Locus difficilis, de quo interpretes alii consulendi.

καὶ προαιρέστως. Τὸν οὖν Ἀπόστολον, κατὰ τοῦτον τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον φάναι, τὸν γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀμαρτίαν μὴ ποιεῖν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'.

Τί ἐστίν, « Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελισθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἄνθρωπον σαρκί, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. » Πῶς οἱ νεκροὶ σαρκὶ κρίνονται;

Ἀπόκρισις.

Ἔθος ἐστὶ τῇ Γραφῇ τοὺς χρόνους μεταλλάσσειν, καὶ εἰς ἀλλήλους μεταλαμβάνειν. καὶ τὸν μέλλοντα ὡς παρωχηκότα, καὶ τὸν παρωχηκότα ὡς μέλλοντα. καὶ τὸν ἐνεστώτα, εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν χρόνον ἐκφωνεῖν, ὡς ἔστι δῆλον τοῖς αὐτῆς πεπειραμένοις. Φασὶν οὖν τινες, νεκροὺς λέγειν ἐνταῦθα τὴν Γραφήν, τοὺς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ τελειωθέντας ἀνθρώπους. οἷον, τοὺς ἐν τῷ κατακλυσμῷ, τοὺς ἐν τῷ χρόνῳ τῆς πυργοποιίας, τοὺς ἐν Σοδόμοις, τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς τε καὶ τρόπους, τὴν πολυτροπικὴν δίκην, καὶ τὰς ἐξαισίας ἐπαγωγὰς τῶν θείων κριμάτων δεξαμένους. Οἷτινες οὐχ ὑπὲρ ἀγνοίας Θεοῦ τοσοῦτον, ὅσον τῆς εἰς ἀλλήλους παροινίας τὴν δίκην ἔτισαν. οἷς εὐηγγελισθαι λέγει τὸ μέγα τῆς σωτηρίας κήρυγμα, κριθεῖσιν ἤδη σαρκὶ κατὰ ἄνθρωπον. τουτέστιν ἀπολαβοῦσι τῶν εἰς ἀλλήλους ἐγκλημάτων τὴν δίκην, διὰ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς, ἵνα ζήσωσι κατὰ Θεὸν πνεύματι, τουτέστι ψυχῇ. δεχόμενοι κατὰ τὸν ἄδην ὄντες τῆς θεογνωσίας τὸ κήρυγμα, διὰ τοῦ καὶ νεκροὺς σώσαι κατελθόντος εἰς ἄδην Σωτῆρος πιστεύσαντας. Ὑπὲρ δὲ τοῦ νοηθῆναι τὸν τόπον, οὕτως ἐκλάθωμεν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελισθη, κριθεῖσι κατὰ ἄνθρωπον σαρκί, ἵνα ζήσωσι κατὰ Θεὸν πνεύματι.

Ἡ πάλιν νεκροὺς λέγει τυχὸν ἐπικεκρυμμένως, τοὺς τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας, οἷς εἰκότως κατὰ ἀλήθειαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων δέδοται τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον. εἴπερ τὸ Εὐαγγέλιον σαρκικῆς μὲν εἰσηγεῖται ζωῆς ἄρνησιν, πνευματικῆς δὲ ὁμολογίαν. τοὺς αἰεὶ μὲν κατὰ ἄνθρωπον, λέγω δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν σαρκὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ζῶν, ἀποθνήσκοντας, ζῶντας δὲ κατὰ Θεὸν μόνῳ τῷ πνεύματι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτόν. τοὺς ζῶντας μὲν οὐδαμῶς ἰδίαν ζῶν, ζῶντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς, κατὰ μόνην ἔχοντας τὴν ψυχὴν. Οὕτως οἱ διὰ τὸν Θεὸν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ νεκροὶ, σαρκὶ κρίνονται, θλίψεις καὶ βασάνους πολλὰς καὶ στενωχίας ἔχοντες καὶ διωγμούς, καὶ μυρία πειρασμῶν εἶδη μετὰ χαρᾶς ὑπομένοντες.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Ἐπειδὴ πάλιν λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης: « Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ. » καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν. « Ἐὰν ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἐν τῷ φωτί. » πῶς καὶ φῶς ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, ὡς ἄλλος ἐν ἄλλῳ;

Ἀπόκρισις.

A

Responsio.

Ὁ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς φῶς ὑπάρχων Θεός, ἐν τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τῶν ἀρετῶν περιπατοῦσιν ἐστὶν ἀληθῶς φῶς γενόμενος. Ὡς περ οὖν τὸ κατὰ μέθεξιν φῶς, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες, διὰ φιλοθείας ἐν τῷ κατ' οὐσίαν γίνονται φωτὶ, οὕτω τὸ κατ' οὐσίαν ἐν τῷ κατὰ μέθεξιν φωτὶ διὰ φιλανθρωπίαν γίνεται. φῶς. Ἐὰν οὖν ἐσμεν κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν ὡς ἐν φωτὶ τῷ Θεῷ, καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, ὡς φῶς, ἐν φωτὶ ἐστὶν ἐν ἡμῖν. Ὁ γὰρ φύσει φῶς ὁ Θεός, ἐν τῷ μιμήσει γίνεται φωτὶ, ὡς ἐν εἰκόνι ἀρχέτυπον· ἢ μᾶλλον φῶς ἐστὶν ὁ Θεός καὶ Πατήρ, ἐν φωτὶ δηλαδὴ τῷ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ἄλλο φῶς ὑπάρχων· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον τρισσοφάεζ.

lux existens; sed una eademque lux secundum essentiam, secundum existendi modum ac subsistentiam, ipsa trine fulgens.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ'.

Τὴ λέγει πάλιν ὁ ἅγιος Ἰωάννης· « Ἀδελφοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα; » Πῶς ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει· « Ἡμῶν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεός διὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. » Πῶς δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖ περὶ τοῦ, τί ἐσόμεθα;

Ἀπόκρισις.

Ὁ μὲν οὖν ἅγιος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, τὸν τρόπον τῆς μελλούσης τῶν γενομένων ἐνταῦθα τέκνων τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν κατὰ τὴν πίστιν ἀρετῶν θεώσεως, ἡγνοχένοι λέγει, μήπω φανερωθείσης τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως κατὰ τὸ εἶδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποστάσεως. Διὰ πίστει γὰρ ἐνταῦθα περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους. Ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος, τὸν ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς θεῖον σκοπὸν λέγει, δι' ἀποκαλύψεως εἰληφέναι· οὐ μὴν αὐτὸν ἐπεγνωχέναι τὸν κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν τῆς ἐκθεώσεως τρόπον. Διὸ λέγει σαφῶς ἑαυτὸν ἐρμηγεύειν· Κατὰ σκοπὸν διώκω, πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως· γνῶναι δηλονότι θέλων ἐκ τοῦ παθεῖν τὸν τρόπον τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐκπληρώσεως τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτῷ δι' ἀποκαλύψεως ἐνταῦθα γνωσθέντος σκοποῦ, τῆς ἐκ θεωτικῆς τῶν ἀξιουμένων δυνάμεως. Συνάδουσιν οὖν οἱ ἀπόστολοι, διὰ τῆς δοκούσης ἐναντιοφανοῦς διδασκαλίας ἀλλήλοις συμπνέοντες, ὡς ὕφ' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κινούμενοι Πνεύματος. Ὁ μὲν γὰρ, τοῦ τρόπου τῆς μελλούσης κατὰ τὴν χάριν θεώσεως ὁμολογεῖ τὴν ἄγνοιαν· ὁ δὲ, τοῦ σκοποῦ μεγαλοφῶς εἰσηγείται τὴν εἰδησιν. Ὅτι δὲ ταύτης ἔχεται τῆς γνώμης ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, αὐτὸς ἑαυτοῦ διὰ πάντων τῶν θεῖων αὐτοῦ λόγων μάρτυς καθέστηκεν· ποτὲ μὲν, πᾶσαν καταργηθῆσθαι φάσκων γνῶσιν καὶ προφητείαν· ποτὲ δὲ, οὕτω λογιζόμενος ἑαυτὸν κατειληφέναι· ποτὲ δὲ, δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνιγμάτων βλεπείν λέγων τὰ μέλλοντα· καὶ εἶναι καιρὸν, ὅτε τῷ προσωπῷ πρὸς πρόσωπον τῶν ἐπιτιζομένων μεγάλως

B

QUÆSTIO IX.

Quid iterum sibi vult quod ait sanctus Joannes : « Fratres, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus²⁵? » Quomodo ait beatus Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum? Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. »²⁶ Quid vero etiam talia philosophatur de eo quod erimus?

Responsio.

Ad sanctum Joannem evangelistam quod attinet, futuræ modum deificationis eorum qui per fidem hic filii Dei exstiterunt, ignorari ait, cum necdum futurorum bonorum secundum speciem ipsa vere existens manifestata substantia sit : Per fidem enim hic ambulamus, non per speciem²⁷. At sanctus Paulus, divinum se ait de futuris bonis per revelationem accepisse destinatum consilium; non tamen ipsum agnovisse ex divini illius consilii ratione, deificationis modum. Idcirco clare ait, ipse se ipsum exponens : Secundum præfixum terminum insequor, ad palmam supernæ vocationis²⁸; qui videlicet ipso experimento sensuque dignoscendi modum quo actu explendum sit divinum illud ac per revelationem hic sibi cognitum destinatum consilium vis illius deificantis dignos, desiderio teneretur. Consentiant igitur ambo apostoli, ac qua specie tenus alter alteri doctrina adversatur, conspirant, velut uno eodemque afflati Spiritu. Nam prior quidem, futuræ per gratiam deificationis modum ignotum esse fatetur; alter vero, destinati ejus consilii notitiam magnifice exponit. Quod autem eidem sententiæ magnus quoque Apostolus hæreat, ipse sibi in universis quæ scribit testis existit; cum modo quidem **26** omnem scientiam evacuandam dicit et prophetiam²⁹; modo autem arbitratrur se non comprehendisse³⁰ : modo per speculum et in ænigmate ait videre futura; ac fore tempus, quando facie ad faciem eorum quæ in spe posita sunt³¹,

²⁵ I Joan. iii, 2. ²⁶ I Cor. ii, 10. ²⁷ II Cor. v, 7. ²⁸ Philipp. iii, 14. ²⁹ I Cor. xiii, 8. ³⁰ Philipp. iii, 12. ³¹ I Cor. xiii, 12. ³² ibid.

magna omnemque cogitatum superante gratia potitur : quandoque ex parte cognoscere proficitur, atque ex parte prophetare; quandoque diserte clamat oportere ut cognoscat, sicut et cognitus est ³²: ut qui nimirum necdum cognoverit, ejus futura cognitio est. Atque, ut verbo dicam, quod ita dictum Apostolo est : *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* ³³, idipsum mihi esse videtur, ac Theologi effatum illud : *Nondum apparuit quid erimus* ³⁴.

QUÆSTIO X.

Cum is qui timet non sit perfectus in charitate ³⁵, qui fit, ut eum timentibus nihil desit ³⁶? Nam si aliquid non deest, utique perfectus est. Quonam igitur modo, qui timet, perfectus non est?

Responsio.

Divinarum Scripturarum elegans pulchraque ordinis ratio, juxta salutarem Spiritus regulam, eorum qui ab exteriori vitiorum affectuumque turba ad divinam unitatem moventur, gradus distinguens, eos quidem qui inducuntur, et in atriis, ut sic dicam, divinæ virtutum aulæ consistunt, *timentes* vocavit : qui autem moderatum pauloque auctiorem secundum virtutem rationum morumque habitum nacti sunt, *proficientes* appellare consuevit : eos denique qui spiritali scientia ad ipsum jam veritatis virtutes explanantis culmen evaserunt, *perfectos* nuncupat. Neque igitur ei, qui timet Dominum, veteremque omnino conversationem aversatur, qua vitiiis corrumpebatur, ac per timorem, animam omnem atque affectum divinis mandatis addixit, bonum aliud deest, pro eorum qui inducuntur deditum munere exque illorum ratione; tametsi is, necdum firmo virtutes habitu adeptus est; nec ejus sapientiæ factus particeps, quam Apostolus loquitur inter perfectos ³⁷. At neque proficiente deest aliquid, eorum bonorum, quæ ad ejus attinent gradum, etsi nondum eandem ac perfecti eminentem divinorum scientiam nactus sit.

27 Ac rursus, qui eam philosophiæ partem, quæ in actione versatur, strenue colunt, necdum exsolutis a timore divinorumque judiciorum memoria, animis, ii nobis timentes intelligantur; quibus juxta beatum Davidem nihil prorsus desit; eorum scilicet partium, qui pro veritate adversus contrariam potestatem certamine funguntur; tametsi adhuc perfectorum sincera mysticarum notionum communicatio eos deficiat. Qui autem jam contemplantis theologiæ mystice munus adepti, a terreno omni cogitatu mentem mundam reddiderunt, divinæque pulchritudinis imaginem, quæ nullo desiderato ejus totam expressionem ferat, ii nobis diligentes sint.

Nihil igitur deest timentibus, ut est auctor beatus David, qua ratione timentes sunt, quanquam is qui timet, immediate plenitudinem unionis ac

A καὶ ὑπὲρ νόησιν ἀπολύσει χάριτος· ποτὲ δὲ ἐκ μέρους γινώσκειν ἁπολογῶν, καὶ ἐκ μέρους προφητεῖν· ποτὲ δὲ, χρῆναι αὐτὸν γινώσκειν, καλῶς καὶ ἐπεγνώσθη, διαβρήδην βοῶν· ὡς οὐπω δηλονότι γνοὺς τὸ γνωσθησόμενον· καὶ συντόμως εἰπεῖν τὸ, "Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται, τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, ταυτὸν εἶναι μοι φαίνεται τῷ, Ὅπω ἐφανερῶθη τί ἐσόμεθα, ληθῆντι τῷ Θεολόγῳ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι'.

Εἰ ὁ φοβούμενος οὐ τετελειῶται ἐν τῇ ἀγάπῃ, πῶς οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, Ἐὰν οὐκ ἔστιν ὑστέρημα, δηλονότι τετελειῶται· πῶς οὖν ὁ φοβούμενος οὐ τετελειῶται;

B

Ἀπόκρισις.

Ἡ καλὴ τῶν θείων Γραφῶν εὐταξία, κατὰ τὸν σωστικὸν τοῦ Πνεύματος θεσμὸν, τῶν ἀπὸ τῆς ἐκτός κατὰ τὰ πάθη πληθῶς ἐπὶ τὴν θείαν ἐνόητα κινουμένων τοὺς βαθμοὺς διορίζουσα, τοὺς μὲν εἰσαγομένους, καὶ ἐπὶ τὰ πρότυλά που τυγχάνοντας τῆς θείας αὐλῆς τῶν ἀρετῶν, *φοβουμένους* ἐκάλεσε· τοὺς δὲ κτησαμένους σύμμετρον ἔξιν τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν λόγων τε καὶ τρόπων, οἶδεν ὀνομάζειν *προσκόπτους*· τοὺς δὲ κατὰ αὐτὴν γνωστικῶς ἤδη γεγεννημένους, τῆς τῶν ἀρετῶν ἐκφαντικῆς ἀληθείας κορυφῆν, *προσαγορεύει τελείους*. Οὕτε οὖν ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἀπεστραμμένος διόλου τὴν κατὰ τὴν φθορὰν τῶν παθῶν ἀρχαίαν ἀναστροφῆν, καὶ πᾶσαν ἑαυτοῦ τὴν διάθεσιν διὰ τὸν φόβον ἐκδεδοκίως τοῖς θεοῖς προστάγμασιν, ὑστερεῖ τινος καλοῦ τῶν εἰσαγομένους προπόντων· κἂν οὐπω τὴν ἐν ἀρεταῖς ἔξιν ἐκτήσατο, καὶ τῆς ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένης σοφίας γέγονε μέτοχος· ἀλλ' οὐδὲ ὁ προσκόπτων, τῶν ἐπιθεβλημένων αὐτῷ τῷ βαθμῷ καλῶν τινος ὑστερεῖ· κἂν τὴν αὐτὴν οὐπω τοῖς τελείοις ὑπερέχουσαν τῶν θείων ἐκτήσατο γνῶσιν.

D Καὶ πάλιν, οἱ μὲν τὴν πρακτικὴν ἀνδρικῶς μετιόντες φιλοσοφίαν, φόβου καὶ μνήμης τῶν μελλόντων θείων δικαιοτηρίων οὐπω τὴν ψυχὴν ἀπολύσαντες, νοεῖσθωσαν ἡμῖν οἱ φοβούμενοι· μηδενὸς μὲν, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, ὑστεροῦντες καθάπαξ τῶν ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένων κατὰ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως· ὅμως δ' οὖν ἔτι λειπόμενοι τῆς κατὰ νοῦν τῶν τελείων ἀκραιφνοῦς τῶν μυστικῶν θεαμάτων διαδόσεως. Οἱ δὲ τῆς θεωρητικῆς ἤδη μυστικῶς ἀξιωθέντες θεολογίας, καὶ πάσης φαντασίας ὑλικῆς τὸν νοῦν καθαρὸν καταστήσαντες, καὶ εἰκόνα τῆς θείας ὠραιότητος ὅλην ἀνελλιπῶς φέρουσαν τὴν ἐκμίμησιν, ἔστωσαν ἡμῖν οἱ ἀγαπῶντες.

Οὐκ ἔστιν οὖν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, ὡς φοβούμενοις, κἂν οὐκ ἔχη τὸ πλήρες καὶ τέλειον τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν λόγον

³² I Cor. xiii, 10. ³⁴ I Joan. iii, 2. ³⁵ I Joan. iv, 18. ³⁶ Psal. xxxiii, 10. ³⁷ I Cor. ii, 6.

* Eadem cent. i, ex. 5, c. 68, 69, 70.

ἐνώσεως κατὰ τὸ ἴσον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον, ὁ φοβούμενος. Ἐκαστος γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι, κατὰ τὴν ἠφωρισμένην αὐτῷ μονήν, ἔχει τὸ τέλειον· κἀν ἄλλος ἄλλου κατὰ ποῦν ἢ ποσὸν τῆς πνευματικῆς ἡλικίας ἐστὶν ὑψηλότερος. Ἐπειδὴ δὲ διττός ἐστὶν ὁ φόβος, κατὰ τὸ· *Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη· καὶ κατὰ τὸ· Ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· καὶ· Μέγας, καὶ φοβερός ἐστὶν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλω αὐτοῦ·* ζητητέον, πῶς ἔξω βάλλει τὸν φόβον ἢ ἀγάπην, εἴπερ εἰς αἰῶνα αἰῶνος διαμένει· πῶς δὲ φοβερός ἐστὶ διαμένων ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλω αὐτοῦ; Ἡ μᾶλλον, ἐπειδὴ, καθὼς ἔφην, διττός ἐστὶν ὁ φόβος, ὁ μὲν ἀγνός, ὁ δὲ οὐχ ἀγνός· οἷον, ὁ μὲν ἐπὶ πλημμελήμασι κατ' ἐκδοχὴν κολάσεως συνιστάμενος φόβος, αἰτίαν ἔχων τῆς οἰκείας γενέσεως τὴν ἀμαρτίαν, ὡς οὐχ ἀγνός, οὐκ ἔσται διαπαντός· τῇ ἀμαρτίᾳ διὰ τῆς μετανοίας συναφανιζόμενος· ὁ δὲ ἀγνός φόβος, ὁ δίχα τῆς ἐπὶ πλημμελήμασι μνήμης ἀεὶ συνεστῶς, οὐκ ἀπογενήσεται ποτε· διότιπερ οὐσιωδῶς. Ἐμπέφυκὲ πως τῷ Θεῷ (α) πρὸς τὴν κτίσιν, ποιούμενος ἐκδηλον αὐτοῦ πᾶσι τὴν φυσικὴν αἰδεσιμότητα τῆς ὑπὲρ πᾶσαν βασιλείαν τε καὶ δυνάμιν ὑπεροχῆς. Ὁ τοίνυν μὴ φοβούμενος τὸν Θεὸν ὡς κριτὴν, ἀλλ' αἰδοῦμενος αὐτὸν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς ἀπείρου δυνάμειος ὑπεροχὴν, οὐκ ἔχει δικαίως ὑστέρημα, τέλειος ὑπάρχων ἐν τῇ ἀγάπῃ, μετ' αἰδοῦς καὶ τῆς προποῦσης σεβασμότητος ἀγαπῶν τὸν Θεόν· καὶ οὗτός ἐστὶν ὁ κτησάμενος τὸν διαμένοντα φόβον εἰς αἰῶνα αἰῶνος, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῷ ὑστέρημα τὸ παράπαν οὐδέν.

Συνάδουσιν οὖν ἀλλήλοις ὁ τε προφήτης καὶ ὁ εὐαγγελιστής· ὁ μὲν, λέγων μὴ εἶναι τοῖς κατὰ τὸν ἀγνὸν φόβον τὸν Κύριον φοβουμένοις ὑστέρημα· ὁ δὲ, τὸν φοβούμενον, ὡς κριτὴν, διὰ τὴν ἐβρύπωμένην συνειδήσιν, μὴ εἶναι τέλειον ἐν τῇ ἀγάπῃ· κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν λοιπὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλω αὐτοῦ φοβερός ἐστὶν ὁ Θεός· ὡς ἐγκεκραμένην φόβῳ ποιῶν τὴν τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν, καὶ περὶ αὐτὸν γενησομένων, ἀγάπην. Φόβου γὰρ καθ' ἑαυτὴν κερχωρισμένη ἢ ἀγάπη, εἰς καταφρόνησιν πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ μεταπίπτειν· μὴ οἷον στομουμένης φόβῳ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης φυσικῶς παρρησίας· τί δὲ βούλεται τὸ, *περικύκλω αὐτοῦ,* λεγόμενον, εἰ δοκεῖ, κατανοήσωμεν.

Ὁ γὰρ κυκλούμενος καὶ ἐμπροσθεν, καὶ ὀπισθεν, καὶ ἐκ δεξιῶν, καὶ ἐξ ἀριστερῶν ἔχει τοὺς περικυκλοῦντας αὐτόν. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ Κύριος ἔχει τοὺς περικυκλοῦντας, νοήσωμεν τοὺς μὲν ὀπίσω, τοὺς διὰ τῶν ἐντολῶν κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν

A perfectionem, æqualibus modis cum h's qui Dominum diligunt, necdum habeat. *Unusquisque enim in suo ordine* ³⁸; juxta sibi assignatam sedem, perfectione gaudet, etsi alius alio pro qualitate aut quantitate stature spiritalis, sublimior est. Quoniam vero duplex est timor, juxta illud : *Timeate potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna* ³⁹; et illud : *Timor Domini castus, permanens in sæculum sæculi* ⁴⁰; et : *Magnus et terribilis super omnes, qui in circuitu ejus sunt* ⁴¹; quærendum quomodo charitas foras mittat timorem, siquidem ille manet in sæculum sæculi : quove modo terribilis Deus manens per sæcula infinita, super omnes qui in circuitu ejus sunt. Sive potius, quia duplex est timor, uti dicebam : alter quidem castus, alter autem non castus, exempli causa, qui pro deliciis supplicii expectatione timor consistit, qui a peccato originem habeat, velut non castus, non semper erit, qui una cum peccato pœnitentia abolendus sit. Timor autem castus, qui absque peccati memoria semper ipse consistat, nullum unquam finem habiturus est. Essentialiter enim quodammodo Deo inest erga creaturam, naturalem eminentiæ ejus dignitatem supra omne regnum ac potentiam, cunctis manifestam faciens. Qui ergo non Deum timet ut judicem, sed propter excellentem infinitæ potentiæ eminentiam eum reveretur, huic merito nihil deest, qui sit perfectus in charitate, cum reverentia ac qua deceat veneratione Deum diligens : hicque adeo, **28** eo timore præditus est qui manet in sæculum sæculi, ac nihil prorsus ei deerit.

Consentiunt itaque propheta et evangelista; quorum alter, nihil deesse dicat, his, qui timore casto timent Dominum; alter vero, non esse perfectum in charitate, qui ob conscientie sordes eum timeat tanquam judicem. Juxta hanc deinceps expositionem, etiam *Terribilis est Deus super omnes, qui in circuitu ejus sunt*; nempe eorum qui se diligant, ac *in circuitu ejus futuri sint*, dilectionem timore contemperans. Quam enim timor dilectionem deficiat, in contemptum plerumque solet demutari, dum fiducia ac libertas, ejus illa parens natura existit, velut timore durata non solidescit. Quid autem sibi velit, id quod dicitur, *in circuitu ejus*, si libet, disquiramus.

Qui enim in circuitu habet, is et ante et retro, et a dextris et sinistris circumpositos ac gyro vallantes habet. Quia igitur etiam Dominus circumvallantes habet, cogitemus qui retro sunt, eos, qui mandata servando virtutis actuosæ cultu sine reprehensionis

³⁸ I Cor. xv, 25. ³⁹ Matth. x, 28. ⁴⁰ Psal. lxxviii, 10. ⁴¹ Psal. lxxxviii, 8.

(a) Οὐσιωδῶς ἐμπέφυκὲ πως τῷ Θεῷ. Alie Maximus timoris casti, et qui donum est, eritque in beatis, et plenissime in Christo fuit, ut eo plenus fuisse Isaia: ii dictus sit. hic loci exponit; ponens in Deo πρὸς τὴν κτίσιν, in ordine ad creaturam; nempe in Deo, ut efficiente, qua scilicet infinite eminet creaturæ, estque necesse creaturam consi-

derata Dei majestate illam revereri, et quadam ab ea fuga, in suam parvitatem redire, modumque suum agnoscere. De timoris dono videndus sanctus Doctor 2-2, q. 19, art. 11, ubi ex Greg. xvii *Moral.* et Aug. ix *De civit.* hanc ipsam ejus rationem explicat, et necessitatem, attentam creaturæ ratione, Maximus attentam Dei majestate.

noxa post Dominum Deum sequuntur; qui a sinistris, eos, qui naturalem in spiritu speculationem, pia animo judiciorum consideratione, impleverunt. Ait enim de Sapiaientia liber Proverbiorum: *In sinistra autem ejus, divitiæ et gloria* ⁴². Qui a dextris, eos, qui puram a sensilis facie cogitationis, immaterialem intellectuum scientiam susceperunt. *In dextera enim ejus, inquit, anni vitæ.* Qui ante, qui excellenti desiderii mentis amoris fervore erga divinam pulchritudinem, facie ad faciem frui meruerunt. Sin autem alia hujus major est ratio ac sublimior, hæc vobis, ac iis, qui vobis similes sint, viris divinis, percipi possit.

SCHOLIUM.

Duplicem ait esse timorem, alterum castum; alterum non castum: quod scilicet, alii hominum, peccatores; alii justi sint: e quibus justis, ob conscientiae puritatem ac nitorem, primum in se timorem erga Deum custodiunt, ipsum reverentes ob excellentem infinitæ ejus potentiae eminentiam. Peccatores autem, secundum alterum timoris genus, qui ab eo pro delictis supplicia expectent. Et quidem castum timorem semper manere ait, ac esse indeficientem, juxta illud: *Timor Domini castus, permanens in sæculum sæculi* ⁴³; non castum autem, fragilem esse et fugacem, qui pœnitentia aboleatur. Apostolum itaque, dixisse non esse perfectum in charitate qui timore ducatur, secundum timorem non castum; Prophetam vero, nihil deesse timentibus Dominum, secundum timorem castum.

29 QUÆSTIO XI.

Quisnam principatus angelorum, qui ipsum non servarunt; ac quod domicilium, quod reliquerunt? Quæ item æterna vincula? et quæ caligo, sub qua sunt reservati? quidve passuri sunt in magni iudicii die ⁴⁴.

Responsio.

Horum accurata ratio, iis duntaxat reservata sit, qui animo sensuque apostolici existant: qui nimirum immediate a Verbo, tum rerum veram scientiam hauserint, tum providentiæ in rebus bonam justamque gubernationem palam didicerint, ut quibus nullum impedimentum menti incommodans inter ipsos ac Verbum reliquum sit. Ad me autem pene humi repentem quod attinet, et ad quem Verbi transitum multa impediunt; angelorum principatus aut principium (ἀρχή) cujus non servati notantur, forte ratio sit, secundum quam conditi sunt: vel collata eis naturalis potestas per gratiam qua deificarentur: aut rursus, qui secundum gratiæ dignitatem illis ordo constitutus est: domicilium autem est, vel cœlum, vel sapientia secundum habitum honorum, mentis omnem vim excedentium, quam ut habitarent conditi erant. Nam et

ὁμέμπτως ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ πορευθέντας* τοὺς ἐξ ἀριστερῶν δὲ, τοὺς τὴν φυσικὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν μετὰ τῆς τῶν κριμάτων εὐσεβοῦς ἀναλήψεως κατορθώσαντας. Φησὶ γὰρ περὶ τῆς Σοφίας ἢ τῶν Παροιμιῶν βίβλος· Ἐν δὲ τῇ ἀριστερῇ αὐτῆς, πλοῦτος καὶ δόξα· τοὺς ἐκ δεξιῶν δὲ, τοὺς καθαρὰν αἰσθητῆς φαντασίας δεξαμένους τὴν ἄυλον γνῶσιν τῶν νοητῶν· ἐν γὰρ τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, φησὶν, ἔτη ζωῆς· τοὺς δὲ ἐμπροσθεν, τοὺς δι' ὑπερβάλλουσαν περὶ τὸ θεῖον κάλλος ἐρωτικὴν τῆς κατὰ νοῦν ἐφέσεως ζέσιν, ἀξιωθέντας τῆς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἀπολαύσεως. Εἰ δὲ καὶ ἄλλος ἐστὶ περὶ τοῦτου μεῖζων λόγος καὶ ὑψηλότερος, ὁμῖν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς θεοῖς ἀνδράσιν ἐστὶ ληπτός.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

B α'. Διττὸν εἶναι φησὶ τὸν φόβον, τὸν μὲν ἀγνόν, τὸν δὲ οὐχ ἀγνόν· ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν εἰσὶν ἀμαρτωλοὶ, οἱ δὲ δίκαιοι· ὧν οἱ μὲν δίκαιοι, διὰ τὸ καθαρὸν καὶ ἄρβυπον τῆς συνειδήσεως τὸν πρῶτον ἐν ἑαυτοῖς φυλάττουσι πρὸς τὸ θεῖον φόβον, αἰδούμενοι τοῦτον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν τῆς αὐτοῦ ἀπέριου, δυνάμεως· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ, κατὰ τὸν δεύτερον φόβον, ἀπεκδεχόμενοι παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπὶ πλημμελήμασι τιμωρίας. Καὶ τὸν μὲν ἀγνόν φόβον διαμένειν ἀεὶ καὶ ἀνεξάλειπτον εἶναι, κατὰ τὸ, Ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος· τὸν δὲ οὐχ ἀγνόν, ἐξίτηλον εἶναι καὶ ἀνεπίμονον, διὰ τῆς μετανοίας ἀφανιζόμενον. Τὸν μὲν οὖν Ἀπόστολον, μὴ τέλειον εἶναι φάναι τὸν φοβούμενον ἐν τῇ ἀγάπῃ, κατὰ τὸν οὐχ ἀγνόν φόβον· τὸν δὲ Προφήτην, μὴ εἶναι, ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, κατὰ τὸν ἀγνόν φόβον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΑ'.

Τίς ἡ ἀρχὴ τῶν μὴ τηρησάντων αὐτὴν ἀγγέλων, καὶ τί τὸ οἰκητήριον ὃ ἀπέλιπον; καὶ τίνας οἱ αἰῶδιοι δεσμοὶ; καὶ τίς ὁ ζόφος, ὑφ' ὃν τετήρηρηται; καὶ τί ἐν τῇ κρίσει τῆς μεγάλης ἡμέρας πείσσονται;

Ἀπόκρισις.

Ὁ μὲν ἀκριβὴς περὶ τούτων λόγος, τοῖς ἀποστολικοῖς τὴν διάνοιαν μόνους ἔστω τετηρημένος, τοῖς ἀμέσως παρὰ τοῦ Λόγου διδαχθεῖσι, τὴν τε τῶν ἔντων γνῶσιν ἀψευδῆ, καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς οὐσι σαφῶς [Ἐ. γ. σοφῆς] προνοίας τὴν ἀγαθὴν καὶ δικαίαν διεξαγωγὴν· οἷα μὲν ἐν ἑαυτῶν καὶ τοῦ Λόγου κατὰ νοῦν ἀφεῖσι κωλυτικὸν διατειχίσμα. Ὅσον δ' οὖν εἰς ἐμὲ φθάσει τὸν κάτω, καὶ πολλὰ ἔχοντα τῆς τοῦ Λόγου πρὸς μὲ κωλύματα διαβάσεως, ἀρχὴ τῶν μὴ τηρησάντων αὐτὴν ἀγγέλων ἐστίν, ὁ λόγος τυχόν, καθ' ὃν ἐκτίσθησαν· ἢ ἡ δοθεῖσα πρὸς ἐκθέωσιν αὐτοῖς κατὰ χάριν φυσικὴ δυναστεία· ἢ πάλιν, ἡ κατὰ τὴν ἄξιαν τῆς χάριτος τάξις τῆς στάσεως· τὸ δὲ οἰκητήριον ἐστίν, ἢ ὁ οὐρανός, ἢ ἡ κατὰ τὴν ἔξιν τῶν ὑπερῶν ἔννοιαν ἀγαθῶν σφαιρα, ἣν οἰκεῖν ἐδημιουργήθησαν· εἶδε γὰρ καὶ σοφίαν οἶκον ὀνομάζειν ὁ λόγος· ἢ ἡ φρουρητικὴ τῶν θετέων αὐτοῖς φυσικῶν τε καὶ

⁴² Prov. III, 6. ⁴³ Psal. XLVI, 10. ⁴⁴ Jud. 6.

ἐπικτητων ἀγαθῶν ἐπισκοπῆ τῆς ἀχράντου θεότη- A
τος, ἣν ἀπέλιπον τυραννήσαντες· ἀτοιοὶ δὲ δεσμοί
εἰσιν, ἣ κατὰ γνώμην αὐτῶν παντελῆς τε καὶ δι-
ηνεκῆς περὶ τὸ καλὸν ἀκίνησις, καθ' ἣν οὐδαμῶς
οὐδέ ποτε θείας ἀνέσεως ἀπολαύουσιν· ἢ πάλιν, ἣ
διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν τῆς καθ' ἡμῶν μανίας αὐ-
τοῦς ἐπέχουσα κατὰ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ δύναμις, μὴ
συγχωροῦσα προβῆναι τῆς αὐτῶν πονηρίας τὰ καθ'
ἡμῶν μηχανήματα· ζόφος δὲ ἐστίν, ἣ παντελῆς καὶ
ὀλόκληρος τῆς θείας ἀγνοία χάριτος· καθ' ἣν διόλου
γνωμικῶς ποιωθέντες, τῆς μακαρίας καὶ παμφαῶς
τοῦ ἀκηράτου φωτὸς ἐστέργηται διαδόσεως· περὶ
τὸ μὴ ὄν, πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς κατὰ φύσιν
νοερὰν δύναμιν ἀναλώσαντες. Τί δὲ πείσονται κατὰ
τὴν φοβεράν ἡμέραν τῆς κρίσεως, μόνος οἶδεν ὁ
δίκαιος Κριτῆς, ὁ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ δικαίαν ἀφ- B
ορίζων τὴν ἀμοιβήν, καὶ τῷ μέτρῳ τῆς κακίας ἴσον
προπόντως τὸ εἶδος διανεμῶν τῆς κρίσεως· καὶ πρόσ-
φορον τὴν ἐπ' αἰῶσιν ἀτελευτήτοις ψῆφον συνεχέ-
ρων μετὰ δικαιοσύνης, τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ δόγμα-
σιν.

distribuit; convenientemque bonis suis decretis
justitia sententiam promit.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΒ'.

Τίς ὁ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένος χιτῶν.

Ἀπόκρισις.

Ὁ πολλοῖς πλημμελήμασι τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς πα- C
θῶν [Seg. Fr. παθημάτων] κεκηλιδωμένος βίος, χι-
τῶν ἐστὶν ἐσπιλωμένος. Ὡς ἐκ τινος γὰρ ἐνδύματος
τῆς κατὰ τὸν βίον ἀναστροφῆς ἕκαστος τῶν ἀνθρώ-
πων διαφαίνεται· εἴτε δίκαιος, εἴτε ἀδικος·
ὁ μὲν, χιτῶνα καθάρων ἔχων, τὸν ἐνάρετον βίον· ὁ
δὲ, πονηροῖς ἐσπιλωμένην ἔργοις τὴν ζωὴν κεκτη-
μένος. Ἡ μᾶλλον, ἐσπιλωμένος ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐστὶ
χιτῶν, ἣ κατὰ συνείδησιν μορφουσα διὰ τῆς μνήμης
τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς πονηρῶν κινήματων τε καὶ ἐνε-
ργημάτων τὴν ψυχὴν ἕξις τε καὶ διάθεσις· ἣν ὀρώσα
διὰ παντὸς καθάπερ χιτῶνά τινα περὶ ἑαυτήν, δυσ-
ωδίας πληροῦται παθῶν. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ πνεύματος
διὰ τῶν ἀρετῶν ἀλλήλαις κατὰ λόγον συυφαινομέ-
νων, ἀφθαρσίας γίνεται καλῆ καὶ ἐπίδοξος· οὕτω
καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, τῶν παθῶν ἀλλήλοις κατὰ τὴν
ἀναλογίαν συυφαινομένων, γίνεται τις χιτῶν ἀκά- D
θαρτος καὶ ἐσπιλωμένος, ἐξ ἑαυτοῦ δεικνύς γινώρι-
μον τὴν ψυχὴν, μορφὴν ἄλλην αὐτῇ καὶ εἰκόνα παρὰ
τὴν θεῖαν ἐνθήμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

*Τί ἐστὶ, ἢ τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως
κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθερῶται ἢ τε
ἀίδιος αὐτοῦ δυναμὶς καὶ θεϊότης; ἢ τίνα τὰ
ἀόρατα τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἢ ἀίδιος αὐτοῦ δύνα-
μις καὶ θεϊότης;*

Ἀπόκρισις.

Οἱ τῶν ὄντων λόγοι προκαταρτισθέντες τῶν αἰώ-

⁶⁶ Prov. ix, 4; xiv, 1. ⁶⁷ Jud. 23. ⁶⁸ Rom. i, 20.

Scripturæ domum vocare sapientiam, haud insue-
tum ⁶⁵; aut concessorum eis naturalium ipsisque
partorum ac adventitiorum bonorum, intemeratæ
Deitatis conservatrix inspectio; quam deseruerunt
affectata tyrannide. Æterna vincula, eorum vo-
luntatis est atque animi, omni ex parte jugisque
circa bonum motus absentia ac inertia; ex qua est,
ut divinæ nunquam jucunditatis fiant compotes.
Aut rursus, quæ propter nostram salutem, eorum
adversum nos, ex divinæ Providentiæ rationibus,
potentia compescit furorem, non sinens eorum
contra nos pravitatis molimina procedere. Caligo
vero est, plena integrataque gratiæ divinæ igao-
rantia, qua prorsus animi voluntate imbuti, beata
ac splendidissima intemeratæ lucis communicatione
privati sunt, omni mentis facultate iis datura con-
cessa, circa nihilum ejusque prosecutione iasumpta.
Quid autem per tremendum judicii diem passuri
sint, unus est qui sciat justus Judex, qui pro me-
rito ³⁰ justam cuique decernit mercedem, ac pro
sceleris modo, æquam, ut par est, supplicii vicem
in sæcula nullum unquam finem habitura cura

QUÆSTIO XII.

Quanam sit a carne maculata tunica ⁶⁶.

Responsio.

Vita multis delictis ex carnalibus vitiis libidini-
busque coinquinata, tunica maculata existit. Velut
enim ex quodam indumento, ex vitæ conversatione,
num justus, an injustus sit, palam conspici in-
quis consuevit; dum justus quidem, tunicam in-
maculatam, vitam virtutibus exultantem habet; in-
justus vero, ea pravis operibus sordidatam præditus
est. Vel potius, maculata a carne tunica, habitus
est animique affectio, pravorum ex carne motuum
operumque memoria, conscientie rationibus ani-
mum informans: quam velut quædam tunicam
sibi adherentem semper contuens, vitiorum ac li-
bidinum fetore repletur. Quemadmodum enim spi-
ritus fabrica, virtutibus inter se ex ratione con-
textis incorruptionis tunica animæ confiatur, quam
induta, pulchra gloriosaque efficitur: sic et carnis
opera, vitiis ac affectibus certa quadam ratione
inter se contextis, tunica quædam immunda emer-
git ac maculata, a se animam manifeste prædens,
aliasque ei formam ac imaginem quam ætæternam
indens.

QUÆSTIO XIII.

*Quid sibi vult: « Invisibilia enim ejus a creatura
mundi, per ea quæ facta sunt intellecto conspiciun-
tur: sempiterna quoque virtus ejus et divinitas ⁶⁷. »
Quenam invisibilia Dei, et quænam sempiterna ejus
virtus et divinitas?*

Responsio.

Rationes curam, ante seculum ex Deo, prout novit

προσεκύνησαν [Fr. προσεκύνουν], πιστεύοντες δαιμονίοις· καὶ ἐλάτρευον, τὴν διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων αὐτοῖς θεραπεῖαν προσάγοντες. Ἡμεῖς δὲ τὸν Θεὸν σέβοντες, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, σπουδάσωμεν καὶ λατρείαν αὐτῷ προσάγειν καθάραν, τὴν διὰ τῶν ἀρετῶν τετελειωμένην πολιτείαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΕ΄.

Τί ἐστι, « Τὸ γὰρ ἀφθαρτὸν σου Πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι διὰ τοὺς παραλίπτοντας, κατὰ μικρὸν ἐλέγχεις. » Εἰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λέγει, πῶς εἰς ἀσύνητον καρδίαν σοφία οὐκ εἰσελεύσεται, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρηστος ἀμαρτίας; ἐσημειώσαμεθα [Fr. ἐσημειώσαμεν] δὲ τοῦτο, διὰ τὸ ἀπλῶς εἰπεῖν, « Ἐν πᾶσιν. »

Ἀπόκρισις.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐδενὸς ἀπεστι τῶν ὄντων καὶ μάλιστα τῶν λόγου καθοτιοῦν μετεληφθῶτων· Συνεκτικὸν γὰρ ὑπάρχει τῆς ἐκάστου γενέσεως, ὅτι Θεὸς καὶ Θεοῦ Πνεῦμα κατὰ δύναμιν προνοητικὴν διὰ πάντων χωροῦν, καὶ τὸν ἐν ἐκάστῳ κατὰ φύσιν λόγον ἀνακινῶν, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς συναίσθησιν τῶν πλημμελοῦσιν παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς φύσεως πεπραγμένων ἄγων τὸ αἰσθανόμενον· τὸν τὴν προαίρεσιν [Fr. καὶ τὴν προαίρ.] εὐεικτον ἔχοντα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐκ φύσεως ὀρθῶν λογισμῶν. Ἀμέλει τοι πολλοὺς εὐρίσκομεν καὶ τῶν ἄγαν βερβάρων καὶ νομάδων ἀνθρώπων, καλοκάγαθίας μεταποιουμένους, καὶ τοὺς ἀνέκαθεν κρατήσαντας τοὺς ἐν αὐτοῖς θηριώδεις ἀθετοῦντας νόμους. Οὕτω μὲν οὖν ἐν πᾶσιν ἀπλῶς ἐστι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Προσδιωρισμένως δὲ καὶ κατ' ἄλλην ἐπίνοιάν ἐστιν ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ νόμον ὡς νομοθετικόν, καὶ προαγορευτικόν μελλόντων μυστηρίων, ἐμποιῶν αὐτοῖς, αἰσθησιν μὲν τῆς τῶν ἐντολῶν παραβάσεως, ἐπιστήμην δὲ, τῆς προαγορευθείσης [Reg. et Fr. προσαγορ.] κατὰ Χριστὸν τελειότητος· ὅθεν καὶ τούτων πολλοὺς εὐρίσκομεν, τοὺς μὲν παλαιὰν καὶ ἐν σκιαῖς κειμένην καταλιμπάνοντας λατρείαν, πρὸς δὲ τὴν νέαν καὶ μυστικὴν προθύμως μεταβαλλομένους.

Ἔστι δὲ πρὸς τοὺς εἰρημένους τρόποις, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς τὸ θεῖον καὶ θεοποιῶν ὄντως ὄνομα τοῦ Χριστοῦ κληρωσαμένοις διὰ τῆς πίστεως, οὐ μόνον ὡς φρουρητικόν, καὶ προνοητικῶς λόγου τοῦ κατὰ φύσιν ἀνακινήτικόν· καὶ ὡς δεικτικόν τῆς τῶν ἐντολῶν παραβάσεως καὶ φυλακῆς, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἐξαγγελτικῶν προαγορευσεως. Ἀλλὰ καὶ ὡς δημιουργὸν τῆς κατὰ χάριν διὰ τῆς πίστεως δοθείσης υἰοθεσίας. Ὡς γὰρ σοφίας ποιητικόν ἐν μόνοις ἐκείνοις γίνεται, τοῖς κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα καθαρθεῖσι διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἀκριβοῦς συνασκήσεως, ὡς οἰκείους προσομιλοῦν, διὰ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀύλου γνώσεως [Fr. Ὅρα τίς ἡ ἀπλή καὶ ἀύλος γνώσις], καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ταῖς ἀχράντοις τῶν ἀρρήτων νοήσεσι πρὸς ἐκθέσιν ἐκτυποῦν.

Ἔστι οὖν ἐν πᾶσι μὲν ἀπλῶς, καθ' ὃ πάντων ἐστὶ συνεκτικόν καὶ προνοητικόν, καὶ τῶν φυσικῶν σπερμάτων ἀνακινήτικόν· προσδιωρισμένως δὲ, καὶ ἐν

⁵⁰ Sap. XII, 2; 1, 4.

A ipsam adorabant, qua fide dæmoniis credebant; serviebantque, qui per prava opera iis obsequium præstabant. Nos autem qui Deum colamus, qua in eum fide credimus, demus operam ut et mandam ei servitutem adhibeamus: vitam scilicet virtutibus perfectam.

QUESTIO XV.

Quid est: « Incorruptus enim Spiritus tuus est in omnibus. Idcirco eos qui exerrant, paulatim corripis ⁵⁰. » Si de Spiritu sancto loquitur, quomodo in insipientem animam sapientia non introibit, neque habitabit in corpore subdito peccatis? Annotavi hoc, eo quod absolute dictum est, « In omnibus. »

Responsio.

B Spiritus sanctus a nullo abest eorum quæ in rerum natura sunt: idque maxime ab iis, quæ ratione prædita sunt. Conservat enim cujusque substantiam, eo quod Deus ac Dei Spiritus est, qua virtute providet per omnia immeans, ac in singulis naturalem rationem excitans, ac per eam in sensum eorum quæ contra naturæ legem delicta commissa sunt, eum qui sensu præditus sit, trahens: qui scilicet voluntate, facili ad rectas ex natura rationes suscipiendas, polleat. Denique multos comperimus, ex iis etiam qui valde barbari sunt et vitam armentariam ducant, qui probitatem morumque honestatem consecrati, vigentes olim in eis ferinas leges repudiaverint. Sic quidem in omnibus simpliciter est Spiritus sanctus.

C Peculiari autem ratione alioque sensu ³³ in omnibus est qui sunt in lege, ut lege sanciens, ac mysteria futura prænuntians; sensum eis indens transgressionis mandatorum ac prænuntiate Christianæ perfectionis condens scientiam. Unde ex his etiam multos comperimus, qui veteri inque umbrisposito cultu relicto, ad novum ac mysticum alacriter transierint.

D Est vero præter jam dictos modos etiam in omnibus, qui divinum vereque deificum per fidem Christi nomen sortiti sunt, non solum ut tuens ac conservans, Providentiæque rationibus naturalem rationem excitans, necnon ut mandatorum transgressionem observationemque indicans, ac Christi prædictionem enuntians; verum etiam ut concessam per fidem gratiam adoptionis præstans. Velut enim sapientiæ opifex, in illis dumtaxat versatur, qui animo pariter ac corpore purgati sunt, sedulo mandatorum cultu ac exercitatione; cum eis scilicet per scientiam simplicem omnique vacantem materia, ut cum necessariis consuescens, intermeratisque arcanorum notionibus ad deificationis gratiam consciscendam, eorum mentem imbuens.

Est igitur in omnibus quidem simpliciter, ut omnia conservans ac continens, providensque, ac naturalia semina excitans. Peculiari vero ratione,

etiam in omnibus est qui sunt in lege, quatenus mandatorum transgressionis index est, et ad prænuntiati Christi promissionem lumen tribuit: in cunctis vero Christianis, præter ea quæ dicta sunt, ut auctor adoptionis existit. Ut vero sapientie conditor, in nullo ex dictis simpliciter, præterquam in illis qui intelligentia iudicioque præditi sunt, seque ipsos per vitam divinis rationibus institutam deificæ ejus inhabitationis dignos reddiderunt. Quisquis enim divinas non facit voluntates, etsi fidelis est, cor insipiens habet, velut pravæ cogitationum officinam; corpusque subditum peccatis, velut libidinum semper ac vitiorum sordibus constrictum.

QUÆSTIO XVI.

Quis sit vitulus conflatis, et cur vitulum numero singulari dicat, cum sit dictum pluraliter: «Isti sunt dii tui, Israel»²¹? Quid item sit comminui et spargi sub aqua? Quid in aures et ornamenta reliqua?

34 Responsio.

Qui Israelis more ex Ægypti peccato animus egreditur, una secum exeuntem, veluti vitiorum simulacra, erroris peccati cogitationem in mente habens, ubi tantisper negligentia concedens a rationis discretionem derelictus fuerit, velut olim a Moysæ Israel, inconsultum parentem vitiorum edit habitum: ut in aures, quas naturaliter de deitate ex pia consideratione hauserat rationes; ut torques et monilia, quæ ex naturali contemplatione, divina ipsi de rebus opiniones accesserant: ut manuum armillas, naturales virtutum actus ex actionis ratione; in camino conflans (ignito scilicet iræ et cupiditatis libidinosi affectus fervore), ac per præjacentem in mente mali cogitationem ac formam, ipso actu peccatum consummans (rem videlicet semper dissipatam ac quæ animum perpetrantem una secum dissipet, et a singulari circa veritatem identitate abscondat, circaque multas ac instabiles non existentium cogitationes opinionesque diffundat), inconsultum atque dementem constituit habitum, quem divini Verbi presentia comminuit ac sub aqua spargit; subtili nimirum contemplatione, quæ ad sensum apparens in affectibus vitiosisque crassities est, mente extenuans, naturaliumque virium inter se ex libidine factam commutationem ac confusionem, scite discernens, atque ad suum rursus scientiæ principium reducens. Hunc enim mihi sensum ingessit, quod dictum est, *spargere sub aqua*²². Totius quidem ejus narrationis spiritalem intelligentiam, in iis quæ dicta sunt, paucis sermo exposuit: ut autem totus clarior locus fiat, singula si libet definite expendamus.

Vitulus igitur conflatis est, naturalium virium inter se commistio et confusio: seu potius, libidi-

Α πᾶσι τοῖς ἐν νόμῳ, καθότι τῆς τῶν ἐντολῶν ἐστὶν ὑποδεικτικὴν παραβάσεως, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν προαγορευθείσης ἐπαγγελίας φωτιστικὸν· ἐν δὲ πᾶσι τοῖς κατὰ Χριστὸν, πρὸς τοὺς εἰρημένους, ὡς υἱοθετικὸν· ὡς δὲ σοφίας ποιητικὸν, ἐν οὐδενὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶν ἀπλῶς, πλὴν τῶν συνιέντων, καὶ ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀξίους ποιησαμένων τῆς αὐτοῦ θεωτικῆς ἐνοικήσεως. Πᾶς γὰρ μὴ ποιῶν τὰ θεῖα θελήματα, κἂν πιστός ἐστιν, ἀσύνητον ἔχει τὴν καρδίαν, ὡς πονηρῶν λογισμῶν ἐργαστήριον, καὶ τὸ σῶμα κατὰχρεον ἀμαρτίας, ὡς διαπαντὸς μολυσμοῖς παθῶν συνεχόμενον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΓ'.

Β Τίς ὁ χωνευτός μύσχος, καὶ διὰ τί μύσχον ἐνικῶς λέγει τὸ δὲ, «Ὁἷτοι εἰ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ» πληθυντικῶς. Καὶ τί τὸ, λεπτενθῆναι καὶ διασπαρῆναι ὑπὸ τὸ ὕδωρ· καὶ τίνα τὰ ἐνώτια, καὶ τὰ ἐξῆς κόσμια;

Ἀπόκρισις.

Ὁ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου τῆς ἀμαρτίας ἐξερχόμενος νοῦς, καὶ συνεξίστησεν ἔχων ἑαυτῷ τῆς καθ' ἀμαρτίαν πλάνης, καθάπερ ἐκτυπώματα κακίας ἐν τῇ διανοίᾳ τὴν φαντασίαν, ἐπὶ μικρὸν ἀμελήσας ἀπολειψθῆ τῆς λογικῆς διακρισίας, ὡς πάλαι τοῦ Μωϋσέως ὁ Ἰσραὴλ, τὴν ἀλόγιστον καθάπερ μύσχον, καὶ πάντων μητέρα τῶν παθῶν ἔξιν ὑφίστησιν· ὡς μὲν ἐνώτια, τοὺς λόγους οὗς εἴληψε φυσικῶς περὶ θεολογίας ἐκ τῆς τῶν ὄντων εὐσεβοῦς κατανοήσεως· ὡς δὲ περιτραχηλίου κόσμου, τὰς ἐκ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐγγυομένας αὐτῷ θεοπρεπείας περὶ τῶν ὄντων δόξας· ὡς δὲ ψέλλια χειρῶν, τὰς κατὰ τὴν πρακτικὴν τῶν ἀρετῶν φυσικὰς ἐνεργείας χωνεύον ἐν καμίνῳ, τῇ διαπύρῳ ζέσει τῆς τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐμπαθοῦς διαθέσεως· καὶ κατὰ τὴν προαποκειμένην τῇ διανοίᾳ τοῦ κακοῦ φαντασίαν τε καὶ μορφήν, δι' ἐνεργείας αὐτῆς τὴν αἰεὶ σκεδαστήν, καὶ συνδιασκεδάζουσαν ἑαυτῇ τὸν αὐτὴν διαπραττόμενον νοῦν, καὶ τῆς περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐνικῆς ταυτότητος, αὐτὸν διατέμνουσαν· καὶ περὶ πολλὰς καὶ ἀπαγεῖς διαχέουσαν τῶν οὐκ ὄντων φαντασίας τε καὶ δόξας, ἀλόγιστον ἔξιν συνίστησιν, ἣν λεαίνει καὶ σπείρει ὑπὸ τὸ ὕδωρ ἢ τοῦ θεοῦ Λόγου παρουσία, τῇ λεπτότητι τῆς θεωρίας τὸ πρὸς ἀσθησιν κατ' ἐπιφάνειαν ἐν τοῖς πάθει πάχος τῇ διανοίᾳ λεαίνουσα, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν φυσικῶν δυνάμεων γενομένην κατὰ τὸ πάθος μεταβολὴν τε καὶ σύγχυσιν, εὐκρινῶς διαστέλλουσα, καὶ πρὸς τὴν οἰκειάν πάλιν ἀρχὴν τῆς γνώσεως ἐπανάγουσα. Τοῦτο γὰρ τὸ ὑπὸ τὸ ὕδωρ σπείραι μοι νοεῖται [al. νενόηται] πᾶσαν μὲν οὖν τὴν τῶν ἱστορουμένων κατὰ τὸν τόπον [Fr. τύπον] ἐν τούτοις συντεμῶν, παρέθετο τὴν θεωρίαν ὁ λόγος. Ἴνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ χωρίον, ὀριστικῶς ἕκαστον, εἰ δοκεῖ, θεωρήσωμεν.

Μύσχος οὖν ἐστὶ χωνευτός, ἢ τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων εἰς ἀλλήλας φύσεις καὶ σύγχυσις· ἢ μάλλον

²¹ Exod. xxxii, 4. ²² ibid. 20.

ex animo aboleamus, in quo sola sincera divina imago, nulla prorsus rerum exteriorum foedata labe, eluceat. Quod autem habetur: *Et potavit eum Moyses filios Israel*⁵³, significat modum doctrinae quo vitia destruantur, a magistris ad discipulos derivandum esse.

QUESTIO XVII.

Cum Deus Moysen in Aegyptum miserit, quia causa est, cur a Deo missum Dei angelus occidere quæret? ac vero occidisset, nisi uxor infantem illico circumcidisset, suaque hac opera angeli impetum retardasset⁵⁴. Ac, si necessaria erat infantis circumcisio, quidni Deus, antequam mitteret, leniter præceperat ut rem præstaret? Cur vero etiam delictum esse, eum qui ad tale ministerium a Deo mittebatur, bonus angelus placide non admonuerat?

παῖσμά ἦν, ὁ ἀγαθὸς ἄγγελος τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐρουθέτησεν;

Responsio.

Qui Dei timore perplexarum earum difficultatum quæ in Scriptura occurrunt sensum scrutatur, nec aliud spectat quam Dei solum gloriam, dum velut velamen, litteram a spiritu semoverit, omnia, juxta Sapientia sermonem, *coram inveniet*⁵⁵, nullo obstante impedimento, quin absque noxa ad divina animo moveatur. Historiam jam Mosis temporibus corporaliter impletam dimittemus; ejusque in spiritu vim, quæ semper fiat, ac eo quod fit, magis conviviscat, mentis oculis considerabimus.

Desertum igitur ex quo Moses in Aegyptum mittitur ut filios Israelis educat, natura humana est, vel mundus iste, vel habitus vitii carens ac perturbationibus; per quem, et in quo per contemplationem rerum scientiam doctus animus, occultam atque mysticam a Deo procurationem in cordis abdito accipit, ut ex Aegypto (carne scilicet ac sensu) velut Israelitas, divinas rerum notiones conceptusque educat; circa lutum 37 (carnis scilicet vitia ac libidines) stulte laborantes. Hoc igitur divino mens credito munere, cum sibi copulata, velut conjuge, secundum scientiam sapientia, atque ex illa suscepto ingenuo habitu ac ratione seu cogitatu vite honeste instituendæ, viam prorsus virtutum pergit, nullam eorum qui in ea ambulant admittentem quietem; sed qui jugi ac veloci cursu secundum mentis propositum ad supernæ vocationis palmam contendant. In virtute namque quies, vitii origo est; mente scilicet circa aliquid utrinque viae adjacentium terrenorum sese occupante: mundumque ac prorsus circumcisum habitum ac cogitatum piæ institutionis, præputium ac profanum reddente. Quocirca statim rationem velut angelum per conscientiam mortem comminantem, videt, ac ejus quam comminatur mortis causam contestantem, quietem decurrendo virtutis itinere, qua sibi ratio ac cogitatus præputium asciscit.

⁵³ Exod. xxxii, 20. ⁵⁴ Exod. iv, 24, 25. ⁵⁵ Prov. viii, 9.

ψυχῆς ἀφανίσαι, μόνην ἐχούσης ἀκίβδηλον τὴν θείαν εἰκόνα, μηδενὶ καθάπαξ τῶν ἐκτὸς μολυνομένην. Τὸ δὲ φερόμενον, *καὶ ἐπότισεν αὐτὸ Μωϋσῆς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὸν τρόπον σημαίνει τῆς τῶν παθῶν καθαιρετικῆς διδασκαλίας, τοῖς μανθάνουσι παρὰ τῶν διδασκόντων διδόμενον.*

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΖ'.

Εἰ ὁ Θεὸς τὸν Μωϋσῆν ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, τίνι τῷ λόγῳ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλλόμενον ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγγελος ἀποκτείνει ἐξήτει, καὶ ἂν ἀπέκτεινεν, εἰ μὴ σπεύσασα ἡ γυνὴ τὸ παιδίον περιέτεμεν, καὶ δι' αὐτῆς τὴν τοῦ ἀγγέλου ἐρμῆν ἔστησεν; Καὶ εἰ ἀναγκαία ἦν ἡ περιτομὴ τοῦ παιδίου, διὰ τί πρὸ τοῦ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἀποστείλαι, μετὰ ἡμερότητος οὐκ ἐνετελλάτο

Β αὐτῷ περιτεμεῖν τὸ παιδίον; Διὰ τί δὲ καὶ ἐτι εἰς τοιαύτην διακρίαν ἀποστελλόμενον, ἡμέρωσ

Ἀπόκρισις.

Ὁ τῶν γραφικῶν αἰνιγμάτων φόβῳ Θεοῦ τὸν νοῦν διερευνόμενος, καὶ μόνης τῆς θείας ἔνεκεν δόξης, οἷον ὡς προκάλυμμα, περιαιρῶν τὸ γράμμα τοῦ πνεύματος, *Ἐρύθσει πάντα, κατὰ τὸν τῆς Σοφίας λόγον, ἐνώπια, μηδεὶς εὐρίσχομένου κωλύματος πρὸς τὴν ἀμεμπτον ἐπὶ τὰ θεῖα τῆς διανοίας κίνησιν.* Τὴν μὲν οὖν ἱστορίαν ἤδη πληρωθεῖσαν σωματικῶς ἐν τοῖς κατὰ Μωσέα καιροῖς, παρήσομεν: τὴν δὲ τῆς ἱστορίας ἐν πνεύματι δύναμιν, νοεροῖς κατανοήσομεν ἡμῶσιν, ἀεὶ γινομένην, καὶ τῷ γίνεσθαι, πλέον ἀκμάζουσαν.

Ἐρημος τοίνυν ἀφ' ἧς πέμπεται Μωσῆς εἰς Αἴγυπτον ἐξαγαγεῖν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἐστὶν ἡ ἄνω Ὠρωπεία φύσις, ἡ ὁ κόσμος οὗτος, ἡ ἡ παθῶν ἐστερημένη ἕξις· καθ' ἣν καὶ ἐν ᾧ τὴν διὰ τῆς Θεωρίας τῶν ὄντων παιδευθεὶς γνῶσιν ὁ νοῦς, ἐπιτροπὴν δέχεται παρὰ Θεοῦ κρυφίαν τε καὶ μυστικὴν, κατὰ τὸ ἀφανὲς τῆς καρδίας, ἐξαγαγεῖν τῆς Αἰγύπτου, λέγω δὲ τῆς σαρκὸς καὶ τῆς αἰσθήσεως, καθάπερ Ἰσραηλίτας, τὰ θεῖα τῶν ὄντων νοήματα· περὶ τὸν πληθὸν, τὰ πάθη λέγω τῆς σαρκὸς, ἀνοήτως πονούμενα. Ταύτην δὲ τὴν θείαν ὁ νοῦς πιστευόμενος διακρίαν, μετὰ τῆς συνημμένης αὐτῷ συμβίου δίκην κατὰ τὴν γνῶσιν σοφίας, καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντος ἐργουὸς τρόπου τε καὶ λογισμοῦ, τῆς κατὰ τὸν βίον σεμνῆς πολιτείας, τὴν ὁδὸν πάντως ὁδεύει τῶν ἀρετῶν, τὴν μηδαμῶς ἐπιδεχομένην τῶν ἐν αὐτῇ βαδίζόντων στάσιν· ἀλλ' ἀεικίνητον καὶ ὀξὺν ἐχόντων κατὰ σκοπὸν τῆς ψυχῆς, πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τὴν ἐρόμην. Ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς ἡ στάσις, κακίας ἐστὶν ἀρχή, τοῦ νοῦ περὶ τι τῶν ἐκατέρωθεν τῆ ἰσῶ παρακειμένων ὕλικῶν ἐμπικθῶς ἀσχοληθέντος· καὶ τὴν καθαρόν, καὶ βίβλου περιτετημένον τρόπον τε καὶ λογισμὸν τῆς εὐσεβοῦς ἀγωγῆς, ἀκρόθυστον ποιούμενου καὶ βέβηλον. Διὸ τὸν ἐλέγχοντα λόγον εὐθὺς ὡς ἄγγελον κατὰ συνέλθῃσιν θάνατον ἀπειλοῦντα θεωρεῖ, καὶ τῆς ἀπειλῆς αἰτίαν εἶναι τὴν κατ' ἀρετὴν στάσιν διαμαρτυ

ρόμενον, τὴν τῆς ἀκροβυστίας· τοῦ λογισμοῦ περιποιη-
 τικὴν· ὃν ἡ σύνοικος τῷ νῦν δυσωπεῖ σοφία, ψήφω τῷ λό-
 γῳ τῆς πίστεως, ὡς ἡ Σεπφόρα τὴν ἐγγενομένην ὀλι-
 κὴν τῷ λογισμῷ παιδί φαντασίαν περιτέμνουσα, καὶ
 πᾶσαν αἰσθητῆς ζωῆς ἔννοιαν ἀποξηραίνουσα. Φησὶ
 γὰρ· « Ἔστι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παι-
 δίου· » τουτέστιν, ἔληξεν ἡ ἐμπαθῆς ζωὴ καὶ φαν-
 τασία καὶ κίνησις, καθαρθέντος διὰ τῆς σοφίας κατὰ
 τὴν πίστιν τοῦ μολυνθέντος λογισμοῦ μεθ' ἧν κά-
 θαρσιν, παύεται καθάπερ τις ἄγγελος ὁ διὰ τῆς
 συνειδήσεως πλήττων τὸν ἀμαρτάνοντα νοῦν, καὶ ἐν-
 διαβάλλων αὐτοῦ πᾶν νόημα παρὰ τὸ προσῆχον κινου-
 μένον λόγος. Πολλῶν γὰρ ἐπ' ἀληθεία πεπλήρωται
 τῶν ἀρετῶν ἡ ὁδὸς ἁγίων ἀγγέλων, τῶν ἐκάστης ἀρε-
 τῆς κατ' εἶδος ἐνεργητικῶν, φημί, λόγων τε καὶ τρό-
 πων, καὶ τῶν ἀοράτων πρὸς τὰ καλὰ συνεργοῦντων
 ἡμῖν ἀγγέλων· καὶ τοὺς τοιοῦτους ἡμῖν ἀνακινούντων
 λογισμοὺς [λόγους ambo Seguierani].

Καλῶς οὖν ἔχει καὶ μεγαλοφυῶς τῆς ἁγίας Γρα-
 φῆς ὁ λόγος, παριστῶν ἀεὶ τὰ νοούμενα πρὸ τῶν
 ἱστορουμένων, ἐν τοῖς ὑγιῇ κεκτημένοις τῆς ψυχῆς
 τὰ ὄμματα καὶ μηδεμίαν ἔχων διαβολὴν ἢ τοῦ Θεοῦ,
 ἢ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἀγγέλων. Οὐ γὰρ εἶχε Μωϋσῆς
 ἀποστελλόμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸ νοούμενον
 τῆς Γραφῆς, ἀκρόβυστον υἶόν, ἦτοι λογισμὸν. Ἐπει
 ἄρα προστάξας αὐτῷ πρότερον περιτεμεῖν, ἀπέστει-
 λεν· οὔτε μὴν ὁ θεὸς ἄγγελος ἀπηνῆς ἦν, μηνύων
 τῷ Μωϋσῆϊ τὸν ἐκ τῆς ἐσφαλμένης αὐτῷ κατὰ τὴν τῶν
 ἀρετῶν ὁδὸν στάσεως συμβάντα θάνατον, ὃν ἡ περὶ
 τὸν δρόμον τυχὴν ἀτονία τῶν ἀρετῶν ὑπέστησεν.
 ἐπισκῆπτοντες γὰρ καὶ ὑμεῖς ἀκριθέστερον τῇ ἱστο-
 ρίᾳ, σαφῶς εὐρήσετε ὡς οὐ κατὰ τὴν ἀρχὴν, οὔτε
 κατὰ τὸ μέσον, οὔτε κατὰ τὸ τῆς ὁδοῦ τέλος, ἀλλ' ἐν τῷ
 καταλύματι ὑπκνητῆσας ὁ ἄγγελος, τὸν ὑπὲρ τοῦ συμ-
 βάντος ληληθῆτως κατὰ διάνοιαν πάθους ἠπειλήσε
 θάνατον· ὡς, εἴγε μὴ ἔσθῃ τοῦ δρόμου καὶ κατέλυσε
 τῆς ὁδοποιρίας, οὐκ ἂν διεβλήθη, δεξάμενος διὰ τοῦ
 ἀγγέλου τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ τοῦ παιδὸς ἀκρο-
 βυστίᾳ. Παρακαλέσωμεν δὲ τὸν Θεόν, εἴπερ ἐσμέν
 ἐν τῇ ὁδῷ τῶν ἐντολῶν, κατὰ πᾶσαν ἡμῶν παρά-
 θασιν τοῦ ἐξ αὐτῆς θανάτου μὴ παύσασθαι καθάπερ
 ἀγγέλόν τινα τὸν μηνυτὴν κατὰ συνειδήσιν ἀποστέλ-
 λοντα λόγον [Fr. Μὴ παύσασθαι ἀποστέλλοντα μηνυ-
 τὴν τοῦ ἐκ τῆς παραβάσεως θανάτου ἀγγελὸν λόγον],
 ὅπως λαβόντες αἰσθησιν, μάθωμεν διὰ τῆς ἐμφύτου
 φρονήσεως περιτέμνειν καθάπερ ἀκροβυστίαν τὴν
 κατὰ τὸν δρόμον τοῦ βίου ληληθῆτως συμβαίνουσαν
 ἡμῖν τῶν παθῶν ἀκαθαρσίαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΗ΄.

Et si poietai τοῦ νόμου δικαιωθήσονται, κατὰ
 τὸν Ἀπόστολον, πῶς πάλιν λέγει· « Ὅσοι ἐν
 νόμῳ δινωμοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε; »

Ἀπόκρισις.

Οὐχ ἀπλῶς οἱ ποιεῖται τοῦ νόμου δικαιωθήσονται,
 ἀλλ' οἱ τοῦ πνευματικοῦ νόμου, καὶ νοουμένου πνευ-
 ματικῶς, καὶ κατὰ τὸν ἐσω ἄνθρωπον ἐν πνεύματι
 ποιοῦντες τὸν κατὰ πνεῦμα νόμον, δικαιωθήσονται
 μὴ ἐκπίπτοντες τῆς χάριτος, διὰ τὴν εἰς τὸ βάθος

66 Exod. iv, 25 67 Rom. ii, 15. 68 Galat. v, 14.

A Quem conjux sapientia menti placat, calculo (ser-
 mone fidei), velut Sephora, quæ inolevit terrenam
 rationi (infanti scilicet) cogitationem circumcidens,
 omnemque vitæ ex sensus ratione cogitationem are-
 faciens. *Aut enim: Stetit sanguis circumcisionis
 pueri* 66; hoc est, vita libidinoso cessavit, et cogita-
 tio et motus, emundata per sapientiam fidei calculo
 polluta ratione: Qua peracta emundatione, cessat
 velut angelus, quæ per conscientiam animum pec-
 cantem verberat ratio, ac accusans, quidquid præ-
 ter id quod deceat ac officii sit, duxerit cogitandum.
 Multis namque revera virtutum via sanctis angelis
 plena existit, quibus, inquam, secundum speciem
 unaquæque virtus efficiatur rationibus et habitibus,
 angelisque ininspectabili ratione ad ea quæ honesta
 sunt, adjutoribus, ac qui tales nobis rationes susci-
 tent ac cogitatus.

precipiente

B

Bene ergo ac magnifice habet sacræ Scripturæ
 sermo, spiritalem semper intellectum exhibens,
 ante illa quæ gesta narrantur, in illis qui sanis
 mentis oculis utantur, nullamque ipse vituperatio-
 nem ac calumniam, aut Dei, aut sanctorum angelo-
 rum habens. Non enim habuit Moyses, mittente
 Deo, secundum Scripturæ sensum spiritalem, filium
 præputio præditum, id est, rationem: alioqui prius
 circumcidere jussisset, ac tum misisset. At neque
 divinus angelus immitis erat, dum cui Moyses,
 quietis labe, in virtutum via se obnoxiam fecerat,
 mortem nuntiat, cujus forte debilitas in virtutum

C

38 cursu causa exsisterat. Nam et vos perscriptæ
 narrationi diligentius incumbentes, aperte compe-
 rietis, non initio, non circa medium, nec in viæ
 fine, sed in diversorio occurrentem angelum, pro
 ea quæ imprudenti labe animo acciderat, mortem
 comminatum esse. Quamobrem nisi a cursu cessas-
 set atque a via divertisset, nulli foret obnoxius
 crimini, ut pro filii præputio angelicam indignatio-
 nem exciperet. Deum oremus, siquidem versamur
 in mandatorum via, ut quandocunque transgredi nos
 contigerit, ejus causa transgressionis, velut angelum,
 admonentem conscientiam mortis nuntium ratio-
 nem mittere non cesset; quo, rei sensu percepto,
 per innatam prudentiam tanquam præputium cir-
 cumcidere discamus, quæ imprudentibus nobis
 in vitæ cursu perturbationum vitiorumque impu-
 ritas obrepsit.

D

QUESTIO XVIII.

Si, juxta Apostolum 67, factores legis justificabun-
 tur, quonam rursus modo ait: « Quicumque in lege
 justificamini, a gratia excidistis 68? »

Responsio.

Non simpliciter factores legis justificabuntur;
 sed qui legis spiritalis, et quæ spiritaliter intelli-
 gitur; quique secundum interiorent hominem in
 spiritu legem spiritalem exsequuntur, utique non
 excidentes a gratia, justificabuntur, ob Verbi in

profundum animi per puritatem immersionem. Qui autem secundum legis exteriorē conspectum corporaliter servant, a divina prorsus excidunt gratia, qui spiritalis in gratia legis perfectionem ab omnimodum mente sordē emundantem, ac Christum, finem, ignorent.

QUÆSTIO XIX.

Quid sibi vult: « Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt; et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur⁵⁹? » Quo item modo idem rursus ait: « Cum judicabit Deus occulta hominum secundum Evangelium meum, per Jesum Christum⁶⁰? » Si per legem judicabuntur, quomodo per Jesum Christum?

39 Responsio.

Dei Verbum Jesus Christus, ut quidem omnium conditor, etiam legis naturæ est auctor. Ut vero res providentia regit, ac lege sancit, legis quoque scriptæ, et in spiritu, id est, in gratia, dator palam est: Finis enim legis Christus⁶¹, utique scriptæ, quæ spiritaliter intelligatur. Cum igitur in Christum ut conditorem, et quique providentia regat ac legem ferat atque propitiatio existat: tum lex naturæ, tum scripta, ac lex gratiæ colligantur, verum est quod ait Apostolus, esse Deum judicatorum occulta hominum juxta ejus Evangelium; hoc est, pro eo ac evangelizatur seu predicatur: per Jesum Christum secundum essentiam Verbum proprium, omnibus immanens, atque alios quidem reprehendens, alios vero convenienter laudans; atque iis qui in natura, in lege, in gratia, per unigenitum una per essentiam existens, nulla sermonis vi explicabile Verbum, pro meritorum ratione distribuens. Dei enim Verbum, omnis naturæ, omnisque legis et ritus et ordinis auctor est, eorumque quæ in natura et lege et ritu et ordine judex. Nam sine promulgante Verbo, lex non est⁶². Sive igitur in lege quis judicatur, velut in Christo judicabitur: sive sine lege, rursus in eo prorsus judicabitur. Omnium enim existentium, et quæ intelliguntur, ac quæ dicuntur, et principium et medium et finis, Verbum est velut conditor.

QUÆSTIO XX.

Quenam est in Evangelio, absurde, ut quidem apparet, arefacta ficus⁶³; ac quenam famis intemperantia, extra tempus fructum exquirentis? quæve rei, quæ sensu careat, maledictio?

Responsio.

Qui humane salutis causa cuncta sapienter dispensat Deus Verbum, cum prius per legem crassiore cultu naturam erudiisset (non enim poterat nudam figurarum involueris veritatem excipere, pro ea quam contraxerat ad rerum divinarum primigenia exemplaria ignorantiam affectusque abhorrentis labem), postmodum per se ipse manifeste factus homine, assumpta carne anima intelligente prædita ac

τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ λόγου διάβασιν· οἱ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου σωματικῶς λατρεύοντες, τῆς θείας πάντως ἐκπίπτουσι χάριτος, ἀγνοοῦντες τὴν τὸν νοῦν πάσης καθαίρουσαν κηλίδος ἐν χάριτι τοῦ πνευματικοῦ νόμου τελειώσιν, καὶ τὸ τέλος, Χριστόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΙΘ'.

Τί ἐστίν· « Ὅσοι ἀνόμως ἤμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται; » Καὶ πῶς ὁ αὐτὸς λέγει πάλιν· « Ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Ἐυαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ; » Εἰ διὰ νόμον κριθήσονται, πῶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

Ἀπόκρισις.

Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος Ἰησοῦς Χριστός, ὡς μὲν πάντων δημιουργός, καὶ νόμου τοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητής. Ὡς δὲ προνοητής καὶ νομοθέτης, καὶ τοῦ ἐν τῷ γράμματι σαφῶς, καὶ τοῦ ἐν πνεύματι, τούτῃ ἐστι ἐν χάριτι, νόμου ἐστὶ δοτὴρ· Τέλος γὰρ νόμου Χριστός, δηλονότι τοῦ γραπτοῦ νοουμένου πνευματικῶς. Εἰ τοίνυν εἰς Χριστόν ὡς δημιουργόν, προνοητήν τε καὶ νομοθέτην, καὶ ἰλασμένον, ὃ τε κατὰ φύσιν, καὶ ὁ γραπτὸς, καὶ ὁ τῆς χάριτος συνάγεται νόμος, ἀληθεύει φάσκων ὁ θεός· Ἀπόστολος, ὅτι ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων μέλλει κρίνειν κατὰ τὸ Ἐυαγγέλιον αὐτοῦ, τούτῃ ἐστι, καθ' ἃ εὐαγγελίζεται· διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς κατ' οὐσίαν οἰκείου Λόγου, χωρῶν διὰ πάντων· καὶ τοὺς μὲν ἐλέγχων, τοὺς δὲ προσφύρωσ ἀποδεχόμενος· καὶ τοὺς κατὰ φύσιν καὶ νόμον καὶ χάριν, διὰ τοῦ συνόντος αὐτῷ κατ' οὐσίαν μονογενοῦς ἀφράστου Λόγου, τὰ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων· πάσης γὰρ φύσεως καὶ παντὸς νόμου, καὶ θεσμοῦ, καὶ τάξεως, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐστὶ ποιητής, καὶ τῶν ἐν φύσει καὶ νόμῳ καὶ θεσμῷ καὶ τάξει κριτής· τοῦ γὰρ διαγορευόντος λόγου χωρὶς, νόμος οὐκ ἐστίν. Εἴτε οὖν ἐν νόμῳ τις κρίνεται, ὡς ἐν Χριστῷ κριθήσεται· εἴτε χωρὶς νόμου, πάλιν ἐν αὐτῷ πάντως κριθήσεται· πάντων γὰρ τῶν ὄντων, καὶ νοουμένων καὶ λεγομένων, ἐστὶ καὶ ἀρχή, καὶ μεσότης, καὶ τέλος, ὡς δημιουργός ὁ Λόγος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Κ'.

Τίς ἢ ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ παραλόγως, ὅσον πρὸς τὸ φαινόμενον, ξηρανθεῖσα συκῆ; Τίς ἢ ἀκροσία τῆς αἰνῆς, παρὰ καιρὸν ἐπιζητούσης καρπῶν; Καὶ τίς ἢ τοῦ ἀναισθητοῦ κατάρα;

Ἀπόκρισις.

Ὁ πάντα σωτηρίας ἔνεκεν τῶν ἀνθρώπων μετὰ σοφίας οἰκονομῶν Θεὸς Λόγος, πρότερον διὰ νόμου σωματικωτέρῳ ἔχοντος λατρείαν παιδαγωγήσας τὴν φύσιν· οὐ γὰρ ἠδύνατο γυμνῆν τυπικῶν προκαλυμμάτων δέξασθαι τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῇ πρὸς τὴν ἀρχετυπίαν τῶν θεῶν πραγμάτων ἀγνοίαν τε καὶ ἀλλοτριώσιν ὕστερον ἐμφανῶς δι' ἑαυτοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς

⁵⁹ Rom. II, 12. ⁶⁰ ibid. 16. ⁶¹ Rom. X, 4. ⁶² ibid. 14. ⁶³ Matth. XXI, 19; Marc. XI, 20.

Leam
omnibus in
Xt.

Old Law -
Lawen by Tree

νοεράν τε καὶ λογικὴν ἐχούσης ψυχὴν παραγενόμε-
 νος, καὶ πρὸς τὴν αἴλον γνωστικὴν ἐν πνεύματι λα-
 τρεῖαν, ὡς Λόγος τὴν φύσιν μεταγαγὼν, οὐκ ἠβού-
 λετο τῆς ἀληθείας τῷ βίῳ διαφανείσης, τὴν σκιὰν
 ἔχειν τὴν δυναστείαν, ἧς τύπος ὑπῆρχεν ἡ συκῆ.
 Διὰ τοῦτο φησιν· Ἐπαιῶν ἐκ Βηθανίας εἰς Ἱε-
 ρουσόλυμα, τουτέστι, μετὰ τὴν τυπικὴν καὶ σκιδώδη
 κατὰ τὸν νόμον λαθάνουσαν αὐτοῦ παρουσίαν, αἴθις
 τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων διὰ σαρκὸς ἐπιδημῶν. Οὕτω
 γὰρ ληπτέον τὸ· Ἐπαιῶν, εἶδε συκὴν ἐν τῇ ὁδῷ
 φύλλα μόνον ἔχουσαν, τὴν ἐν σκιαῖς ὑπάρχουσαν
 καὶ τύποις, σωματικὴν δηλαδὴ τοῦ νόμου λατρεῖαν,
 κατὰ τὴν ἄστατον καὶ παροδικὴν, ὡς ἐν ὁδῷ κειμέ-
 νην, παράδοσιν, καὶ μόνων οὔσαν τῶν παρερχομένων
 τύπων τε καὶ θεσμῶν· ἦν θεασάμενος ὁ Λόγος,
 κομφῶς τε καὶ ἀμφιλαφῶς, καθάπερ συκὴν τοῖς ἐκ-
 τὸς ὡσπερ φύλλοις, περιειλήμασι τῶν σωματικῶν
 τοῦ νόμου προτερημάτων κεκοσμημένην· καὶ μὴ
 εὐρηκῶς καρπὸν, δηλονότι δικαιοσύνης, ὡς Λόγον μὴ
 τρέφουσαν, κατηράσατο· μᾶλλον δὲ προσέταξε, μη-
 κέτι τοῖς κατὰ νόμον τύποις καταδυναστευομένην
 καλύπτεσθαι τὴν ἀλήθειαν. Ὅ δὲ προβάς, ἐδείχθη
 διὰ τῶν ἔργων, καταξηραθείσης παντελῶς τῆς ἐν
 μόνις σχήμασιν ἐχούσης τὸ εἶναι νομικῆς ὠριότη-
 τος, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῇ τύπου τῶν Ἰουδαίων ἀποσβε-
 σθέντος. Οὗ γὰρ ἦν εὐλογον, οὔτε μὴν εὐκαιρον, τῆς
 ἀληθείας τῶν τῆς δικαιοσύνης καρπῶν ἐμφανῶς δει-
 χθείσης, ἀπατωμένην παραπειθεσθαι φύλλοις τὴν
 δριξίν, τῶν τὴν παρουσίαν ζωῆν ὡς ὁδὸν παρατρε-
 χόντων, ἀρέντων τοῦ Λόγου τὴν ἐδώδιμον εὐκαρτίαν.
 Διὸ φησιν· Οὐκ ἦν ἡ καιρὸς σύκων· ὁ χρόνος δη-
 λαδὴ καθ' ὃν ἐκράτει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ νό-
 μος, οὐκ ἦν δικαιοσύνης καρπῶν, ἀλλ' εἰκονιστικῶς
 τῶν ἐν δικαιοσύνῃ καρπῶν· καὶ οἷον τῆς μελλούσης
 πάντων σωστικῆς θείας καὶ ἀπορρήτου χάριτος μη-
 νυτικῶς· εἰς ἣν μὴ φθάσας ὁ παλαιὸς διὰ τῆς ἀπι-
 στίας ἀπώλετο λαός· Ἰσραὴλ γὰρ, φησὶν ὁ θεὸς
 Ἀπόστολος, διώκων νόμον δικαιοσύνης, τὸν ἐν
 σκιᾷ δηλονότι καὶ τύποις, εἰς νόμον δικαιοσύνης
 οὐκ ἔφθασε, τὸν ἐν πνεύματι κατὰ Χριστὸν δηλαδὴ
 τελειούμενον.

Ἢ πάλιν, ἐπειδὴ τῶν ἱερῶν καὶ γραμματέων, καὶ
 νομικῶν καὶ Φαρισαίων ἡ πλειθὺς τὴν κενὴν νοσή-
 σασα δόξαν, διὰ τῆς τῶν εὐσεβῶς δῆθεν πεπλασμέ-
 νων ἠθῶν ἐπιδείξεως, τῷ δοκεῖν μετεῖναι δικαιοσύ-
 νην, τὸν ἐκ τῆς οἰήσεως διέτρεφε τύπον· συκὴν
 ἄκαρπον, μόνις κομῶσαν τοῖς φύλλοις εἶναι φησι
 τῶν εἰρημένων τὴν οἴησιν ὁ λόγος· ἦν ὁ τῆς σωτη-
 ρίας ὀρεγόμενος πάντων ἀνθρώπων, καὶ πεινῶν αὐ-
 τῶν τὴν ἐκθέωσιν, ὡς ἄκαρπον καταρώμενος ἀποξη-
 ραίνει· ὅπως τοῦ δοκεῖν εἶναι δίκαιοι, τὸ εἶναι μᾶλ-
 λον προκρίναντες, τὸν μὲν καθ' ὑπόκρισιν τῆς ἡθι-
 κῆς ἐπιδείξεως ἐκδυσάμενοι χιτῶνα, τὸν ἐνάρετον δὲ
 καθὼς ὁ θεὸς βούλεται λόγος, ἀνοθεύτως μετελθόν-
 τες, εὐσεβῶς τὴν ζωὴν διενέγκωσι· Θεῷ μᾶλλον τῆς
 ψυχῆς τὴν διάθεσιν, ἢ τοῖς ἀνθρώποις τὸν ἐκτὸς ἐπι-
 δεκνόμενον, περὶ τὰ ἕθη σχηματισμῶν.

A utente ratione, **40** adveniens, atque ad materia
 vacantem, sapientem in spiritu cultum, tanquam
 Verbum ac ratio naturam transferens; nolui veritate
 jam mundo collucente, umbram, cujus ficus figura
 erat, auctoritate pollere atque vigere. Idcirco ait;
 Revertens a Bethania Hierosolymam; hoc est, post
 legalem ejus in figuris et umbris latentem adven-
 tum ac praesentiam, ad humanum rursus genus
 per carnem adveniens. Sic enim accipiendum
 quod dicitur: Revertens, vidit ficum in via sola
 folia habentem; corporalem scilicet legis cul-
 tum in umbris ac figuris constitutum, secundum
 instabilem ac viaticam, velut in via positam, tra-
 ditionem, ac quae transeuntibus figuris caeremoniis-
 que dedita esset. Hanc Verbum, cum magnifice ac
 B luxurianter, velut ficum exterioribus foliis, cor-
 poralium legis observationum involueris ornatam,
 vidisset, nec fructum in ea, utique justitiae (ut
 quae Verbum non aleret) offendisset; maledixit.
 Quinimo praecipit, ne amplius legalibus figuris
 obtegere, veritatem praevaleat. Quod ita evenisse,
 rebus ipsis monstratum est, arefacta penitus quae
 in solis figuris ac caerimoniis posita erat, leg-
 ali pulchritudine Judaeorumque in ea gloriantium
 fastu extincto. Non enim rationi consentaneum,
 autve opportunum erat, ut justitiae fructuum palam
 prodita veritate, praesentem vitam ceu viam praer-
 ecurrentium animus, foliorum fucio (edulium
 Verbi fructuum spreta magnifica copia) illiceretur.
 Idcirco ait: Non erat tempus ficorum⁶⁴: tempus ni-
 mirum, quo lex humanae naturae dominio praepolle-
 bat, non erat justitiae fructuum, sed quod futuros
 in justitiae fructus simulacro repraesentaret, ac velut
 omnium sospitaticem divinam atque arcanam fut-
 uram gratiam significaret: ad quam, quod non
 C pervenit antiquus populus, qua laborabat increduli-
 litate, perijt, Israel enim, inquit divinus Aposto-
 lus, insequendo legem justitiae, nempe in umbra po-
 sitam ac figuris; ad legem justitiae non pervenit⁶⁵ quae
 scilicet in spiritu secundum Christum consum-
 matur.

Aut rursus, quia sacerdotum, Scribarum, legis-
 peritorum et Phariseorum turba, inanis gloriae vi-
 tio laborans per morum pietatis larva compositorum
 ostentationem, quod justitiam coere vide-
 rentur, inanem fastum aiebant; ficum infructuosam
 solis elaxuriantem foliis, eorum, **41** quos nomi-
 navi, Scriptura dicit esse jactantiam quam, qui
 omnium hominum salutem appetit, sititque eor-
 um deificationem, quasi infructuosam devovens,
 arefacit: ut pluris facientes esse justos, quam ut
 justii videantur, moralis ostentationis simulatione
 constantem, exuentes tunicam; eam vero quae vir-
 tutum splendet ornatu, quemadmodum vult divinus
 sermo, sincere persequentes, pie vitam perferant:
 Deo potius animi affectum exhibentes, quam homi-
 nibus exteriori cultu simulacro constantem morum
 speciem.

vanity

⁶⁴ Marc. 11, 13. ⁶⁵ Rom. 10, 51.

Sin autem etiam inter Christianos tales quidam sumus, qui pietatem motu gestuque simulantes absque iustitia, quæ operibus præstatur; sermonem exspectemus, ut humanitate pronum et misericordem, nostram sitientem salutem, qui animi vitiositatis semen inane jaectantium arefaciat, ut non amplius corruptionis fructum (studium scilicet placendi hominibus) ferat. Habetis pro tenui mea facultate sermonis vim; quæ videlicet juxta datam expositionem pulchre esurientem, ac commodum ficut devotentem, facileque eam arefacientem, Dominum ostenderit, ut quæ veritati incommode, sive quod spectat ad veterem legis corporalibus typis traditionem, sive quod ad Pharisæorum, nostramque morum cultu ostentationem.

QUÆSTIO XXI.

Quid sibi vult, « Exspoliens se principatus et potestates, » et quæ sequuntur *? Quomodo vero etiam omnino eas indutus erat, qui absque peccato natus fuerat?

Responsio.

Qui per omnem modum nobis similis, absque peccato, divinus Sermo, immutabiliter nostram naturam induit, factus perfectus homo, primum Adamum in se elucentem habuit, tum primi ortus et creationis, tum nativitatis modis. Verbi gratia, primus homo, accepto a Deo ut esset, ortuque editus ac creatus, ipso suo ortu et creatione, liber a corruptione et a peccato fuit. Non enim corruptio et peccatum, pari cum illo ortu creata sunt. Ubi autem mandati transgressione 42 peccaverat, nativitati reus addicitur, quæ passione ac peccato consistat; ita nimirum ut peccatum, in patibili ejus causa inducto, jam velut in lege per naturam

* Coloss. II, 15.

* Fr., 'Ανάγνωθι τὸν μβ' λόγον, καὶ γνώσῃ τὸν ἐπὶ τὴν hanc clarius intelliges.

(b) Ἀπεκδυσάμενος. Vulg. alique, exspoliens, quasi transitive, ipsos scilicet principatus et potestates, quos ita spoliatos, et quasi metaphora victorum nudatos traduxerit, id est, triumpho egerit. Altius tamen Maximus vim Pauli vocis expendit, ac quod ipse petit quasi reciproce accepit; ut se ipse Christus exspoliaverit, exueritque, ipse vestitus nostra mortalitate, quamvis erat a peccato immunis: ea ipsa ratione factus pro nobis peccatum, qui peccatum non noverat, quod qui illa 42 exponit, ad quam Dufrenii antiquarius, ad plenioris quæstionis hujus intelligentiam remittit. Sic etiam accepit Syrus interpr., et per exspoliationem corporis sui. Nec aliter Theodoretus, quantumvis Gent. Hervet. ex vulgari sensu vertens, alio eum trahat. Chrysost. ipse altius, a quo nec Maximus abest, quasi exspoliens se principatus et potestates, quos velut induisset, ἐν τῷ παθητῷ: in nostra mortali carne: in qua præter pœnam in Christo, nihil culpæ dæmones invenerit; ejusque temeritatis causa, qua innoxio ausi sunt mortem inferre, dejecti dominio sunt, quo in reos jure videbantur pollere. Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας τὰς διαβολικὰς δυνάμεις· ἢ ἐπὶ αὐτὰς ἢ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἐνδέδυτο· ἢ ἐπειδὴ αὐτῶν ὡσπερ λαβὴν εἶχον, ἄνθρωπος γενόμενος ἀπεκδύσατο τὴν

Εἰ δὲ καὶ τῶν Χριστιανῶν ἔσμεν τοιοῦτοί τινες, τὴν εὐλάβειαν διὰ τῶν τρόπων σχηματιζόμενοι διχα τῆς ἐπ' ἔργοις δικαιοσύνης, ἐκδεξόμεθα τὸν λόγον ὡς φιλόανθρωπον, ἡμῶν πεινῶντα τὴν σωτηρίαν, ἀποξηραίνοντα τῆς ψυχῆς τὸ τῆς κακίας σπέρμα τὴν οἴησιν, μηκέτι φθορᾶς καρπὸν φέρουσαν τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν [Fr. ἀνθρωπαρεσκίαν]. Ἐχετε κατὰ τὴν ἐμὴν πενιχρὰν δύναμιν, τοῦ λόγου τὴν δύναμιν· κατὰ τὴν ἐκδοθεῖσαν ἀφήγησιν καλῶς πεινῶντα τὸν Κύριον, χρησίμως τε τὴν συκὴν καταρῶμενον, καὶ εὐκαίρως ξηραίνοντα δείξασαν, ὡς ἐμποδιστικὴν τῆς ἀληθείας, εἴτε κατὰ τὴν παλαιὰν κατὰ τὸν νόμον τῶν σωματικῶν τύπων παράδοσιν, εἴτε τῶν Φαρισαίων καὶ ἡμῶν ἐπὶ τοῖς ἔθεσιν οἴησιν.

B

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΑ'.

Τί ἐστίν, « Ἀπεκδυσάμενος (b) τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, » καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ καὶ ἦν αὐτὰς ὅλως ἐνδυσάμενος, ἀμαρτίας χωρὶς γεννημένος;

Ἀπόκρισις.

* Ὁ κατὰ πάντα τρόπον ὁμοίος ἡμῖν, διχα μόνως ἀμαρτίας, ἀτρέπτως ὑποδὺς τὴν ἡμετέραν φύσιν θεαρχικὸς Λόγος, τέλειος γενόμενος ἄνθρωπος, τὴν πρῶτον Ἀδὰμ εἶχε, τοῖς κατὰ (1) γένεσιν τε καὶ γέννησιν τρόποις φαινόμενον· ὅσον ὁ ἄνθρωπος, ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι λαβὼν, καὶ γενόμενος κατ' αὐτὴν τοῦ εἶναι τὴν γέννησιν, φθορᾶς ἦν καὶ ἀμαρτίας ἐλεύθερος. Οὐ γὰρ συνεκτίσθη αὐτῷ φθορὰ καὶ ἀμαρτία. Ὅτε δὲ τὴν ἐντολὴν παραβάς ἤμαρτε, γέννησιν καταδικάζεται, διὰ πάθους καὶ ἀμαρτίας συνιστάμενην, ἐν τῷ δι' αὐτὴν παθητῷ, τῆς ἀμαρτίας ἐχούσης ὡς ἐν νόμῳ λοιπὸν κατὰ τὴν φύσιν τὴν γένεσιν· καθ' ὃν οὐδεὶς ἐστὶν ἀναμάρτητος, ὑποκείμενος φύ-

C

χειρας τρανότερον. Lege quæstionem 42, et præsen-

λαβὴν. Exspoliens se principatus et potestates, diabolicas scilicet virtutes; vel quia eas natura humana induerat, vel quia ut ansam eam habebant, factus homo, ansam exiit. Quo utroque significatur, Christum pugilis in morem, ipsum se ad luctam exuisse; exuendo vel ipsos principatus et potestates, quas ex commercio carnis mortalis quasi induerat, vel ipsam carnem mortalem, quam in illo λαβὴν (quasi prehensionem ansamque) nequam potestates haberent. Videri possit in Joseph figura præcessisse, qua sic relicto pallio, quo eum teneret impudica mulier, eique λαβὴ esset, castitatis prælio ab illa victor evasit.

D

(c) Τοῖς κατὰ γένεσιν, καὶ γέννησιν τρόποις. Quod peccatum originis, carnali ex femina propagatione viri seminatione trahitur, plures Græcorum Patrum, inductum hunc modum propagationis ex peccato sentiunt: ex quo Christus assumpsit τὸ παθητὸν, esse mortalem et affectibus obnoxium; ex primo vero ortu et creatione, esse ab omni immunem culpæ, ut quibus pateretur, ad primi nos ortu incorruptionem iastauraret. Sic etiam Greg. alique in theologia γένεσιν distinguunt et γέννησιν: hancque unam formali sensu Verbi ex Patre processionem tribuunt; a quo vere sit, exque ejus substantia, ac illi, qua sic procedit consubstantialis.

σει τῷ νόμῳ τῆς μετὰ τὴν γένεσιν διὰ τὴν ἁμαρτίαν Ἀ
ἐπεισαχθείσης γεννήσεως.

Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τὴν παράβασιν ἡ ἁμαρτία, δ' ἂν
δὲ τὴν ἁμαρτίαν τὸ παθητὸν κατὰ τὴν γέννησιν τῆ
φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐπεισῆλθε, καὶ συνήκμαζεν
ἀεὶ τῷ παθητῷ τῆς γεννήσεως διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ
πρώτη παράβασις, οὐκ ἦν ἐλπίς ἐλευθερίας, δεσμῶ
πρωτῶν δεθείσης ἀλύτως κατὰ γνῶμην τῆς φύσεως.
Ὅσον γὰρ πρὸς τὴν οἰκειάν ἐσπευθε διὰ τῆς γεννή-
σεως σύστασιν ἡ φύσις, τοσοῦτον πλέον ἑαυτὴν τῷ
νόμῳ τῆς ἁμαρτίας ἐπέσφιγγεν, ἐνεργουμένην ἔχουσα
κατὰ τὸ παθητὸν τὴν παράβασιν. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ
παθητῷ διὰ τὴν φυσικὴν περίστασιν ἔχουσα τῆς
ἁμαρτίας τὴν αὔξησιν, πασῶν εἶχε τῶν οὐρανίων
Δυνάμεων, Ἀρχῶν τε καὶ Ἐξουσιῶν, κατὰ τὴν ἐν
τῷ παθητῷ γενικὴν ἁμαρτίαν, διὰ τῶν παρὰ φύσιν
παθῶν, ἐγκεχυμέναις τοῖς κατὰ φύσιν πάθεσι τὰς
ἐνεργείας. Δι' ὧν πᾶσα πονηρὰ δύναμις ἐνήργει,
κατὰ τὸ παθητὸν τῆς φύσεως, εἰς τὴν [Fr. καὶ τὴν]
φθορὰν τῶν παρὰ φύσιν παθῶν, τὴν γνῶμην διὰ τῶν
κατὰ φύσιν ἐλαύνουσα.

Γενόμενος γὰρ οὖν ὑπὲρ φιλοθροπίας ὁ τοῦ Θεοῦ
μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος, τέλειος ἄνθρωπος, διὰ τὸ
ταύτης τῆς πονηρᾶς ἐξελέσθαι τὴν τῶν ἀνθρώπων
φύσιν ἀμηχανίας, ἐκ μὲν τῆς κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ
Ἀδάμ πρώτης συστάσεως, λαβὼν εἶχε δίχα τῆς ἀφθαρ-
σίας τὸ ἀναμάρτητον· ἐκ δὲ τῆς ὕστερον διὰ τὴν
ἁμαρτίαν ἐπεισαχθείσης τῆ φύσει γεννήσεως, μόνον
εἶληφε δίχα τῆς ἁμαρτίας τὸ παθητόν. Ἐπεὶ τοίνυν
ἐν τῷ παθητῷ τῷ κατὰ τὸν Ἀδὰμ, ὡς ἔφη, διὰ τὴν
ἁμαρτίαν, αἱ πονηραὶ Δυνάμεις ἔσχον τὰς ἐνεργείας
ἀφανῶς ἐγκεχυμέναις τῷ περιστατικῷ νόμῳ τῆς
φύσεως· εἰκότως ἐν τῷ Σωτῆρι Θεῷ τοῦ Ἀδάμ θεω-
ροῦσαι κατὰ φύσιν διὰ τὴν σάρκα τὸ παθητόν, καὶ
δοκοῦσαι πρὸς ἀνάγκης περιστατικῶς ὡς ψιλὸν ἄν-
θρωπον, καὶ τὸν Κύριον κεκτῆσθαι τὸν νόμον τῆς
φύσεως, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ θέλησιν γνῶμην κινούμενον,
προσέβαλον, ἐλπίζουσαι κάκεινον διὰ τοῦ κατὰ φύσιν
πάθους τὸ παρὰ φύσιν πείθειν φαντάζεσθαι πάθος,
καὶ τι δρᾶν αὐταῖς εἰκότως. Ὅς διὰ τῆς πρώτης πείρας
τῶν καθ' ἡδονὴν πειρασμῶν, τοῖς οἰκειοῖς συγχωρή-
σας ἐμπαίξεσθαι αὐτὰς δόλοισι, ἐξεδύσατο ταῦτας
ἐξωσθείσας τῆς φύσεως, ἀπρόσιτος μείνας αὐταῖς,
καὶ ἀνέπαφος· ἡμῖν προδήλως, ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ τὴν
νίκην ποιούμενος· οἷς καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, προσ-
άγων ὡς ἀγαθὸς ὅλον τὸ κατορθούμενον. Οὐ γὰρ
αὐτὸς ἐδεῖτο πείρας, Θεὸς ὢν καὶ Δεσπότης, καὶ
παντὸς πάθους κατὰ φύσιν ἐλεύθερος· ἀλλ' ἵνα τοῖς
ἡμετέροις πειρασμοῖς τὴν πονηρὰν προσκαλούμενος
δύναμιν, ἔληται τῇ προσβολῇ νεκρώσεως, τὴν ἐλεῖν
αὐτὸν ὡς ἐν ἀρχῇ τὸν Ἀδὰμ προσδοχῆσασαν.

Οὕτω μὲν οὖν κατὰ τὴν πρώτην πείραν προσβα-
λοῦσας τὰς Ἀρχὰς καὶ τὰς Ἐξουσίας ἐξεδύσατο,
πόρρω ποιήσας τῆς φύσεως, καὶ τὸ καθ' ἡδονὴν
παθητὸν ἰασάμενος, καὶ τὸ χειρόγραφον ἐν ἑαυτῷ
τοῦ Ἀδάμ τῆς τῶν καθ' ἡδονὴν παθῶν γνωμικῆς

ortum habeat: vi cuius nemo a peccato immunis
est, subjecta natura nascendi legi, quæ a primo
ortu ac creatione, peccati reatu supervenit.

Quia igitur peccatum propter transgressionem,
propter peccatum vero patibile per ortum nativi-
tatis in naturam humanam superintraverat, sem-
perque cum nativitatibus patibili per peccatum
prima transgressio vigeat, nulla spes libertatis
reliqua erat; natura per voluntatem, malo vinculo
insolubiliter astricta. Quantum enim per genera-
tionem ortuque nativitatibus ad suam natura inci-
tabatur incolumitatem, tanto amplius se legi pec-
cati astringebat; nempe exercitam atque vigentem
in patibili parte transgressionem habens. Cum enim
in ipso patibili, naturali necessitate peccati fomi-
tem haberet, omnium celestium Virtutum et Prin-
cipatum et Potestatum, originali in patibili peccato,
per innaturales affectus ac passiones, in affectibus
qui sunt ex natura, latentes afflatus habebat;
quibus mala omnis virtus præsto sit et efficax;
iis affectibus qui sunt ex natura, ad innaturalium
affectuum corruptionem animum impellens.

Factus igitur clementissima bonitate perfectus
homo unigenitus Dei Filius ac Verbum, ut a malis
illis angustiis humanum genus erueret, ex prima
quidem Adami, creationis ortu constitutione im-
munem esse a peccato citra incorruptionem traxit;
ex inducta vero postmodum naturæ peccati reatu
nativitate, solam assumpsit absque peccato pa-
tiendi vim. Quia igitur in ea Adami patiendi vi pec-
cati reatu, malæ omnes potestates, obscure abditas
in lege naturam addicente operationes habebant;
merito videntes in Deo Adami Servatore, qua
carne præditus erat, naturalem eam vim patiendi;
ratæque ex necessitate velut purum hominem,
etiam Dominum nactum esse naturæ legem, non
quæ voluntate per arbitrium, mentisque iudicio
moveretur, impetum iū eum fecerunt: nempe exi-
stimantes illum quoque per passionem, quæ inest
ex natura, illicitum ad passionem innaturalem
animo combibendam, illisque affine quidpiam per-
petrandum. 43 Qui nimirum ex primo periculo
libidinosarum tentationum suis ipsarum illudi eas
dolus sinens, a natura expulsas ipsas exuit, inac-
cessus illis manens atque intactus; nobis plane,
non sibi ipsi victoriam præbens; iis, quibus etiam
factus esset homo (quæ sua clementia) ejus facino-
ris gloriam omnem ascribens. Non enim ipse ege-
bat, ut de illo periculum fieret, qui Deus ac Do-
minus esset, et ab omni natura liber passione;
sed ut nostris tentationibus malam exutam pote-
statem, obiectu mortalitatis caperet, quæ velut a
principio Adamum, sic illum a se captum iri spe-
raret.

Sic igitur primo periculo aggressos principatus
et potestates exuit, procul a natura abactos, vimque
libidinis patibilem sanans, ac in seipso Adami chi-
rographum libidinosorum affectuum voluntatis con-
sensu delens; quæ homo præclive in voluptatem

original m

Quædam sunt

Suffering
X^o punitio
in natura
nis

επισημάνει γ' α'
 (1) *υπερβολή* *υπερβολή* *υπερβολή* (επισημάνει)
 (2) *υπερβολή* *υπερβολή* *υπερβολή* (επισημάνει)

vergente pradditus animo, malam adversum se etiam silens, rebus ipsis dominationem predicabat, qui nec mortis timore voluptatis jugum, ne illi obnoxius esset, excuteret.

Quia igitur primo per voluptatem, libidinemque periculo, victoria potitus Dominus, malas virtutes et principatus et potestates deluserat, secundo quoque conatu aggredi illas sinit, doloris scilicet atque laborum periculo, ut perfecte exhausto in se earum pravitatis noxio toxico, quasi ignis absumat, abolens prorsus a natura, exuensque in cruce, quo tempore morte functus est, principatus et potestates, laboribus inviolabilis manens: quin et terribilis adversus mortem effectus, vim patiendo doloris a natura eximens, a quo homo ex formidine refugam voluntatem animumque habens, jugiter, invitus licet, metu mortis oppressus, vitæ amore, voluptatis servituti hærebat.

Sane igitur exiit Dominus principatus et potestates primo in deserto tentationum periculo, naturæ totius voluptatis affectum ac libidinem sanans. Exiitque rursus sub mortis tempus, doloris iidem affectum a natura eximens; quod nobis præstabatur, sibi ipsi velut reus esset, ob summam clementiam ascribens: sive potius gestorum decus, pro sua bonitate, quasi auctoribus nobis tribuens.

Quia enim simili nobis ratione assumpto sine peccato naturæ patibili, vi ejus mala omnis ac exitiosa virtus, quæ ex indole ei sunt, solet operari, mortis tempore, cum ad eum scrutandi causa venissent, expoliavit, triumphans in cruce, ac ostentui habens in animæ excessu, cum nihil prorsus in ejus naturæ patibili ac obnoxia parte proprium ostendissent; cum merito ob carnem naturam mortalem ac patibilem, humanum prorsus aliquid inventuros se exspectarent; merito sua potentia, humanam ipsam omnem naturam, velut per quasdam primitias, per sanctam suam nostra ex massa assumptam carnem, a malitia atque vitio, quod pro ejus patibili illi inoleverat, liberavit, eidem ipsi patibili subjiciens, quæ in eo quondam naturæ dominata fuerat, nequissimam potestatem.

Licet etiam aliter hujusce quæsitæ doctrinam spiritaliori sublimiorique contemplatione edere; quod tamen non decet arcana magis abstrusioraque divinorum dogmatum scripto consignare; quod neque vos latet: sufficiant nobis lactenus dicta, ipsa ejusmodi ut curiosiorem animum possint perstringere. Sim autem Deus concedat, ut et eorum aspectu frui liceat, una simul Apostoli mentem operosius excutiemus.

SCHOLIA.

1. Ortum creationis, id est, γένεσιν vocat, primam ex Deo hominis formationem; ortum vero nativita-

συχκαταθέσεως ἀπαλείψας. Δι' οὗ τὴν γνώμην ὁ ἄνθρωπος βέβησαν ἔχων πρὸς ἡδονὴν, τὴν πονηρὰν (2) καθ' ἑαυτοῦ, καὶ σιγῶν διὰ τῶν ἔργων ἀνεκέρυττε δεσποτείαν, τῷ τοῦ θανάτου φόβῳ τῆς καθ' ἡδονὴν ἐνοχῆς οὐκ ἐλευθεροῦμενος.

Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τῆς καθ' ἡδονὴν πρώτης πείρας ἠτήτητας, τὰς πονηρὰς ἐματαιώσε Δυνάμεις, Ἀρχὰς τε καὶ Ἐξουσίας ὁ Κύριος, καὶ δευτέραν αὐταῖς συγχωρεῖ ποιῆσθαι προσβολὴν, καὶ τὴν λειπομένην δι' ὀδύνης καὶ πόνων πείραν τῶν πειρασμῶν πρυσ-αγαγεῖν· ἵνα τελείως κενώσας ἐν ἑαυτῷ τὸν φαρ-τικὸν ἰδὸν τῆς αὐτῶν πονηρίας, ὡς πῦρ δαπανήσῃ, παντελῶς ἐξαφανίσας τῆς φύσεως, ἀπεκδυσάμενος κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν ἐν τῷ σταυρῷ τὰς Ἀρχὰς καὶ τὰς Ἐξουσίας, μείνας τοῖς πόνους ἀνά-λωτος· μᾶλλον δὲ φοβερὸς φανείας κατὰ τοῦ θανάτου, τὸ κατ' ὀδύνην παθητὸν ἐξηλώσας τῆς φύσεως· ἥς ἀποβέβησαν διὰ τῆς δειλίας τὴν γνώμην ἔχων ὁ ἄνθρωπος, διὰ παντὸς φόβῳ θανάτου καὶ παρὰ γνώ-μην τυραννοῦμενος, διὰ τὸ ζῆν, τῆς καθ' ἡδονὴν ἀντείχετο δουλείας.

Ἐξεδύσατο μὲν οὖν ὁ Κύριος τὰς Ἀρχὰς καὶ τὰς Ἐξουσίας κατὰ τὴν πρώτην ἐν τῇ ἐρήμῳ πείραν τῶν πειρασμῶν, τὸ καθ' ἡδονὴν παθητὸν τῆς ὅλης φύσεως ἰασάμενος. Ἀπεξεδύσατο δὲ ταύτας πάλιν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου, τῆς φύσεως ὁμοίως ἐξηλώσας τὸ κατ' ὀδύνην παθητὸν, τὸ ἡμῖν κατορ-θούμενον, ἑαυτοῦ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὡς ὑπευ-θύνου ποιούμενος· μᾶλλον δὲ τῶν κατορθουμένων τὸ κλέος, ἡμῖν ὡς ἀγαθὸς λογιζόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν λαθὼν χωρὶς ἀμαρτίας τὸ τῆς φύσεως παθητὸν, δι' οὗ πέφυκεν ἐνεργεῖν τὰ ἑαυτῆς πᾶσα πονηρὰ καὶ ὀλέθριος δύναμις, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἐλθούσας ἐρεύνης χάριν ἀπεξ-εδύσατο, ὀριαμθεύσας τε καὶ παραδειγματίσας αὐ-τὰς ἐν τῷ σταυρῷ κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς, μη-δὲν τὸ σύνολον εὐρούσας ἐν τῷ κατ' αὐτὸν παθητῷ (3) τῆς φύσεως ἴδιον· ὅτε μάλιστα προσεδόκων διὰ τὸ φύσει κατὰ σάρκα παθητὸν, εὐρεῖν τι πάντως ἀνθρώπινον· εἰκότως τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει, καὶ πᾶσαν ὡς διὰ τινος ἀπαρχῆς τῆς ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐμφυσεῖσθαι αὐτῇ κατὰ τὸ παθητὸν κακίας ἡλευθέρωσεν, ὑποτάξας αὐτῷ τῷ τῆς φύσεως παθητῷ τὴν ἐν αὐτῷ ποτε, φημι δὲ τῷ παθητῷ, βασιλεύσασαν τῆς φύσεως πονηρὰν δυ-ναστείαν.

Ἦν μὲν καὶ ἄλλως τὸν περὶ τούτου λόγον μυστι-κώτερον τε καὶ ὑψηλότερον θεωρῆσαι δυνατόν· ἀλλ' ἐπειδὴ, καθὼς ἴστε, τὰ τῶν θείων δογμάτων ἀπορ-ρητότερα διὰ γραφῆς οὐ δεῖ κατατίθεσθαι, ἀρκεσθῶ-μεν τοῖς εἰρημένοις συσσωποῦσι φιλοπραγμονοῦσαν περὶ τούτου τὴν ἔνοιαν. Θεοῦ δὲ χαριζομένου, καὶ τὸ κατ' ὀφθαλμοὺς ὕμῶν ἀξιοθῆναι, τὴν ἀποστολικὴν διάνοιαν ἅμα φιλομαθῶς ἐξετάζομεν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Γένεσιν λέγει τὴν ἐκ Θεοῦ πρώτην τοῦ ἀν-θρώπου διάπλασιν· γέννησιν δὲ, τὴν ἐκ καταδίκης

ὑστερον διὰ τὴν παράβασιν· ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆν.

β'. Τὴν ἡμῶν καθ' ἡδονὴν, οἰκειοῦσαι πείραν εἰς πρόσκλησιν τοῦ πειράζοντος, φύσει καθ' ἡδονὴν καὶ ὡς ἄνθρωπος, ἀπαθὴς ὑπάρχων· παθ. τὸς γὰρ ἦν σαρκὶ κατὰ φύσιν, ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὸ θνητὸν, ἀλλ' οὐκ ἐμπαθὴς κατὰ γνώμην ὡς ἀναμάρτητος.

γ'. Φύσεως ἴδιον κέκληκε, τὸ κατὰ γνώμην μετὰ παράβασιν πρὸς ἀμαρτίαν ἐξ ἀσθενείας ὀλισθηρόν· ὅπερ οὕτε κατὰ σάρκα φυσικῶς εἶχεν ὁ Κύριος, καὶ σαρκὶ κατ' οὐσίαν ἀναμάρτητος ὢν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΒ'.

Εἰ ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις δεῖξει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ὁ Θεὸς, πῶς εἰς ἡμῶν τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήνησεν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου κατὰ μόνην τοῦ θελήματος τὴν ῥοπὴν ὑποστήσας τὴν γένεσιν, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, καὶ αὐτῆς τῆς τῶν γεγονότων γενέσεως, τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀφράστως ὑπεράγαθον εἶχε βουλήν· ἡ δὲ τὴν αὐτὸν μὲν (1) ἀτρέπτως ἐγκραθῆναι τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἀληθοῦς ἐνώσεως· ἑαυτῷ δὲ τὴν φύσιν ἀναλλοιώτως ἐνώσαι τὴν ἀνθρωπίνην· ἵνα αὐτὸς μὲν ἄνθρωπος γένηται, καθὼς οἶδεν αὐτὸς, Θεὸν δὲ ποιήσειε τῇ πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσει τὸν ἄνθρωπον, μερίσας δηλονότι σοφῶς τοὺς αἰῶνας καὶ διορίσας· τοὺς μὲν, ἐπ' ἐνεργείᾳ τοῦ αὐτὸν γενέσθαι ἄνθρωπον· τοὺς δὲ, ἐπ' ἐνεργείᾳ τοῦ τὸν ἄνθρωπον ποιῆσαι Θεόν. (2) Τῶν οὖν ἐπ' ἐνεργείᾳ τοῦ αὐτὸν γενέσθαι ἄνθρωπον προσωρισμένων αἰώνων, εἰς ἡμᾶς τὰ τέλη κατήνησε, τῆς θείας προθέσεως κατὰ τὴν σάρκωσιν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβοῦσης τὴν ἔκβασιν. Ὅπερ ὁ θεὸς διασκοπήσας Ἀπόστολος, τῆς κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων πρὸς τὸ γενέσθαι τὸν Θεὸν ἄνθρωπον βουλῆς ἐνιδῶν τὸ τέλος, δι' αὐτῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου σαρκώσεως, φησὶν, εἰς ἡμᾶς κατήνησεν τὰ τέλη τῶν αἰώνων· οὐχ ἀπλῶς παρ' ἡμῶν νοουμένων τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τῶν, ἐπ' ἐνεργείᾳ δηλονότι τοῦ τῆς ἐνωματώσεως μυστηρίου, τὸ οἰκτεῖν κατὰ πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ πέρας εἰληφόντων.

Ἐπεὶ οὖν οἱ κατὰ πρόθεσιν ἐπ' ἐνεργείᾳ τοῦ γενέσθαι τὸν Θεὸν ἄνθρωπον προσωρισθέντες αἰῶνες εἰς ἡμᾶς τὸ τέλος εἰλήφασιν, ἐνεργήσαντος κατ' ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἑαυτοῦ τελείαν ἐνανθρώπησιν καὶ πληρώσαντος· τοὺς ἄλλους ἐκδέχεσθαι χρῆ λοιπὸν αἰῶνας ἐλευσομένους, ἐπ' ἐνεργείᾳ τῆς τῶν ἀνθρώπων μυστικῆς καὶ ἀποβόητου θεώσεως· καθ' οὓς τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς δεῖξει ὁ Θεὸς, ἐνεργήσας τελείως ἐν τοῖς ἅξις τὴν θέωσιν (3). Εἰ γὰρ αὐτὸς τῆς ἐπὶ τῷ ἀνθρωπι-

tis, id est, γέννησιν, quæ postea ex maledicto propter transgressionem aliorum ex aliis successio accessit.

2. Nostram voluptatis ac libidinis, ea tentatore provocatur, sibi tentationem asciscit, qui ut homo ab omni voluptatis ac libidinis natura liber affectu erat. Nam carne quidem, natura ut homo, ob naturam mortalem affectibus obnoxius erat; at non animo ac voluntate iis affectibus deditus, qui vitio hæreant, ut qui esset a peccato immunis.

3. Naturæ proprium appellavit, animi in peccatum ex infirmitate a transgressione proclives affectus; quod Dominus ne carnis quidem ratione natura habuit, qui et carne essentialiter esset a peccato immunis.

B

QUÆSTIO XXII.

Si in sæculis postea venturis ostendet Deus suas divitias⁶⁷; quomodo fines sæculorum in nos devenerunt⁶⁸?

Responsio.

Qui omnium rerum creatarum, tum earum quas oculis usurpamus, tum quæ visus aciem fugiunt, solo voluntatis nutu substantiam condidit, ante omnia 45 sæcula, ipsamque rerum conditarum substantiam editam, qua nemo verbis explicet ratione, super quam benignum de iis consilium habuit: in eo scilicet positum, ut et ipse immutabiliter per veram in persona unionem, naturæ humanæ commisceretur, nullaque ejus qualitatis labe mutatione, humanam sibi naturam copularet: ut et idem ipse, qua et novit ratione homo fieret; ac secum uniendo hominem, Deum consecraret; sapienter utique sæcula partitus, ac discernens: alia, quibus actu, reque ipsa homo fieret; alia, quibus itidem actu hominem Deum faceret. Per quæ igitur sæcula præfinitum erat ut ipse homo fieret, horum fines in nos occurrerunt; divina præfinitione ac decreto, per incarnationem eventum sortito. Idque cum dispexisset divinus Apostolus, præfinitionis sæculorum ut Deus homo fieret, consilii finem intuens, per ipsam Dei ac Verbi incarnationem, in nos occurrisse ait fines sæculorum: non quæ a nobis simpliciter intelligantur, sed quod ea, per quæ reipsa assumpti corporis peragendum erat mysterium, secundum Dei præfinitionem, finem acceperunt.

D

Quia igitur præfinita sæcula secundum decretum ut Deus homo actu fieret, in nobis finem acceperunt, Deo id vere operante atque implente, quod perfectus homo factus est; sæcula alia ventura jam expectemus necesse est, ut mystica actu atque arcana deificatione homines potiantur: per quæ Deus excellentes divitias bonitatis suæ in nos estensurus est, eos, qui digni sint, perfecte deitate donando. Nam si ipse mysticæ operationis, ut homo fieret, accepit finem, omnibus modis, uno duntaxat

Finis - in
in successione
of reason.

⁶⁷ Ephes. i, 17, 18. ⁶⁸ I Cor. x, 11.

* Naturæ lapsæ, pro qua inolevit vitium.

dempto peccato, nobis factus similis, descendens-
que in inferiores partes terræ, ibi hominem peccati
tyrannide absolvit : omnino etiam futurum, ut dei-
ficandi hominis mysticæ operationis finem accipiat,
modis omnibus (si unam duntaxat ac simplicem
cum eo essentiæ rationem excipias) hominem red-
dens sibi similem, ac super omnes cœlios sublimem
constituens, quo gratiæ natura magnitudo, ob im-
mensam bonitatem, in terra versantem provocat
hominem. Quod mystice docens magnus Apostolus,
ait 46 fore ostendendas in sæculis postea venturis
super nos excellentes divitias bonitatis Dei super nos.
στολος φησὶν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν
τοῦ Θεοῦ χρηστότητος δειχθήσεσθαι.

Nos quoque igitur sæcula dividamus, et tribua-
mus, alia quidem, mysterio divinæ incarnationis,
alia vero, gratiæ humanæ deificationis; compe-
riemusque, alia proprium nacta finem; alia, necdum
advenisse. Et, ut summa dicam; tempora alia, ad
Dei ad homines descensum spectant; alia, ad ho-
minum ad Deum ascensum. Ita dum intelligamus,
divinarum Scripturarum obscuro minime offende-
mus, quasi sibi ipsum opponi, idemque contrarie
efferre divinum Apostolum putemus.

Sive potius, quia omnium sæculorum et princi-
pium et medium et finis est, tum præteritorum,
tum eorum quæ sunt et futura sunt, Dominus noster
Jesus Christus; merito in nos occurrit secundum
fidem potentia, qui secundum speciem actu per
gratiam sæculorum finis futurus est, in eorum, qui
digni erunt, deificatione.

Aut rursus, quia alia agendi, alia patiendi ratio
est; mystice scilicet ac sapienter præteritis sæculis
atque futuris, agendi rationem ac patiendi divisit
divinus Apostolus. Puta carnis sæcula, in quibus
nunc vivimus (novit enim Scriptura etiam tem-
poralia sæcula, juxta illud : *Et laboravit in sæ-
culum, et vivet in finem* ⁶⁹), agendi proprietatis
sæcula sunt : futura autem spiritus sæcula post
præsentem vitam, patiendæ tempora sunt immuta-
tionis. Hic igitur, ut quibus sit dedita actio, in
finem sæculorum occurrimus, finem nanciscente
qua agimus et operamur facultate : in sæculis au-
tem postea venturis, immutationem patiendo, qua
deitate donemur, non agimus, sed patimur ; idque
in causa est, cur deificari nunquam desinamus.
Natura enim tunc futura superior passio ac affectio,
nullamque rationem habet, qua illa in infinitum
deificatio, eorum qui illam passuri sint, certo ullo
limite finiatur. Agimus enim nos, qua tum natura
rationis facultatem virtutum effectricem in actu
exercitam habemus, tum mentis vim, omnis scientiæ
capacem, omnem absolute eorum quæ existant at-
que noscuntur, naturam pervadentem, cunctaque
retro se sæcula relinquentem : patimur vero, cum
eorum quæ ex non entibus sunt (id est creatorum)

Α σθῆναι μυστικῆς ἐνεργείας εἴληφε πέρας, κατὰ
πάντα τρόπον χωρὶς μόνης ἀμαρτίας ἡμῶν ὁμοιωθεὶς,
καὶ εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς καταβάς, ἐνθα
τὸν ἄνθρωπον ἀπεώσατο τῆς ἀμαρτίας ἢ τυραννίς ·
πάντως καὶ τῆς ἐπὶ τῷ θεωθῆναι τὸν ἄνθρωπον μυσ-
τικῆς ἐνεργείας λήψεται πέρας, κατὰ πάντα τρό-
πον, χωρὶς μόνης δηλονότι τῆς πρὸς αὐτὸν κατ' οὐ-
σίαν ταυτότητος, ὁμοιώσας ἑαυτῷ τὸν ἄνθρωπον, καὶ
ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν ἀναβήσας · ἐνθα τὸ
τῆς χάριτος φύσει μέγεθος ὑπάρχον προκαλεῖται διὰ
τὴν ἀπειρίαν τῆς ἀγαθότητος τὸν κάτω κείμενον
ἄνθρωπον. "Ὅπερ μυστικῶς διδάσκει ὁ μέγας Ἀπό-
στολος ἐν ἡμῖν [Fr. εἰς ἡμᾶς] ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς

B Διέλωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τῇ ἐπινοίᾳ τοὺς αἰῶνας,
καὶ ἀφορίσωμεν, τοὺς μὲν, τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας
ἐνανθρωπήσεως, τοὺς δὲ, τῇ χάριτι τῆς ἀνθρωπίνης
θεώσεως · καὶ εὐρήσομεν τοὺς μὲν περὶ τὸ οἰκεῖον
ὄντας τέλος, τοὺς δὲ, οὕτω παραγενομένους. Καὶ
συντόμως εἰπεῖν, τῶν αἰῶνων οἱ μὲν τῆς τοῦ Θεοῦ
πρὸς ἀνθρώπους εἰσὶ καταβάσεως, οἱ δὲ τῆς τῶν ἀν-
θρώπων πρὸς Θεὸν ὑπάρχουσιν ἀναβάσεως. Οὕτω
νοοῦντες, οὐκ ἐνσκάζομεν τῇ ἀσαφείᾳ τῶν θεῶν
λόγων, τὴν εἰς ταῦτον περιπτώσειν νομίζοντες παθεῖν
τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

(4) Ἡ μᾶλλον, ἐπειδὴ καὶ ἀρχῆ, καὶ μεσότης, καὶ
τέλος πάντων ἐστὶ τῶν αἰῶνων, τῶν τε παρελθόν-
των, καὶ ὄντων καὶ ἐσομένων, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰη-
σοῦς Χριστὸς, εἰκότως εἰς ἡμᾶς κατήχησε δυνάμει
τῆς πίστεως, τὸ κατ' εἶδος ἐνεργεῖα κατὰ τὴν χάριν
ἐσόμενον ἐπὶ θεώσει τῶν ἀξίων τέλος τῶν αἰῶνων.

(5) Ἡ πάλιν, ἐπειδὴ ἕτερος ὁ τοῦ ποιεῖν, καὶ ἕτε-
ρος ὁ τοῦ πάσχειν λόγος · μυστικῶς ἄρα καὶ σοφῶς
διεῖλε παρελθοῦσιν αἰῶσι καὶ μέλλουσι, τὸν τοῦ ποιεῖν
καὶ τὸν τοῦ πάσχειν λόγον ὁ θεῖος Ἀπόστολος · οἶον
οἱ τῆς σαρκὸς αἰῶνες, ἐν οἷς νῦν ζῶμεν. Οἶδε γὰρ ἡ
Γραφή καὶ χρονικοὺς αἰῶνας, κατὰ τὸ, *Καὶ ἐκοπί-
ασεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ζήσεται εἰς τέλος*, τῆς τοῦ
ποιεῖν εἰσὶν ιδιότητος · οἱ δὲ μέλλοντες εἶναι τοῦ
πνεύματος μετὰ τὴν παρούσαν ζωὴν, τῆς τοῦ πά-
σχειν εἰσὶν μεταποιήσεως. Ἐνταῦθα τοίνυν ὄντες ὡς
ποιοῦντες, εἰς αἰῶνον τέλος καταντῶμεν, πέρας
λαμβανούσης ἡμῶν κατὰ τὸ ποιεῖν τῆς δυνάμεώς τε
καὶ τῆς ἐνεργείας · ἐν δὲ τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομέ-
νοις πάσχοντες τὴν πρὸς τὸ θεοῦσθαι χάριτι μετα-
ποίησιν, οὐ ποιοῦμεν, ἀλλὰ πάσχομεν · καὶ διὰ τοῦ-
το (6) οὐ λήγομεν θεουργοῦμενοι. Ὑπὲρ φύσιν γὰρ
τότε τὸ πάθος ἐστὶ, καὶ μηδένα λόγον ἔχον ὀριστικὸν
τῆς ἐπ' ἀπειρον τῶν τούτο πασχόντων θεουργίας (7).
Ποιοῦμεν γὰρ ἡμεῖς, ἐφ' ὅσον τὴν τε τῶν φρετῶν
ποιητικὴν φύσει λογικὴν ἔχομεν δυνάμιν ἐνεργουμέ-
νην, καὶ τὴν πάσης γνώσεως δεκτικὴν νοερὴν ἀσχέ-
τως δυνάμιν πᾶσαν τῶν ὄντων καὶ γινωσκομένων
φύσιν διαβαίνουσιν, καὶ πάντας κατόπιν ἑαυτῆς τοῦς
αἰῶνας ποιουμένην · καὶ πάσχομεν ἡνίκα τῶν ἐξ οὐκ
ὄντων τελείως τοὺς λόγους περάσαντες, εἰς τὴν τῶν

⁶⁹ Psal. XLVIII, 9.

όντων ἀγνώστως ἔλθωμεν αἰτίαν, καὶ συγκαταπαύ-
σωμεν τοῖς φύσει πεπερασμένοις τὰς οἰκείας δυνά-
μεις, ἐκείνο γινόμενοι, ὅπερ τῆς κατὰ φύσιν δυνά-
μειος οὐδαμῶς ὑπάρχει κατόρθωμα· ἐπειδὴ τοῦ
ὑπὲρ φύσιν ἢ φύσιν καταληπτικὴν οὐ κέχτηται δύ-
ναμιν. Θεώσεως γὰρ οὐδὲν γενητὸν κατὰ φύσιν ἐστὶ
ποιητικόν, ἐπειδὴ μὴδὲ Θεοῦ καταληπτικόν· μόνης
γὰρ τῆς θείας χάριτος ἴδιον πέφυκεν εἶναι, τὸ ἀναλό-
γως τοῖς οὖσι χαρίζεσθαι θέωσιν, καὶ λαμπρυνούσης
τὴν φύσιν τῷ ὑπὲρ φύσιν φωτὶ, καὶ τῶν οἰκείων
ὄρων αὐτὴν ὑπεράνω κατὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δόξης
ποιουμένης.

Οὐκοῦν τὰ τέλη τῶν αἰώνων εἰς ἡμᾶς εἰκότως B
κατήντησαν [Fr. κατήντησε], τοὺς ὅσον οὐδέπω
διὰ τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος ληφσομένους τῶν ὑπὲρ
αἰῶνας καὶ φύσιν ἀγαθῶν τὴν δωρεάν (8)· ὧν τύποι
καὶ προχαράγματα καθεστῆκασι, οἱ τρόποι τῶν
ἀρετῶν, καὶ τῶν γνωσθῆναι φύσει δυναμένων οἱ λό-
γοι· δι' ὧν ὁ Θεὸς ἀεὶ θέλων ἐν τοῖς ἀξίοις ἄνθρωπος
γίνεται. Μακάριος οὖν ὁ μεταποιήσας διὰ σοφίας ἐν
ἑαυτῷ τὸν Θεὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ τοιοῦτου μυστη-
ρίου πληρώσας τὴν γένεσιν, πάσῃων τῷ γενέσθαι
τῆ χάριτι Θεός, ὅτι τοῦ ἀεὶ τοῦτο γίνεσθαι πέρας οὐ
λήφεται. Ὁ γὰρ ταύτην τοῖς ἀξίοις ποιῶν, ἀόριστος
ὑπάρχων κατ' οὐσίαν, ἀόριστον ἔχει, καὶ πάσης
ἀοριστείας ἐπέκεινα, τὴν τοῦτο ποιοῦσαν δύναμιν,
καὶ μηδέποτε συγκαταλήγουσαν τοῖς ὑπ' αὐτῆς
γινόμενοις, καθάπερ ἡμεῖς· ἀεὶ δὲ μᾶλλον ἑαυτῆ C
συγκρατοῦσαν τοῖς ἐξ αὐτῆς τὸ εἶναι λαβόντας,
ἄνευ αὐτῆς εἶναι μὴ δυναμένους. Ὅθεν καὶ (9)
πλοῦτον εἶπε χρηστότητος, ὡς μὴ παυομένης ποτὲ
τῆς ἐφ' ἡμῖν ἐν χρηστότητι κατὰ τὴν πρὸς θέωσιν
μεταποίησιν, θείας καὶ παμφυῶς διαθέσεως.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ἡ πρὸς τὴν σάρκα τοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν
ἔνωσις, τὸν ἀπόρρητον τῆς θείας βουλῆς ἐφανέρωσε
σκοπὸν, ἐν τῷ μὴ φῦραι τῆ ἐνώσει τῆς σαρκὸς τὴν
οὐσίαν· μίαν δὲ δεῖξαι, κὰν τῆ σαρκώσει τοῦ Λόγου
τὴν ὑπόστασιν· ἵνα καὶ μείνη σὰρξ κατὰ τὴν οὐ-
σίαν ἢ σὰρξ, καὶ γένηται θεία κατὰ τὴν ὑπό-
στασιν.

β'. Τῶν αἰώνων, φησὶν, οἱ μὲν ἐκφαντικοὶ γεγονά- D
σιν ἐνανθρωπήσεως, ὧν εἰς ἡμᾶς τὰ τέλη κατήντη-
σεν· οἱ δὲ τῆς ἡμῶν ἀποδεικτικοὶ τυγχάνουσιν
ἐκθεώσεως· ὧν οὐπω τῆς δόξης ὁ πλοῦτος ἐφανε-
ρώθη.

γ'. Βεβαία πίστις ἐστὶ, φησὶ, τῆς πρὸς ἐκθέω-
σιν ἐλπίδος τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ἢ τοῦ Θεοῦ
ἐνανθρωπήσεως· τοσοῦτον Θεὸν ποιοῦσα τὸν ἄνθρωπον,
ὅσον αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ χωρὶς ἀμαρ-
τίας γενόμενος ἄνθρωπος, δῆλον ὅτι χωρὶς τῆς εἰς
Θεὸν μεταβολῆς, τὴν φύσιν θεοποιήσει· καὶ τοσοῦ-
τον ἀναβιβάσει δι' ἑαυτὸν, ὅσον αὐτὸς διὰ τὸν ἄνθρω-
πον ἑαυτὸν κατεβίβασε.

δ'. Ἄλλη θεωρία, δι' ἧς ἐν Χριστῷ κατὰ περιγρα-
φὴν εἶναι δείκνυσιν ἀδιαστάτως, τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ

A perfecte superatis rationibus, ad eorum quæ exsi-
stunt auctorem ignota ratione evaserimus, nos-
strasque illi facultates ac vires, cum his quæ natura
finita sunt, conquiescere fecerimus; hoc utique
obtinentes, quod facultatis naturæ laudquaquam
facinus sit. Non enim ea naturæ vis, ut id compre-
hendat, quod vim naturæ ac limites excedit. Præ-
standæ enim vim deificationis nihil habet quod sit
genitum ac creatum, uti neque Deum comprehen-
dendi. Solius enim divinæ gratiæ munus proprium
est, ut pro animorum ratione et captu, deificatio-
nem eis tribuat, ac luce naturæ vim omnem exce-
dente, magnifice illustret, suisque ipsius finibus
claritatis excellentia superiorem constituat.

Merito igitur sæculorum in nos fines occurre-
runt, qui vix non in procinctu per Christi gratiam,
bonorum sæculis naturaque superiorum munus
accepturi sumus : quorum figuræ ac delineationes
sunt virtutum modi, eorumque rationes quæ sciri
per naturam possunt : per quæ Deus semper homo
fit, in his qui sunt digni. Beatus igitur qui per sa-
pientiam in seipso Deum hominem transmutavit, ta-
lisque mysterii naturam complevit, patiens quod
per gratiam Deus evasit : quod ut fiat, nullum un-
quam finem habiturus sit. Qui enim hanc dignis
præstat, cum sit infinitus, infinitam ceu infiniti vim
omnem superantem ejus præstandi facultatem habet,
et quæ nunquam cum iis, quæ ab ipsa fiunt,
uti se in nobis res habet, cessatura sit; quinimo
quæ semper una secum continet ac conservet, qui
ut essent ab ea acceperunt, nec sine illa uspiam
esse valent. Idcirco etiam divitias bonitatis dixit,
quod nimirum divina lucidissima super nos in boni-
tate dispositio ac affectio ad deificationis immuta-
tionem, nunquam finem habitura sit.

SCHOLIA.

1. Verbi cum carne in persona unio, arcanum
divini consilii manifestavit propositum; in eo sci-
licet, quod per carnis unionem nulla essentiæ indu-
cta confusio est; sed una (etiam in incarnatione)
Verbi enituit persona: ut et caro secundum essen-
tiam caro maneret, et divina secundum personam
feret.

2. Sæcula, inquit, alia incarnationis mysterium
declaraverunt, quorum in nos fines occurrerent:
alia nostram designant deificationem, quorum clari-
tatis divitiæ nondum patuerunt.

3. Certum pignus, inquit, ac argumentum futuræ
humani generis deificationis, quod Deus homo
factus sit; tantum Deum faciens hominem, quantum
ipse homo factus est. Qui enim absque peccato
homo factus est, is plane absque mutatione in
Deum, naturam deitate donabit; tantumque se
gratia provehet, quantum ipse in hominis gratiam
sese demisit.

4. Alia spiritalis sensus ratio ac consideratio,
quæ in Christo per circumscriptionem inseparabi-

liberatum by
πρακτικῆ
+ θεωρητικῆ

νοῦς, ὑπὸ Ἡρώδου κρατούμενος, τοῦ δερματίνου νόμου (δερμάτινος γάρ (d) ὁ Ἡρώδης ἐρμηνεύεται ὄπερ ἐστὶ, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὑπὸ δύο συγκλείεται φύλακε [Fr. φυλακᾶς] καὶ μίαν πύλην σιδηρᾶν), πολεμούμενος ἕκ τε τῆς τῶν παθῶν ἐνεργείας, καὶ τῆς κατὰ διάνοιαν ἐπὶ ταῖς πάθεσι συγκαταθέσεως ἄστινας καθάπερ φυλακᾶς, ἤτοι εἰρηκτὰς διὰ τοῦ λόγου τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, ὡς δι' ἀγγέλου διαπεράσας, ἔρχεται ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν· τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ λέγω τῶν αἰσθήσεων στεβρᾶν καὶ ἀπότομον καὶ δυσκαταμάχτητον σχέσιν· ἣν ὁ τῆς φυσικῆς ἐν πνεύματι θεωρίας διανοίγων λόγος, αὐτομάτην πρὸς τὰ συγγενῆ νοητὰ λοιπὸν ἀφόδως τὸν νοῦν παραπέμπει, τῆς Ἡρώδου μανίας ἐλεύθερον.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

α'. Φυλακᾶς εἶπεν τὴν ἕξιν τῆς κακίας καὶ τὴν ἐνέργειαν· χαρακτήρ γάρ τῆς ἕξεως ἢ συγκατάθεσις· ἐφ' ἧς ὁ ποιητὴς ποιεῖν ἀγωνίζεται τοὺς ἁγίους. Πύλην δὲ σιδηρᾶν τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ φυσικὴν τῶν αἰσθήσεων σχέσιν, ὣν καθάπερ ἄγγελος ἐξαιρεῖται τὸν ἀληθῶς πιστὸν, ὁ τῆς πρακτικῆς γνώσεως λόγος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΕ'.

Τί ἐστι, ἢ θέλω ὑμῶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἢ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστὶ, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός· καὶ πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτω τῇ κεφαλῇ κατασχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς· ὅν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ τῇ ἐξηγημένῃ; Καὶ τί πάλιν ἐστὶ τὸ· « Διὰ τοῦτο διὰ τοὺς ἀγγέλους; »

Ἀπόκρισις.

Ἰστέον, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς εἰπὼν ὁ θεὸς Ἀπόστολος εἶναι κεφαλὴν τὸν Χριστὸν, πιστοῦ δηλονότι κατὰ τὴν πράξιν τῶν θεῶν ἐντολῶν, καὶ τὴν θεωρίαν τῶν εὐσεβῶν δογμάτων, ἀνδρὸς ἀπεψήνατο τὴν κεφαλὴν τὸν Χριστὸν εἶναι, τῆς περιεκτικῆς σημασίας οὐ συμπερικλειούσης ἰπῶ λόγῳ καὶ τοὺς ἀπίστους ἀνδρας. Πῶς γὰρ καὶ εἴη κεφαλὴ τῶν μὴ πιστευόντων ὁ Χριστός; Οὐκοῦν κατὰ μίαν ἐπιβολὴν, τῷ τῆς ἀναγωγῆς προσβαίνοντες λόγῳ, φημὲν ἀνδρα εἶναι (1) τὸν πρακτικὸν νοῦν, κεφαλὴν ἔχοντα τὸν λόγον τῆς πίστεως· πρὸς δὲ ὡς Χριστὸν ἀφορῶν, ταῖς τῶν ἐντολῶν χάρισιν ψυχοδομημένον διὰ τῆς πράξεως, τὸν οἰκτεῖον συνίστησι βίον ὁ νοῦς, μὴ κατασχύνων τὴν κεφαλὴν (2) αὐτοῦ, τουτέστι τὴν πίστιν, τινὲ τῶν ἐκτὸς κατὰ τὴν ὕλην ἐπικαλυμμάτων· ἕκ τοῦ μηδὲν ὑπεράνω τῆς πίστεως τιθέναι τῶν προσκαίρων καὶ λυομένων. Γυναῖκα δὲ τοῦ

³³ I Cor. xi, 3. ³⁴ ibid. 10.

(d) Δερμάτινος γάρ· Quod ita pelliceum Herodem exponit Maximus, habuit ex expositione vocum Biblicarum, ubi $\delta\tau\tau\eta$ pellis gloria vel pellibus glorians, redditur. Forte ex Græcis derivatum nomen, ut multa per Macedonas cum imperio Asiæ Syriæ-

animus', sub Herode (pellicea nimirum lege) teneatur; Herodes enim, si nomen interpreteris, pelliceus dicitur; quod est sensus carnis; sub duplici custodia et una porta ferrea concluditur, qui ut in actu mala agat impugnetur, et ut mente in ea consentiat. Quas, velut custodias, sive carceres, per agentis philosophiæ rationem, velut per angelum, transiens, venit ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem: ad firmam scilicet duramque nec facile superabilem, sensuum cum sensilibus necessitudinem; quam naturalis in spiritu speculationis sermo aperiens, ultro jam ad cognata intelligibilia intrepide, ab Herodis furore liberum, transmittit.

B

SCHOLIUM.

Custodias vocavit vitij habitum actumque. Nota enim habitus, consensus est. His nequissimus sanctos mancipare contendit. Portam vero ferream dicit naturalem sensuum cum sensilibus necessitudinem: a quibus, velut angelus, eum, qui vere fidelis est, practicæ scientiæ ratio ac sermo eruit.

QUESTIO XXV.

Quid est: « Volo vos scire quod omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris, vir; caput vero Christi, Deus. Et omnis vir, orans vel prophetans oblecto capite, deturpat caput suum: omnis autem mulier, orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum; perinde enim est ac si decalvetur³³. » Quidve iterum illud, « Ideo debet mulier super caput potestatem habere propter angelos³⁴. »

ὄψεσθαι ἢ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς

Responsio.

Istud cum primis observandum, cum divinus Apostolus omnis viri caput Christum esse dixit; nimirum 52 ejus, qui divinatorum actione mandatorum, ac piorum speculatione decretorum fidelis sit, viri caput esse Christum affirmasse; non ita, ut vocis paulo laxiore significato etiam infideles viros complexus sit. Qua enim etiam ratione Christus caput sit eorum qui non credunt? Igitur uno sensu spiritalem ineuntes rationem, dicimus virum animum esse studentem actioni; qui caput sermonem fidei habeat: in quem ut Christum aspiciens, mandatorum gratiis, actionis structura suam animus vitam constituit; non deturpans caput suum, id est, fidem, terrenorum exterioro ullo operimento: quod nullam temporanearum fluxarumque rerum supra fidem ponat. Mulierem autem seu uxorem talis animi esse dicimus, actionis ipsum habitum, multis

que illata. Quidam Ἡρώδης, quas Ἡρωῶδης volunt. Nec nomen a re abludit, quod Herodes magnus solertia et consiliis regnum paraverit, eoque per vitam potitus sit. Verum hæc minutiora.

πρὸς 15

variisque agendi rationibus modisque vernantem atque opertum : quinimo ipsum animum, velut ejus proprium caput, ejuscemodi rationum modorumque condensitate ac elegantia obveletur. Christum vero, vere existentem fidem esse dicimus : ejus palam Deus caput est, ad quem ducit sermo fidei, ei qui spiritaliter provehit, Deum ostendens, in quo per naturam existit.

Ac rursus, vir est, naturalis in spiritu contemplationis cultor animus; caput habens quod per fidem ex eorum quæ in aspectum cadunt ornatu ac distinctione, universi conditor Verbum ostenditur : quod non deturpat probroque afficit, operiendo, velutque aspectabilium rerum cuiquam supponendo, aut prorsus aliud eo sublimius habendo. Mulier vero ejuscemodi animi est, vitæ ei socius ac contubernalis sensus, per quem rerum sensilium naturam inscendit, divinioreque in ea rationes legit, non sinens ut a rationalibus denudatum amiculis, irrationalis affectus ac peccati minister efficiatur : ita scilicet ut diviniore velut integumenta rationes repudians, irrationalem mentis loco affectum commutet. Caput autem Christi, hoc est, Verbi rerum opificis ex fidei rationibus per naturalem rerum conditarum speculationem proportionabiliter rebus dilucescentis, illius secundum essentiam parens, arcana Mens existit; cui a se Verbum pia rerum consideratione spiritaliter provehentem animum admovet, commensas ei, pro rerum in aspectum cadentiam scientia, divinatorum mente **53** radiantes subministrans conceptus ac representationes.

Ac rursus vir est, qui mysticæ theologiæ abdita subijt animus; caput habens nullo tectum velamine, Christum : hoc est, quod indemonstrabilibus rationibus ignote intelligitur; vel, ut proprie magis loquamur, quod in intelligibiliter nulloque velut conceptu ac notione fidei Verbum cognoscitur; supra quod nullam rerum imponit, non sensum, non rationem, non intellectum, non cogitationem, non scientiam ac cognitionem : non quod noscatur, intelligatur, dicatur seu nominetur : non quod sensu percipi possit, non quod percipiat; qui nimirum laudabilem, eique pariter rebusque prorsus ac eximie præcellentem deificam privationem animus colit condiscitque. Mulier vero ejuscemodi animi seu mentis est, ab omni sensilium rerum cogitatu munda intelligentia, velut caput, primis originalibusque, atque omnem intelligendi vim superantibus arcanorum ignotorumque considerationibus, mentem constipatam habens. Caput vero Christi, hoc est, Verbi quod per excellentiam mystice negatum sit, Mens est ab omnibus absolute per omnem modum infinite secreta iisque emînens; quam, ut natura Mentis Verbum, Christus intellectus, iis qui merentur, notam facit. Nam qui vidit me, inquit, vidit Patrem ³⁸. Vere etenim Verbi intelligentia, Mentis

³⁸ Joan. xiv, 9.

A τοιούτου νοός είναι φαμεν, αὐτὴν τὴν ἕξιν τῆς πράξεως, πολλοῖς τε καὶ διαφόροις κομῶσάν τε καὶ κατακεκαλυμμένην πρακτικοῖς τε λογισμοῖς καὶ ἤθεσι· μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν, ὡς κεφαλὴν ἰδίαν κατὰ τὴν τῶν τοιούτων λογισμῶν τε καὶ τρόπων πύκνωσιν καὶ εὐπρέπειαν ἔχουσαν [ἔχοντα] κεκαλυμμένην. Χριστὸν δὲ φαμεν εἶναι τὴν ἐνυπόστατον πίστιν (5), ἥς κεφαλὴ ἐστὶ σαφῶς ὁ Θεός, πρὸς ὃν ἄγει τῆς πίστεως ὁ λόγος, δεικνὺς τῷ ἀναγομένῳ τὸν ἐν ᾧ κατὰ φύσιν ὑπάρχει Θεόν.

Καὶ πάλιν, ἀνὴρ ἐστὶν (4) ὁ τῆς φυσικῆς ἐν πνεύματι θεωρίας ἐπιμελούμενος νοῦς, κεφαλὴν ἔχων τὸν κατὰ πίστιν ἐκ τῆς τῶν ὀρωμένων διακοσμήσεως γενεσιουργὸν τοῦ παντός Λόγον διαδεικνύμενον, ὃν οὐ καταισχύνει καλύπτων, καὶ οἶον ὑποτιθεῖς τινὶ τῶν ὀρωμένων ὁ νοῦς, καὶ ἄλλο [αἰ. ἄλλα] τὸ παρὰ αὐτοῦ ποιούμενος ὑψηλότερον. Γυνὴ δὲ τοῦ τοιούτου νοός ἐστὶν ἡ σύνοικος αἰσθησις, δι' ἧς ἐπιβατεύει (5) τῇ φύσει τῶν αἰσθητῶν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ θειοτέρους ἀναλέγεται λόγους, μὴ συγχωρῶν τῶν λογικῶν αὐτὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἐπιβλημάτων, ἀλογίας γενέσθαι καὶ ἁμαρτίας ὑπουργόν· τοῦ νοός εἰς κεφαλὴν, διὰ τῆς τῶν θειοτέρων λόγων, ὡς ἐπικαλυμμάτων ἀποβολῆς, ἀνταλλαξαμένην τῆς ἀλογίας τὸ πάθος· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ (6), τουτέστι τοῦ κατὰ πίστιν διὰ τῆς κατὰ φύσιν τῶν γεγονότων θεωρίας ἀναλόγως τοῖς οὖσι διαφανομένου δημιουργικοῦ Λόγου ἐστὶν, ὁ κατ' οὐσίαν αὐτὸν γενῶν ἀπόρρητος Νοῦς· πρὸς ὃν ὁ Λόγος δι' ἑαυτοῦ τὸν ἀναγόμενον διὰ τῆς τῶν ὄντων εὐσεβοῦς θεωρίας καθίστησι νοῦν, χορηγῶν αὐτῷ συμμετρους κατὰ τὴν γνῶσιν τῶν ὄρατῶν (7) τὰς νοητὰς τῶν θείων ἐμφάσεις.

Καὶ αἰθεὶς ἀνὴρ ἐστὶν (8) ὁ τῆς μυστικῆς θεολογίας ἐντὸς γενόμενος νοῦς, κεφαλὴν ἔχων ἀκατακάλυπτον τὸν Χριστόν· τουτέστι, τὸν ταῖς ἀναποδείκτοις μυσταγωγίαις ἀγνώστως νοούμενον, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, ἀνοήτως (9) γινώσκόμενον λόγον τῆς πίστεως· ὑπὲρ ὃν οὐδὲν τίθεται τῶν ὄντων, οὐκ αἰσθησιν, οὐ λόγον, οὐ νοῦν, οὐ νόησιν, οὐ γνῶσιν, οὐ γινώσκόμενον, οὐ νοούμενον, οὐ λεγόμενον, οὐκ αἰσθητὸν, οὐκ αἰσθανόμενον· ὁ τὴν ἐπαινετὴν καὶ ὑπερέχουσαν (10) ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ὄντων παντελῶς καὶ διαφερόντως θεοποιὸν στέρησιν συνασκούμενος νοῦς. Γυνὴ (11) δὲ τοῦ τοιούτου νοός ἐστὶν, ἡ πάσης αἰσθητῆς φαντασίας καθαρεύουσα διάνοια, καθάπερ κεφαλὴν ἔχουσα τὸν νοῦν, ταῖς ἀνάρχοις καὶ ὑπὲρ νόησιν τῶν ἀρρήτων καὶ ἀγνώστων δογμάτων ἐπιβολαῖς πεπυκασμένον. Κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ (12), τουτέστι τοῦ καθ' ὑπεροχὴν μυστικῶς ἀποπεφασμένου [Fr. νοουμένου] Λόγου, ἐστὶν ὁ πάντων ἀπολύτως κατὰ πάντα τρόπον ἀπειρωσ ἐξωκισμένος Νοῦς· ὃν ὡς φύσει Νοῦ Λόγος ὑπάρχων ὁ Χριστὸς νοούμενος, ποιεῖ γνωστὸν τοῖς ἀξίοις. Ὁ γὰρ ἑωρακὼς ἐμὲ, φησὶν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἡ τοῦ Λόγου νόησις, ἀρίδην τοῦ γεννήσαντος αὐτὸν Νοῦ καθέστηκε γνῶσις, ὡς ἐν ἑαυτῷ δεικνύντος ὑφιστάμενον κατ' οὐσίαν τὸν Νοῦν, πρὸς ὃν ἀνάγει τὸν ἐφιέμενον τῆς πρὸς Θεὸν

κατὰ χάριν ταυτότητος νοῦν (13), ἀπολυθέντα τῆς ἐν πληθει τῶν ὄντων κατὰ τὴν νόησιν διαφορᾶς καὶ ποσότητος, καὶ εἰς θεοειδῆ μονάδα συναχθέντα τῇ ταυτότητί τε καὶ ἀπλότητι τῆς περὶ Θεὸν ἐπιστατικῆς ἀεικινήσιας.

distinctione ac quantitate, jugisque circa Deum scientiæ motus identitate ac simplicitate, in deiformem collectam unitatem.

Πᾶς τοιγαροῦν πρακτικὸς (14) νοῦς προσευχόμενος ἢ προφητεύων, τούτεστι τοὺς τῶν ἀρετῶν ἐξαιτούμενος λόγους (οὕτω γὰρ νοητέον τὸ, προσευχόμενος), ἢ τοὺς αὐτῶν τοῖς ἔργοις ἐκφαίνων τρέπουσας (οὕτω γὰρ ἐκληπτέον τὸ, προφητεύων), μόνον ὄρᾶν ὡφείλει γυμνὸν τὸν τῆς πίστεως λόγον, μηδὲν νοῦν ἢ λογιζόμενος, ἢ ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν ἐπικαλύπτων τὴν κεφαλὴν, ὑπὲρ αὐτὴν ἄλλο τι τιθέμενος. Καὶ πᾶσα γυνή, τούτεστι πρακτικοῦ νοῦς ἔξις, προσευχομένη ἢ προφητεύουσα, ἤτοι κατὰ διάθεσιν ἀφανῶς κινουμένη, ἢ τοῖς ἐκτὸς ἤθεσι διαπλάττουσα τὴν ἀρετὴν, ἄνευ λογικῆς διακρίσεως, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς πρὸς πάθος μετερχομένη τὸ ἀγαθόν, οἷα τοῦ καλλωπιζόντος, ὡς ἐπιβλήματος, ἑσπερημένη λόγου. Καὶ πᾶς νοῦς τὴν φυσικὴν ἀσκούμενος θεωρίαν, προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, τούτεστι, γνωστικῶς τοὺς τῶν ὄντων λόγους ἐπιζητῶν, ἢ τούτους διδασκαλικῶς ἄλλοις παραδίδους, μετὰ τῆς πρὸς ἄλλο τι καθ' ὅσον δῆποτε τρόπον ῥηπῆς, ἄνευ τοῦ κατ' εὐσέθειαν σκοποῦ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὡς ὑπερθέμενός τι τῶν παρερχομένων τῆς ὀρθῆς κατ' εὐσέθειαν γνώσεως. Καὶ πᾶσα γυνή, τούτεστιν αἰσθησις, φυσικῶς τοῖς αἰσθητοῖς προσβάλλουσα, κατὰ κεφαλῆς μὴ ἔχουσα τοὺς νοεροὺς τῶν εἰρημένων λόγους αὐτὴν περικαλύπτουσα, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, πρὸς πάθος διὰ τὴν φυσικὴν σχέσιν, τῶν ὄρωμένων ἐπερχομένη θεωρίαν. Καὶ πᾶς νοῦς μυστικῆς γενόμενος ἔραστής θεολογίας, προσευχόμενος ἢ προφητεύων, κατὰ κεφαλῆς ἔχων, τούτεστι ταῖς ἀδύτοις ἐμβατεῦων ἀγνώστως θεωρίαις, ἢ διδάσκων καὶ μυσταγωγῶν ἄλλους πρὸς θεολογίαν, εἴ τινα μορφήν σχοίη νοήσεως, τὸν ὑπὲρ νόησιν Λόγον μυσταγωγούμενος ἢ μυσταγωγῶν, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸν ἀπλοῦν καὶ ὑπὲρ ἐπέκεινα πάσης νοήσεως, ὑποθεῖς τινι τῶν ὄντων καὶ γνωσκομένων· δέον πάσης αὐτὸν γυμνὸν ἐννοίας καὶ γνώσεως ἀνομμάτως ὄρᾶν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν Λόγον, γινώσκοντα σαφῶς (15), ὡς ἐπὶ Θεοῦ μᾶλλον αἰ καθ' ὑπεροχὴν στερήσεις ἀληθεύουσι, πωδῶς μηνύουσαι τὴν θεῖαν θέσιν, διὰ τῆς τῶν ὄντων παντελῶς ἀφαιρέσεως. Καὶ πᾶσα γυνή, διάνοια τοῦ τοιοῦτου νοῦς, προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακάλυπτον κεφαλῆ, τούτεστιν, ἀφειτος τῆς ἐπ' αὐτῇ τοῖς πολλοῖς πεπυκνωμένης μυστικοῖς θεωρήμασι νοερᾶς δυνάμεως, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, ἀποβαλλομένη τὴν ὡς κεφαλὴν καλύπτουσαν τὸν νοῦν, θεῖαν καὶ ἀπόρρητον γνῶσιν.

Πᾶς οὖν ἀνὴρ, ἤγουν νοῦς πρακτικὸς, ἢ φυσικὸς,

* Fr. τὴν γνῶσιν· τὴν ἔξιν· τὴν ὑπερ οὐσίαν τῆς ἀρετῆς. *Nempe scientiam, habitum; qui velut virtutis habitus sit.*

quæ illius parens est, perspicua cognitio existit; quippe quod in se vere existentem secundum essentiam mentem ostendat; ad quam subducit, quæ per gratiam identitatem cum Deo mens appetit; solutam scilicet intellectus pro rerum multiplicitate, scientiæ motus identitate ac simplicitate, in deiformem

Omnis igitur mens actioni studens, orans aut prophetans : hoc est virtutum rationes efflagitans, sic enim intelligendum quod dicitur orans; aut earum modos operibus manifestans; sic enim accipiendum illud, prophetans, nudum solum fidei verbum debet aspicere, nihil intelligens aut cogitans sive faciens, propensione nutuque animi caput obvelando. Omnisque mulier, hoc est, mentis actioni impense habitus, orans aut prophetans, hoc est, affectu animi occultis rationibus motu incitatus, sive exteriori gestu actuque, 54 absque rationis discretionem, virtutem informans; caput suum deturpat, libidinis causa bonum colens, quippe cum perorante ratione tanquam operimento careat. Omnisque mens naturalem colens speculationem, orans aut prophetans, super caput habens. hoc est, spiritaliter et ut scientiæ comparatum est, rerum rationes inquirens, aut pro magistri munere eas aliis tradens, in aliud quodvis ullo modo, absque pietatis scopo ac proposito, propendens, caput suum deturpat; quod fluxarum aliquid rerum rectæ secundum pietatem scientiæ superimponat. Omnisque mulier, id est, sensus, naturaliter sensilia attingens ac percipiens; super caput non habens, spirituales dicatorum rationes ipsam obtegentes; deturpat caput suum, libidinis causa ob naturalem necessitudinem, res in aspectum cadentes obtuens. Omnisque mens mysticæ theologiæ amore plusculum incensa, orans aut prophetans obtecto capite, hoc est, penitiores abstrusioresque contemplationes ignote hauriens, vel docens instituensque alios ad theologiam; si quam cogitationis formam habuerit, dum Verbum docetur aut docet, quod omnem excidit cogitatum, caput suum deturpat; quod simplex est, omnemque superat cogitatum, earum rerum quæ sunt ac cognoscuntur alicui supponens: cum D par esset, ut omni nuda cogitatu ac notione, vacantibus animi oculis, verum Deum Verbum conspiceret, palam sciens veras esse quæ in Deo per excellentiam dicuntur privationes; divinam scilicet quovis modo affirmationem, per omnimodam rerum ablationem significantes. Omnisque mulier, talis scilicet mentis cogitatio, orans vel prophetans non velato capite, hoc est, mentis facultate, quæ illi superior pluribus mysticis considerationibus stipatur, soluta, deturpat caput suum, divinam atque arcanam scientiam, velut caput mentem operientem, abjiciens.

Omnis igitur vir, id est, animus actioni studens,

** Fr. τὴν πράξιν· τὴν ἐνέργειαν· τοῦ γνωσθέντος καλοῦ τὴν ὑπόστασιν. *Id est actionem, operationem; boni cogniti substantiam basinque.*

unity of heart.

vel naturalem vel divinam speculationem colens, orans aut prophetans, hoc est, sive doceatur sive doceat, caveat ne Christum (id est, caput) opertum habeat : qui quidem actioni deditus est, sic comparatus, ut fidei ac virtuti nihil anteponat : **55** qui naturali speculationi, ut nullam prima superiorem rationem inducat : qui divinæ scientiæ, ei qui omnem cogitatum ac notitiam excellit, nullam prorsus ex rebus conceptis figuram tribuat. Omnisque mulier, hoc est, habitus colentis actionem, aut sensus naturalia speculantis, vel sapiens intelligentia mentis divinis rebus studentis, caput obtegat : actioni quidem deditus habitus, agendorum et non agendorum per rationem discretionem impositam habens : sensusque, scientificam iis in rebus, quæ visu percipiuntur, rationis vim. Mentis intelligentia ac cogitatus, eorum quæ omnem cogitatum sensumque superant, indemonstrabilem prorsus scientiam. Omnis enim habitus aut sensus aut mentis cogitatio, non eo, quem dixi, modo obnupta, nihil ab ea differt quæ rasa ac decalvata sit : hoc est, quæ nullam virtutis, aut religiositatis, aut scientiæ mysticæ,

Debet igitur, atque id merito, omnis talis mulier habere super caput rationis semper potestatem : ejus scilicet inspectionem et curam ; idque maxime propter angelos, qui nostros tum manifestos, tum occultos motus contuentur, omnemque cogitatum ac actum perscribunt, unde vel laudi vel vituperio in tremenda judicii cognitione vertatur : propter etiam conscientie rationes ³⁶, quæ ipsæ angeli moraliter intelliguntur, accusantque pro iis quæ a nobis aguntur ; sive etiam excusant nunc pariter ac postea in die judicii : sed et propter malos angelos, qui nostrum semper et habitum observant et sensum mentisque cogitatum, ut ubi hæc nudata viderint rationis ac mentis discretionem, aut pietate ac scientia, aggrediantur, his contraria illis procreando ; nempe indiscretionem et impietatem et ignorantiam ; quarum munere ac compendio nequissimi dæmones, malitiam et errorem Deique negationem operari solent. Dictus vero est Deus Christi caput, quippe mens natura principium et auctor Verbi existens.

SCHOLIA.

1. Vir est, et qui philosophiam studentem actioni colit.

2. **56** Caput dixit Christum, velut substantiam ac basim futurorum bonorum. *Fides enim, juxta divinum Apostolum, futurorum substantia est, et rerum quæ non videntur, argumentum* ³⁷; quod ipse est, in quo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi ³⁸.

3. Vere existens fides (ἐνυπόστατος) efficax ac actiosa est, per quam Dei Verbum in iis qui student actioni, mandatis corporatum monstratur : quorum vi, ut Verbum, ad eum in quo est per naturam (id est ad Patrem) actionis cultores provehit.

³⁶ Rom. II, 15. ³⁷ Hebr. XI, 1. ³⁸ Coloss. II, 3.

A ἡ θεολογικὸς, προσευχόμενος ἢ προφητεύων, τουτέστι διδασκόμενος, ἢ διδάσκων, ἀκατακάλυπτον ἐχέτω τὴν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν· ὁ μὲν πρακτικὸς, μηδὲν πίστεως καὶ ἀρετῆς προκρίνων· ὁ δὲ φυσικὸς, μηδένα τοῦ πρώτου λόγου ποιούμενος ἄλλον ἀνώτερον· ὁ δὲ θεολογικὸς, τὸν ὑπὲρ νόησιν καὶ γνώσιν καθοτιοῦν μὴ σχηματίζων ταῖς διὰ τῶν ὄντων νοήσεσι. Καὶ πᾶσα γυνή, τουτέστιν ἕξις πρακτικοῦ, ἢ αἰσθησις φυσικοῦ, ἢ σοφῆ διάνοια θεολογικοῦ νοῦς, κατακαλυπτέσθω τὴν κεφαλὴν· ἢ μὲν πρακτικῆ ἕξις, τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων ἐπικειμένην ἔχουσα τὴν τοῦ λόγου διάκρισιν· ἢ δὲ αἰσθησις, τὴν ἐπὶ ταῖς ὀρωμένοις ἐπιστημονικῆν τοῦ λόγου δύναμιν· ἢ δὲ διάνοια, τὴν παντελῶς ἀναπόδεικτον τῶν ὑπὲρ νόησιν γνῶσιν. Πᾶσα γὰρ ἕξις, ἢ αἰσθησις, ἢ διάνοια, μὴ καλυπτομένη κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον, οὐδὲν διαφέρει τῆς ἐξυρημένης, τουτέστι, τῆς μηδένα λόγον ἐχούσης ἀρετῆς, ἢ θεοσεβείας, ἢ γνώσεως μουσικῆς καὶ θείας ἀγάπης.

B necnon divinæ dilectionis, rationem habeat.

Ὁφείλει οὖν ἔχειν, καὶ διὰ τὸ εἰκὸς, πᾶσα τοιαύτη γυνή, τὴν ἐξουσίαν τοῦ λόγου διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, λέγω δὲ τὴν λογικὴν ἐπιστάσιαν, καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς θεωμένους ἡμῶν τὰ τε φανερά καὶ ἀφανῆ κινήματα, καὶ ἀπογραφομένους πᾶν νόημα καὶ ποίημα πρὸς ἑπαίνον ἢ ἔλεγχον ἡμῶν, ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως· καὶ διὰ τοὺς κατὰ συνείδησιν λογισμοὺς, καὶ αὐτοὺς ἀγγέλους τροπικῶς νοουμένους, ἐπὶ τοῖς γινομένοις παρ' ἡμῶν κατηγοροῦντας, ἢ καὶ ἀπολογουμένους νῦν τε καὶ ὕστερον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· καὶ διὰ τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους, τοὺς φυλαττομένους ἡμῶν καὶ ἕξιν καὶ αἰσθησιν καὶ διάνοιαν· ἵνα ἐπὶ ἑδῶσι γυμνωθέντας τῆς λογικῆς τε καὶ νοερᾶς διακρίσεως τε καὶ εὐσεβείας καὶ γνώσεως, ἐπιθῶνται, τὴν τῶν ἐναντίων αὐταῖς δημιουργοῦντες γένεσιν· ἀδιακρίσιαν λέγω, καὶ ἀσέβειαν καὶ ἄγνοιαν· δι' ὧν κακίαν καὶ πλάνην καὶ ἀθεῖαν ἐνεργεῖν οἱ πονηροὶ πεφύκασι δαίμονες. Κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεὸς εἴρηται, ὡς Λόγου φύσει νοῦς κατ' αἰτίαν ἀρχή.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ ὁ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν μετερχόμενος.

β'. Κεφαλὴν εἶπεν τὸν Χριστόν, ὡς ὑπόστασιν τῶν μελλόντων αγαθῶν. Ἡ γὰρ πίστις, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, μελλόντων ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων· ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς, ἐν ᾧ περ εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοί, καὶ τῆς γνώσεως.

γ'. Ἐνυπόστατος πίστις ἐστὶν, ἢ ἐνεργῆς καὶ ἐμπρακτος, καθ' ἣν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τοῖς πρακτικοῖς δείκνυται ταῖς ἐντολαῖς σωματούμενος· δι' ὧν ὡς Λόγος πρὸς τὸν ἐν ᾧ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀνάγει Πατέρα τοὺς πράττοντας.

δ'. "Οτι άνήρ έστιν και ό την φυσικήν θεωρίαν ευσθεώς ασκούμενος νοός, τόν κατά πίστιν τή διανοία θεωρητόν του Θεού Λόγον κεφαλήν έχων, ως αίτιαν της τών όρωμένων γενέσεως.

ε'. Fr. Τήν κτίσιν εϊ. τις εθέλει καλώς όρᾶν (έχει γάρ δύναμιν άνθρωπος φυσικήν του καλώς όρᾶν, και διακρίνειν τό κρείττον από του χειρόνος), προς τό της ζωής χειραγωγηθήσεται ξύλον, όπερ έστιν, ό παντός ξύλου δημιουργός Θεός. Έν ᾧ οι θησαυροί της σοφίας και της γνώσεως απόκρυφοι. Εϊ δέ τή φυσική δύναμει παραχρησάμενος, κακώς όρᾶν τήν κτίσιν βουληθῆ, πόρρω τε στήσεται της ζωής, και τό ξύλον φάγεται τό διάκρισιν έχον καλού και κακού. τή αισθήσει και άλογία τόν νοόν υποτάξας άλόγως και τόν λόγον. Καί καλόν μέν τήν ήδονήν διά τήν του σώματος ήγούμενος σύστασιν. κακόν δέ, τήν δόνην, διά τήν αύτην αίτιαν, και τούς πόνους του σώματος, και εις Θεόν τήν κτίσιν παραγνωρίζων, ως δι' αύτης τάς άφορμάς της σωματικής ήδονής ποριζόμενος.

ς'. Έπειδή, φησιν, συνεπινοείται πάντως τῷ γενεουργῷ τῶν ὄντων Λόγῳ και ὁ Νοός, προς ὄν έχει κατ' αίτιαν τήν άναφοράν ὁ Λόγος. κεφαλήν του Χριστου τόν Πατέρα κέκληκεν ως Νοόν Λόγου κατά φύσιν γεννήτορα.

ζ'. Fr. Έκ γάρ της ούσίας τῶν ὄρατῶν και της κινήσεως και της διαφορᾶς, τήν τρισυπόστατον άγίαν μονάδα γινώσκομεν. Ὡς άλλαχού ἐν τῷ . . . . ᾧ τινι μέν εξάγεται, φησιν ὁ διδάσκαλος.

η'. "Οτι άνήρ έστι, και ό την μυστικήν διδασκόμενος θεολογίαν.

θ'. Καθ' ύπεροχήν εκδέχου τό άνοήτως. Ὑπερ νόησιν γάρ τό πιστευόμενον, όπερ έστιν ὁ Θεός.

ι'. Ὁ τήν άμεσον τή καθ' ύπεροχήν στερήσει τῶν γενητῶν προς τόν επέκεινα παντός λόγου Λόγον άγνώστως λαθῶν, φησιν, αυτοψίαν, αύτὸν έχει κεφαλήν τόν πάντη μονώτατον Λόγον. ύπερ ὄν ἢ μεθ' οὔ, ἢ μεθ' ὄν ἕτερος φύσει καθάπαξ οὐχ ύφίστηκε λόγος, οὐ ὁ εἶς φύσει Νοῦς ύπάρχει γεννήτωρ. προς ὄν ως κεφαλήν άνάγων διά του συμφυοῦς κατ' ούσίαν Πνεύματος τόν επόμενον συνίστησι νοόν.

ια'. Του μέν πρακτικοῦ γυναίκα φησιν εἶναι τήν ἔξιν, ως τῶν κατ' ἀρετήν τρόπων γεννητικήν. του δέ φυσικοῦ, τήν εξευγενισθεισαν τοῖς λόγοις του πνεύματος αισθησιν, ως τίκτουσαν τάς τῶν ὄντων άπαθεις φαντασίας του δέ θεολογικοῦ τήν καθαρὰν διάνοιαν του ἑνός τρισφαιῶς φωτός μοναδικῶς δεκτικήν. autem qui scientiam divinam, puram mentem quae sistat.

ιβ'. Χριστὸν λέγει τόν ύπερούσιον, και ύπερουσίως σαρκωθέντα Λόγον, ὅτι μηδὲ τήν σάρκωσιν αυτού λόγῳ φυσικῶ κατέλαθε νοός. Τούτου δέ κεφαλήν

³⁹ Coloss. 11, 3.

4. Vir est, et quae naturalem speculationem pie mens obit, Dei Verbum per fidem, mentis intelligentia objectum speculabile caput habens, ut quod eorum, quae creata sunt, auctor sit.

5. Creaturam si quis rite contueri velit (praeditus enim est homo naturali facultate ut rite videat, virtutemque, ac quod potius est, a vitio, et eo quod est deterius, discernat), ad lignum vitae manuducetur, quod est Deus, omnis ligni atque arboris conditor : In quo sunt thesauri sapientiae et scientiae absconditi ³⁹. Sin autem naturali facultate abusus, male creaturam videre voluerit, procul a vita consistet; vesceturque ligno quod discretionem habet boni et mali, sensui brutaeque affectioni, alieno a ratione conatu mancipata mente et ratione : ac bonum quidem voluptatem existimans, ob corporis incolumitatem : malum autem, dolorem, eandem ob causam, et propter corporis ærumnas atque labores ; Deique loco, creaturam sibi errore constituit, quod per illam corporalis compos voluptatis fiat.

6. Quia, inquit, una cum Verbo rerum auctore, mens quoque omnino intelligitur, ad quam Verbum velut auctorem relationem habet ; Christi caput Patrem vocavit, velut Mentem, quae Verbi per naturam parens sit.

7. Ex substantia enim et motu et distinctione rerum quae in aspectum cadunt, sanctam unitatem trine subsistentem cognoscimus : ut alio loco in...

8. Vir est, et qui mysticam theologiam docetur.

9. Secundum excellentiam accipe quod dicitur άνοήτως, velut dicas, sine mentis sensu ac intellectu. Omnem enim intelligendi vim superat quod credimus, nempe Deus.

10. Qui, inquit, creatorum secundum excellentiam privatione, ipsum Verbi, quod omni verbo et ratione superius est, immediatum ignote conspectum nactus est, ipsum omnino singularissimum Verbum caput habet : supra quod, aut cui comes, vel ipsum sequens aliud prorsus verbum vere natura existens nullum est : cujus una mens, natura existit parens, apud quam ut caput, per ejusdem D secum naturae Spiritum, quae sequatur mentem subvehendo constituit.

11. Ejus quidem qui actionem colit, mulierem (seu uxorem) habitum esse dicit, ut qui modorum virtutis morumque mitiorum parens sit. Ejus vero qui naturalem speculationem, sensum spiritus rationibus ad ingenuitatem tractum ; ut qui illibidosas cogitationes pariat animique rationes. Ejus unius trine fulgentis lucis singulariter capax existat.

12. Christum dicit, superessentiale ac superessentialem rationem incarnatum Verbum, quod ne ejus quidem incarnationem mens naturali ratione com-

δονόσσορ βασιλεῖ βασιλῶνος, τῷ δούλω μου, καὶ A et quæ bestia, quæve sex minarum genera, et qui τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ ἐδέδωκα δουλεύειν αὐτῷ. B reges gentium et rex Juda? Τίς οὖν ἐστὶν ἡ τοῦ διαβόλου δουλεία, καὶ τίνα τὰ θηρία, καὶ τίνα τὰ ἐξ εἰδη τῆς ἀπειλῆς, καὶ τίνας οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰούδα;

Ἀπόκρισις.

Ὁ διάβολος (1) καὶ ἐχθρὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκδικητὴς ἐχθρὸς μὲν, ὅταν ὡς μισῶν αὐτὸν, δοκῆ πως τὴν ὀλέθριον κεκτῆσθαι πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην, τοῖς τῶν ἐκουσίων παθῶν πρόποις διὰ τῆς ἡδονῆς πείθων ἡμῶν τὴν προαίρεσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν προκρίνειν τὰ πρόσκαιρα δι' ὧν κλέπτων ὄλης ** τῆς ψυχῆς τὴν ἔφεσιν, τῆς θείας ἡμᾶς παντελῶς ἀγάπης ἀφίστησιν, ἐκουσίους ἐχθροὺς ποιῶν τοῦ ποιήσαντος ἐκδικητὴς δὲ, ὅταν γυνώσας τὸ πρὸς ἡμᾶς μῖσος, ὡς ἡδὴ γενομένους αὐτῷ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ὑποχειρίους, ἐξαιτεῖται τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φίλον τῷ διαβόλῳ καθεστῆκεν, ὡς ἀνθρώπος τιμωρούμενος. Τοῦτο δὲ συγχεσθῆναι, τὰς ἐπιτήδειους ἐπινοῶν τῶν ἀκουσίων παθῶν ἐπαγωγὰς, λαίλαπος δίκην ἀπηνῶς ἐπιφέρεται, τοῖς καθ' ὧν ἐκομίσατο συγχωρήσει Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν οὐ τὸ πρόσταγμα τὸ θεῖον ἐκπληρῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον τοῦ καθ' ἡμῶν μίσους διαθρέψαι πάθος ἐπιθυμῶν ἵνα τῷ πολλῷ μέτρῳ τῶν *** ὀδυνηρῶν συμφορῶν ἡ ψυχὴ δι' ἀτονίαν ὀκλάσασα, τῆς θείας ἐλπίδος ἐαυτῆς περικόψῃ τὴν δύναμιν ἀντὶ νοθεσίας, (e) ἀθεσίας αἰτίαν ποιουμένη τὴν τῶν ἀλλοειῶς συμβαινόντων ἐπαγωγὴν.

Ἄγαθός γάρ ὑπάρχων ὁ Θεός, καὶ θέλων ἡμῶν ἐκτελεῖ παντελῶς τὸ τῆς κακίας σπέρμα, τὴν ἡδονὴν τὴν τὸν νοῦν τῆς θείας ἀποσυλῶσαν ἀγάπης, συγχωρεῖ τῷ διαβόλῳ πόνους ἡμῖν καὶ τιμωρίας ἐπαγαγεῖν κατὰ ταυτὸν καὶ τῆς προλαβούσης ἡδονῆς τὸν ἴον (2), διὰ τῶν πόνων τῆς ψυχῆς ἀποξέειν, καὶ πρὸς τὰ παρόντα καὶ μόνην τὴν αἴσθησιν σαίνοντα, μῖσος ἡμῖν καὶ τελείαν ἀποδιάθεσιν, ὡς μηδὲν τιμωρίας πλέον εἰς κέρδος κεκτῆμένα κατὰ τὴν χρῆσιν, ἐμπούησαι βουλόμενος καὶ τὴν ἐκεῖνου τιμωρὴν δύναμιν καὶ μισανθρωπίαν, τῆς πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγωγῆς περιστατικὴν αἰτίαν ποιήσασθαι, τῶν αὐτῆς ἐκουσίως ἀπολισθησάντων.

Ὡς οὖν κατὰ συγχώρησιν τιμωρούμενος τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ διάβολος τοῦ Θεοῦ κέκληται δούλος, ἀποστάτης ὢν καὶ ληστὴς πονηρὸς, καὶ τοῖς ἐκουσίως διὰ τῆς ἡδονῆς ἀφίσταμένοις τοῦ Θεοῦ, τὴν γνώμην ἔχων πάνυ κατάλληλον. Πρέπον γὰρ ἐστὶν ὑπὸ τοῦ διαβόλου καλᾶζεσθαι τοὺς τὰς αὐτοῦ πονηρὰς ὑποθήκας τῶν ἐκουσίων ἀμαρτημάτων ἡδέως οεξαμένους οὕτω μὲν οὖν καὶ ἡδονῆς ἐστὶ διὰ τῶν ἐκουσίων παθῶν στορεὺς ὁ διάβολος, καὶ ὀδύνης διὰ τῶν ἀκουσίων ἐπαγωγέως.

** In cent. 1, ex quinque c. 80, ἕλην, sicque Allat.

*** Fr. et Gisl. βάρει τῶν, ut et cent. cit.

(e) Ἀθεσίας αἰτίαν. Romanus Gislerii codex, ἀθεσίας nec male opponitur τῷ, νοθεσίας ut quod Deus remedium adhibet, hoc sibi homo venenum faciat: nempe, Dei admonitionem ac castigationem, in ejus contemptus et prævaricationis

Responsio.

Diabolus, Dei cum hostis, tum vindex existit. Hostis quidem, cum ejus velut odio, exitiosam adversum nos homines habere videtur dilectionem, spontanearum per voluptatem libidinum modis auctor nobis voluntate existens, ut temporanea bona æternis præferamus; quorum illecebra, omnem animi cupiditatem a divina prorsus charitate avertit, Conditoris sponte hostes constituens. Vindex vero, cum nudato, quo in nos accensus est odio, ut jam illi factos peccato obnoxios, ad debitas exposcit pœnas. Nihil enim perinde diabolum delectat, ac hominis excruciatio pœnaque. Horum vero accepta licentia, alia ex aliis continue mala, quæ invitos afficiant torqueantque excogitans, turbinis instar, in quos Dei concessione potestatem acceperit, sæve irruiat; non ut divinam impleat jussionem, sed ea cupidine cœstroque, ut suum in nos pascat odium; quo nimirum ærumnarum gravitate ac cruciatus per imbecillitatem fatiscens animus, divinæ a se spei vim abscindat; ac correptionis loco seu disciplinae, molestos casus et ærummos in ansam impietatis vertat.

58 Deus enim qui bonus sit, atque a nobis vitii semen extirpare velit (voluptatem scilicet a divina charitate animum avertentem) diabolo, ut nobis labores, pœnasque ac cruciatus inferat, facultatem facit, duo pariter hæc efficiens, ut et anterioris libidinis animo contractam rubiginem latorum acerbitate abstergat, et perfectum nobis odium ac despicientiam adversus præsentia solumque sensum inulcentia, nec præter pœnam commodi aliquid habentia, ingerat: utricumque ac in homines conjuratam illius potentiam, necessariæ ad virtutem reductionis causam, his, qui sponte ab ea desciverunt, efficiat.

Tanquam igitur qui Dei concessione peccatores puniat, diabolus Dei servus appellatus est, cum sit desertor ac latro nequissimus, nec voluntate quidquam ab illis abhorreat, qui libidine voluptatis illecebra sponte a Deo discesserunt. Æquum enim est diabolo actore puniri, qui prava ejus consilia, sponte peccatis indulgendo, lubente animo amplexi sunt: sic enim diabolus tum voluptatis per spontaneas passiones sator est, tum doloris per eas quæ invitis inferuntur, auspex.

occasionem vertendo (sive etiam impietatis Dei ac negationis) quæ peculiari vocabulo illa ἀθεσία est, ad quam præclive labitur δι' ἀτονίαν, sic atiscens animus, ac se desperans, quasi res ejus providentia non regantur cui sic adversa eveniunt.

Quando igitur hi, qui Judæam ac Jerusalem inhabitant, hoc est, qui actionis habitum, aut rerum speculatricem scientiam nacti sunt, humanæ gloriæ aucupandæ causa his defunguntur: virtutum dotes, conspicua oculis indole adumbrantes, solosque sapientiæ ac scientiæ sermones absque justitiæ operibus loquentes; necnon aliis, quo tument, fastum, virtutis ac scientiæ nomine, ostentantes, congruis merito laboribus atque ærumnis traduntur; quo nempe perpetiundo, quam inani jaclantia obliiti sint, mentis modestiam (id est humilitatem) condoceantur. Idque etiam cum nosset divinus Apostolus, sceleris commissi reum Corinthium diabolo tradidit in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret in die Domini Jesu ⁴². Eam ob rem Judææ rex ac Jerusalem, Assyriorum regi traditur (mens scilicet contemplationi dedita ac scientia exulta diabolo, ad pœnas exsolvendas) qui juste labores ærumnasque inferat: quo nimirum ex malorum perpessione discat, de tolerantia potius laborumque sustinentia philosophari, quam ut vane per superbiam sibi placeat.

Quisquis igitur, ex malorum quæ **59** perpetravit conscientia, sponte in animum inducit, ut violentarum tentationum duros labores, qua decet gratiarum actione, suscipiat; hic a virtutis ac scientiæ habitu gratiaque non exterminatur, velut illi prædem a Judæa ac Jerusalem, ut qui sponte regis Babylonis jugum subeat, ac debiti loco illatos cruciatus accipiat: in quibus manens, regi quidem Babylonis pro natura mortali affectibusque obnoxia, violentos dependit labores, in quos, tanquam eorum reus ob antea acta crimina, animo consentiat: Deo autem per verum cultum ac servitutem (id est, modesti humilisque animi affectum) eorum quæ deliquit, emendationem.

Qui autem Dei concessione, quo iade emendetur, per involuntarias tentationes inductas ærumnas ac cruciatus grato animo non suscipit, nec vanam ostentationem, qua sibi justus videtur, pœnitentia excutit; ut qui divinis justorum judiciorum scitis adversetur, velut qui olim Judæam incolebant, nec sponte jugo regis Babylonis cervicem inclinare, juxta quod illi præceptum est, acquiescit, regi Babylonis in captivitatem et compedes et vincula et mortem et famem et gladium traditur, ac patria prorsus exterminatur (existimato scilicet virtutis ac scientiæ habitu) per captivitatem quidem, secessionis a divinis damnatus; per compedes autem, falsæ de rebus opinionis; per vincula, inertis penitus otii ac cessationis ab honesti officio; per famem, divinarum doctrinarum absentia; per mortem, perfectæ honesti officio cæcitatibus ac stuporis; per gladium, libidinosarum ac lascivarum cogitationum, quibus divinarum rerum memoria perimitur.

⁴² 1 Cor. v, 5.

A "Όταν οὖν οἱ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες, τουτέστι, τὴν πρακτικὴν ἔξιν, ἢ τὴν θεωρητικὴν ἀπειληφότες ἐπιστήμην, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ταύτας μετέβησαν· ἤθη μὲν ἀρετῶν τῷ φαινομένῳ τρόπῳ σκιαγραφοῦντες· λόγους δὲ σοφίας καὶ γνώσεως μόνους λαλοῦντες, δίχα τῶν κατὰ δηχαιοσύνην ἔργων, καὶ τὸν ἐπ' ἀρετῇ καὶ γνώσει τοῖς ἄλλοις ἐπιδείκνυνται τύπον· εἰκότως τοῖς πρέπουσι παραδίδονται πόνους, διὰ τοῦ πάσχειν τὴν ἀγνοηθεῖσαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ματαίας οἰήσεως ταπεινοφροσύνην μεταμανθάνοντες· ὅπερ εἰδὼς καὶ ὁ θαυμάσιος Ἀπόστολος, παρέδωκε τῷ Σατανᾶ τὸν παρανομήσαντα Κορίνθιον, εἰς ἕλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἢ ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Διὰ τοῦτο τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ ὁ βασιλεὺς παραδίδεται τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀσσυρίων (5), τουτέστιν, ὁ θεωρητικὸς νοῦς καὶ γνωστικὸς πρὸς τιμωρίαν ἐκδίδεται τῷ διαβόλῳ, πόνους αὐτῷ δικαίως ἐπάγοντι καὶ συμφορὰς· ἵνα μάθῃ πάσχειν, περὶ καρτερίας μάλλον, καὶ πόνων ὑπομονῆς φιλοσοφεῖν, ἢ διακενῆς τοῖς οὐκ οὖσιν ὑπερηφάνως ἐμπαταιάζειν.

Πᾶς οὖν ἀνεχόμενος ἐκουσίως ἐκ τῆς τῶν αὐτῶν πεπραγμένων συναισθήσεως, δέξασθαι τὰς ἐπιπόνους τῶν ἀκουσίων ἐπιφορὰς πειρασμῶν, μετὰ τῆς δεούσης εὐχαριστίας, οὐκ ἐξαικίζεται τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἕξεως τε καὶ χάριτος· καθάπερ οἱ πάλοι τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ· ὡς ὑπελθὼν ἐκουσίως τὸν ζυγὸν βασιλείως Βαβυλώως, καὶ ὡς χρέος ἀποτινύς, τὰς τῶν βασάνων ἐπιφορὰς καταδεχόμενος· καὶ ἐν αὐταῖς μένων, τελεῖ τῷ μὲν βασιλεῖ Βαβυλώως τοὺς ἐκ τοῦ παθητοῦ τῆς φύσεως βιαίους πόνους, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς ὀφειλέτης αὐτοῦ διὰ τὰς προλαβούσας πλημμελείας συγκατάθεσιν· τῷ δὲ Θεῷ προσφέρει διὰ λατρείας ἀληθοῦς, τῆς ταπεινῆς λέγω διαθέσεως, τὴν τῶν πλημμελημένων διόρθωσιν.

Ὁ δὲ τὴν κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ πρὸς διόρθωσιν ἐπαγομένην αὐτῷ διὰ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν συμφορὰν εὐχαρίστως μὴ καταδεχόμενος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ δοκεῖν δίκαιον εἶναι μεταγνοῦς οὐκ ἀποτιθέμενος οἴησιν, ὡς τοῖς θεοῖς τῶν δικαίων κριμάτων ἐμπίπτων θεοπλομασι, κατὰ τοὺς πάλοι τῆς Ἰουδαίας οἰκήτορας, καὶ μὴ καταδεχόμενος ἐκουσίως ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενέσθαι τοῦ βασιλείως Βαβυλώως, κατὰ τὴν θέϊαν διαταγὴν, εἰς αἰχμαλωσίαν παραδίδεται τῷ βασιλεῖ Βαβυλώως, καὶ κλοιούς, καὶ δεσμά, καὶ θάνατον, καὶ λιμὸν, καὶ μάχαιραν, καὶ τῆς ἰδίας παντελῶς ἀποικίζεται γῆς· τουτέστι, τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν εἶναι δοκεύσεως ἕξεως· διὰ μὲν τῆς αἰχμαλωσίας, τὴν τῶν θείων ἀπόστασιν κατακρινόμενος· διὰ δὲ τῶν κλοιῶν, τὴν ψευδῆ περὶ τῶν ὄντων δόξαν· διὰ δὲ τῶν δεσμῶν, τὴν παντελεῖ τῶν καλῶν ἀπραξίαν· διὰ δὲ τοῦ λιμοῦ, τὴν τῶν θείων στέρησιν διδαγμάτων· διὰ δὲ τοῦ θανάτου, τὴν τελείαν πρὸς τὰ κατὰ πόρωσιν τε καὶ ἀναισθησίαν· διὰ δὲ τῆς μάχαιρας, τοὺς τῶν θείων μνημῶν ἀναρετικὸς ἐμπαθεῖς καὶ ἀκολάστους λογισμούς.

Πάντα γὰρ ταῦτα, καὶ τούτων πλεονα, ὁ τῆς κατ' ἄρεθην καὶ γνώσιν ὡς ἰδίας γῆς ἐξοικισζόμενος ἕξεως, πάσχει· διὰ τὸ μὴ θέλειν αὐτὸν ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ματαίας οἰήσεως, τὰς ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησεν ἐκτιννύς δίκας, ἐν θλίψεσιν εὐδοκῆσαι καὶ ἀνάγκαις καὶ στενοχωρίας κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, καίτοι πάσης τῆς ἐπὶ τούτοις ὀφειλῆς ὄντα διὰ τὴν δικαιοσύνην ἐλεύθερον. Ἦδει γὰρ ὁ μέγας Ἀπόστολος, φυλακτικὴν τῶν θεῶν κατὰ ψυχὴν θησαυρῶν ὑπάρχουσαν, τὴν ἐκτὸς περὶ τὸ σῶμα συνισταμένην διὰ τῶν πόνων ταπεινώσιν· καὶ διὰ τοῦτο, στέργων ὑπέμενε, καὶ δι' ἑαυτὸν. καὶ τοὺς, οἷς ἀρετῆς καὶ πίστεως προέκειτο τύπος· ἵνα κὰν ὡς ὑπεύθυνοι πάσχωσι κατὰ τὸν ἐπιτιμηθέντα Κορίνθιον, εἰς παρηγορίαν ἔχωσι καὶ ὑπομονῆς μίμησιν [Fr. et Reg. ὑπομονὴν καὶ μίμησιν], τὸν ἀνευθύνως πάσχοντα.

Τοὺς δὲ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν εἶναι νομίζω κατὰ τοῦτον τῆς Γραφῆς τὸν τόπον, τοὺς τῶν λοιπῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν ἐπάρχοντας ἀνθρώπους [Ἰσ. λογισμοὺς], καὶ αὐτοὺς ὑποκειμένους ἐνδίκως τῇ τιμωρίᾳ τῶν οἰκειῶν ὀφλημάτων· καὶ διὰ τοῦτο τῷ βασιλεῖ Βαβυλωνῶνος παραδιδόμενος ὡς τιμωρῆ δύναμι, καὶ χαιρούση τῇ βασιάνῳ τῆς φύσεως. Ἔστιν οὖν ὁ μὲν Αἰγύπτιος βασιλεὺς, ὁ φιλήδονος νοῦς καὶ ἀκόλατος· ὁ δὲ Μωαβίτης, ὁ τρυφητῆς καὶ βέβηλος νοῦς· ὁ δὲ Ἀρμανίτης, ὁ πλεονεκτικὸς νοῦς· ὁ δὲ Σύρος, ὁ δεισιδαίμων καὶ διαλεκτικὸς νοῦς· μόνος γὰρ ἀντιχεῖσθαι γέγραπται τῷ Σαλομῶν ὁ Σύρος, τούτεστι, τῇ εἰρήνῃ καὶ σοφίᾳ (4)· ὁ δὲ Τύριος, ὁ φιλόκοσμος νοῦς καὶ φιλόζωος· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες βασιλεῖς, οὓς γινώσεται διὰ τῆς οἰκειᾶς σημασίας ὁ γνωστικὸς ἐκ τῆς ὀνομάτων ἐρμηνείας, ἢ τῆς τῶν τόπων θέσεως, ἢ τῆς κρατούσης ἐν αὐτοῖς γενικῆς παραδόσεως, ἢ τῆς ἐν ἀλλήλοις ἐπιτηδεύσεως, ἢ τῆς πρὸς Ἰσραὴλ ποιᾶς ἀντιπαθείας. Οὐ γὰρ πάντοτε καὶ πάντες ὡσαύτως καὶ καθ' ἓν σημαίνονμενον λαμβάνονται· ἀλλὰ πρὸς τὴν προκειμένην χρεῖαν, καὶ τῆς προφητείας τὴν δύναμιν

Ἐπεὶτοι γε καὶ εἰς τὸν διάβολον οἶδεν ἡ Γραφή λαμβάνειν τὸν Φαραῶ, ὅταν ἀναίρετης γίνηται τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν εἰς τὸν τῆς φύσεως νόμον, ὅταν αὐτῷ δουλεύῃ κατ' οἰκονομίαν ὁ Ἰωσήφ, προφητικῶς δι' ἑαυτοῦ σημάνας τὸν φύσει καὶ πάθεισιν ἡμετέροις ἔκουσίως δουλεύοντα Θεὸν Λόγον, δίχα μόνης ἀμαρτίας. Ὁμοίως καὶ ὁ βασιλεὺς Τύρου νοεῖται εἰς τὸν διάβολον, ὅταν τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ Σισάρα πολεμῇ· καὶ πάλιν εἰς τὸν φυσικὸν νόμον, ὅταν σπένδηται τῷ Δαβὶδ, καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ θεοῦ ναοῦ τῷ Σαλομῶν πλεῖστα συμβάλλεται· καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ σημαίνονμενα, ἕκαστος τῶν ἀπρηριθμημένων τῇ Γραφῇ βασιλείων, παραλαμβάνεται [Fr. λαμβάνεται]· κατὰ μέντοι τὴν ὑποκειμένην τῇ προφητείᾳ δύναμιν.

Τὰ δὲ θηρία ἅπερ δίδωσιν ὁ Θεὸς τῷ βασιλεῖ Βαβυλωνῶνος, εἰσὶν οἱ δαίμονες, ἕκαστος κατὰ τὴν ἐνδιαθέτως ἐπιχειμένην ἐπιτηδεύσητα πρὸς τὴνδε ἢ τὴνδε

⁴³ II Cor. xii, 10. ⁴⁴ I Cor. v, 1. ⁴⁵ III Reg. xi, 25. ⁴⁶ Judi. iv, 2. ⁴⁷ II Reg. v, 11; III Reg. v, 5

A Cuncta enim hæc, atque his plura illi eveniunt, qui velut patria, virtutis ac scientiæ habitu exterminatur; ea scilicet ratione, quod propter superbiam et inanem sui æstimationem, dum pro delictis pœnas luit, in ærumnis et necessitatibus et angustiis, velut divinus Apostolus ⁴³. sibi placere atque his acquiescere nolit; quanquam is, qua præstabat justitia, nihil horum reus erat. Non enim latebat magnum Apostolum, ita comparatum esse, ut externa circa corpus laboribus atque ærumnis conflata humilitate, divinorum animo thesauri sarti tecti persistant. Idcirco ⁴⁴ libens sustinebat, tum sui ipse gratia, tum eorum, quibus virtutis ac fidei norma propositus erat; ut, vel si tanquam obnoxii, haud secus ac ille multæ addictus Corinthius ⁴⁵, B paterentur, ad solatium haberent ac patientiæ exemplum, quod innocuus ipse patiebatur.

Reges autem gentium, hic loci Scripturæ, eos esse existimo, qui reliquis probrosis affectibus præsumunt, ipsique merito debitæ ex delictis pœnæ, subjiciuntur: eamque ob rem regi Babylonii tanquam ultrici virtuti, ac quæ naturæ cruciatibus gaudeat, traduntur. Est igitur Ægypti quidem rex, mens luxuriosa ac impudica; Moabites, mens deliciis fracta ac profana; Ammanites, avara mens et iniqua; Syrus, mens superstitiosa ac dialectica; verbis scilicet rationibusque contentiosior. De solo enim Syro scriptum est ⁴⁵, restitisse Salomoni (id est, paci ac sapientiæ). Tyrus, mens mundi carnisque amantior: ac reliqui omnes reges, quos vir sapiens per propriam significationem ex nominum interpretatione, vel ex locorum situ, aut ex generali vigente apud eos traditione, vel ex mutuis officiis ac studiis, aut ex animis sic vel sic Israeli adversis, pernoscet: non enim ubique, omnesque similiter eodemque significato, sed pro subjecto usu ac prophetiæ vi, accipiuntur.

Nam et diaboli typo consuevit Scriptura Pharaonem accipere, tum, cum Israellem interimit: ac rursus typo legis naturæ, cum ei Joseph dispensatione servit: ipse nimirum per prophetiam eum significans, qui uno dempto peccato, naturæ nostrisque affectibus, Deus Verbum sponte servit. Similiter quoque rex Tyri, diaboli figura intelligitur, cum per Sisaram, Israellem bello petit ⁴⁶: ac rursus legis naturæ, cum Davidi amicitia jungitur, ac Salomoni ad divini templi structuram, operam haud penitentiam confert ⁴⁷. Multisque aliis modis ac significationibus accipiuntur singuli quique reges ab Scriptura enumerati; juxta nimirum subjectam prophetiæ vim.

Bestiæ autem quas Deus dat regi Babylonis, dæmones sunt: qui singuli, pro innata sibi habilitate, ad hanc illamve tentationem inferendam ei ministri

της τῶν σωμάτων καθαρὸν τὸν νοῦν ποιησαμένῳ A Lot vero, qui necdum a corporum compositione animum mundum effecisset, sed adhuc ex corporum materia et forma ortu ac substantia penderet, solumque creaturæ aspectabilis Deum conditorem crederet, apparens Deus, bina specie, non ut trinus conspectus est ⁶⁶; ostendens quibus se ipse figurabat, necdum a materia et forma, qui instituebatur, excessisse animum. Sic quovis Scripturæ loco Deum multifariam effingentis, si solerter ac scientia duce rationes dispexerit, tantæ divinatorum signamentorum diversitatis causam, eorum qui providentia reguntur, affectionem invenieris.

Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ οἱ τὸν πύργον οἰκοδομήσαντες, πρότερον τῆς τοῦ φωτὸς χώρας τῆς ἀνατολῆς κινήθentes, λέγω δὲ τῆς μιᾶς καὶ ἀληθοῦς περὶ Θεοῦ γνώσεως, ἤλθον εἰς γῆν Σενναάρ, τὴν ἐρμηνευομένην βλασφημίας ὀδόντας, καὶ εἰς πολλὰς περὶ Θεότητος δόξας κατέπεσαν, καὶ τὸν ἐκάστης δόξης λόγον, οἷον ἐπὶ πλίνθους τινας συνθήσαντες, ψυχρόμυσαν καθάπερ πύργον τὴν πολυθεῖον ἀθεΐαν· εἰκότως ὁ τῆς κακῆς συμφωνίας τῶν πλανηθέντων ἀνθρώπων διασκεδάζων τὴν ὁμολογίαν Θεοῦ, ἐκ τῆς τῶν προνοουμένων διαθέσεως εἰς ἀπείρους δόξας διασκεδασθείσης καὶ διασπαρθείσης, πληθυντικῶς ἑαυτὸν ὀνομάζει· δεικνύς εἰς οὗτον ὡν, εἰς πολλοὺς ἐν ἑκαίνοις ἡμερίσθη· ὡσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ φαίνεται λέγων· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδάμ ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. Πρὸς οὖν τὸ ὑποκείμενον αἴτιον, ἢ πληθύνεται ταῖς τῶν Γραφῶν ἐκφωνήσεσιν ὁ Θεός, ἢ συναγεται.

Τὸ δὲ, πρὸς τίνος ὁ Θεὸς διαλέγεται, ἔθος ἐστὶ τῆ Γραφῆ τὰς ἀαλήτους καὶ κρυφίας βουλάς τοῦ Θεοῦ σωματικῶς διαπλάττειν, ἵν' ἡμεῖς ἐκ τῶν συγγενῶν ῥημάτων τε καὶ φωνῶν, νοῆσαι τὰ θεῖα δυναθῶμεν· ἐπεὶ ὁ Θεὸς νοῦς ἐστὶν ἄγνωστος, καὶ λόγος ἄρρητος, καὶ ζωὴ ἀκατάληπτος, καὶ οὔτε λαλεῖ οὔτε λαλεῖται, αὐτόλογος ὢν, καὶ αὐτοβουλή κατ' οὐσίαν ὑπάρχων. Καὶ εἰ οὕτω νοήσομεν τὰς τῶν θεῶν λόγων φωνάς, οὐδενὶ τῶν γεγραμμένων ἐκ τῆς ἀσαφείας προσκλήσομεν.

Εἰ δὲ τις φαίη, μὴ πάντως ἐπὶ διαβολῆς κεῖσθαι τῆ Γραφῆ τὴν περὶ Θεοῦ πληθυντικὴν σημασίαν, καὶ προφέρει πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου λόγου βεβαίωσιν τό· Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ οὐ δέηπου διὰ ταύτης, εἶποι, τῆς φωνῆς, πολυθεΐας ὑπόνοϊαν εἰσηγεῖσθαι νοοῦμεν τὸν λόγον· φαμέν, ὡς ὀπίταν μὲν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς εὐσεβῶς ἢ ἅγια Γραφῆ τῶ πληθυντικῶ περὶ Θεοῦ κέχρηται λόγῳ, τὴν δὴλωσιν ποιεῖται τῶν παναγίων τριῶν ὑποστάσεων· μυστικῶς τὸν τῆς ὑπάρξεως σημαίνουσα τρόπον τῆς παναγίας καὶ ἀνάρχου καὶ ὁμοουσίας Τριάδος· ἐπειδὴ μονὰς κατ' οὐσίαν ἐστὶν ἢ πάνσεπτος καὶ προσκνητὴ καὶ πανεύφημος Τριάς τῶν ὑποστάσεων. Μονὰς γὰρ ἐν Τριάδι, καὶ ἐν μονάδι Τριάς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἦνίκα δὲ πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς πληθυντικὸν περὶ Θεοῦ ποιεῖται τὸν λόγον (2), τὴν ψεκτὴν

Quia igitur etiam hi, qui turrim extruebant, a lucis primum regione, Oriente, profecti (ab una scilicet veraque Dei notitia) in terram Sennaar (quam interpreteris, dentes blasphemos) venerant, inque multas de Deitate opiniones incurrerant, ac cuiusque opinionis rationem velut quosdam lateres componentes, turris instar impium plurimum deorum errorem construxerant; merito Deus, qui errore seductorum hominum male concordia confessionem dissipaturus esset, ex provisorum in innumeras opiniones dissipato dispersoque affectu, plurali se numero nominat: quo ostendat, unus cum sit, ut plures se in illis partibus scissum esse. Quomodo etiam in Adamo loqui conspicitur: Ecce factus est Adamus sicut unus ex nobis ⁶⁷. Pro subjecta igitur causa, Scripturæ vocibus Deus aut pluraliter effertur, aut unitate contrahitur.

Ad illud quod atinet, quibuscum Deus loquatur, moris est Scripturæ, ut inenarrabilia occultaque Dei iudicia corporali ratione effingat, ut ex affinis verbis ac vocibus divina nos intelligere faciat. Nam alioqui Deus mens est ignota, et sermo nullis verbis explicabilis, et vita incomprehensa; ac neque loquitur, nec habet qui loquatur, qui ipse per se sermo, ac per se consilium essentialiter existat. Dumque eum in modum divinatorum eloquiorum voces intellexerimus, quidquid scriptum sit in nullo ex obscuritate offendemus.

70 Sin autem quis dicat non omnino in vituperii partem positum esse in Scriptura plurali numero Dei nomen, proferatque in suæ sententiæ confirmationem, quod ita scriptum est: Aitque Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ⁶⁸, ac dicat, abhorrere a vero ut intelligamus voluisse Scripturam ea voce impietatis, quæ plures inducit deos, sensum ingerere; respondeamus, quoties Scriptura cum p̄is p̄io sensu multitudine Deum extulit, sanctissimas tres personas designare; ea scilicet ratione, ut sanctissimæ ac principio carentis consubstantialisque Trinitatis existendi modum mystice abstrusiusque significet; quod nimirum unitas per essentialitatem, omni cultu prosequenda, adorandaque ac laudatissima personarum Trinitas sit. Est enim Deus noster unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate.

God

⁶⁶ Gen. xix, 4. ⁶⁷ Gen. iii, 22. ⁶⁸ Gen. i, 26.

Cum autem impios sermone conveniens, plurium numero de Deo loquitur, eorum de Deitate mentem coarguere existimo, qui naturalem, non subsistendi ratione, in proprietatibus distinctionem arbitrati sunt : quod plane plurium deorum errorem notat, eorum, qui sic de Deitate sentiunt.

Sin autem ne hoc quidem dicentes in sententiam trahimus, cum et Spiritui, et his qui Spiritum amant, gratissimum sit, ut animis non dissideamus, consone invicem Scripturam accipiamus; quæ sanctissimam in unitate Trinitatem modo quidem ut creatricem inducat, ut est illud : *Faciamus hominem* (Patris, enim et Filii, et Spiritus sancti opus est rerum productio), modo autem ut probantem atque laudibus coronantem, qui ex ejus legibus pie vitam instituerint; velut scilicet eorum provide gubernatricem, qui ex ipsa ut in rerum natura essent, acceperunt; ut cum Abrahæ trina specie apparens, tanquam unus ac singularis loquitur; modo vero, ut ultricem, sive judicem eorum, qui naturæ leges violarunt; atque eorum castigatricem, qui a conveniente naturæ lege aberrarunt; ut est illud : *Descendamus, et confundamus linguas eorum*⁶⁹. Nedum enim sancta et consubstantialis Trinitas rerum auctor est, sed et causa conservans, et quæ pro merito cuique distribuat; quippe quæ Deus unus per naturam creator existat, providentiaque regens, ac rerum a se **71** conditarum judex. Commune enim Patris, et Filii, et Spiritus sancti est, uti creare, sic quoque judicare, ac creatis providentiæ munus sapienter impendere.

SCHOLIA.

1. Cuique, inquit, pro subjecta ipsi de Deo opinione Deus apparet : iis quidem, qui terrenam compositionem animi desiderio superaverint, ejusque vires æquabiliter inter se consertas secundum unam atque eandem circa Deum perpetui motus agitationem habent, ut unitas apparet et Trinitas; quo scilicet et substantiæ suæ specimen exhibeat, et ejus modum mystice edoceat : iis vero, quorum omnis cupiditas circa terrenam affectionem movetur, et quibus animi vires a se invicem dissident, apparet, non ut est ipse, sed ut illi se habent; ostendens nostrum eos binarium ambabus complexos manibus esse; quo binario corporalis ex materia et forma mundus concretus est.

2. Qui naturalem, inquit, in Deo, non personalem dicit esse distinctionem, talis non a Deo afflatus, sed plurium errore deorum deceptus est; qui essentialium proprietatibus, non personarum, recipere numerum Deitatem existimet.

QUÆSTIO XXIX.

Quid sibi vult quod in Actibus scriptum est : « Qui per Spiritum dicebant Paulo, ne ascenderet Hierosolymam⁷⁰. » Cur non Spiritui morem gessit, atque ascendit?

⁶⁹ Gen. xi, 7. ⁷⁰ Act. xxi, 4.

Α ἐκείνων, ὡς οἶμαι, διελέγχει περὶ Θεότητος ἕναιαν, φυσικὴν, ἀλλ' οὐχὶ ὑποστατικὴν εἶναι τὴν ἐν τοῖς ἰδιώμασιν ὑπειληφότων διαφορὰν· ὅπερ σαφῶς τὴν πολυθεον εἰσηγεῖται πλάνην τοῖς οὕτως περὶ Θεότητος ἔχουσιν.

Εἰ δὲ μὴ τοῦτο λέγοντες πείθομεν, ἐπειδὴ φίλον τῷ Πνεύματι, καὶ τοῖς Πνεῦμα φιλοῦσιν ἀγαπητὸν, τὸ μὴ μάχεσθαι, δεξώμεθα συμφώνως ἀλλήλοις τὴν ἁγίαν Γραφήν· τὴν ἐν μονάδι παναγίαν Τριάδα, ποτὲ μὲν, ὡς δημιουργὸν εἰσηγουμένην, ὡς τό· *Ποίησωμεν ἄνθρωπον*· Πατὴρ δὲ γὰρ καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν ὄντων ὑπόστασις· ποτὲ δὲ, ὡς ἀποδεκτικὴν τῶν τοῖς αὐτῆς εὐσεβῶς νόμοις πολιτευσασμένων· ὡς προνοητικὴν τῶν ὑπ' αὐτῆς εἰληφότων τοῦ εἶναι τὴν γένεσιν· ὡς τῷ Ἀβραάμ τριαδικῶς φαινομένην, καὶ μοναδικῶς διαλεγομένην· ποτὲ δὲ, ὡς τιμωρητικὴν, ἤγουν κριτικὴν τῶν τοῦς νόμους παραφθειρόντων τῆς φύσεως· ὡς τό· *Καταβάτετε συγχέωμεν αὐτῶν τὰς γλώσσας*. Οὐ γὰρ δημιουργικὴ μόνον ὑπάρχει τῶν ὄντων ἡ ἁγία καὶ ὁμοούσιος Τριάς· ἀλλὰ καὶ συνεκτικὴ, καὶ πρὸς ἀξίαν ἐκάστου διανεμητικὴ· οἷα δὴ Θεὸς εἶς ὑπάρχουσα κατὰ φύσιν δημιουργὸς, προνοητικὴ τε καὶ κριτικὴ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεπονημένων· κοινὸν γὰρ Πατὴρ, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, ὡς περὶ τὸ δημιουργεῖν, οὕτω δὲ καὶ τὸ κρίνειν, καὶ τῶν πεπονημένων σοφῶς προνοεῖν.

sancti est, uti creare, sic quoque judicare, ac crea-

C

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ἐκάστῳ, φησὶ, κατὰ τὴν ὑποκειμένην αὐτῷ περὶ Θεοῦ δόξαν ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται. Τοῖς μὲν κατ' ἔφεσιν τὴν ὕλικὴν περάσσει σύνθεσιν, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἰσωνομούσας ἀλλήλαις κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περὶ Θεοῦ ἀεικινήσαν κεκτημένοις, ὡς μονὰς ἐμφαίνεται καὶ Τριάς· ἵνα τὴν οἰκίαν ὑπαρξίν παραδείξειεν, καὶ τὸν αὐτῆς τρόπον μυστικῶς ἐκδιδάξειεν. Τοῖς δὲ περὶ μόνην τὴν ὕλικὴν διάθεσιν ἔχουσι κινουμένην τὴν ἔφεσιν, καὶ ἀλλήλαις ἀσυνδέτους τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις κεκτημένοις, οὐχ ὡς ἔστιν, ἀλλ' ὡς εἰσὶν ἐμφανίζεται· δεικνύς ὅτι τῆς ἡμῶν δυάδος ἀμφοῖν ἐπελάθοντο ταῖν χερσῶν, καθ' ἣν ὁ σωματικὸς ἐξ ὕλης καὶ εἰδους συνέστηκε κόσμος.

β'. Ὁ φυσικὴν εἶναι λέγων, φησὶν, ἐπὶ Θεοῦ τὴν τῶν ἰδιωμάτων, ἀλλ' οὐχ ὑποστατικὴν διαφορὰν, οὐκ ἔνθεος ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ πολυθεός, οὐσιῶν ἰδιότητων, ἀλλ' οὐχ ὑποστάσεων ἐπιδέχεσθαι φάσκων τὸ θεῖον τὴν ἐξαριθμησιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΚΘ'.

Τί ἐστὶ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι κείμενον· « Ὀλιγὰς διὰ τοῦ Πνεύματος ἔλεγον τῷ Παύλῳ, μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα; » Διὰ τί παρήκουσεν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀνέβη;

Ἀπόκρισις.

Ὁ μὲν ἅγιος Ἡσαίας ὁ προφήτης, ἐν τῇ κατ' αὐτὸν προφητείᾳ ἐπὶ πνεύματα ἰσθ' ἐν τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ ἀνατείλαντι Σωτῆρι λέγει ἐπαναπαύεσθαι· οὐχ ἐπὶ πνεύματα Θεοῦ γινώσκων, καὶ οὕτω τοὺς ἄλλους ἐκδέχεσθαι διδάσκων, ἀλλὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Πνεύματος, πνεύματα καλέσας, διὰ τὸ πάση ἐνεργείᾳ ὅλον ἀνελλιπῶς ὑπάρχειν ἀναλόγως τὸ ἐνεργοῦν ἅγιον Πνεῦμα (1). Ὁ δὲ θεὸς Ἀπόστολος τὰς διαφόρους ἐνεργείας αὐτοῦ τοῦ ἐνός ἁγίου Πνεύματος χάρισματά λέγει διάφορα· ὅφ' ἐνός δηλονότι καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργούμενα Πνεύματος. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐν ἐκάστῳ πίστεως δίδεται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος, ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ τοιοῦδε χάρισματος· ἕκαστος τῶν πιστῶν δηλονότι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, καὶ τῆς ὑποκειμένης αὐτῷ κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, συμμετρημένην δέχεται τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν, χαριζομένην αὐτῷ τῆσδε ἢ τῆσδε τῆς ἐντολῆς τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς ἐνέργειαν ἕξιν (2).

Οὐκοῦν ὡςπερ ὁ μὲν λαμβάνει λόγον σοφίας, ὁ δὲ λόγον γνώσεως, ἕτερος δὲ πίστεως, καὶ ἄλλος ἄλλο τι τῶν ἀπηριθμημένων τῷ μεγάλῳ Ἀποστόλῳ χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος· οὕτως ὁ μὲν δέχεσθαι διὰ τοῦ Πνεύματος χάρισμα τῆς τελείας καὶ ἀμέσου πρὸς Θεόν, καὶ μηδὲν ἐχούσης ὕλικόν ἀγάπης, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως· ἕτερος δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, τῆς τελείας πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης χάρισμα, καὶ ἄλλος ἄλλο τι κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ὡς ἔφη, ἐχόντος ἐκάστου ἐνεργούμενον τὸ οἰκεῖον χάρισμα. Ταῦτα δὲ τὰ χάρισματα κατὰ τὸν ἅγιον Ἡσαίαν, πνεύματα καλέσας τις, ὡς οἶμαι, τῆς ἀληθείας οὐ διαπίπτει παντὶ γὰρ χάρισματι ὅλον ὡς ἐνεργοῦν ἀναλόγως ἐνυπάρχει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἴτε μείζονι, εἴτε ἥττονι.

Οὐκοῦν ὁ μέγας ὅπως, καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον μυστηρίων γενόμενος διάκονος Παῦλος (3), ἀμέσως τῆς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τελείας χάριτος τὸ πνεῦμα δεξάμενος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως, τῶν εὐλιφώτων τὸ χάρισμα τῆς τελείας εἰς αὐτὸν ἀγάπης, λεγόντων αὐτῷ μὴ ἀναθεῖναι εἰς Ἱερουσόλυμα· διὰ τοῦ Πνεύματος, τουτέστι τοῦ ἐνεργουμένου αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης χάρισματος· ταυτὸν γὰρ τῷ χάρισματι τὸ πνεῦμα, καθὼς ἔφη ἐκ τοῦ προφήτου λαβὼν, παρήκουσεν· ἀσυγκρίτως τῆς ἐξ ἄλλων εἰς αὐτὸν πνευματικῆς ἀγάπης, προκρίνων τὴν θεῖαν καὶ ὑπὲρ νόησιν. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ παρακούσας ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἐκείνους διὰ τῆς συμμετρως αὐτοῖς κατὰ τὸ χάρισμα δοθείσης ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος προφητεύοντας, τῷ κατ' αὐτὸν τύπῳ πρὸς τὸν τοῦ παντός ὑπερεπέκεινα πόθον κατὰ τὴν ἔφεσιν Ἐλκων. Οὐκοῦν οὐ παρήκουσεν ὁ μέγας Παῦλος τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ἐδίδαξεν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ τοῦ ἥττονος μετενεχθῆναι Πνεύματος, τουτέστι χάρισματος, τοῖς περὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ χάρισμα τῆς ἀγάπης προφητεύοντας.

Καὶ πάλιν, εἰ τὸ προφητικὸν χάρισμα πολὺ τοῦ ἀποστολικοῦ ὑπάρχει δεύτερον, οὐκ ἦν λόγου τοῦ τὸ

A

Responsio.

Sanctus propheta Isaias in sua prophetia ⁷¹, fore ait, ut super Salvatorem ex radice Jesse oriundum, spiritus septem requiescerent: non tanquam septem ille Dei spiritus nosset, atque alios ita accipere doceret, sed quod unius ejusdemque Spiritus operationes afflatusque spiritus vocaret: idecirco nimirum quod in omni operatione afflatuque totus plene proportione quadam Spiritus sanctus operans afflansque inest. Divinus autem Apostolus, diversas ipsius unius Spiritus sancti operationes, dona diversa vocat ⁷²; quæ scilicet unius ejusdemque Spiritus sint effecta. Cum igitur pro cujusque fidei produlo detur manifestatio Spiritus, dum talis participatio gratiæ donique indulgetur: quisque utique fidelis pro suæ fidei, subjectæque ipsi animi affectionis, rata quadam ratione, commensam Spiritus operationem hujus illiusve reipsa exsequendi mandati habitum præbentem, recipit.

B

Sicut igitur, alius quidem accipit sermonem sapientiæ, alius sermonem scientiæ, alius fidei; atque alius aliam **72** quamquam ex gratis Spiritus, quas percensuit magnus Apostolus: ita hic quidem per Spiritum, perfectæ ac immediatæ cum Deo, nihilque terrenum habentis, charitatis, secundum fidei rationem, donum accipit, alius vero per eundem Spiritum perfectæ erga proximum donum dilectionis; aliusque aliud quid secundum eundem Spiritum: cum quisque, uti dicebam, proprium reipsa ac exercitum donum habeat. Hæc autem dona, auctore Isaia, qui Spiritus vocaverit, ut mea fert sententia, a veritate nihil aberrarit. In quovis enim dono, sive illud majus, sive minus sit, totus rata quadam ratione, ut operans afflansque inest Spiritus sanctus.

C

Igitur vere magnus, ac majorum quam pro humana facultate mysteriorum minister effectus Paulus, cum nullo medio perfectæ in Dei charitatis gratiæ, pro fidei in ipso rata ratione spiritum accepisset; iis, qui perfectæ in ipsum charitatis donum acceperant, dicentibus ne ascenderet Hierosolymam; per spiritum, id est, donum illud dilectionis, quod per Spiritus afflatum illis accesserat (idem enim est spiritus atque donum, uti paulo ante dicebam, prophetæ doctus oraculo), morem non gessit: divinam omnique majorem cogitatu dilectionem, aliorum in se spiritali dilectione citra omnem comparationem potiore ducens. Quin nec quasi non morem gerens ascendit, sed illos qui mediocriter pro concessi doni Spiritus afflatu de illo prophetabant, suo ipse exemplo ad amorem cunctis eminentem per desiderium trahens.

Ac rursus, cum prophetiæ donum longe apostolico inferius sit; haud rationi consonum erat cunctis

⁷¹ Isa. xi, 2. ⁷² I Cor. xii, 4.

dirigenti, ac suum cuique ordinem decernenti, ut quod est potius, deteriori cederet : sed ut magis se res vice versa haberet. Nam qui tum quidem per prophetiæ in eis spiritum prophetabant, non per apostolicum, earum quæ Paulum excepturæ erant prædicationis causa, æumnarum modum nuntiabant : is vero, in unum intuens divinum propositum, cuncta media nullius frugis ducebat; hoc serio agens, non quomodo mala eventura differret, sed qua ratione alius Christus evaderet; æmula Christi imitatione omnia complens, ob quæ Christus benignissima pietate vitam in carne secundum dispensationem elegerat. 73 Igitur rite instituti ordinis custodia est, divina cuncta disponentis ac dirigentis resque singulas in sua perennitate et sede, inviolabili firmitate servantis, quæ visa magni Apostoli morem non gerentis perverbia est, claraque doctrina, nullo modo inter se confundendos bene ab Spiritu discretos Ecclesiæ gradus.

SCHOLIA.

1. Qui diverse afflat, in singulis diverse ab eo afflatis totus, et in universis simul indivisus est. Incommixte enim in universis et in singulis indivise, secundum unam eandemque vim afflans atque operans Spiritus sanctus elucet; ejus utique virtutis sit ut et res omnes (utpote Deus) impleat, et omnem excedens substantiam, a nullo capi valeat.

2. Omnem mandata præstandi habitum, Spiritus dicit esse donum.

3. Quis, inquit, Deum ex toto corde et anima atque virtute diligit, major est quam qui proximum diligit. Nulla igitur ratio est, ut qui præstantior est, deterioris lege prematur; sed ut potius deterius majori subiaceat. Idcirco apostolicam dignitatem ac ordinem eorum, quibus præerat, graduum imperio addici, merito non permisit divinus Apostolus; nequando rerum omnium præclara dispositio, ac cum primis divinarum institutus ordo, pessumiret.

4. Media vocat tentationum genera, quæ per præscientiam divini Spiritus afflatu noverant, qui Paulo futurum pro veritate certamen prædicebant: quorum nullam prorsus rationem habebat, Christo uniri festinans, per honorum in specie existentiam, post rerum in fide decursam metam.

QUÆSTIO XXX.

Quid sibi vult, « Potestis videre calicem, quem ego bibo, et baptismo baptizari, quo ego baptizor »? Quidnam calicem inter et baptisma refert?

Responsio.

Dominicum baptisma figura est laborum, quos sponte, ac destinata nostra voluntate virtutis causa assumimus; quibus conscientia maculas ac rugas eluentes, spontaneam erga res oculis subjectas

πάν διευθύνοντος, καὶ τὴν ἐκάστου διορίζοντος τάξιν, τὸ κρεῖττον εἶχειν τῷ ἥττονι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπεσθαι τὸ ἥττον τῷ κρεῖττονι. Οἱ μὲν γὰρ τότε προφητεύοντες διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς προφητικοῦ πνεύματος, ἀλλ' οὐκ ἀποστολικῶν, τὸν τρόπον τῆς τῷ ἁγίῳ Παύλῳ συμβησομένης ὑπὲρ τοῦ λόγου κακοπαθείας ἐμήνυον· ὁ δὲ πρὸς μόνον ἀφορῶν τὸν θεῖον σκοπὸν, εἰς οὐδὲν ἤγειτο τὰ μέσα (4) πάντα, σπουδῆν ἔχων οὐχ ὅπως διενέγκη τὰ συμβησόμενα, ἀλλ' ὅπως ἄλλος γένηται Χριστός· μιμησεί τοῦ Χριστοῦ πάντα κατορθώσας τὰ, δι' ἃ Χριστὸς τὴν ἐν σαρκὶ φιλανθρώπως κατ' οἰκονομίαν εἴλατο ζωὴν. Οὐκοῦν εὐταξίας ἐστὶ φυλακὴ, τῆς πάντα διεπούσης τὰ θεῖα καὶ διευθυνούσης, καὶ τῆς οἰκειᾶς ἀνεκπτώτων μονῆς καὶ ἰδρύσεως ἑκαστον διαφυλαττούσης, ἡ δοκούσα τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου παρακοή, καὶ σαφῆς διδασκαλία τοῦ μηδαμῶς ἀλλήλοις φύρεσθαι τοὺς καλῶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διωρισμένους τῆς Ἐκκλησίας βαθμοῦς.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Τὸ διαφόρως ἐνεργοῦν, ἐν ἐκάστῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ διαφόρως ἐνεργουμένων, ὅλον ἐστίν, καὶ ἐν ὅλοις ἅμα μὴ διαιρούμενον. Ἀμιγῶς γὰρ, φησὶν, ἐν ὅλοις καὶ τῷ καθ' ἑκαστον ἀδιαιρέτως κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφαίνεται δύναμιν ἐνεργοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι καὶ πάντων ἐστὶ τῶν ὄντων πληρωτικόν· θεὸς γὰρ, καὶ πᾶσιν ἀχώρητον τοῖς οὖσιν, ὑπερούσιον.

β'. Πᾶσαν ἐντολῆς ἔξιν ἐνεργουμένην, Πνεύματος εἶναι χάρισμα λέγει.

γ'. Ὁ τὸν Θεὸν ἀγαπῶν ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ψυχῆς καὶ δυνάμεως, τὸν τὸν πλησιον ἀγαπῶντος, φησὶ, μείζων ἐστίν. Οὐκ ἐστὶν οὖν λόγου νομοθετεῖσθαι τὸ κρεῖττον ὑπὸ τοῦ χειρόνος· ἀλλὰ γενέσθαι μᾶλλον τὸ ἥττον ὑπὸ τοῦ μείζονος. Διὸ τὴν ἀποστολικὴν ἀξίαν τε καὶ τάξιν, ὑπ' ἐκείνων ὧν ἄρχει βαθμῶν ἄρχεσθαι δικαίως οὐ συνεχώρησεν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, μήπως ἢ πάντων τῶν ὄντων εὐκοσμία, καὶ μάλιστα τῶν θεῶν τάξις, λυθῆ.

δ'. Μέσα φησὶν τὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν, ἅπερ προγνωστικῶς θεώρουν διὰ τοῦ Πνεύματος οἱ προφητεύοντες τῷ ἁγίῳ Παύλῳ τὴν ὑπὲρ ἀληθείας ἄθλησιν· ὧν παντελῶς οὐκ ἐφρόντιζεν ἐνωθῆναι σπεύδων τῷ Χριστῷ, κατὰ τὴν ἐν εἰδῆ τῶν ἀγαθῶν ὑπόστασιν, μετὰ τὴν ἐν πίστει τῶν ὄντων διάβασιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Τί ἐστὶ τὸ « Δύνασθε τὸ ποτήριον, ὃ ἐγὼ πίνω, πεινῶ, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; » Τίς ἡ διαφορά τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ βαπτίσματος;

Ἀπόκρισις.

Τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμα (1) τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ πρόθεσιν ἐκουσίων καὶ ἡμετέρων πόνων τύπος ὑπάρχει· δι' ὧν τὰς κατὰ συνείδησιν ἀπορῥύπτοντες κηλίδας, τὸν πρὸς τὰ φαινόμενα τῆς προαιρέσεως

ἐκοῦσιον καταδεχόμεθα θάνατον· τὸ δὲ ποτήριον, τῶν ἄνθρωπων ἐκ περιστάσεως παρὰ προαιρέσιν ἐπανισταμένων ἡμῖν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀκουσίῳ πειρασμῶν τύπος ἐστὶ· δι' ὧν καὶ αὐτῆς προκρίνοντες τὸν θεῖον πόθον τῆς φύσεως, ἐκόντες τὸν περιστατικὸν ὑπερχόμεθα τῆς φύσεως θάνατον. Ταύτην οὖν ἔχει τὴν διαφορὰν τὸ βάπτισμα πρὸς τὸ ποτήριον, ὅτι τὸ μὲν βάπτισμα ὑπὲρ ἀρετῆς πρὸς τὰ ἡδέα τοῦ βίου, νεκρὰν ἐργάζεται τὴν προαίρεσιν· τὸ δὲ ποτήριον, τὴν ἀλήθειαν καὶ αὐτῆς προκρίνειν πέθει τῆς φύσεως τοὺς εὐσεβεῖς. Πρῶτον δὲ τοῦ βαπτίσματος ἔθετο τὸ ποτήριον, ὅτι διὰ τὴν ἀλήθειαν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ (2)· ἀλλ' οὐ διὰ τὴν ἀρετὴν ἡ ἀλήθεια. Ὅθεν ὁ διὰ τὴν ἀλήθειαν πράττων τὴν ἀρετὴν, κενοδοξίας οὐ τιρώσκειται βέλεις· ὁ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἀρετῆς ἕνεκεν ἐπιτηδεύων, σύνοιχον ἔχει τῆς κενοδοξίας τὴν οἴσην.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Τὸ τοῦ Κυρίου βάπτισμα, φησὶν, ἐστὶν ἡ παντελής πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως νέκρωσις· τὸ δὲ ποτήριον, καὶ αὐτῆς ἡμῶν τῆς παρουσίας ζωῆς ὑπὲρ ἀληθείας καθέστηκεν ἀρνησις.

β'. Ἀλήθειαν μὲν εἶναι λέγει τὴν θεῖαν γνῶσιν· ἀρετὴν δὲ, τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς τῶν αὐτῆς ἐφιεμένιων ἀγῶνας. Ὁ τοίνυν γνώσεως ἕνεκεν ἀρετῆς ὑπομένων πόνους, οὐ κενοδοξεῖ, γινώσκων ἀπερίληπτον εἶναι φύσει τοῖς πόνους τὴν ἀλήθειαν. Τοῖς δευτέροις γὰρ οὐ περιγράφεται φύσει τὸ πρῶτον. Ὁ δὲ τὴν γνῶσιν διὰ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας ἐπιτηδεύων, πάντως κενοδοξεῖ, ὡς εἰληφέναι δοκῶν τοὺς στεφάνους πρὸ τῶν ἰδρώτων οὐκ εἰδῶς, ὅτι διὰ τοὺς στεφάνους οἱ πόνου, ἀλλ' οὐ διὰ τοὺς πόνους οἱ στέφανοι. Φύσει γὰρ ἀμελέτητος πᾶσα καθέστηκε μέθοδος, τοῦ δι' ὃ πέφυκεν ἐπιτηδεύεσθαι ἐξανουσθέντος, ἢ ἐξανουσθῆναι δόξαντος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΑ'.

Εἰ οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς ὁ Θεὸς κατοικεῖ, πῶς κατοικεῖ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων;

Ἀπόκρισις.

Ὁ τῆς ἀναλογίας σοφῶς τῶν προνοουμένων φροντιστῶν ὁ Θεὸς, πρῶτον διὰ τῶν τύπων συμφυῶς τοῖς δι' αἰσθητῶν οἰκονομουμένοις πρὸς τὴν ἀλήθειαν ποδηγῶν, πᾶσιν ἑαυτὸν τοῖς δοθεῖσι τῷ παλαιῷ λαῷ τύποις ἀφανῶς ἐγκατέμιξεν, ἐνεργῶν τὴν τῶν παιδαγωγουμένων ἀνάβασιν. Ὡκει τοίνυν ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἰουδαίων ὁ Θεός, τυπικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς, περιγράφων τῇ τοιῆδε περὶ τὸν ναὸν οἰκῆσει [Fr. κατ' αὐτὸν οἰκῆσει], πάσης τῆς μυσταγωγουμένης τῶν προνοουμένων παιδαγωγίας τὴν ἀρρήτων βουλῆν. Ἐπιτηδειότατος γὰρ πρὸς κατοικητήριον Θεοῦ μόνος ὁ καθαρός ὑπάρχει νοῦς· δι' ὃν τὸν τυπικὸν οἰκοδομηθῆναι ναὸν συνεχώρησε, διὰ τῶν ἄγαν παχυτέρων συμβόλιων, τὸν πολὺ πλεόν τῶν ἀναισθητῶν τόπων [Fr. τύπων] παχυθέντα νοῦν τῶν Ἰουδαίων, ἀνασπάσαι τῆς ὕλης βουλόμενος, συνιδόντα τὸ πρὸς κατοί-

anīmi mortem suscipimus: calix vero figura est violentarum adverso aliquo casu veritatis causa renitente animo insurgentium in nos tentationum; per quas ipsi quoque divinum amorem naturæ præhabentes, sponte naturæ mortem sinistro aliquo casu inferendam appetimus. Hoc itaque, baptismum et calix distinguuntur, quod baptismum quidem voluntatem erga vitæ delicias virtutis causa emortuam reddat; calix autem hoc suadet, ut qui piis moribus vitam instituant, ipsi quoque naturæ veritatem anteponant. 74. Priorem autem baptismate calicem posuit; quod nempe virtus propter veritatem, non propter virtutem veritas sit. Idcirco, qui propter veritatem virtutem colit, inanis gloriæ jaculis non sauciatur; qui autem propter virtutem studet veritati, inanis gloriæ contubernalem jactantiam habet.

SCHOLIA.

1. Domini, inquit, baptismum, plena est nostræ voluntatis, quod ad mundum sensibus objectum attinet, mortificatio: calix vero, hujus ipsius vitæ nostræ pro veritate abnegatio.

2. Veritatem quidem esse dicit, divinam scientiam: virtutem vero, eorum qui ejus desiderio tenentur illius causa certamina. Qui igitur scientiæ causa virtutis labores sustinet, inanis gloriæ vitio non laborat, qui veritatem natura laboribus incomprehensam esse non nesciat. Non enim comparatum est, ut primum secundis natura circumscriptum est, ut primum secundis natura circumscriptum est, ut nulla methodus viaque ineat, ejus gratia quod absolutum sit, aut absolutum existimetur.

QUÆSTIO XXXI.

Si Deus in templis non manufactis habitat, quomodo habitat in templo Judæorum?⁷⁴

Responsio.

Qui sapienter, eorum qui providentia reguntur, facultatis ac captus rationem habet, Deus, cum prius per figuras, pro eo ac ferebant, exque genio habebant, hi, qui ex sensu dispenebantur, ad veritatem dirigeret; cunctis veteri populo concessis typis sese obscure immiscebat, iis qui erudiebantur, ascensum parans. Habitat itaque Deus in Judæorum templo; figurate, non ipsa veritate, templi illa habitatione, secretioris sacratorisque provisionum doctrinæ arcanum consilium circumscribens. Summe enim idoneus ad Dei habitaculum locus, solus mundus animus est; cujus causa figurate templum exstruendum concesserat; ut longe crassioribus symbolis, Judæorum animum ipsis rerum sensu carentium figuris multo crassiorem redditum, a terrenis avelleret: qui nempe ex terrenis

⁷⁴ Act. xvii, 24.

atque dissentanea loci ratione, nihil ipsum ad Dei habitationem idoneum esse intelligeret; hincque adeo, eorum quae illi a natura insunt, omnino sensum **75** perciperet. Quod cum non intellexisset, qui solum pietatis larva fastum per superbiam Judæus alebat, tum figura rite privatus est, tum se male extraneum fecit a veritate.

SCHOLIUM.

1. Qui solum scientiæ formam, quod est nudus sermo; ac qui virtutis imaginem, quod sunt nudi mores, colit; ipse quoque Judæus est, inquit, veritatis figuris inflatus.

QUÆSTIO XXXII.

Quid sibi vult, « Si forte attrahant et inveniant Deum ⁷⁵ » Quanam quis ratione attrahendo Deum invenit ?

Responsio.

Qui oculis conspicuum legis omnem corporalem cultum non secundum sensum videt, sed mentis cogitatu singula quæque spectabilia symbola dispicit, divine perfectam in singulis occultam edoctus rationem, in ratione Deum invenit; præclare palpans intelligentis animi facultate, velat in colluvie (terrena scilicet concretionem) legalium constitutionum, sicubi in carne legis occultum, qui sensus vim prorsus fugiat, unionem (id est, rationem) invenit. Simili quoque ratione etiam qui rerum oculis subjectarum naturam non solo definit sensu, sed sapienter mentis investigatione existentem in singulis rebus creatis rationem scrutatur, Deum **C** invenit, ex objecta structuræ rerum magnificentia, earumdem rerum auctorem condiscens.

Quia igitur attrahentis, seu palpantis, propria discretio est: qui legalia symbola spiritali intelligentia percurrit, rerumque oculis subjectarum naturam scientiæ radio contuetur, Scripturam et creaturam, seque ipsum discernens: Scripturam quidem, in litteram et spiritum; creaturam autem, in rationem et quod exterius subjectum oculis est: se vero, in mentem et sensum. Atque ex Scriptura, spiritum; ex creatura, rationem; ex se, mentem assumens, insolubilique hæc nexu inter se copulans, Deum invenit, ut qui Deum, in mente et ratione et spiritu existentem, pro eo ac decet et concessum homini est, agnoverit; ab omnibus errorem consciscantibus, inque **76** innumeras opiniones trahentibus (littera scilicet, exteriorique specie et sensu, quibus diversa, ac unitati adversa, inest quantitas) liberatus. Sin autem quispiam legis litteram, rerumque oculis subjectarum externam speciem, ac sensum proprium invicem complicando confuderit, cæcus est lusciosus auctoris rerum ignorantia laborans.

SCHOLIUM.

1. Qui solum, inquit, Scripturæ spiritum absque ipsis, ac creaturæ rationes absque figuris, sola mente, sensus operatione soluta, conspexit, Deum

⁷⁵ Act. xvii, 27.

Α κησιν Θεοῦ ἀνεπιτήδεον ἐκ τοῦ προσόλου καὶ ἀπεμφαίνοντος· καὶ τοῦτου, τῆς τῶν προσόντων αὐτῷ φυσικῶς γενέσθαι διόλου συναισθήσεως. Ὅπερ μὴ διαγνοῦς, ὁ μόνον τὸν κατ' εὐσέβειαν τύπον ἐξ ὑπερφανίας διατρέφειν εἰδὼς Ἰουδαῖος (1), καὶ τοῦ τύπου καλῶς ἐστερέθη, καὶ τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν κακῶς ἀπεξένωσεν.

ΣΧΟΛΙΟΝ

α'. Ὁ μόνον τῆς γνώσεως τὴν μορφήν, ὅπερ ἐστὶν ὁ φιλόσοφος λόγος· καὶ ὁ τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ἐστὶ, τὸ φιλόσοφος ἦθος ἐπιτηδεύων, Ἰουδαῖος ἐστὶ, φησὶ, καὶ αὐτὸς ἀληθείας τύποις φυσιοῦμενος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΒ'.

Τί ἐστίν, « Εἰ ἄρα ψηλαφήσειεν, καὶ εὐροίεν Θεόν; » Πῶς τις ψηλαφῶν εὐρίσκει Θεόν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ πᾶσαν τὴν φαινομένην τοῦ νόμου σωματικὴν λατρείαν μὴ κατ' αἰσθησιν ὄρων, ἀλλὰ ταῖς κατὰ νοῦν ἐφόδοις ἕκαστον τῶν ὀρωμένων συμβόλων διασκοπῆσας, τὸν ἐν ἑκάστῳ κεκρυμμένον θεοτελεῖ λόγον ἐκδιδασκόμενος, ἐν τῷ λόγῳ τὸν Θεὸν εὐρίσκει· καλῶς ψηλαφῶν διὰ τῆς νοερᾶς δυνάμεως, ὡς ἐν φορυτῷ τῇ ὕλῃ τῶν νομικῶν διατάξεων, εἴπου κεκρυμμένον εὐροὶ τῇ σαρκὶ τοῦ νόμου, τὸν τὴν αἰσθησιν παντελῶς διαφεύγοντα μαργαρίτην λόγον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τὴν φύσιν τῶν ὀρωμένων μὴ τῇ αἰσθήσει μόνη περιγράφων, ἀλλὰ κατὰ νοῦν σοφῶς τὸν ἐν ἑκάστῳ κτίσματι λόγον διερευνώμενος, εὐρίσκει Θεόν, ἀπὸ τῆς προθεβημένης τῶν ὄντων μεγαλοουργίας, τὴν αὐτῶν τῶν ὄντων διδασκόμενος αἰτίαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἴδιον τοῦ ψηλαφῶντος ἡ διάκρισις ἐστίν, ὅ τὰ νομικὰ σύμβολα γνωστικῶς ἐπερχόμενος (1), καὶ τὴν φαινομένην τῶν ὄντων φύσιν ἐπιστημονικῶς θεώμενος, διακρίνων τὴν Γραφήν, καὶ τὴν κτίσιν, καὶ ἑαυτὸν· τὴν μὲν Γραφήν, εἰς γράμμα καὶ πνεῦμα· τὴν δὲ κτίσιν, εἰς λόγον καὶ ἐπιφάνειαν· ἑαυτὸν ἰδὲ, εἰς νοῦν καὶ αἰσθησιν· καὶ τῆς μὲν Γραφῆς, τὸ πνεῦμα· τῆς δὲ κτίσεως, τὸν λόγον· ἑαυτοῦ δὲ, τὸν νοῦν λαθῶν καὶ ἀλλήλοις ἀλύτως ἐνώσας, εὖρε Θεόν, ὡς ἐπιγνοῦς, καθὼς δεῖ καὶ δυνατόν ἐστὶ τὸν Θεόν, τὸν ἐν νῷ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι· πάντων τῶν πλανῶντων, καὶ εἰς μυριάς δόξας κατασυρόντων ἀπαιλλαγείς· λέγω δὴ γράμματος καὶ ἐπιφανείας καὶ αἰσθήσεως, ἐν οἷς ἡ διάφορος ὑπάρχει ποσότης, καὶ τῆς μονάδος ἀντίθετος· εἰ δὲ τὸ γράμμα τοῦ νόμου, καὶ τὴν τῶν ὀρωμένων ἐκφάνειαν, καὶ τὴν οἰκείαν αἰσθησιν ἀλλήλοις τις προσπλέξας συμφύρη, τυφλὸς ἐστὶ μυωπάξων, τὴν τῆς αἰτίας τῶν ὄντων ἀγνωσίαν νοσῶν.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

α'. Ὁ μόνον, φησὶ, τῆς Γραφῆς τὸ πνεῦμα διχα τῶν τύπων καὶ τῆς κτίσεως διχα τῶν σχημάτων τοῦ λόγου, κατὰ μόνον τὸν νοῦν, τῆς κατὰ τὴν αἰσθησιν

ἐναργείας ἀπὸ ἀλλογενῶν ἐωρακῶς, εὖρεν Θεόν· ἐν μὲν τῷ πνεύματι τῆς Γραφῆς, ὡς ἀγαθότητος· ἐν δὲ τοῖς τῶν ὄντων λόγοις, ὡς δυνάμεως· ἐν ἑαυτῷ δὲ, ὡς σοφίας αἰτίου. Οἱ γὰρ τῶν ἐξ οὐκ ὄντων λόγοι, τὴν δύναμιν ἀφηγοῦνται τοῦ Κτίσαντος· καὶ τὸ τῆς Γραφῆς πνεῦμα πρὸς θέωσιν ἐπανάγων πλανηθέντας, τὴν ἀγαθότητα διαγγέλλει τοῦ γράψαντος· καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς νοερόν, ἀδιαστάτως τοὺς τῶν γεγονότων λόγους χωροῦν, ἀναφανδὸν τὴν τοῦ Τεχνίτου κηρύσσει σοφίαν.

ΕΠΙΡΗΤΗΣΙΣ ΑΓ'.

Τί ἐστιν· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ἔρει τούτῳ, Ἄρθῃτι καὶ βλήθῃτι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὡς ἂν εἴπῃ; » Τί ἐστὶ τὸ, « Καὶ μὴ διακριθῇ; »

Ἀπόκρισις.

Ὁ μὲν θεὸς καὶ μέγας Ἀπόστολος, τί ἐστὶ πίστις ὀρίζων, φησὶ· « Πίστις ἐστὶν ἐπιζομένην ὑπόστασις, καὶ πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. » Εἰ δὲ τις καὶ ἐνδοξάτος ἀγαθὸν αὐτὴν ὀρίζαιτο, καὶ γινῶσιν ἀληθῆ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀποδεικτικῆν, τῆς ἀληθείας οὐ διήμαρτεν. Ὁ δὲ Κύριος διδάσκων περὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐπιζομένων, καὶ οὐκ ὁρωμένων, φησὶν· Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ὑμῶν ἐστίν. Ἀκούων ταῦτ' ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ πίστις ἐστίν, κατὰ μόνην ἐπίνοιαν διακρινόμενη πρὸς τὴν βασιλείαν. Ἡ μὲν γὰρ πίστις ἀνείδως Θεοῦ βασιλεία ἐστίν (1)· ἡ δὲ βασιλεία, πίστις θεοειδῶς εἰδοποιημένη.

Ἵνατε κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ἐκτὸς ἡμῶν ἐστὶν ἡ πίστις, ἥτις ἐνεργουμένη ταῖς θεαῖς ἐντολαῖς, γίνεται βασιλεία Θεοῦ, μόνως γινωσκομένη τοῖς ἔχουσιν· ἡ δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐνεργουμένη πίστις ἐστίν· ἡ δὲ βασιλεία τοῦ Θεοῦ τῶν κατ' αὐτὴν βασιλευόντων ἄμεσον πρὸς Θεὸν ποιεῖται τὴν ἔνωσιν.

Ἡ πίστις ἀπεδείχθη σαφῶς ὑπάρχουσα δύναμις σχετικῆ (2) τῆς ὑπὲρ φύσιν ἀμέσου τοῦ πιστευόντος πρὸς τὸν πιστευόμενον Θεὸν πλείας ἐνώσεως. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ὑπάρχων καὶ σώματος, δουλὸν σαλεύεται νόμοις (σαρκὸς λέγω καὶ πνεύματος), καὶ ὁ μὲν τῆς σαρκὸς νόμος, κατὰ τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸν νοῦν κέκτηται τὴν ἐνεργειαν· καὶ ὁ μὲν τῆς σαρκὸς, εὐλὴ συνδεῖν πέφυκε, κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐνεργούμενος· ὁ δὲ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργούμενος, πρὸς τὸν Θεὸν ἀμέσως ποιεῖται τὴν ἔνωσιν· εἰκότως ὁ μὴ διακριθείς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (3), τουτέστι, τῷ νοῦ μὴ διακρίνας, ἤγουν διατεμὼν τὴν διὰ τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν γεγεννημένην ἄμεσον ἔνωσιν, ὡς ἀπαθῆς, μάλλον δὲ Θεὸς ἤδη διὰ τῆς πίστεως τῇ ἐνώσει γεγεννημένος· ἔρετ' ὅτι ἔρει τούτῳ μεταβῆναι, καὶ μεταβήσεται· δεικτικῶς διὰ τοῦ, τούτῳ, φάναι, τὸ φρόνημα καὶ τὸν νόμον δηλῶν τῆς σαρκὸς, τὸν βαρὺν ὄντως καὶ δυσμετακίνητον· καὶ ὅσον πρὸς δύναμιν φυσικὴν, παντελῶς ἀκίνητον καὶ ἀσάλευτον. Τοσοῦτον γὰρ ἐβρίζωται τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς

A invenit; in Scripturæ quidem spiritu, ut bonitatis auctorem; in rerum vero rationibus, ut potentiae; in se autem, ut sapientiae. Quæ enim ex non existentibus rationes sunt, ejus qui condidit potentiam enarrant: Scripturæ quoque spiritus, qui errore seducti sunt ad deificationem reducens, ejus qui scripsit bonitatem annuntiat; mensque nostra indivise creatorum rationes capiens, Artificis palam sapientiam prædicat.

QUÆSTIO XXXIII.

Quid sibi vult, « Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tollere et mittere in mare, et non diremerit in corde suo; sed crediderit quia quodcumque dixerit, fiet, erit illi quodcumque dixerit? » Quid est, « Et non diremerit? » διακριθῇ? Faith

Responsio.

Divinus magnusque Apostolus, dum definit quidnam sit fides, Fides, ait, est sperandarum substantia rerum, et argumentum non apparentium⁷⁷. Quod si etiam aliquis, bonum animo repositum, veramque scientiam arcanorum illorum bonorum demonstrationem habentem, eam definierit, a veritate non aberrarit. Dominus autem, cum de arcanis, inque spe positus, nec aspectabilibus bonis, doctrinam proponeret, Regnum Dei, inquit, intra nos est⁷⁸. Igitur regnum Dei, Dei fides est, soloque hæc subtili cogitatu distinguuntur. Nam fides quidem, in forme Dei regnum est: regnum autem, fides deformiter specie formata est.

Juxta hanc igitur rationem, fides non extra nos est; divinisque exercita mandatis, regnum Dei efficitur, iis solum cognitum, qui illius compotes sunt. Regnum autem Dei, fides exercita est. Porro regnum Dei, eorum qui ex ejus rationibus regnant, immediatam cum Deo unionem operatur.

Fidem aperte probatum est vim esse σχετικὴν (habitudinalē dicamus, seu affectualē) natura superioris immediatæ, ipsius qui credit, cum Deo quem credit, perfectæ unionis. Quia igitur homo ex anima existens ac corpore, duplici lege jactatur (carnis scilicet ac spiritus), ac quidem carnis lex, sensu, lex vero spiritus, mente vim ac efficaciam D habet, ac carnis quidem legi comparatum ut terrenis devinciat, quæ nimirum sensu efficax sit: spiritus vero, quæ ipsa mente sit efficax, ut cum Deo immediate uniat; merito, qui non diremit in corde suo, hoc est, non discrevit, sive immediatam cum Deo unionem quæ per fidem est non dissecuit, velut tranquillæ mentis atque a vitiiis affectibusque immunis, quinimo deus jam per fidem, unionis vi, effectus, dicet monti huic, ut transeat, et transibit: ut demonstrandi illa voce, huic, sensum denotet ac legem carnis, gravem plane ac difficile mobilem, quodque attinet ad naturæ vires, prorsus immobilem inconcussamque. Sic enim altas sensus opera in hominum natura, quæ sine ratione affectio est

⁷⁶ Marc. xi, 23. ⁷⁷ Hebr. xi, 1. ⁷⁸ Luc. xvii, 21.

atque passio, egit radices, ut non pauci nihil aliud hominem esse existiment, quam carnem, ad præsentis vitæ fruendam jucunditatem sensus usu præditam. Omnia igitur sunt possibilia credenti, qui non dirimatur, id est, dividatur a mentis cum Deo, quæ per fidem est, unione, ob animæ ad corpus per sensum affectionem : quæcunque scilicet a mundo et carne animum abjungunt, Deoque præclare gesta devinciunt.

SCHOLIA.

1. Nudam fidem, regnum informe vocat, quod divina virtutum similitudine careat. Regnum vero vocat eam fidem, quæ divinam bonitatis formam per opera habeat.

2. Fides, inquit, scientia est indemonstrabilis. Sin autem scientia indemonstrabilis, ergo habitudo natura superior est; qua, ignota ratione, non vi demonstrationis, Deo unimur, unione ejusmodi quæ mentis sensum omnem exsuperet.

3. Quæ medio careat, unionem cum Deo nacta mens, cogitandi vim et ut cogitemur, natura penitus vacantem, habet. Hanc igitur ubi solverit cogitando aliquid eorum, quæ a Deo secunda sunt, dirimit, seu dirempta est, scissa unione quæ omnem cogitatum excedit; qua, quandiu animus Deo conjunctus est, velut natura superior ac divino commercio deus effecta, tanquam montem immobilem a se naturæ legem transfert.

4. Ex superioribus repetendum illud: *Omnia possibilia sunt credenti*; quæ scilicet a mundo et carne animum abjungunt. Hæc enim sunt, quæ Deo præstante, credenti possibilia sunt.

78 QUÆSTIO XXXIV.

Quid sibi iterum vult: « Propterea dico vobis, omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis et fiet vobis? » Quomodo quis potest credere accepturum se omnia quæ petit, cum solus Deus noverit an conducat, necne, quod petitur? Quod si ex ignorantia quod non est conducibile petit, quomodo præbebit? Sin autem non præbebit quod non conducibiliter ex ignorantia petitur, quonam quis modo credere potest accepturum se quicquid petierit, ac fore ut fiat ei?

Responsio.

Hujusce quæstionis capita omnia in superiori per compendium soluta sunt. Iis enim duntaxat qui noverunt quomodo sit credendum, competit ut sciant quid sit, et quomodo, ac de quibus sit petendum: *Non enim omnium est scientia*⁸⁰; uti neque fides. Cæterum, cum Dominus dicat: *Querite primum regnum Dei et justitiam ejus*⁸¹; hoc est, aperte omnia cognitionem veritatis, ac tum convenientium morum cultum, aperte ostendit solam fidelibus querendam esse divinam scientiam, ac quæ illam operum cultu exornat, virtutem. Cum igitur multa fi-

α αισθήσεως τῆς ἀλογίας ἢ δυνάμεις, ὥστε τοὺς πολλοὺς μὴ ἄλλο τι νομίζειν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ σάρκα, δύνανται πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς παρουσίας ζωῆς τὴν αἰσθησὶν ἔχουσαν. Πάντα γοῦν δυνατὰ τῷ πιστεύοντι καὶ μὴ διακρινόμενῳ· τουτέστι, μὴ διαιρουμένῳ τῆς κατὰ νοῦν διὰ τῆς πίστεως γεγενημένης αὐτῷ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνώσεως, διὰ τὴν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν αἰσθησὶν σχέσιν· ὅσα κόσμου καὶ σαρκὸς τὸν νοῦν ἄλλοτριῶ (4), Θεῷ δὲ προσοικειῶτε τετελειωμένα τοῖς κατορθώμασιν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Τὴν ψιλὴν πίστιν λέγει βασιλείαν ἀνείδεον, οὐκ ἔχουσαν τὴν ἐκ τῶν ἀρετῶν θεῖαν ὁμοίωσιν. Βασιλείαν δὲ λέγει τὴν ἔχουσαν διὰ τῶν ἔργων τὴν θεῖαν μορφήν τῆς ἀγαθότητος πίστειν.

β'. Πίστις, φησὶν, ἀναπόδεικτος γνώσις ἐστίν. Εἰ δὲ γνώσις ἀναπόδεικτός ἐστιν, ἄρα σχέσις ἐστὶν ὑπὲρ φύσιν ἢ πίστις, δι' ἧς ἀγνώστως, ἀλλ' οὐκ ἀποδεικτικῶς ἐνούμεθα τῷ Θεῷ, κατὰ τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν.

γ'. Τὴν ἄμεσον λαβὼν πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι κατὰ φύσιν παντελῶς δύνανται ἔχει σχολιάζουσαν. Ὅπηνίκα γοῦν ταύτην λύση νοήσας τι τῶν μετὰ Θεὸν, διεκρίθη τεμῶν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν· καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμένος, ὡς ὑπὲρ φύσιν, καὶ τῇ μεθέξει θεοῦ γεγενημένος, καθάπερ ὄρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον.

δ'. Προσπακουστέον φησὶ τὸ· Πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, τὰ ὅσα κόσμου καὶ σαρκὸς τὸν νοῦν ἄλλοτριῶ. Ταῦτα γὰρ εἰσι τὰ δυνατὰ τῷ πιστεύοντι παρὰ Θεῷ.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΔΔ'.

Τί πάλιν ἐστὶ· « Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται ὑμῖν; » Πῶς τις δύναται πιστεύειν, ὅτι πάντα λαμβάνει αἰτῶν, μόνου Θεοῦ εἰδότης εἰ συμφέρει τὸ αἰτούμενον, ἢ μὴ. Καὶ εἰ ἐξ ἀγνοίας ὁ οὐ συμφέρει αἰτεῖ, πῶς παρέχει; Καὶ εἰ οὐ παρέχει τὸ μὴ συμφερόντως ἐξ ἀγνοίας αἰτούμενον, πῶς πιστεύει τις δύναται ἐπὶ παντὶ αἰτήματι ὃ τι λαμβάνει, καὶ ἔσται αὐτῷ;

Ἀπόκρισις.

Πάντα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος κεφάλαια κατ' ἐπιτομήν ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ ἐπιλέλυται. Μόνων γὰρ τῶν ἐπεγνωκότων πῶς δεῖ πιστεῦναι, ἐστὶ τὸ εἰδέναι, τί δεῖ, καὶ πῶς, καὶ περὶ τίνων αἰτεῖσθαι. Οὐ γὰρ πάντων ἢ γνώσις, ὡς περὶ οὐδὲ πίστις. Πλὴν ὁ Κύριος εἰπὼν· Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τουτέστι, πρὸ πάντων τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὕτω τὴν τῶν καθηκόντων τρόπον ἐξάσκησιν· σαφῶς εἰδείξει περὶ μόνης τῆς θείας γνώσεως δεῖν ζητεῖν τοὺς πιστεύοντας, καὶ τῆς αὐτῆν κοσμοῦσης διὰ τῶν ἔργων ἀρ-

⁸⁰ Marc. xi, 24. ⁸¹ II Thess. iii, 2. ⁸² Matth. vi, 33.

τῆς. Ἐπειδὴ γοῦν πολλὰ τυγχάνει τὰ πρὸς γνῶσιν Θεοῦ καὶ ἀρετὴν ζητούμενα τοῖς πιστεύουσιν, ἀπαλλαγὴ παθῶν, ὑπομνῆ πειρασμῶν, ἀρετῶν λόγοι, τρόποι ἐνεργειῶν, ἐξήλωσις τῆς πρὸς σάρκα τῆς ψυχῆς διαθέσεως, ἀποξένωσις τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς αἰσθήσεως σχέσεως, τοῦ νοῦ παντελῆς ἀπὸ πάντων τῶν γεγονότων ἀναχώρησις· καὶ ἀπλῶς μυρία ἄλλα ἐστὶ τὰ πρὸς ἀποχὴν μὲν κακίας καὶ ἀγνωσίας, κατ' ὀρθῶτιν δὲ γνώσεως καὶ ἀρετῆς, εἰκότως ὁ Κύριος ἐφη· Πάντα ὅσα ἂν αἰτήσθε πιστεύοντες, λήψετε· πάντα ἀπλῶς τὰ πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ καὶ ἀρετὴν συντείνοντα, μόνα καὶ ζητεῖν καὶ αἰτεῖν, μετ' ἐπιστήμης καὶ πίστεως δεῖν εἰπῶν τοὺς εὐσεβεῖς. Ταῦτα γὰρ πάντα συμφέρει, καὶ πάντως δίδωσιν αὐτὰ τοῖς αἰτούμενοις ὁ Κύριος. Ὁ τοίνυν διὰ μόνην τὴν πίστιν, ἤγουν τὴν πρὸς Θεὸν ἄμεσον ἔνωσιν, πάντα ζητῶν τὰ πρὸς τὴν ἔνωσιν, πάντως λήψεται. Ὁ δὲ ταύτης δίχα τῆς αἰτίας, καὶ ἄλλα, καὶ τὰ προειρημένα ζητῆ, οὐ λήψεται· οὐ γὰρ πιστεύει, ἀλλ' οἰκείαν ὡς ἄπιστος διὰ τῶν θείων πραγμάτων δόξαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΕ΄.

Ἐπειδὴ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ οὐ μόνον σὰρξ, ἀλλὰ καὶ αἷμα καὶ ὀστά· καὶ κελευόμεθα ἐσθίειν μὲν τὴν σάρκα, πίνειν δὲ τὸ αἷμα, μὴ συντρίβειν δὲ τὰ ὀστά, παρακαλῶ μαθεῖν, τίς ἢ τριμερὴς αὕτη τοῦ ἀνθρωπισθέντος Λόγου δόξαμεις;

Ἀπόκρισις.

Εἰς οὐσίαν ἐλθεῖν βουλευθεὶς ὡς οἶδεν αὐτὸς ὁ ὑπερούσιος Λόγος καὶ πάντων τῶν ὄντων δημιουργὸς (1), τοῖς τῶν ὄντων πάντων τῶν φαινομένων καὶ νοουμένων, μετὰ τῶν ἀκαταλήπτων τῆς οὐκείας θεότητος νοημάτων, φυσικοῦς ἐπιφέρεται λόγους· ὧν, τῶν μὲν νοητῶν οἱ λόγοι, εἰεν τὸ αἷμα τοῦ Λόγου· τῶν δὲ αἰσθητῶν οἱ λόγοι, ἡ φαινομένη Λόγου ἔστω σὰρξ. Ἐπειδὴ τοίνυν, καὶ τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις, καὶ τῶν ἐν τοῖς νοουμένοις πνευματικῶν λόγων ὑπάρχει διδάσκαλος ὁ Λόγος· προπόντως καὶ κατὰ λόγον δίδωσι τοῖς ἀξίοις, ὡς σὰρκα φαγεῖν, τὴν ἐν τοῖς λόγοις τῶν ὄρωμένων ἐπιστήμην· καὶ ὡς αἷμα πίνειν, τὴν ἐν τοῖς λόγοις τῶν νοουμένων γνῶσιν· οὗς καὶ ἡ Σοφία διὰ τοῦ κρατήρος, καὶ τῶν θυμάτων πύργων μυστικῶς διὰ τῶν Παροιμιῶν ἠτοιμάσατο. Τὰ δὲ ὀστά, ταυτέστι τοὺς ὑπὲρ νόησιν περὶ Θεότητος λόγους, πάση γεννητῇ φύσει κατὰ τὸ ἴσον ἀπειρεῖς ἀπέχοντας, οὐ δίδωσιν· οὐκ ἐχούσης τῆς τῶν ὄντων φύσεως κατὰ τινα δύναμιν πρὸς τούτους τὴν ἐπιθεγομένην σχέσιν.

Καὶ πάλιν, σὰρξ ἐστὶ τοῦ Λόγου, ἡ ἀληθὴς ἀρετῆ· αἷμα δὲ, ἡ ἀπταιστος γνῶσις· ὀστά δὲ, ἡ ἀπόρρητος θεολογία (2). Τρόπον γὰρ αἵματος, κατ' εἶδος εἰς σὰρκα μεταβαλλομένου, καὶ ἡ γνῶσις διὰ τῆς πρακτικῆς, εἰς ἀρετὴν μεταπλάττεται· καὶ ὀστέων δίκην συστατικῶν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ οἱ πάσης ἐπ-

A delibus ad Dei scientiam ac virtutem quaerendam incumbant, nempe, liberatio ab affectibus atque vitiis, tentationum fortij animo tolerantia, virtutum rationes, modi operationum, affectionis animi ad carnem avulsio, sensus a rerum sensilium libidine avocatio, plena mentis a creatis secessio : ac omnino innumera alia eo spectantia, ut a vitiis atque ignorantia, temperemus, scientiaque ac virtute probe perfungamur, merito ait Dominus : Omnia quaecunque petieritis credentes, accipietis ; omnia simpliciter ad Dei scientiam atque virtutem spectantia, sola cum scientia ac fide, piis tum quaerenda, tum petenda dicens. Hæc enim omnia conducunt, datque omnino Dominus ea petentibus. Qui igitur ob solam fidem (id est, immediatam cum Deo unionem) cuncta quaerit ad eam conciliandam, prorsus accipiet. Qui autem alia de causa, sive alia, sive quæ dicta sunt, quaerit, **79** non accipiet. Non enim credit, sed suam, ut infidelis, per divina gloriam struit.

QUESTIO XXXV.

Quandoquidem Verbum caro factum est, nec solum caro, verum etiam sanguis et ossa ; jubemurque manducare carnem et bibere sanguinem⁸² ; ossa vero non comminuere⁸³ ; quæso doceas, quænam trimembris illa Verbi facti hominis divisio existat?

Responsio.

C Verbum, quod essentia superius omniumque opifex est, qua novit ipsum ratione essentia formari, et ad ea quæ hominis sunt venire volens, rerum omnium tum quæ oculis conspiciuntur, tum quæ mente percipiuntur naturales rationes, una cum incomprehensibilis suis notionibus infert. Ex iis, eorum rationes, quæ mente percipiuntur, Verbi sanguis sint : itidemque eorum rationes, quæ in sensum cadunt, Verbi caro aspectabilis. Quia igitur Verbum spiritalium doctor rationum est, tum quæ in rebus oculis conspicuis, tum quæ sola mente perceptibilibus existunt, convenienter justaque ratione, velut carnem, existentem in rerum aspectabilium rationibus scientiam, dignis vescendam tradit ; velut autem sanguinem, quæ rerum mente intelligibilium rationibus inest, scientiam propinat : quas et olim Sapientia per craterem et hostias procul mystice paravit, ut est auctor Paræmiastes⁸⁴. Ossa autem, nempe vim omnem mentis superantes de Deitate rationes, quæ omnem pariter naturam creatam infinite excedant, non præbet : quod per nullam facultatem ad eas suscipiendas natura habilis est.

Ac rursus, Verbi caro, vera virtus est : sanguis, omni vacans errore scientia : ossa vero, arcana theologia (id est, de Deo scientia). Pene enim sanguinis more, qui in carnem secundum speciem vertitur, etiam cognitio ac scientia actionis cultu in virtutem transmutatur : instarque ossium sangui-

⁸² Joan. i, 14 ; vi, 41 ; xix, 56. ⁸³ Exod. xii, 46.

⁸⁴ Prov. ix, 2.

nem ac carnem conflantium, quæ in rebus, omni cogitatu majores de Deitate rationes, rerum ignote essentias et creant, **80** et in rerum natura conservant : omnemque scientiam ac virtutem conflant.

Sin autem etiam quæ de judicio ac providentia rationes sunt, carnem esse et sanguinem quis dicat (quippe quas futurum ut quandoque comedamus atque bibamus) : ossa autem, quæ in eis latent arcanas de Deitate rationes, haud puto ab eo quod verisimile sit, excesserit.

Fortè vero etiam rursus Verbi caro est, naturæ ad seipsum per virtutem et scientiam reversio ac restitutio : sanguis vero, quæ eam ut semper beatitudine fruatur gratiæ munere conservatura est, beatificatio. Ossa autem, ipsa ad beatitudinis perennitatem per deificationem naturam continens ignota vis ac potentia.

Sin autem quis etiam subtilias dixerit esse carnem, spontaneam virtutum cultu mortificationem : sanguinem vero, quæ adversis casibus ac tormentis veritatis causa mortis consummatio accedit : ossa autem, primas de Deitate humanæ menti inconcessas rationes ; is quoque rite locutus sit, nec a conveniente intelligentia quidquam exciderit.

SCHOLIA.

1. Essentiam dicit et facultatem uniuscujusque rei, et operationem, in quibus res omnes intelliguntur ; ac quibus Deus nobis creator, provisorque et judex cognoscitur. Vel rerum (ut sic loquar) bine diversas partes, earum quæ sensu percipiuntur, materiam et formam ; quæ autem mente intelliguntur, substantiam et accidens ; vel etiam virtutem et scientiam, quibus dignis cognoscitur, qui omnem scientiam excedit et notitiam.

2. Arcana theologia, est plena secundum excellentiam scientiæ cognitionisque privatio, tantum ignota, quantum nota sunt quorum est naturalis cognitio.

3. Sanguinem pro deificatione usurpavit, ut quæ vita futura sit, eorum, qui ejus compotes esse merebuntur. Sanguis enim vitæ symbolum est.

QUÆSTIO XXXVI.

Quid sibi volunt, brutarum animantium corpora et sanguis, quibus, Deo cultum adhibentes Israelitæ, corpora quidem comedebant ; haud ita vero sanguinem, sed circa altaris crepidinem fundebant ⁸⁸ ?

Responsio.

Qui olim legali ritu Deo in umbra cultum adhibebant, eorum figuram gerebant, qui ad pietatem rudimento imbuuntur ; qui ne vix quidem **81** ipsa conspicua figuralium symbolorum præcepta possent intelligere. Quod igitur non illis primo principalis, sed nobis lex data est, quæ per nos spiritualiter Christiano ritu consummetur, ejus ætatis victimarum rationem pie consideremus.

Qui ad pietatem introducitur, ejusque velut rudimentarius cultu est, qui justitiæ opera doceatur, actionem solam cum omni obedientia ac fide obit ;

⁸⁸ Deut. xii, 27 seqq.

A ἐκεῖνα νοήσεως περί θεότητος λόγους τοῖς οὖσιν ἐν-
υπάρχοντες, τὰς τῶν ὄντων ἀγνώστως καὶ ποιούσι,
καὶ πρὸς τὸ εἶναι συνέχουσιν, οὐσίας· καὶ πᾶσαν
γνώσιν, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν συνιστῶσιν.

Εἰ δὲ καὶ τοὺς περί κρίσεως καὶ προνοίας λόγους
εἶναι τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, ὡς πάντως ποτὲ βρω-
θησομένους καὶ ποθησομένους· τοὺς δὲ τούτοις ἐγ-
κεκρυμμένους ἀρρήτους περί θεότητος λόγους ὅσα
φήσειέ τις, οὐκ ἔξω βέβηκεν, ὡς οἶμαι, τοῦ εἰ-
κότος.

Τυχὸν δὲ σὰρξ ἐστὶ πάλιν τοῦ Λόγου, καὶ ἡ τῆς
φύσεως τελεία πρὸς ἑαυτὴν δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως
ἐπάνοδος καὶ ἀποκατάστασις· αἷμα δὲ, ἡ ταύτην
πρὸς τὸ αἰεὶ εἶναι χάριτι συνέχειν μέλλουσα θέω-
σις (3)· ὅσα δὲ, αὐτὴ ἡ πρὸς τὸ αἰεὶ εἶναι διὰ
θεώσεως συνέχουσα τὴν φύσιν ἄγνωστος δύναμις.

Εἰ δὲ καὶ τὸ λεπτότερον εἶποι τις, ὅτι σὰρξ ἐστὶν
ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐκούσιος νέκρωσις· αἷμα δὲ, ἡ
κατὰ περίστασιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας διὰ τοῦ θανάτου
τελείωσις· ὅσα δὲ, τοὺς πρώτους ἡμῶν ἀνεφίκτους
περί θεότητος λόγους, καλῶς καὶ οὕτως ἔφη, καὶ τῆς
πρεπούσης ἐννοίας οὐδαμῶς διαπέπτωκεν.

SCHOLIA.

α'. Cod. Fr. Τὴν οὐσίαν λέγει καὶ τὴν δύναμιν
ἐκάστου τῶν ὄντων καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' οἷς θεω-
ροῦνται πάντα τὰ ὄντα, καὶ δι' ὧν γινώσκεται ἡμῶν
ὁ Θεὸς δημιουργὸς καὶ προνοητὴς καὶ κριτὴς. Ἡ τὴν
δύαδα τῶν ὄντων, τῶν μὲν αἰσθητῶν, τῶν τὴν ὕλην
καὶ τὸ εἶδος· τῶν δὲ νοητῶν, τὴν οὐσίαν καὶ τὸ συμ-
βεβηχός· ἡ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνώσιν, δι' ὧν τοῖς
ἀξίοις ἐγνωσθαι ὁ ὑπεράγνωστος.

β'. Ἀπόρρητός ἐστι θεολογία, ἡ παντελής καθ'
ὑπεροχὴν ἀγνώστια, ἥτις τοσοῦτον ἠγνόηται, ὅσον
ἐγνωσται τὰ φυσικῶς γινωσκόμενα.

γ'. Τὸ αἷμα εἰς τὴν θέωσιν ἐλάβηκεν, ὡς ζωὴν
ἐσομένην τῶν ἀξιωθησομένων αὐτῆς. Ζωῆς γὰρ τὸ
αἷμα σύμβολον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΓ'.

*Τί ἐστὶ τῶν ἀλόγων ζῶων σώματα καὶ αἷματα,
δι' ὧν λατρεύοντες οἱ Ἰσραηλίται, τὰ μὲν σώ-
ματα ἤσθιον, τὰ δὲ αἷματα οὐκ ἐτι, πρὸς δὲ τὴν
βάσιν κύκλω τοῦ θυσιαστηρίου προσέχεον ;*

Ἀπόκρισις.

Τῶν εἰσαγομένων πρὸς εὐσέθειαν τύπον ἔφερον, οἱ
πάλαι τῷ Θεῷ κατὰ νόμον ἐν σχιᾷ λατρεύοντες, μό-
λις κἄν αὐτοὶ τὰ φαινόμενα τῶν τυπικῶν συμβόλων
διατάγματα νοῆσαι δυνάμενοι. Ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἐκεί-
νοις προηγουμένως, ἀλλ' ἡμῶν ὁ νόμος ἐδόθη, κατὰ
Χριστὸν πνευματικῶς δι' ἡμῶν τελειούμενος, σκο-
πήσωμεν τῶν τότε θυμάτων μετ' εὐσεθείας τὸν
λόγον.

Ὁ πρὸς εὐσέθειαν εἰσαγόμενος, περί τῶν ἔργων
διδασκόμενος τῆς δικαιοσύνης, τὴν πρᾶξιν μόνην
ἐπιτελεῖ μετὰ πάσης ὑπακοῆς καὶ πίστεως, καθά-

περ σάρκας ἐσθίων τῶν ἀρετῶν τὰ φαινόμενα (1)· τοὺς δὲ τῶν ἐντολῶν λόγους, ἐν οἷς ἡ τῶν τελείων ὑπάρχει γνῶσις (2), τῷ Θεῷ παραχωρεῖ διὰ τῆς πίστεως, μὴ δυνάμενος τέως συνεπεκτανθῆναι τῷ μῆκει τῆς γνώσεως. Θεοῦ γὰρ σύμβολόν ἐστι τὸ θυσιαστήριον, ᾧ πάντες πνευματικῶς θυόμεθα, καὶ τῶν ὑπὲρ δύναμιν παραχωροῦμεν τὴν εἰδῆσιν, ἵνα ζήσωμεν. Τῆς δὲ κατ' αὐτὸν πίστεως τύπος ἐστίν, ἡ τοῦ θυσιαστηρίου βάσις· θεμέλιον γὰρ ἡ πίστις ὑπάρχει, πᾶσαν τὴν οἰκοδομὴν τῶν θείων ἔργων καὶ νοημάτων βαστάζουσα πρὸς ἣν πᾶς μὴ δυνάμενος τῆς ἐκ τοῦ θεοῦ τῆς σοφίας κρατῆρος κατὰ τὴν γνῶσιν σωφρονῶς ἀπολαύσαι μέτρης, τῶν οὐκ ἐφικτῶν αὐτῷ γνώσεων καλῶς ποιῶν προχέει τοὺς λόγους· τουτέστι, τῶν ὑπὲρ δύναμιν λόγων τὴν γνῶσιν τῇ πίστει παραχωρεῖ.

Ἦς οὖν τύπον τῶν κατ' εὐσέθειαν εἰσαγομένων ὁ παλαιὸς λαὸς φέρων, ἐσθίοντες τῶν θυομένων τὰς σάρκας, τὸ αἷμα (3) πρὸς τὴν βᾶσιν τοῦ θυσιαστηρίου προσέτερον, οὐ δυνάμενοι διὰ τὸν νηπιάζοντα λογισμὸν, τῆς τῶν γινομένων μυστικῆς ἐφικέσθαι γνώσεως. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τὴν ἀπόρρητον θύων θυσίαν ἑαυτὸν, μετὰ τῆς σαρκὸς καὶ τὸ αἷμα δίδωσι τοῖς τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς διὰ τὴν τελειότητα γεγυμνασμένα ἔχουσι, πρὸς διακρίσιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Ὁ γὰρ τέλειος οὐ μόνον τὴν τῶν εἰσαγομένων τάξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν προκοπτόντων διαδραμῶν, οὐκ ἀγνοεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατ' ἐντολὴν γινομένων τοὺς λόγους· ἀλλ' ἐκείνους πνεύματι πρῶτον διαπιῶν, πᾶσαν ἐσθίει διὰ τῶν ἔργων τὴν σάρκα τῶν ἀρετῶν· πρὸς τὴν κατὰ νοῦν γνῶσιν ἀναβιβάζων τὴν τῶν γινομένων κατ' αἰσθησιν νόησιν. Εἰσὶ μὲν καὶ ἕτεροι πλείστοι λόγοι περὶ τούτων, ὅμιν μάλιστα τοῖς φιλοθεωτάτοις· ἀλλὰ παρεῖσθωσαν νῦν διὰ τὸ πληθος.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Τὰ φαινόμενα τῶν ἀρετῶν εἶπεν τὴν ἡθικὴν παιδαγωγίαν.

β'. Fr. "Ὁρα, ὅτι λόγους τὴν γνῶσιν ἐκάλεσεν. Εἰ δὲ οἱ λόγοι γνῶσις, ὁ γνοὺς τοὺς λόγους, πάντως ἔγνω τὸν Λόγον καὶ τὸν τοῦ Λόγου Πατέρα· γνῶσις γὰρ ὁ Λόγος τοῦ οἰκείου Πατρὸς ἀκριβῆς· Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, φησὶν ὁ Σωτῆρ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.

γ'. Τὸ αἷμα κατὰ θεωρίαν, εἰς τὴν γνῶσιν ἔλαβεν, ὡς ὑποτρέφουσαν τὸ σῶμα τῶν ἀρετῶν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΑΖ'.

Λέγει εἰς τὰς Πράξεις περὶ τοῦ ἀγίου Παύλου· "Ὅστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια καὶ σημηκλήνια (g), καὶ ἀπαλλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νό-

⁸⁰ Hebr. xi, 1. ⁸⁷ Hebr. ix, 11. ⁸⁸ Hebr. v, 14.

(g) Σουδάρια καὶ σημηκλήνια. Recte Maximus questionem expedit, quomodo hæc ex Pauli corpore fideque utentium, miracula facerent, cum ipse Paulus obnoxio corpore, demum gladio sublatus sit? Nimirum erant hæc gratiæ, quæ ita passim per sanctos admiranda patrat, cum ipsi cir-

A carum instar, quæ virtutum conspicua sunt, manducans. Mandatorum autem rationes, in quibus perfectorum scientia est, Deo per fidem permittit, qui pro scientiæ amplitudine hactenus extendi non possit. Dei enim symbolum est altare, cui omnes spiritualiter immolamur, et eorum quæ facultatem excedunt scientiam permittimus, ut vivamus. Divinæ autem fidei figura est, altaris crepido; nam fides, fundamentum est ⁸⁶, totam divinorum operum atque sensorum fabricam portans: ad quam, quisquis ex divino sapientiæ cratere per scientiam sobrie inebriari non potest, recto sanoque consilio, quas non capit scientiarum rationes profundit: hoc est, rationum quæ facultatem superant, notitiam fidei permittit.

B

Quod igitur vetus populus, eorum qui ad pietatem introducuntur ac rudimentarii sunt, figuram gerebat, manducando victimarum carnes, sanguinem ad altaris crepidinem fundebant, cum præ sensus infantia, eorum quæ gerebantur scientiam mysticam assequi non possent. Christus autem adveniens pontifex futurorum bonorum ⁸⁷, arcanam sese hostiam immolans, cum carne etiam sanguinem iis tradit, qui propter perfectionem, animi sensus exercitatos habent, ad discretionem boni et mali ⁸⁸. Nam qui perfectus est, nedum introducendorum, sed et proficientium gradu superato, non nescit eorum rationes, quæ illi præcepta geruntur: sed ubi eas primum spiritu biberit, omnem virtutum carnem per opera comedit, eorum quæ geruntur notitiam ex sensus ratione, ad mentis scientiam provehens. Sunt et aliæ plurimæ horum rationes, vobis præsertim religiosissimis prospectæ: hactenus tamen missæ sunt præ multitudine.

C

82 SCHOLIA.

1. Quæ virtutum conspicua sunt, moralem disciplinam vocavit.

2. Observa, rationes vocasse scientiam. Quod scilicet rationes scientia sunt, omnino qui novit rationes, rationem novit, et rationis Patrem, id est, Verbum. Verbum enim, Patris sui accurata cognitio est: *Qui vidit me, inquit Salvator, vidit Patrem* ⁸⁹.

3. Sanguinem spirituali sensu de scientia exposuit, ut quæ virtutum corpus subnutriat.

QUESTIO XXXVII.

Ait in Actibus de sancto Paulo: « Ita ut etiam super languidos deferrentur e corpore ejus sudaria et semicinctia, et recederent ab eis languores ⁹⁰. » Num enim ministerii causa et propter infideles istud gere-

⁸⁹ Joan. xiv, 9. ⁹⁰ Act xix, 12.

cumdati sint infirmitate. Semicinctium, ὑπόζωμα, quod medium cingat hominem. Arridet eorum opinio, qui putant fuisse lintea bene lata, quibus Paulus circa femora cingeretur, cum ex arte tabernacula texeret; ut σουδάρια sint, alia omnia lintea, quibus vel faciem vel manus tergebat; se-

φωσσε τὰ ροήματα τῶν ἀπίστων. Ἀποκαλύπται ἂ καὶ ἐπιτεκάλυπται, παρὰ τὴν τῶν ἀκούοντων θερμότητα ἢ ψυχρότητα.

ς'. Διὰ μιμήσεως, φησὶ, τὴν μνήμην ἔχων τις τῆς τῶν ἁγίων ἀναστροφῆς, τὴν μὲν τῶν παθῶν ἀποτίθεται νέκρωσιν· τὴν δὲ τῶν ἀρετῶν ζωὴν ἀποδέχεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΗ'.

*Ἄρα γὰρ ὡς ἐτυχεν οἱ Σαδδουκαῖοι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν εἶπον ἐπὶ τῆς μιᾶς γυναικὸς, ἢ ἔχει τινὰ λόγον βαθύτερον; Εἰ δὲ ἔχει, τίνας ἐκεῖνοι, καὶ τίς αὕτη;

Ἀπόκρισις.

Φασὶ τινες μὴ ἀλληγορεῖσθαι τῶν ἐν τῇ Γραφῇ ψευδῶν προσώπων τοὺς λόγους· πλὴν ἐπειδὴ κρεῖττον μᾶλλον φιλοπονεῖν, καὶ τὸν Θεὸν ἀπαύστως αἰτεῖσθαι χορηγεῖν σοφίαν καὶ δύναμιν, πρὸς τὸ πᾶσαν νοηθῆναι πνευματικῶς τὴν Γραφήν· ταῖς ὑμετέρας εὐχαῖς θαρρῶν, καὶ περὶ τοῦ παρόντος ἀπόρου τάδε φημί. Οἱ Σαδδουκαῖοι εἶσι, κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον, οἱ τὸν αὐτοματισμὸν εἰσάγοντες δαίμονες, ἢ λογισμοί. Ἡ δὲ γυνή ἐστίν, ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ ἀδελφοί, οἱ κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος δοθέντες αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς παιδαγωγίαν καὶ γένεσιν καρπῶν δικαιοσύνης, νόμοι· οἷς ὡς ἀνδράσιν διμύλησασα, παρ' οὐδενὸς ἔσχεν οἶνον, οἷα τοῦ κατὰ δικαιοσύνην καρποῦ στειρεύουσα. Καὶ ἐστὶ πρῶτος νόμος, ὁ ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείς τῷ Ἀδὰμ· δεύτερος, ὁ τῷ αὐτῷ μετὰ τὸν παράδεισον δεδομένος ἐν ἐπιτιμίῳ τρίτος, ὁ κατὰ τὴν κίθωτὸν τῷ Νῶε δοθείς τέταρτος, ὁ τῆς περιτομῆς τῷ Ἀβραάμ· πέμπτος, ὁ τῷ αὐτῷ περὶ τῆς προσαγωγῆς τοῦ Ἰσαάκ· ἕκτος, ὁ κατὰ Μωσέα· καὶ ἕβδομος, ὁ τῆς προαγορευτικῆς χάριτος, ἣν οὖν προφητικῆς ἐπιπνοίας. Τῷ γὰρ Εὐαγγελίῳ οὕτω ἦν διὰ τῆς πίστεως ἀρμοσθεῖσα πρὸς συμβίωσιν ἢ φύσις, ἀνδρὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας διαμένοντι.

Τούτους οὖν προβάλλονται διαπαντὸς τῷ ἐν ἡμῖν λόγῳ διὰ τῶν λογισμῶν οἱ δαίμονες, εὐλογοφανῶς ἐκ τῶν γεγραμμένων καταγωνιζόμενοι τῆς πίστεως, καὶ διαποροῦντες ὡς εἴπερ νεκρῶν ἀνάστασις ἐστίν, καὶ ἕτερόν τι εἶδος ζωῆς μετὰ τὴν παροῦσαν ἐκδέχασθαι δεῖ· κατὰ ποῖον νόμον τῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος δοθέντων πολιτεύσεται τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις; Ἔνα καθ' ἕνα τῶν εἰρημένων εἰ φῶμεν, ἐπαγάγωσι φάσκοντες· Οὐκοῦν ματαία καὶ ἀνευφελῆς ἐστὶ πάλιν ἢ τῶν ἀνθρώπων ζωὴ, τῶν προτέρων μὴ ἀπληλαγμένη κακῶν· εἴπερ ἐπὶ ταῖς αὐτοῖς πάλιν ἢ φύσις ἐρεσχλισθήσεται πράγμασιν· ὅπερ τὸν αὐτοματισμὸν εἰσάγει σαφῶς, καὶ τῶν ὄντων ἐκβάλλει τὴν Πρόνοιαν. Ἄλλ' ὁ Κύριος καὶ σωτήριος Λόγος, ἀποφίμοι τοὺς τοιοῦτους δαίμονάς τε καὶ λογισμοὺς, τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐσύτερον φανησομένην τῆς φύσεως ἀφθαρσίαν ὑποφαίνων, καὶ κατ' οὐδένα τῶν προλαβόντων νόμων πολιτευσομένην δεικνύς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, θεωθεῖσαν ἤδη καὶ ἀρμοσθεῖσαν διὰ τοῦ Πνεύ-

A Revelatur autem et operitur, pro fervore aut frigiditate eorum qui audiunt.

B. Per imitationem, inquit, habens quis memoriam conversationis sanctorum, vitiorum morte exsolutus, virtutum vitam recipit.

85 QUÆSTIO XXXVIII.

Num casu Sadducæi, septem fratrum, qui unius mulieris viri exstitissent, numerum retulerunt⁹⁶? aut profundiore aliquam habet rationem? Si autem habet, quinam viri, et quænam uxor?

Responsio.

Non desunt qui negent trahenda esse ad allegoriam, quæ mali homines ac illaudati in Scriptura inveniuntur locuti. Quia tamen philosophari, ac Deum incessanter rogare præstat, ut sapientiam atque virtutem subministret, quo spiritaliter Scripturam omnem intelligamus; de hac quoque quæstione, vestris adjutus precibus, sic statuo. Sadducæi altiori sensu ac spiritali, qui casum doceant, dæmones sunt, aut cogitationes. Mulier, humana natura: septem fratres, data ei a sæculo Dei providentia per ætatum curricula, quibus erudiretur ac justitiæ fructus proferret, leges. His illa ut viris congressa, ex nullo suscepit prolem, ut quæ justitiæ fructu sterilis esset. Porro prima lex est quæ data Adamo est in paradiso. Altera, quæ eidem ejecto e paradiso multæ quasi specie indicta est. Tertia, quæ Noe in arca data est. Quarta, quæ Abrahæ, lex circumcisionis. Quinta, quæ eidem, cum Isaac oblatum est. Sexta, Mosis. Septima, prænuntii gratiæ afflatus, id est, prophetarum oracula. Nondum enim natura uxoris lege Evangelio fuerat copulata, viro ejusmodi qui in æternum maneat.

Has itaque continue dæmones, existenti in nobis rationi cogitationes suggerendo objectant, veri quadam specie ex Scripturis fidem oppugnantes, dubiumque moventes, siquidem futura mortuorum resurrectio est, aliudque vitæ genus, post istam quam vivimus, expectandum est; cujus ex legis norma, earum quæ datæ a sæculo sunt, futurum est ut vitam instituat humanum genus? ut si ex unius ex recensitis dixerimus, subjungant ac dicant: Ergo vana et inutilis erit rursus humana vita, quæ prioribus malis liberata non fuerit: siquidem futurum est, ut in iisdem rursus superflue rebus versetur; quæ palam casus assertio, et Providentiæ a rebus ejusmodi pescipit dæmones ac cogitationes, futuram Evangelii ritu deinceps incorruptionem indicans; ac fore significans, ut ex nullius superiorum legum rationibus homo deinceps vivat; jam scilicet deitate donatus, Verboque ac Deo per

⁹⁶ Mattk. xxii, 24.

Spiritum aptatus, a quo et in quem, principium ut A
esset, finemque accepit ac accepturus est.

Sin autem aliquis septies millenos annos (id est, sæcula) viros exposuerit, quibuscum versatum humanum genus; non absque ratione congruove sensu spiritali locum reddiderit. Horum nulli natura uxor erit in futura vita, quod temporalis natura finem acceperit; eamque vir octavus (immortale scilicet ac sine carens sæculum) acceperit.

QUÆSTIO XXXIX.

Quodnam triduum, per quod turbæ Dominum sustinent in deserto⁹⁷?

Responsio.

Desertum est humana natura, sive mundus iste: in quo virtutis ac scientiæ rationi assidui adhærent, qui fide ac spe instincti futurorum bonorum, labores ac molestias sustinent. Tres autem dies, secundum unum modum spiritalis in eis intelligentiæ, tres sunt animæ facultates: per quas, virtutis ac scientiæ divinæ rationi sic assidui existentes (nempe, primo quærentes, altero cupientes, tertio ejus causa decertantes), incorruptum cibum ac mentem saginantem (id est, creaturarum rerum scientiam) accipiunt.

Alio autem modo, tres dies tres significant generalissimas leges; scriptam scilicet, naturalem et spiritalem, sive legem gratiæ. Omnis enim lex convenienti sibi ratione comparata est, ut Sole justitiæ lucis auctore, humanam naturam illustret. Quemadmodum enim absente sole diilucescere omnino impossibile est: sic etiam absente substantiali, ac quæ vere existit, sapientia, lex justitiæ esse non potest, in omni ortum lege habens, ac quæ mentium oculos spiritali luce adimpleat. Idque intelligens beatus David 87 ait, Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis⁹⁸: lucernam appellans legem scriptam, ut quæ artificio quodam, diversis corporum symbolorum ænigmatumque ac figurarum compositionibus, vitiorum deurendæ pravitali accensam lucem iis præterdat, qui contra adversarias potestates actionis cultu animi gressus dilatant; lumen vero, spiritalem gratiæ legem, ut quæ simpliciter, absque ullis sensilibus symbolis æternos ostendat calles; in quibus mens contemplandi studiosior cursum faciens, ad invisibilem bonorum finem Deum fertur, nulla re creata, intelligentis animi motum dispescens. Legis enim gratiæ lux vesperum nescit, cujus lucidissimos radios nulla prorsus cognitio finiat. Aut forte pedes appellavit propheta, totum vitæ religiosi moribus institutæ cursum: aut bonarum animo motus cogitationum, quæ velut lucerna, ea quæ legis litteræ inest, luce dirigantur: calles vero, convenientes legi naturali virtutum modos, legique spiritali scientiæ rationes, Dei Verbi præsentia relucens, et ad seipsam atque

⁹⁷ Matth. xv, 52. ⁹⁸ Psal. cxviii, 105.

ματος αὐτῷ τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ, παρ' οὗ, καὶ εἰς ὃν τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ τέλος εἰληφέ τε καὶ λήφεται.

Εἰ δὲ καὶ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας τῶν ἐτῶν, ἤγουν αἰῶνας λαμβάνη τις εἶναι τοὺς ἀνδρας, οἷς συνεγένετο τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις, οὐκ ἄνευ λόγου καὶ τῆς δεούσης λήφεται θεωρίας τὸν τόπον· ὧν οὐδενὸς τούτων ἔσται γυνὴ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἢ φύσις, ὡς τῆς χρονικῆς τέλος λαβούσης φύσεως· καὶ ὀγδοῦ ἀνδρὸς, τοῦ ἀτελευτήτου καὶ πέρασ οὐκ ἔχοντος, αὐτὴν παραλαβόντος αἰῶνος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΛΘ'.

Τίνες αἱ τρεῖς ἡμέραι, ἃς προσμένουσι τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ;

Ἀπόκρισις.

Ἡ ἐρημὸς ἐστὶν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ προσμένουσι τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, οἱ διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδος κακοπαθοῦντες· αἱ δὲ τρεῖς ἡμέραι εἰσὶ (1), καθ' ἓνα τρόπον τῆς ἐπ' αὐταῖς θεωρίας, αἱ τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καθ' ἃς προσμένουσι τῷ θεῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως· τῇ μὲν ζητοῦντες, τῇ δὲ ποθοῦντες, τῇ δὲ υπεραγωνιζόμενοι, δέχονται τροφὴν ἀφθαρτον, καὶ τὸν νοῦν πιαίνουσαν, τὴν γνῶσιν τῶν γεγονότων.

Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον (2), τοὺς τρεῖς γενικωτέρους νόμους αἱ τρεῖς ἡμέραι σημαίνουσι· τὸν γραπτὸν φημι, καὶ τὸν φυσικὸν, καὶ τὸν πνευματικόν, ἧτοι τὸν τῆς χάριτος. Πᾶς γὰρ νόμος οἰκείως ἑαυτῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπάρχει φωτιστικὸς, τοῦ φωτὸς ἔχων δημιουργὸν τὸν τῆς δικαιοσύνης Ἥλιον. Ὡς γὰρ ἡλίου χωρὶς ἡμέραν γενέσθαι παντελῶς ἀμήχανον· οὕτω δίχα τῆς οὐσιώδους καὶ ὑπεστώσης σοφίας, νόμος εἶναι δικαιοσύνης οὐ δύναται, τῆς ἐν ἐκάστῳ νόμῳ τὴν οἰκείαν ποιουμένης ἀνατολὴν, καὶ τοὺς νοερούς τῶν ψυχῶν ὀφθαλμοὺς νοητοῦ φωτὸς ἐμπιπλώσης. Ὅπερ εἰδὼς ὁ Δαβὶδ ὁ μακάριός φησι· Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου· λύχνον τὸν γραπτὸν καλέσας νόμον (3), ὡς τεχνικῶς τοῖς τῶν σωματικῶν συμβόλων, ἀινιγματῶν τε καὶ τύπων διαφόροις συνθήμασι, τὸ καυστικὸν φῶς τῆς τῶν παθῶν μοχθηρίας πυρσεύοντα, τοῖς διὰ πράξεως κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμεων πλατύνουσι τῆς ψυχῆς τὰ διαθήματα· φῶς δὲ, τὸν πνευματικὸν τῆς χάριτος νόμον, ὡς ἀτεχνῶς δίχα τῶν αἰσθητῶν συμβόλων τὰς αἰωνίους δεκνύοντα τρίβους· ἐν αἷς τὸν δρόμον ὁ θεωρητικὸς ποιούμενος νοῦς, πρὸς τὸ ἀκρότατον τῶν ἀγαθῶν πέρασ ἄγεται, τὸν Θεόν· μηδενὶ τῶν ὄντων διαρίζων τῆς διανοίας τὴν κίνησιν (4). Ἀνέσπερον γὰρ ὑπάρχει τὸ φῶς τοῦ νόμου τῆς χάριτος, οὐκ ἔχον τὴν οἰανοῦν γνῶσιν τὰς αὐτοῦ παμφασίς ἀκτῖνας ὀρίζουσαν. Ἡ τυχὸν πένδα ἐκάλεσεν ὁ προφήτης, ὕλου τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τὸν δρόμον· ἢ τὰς κατὰ ψυχὴν κινήσεις τῶν ἀγαθῶν λογισμῶν, ὀδηγουμένας καθάπερ λύχνῳ τῷ ἐν τῷ γράμματι τοῦ νόμου φωτί· τρίβους δὲ

3 Law

τοὺς κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον τρόπους τῶν ἀρετῶν, καὶ τοὺς κατὰ τὸν πνευματικὸν νόμον τῆς γνώσεως λόγους, τῇ παρουσίᾳ τοῦ Θεοῦ Λόγου δεικνυμένους, τε καὶ γνώσεως ἐπανάγοντες.

Ταύτας τὰς τρεῖς ἡμέρας, ἤγουν νόμους, τῷ Θεῷ Λόγῳ προσμεινάντες, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἐκάστου προθύμως ὑπομεινάντες πόνους, οἱ πρὸς σωτηρίαν τετραμμένην τὴν ἔφεσιν ἔχοντες, οὐκ ἀπολύονται νήστεις, ἀλλὰ δέχονται τροφὴν θαψιλῆ τε καὶ θείαν· ὑπὲρ μὲν τοῦ γραπτοῦ νόμου (ἡ), τὴν τῶν παρὰ φύσιν παθῶν τελείαν ἀπαλλαγὴν· ὑπὲρ δὲ τοῦ φυσικοῦ, τὴν ἀπταιστον τῶν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν· καθ' ἣν ἡ ἀλληλοῦχος σχέσις συνίσταται, πᾶσαν ἀπωθουμένη τῆς φύσεως σκεδαστὴν ἑτερότητα τε καὶ διαίρεσιν· ὑπὲρ δὲ τοῦ πνευματικοῦ, τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνευσιν τὸν Θεόν· καθ' ἣν πάντων ἐκδάντες τῶν γενητῶν, τὴν ὑπὲρ φύσιν δέχονται δόξαν, δι' ἧς ὁ Θεὸς μόνος ἐν αὐτοῖς ἀπαστρέπτων γνωρίζεται. Ἐχετε δὲ πλατύτερον περὶ τούτου ἐν τοῖς Ἀπτόροις εἰς τὴν περὶ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς λόγον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου.

SCHOLIA.

α'. Λόγον, θυμὸν, ἐπιθυμίαν λέγει. Τῷ γὰρ λόγῳ ζητούμεν· τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ, ποιοῦμεν τὸ ζητηθὲν ἀγαθόν· τῷ δὲ θυμῷ, ὑπεραγωνιζόμεθα.

β'. Καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς κέκληκεν ἡμέρας, ὡς δεκτικὰς τοῦ φωτὸς τῶν θείων προσταγμάτων· καὶ τοὺς τρεῖς γενικωτέρους νόμους, φωτιστικούς τῶν δεκτικῶν, δῆλον ὄντι τῶν ψυχῶν. Ὡσπερ γὰρ τὸ φῶς ἐκάλεσεν ἡμέραν ἡ Γραφή τῆς Γενέσεως, φάσκουσα· Καὶ ἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν, καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν· καὶ πάλιν τὸν πεφωτισμένον ἄερα, φήσασα· Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωὶ ἡμέρα μία· οὕτως οὐ μόνον τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐκάλεσεν ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταύτας φωτίζοντας νόμους. Ἢ γὰρ διόλου τούτων εἰς ἄλληλα περιχώρησις, τὴν σύνθετον ποιεῖ τῶν ἀρετῶν ἡμέραν, μὴ διακρίνουσα τοῦ κατὰ τὸν λόγον θείου φωτὸς, τὰς ποιηθείσας αὐτῷ δι' ὅλου δυνάμεις.

γ'. Λύχνος ἐστὶ κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ καὶ φῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὡς καὶ φωτίζων τοὺς κατὰ φύσιν λογισμοὺς τῶν πιστῶν, καὶ ὡς λύων τὸν ζόφον τῆς κατ' αἴσθησιν ζωῆς τοῖς διὰ τῶν ἐντολῶν πρὸς τὴν ἐλπίζομένην ἐπιγεγομένους ζωὴν, καὶ ὡς κολάζων τῇ καύσει τῆς κρίσεως τοὺς ταύτης τῆς σκοτεινῆς τοῦ βίου νυκτὸς κατὰ γνώμην διὰ φιληδονίαν σαρκὸς ἀντεχομένους.

δ'. Ὁ μὴ πρὸς ἑαυτὸν, φησὶ, πρότερον ἀναχθεὶς διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παρὰ φύσιν παθῶν πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν, ἤγουν τὸν Θεόν, διὰ τῆς ἐν χάριτι τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν ἐπικτησεως οὐκ ἀναχθήσεται. Τῶν γὰρ πεποιημένων χωρισθῆναι δεῖ κατὰ διάνοιαν, τὸν πρὸς Θεὸν ἀληθῶς συναγόμενον.

ε'. Τοῦ μὲν γραπτοῦ νόμου φησὶν ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν παθῶν ἀπαλλαγὴ· φυσικοῦ δὲ νόμου, ἡ κατ' ἰσοτιμίαν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἰσονομία· πνευ-

A auctorem, virtutis cultu ac scientiæ naturam reducens.

καὶ πρὸς ἑαυτὴν τὴν φύσιν καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἀρετῆς

Qui igitur triduum istud, id est, trium procinctu legum Deo Verbo assidui fuerint, ac cujusque strenue legis labores desudarint, animi desiderio salutis avidi, haudquaquam jejuni dimittuntur, sed uberem atque divinam alimoniam consequuntur; pro lege quidem scripta, ut ab innaturalibus affectibus (id est vitiiis) perfecte liberentur; pro naturali autem, inoffensam naturalium operationem, secundum quam mutua affectio ac necessitudo, dissipatam omnem diversitatem et divisionem a natura submovens conflatur; pro spiritali vero, unionem cum Deo : qua, creatis omnibus excedentes, claritatem natura superiorem nanciscuntur, per quam solus in eis effulgens Deus cognoscitur. Fusius hæc disputata habetis in Dubiis ad orationem sancti Gregorii de sancta Pentecoste.

SCHOLIA.

1. Rationem dicit, iram, cupiditatem. Ratione enim quærimus; cupiditate, bonum quæsitum optamus; ira, pro illo concertamus.

2. Tum animæ vires dies nuncupavit, ut quæ capaces sint divinæ præceptorum lucis; tum tres universaliores **SS** leges, quæ vim habeant illuminandi, qui lucis capaces sunt, id est animos. Quem admodum enim Geneseos Scriptura lucem diem vocavit, dicendo : *Et vidit Deus lucem, quod esset bona; et vocavit Deus lucem, diem*⁹⁹ : rursumque luce perfusum aerem, dicendo : *Et factum est vespere, et factum est mane dies unus*¹; ita, nedum animæ vires vocavit dies, verum etiam a quibus illæ lucem mutantur, leges. Horum enim inter se commeatio penitiorque incessio, virtutum diem compositum facit, non discernens a divina rationis luce, quæ vires illa prorsus imbutæ sint.

3. Lucerna simul ac lux secundum unum ac idem est Dei Verbum, ut et naturales fidelium rationes illuminans; et ut vitæ, quæ sensu agitur, caliginem iis solvens, qui per mandata ad vitam in spe positam festinant; atque demum ut iudicii flamma eos puniens, qui ob carnis libidinem ejusque illecebra, tenebræ huic sæculi nocti, animi proposito adherent.

4. Qui non ad se prius, innaturalibus protritit affectibus, inquit, subvoctus fuerit, ad suum auctorem, id est Deum, bonorum gratiæ, naturæ vim excedentium adeptione, ut subvehatur, fieri non potest. Necesse enim est a creatis mente separari, qui in Deum vere colligendus sit.

5. Legis quidem scriptæ opus, inquit, liberatio est ab affectibus vitiiisque. Naturalis autem legis facinus, æquabilitas ad omnes, qua, omnia omni-

⁹⁹ Gen. 1, 4. ¹ ibid. 5.

bus, paria paribus respondeant. Spiritalis vero legis perfectio, cum Deo, quanta homini facultas est, assimilatio.

QUÆSTIO XL.

Quidnam significat quod sex hydrice numerantur in nuptiis in Cana Galilæe?

Responsio.

Qui naturam humanam condidit, Deus, simul ac voluit concesso illi ut esset, facultatem eorum effectricem, quæ condeccant, ei coaptavit. Sex igitur hydrice, naturalis facultas est, qua divina mandata faciamus: cujus homines, inani rerum terrenarum diligentia ac cura, exhausta scientia, vacuum ac sine aqua ejusmodi facultatem habebant. Quapropter quomodo vitiorum sordes emundarent, non novant. Qui enim scientiæ expertus est, modum virtutis non callet, quo pravitas eluenda sit; donec veniens nature Conditor, quam dixi, eorum quæ officii sint effectricem vim, naturali scientia implevit, ac tum denuin in vinum convertit: rationem scilicet scientiæ, quæ naturam, rationemque ac legem nature excedit: quod qui bibunt, rerum omnium natura excedentes, in abditum avolant divine intimatis locum; quo plane, scientiæ omni eminentem jucunditatem exultationemque suscipiunt: vinum scilicet illud bonum (hoc est, quo deificatio prestat) omnia postremum bibentes: **69** Providentiæ erga humanum genus dispensationum arcanam rationem, seu verbum.

In senario autem numero, nature vis effectrix significatur; non ea dumtaxat ratione, quod Deus sex diebus creavit cælum et terram, sed quod etiam numerorum qui intra denarium continentur, perfectissimus sit, suisque ex partibus conflatus. Cipientes autem, ait Scriptura, hydras singulas, metretas binas vel ternas; quod nimirum naturalis actionis facultas, secundum naturalem speculationem, velut binas metretas, omnem creatorum scientiam capiat: tum scilicet naturarum corporum quæ materia et forma constant, tum intellectuum substantiarum, quæ ex substantia et accidente coalescunt: id est, eam scientiæ vim quæ corpora atque animos complectatur: secundum autem nature concessam theologiam institutionem atque doctrinam, velut ternas metretas, quæ de sancta Trinitate, id est, de Patre, et Filio, et Spiritu sancto est, cogitationem ac illustrationem.

Vos igitur, ut qui spirituales sitis, id quod dicitur considerate. Quoniam modo potiorum effectrix, generalis nature vis, in sex, eosque generales virtutum modos dividatur: quoniam item universim, ac reliquarum generalissima virtus, cum universim virtutum effectrice nature facultate, ac quæ in sex species, easque generales dividatur; ut facultati nature aptata, per suos ipsa modos, sextuplici specie formata, capiatur. Ad hæc, quinam sint mi-

Α ματικοῦ δὲ νόμου τελείωσις, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς ἐστὶ ἀνθρώπῳ δυνατὸν, ἐξομοίωσις.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Μ΄.

Τί σημαίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ὑδριῶν ἐν τῷ γάμῳ τῷ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας;

Ἀποκρίσις.

Ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας Θεὸς, ἅμα βουλήσει τὸ εἶναι αὐτῇ δέδωκε, συνήρμοσεν αὐτῇ καὶ δύναμιν (1) τῶν καθηκόντων ποιητικῆν. Αἱ τοίνυν ἐξ ὑδριῶν, ἢ κατὰ φύσιν ποιητικῆ τῶν θείων ἐντολῶν ἐστὶ δύναμις ἢ κενώσαντες τὴν γῶσιν οἱ ἄνθρωποι, περὶ τὴν καταίαν τῶν ὑλικῶν πραγμάτων σπουδῆν, κενῆν τὴν τοιαύτην δύναμιν εἶχον καὶ ἀνυδρον· καὶ διὰ τοῦτο πῶς τῆς κακίας καθάραι τὸν ῥύπον οὐκ ἤδεσαν. Ὁ γὰρ γνώσεως ἄμοιρος, τὸν κατ' ἀρετὴν ῥυπτικὸν τῆς κακίας οὐδαμῶς ἐπίσταται τρόπον· ἕως ἐλθὼν ὁ τῆς φύσεως δημιουργὸς Λόγος (2), ἐπλήρωσε τὴν προεξηρημένην ποιητικῆν τῶν καθηκόντων δύναμιν τῆς κατὰ φύσιν γνώσεως· καὶ οὕτω μετέβαλεν εἰς τὸν οἶνον, φημι δὴ τὸν ὑπὲρ φύσιν τῆς γνώσεως λόγον, τὸν τε λόγον καὶ νόμον τῆς φύσεως· ὅν οἱ πίνοντες, τῆς τῶν ὄντων ἀπάντων ἐξίστανται φύσεως, καὶ εἰς τὸν κρύφιον τῆς θείας ἐνδότητος ἀφίπτανται τόπον· καθ' ὃν τὴν πᾶσαν ὑπερκειμένην τῶν γνώσεων εὐφροσύνην δέχονται καὶ ἀγαλλιάσιν· τὸν καλὸν οἶνον (3). τουτέστι, τὸν ποιητικὸν τῆς θεώσεως, πάντων ὕστερον τῶν κατὰ Πρόνοιαν περὶ τὸ ἀνθρώπινον [Fr. τὸν ἄνθρωπον], **C** οἰκονομιῶν πίνοντες ἀπόβροτον λόγον.

Εἰς δὲ τὸν ἐξ ἀριθμῶν, ἢ ποιητικῆ τῆς φύσεως λαμβάνεται δύναμις (4)· οὐ μόνον ὅτι ἐν ἐξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀλλ' ὅτι καὶ μόνος τῶν ἐντὸς δεκάδος ἀριθμῶν ἐστὶ τελειότατος, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων συνιστάμενος μερῶν οὗτος ὁ ἀριθμὸς. Χωρούσας δὲ τὰς ὑδρίας ἀνὰ μετρητὰς δύο φησὶν ὁ Λόγος, ἢ τρεῖς· ὡς τῆς κατὰ φύσιν πρακτικῆς δυνάμεως χωρούσας, κατὰ μὲν τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὡσπερ δύο μετρητὰς, τὴν ὅλην τῶν γεγονότων γῶσιν· τῶν τε ἐξ ὕλης καὶ εἶδους σωματικῶν φύσεων, τῶν τε ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότος νοητῶν οὐσιῶν· ἤγουν τὴν τῶν σωμάτων καὶ ἀσωμάτων περιληπτικὴν γῶσιν· κατὰ δὲ τὴν ἐφικτὴν τῇ φύσει θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς μετρητὰς τρεῖς· τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ἤγουν Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, γῶσιν καὶ φωταγωγίαν.

Ὑμεῖς οὖν ὡς γνωστικοὶ τὸ λεγόμενον θεωρήσατε (5)· πῶς ἡ ποιητικῆ τῶν κρειττόνων γενικὴ τῆς φύσεως δύναμις, εἰς ἐξ διαιρεῖται, καὶ αὐτοὺς γενικούς, τῶν ἀρετῶν τρόπους· καὶ τίς ἡ πρὸς τὴν καθόλου ποιητικὴν τῶν ἀρετῶν τῆς φύσεως δύναμις ἐστὶν ἡ καθόλου καὶ γενικωτάτη τῶν ἄλλων ἀρετῆ, καὶ εἰς ἐξ εἶδη, καὶ αὐτὰ γενικὰ, διαιρουμένη· ἵνα τῇ δυνάμει τῆς φύσεως ἀρμοσθεῖσα, χωρηθῇ διὰ τῶν ἐκείνων τρόπων ἐξαχῶς εἰδοποιουμένη· τίνες δὲ πρὸς

² Joan. II, 5.

Ἄνωξις
φύσεως

Θεολογία

τούτοις οἱ τὸ ὕδωρ ἠντιληκότες ὑπηρεταί, τίς ὁ νομ-
 φίος, τίς ἡ νόμφη, τίς ὁ ἀρχιτρικλίνος, τίς ἡ τῷ
 Λόγω παρῤῥησιαστικῶς ἀπαγγελίασα Μήτηρ, ὅτι
 Οἶνον οὐκ ἔχουσι. Ταῦτα γὰρ πάντα λείπεται προσ-
 εξετάζειν τῷ μύστῃ καὶ μυσταγωγῷ τῶν θεῶν καὶ
 λόγων καὶ νοημάτων, εἴπερ πάντως τῷ τῆς ἀναγω-
 γῆς κατὰ νοῦν ἤδεται τρόπῳ. Πλὴν ἵνα μὴ παντελῶς
 ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀφωσος καταλειφθεὶς ἡμῖν ὁ περὶ
 τούτων οἰχῆσεται λόγος, μὴ διδοῦς τοῖς καλῶς πει-
 νῶσι κτλ ἀπὸ μέρους τὴν πνευματικὴν πανδαισίαν,
 ἐρῶ κατὰ δύναμιν, οὐ γὰρ ὅλην ἀποκαλύπτειν ἐπαγγελ-
 λόμενος τὴν ἐν τοῖς εἰρημένους διάνοιαν (ἀσθενὴς
 γὰρ πρὸς περιλήψιν τῶν ἐν τούτοις νοηθέντων θεα-
 μάτων ὁ ἐμὸς καθέστηκε νοῦς), ἀλλ' ὅσην ἡ τῆς ἐμῆς
 διανοίας χωρεῖν πέφυκε δύναμις.

Γενικωτάτην οὖν τῶν ἀρετῶν φασὶν εἶναι τὴν ἀγά-
 πην· τὴν δὲ ταύτης ποιητικὴν γενικωτάτην τῆς φύ-
 σεως δύναμιν, φασὶν εἶναι τὸν λόγον· ὃς τῆς οἰκείας
 ἀπρὸς ἐπιλαθόμενος αἰτίας (6), ἐνεργοῦμενος εἰς ἐξ
 διακρίνεται γενικωτέρους τρόπους, περιληπτικούς
 τῶν οἰ· ὁ τῆς ἀγάπης διακρίνεσθαι πέφυκε λόγος εἰ-
 δῶν, πεινῶντας καὶ διψῶντας (7), καὶ ξένους καὶ
 γυμνοὺς, ἀσθενούντας τε καὶ τοῦς ἐν φυλακῇ περι-
 ποιούμενος σωματικῶς τε καὶ πνευματικῶς· οὐ γὰρ
 μόνους τοῖς σώματιν ὁ τῆς ἀρετῆς περιγράφεται λόγος,
 οὐδὲ περὶ μόνων τὴν αἰσθησὶν ἡ τῆς φύσεως καταγι-
 νεται δύναμις.

Εἰδοποιὸς οὖν τῆς γενικωτάτης καθέστηκεν ἀρετῆς
 ἡ γενικωτάτη τῆς φύσεως δύναμις, τοῖς οἰκείοις ἐξ
 τρόποις εἰς εἶδη τσαῦτα τὴν ἀρετὴν διακρίνουσα·
 δι' ἧν ἡ φύσις ἐνοῦται (8) τῷ τῆς γνώμης μοναδικῷ,
 τὸν ἐν πᾶσιν ἰσότητως ἀδιαίρετον δεικνύσα τῆς
 πλάσεως λόγον, ἐν τῷ ποιεῖν εὐ καὶ πάσχειν πρὸς
 ἑαυτὸν συναγόμενον· ὃν ἐρῶμενον ἐπαναλαθῶν διὰ
 τῶν καθηκόντων πόνων ὁ νοῦς, πάσας περιτέμνει τῆς
 φύσεως τὰς ὑπερβολὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις, ἃς ἡ φι-
 ληταια τῆς ἐκάστου γνώμης ἐπινοήσασα, τὴν ἡμε-
 ρωτάτην ἐθηρίωσε φύσιν· καὶ μίαν τὴν οὐσίαν εἰς
 πολλὰς καὶ ἀντιθέτους· οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν, καὶ
 φθαρτικὰς ἀλλήλων, κατέτεμε μοίρας· καθ' ἣν στα-
 θηρὰν μεσότητα φέρων (9), δεικνυσι, καθ' ἣν, τῶν
 ἀρετῶν οἱ νόμοι κατὰ φύσιν ἐξ ἀρχῆς θεόθεν ἐγρά-
 φησαν. Καὶ τοῦτο τυχὸν παραδεικνύς τὸ μυστήριον ὁ
 λόγος, τὰς ἐξ ὕδριας ἐξάγει κενὰς καὶ ἀνύδρους,
 ὑποφαινούσας τῆς κατὰ φύσιν γενικωτάτης δυνάμεως
 τὴν περὶ τὸ καλὸν ἀπραξίαν.

Ὅστω μὲν οὖν ἡ κατὰ φύσιν γενικωτάτη δύναμις
 εἰς ἐξ διαιρουμένη κατὰ τὴν πράξιν τρόπους εἰς
 εἶδη τσαῦτα μορφαί τὴν γενικωτάτην τῶν ἀρετῶν,
 ὅλην ὅλην περιλαμβάνουσα· καθ' ἣν γενομένη, τὸν
 ἑαυτῆς γενικώτατον δέχεται· νόμον ἡ φύσις, ἀπαι-
 στον τῆς ἀληθείας κριτὴν· ὃν ὁ λόγος προσηγόρευσεν
 ἀρχιτρικλίνον· διεγνωκῶτα σοφῶς (10), ὅτι τὸν κα-
 λὸν οἶνον, ὃν ὕστερον διὰ τῆς ἰδίας παρουσίας ὁ Λό-
 γος ἐκέρασεν, εἶδει κατ' ἀρχὰς πρῶτον πιεῖν, καὶ με-
 θυσθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· λέγω δὲ τὸν περὶ

nistri qui aquam hauserunt; quis sponsus; quæ
 sponsa; quis architriclinus; quæ Mater fidenter
 palamque Verbo nuntians, Vinum non habent³?
 Hæc enim ex divinis exquirenda sermonibus ac
 intellectibus, discipulo pariter ac magistro super-
 sunt, siquidem omnino sublimioris sensus modo,
 mente delectatur. Cæterum ne prorsus muta nobis
 in præsentī, quæ de his agitur, oratio abeat, ne
 vel ex parte pulchre esurientibus spiritales epulas
 ministrans, dicam quanta facultas: non hoc pro-
 fessus, aperturum in vim omnem sensus, qui
 dictis inest (imbecillior enim mihi mens est, quam
 ut spiritales in eis conceptus sensaque compre-
 hendat), sed quantam meæ vis mentis capere potest.

B 90 Virtutum ergo generalissimam aiunt esse
charitatem: ejus autem generalissimam effectri-
cem naturæ vim, aiunt esse rationem: quæ ni-
mirum suum mordicus complexa auctorem, operi-
bus efflicax in generalissimos sex modos dirimitur,
ea genera complectentes, quibus ut dirimatur cha-
ritatis rationi est comparatum; quæ esurientes,
sitientes, hospites, nudos, infirmos, qui in carcere
(corporali pariter ac spiritali ratione) confoveat ac
complectatur. Non enim virtutis ratio corporibus
solis definita est, nec naturæ vis circa sensum
duntaxat exseritur.

Generalissimæ igitur virtuti, generalissima na-
 turæ vis speciem tribuit, sex suis modis in totidem
 species seu genera virtutem dirimens; quibus
 natura unitur una eademque mentis sententia,
 indivisam pari dignitate in omnibus formationis
 rationem (ad seipsam munera præstando et acci-
 piendo colligendam) monstrans: quam sanam ac
 incolumem per honestos labores animus recupe-
 rans, naturæ excessus omnes defectusque amputat
 (quibus exagitalis, cæcus cujusque mentis amor,
 cicurissimam naturam ferinam reddidit atque im-
 mitem: unamque substantiam, in multas ac oppo-
 sitas (perindeque dicatur, in mutuum conjuratas
 interitum) conscidit partes): firmæque specimen
 edit mediocritatis, secundum quam virtutum na-
 turales leges a principio divinitus scriptæ fuerant.
 Atque hæc forte mysterium obiter Scriptura signi-
 ficans, sex hydrias vacuas producit et sine aqua,
 generalissimæ facultatis naturæ circa bonum atque
 honestum designantes inertiam.

Sic itaque generalissima naturæ vis, in sex
 modos agendi ratione divisa, in totidem species
 virtutum generalissimam format, tota totam com-
 plexa: ad quam composita natura, generalissimam
 suam legem nanciscitur, quæ veritatis iudex in-
 offensus existat. Hanc Scriptura architriclinum
 vocavit, cujus hæc sapiens sententia, debuisse hu-
 manum genus, primum bonum vinum (ipsum ni-
 mirum quod postea suo Verbum adventu miscuit)
 bibere: ac inebriari (nempe potioem ac subli-

αγαπή.

φιλαντία

lex
naturæ.

³ Joan. II, 3.

miorem de Deo rationem) : ac tum postea, tanquam A
vina, quod ad primam attinet rationem, deteriores
decens creatorum rationes. Plane enim æquissi-
mum **91** erat ac convenientissimum, ut eam pri-
mum natura rationem condoceretur, per quam
condita est, ac tum postea rerum ipsius causa con-
ditarum rationes exquireret.

Qui autem hauserunt aquam, ministri sunt Ve-
teris ac Novi Testamenti : sancti scilicet patriarchæ
et legislatores, ducesque et iudices ac reges et
prophetæ et evangelistæ apostolique, per quos hau-
sta scientiæ aqua, ac naturæ rursus reddita est :
quam Verbum in deificationis gratiam convertit,
ipsum, præ bonitate, naturæ Conditor, ac deifica-
tionis, quæ gratia est, per humanitatem et ele-
mentiam auctor. Sin autem quis etiam naturales
scientificas ac pietate nitentes rationes ministros
esse dicat, Verbi jussu et imperio scientiæ aquam
ex rerum ipsa distinctione atque ornatu haurientes,
haud puto e vero aberraverit.

Sponsus autem, perspicue mens humana est, ut
quæ sponsam conjugii jure virtutem duxerit. Horum
convictum honorans propense vocata advenit Ratio,
spiritualium ipsorum nuptiarum fœdus astringens ;
vinoque suo, ad spiritalem fecunditatem, ceu vitali
calore eorum cupiditatem confovens, Rationis ma-
ter seu Verbi, vera est ac impolluta fides. Quem-
admodum enim Verbum, quatenus Deus, parentis
suxæ secundum carnem per naturam conditor est,
ipsum præ humanitate summaque elementia illi
auctor ut mater fieret, ex ipsa ut homo nasci sus-
tinens : sic in nobis ratio, cum fidei auctor prius
exstiterit, postea ejus quæ in nobis est, fidei filius
efficitur, ex ipsa secundum actionem velut corpore
concretescens : cujus munere auspiciato omnia confi-
cimus, mutuati dona a ratione, quibus salus pa-
retur. Sine fide enim (cujus Verbum ac Ratio per
naturam Deus existit, idemque filius per gratiam)
nullam fundendi preces ad ipsum habemus fiduciam.
Utinam vero ejusmodi semper nuptias celebremus,
et ad eas cum Matre sua Jesus veniat : ut diffuen-
tem peccati labe scientiam nostram restituat, eam-
que in deificationem, a rerum ortu animum ex-
trahentem, convertat : naturalem scientiam, velut
aquam spiritalem, vini qualitate, ad invertibili-
tatem durans, et quasi nervis astringens ac cor-
roborans.

92 SCHOLIA.

1. Facultatem dicit et potentiam atque virtutem,
cum motum, qui essentialiter naturæ inditus est
ad præstandas virtutes, ac qui mentis sententia,
cx ejus qui illo præditus est, voluntate, usu elucet.

2. Concessa scientia evacuatam naturam, Dei
Verbum factum homo iterum scientia implevit ;
duransque ad invertibilitatem, non natura, sed
qualitate deificavit suo ipsam Spiritu, ita ut nihil

Θεοῦ κρείττονα καὶ ὑψηλότερον λόγον· καὶ οὕτως
ὑστερον, καθάπερ οἶνους, τοὺς ὅσον πρὸς τὸν πρῶ-
τον λόγον, ἤττονας τῶν γεγονότων μυηθῆναι λό-
γους· δικαιοτάτον γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς καὶ πρεπωδέ-
στατον, τὸν δι' ὃν γέγονε Λόγον μυηθῆναι πρότερον
τὴν φύσιν, καὶ οὕτως ὑστερον ζητεῖν τῶν δι' αὐτὴν
γενομένων τοὺς λόγους.

Οἱ ἡντληκότες δὲ τὸ ὕδωρ, εἰσὶν οἱ διάκονοι τῆς
τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης· φημὶ δὴ τοὺς
ἀγίους πατριάρχας, καὶ τοὺς νομοθέτας, καὶ τοὺς
στρατηγούς, τοὺς κριτάς τε καὶ τοὺς βασιλεῖς, καὶ
τοὺς προφῆτας καὶ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστό-
λους, δι' ὧν ἡντλήθη τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως, καὶ
ἀπεδόθη τῇ φύσει πάλιν· ὅπερ μετέβαλεν εἰς τὴν
τῆς θεώσεως χάριν, ὃ τὴν φύσιν ὡς ἀγαθὸς δη-
μιουργήσας, καὶ θεώσας διὰ φιλανθρωπίαν τῇ χά-
ριτι, Λόγος. Εἰ δὲ καὶ τοὺς κατὰ φύσιν ἐπιστημο-
νικούς τε καὶ εὐσεβεῖς λογισμούς εἴποι τις εἶναι
διακόνους, ἐκ τῆς τῶν ὄντων διακοσμήσεως κελεύ-
σει τοῦ Λόγου ἀντλοῦντας τὸ ὕδωρ τῆς γνώσεως,
ὡ διαπέπτωκεν, ὡς οἶμαι, τῆς ἀληθείας.

Νυμφίος δὲ προδήλως ἐστὶν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς,
ὡς νύμφην ἀγόμενος πρὸς συζυγίαν τὴν ἀρετὴν·
ὧν τιμῶν τὴν συμβίωσιν παραγίνεται προθύμως
καλούμενος ὁ Λόγος, διασφίγγων αὐτῶν τὴν τοῦ
πνευματικοῦ γάμου συναλλαγὴν, καὶ τῷ ἰδίῳ οἶνῳ
πνευματικῶς διαθερμαίνων αὐτῶν πρὸς πνευματι-
κὴν πολυγονίαν τὴν ἔφρου. Μήτηρ (11) δὲ τοῦ Λό-
γου καθέστηκεν ἡ ἀληθῆς καὶ ἀμόλυντος πίστις.
Ὡς γὰρ τῆς τεκούσης αὐτὸν κατὰ σάρκα μητρὸς,
ὡς Θεὸς, ὑπάρχει κατὰ φύσιν δημιουργὸς ὁ Λόγος,
ἦν ἐποιήσατο μητέρα διὰ φιλανθρωπίαν ἐξ αὐτῆς
ὡς ἄνθρωπος γεννηθῆναι καταδεξάμενος· οὕτως ἐν
ἡμῖν πρότερον τὴν πίστιν δημιουργήσας ὁ Λόγος,
ὑστερον γίνεται τῆς ἐν ἡμῖν πίστεως υἱός, ἐξ αὐτῆς
κατὰ τὴν πράξιν ταῖς ἀρεταῖς σωματούμενος· δι'
τῆς πάντα διανύμεν, παρὰ τοῦ Λόγου λαμβάνοντες
τὰ πρὸς σωτηρίαν χαρίσματα· χωρὶς γὰρ πίστεως,
ἧς καὶ Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχει, καὶ υἱὸς κατὰ
χάριν, ὁ Λόγος, οὐδεμίαν ἔχομεν παρρησίαν τὰς
πρὸς αὐτὸν ποιῆσθαι δεήσεις. Ἄλλὰ γένοιτο διὰ
παντὸς ἡμᾶς τε τὸν τοιοῦτον συγκροτεῖν γάμον, καὶ
μετὰ τῆς ἰδίας Μητρὸς παραγίνεσθαι τὸν Ἰησοῦν·
ἵνα τὴν ἀπορρῦεισαν ἡμῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀπο-
καταστήσῃ γνώσιν, καὶ μεταβάλλῃ ταύτην πρὸς τὴν
ἐξοικίζουσαν τὸν νοῦν τῆς τῶν ὄντων γνώσεως [Fr.
et Reg. γενέσεως] θέωσιν, τὴν στομοῦσαν καὶ οἰνοεῖ
νευροῦσαν πρὸς ἀτρεψίαν καθάπερ ὕδωρ τὸ νοοῦμε-
νον οἴνου ποιότητι, τὴν γνώσιν τῆς φύσεως.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Δύναμιν λέγει, τὴν οὐσιωδῶς μὲν κατεσπαρ-
μένην τῇ φύσει πρὸς ἀρετῶν ἐνέργειαν κίνησιν,
γνωμικῶς δὲ πρὸς τὴν τοῦ κεκτημένου βούλησιν,
κατὰ τὴν χρῆσιν ἐκφαινομένην.

β'. Τὴν κενωθείσαν τῆς δοθείσης γνώσεως φύσιν,
γενόμενος ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πάλιν ἐπλή-
ρωσε γνώσεως· καὶ στομῶσας πρὸς ἀτρεψίαν, οὐ
φύσει, ποιότητι δὲ ταύτην ἐθέωσεν, ἀνελλιπῶς αὐ-

QUESTIO . XLI.

Quænam ratio quinque virorum quos Samaritana habuit, et sexti, qui neque vir est ⁴?

Responsio.

Tum mulier Samaritana, tum quæ septem fratribus, ut auctores Sadducæi **93** sunt, nupserat ⁵; quæ item sanguine fluens, et quæ ad terram inclinata erat ⁶; necnon Jairi filia et Syrophœnissa ⁷, cum universam hominum naturam, tum cujusque hominis animam significant: ita scilicet ut quæque illarum pro subjecta morbi affectione, tum naturam denotet, tum animam. Puta, quam Sadducæi mulierem induxerunt, natura est sive anima, cunctis a sæculo datis divinis legibus conjugii lege, nullo prolis solatio copulata; ac quæ futurorum expectationem non reciperet. Similiter mulier sanguine fluens, natura est vel anima, concessam vim ad præstanda justitiæ opera ac rationes parandas, vitiis diffluentem habens. Syrophœnissa, eadem natura est ac cujusque anima, velut filiam mentem habens, quæ terrenorum amore epileptici morbi necessitate graviter discerpatur. Similiter quoque Jairi filia, tum natura est tum anima lege instituta, penitus mortua legalium mandatorum divinorumque præceptorum inertia. Ad terram vero inclinata mulier, natura est sive anima, mentis omnem actionis vim, diaboli fraude ad terrena inflectens. Samaritana itidem, parique et ipsa ratione, naturam significat aut uniuscujusque animam, cunctis naturæ concessis legibus tanquam viris conjugii lege (excepto dono prophetiæ) usam; e quibus quinque transierant: sexta vero, etsi aderat, non tamen naturæ vir erat aut animæ; cum ex ipsa servantem in perpetuum justitiam non gigneret.

Habuit igitur natura primum virum, quæ in paradiso data lex est; secundum, quæ post paradiditum; tertium, quæ in diavio Noemi tempore; quartum, circumcisionis in Abrahamo; quintum, oblationis Isaaci. Has omnes leges cum accepisset natura, amiserat; nempe illius operum justitiæ infecunditate mortuas. Sextum autem, quæ per Mosen data est, legem habebat, velut non haberet; vel quod ea præscriptam justitiam non præstaret, **D** vel quod ad alteram legem, seu virum (nempe Evangelium) erat transitura: velut lege non in perpetuum data humano generi, sed certa dispensatione, erudiente ad id quod majus ac spiritualius esset. Quo significato existimo dixisse Dominum mulierem Samaritanæ: *Et nunc quem habes, non est tuus* ⁸. **94** Noverat enim naturam ad Evangelium transuram. Ideirco etiam, circa horam sextam, quando maxime anima scientiæ radiis circumfulget, Verbi ad eam præsentia, quæ legi concretæ sunt, diffugientibus tenebris, cum ea loquebatur, idque juxta puteum Jacob; cum scilicet una cum Verbo juxta

A

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΑ'.

Τίς ὁ λόγος τῶν ἐ' ἀνδρῶν τῆς Σαμαρείτιδος, καὶ τοῦ ἕκτου καὶ μὴ ἔντος ἀνδρός;

Ἀπόκρισις.

Καὶ ἡ Σαμαρεῖτις γυνή, καὶ ἡ τοὺς ἐπτὰ λαβοῦσα, κατὰ τοὺς Σαδδουκαίους, πρὸς γάμον ἀδελφούς, καὶ ἡ αἰμόβρους, καὶ ἡ πρὸς γῆν συγχύπτουσα, καὶ ἡ θυγάτηρ Ἰαίρου, καὶ ἡ Συροφονίικισσα, καὶ τὴν καθόλου τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὴν τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου ψυχὴν δηλοῦσιν, ἐκάστη κατὰ τὴν ὑποκειμένην διάθεσιν τοῦ πάθους σημαίνουσα καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν ψυχὴν. Οἷον, ἡ μὲν τῶν Σαδδουκαίων γυνή ἐστὶν ἡ φύσις ἢ ἡ ψυχὴ ἢ πᾶσι μὲν τοῖς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος δοθεῖσι θεοῖς νόμοις ἀγόνως συνοικήσασα, τὴν δὲ τῶν μελλόντων προσδοκίαν οὐκ ἀποδεχομένη. Ἡ δὲ αἰμόβρους ὡσαύτως ἡ φύσις ἐστὶ καὶ ἡ ψυχὴ, τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ πρὸς γενέσιν ἔργων δικαιοσύνης καὶ λόγων τοῖς πάθεσι πρὸς τὴν ὕλην διαβρέουσαν ἔχουσα δύναμιν. Ἡ δὲ Συροφονίικισσα, ἡ αὐτὴ φύσις ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ καθ' ἕκαστον ψυχῆ, ὡς θυγατέρα τὴν διάνοιαν ἐπαχθῶς τῇ φιλίᾳ τῆς ὕλης ἐξ ἀμηνανίας ἐπιληπτικῶς διαβήσομένην ἔχουσα. Ἡ δὲ θυγάτηρ Ἰαίρου ὁμοίως, ἡ κατὰ τὸν νόμον φύσις τε καὶ ψυχὴ, παντελῶς ἀποθανοῦσα τῇ ἀπραξίᾳ τῶν νομικῶν ἐντολῶν καὶ ἀνεργησίᾳ τῶν θεῶν προσταγμάτων. Ἡ δὲ συγχύπτουσα γυνή, ἐστὶν ἡ φύσις ἢ ἡ ψυχὴ, ἡ πρὸς τὴν ὕλην τὴν περὶ πρᾶξιν νοεράν δύναμιν ὕλην διὰ τῆς ἀπάτης τοῦ διαβόλου ἐπικάμψασα. Ἡ δὲ Σαμαρεῖτις, **C** ὡσαύτως ταῖς προλαθούσαις γυναίξι, τὴν φύσιν δηλοῖ ἢ τὴν τοῦ καθ' ἕκαστον ψυχὴν, δίχα τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος, πᾶσι συνοικήσασαν καθάπερ ἀνδράσι, τοῖς δοθεῖσι τῇ φύσει νόμοις ὧν πέντε μὲν ἦσαν παρελθόντες ὁ ἕκτος δὲ, κἂν παρῆν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνὴρ τῆς φύσεως ἢ τῆς ψυχῆς, μὴ γεννῶν ἐξ αὐτῆς τὴν σώζουσαν εἰς τὸ παντελὲς δικαιοσύνην.

Ἐἶχεν οὖν πρῶτον νόμον ἢ φύσιν ἀνδρα, τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἑυτέρου, τὸν μετὰ τὸν παράδεισον τρίτον, τὸν ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἐπὶ τοῦ Νῶε τέταρτον, τὸν τῆς περιτομῆς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ πέμπτον, τὸν τῆς προσαγωγῆς τοῦ Ἰσαάκ. Τοῦτους λαβοῦσα πάντας ἡ φύσις, ἀπεθάλετο, θανόντας τῇ κατ' αὐτὴν ἀκαρπία τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς. Ἐκτον δὲ, τὸν διὰ Μωσέως ἔσχε νόμον, ὡς οὐκ ἔχουσα ἢ διὰ τὸ μὴ ποιεῖν τὴν κατ' αὐτὸν τεταγμένην δικαιοσύνην ἢ διὰ τὸ μέλλειν πρὸς ἕτερον, ὡς ἀνδρα, νόμον μεταθήσεσθαι τὸ Εὐαγγέλιον ὡς τοῦ νόμου μὴ δι' αἰῶνος δοθέντος τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπ' οἰκονομίᾳ παιδαγωγούσῃ πρὸς τὸ μεῖζόν τε καὶ μυστικώτερον καθ' ὃ σημαίνόμενον οἶμαι τὸν Κύριον φάναι πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιδα γυναῖκα. Καὶ τὴν ὄν ἔχεις, οὐκ ἔστι σός ἢ δεῖ γὰρ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τὴν φύσιν μετενεχθῆσεσθαι διὸ καὶ περὶ ἔκτην ὥραν, ὅτε μάλιστα πανταχόθεν ἡ ψυχὴ περιλάμπεται ταῖς ἀκτίσι τῆς γνώσεως, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν, τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς ἀπογενομένης, αὐτῇ διελέγετο, καὶ περὶ τὸ φέερα τοῦ Ἰακώβ (1),

⁴ Joan. iv, 18. ⁵ Matth. xxi, 25. ⁶ Matth. ix, 20. ⁷ Luc. viii, 41. ⁸ Joan. iv, 18.

περὶ τὴν πηγὴν δηλαδὴ, σὺν τῷ Λόγῳ τῶν Γραφικῶν ἱσταμένη θεωρημάτων. Ταῦτα καὶ περὶ τούτου τῶς εἰρήσθω.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

α'. Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, ἐστὶν ἡ Γραφή· τὸ δὲ ὕδωρ, ἐστὶν ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις· τὸ δὲ βάθος, ἡ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιέξετος θέσις· τὸ δὲ ἀντλημα, ἐστὶ, τῶν γραμμάτων τοῦ Θείου λόγου μάθησις, ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος Ἀυτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὕτε ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης γνῶσιν ὁδοῦ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος πνευματικῆς ἀέννητον σοφίαν, καὶ μηδέποτε λήγουσαν τοῖς ἀξίοις δωροῦμενος. Τὸ γὰρ ἀντλημα, τουτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ πᾶν ἐξ μηδενὸς λόγῳ κρατούμενον. Ἡ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις, ὅλην ἔχει καὶ δίχα μελέτης τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλύζουσαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΒ'.

Πῶς ἡμεῖς μὲν λεγόμεθα ποιῆσαι τὴν ἀμαρτίαν καὶ εἰδέναι, ὃ δὲ Κύριος γενέσθαι μὲν ἀμαρτία λέγεται, μὴ γινῶναι δὲ αὐτήν; Πῶς δὲ καὶ τοῦ ποιῆσαι καὶ εἰδέναι αὐτήν οὐκ ἔστι βαρύτερον τὸ γενέσθαι καὶ μὴ γινῶναι; « Τὸν γὰρ μὴ γινῶντα ἀμαρτίαν, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησεν. »

Ἀπόκρισις.

Φθαρῆσα πρότερον τοῦ κατὰ φύσιν λόγου τοῦ Ἀδάμ ἡ προαίρεσις (1), τὴν φύσιν ἑαυτῇ συνέφθειρεν, ἀποθεμένην τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν, καὶ γέγονεν ἀμαρτία· πρώτη μὲν καὶ εὐδιάβλητος, ἡ πρὸς κακίαν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς προαιρέσεως ἔκπτωσις· δευτέρα δὲ διὰ τὴν πρώτην, ἡ τῆς φύσεως ἐξ ἀφθαρσίας εἰς φθορὰν ἀδιάβλητος μεταποίησις. Δύο γὰρ ἀμαρτίαι γεγονάναι ἐν τῷ προπάτορι κατὰ τὴν παράθεσιν τῆς θείας ἐντολῆς· ἡ μὲν, διαβεβλημένη· ἡ δὲ, ἀδιάβλητος, αἰτίαν ἔχουσα τὴν διαβεβλημένην. Καὶ ἡ μὲν, προαιρέσεως ἐκουσίως ἀποθεμένης τὸ ἀγαθόν· ἡ δὲ, φύσεως ἀκουσίως διὰ τὴν προαίρεσιν ἀποθεμένης τὴν ἀθανασίαν (2). Ταύτην οὖν τὴν διάλληλον φθορὰν τε καὶ ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ θεὸς διορθούμενος, ὁλόκληρον τὴν φύσιν λαβὼν (3), εἶχε καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ληφθείσῃ φύσει τὸ παθητόν, τῇ κατὰ προαίρεσιν ἀφθαρσίᾳ κοσμούμενον· καὶ γέγονε φύσει μὲν διὰ τὸ παθητόν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτία, μὴ γνοῦς δὲ τὴν γνωμικὴν ἀμαρτίαν, διὰ τὴν ἀτρεψίαν τῆς προαιρέσεως· τὸ δὲ παθητόν τῆς φύσεως διὰ τὴν ἀφθαρσίαν τῆς διορθώσεως· τὸ τέλος τοῦ παθητοῦ τῆς φύσεως, φημί δὲ τὸν θάνατον (4), τῆς κατὰ φύσιν πρὸς ἀφθαρσίαν μεταποιήσεως ἀρχὴν ποιησάμενος· καὶ γέγονεν ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου τραπέντος ἐκουσίως ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν προαίρεσιν εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ τῆς φύσεως ἐξ ἀφθαρσίας εἰς φθορὰν μεταποίησις· οὕτως δι' ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ τραπέν-

¹ II Cor. v, 21.

A Scripturæ sensorum ac conceptuum fontem stare. Atque hæc de his etiam hæcenus.

SCHOLIUM.

1. Puteus Jacob, Scriptura est; aqua, quæ in Scripturæ scientia est; profunditas, implexorum Scripturæ sensorum, qua se quis non facile expediat, positio. Haustrum, divinarum Scripturarum disciplina, quam non habebat Dominus, qui ipse per se Sermo erat, quique non disciplinæ cultu et exercitatione partam scientiam fidelibus præbeat, sed quæ ex gratia spiritali est; perennem sapientiam ac nunquam desinentem dignis tribuat. Haustrum enim, id est, disciplina, parte minima scientiæ arrepta, totum dimittit quod nulla ratio comprehendat. Quæ autem per gratiæ munus scientia est, totam, quanta hominibus concessa est, sine etiam exercitatione, pro eo ac usus postulat, varie scaturientem sapientiam habet.

QUÆSTIO XLII.

Quonam modo, nos quidem peccatum facere dicimur ac nosse: Dominus autem factus quidem peccatum esse dicitur, non autem ipsum nosse? Qui vero non etiam gravius fieri peccatum nec tamen nosse, quam facere et nosse? « Eum enim, inquit, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. »

Responsio.

Corrupta prius Adami naturalis rationis voluntas una secum naturam corruptit, amissa impatibilitatis gratia, ortumque peccatum est: primum quidem prorsusque vituperabile, voluntatis a bono ad pravitatem vitiumque prolapsio; alterum vero, primi illius proles, inculpata naturæ ex incorruptione ad corruptionem transmutatio. Duplex enim peccatum existit in primo parente, quo divinum mandatum transgressus est: alterum vituperabile; alterum, omni carens vituperio, causam habens peccatum illud quod vituperio hæret. Atque alterum quidem voluntatis est, amisso sponte quod bonum honestumque est; alterum naturæ, amissa invite, per voluntatis labem, immortalitate. Hanc igitur aliam ex alia naturæ corruptionem ⁹⁵ deteriorique sorte immutationem ut emendaret Dominus ac Deus noster, assumpta integra natura, ipse quoque in ea assumpta patiendi vim mortisque habuit, cui liberæ incorruptio voluntatis decorem præstaret. Factusque est, natura quidem ob eam patiendi vim, pro nobis peccatum, cum per voluntatis invertibilitatem, quod animi sententia peccatum est, nesciret; sed qui naturæ vim patiendi (corruptionis scilicet labem) per voluntatis incorruptionem curaret: nempe naturæ vis patiendi finem (mortem nimirum) naturæ ad incorruptionem transmutationis initium faciens. Factaque est, sicut per unum hominem a bona sponte mutatum volun-

περὶ τῶν ὄντων θεόθεν χάριτος. Τὸ δὲ, *Kaì rún*, A *μηπως ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα*, τὴν κατὰ τὴν πράξιν, ὡς οἶμαι, τῶν ἀμίκτων προνοητικῶς ποιεῖται διαίρεσιν (5)· ἵνα μὴ ἀθάνατον γένηται τὸ κακὸν τῆ μετοχῆ τοῦ καλοῦ συντηρούμενον. Ἄμικτον γὰρ εἶναι βούλεται περὶ τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν σχέσιν τῶν ἀντικειμένων τὴν γνῶσιν, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ὅτι πρὸς τὴν ἔσχεν περὶ θεότητος ἔνοιαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου διδαχθεὶς ὁ Ἄδὰμ, διαλέγεται πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός.

β'. Ὁ τὸ ψεῦδος ἀγαπῶν, αὐτῷ παραδίδοται πρὸς ἀπώλειαν, ἵνα γνῶ πάσχων, ὅπερ ἐκὼν περιεῖπεν, B *καὶ μάθη κατὰ τὴν πείραν γενόμενος, ὡς ἐλάνθανεν ἀντὶ ζωῆς περιπτυσσόμενος θάνατον.*

γ'. Ὅτι μόνον ἔχει τοῦ καλοῦ τὴν γνῶσιν ὁ Θεός, ὡς καὶ τοῦ καλοῦ φύσις τε καὶ γνῶσις ὑπάρχων· τοῦ δὲ κακοῦ τὴν ἀγνοίαν, ὡς τὴν αὐτοῦ ἔχων ἀδυναμίαν. Ὡν γὰρ ἔχει τὴν δύναμιν φυσικῶς, τούτων οὐσιωδῶς κέκτηται γνῶσιν· ὅτι κατὰ πάθος παρὰ φύσιν ἐπιτυμβαίνουσα, ἀλλ' οὐ κατὰ δύναμιν φυσικὴν, τοῖς λογικοῖς ἐνθεωρεῖται κακία.

δ'. Ἄναμέρος, φησὶν, ἡ τῶν ἀντικειμένων γνῶσις ἐν τοῖς δεκτικοῖς θεωρεῖσθαι πέφυκε.

ε'. Ὁ πείσας τὸ συνεῖδῃς ὡς φύσει καλὸν πραττόμενον ἔχειν τὸ κακίστον, οὗτος χειρὸς δίκην τῆς ψυχῆς ἐκτείνας τὸ πρακτικόν, ἐλάβεν ψεκτῶς τοῦ C *ξύλου τῆς ζωῆς, ἀθάνατον ἡγησάμενος φύσει τὸ κακίστον.* Διόπερ τὴν κατὰ τὸ συνεῖδῃς τοῦ κακοῦ διαβολὴν τῷ ἀνθρώπῳ φυσικῶς ἐνθέμενος ὁ Θεός, διέκρινεν αὐτὸν τῆς ζωῆς κακὸν τῆ προαιρέσει γενόμενον· ἵνα μὴ, τὸ κακὸν πράττων, δύνηται πείσαι τὴν ἰδίαν συνείδησιν, ὅτι φύσει καλὸν ὑπάρχει τὸ κακίστον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ'.

Τι σημαίνει τὸ ἐν τῷ Λευιτικῷ στηθύνιον τοῦ ἐπιθέματος, καὶ ὁ βραχίον τοῦ ἀφαιρέματος, εἰς τιμὴν Θεοῦ τοῖς ἱερεῦσιν ἀφιερούμενος;

Ἀπόκρισις.

Οἶμαι τὴν ἀμείνω καὶ ὑψηλὴν θεωρίαν δηλοῦσθαι διὰ τοῦ στηθύνιου, καὶ τὴν πράξιν διὰ τοῦ βραχίονος (1)· ἦγουν τοῦ διανοητικοῦ τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἢ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετὴν· ὡς τῆς μὲν γνώσεως αὐτῷ προσαγωγῆς ἀμέσως τὸν νοῦν τῷ Θεῷ· τῆς ἀρετῆς δὲ κατὰ τὴν πράξιν, πάσης αὐτὸν ἀφαιρουμένης τῆς τῶν ὄντων γενέσεως (α)· ὅπερ ἱερεῦσιν ἀφώρισεν ὁ Λόγος, τοῖς μόνον τὸν Θεὸν διὰ πάντων κεκτημένοις κληρονομίαν, καὶ μηδὲν τὸ σύνολον κεκτημένοις ἐπίγειον.

Ἡ πάλιν, ἐπειδὴ τὰς ἄλλων καρδίας διὰ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας, οἱ γνῶσει καὶ ἀρετῇ διόλου ποιωθέντες τῷ πνεύματι, εὐσεβείας καὶ πίστεως ποιοῦνται

¹⁰ Levit. vii, 5 seqq.

(a) Al. γνώσεως. num σχέσεως. Utrumque jungit, quæ 47.

quæ ad rerum intelligentiam tibi cœlitus præstatur, aliquid **IOI** impartire. Illud vero : *Nunc ergo, ne forte extendat manum suam etumat de ligno vite, et vivet in æternum*, eorum puto, quæ sunt impermixta, exercitum Providentiæ rationibus divisioneant facit, ne malum, boni fultum consortio immortale consisteret. Vult enim homini s Conditor, ut impermixta penes eundem hominem secundum habitudinem sit contrariorum scientia.

SCHOLIA.

1. Loquitur Deus cum Adamo, pro eo, ac ille a diabolo de deitate doctus sentiebat.

2. Qui mendacium diligit, illi traditur ad interitum, ut mali periculo cognoscat, quod sponte coluit; ac per experientiam, mortem se pro vita imprudentem amplexum esse, discat.

3. Solam Deus habet boni scientiam, ut qui boni et natura sit et scientia : mali autem ignorantiam habet, ut qui nec ejus habeat potentiam. Quorum enim naturaliter potentiam habet, eorum essentialiter habet scientiam. Malum enim inolescente vitio contra naturam intelligitur accidere utentibus ratione, non iis per potentiam naturalem inesse.

4. Contrariorum scientia partibus iis inesse intelligitur, qui illius capaces sunt.

5. Qui conscientie persuasit, ut quod pessimum agitur, tanquam natura bonum existimet, velut manum, animi vim agendi, extendens, castigando ausu sumpsit de ligno vite, immortale natura id existimans, quod pessimum est. Idcirco indito Deus natura homini ut conscientia duce malum accuset, a vita sejunxit, qui voluntate malus factus esset; ne, dum malum agit, conscientie sue possit persuadere, quod pessimum est, bonum natura esse

QUESTIO XLV.

Quid sibi vult in Levitico ¹⁹ pectusculum elevationis, et armus separationis, in Dei honorem sacerdotibus addictus?

Responsio.

Existimo per pectusculum præstantiorem sublimemque speculationem significari; per armum autem, actionem, id est, intelligentis animi habitum et operationem, aut scientiam et virtutem, quod nimirum scientia mentem ipsi Deo immediate adhibeat : virtus vero per actionem ab omni rerum procreatione ipsam removeat. Hæc Scriptura sacerdotibus addixit, qui solum Deum in omnibus nacti hæreditatem, nihil prorsus terrenum possideant. :

Aut rursus, quod ii qui scientia et virtute undequaque spiritu imbuti sunt, aliorum animos per sermonem doctrinamque pietatis ac fidei capaces

efficiant; eorumque actionis habitam ac potentiam a terrenis studiis pro natura **102** corruptibilis more avocantes, ad incorruptibilem honorum natura superiorum actum transferant; merito eorum que in Dei victimam offeruntur, pectusculum elevationis (eorum scilicet cor, qui offeruntur) eorundemque armum (id est actionem) Scriptura sacerdotibus addicenda præcepit

SCHOLIA.

1. Pectusculum, speculationis; armus, actionis figuram gerit. Speculatio enim, facultatis intelligendi habitus: actio vero, operatio existit. Quibus ambobus veri sacerdotii ratio expressa consistit.

2. Qui pietatis doctrina aliorum corda Deo sacrificat, quibus affine quid pectusculum est; eorumque agendi vim, quam armus refert, mandata exsequendo separat; sacerdos effectus est, qui ab iis qui seipsos Deo victimam offerunt, pectusculum armumque sumat.

QUESTIO XLVI.

Quid speculum inter et ænigma refert?

Responsio.

Speculum, ut de facite paucisque dicam, conscientia est, omnium actionis cultu formam habens bonorum; qua qui mundo est corde, comparatus est ut videat Deum: sive, actionis habitus omnium inter se uniformiter, tanquam divinam faciem, virtutum compositionem complectens. Ænigma vero, scientia est, plena divinarum sermonum, quoad naturam licet, speculationis complexione, mentis cogitatu superiorem representationem habens. Omninoque speculum, habitus est, exemplarem virtutum dignis manifestandam formam subostendens. Futurum enim studentis actioni philosophiæ finem, ea excultis, rudi speculum conspectu ostendit. Ænigma vero, originalium rationum scientiæ rerum quæ mente intelliguntur, prope specimen est.

Omnis ergo præsentis vitæ justitia, futura illi comparata, speculi rationem habet, rerum primarum simulacrum, non res ipsas per speciem vere existentes, habens. Omnisque hic excelsarum rerum scientia, si cum futura conferatur, ænigma est, exilem quamdam veritatis speciem, non ipsam vere existentem, in futurum detegendam, veritatem habens. Quia enim divina, virtute continentur et scientia, speculum, virtutis exemplarium speciem habet: ænigma vero, scientiæ exemplarium **103** obscuram representationem. Hoc igitur speculum et ænigma differunt; quod speculum, futurum actionis cultu finem designat; ænigma vero, contemplationis obscure representat mysterium.

SCHOLIUM.

1. Speculum, bonorum actioni convenientium

²⁰ I Cor. xiii, 12.

Α δεκτικὰς· καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῶν ἔξιν καὶ δύναμιν ἀφαιρούμενοι, τῶν ἐπὶ τῇ φθαρτῇ φύσει σπουδασμάτων, πρὸς τὴν τοῦ ὑπὲρ φύσιν ἀφθάρτων ἐνεργεῖαν ἀγαθῶν μεταφέρουσιν· εἰκότως τῶν προσαγομένων εἰς θυσίαν Θεοῦ τὸ στηθύνιον τοῦ ἐπιθέματος, τοῦτο ἐστὶ τῶν προσαγομένων τὴν καρδίαν· καὶ τὸν βραχίονα, τῶν αὐτῶν δηλονότι τὴν πράξιν, προσέταξεν ἀφιερῶσθαι τοῖς ἱερεῦσιν ὁ Λόγος (2).

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Θεωρίας μὲν τὸ στηθύνιον, πράξεως δὲ ὁ βραχίων σύμβολον. Ἐξίς γὰρ τοῦ διανοητικοῦ πέφυκεν ὑπάρχειν ἡ θεωρία, καὶ ἡ πράξις ἐνεργεῖα. Δι' ἀμφοτέρων δὲ τούτων ἡ ἀληθὴς ἱερωσύνη χαρακτηρίζεται.

Β β'. Ὁ ἱερουργῶν τῷ Θεῷ δι' εὐσεβοῦς λόγου τὰς ἄλλων καρδίας, αἷς ἀναλογεῖ τὸ στηθύνιον· καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἣ ἀναλογεῖ ὁ βραχίον, ἀφορίζων ταῖς ἐνεργεῖαις τῶν ἐντολῶν, γέγονεν ἱερεὺς λαμβάνων παρὰ τῶν ἑαυτοῦς θυσίαν τῷ Θεῷ προσαγόντων, τὸ στηθός καὶ τὸν βραχίονα.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΓ'.

Τίς ἡ διαφορὰ τοῦ ἐσόπτρου πρὸς τὸ αἶνιγμα;

Ἀπόκρισις.

Τὸ μὲν ἔσοπτρον ἐστὶν, ὡς ἐν ὄρῳ φάναι, συνείδησις τὴν τῶν κατὰ πράξιν ἀνελλιπῶς πάντων ἀγαθῶν ἔχουσα μορφήν· δι' ἧς ὁ καθαρὸς τὴν διάνοιαν πέφυκεν ὄραϊν τὸν Θεόν· ἢ, ἔξίς πρακτικῆς τὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν εἰς ἀλλήλας ἐνοειδῶς καθάπερ πρόσωπον θεῶν περιγράφουσα σύνθεσις. Τὸ δὲ αἶνιγμα, γινώσις ἐστὶ διὰ τῆς κατὰ θεωρίαν παντελοῦς τῶν θείων λόγων ἐφικτῆς τῇ φύσει περιοχῆς, τὴν τῶν ὑπὲρ νόησιν ἔμφασιν ἔχουσα. Καὶ ἀπλῶς ἔσοπτρον ἐστὶν (1), ἔξίς ἐνδεικτικῆς τῆς μελλούσης τῶν ἀρετῶν ἐμφανισθῆναι τοῖς ἀξίοις πρωτοτύπου μορφῆς. Τὸ γὰρ ἐσόμενον τέλος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας παραδηλοῖ ταῖς ἔχουσι, τὸ ἔσοπτρον· τὸ αἶνιγμα δὲ, τῆς τῶν νοουμένων περι γινώσιν ἀρχετύπιας ἐστὶν ἐνδειξις.

Πᾶσα τοίνυν ἐνταῦθα δικαιοσύνη, συγκρινομένη πρὸς τὴν μέλλουσαν, ἐσόπτρου λόγον ἐπέχει, τὴν τῶν ἀρχετύπων πραγμάτων εἰκόνα, οὐκ αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα κατ' εἶδος ὑφιστάμενα ἔχουσα. Καὶ πᾶσα γινώσις ἐνταῦθα τῶν ὑψηλῶν, συγκρινομένη πρὸς τὴν μέλλουσαν, αἶνιγμά ἐστὶν, ἔμφασιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐκ αὐτὴν ὑφισταμένην ἔχουσα τὴν φανήσεσθαι μέλλουσαν ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρετῆ καὶ γινώσις τὰ θεῖα συνέχεται, τῶν κατ' ἀρετὴν πρωτοτύπων ἐστὶν ἐνδεικτικὸν τὸ ἔσοπτρον, καὶ τῶν κατὰ γινώσιν ἀρχετύπων ἐμφατικὸν ὑπάρχει τὸ αἶνιγμα. Ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν τὸ ἔσοπτρον πρὸς τὸ αἶνιγμα· καθότι τὸ μὲν ἔσοπτρον πρακτικῆς μηνύει τέλος ἐσόμενον· τὸ δὲ αἶνιγμα, θεωρητικῆς ἐμφαίνει μυστήριον.

ΣΧΟΛΙΟΝ.

α'. Ὅτι τὸ μὲν ἔσοπτρον τῶν τῆς πρακτικῆς προς-

φῶν ἀγαθῶν ἐστὶν ἐμπατικόν· τὸ δὲ αἴνιγμα, τῶν ἐπὶ τῇ γνώσει μελλόντων μυστηρίων ἐστὶν ἐνδεικτικόν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΖ'

Τι ἐστὶ, « Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, » καὶ τὰ ἐξῆς; Τίς ἡ ἐρημος, καὶ τίς ἐνταῦθα ἡ ὁδὸς Κυρίου, καὶ τίς ἡ ἐτοιμασία αὐτῆς; Τίνες τε αἱ τρίβοι αὐτοῦ, καὶ τί τὸ εὐθῆναι αὐτάς; Τίνες αἱ φάραγγες, καὶ τί σημαίνει τὸ, « Πληρωθήσεται πᾶσα φάραγξ; » Τίνα τὰ ὄρη, καὶ οἱ βουνοί; καὶ τίς ἡ τοῦτων ταπεινώσις; Τίνα τὰ σκολιὰ, καὶ πῶς ἔσται εἰς εὐθεΐαν; Τίνες αἱ τραχεΐαι, καὶ πῶς ἔσονται εἰς ὁδοὺς λείας; Καὶ τί τὸ μετὰ ταῦτα πάντα, « Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ; »

Ἀποκρίσις.

Φωνὴ τοῦ ἐξ ἀρχῆς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ φύσει λέγω τῶν ἀνθρώπων, ἢ τῷ κόσμῳ τούτῳ, Θεοῦ Λόγου, προδήλως ἐστὶ πᾶς ἄγιος, εἴτε κατὰ τὸν Ἄβελ ὁρθῶς προσφέρων ἐξ εἰλικρινείας ἐστεατωμένα ταῖς ἀρεταῖς τὰ τῆς ψυχῆς πρῶτα τῆς θεωρίας κινήματα (1)· εἴτε κατὰ τὸν Ἐνὼς ἐλπιδί πίστεως βεβαίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιδραξάμενος (2)· ὑπὲρ ὧν ἠλπίσεν εὐτονον ἐκτίσατο τὴν ἐπίκλησιν· εἴτε κατὰ τὸν Ἐνώχ (3), διὰ πάσης εὐαρεστίας ἀρετῆς, τῆς τῶν ὄντων σχέσεώς τε καὶ γνώσεως τὸν νοῦν παντελῶς ἀπάρας, πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἀσχετῶς αἰτίαν μετέθηκεν· εἴτε κατὰ τὸν Νῶε (4), πιστεὶ θεωρήσας τὰ μέλλοντα τῆς θείας κρίσεως εἶδη, κατεσκεύασεν ἑαυτῷ κιβωτοῦ δίκην, τὴν βυομένην αὐτὸν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς πανταχόθεν ἡσφαλισμένην τῷ θεῷ φόβῳ πολιτείαν καὶ ἄσκησιν· εἴτε κατὰ τὸν Ἀβραάμ, καθαρῶς πίστεως ὀφθαλμῶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἰδὼν τὴν εὐπρέπειαν, ὑπήκουσε, γῆς καὶ συγγενείας καὶ οἴκου πατρικοῦ προθύμως ἐξελθεῖν· καταλιπὼν τὴν πρὸς σάρκα καὶ αἰσθησίν καὶ αἰσθητὰ, σχέσιν τε καὶ προσπάθειαν (5)· καὶ φύσεως ἐν καιρῶ πειρασμῶν καὶ ἀγώνων ὑψηλότερος ὢν, προτιμήσας τὴν αἰτίαν τῆς φύσεως, ὡς τοῦ Ἰσαὰκ τὸν Θεόν, ὁ μέγας Ἀβραάμ· εἴτε κατὰ τὸν Ἰσαὰκ, δι' ἄκραν ἀπάθειαν καὶ τὴν περὶ θεωρίαν καλὴν τῆς ψυχῆς ἀπληστίαν, ἀμετάβατον ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἔσχε (6), καὶ πολεμούμενος ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως· εἴτε κατὰ τὸν Ἰακώβ, τῆς τῶν ὕλικῶν δασύτητός τε καὶ τῆς περὶ αὐτὰ συγχύσεως τὸν νοῦν ἀποκαθάρας, κατέστησε λεῖον· καὶ τῇ τῶν ἐριφειῶν ἐπιθέσει δερμάτων, τῇ περὶ τὴν σάρκα λέγω τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τραχύτητι, τὴν κατὰ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ κομισάμενος δύναμιν· φόβῳ τε τῆς τῶν παθῶν ἐπαναστάσεως, καὶ πόθῳ τῆς κατὰ πείραν ὑψηλοτέρας μαθήσεως, μεταβάς [Ἄλ. καταβάς] εἰς Χαρβάν, τὴν φυσικὴν φημι θεωρίαν, ἐξ ἧς λαθῶν διὰ πόνων πρακτικῶν πᾶσαν τοῦ φαινομένου κόσμου τὴν πνευματικὴν ἐπιστήμην, ἐν διαφόροις συλλεγείσαν λογισμοῖς τε καὶ νοήμασιν,

¹¹ Isa. xl, 5; Luc. iii, 4. ²² Gen. iv, 4. ²³ ibid. 26. ²⁴ Gen. v, 22. ²⁵ Gen. vi, 8. ²⁶ Gen. xii, 1; xii, 2. ²⁷ Gen. xxvi, 1 seqq.

A specimen habet : ænigma vero, mysteriorum in scientia futurorum designationem.

QUÆSTIO XLVII.

Quid est, « Vox clamantis in deserto, » et quæ sequuntur? Quod desertum, ac quænam hic Domini vox, quæve ejus præparatio? Quænam ejus semitæ? quidve rectas eas facere? quænam valles; quidve significat quod sic dicitur, « Omnis vallis implebitur? » Quinam montes et colles, et quæ horum humiliatio? Quænam prava, et quomodo erunt in viam rectam? quænam viæ asperæ, et quomodo erunt in vias planas? Quid denique quod post hæc omnia additur, « Et videbit omnis caro Salutare Dei? »

B

Responsio.

Vox clamantis a principio in deserto (in natura scilicet hominum, aut mundo isto) Dei Verbi, omnis palam sanctus est, sive Abelis more, sincero animo pingues virtutibus mentis primos contemplationis motus rite offerat²²; sive ut Enos, firma fidei spe apprehensis futuris bonis, eo quod speravit, intentam invocandi vim nactus est²³; sive ut Enoch, omni virtutis cultu præbatus, a rerum prorsus necessitudine ac cognitione sublatus animum, ad ipsum libere omni cogitatu superiorem auctorem transtulit²⁴; sive Noemi more, fide contemplatus divini judicii genera, instar arcæ, undique communitam divino timore disciplinam ac vitæ cultum, a futura ira liberantem, sibi ipse fabricatus est²⁵; sive, ut Abraham, mundo fidei oculo futurorum honorum contuitus decorem, obaudivit ut prompto animo, e terra et cognatione domoque paterna exiret, omni ad carnem sensumque, ac ea quæ in sensum cadunt, affectione ac libidine relicta, necnon natura, tentationum ac certaminum tempore superior elucens, eum qui auctor sit naturæ præhabens; haud secus ac **104** magnus Abraham, charo pignori Isaaco Deum prætulit²⁶. Sive ut idem Isaacus, ob summam imperturbati animi tranquillitatem, ac pulchram contemplandi studio insatiabilis animi aviditatem, immotum a veritate, tametsi malignis spiritibus bello infensus, virtutis ac scientiæ habitum habuit²⁷; sive ut Jacob, a terrenorum constipatione, ac quæ circa illam contingit, confusione emundato animo, lenis fuit; hædinisque impositis pellibus (vitæ scilicet religiosi moribus institutæ atterenda carne asperitate) adversus carnis sensum a Deo vim est consecutus; metuque insurgentium perturbationum, ac sublimioris experiendæ disciplinæ desiderio, in Charram commigravit (naturalem scilicet speculationem), unde actionis laboribus omni mundi oculis conspicui spirituali accepta scientia, in diversis rationibus sensisque ac conceptibus collecta, in patriam suamque regionem reversus est : ad eorum

Advent.
Santi 7
OT.

Passi-
vnt. unpt.

Jaist

scilicet quæ sola mente percipiuntur, scientiam; A
secum adducens tanquam uxores et ancillas, quos
comparavit actionis pariter ac contemplationis firmos
habitus ac operationes; quosque ex illis suscepit
liberos, quicumque tandem ii liberi sint ²⁸.
Omninoque (ne plus justo, dum singulorum gesta
percurro, orationem protraham) quisque sanctus,
qua ratione vitam instituit, ut qui Verbum proprias
reliquis hominibus voluntates occlamans nactus
sit, Verbi vox palam existit, ac præcursor, pro
ejus justitiæ atque fidei ratione, qua effulsit.

Sanctus
Præ omnibus autem Verbi vox ac præcursor magnus
Joannes, verique Dei adventus absque figuris
atque symbolis nuntiator et præco, indexque nec-
scientibus ac commonstrator; qui nimirum ipsum B
qui tollit peccatum mundi ²⁹ palam ostenderit,
suumque ministerium ac operam ad esplendorum
sacramentorum dispensationem baptismi ritu con-
tulerit. Quia vero ob divitiis gratiæ, quæcunque
vel minima syllaba, ad eorum utilitatem qui virtutis
ac scientiæ desiderio tenentur, multifariam accipi
potest; age, etiam alio sensu, quæ proposita
sunt, pro virili nostra expendamus.

Desertum itaque, uti dicebam, hominum natura
est, ac mundus iste, necnon uniuscujusque anima,
ob eam **105** quæ ex antiqua transgressione inolevit,
honorum infecunditatem. Vox autem clamantis
Verbi seu Rationis, conscientiæ sensus est, pro
his quæ quisque delicta commisit; ut quæ in cordis
occulto parandam viam Domini clamet. Clara autem
ac manifesta diviniæ viæ præparatio est, morum
cogitationumque in melius mutatio ac emendatio,
et a prioribus inquinamentis emundatio. Viaque
pulchra ac inelyta, quæ virtute agitur, existit vita;
in qua ut via, salutis cursum in singulis Verbum
conficit, per fidem inhabitans, variisque virtutis ac
scientiæ scitis decretisque inambulans ³⁰. Verbi
autem semitæ sunt, diversi virtutum modi, vitæque
pie ac religiose institutiæ diversa disciplina, id est,
divinis nitentia rationibus studia; quas ii rectas faciunt,
qui nec gloriæ causa, nec occasione avaritiæ, nec
adulandi animo ac aliis placendi, ostentationisque
jactantia, virtutem, aut divinarum studium D
Scripturarum propense colunt; sed omnia propter
Deum, tum faciunt, tum dicunt ac cogitant, animo
que intelligunt. Non enim Verbum in semitis
non rectis solet immorari; vel si in quibusdam paratam
viam invenerit. Ut sub exemplo loquar, jejuna
quis, eaque victus ratione abstinet, qua libidini
atque vitii soleat fomentum impendi; aliaque præstat
in eum conducentia finem, ut ab eis possit liberari:
is, sic nuncupatam viam præparavit. Verum qui,
inanis gloriæ, avaritiæ, aut adulationis causa,
vel ut hominum gratiam ineat, sive alio quodam
proposito fine, non ut Deo probetur ac se ei

ἐπανηλθεν εἰς τὴν γῆν τὴν πατρικὴν καὶ οἰκίαν,
φημι τὴν γνῶσιν τῶν νοητῶν, ἐπιφερόμενος καθάπερ
γυναῖκας καὶ παιδίσκας (7), τὰς ἐγγενομένας αὐτῷ
τῆς τε πρακτικῆς καὶ τῆς θεωρητικῆς παγίας ἐξείας
καὶ ἐνεργείας, καὶ τοὺς ἐκ τούτων αὐτῷ γεννηθέντας
υἱούς, οἵτινες οὗτοι τυγχάνουσι. Καὶ ἀπλῶς (ἵνα μὴ
πλέον τοῦ δέοντος ὁ λόγος μηκύνηται, τὸν ἐκάστου
βίον διεξιῶν), πᾶς ἅγιος διὰ τῆς οἰκείας ἀναστροφῆς,
ὡς ἐσχηκῶς βοῶντα τὸν λόγον τὰ οἰκεία τοῖς ἄλλοις
ἀνθρώποις θελήματα, φωνὴ τοῦ λόγου σαφῶς ὑπάρχει,
καὶ πρόδρομος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν
αὐτῷ δικαιοσύνης καὶ πίστεως.

Πάντων δὲ μάλιστα φωνὴ τοῦ λόγου καὶ πρόδρο-
μός ἐστιν Ἰωάννης ὁ μέγας, καὶ τῆς ἀνευ τύπων
καὶ συμβόλων ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ παρουσίας μηνυτῆς
τε καὶ κήρυξ, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἐμφανιστῆς· δε-
κνὺς ἀναφανδὸν τὸν αἶφροντα τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρ-
τιαν, καὶ πρὸς τὴν οἰκονομίαν εἰς τὴν τῶν μυστη-
ρίων ἐκπλήρωσιν κατὰ τὸ βάπτισμα συνεισφέρων
τὴν ἐαυτοῦ λειτουργίαν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὸν πλοῦτον
τῆς χάριτος, πολυτρόπως δύναται ληφθῆναι, πρὸς
ὀφέλειαν τῶν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως ἐφιεμένων,
πᾶσα συλλαβὴ, καὶ ἡ τυχούσα, τῆς θείας Γραφῆς·
φέρε, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, καὶ ἐτέρως τὰ προτεθέντα
θεωρήσωμεν.

Ἐρημος τοιγαροῦν, ὡς ἔφην, ἐστίν, ἡ τῶν ἀνθρώ-
πων φύσις, καὶ ὁ κόσμος οὗτος, καὶ πᾶσα καθέκαπτον
ψυχὴ, διὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἀρχαίας παραβά-
σεως τῶν ἀγαθῶν ἀκαρπία. Φωνὴ δὲ τοῦ βοῶντός
ἐστὶ λόγου, ἡ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἐκάστῳ
πλημμεληθεῖσι συναίσθησις· οἷον ἡ βοῶσα κατὰ τὸ
κρυπτὸν τῆς καρδίας, ἐτοιμάσαι τὴν ὁδὸν τοῦ Κυ-
ρίου· σαφῆς δὲ καὶ πρόδηλος ἐτοιμασία τῆς θείας
ὁδοῦ καθέστηκεν, ἡ τῶν τρόπων τε καὶ λογισμῶν
ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ καὶ διόρθωσις, καὶ ἡ τῶν
προτέρων κάθαρσις μολυσμῶν. Ὅδὸς δὲ καλὴ τε καὶ
ἐπίδοξος, ὁ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχει βίος· ἐν ᾧ καθά-
περ ὁδῷ τὸν ἐν ἐκάστῳ ποιεῖται τῆς σωτηρίας δρό-
μον ὁ λόγος, ἐνοικῶν τε διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐμπε-
ριπατῶν τοῖς κατ' ἀρετὴν τε καὶ γνῶσιν διαφόροις
θεσμοῖς τε καὶ δόγμασι. Τρίβοι δὲ τοῦ λόγου εἰσὶν,
οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν, καὶ ἡ τοῦ κατὰ Θεὸν
βίου διάφορος ἀγωγὴ, ἤγουν τὰ κατὰ Θεὸν ἐπιτηδεύ-
ματα· ἄς εὐθύνουσιν οἱ μῆτε δόξης ἕνεκα, μῆτε προ-
φάσει πλεονεξίας, μῆτε κολακείας χάριν καὶ ἀνθρω-
παρασκευίας καὶ ἐπιδείξεως, τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν μελέ-
την τῶν θείων λόγων μετελθεῖν ἐπιτηδεύοντες, ἀλλὰ
πάντα διὰ τὸν Θεὸν καὶ ποιῶντες καὶ λέγοντες καὶ
διανοοῦμενοι. Τρίβοις γὰρ οὐκ εὐθείαις ὁ θεὸς οὐ
πέφυκεν ἐμφιλοχωρεῖν λόγος, κἂν εὖρη τὴν ὁδὸν
ἔν τισιν ἔτοιμον. Οἷόν τι λέγω· Νηστεύει τις, καὶ
ἀπέχεται τῆς ἐξαπτικῆς τῶν παθῶν διαίτης· τὰ ἄλλα
τε ποιεῖ, ὅσα πρὸς ἀπαλλαγὴν κακίας συμβάλλεσθαι
δύναται. Τὴν λεγομένην ὁδὸν οὗτος ἠτοίμασε, κeno-
δοξίας δὲ, ἢ πλεονεξίας, ἢ κολακείας, ἢ ἀνθρωπαρε-
σκευίας, ἢ ἄλλης τινὸς ἕνεκεν αἰτίας, δίχα τῆς θείας
εὐαρεστήσεως, τοὺς τοιοῦτους ἐπιτηδεύει τρόπους,

²⁸ Gen. xvii, 51. ²⁹ Joan. i, 26. ³⁰ Levit. xxvi, 41; II Cor. vi, 16.

οὗτος εὐθείας οὐκ ἐποίησε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ· καὶ τὸν μὲν τῆς ἐτοιμασίας τῆς ὁδοῦ πόνον ὑπέμεινε, τὸν δὲ Θεὸν οὐκ ἔσχε ταῖς αὐτοῦ τρίβους ἐμπεριπατοῦντα. Ὁδὸς οὖν τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ ἀρετὴ· εὐθεία δὲ τρίβος, ἡ κατ' ἀρετὴν ὑπάρχει ὁρθὸς τρόπος καὶ ἀδολος.

Ἡᾶσα γὰρ αὖτε πληρωθήσεται· τῶν ἐτοιμασμένων δηλονότι καλῶς τὴν ὁδὸν Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιησαμένων τὰς αὐτοῦ τρίβους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ πάντων· οὔτε γὰρ τῶν μὴ ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ. Φάραξ δὲ ἐστὶν, ἡ τοῦ καθ' ἕκαστον σάρξ, ἡ τῷ πολλῷ βεῦματι τῶν παθῶν ἐγχαραδρωθεῖσα, καὶ τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν κατὰ τὸν συνδήσαντα Θεοῦ νόμον πνευματικὴν διατηθεῖσα συνέχειαν τεῖκαλ συνάφειαν. Δυνατὸν δὲ καὶ τὴν ψυχὴν φάραγμα νοηθῆναι· (8), τῷ π. λλῷ χειμῶνι τῆς κακίας κοιλανθεῖσαν, καὶ τῆς ἐν πνεύματι καλῆς ὁμαλότητος διὰ τῆς κακίας τὸ κάλλος ἀποθεμένην. Ἡᾶσα τοίνυν φάραξ, ἤγουν σὰρξ καὶ ψυχὴ τῶν ἐτοιμασάντων τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ, πληρωθήσεται διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παθῶν, τῶν ποιούντων αὐταίς φαραγγῶν δίχην τὴν ἀνωμαλίαν· καὶ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπαγωγῆς ἀπολαβοῦσα τὴν φυσικὴν ἐπιφάνειαν, ὁμαλιθεῖσαν τῷ πνεύματι.

Καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται. Ταῖς φάραξιν, ὡς εἶποι, μάλιστα πεφύκασι πως συνίστασθαι τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοί. Ὅρος ἐστὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· βουνὸς δὲ, πᾶσα κακία καταπανισταμένη τῆς ἀρετῆς· ἤγουν ὄρη μὲν εἰσι τὰ ἐνεργητικὰ τῆς ἀγνωσίας πνεύματα· βουνοὶ δὲ, τὰ ποιητικὰ τῆς κακίας· ὀπηγίκα προδήλως πᾶσα φάραξ, ἤγουν σὰρξ ἢ ψυχὴ τῶν ἐτοιμασάντων, ὡς εἶπον, τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιησάντων τὰς τρίβους αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ περιπατοῦντος ἐν αὐτοῖς διὰ τῶν ἐντολῶν Θεοῦ Λόγου παρουσίας, πληρωθῆ γνώσεως καὶ ἀρετῆς· πάντα τὰ τῆς ψευδωδίου γνώσεως, καὶ τὰ τῆς κακίας πνεύματα ταπεινοῦται, κατοῦντο; αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ ὑποτάσσοντο, καὶ τὸ ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πονηρὸν κράτος καταβάλλοντο, καὶ ὅλον τὸ μέγεθος καὶ ὕψος τῶν ὄρων καὶ τῶν βουνῶν κατασκάπτοντο (9), καὶ εἰς τὴν τῶν φαραγγῶν ἄγοντος ἀναπλήρωσιν. Τῷ ὄντι γὰρ, εἰ πάντα λήψεται τις διὰ τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως, ὅσα παρὰ τῆς φύσεως λαβόντες οἱ δαίμονες, τὴν περὶ φύσιν ἀγνωσίαν τε καὶ κακίαν ἐδημιούργησαν· οὐδαμῶς ὑποστήσεται καθ' ὅλον δὴποτε τρόπον ἀγνωσίας ἢ κακίας ὕψος· ὡσπερ οὐδὲ ὄρος ἢ βουνὸς τῶν αἰσθητῶς φαινομένων, εἰ μηχανῆ τις ἦν τοῖς ἀνθρώποις αὐτὰ μὲν κατασκάψαι τὰ ὄρη, καὶ τοὺς βουνούς καὶ τὰς φάραγας ἀναπληρῶσαι.

Ταπεινώσις οὖν ἐστὶ τῶν νοητῶν καὶ πονηρῶν ὄρων καὶ βουνῶν, ἢ τῆς σαρκὸς τε καὶ τῶν τῆς ψυχῆς πρὸς ἑαυτὰς τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων ἀποκατάστασις· καθ' ἣν φυσικῶς εὐβηγούμενος τῷ πλούτῳ

A placitum reddat, eam disciplinam colit; is, rectas Domini vias non fecit: ac viæ quidem parandæ laborem desudavit, Deum tamen in semitis suis ambulantiem non habuit. Via ergo Domini virtus est; recta vero semita, rectus virtutis et sine dolo exstitit modus.

Omnis vallis implebitur; eorum scilicet qui viam Domini rite paraverint, ac ejus semitas rectas fecerint. Non enim quovis modo, neque omnium: neque enim eorum qui non paraverunt viam Domini, nec ejus semitas rectas fecerunt. Vallis autem, uniuscujusque caro est, multo libidinum fluxu excavata ac salebrosa effecta, atque a spiritali cum anima continuitate ac cohesione ex Dei legis colligantis norma, 106 abscissa. Sed et animam, quin vallem intelligamus, nihil vctat, multis vitiorum imbribus cavatam, atque hinc pulchra illius plautiæ in spiritu decore amisso, salebrosam. Omnis igitur vallis, seu locus præruptus ac confractus (caro scilicet et anima, eorum qui paraverunt viam Domini, ac semitas ejus rectas fecerunt) implebitur, abjectione vitiorum ac perturbationum, quibus præcipientium more inæqualitas illa ac salebrositas iis conflatur; receptaque ascito virtutum cultu naturali superficie, spiritu complanata.

Et omnis mons et collis deprimetur. Solent maxime, ut videtur, montes et colles cum aditis consistere vallibus locisque hiantibus. Mons est, omnis altitudō attollens se adversus scientiam Dei⁹¹: collis vero, quidquid vitii adversus virtutem insurgit. Sive, montes spiritus sunt ignorantiaæ auctores; colles autem, vitii ac pravitate incitatores. Tum plane quando omnis vallis (id est caro vel anima, eorum, qui, ut dixi, viam Domini paraverunt, et rectas ejus semitas fecerunt, per ambulantis in eis Dei Verbi, mandatorum adimpletione adventum) implebitur scientia et virtute, omnes falsi nominis scientiaæ, ac nequitiaæ spiritus deprimuntur, ipso Dei Verbo calcante et subjiciente, ac nequissimam potestatem extollentem se adversus humanam naturam profligante ac collidente, velutque ingentes altasque montium ac collium moles effodiente, et ad valles præcipientiaque complenda D trahente. Sane enim, si cuncta quis Verbi potentia sumat ac rationis, quibus a natura corrasis demones, ignorantiam ac pravitatem in natura condiderunt, nusquam prorsus ullo modo ignorantiaæ ac pravitate celsitudo consistet: ut neque mons aut collis oculis conspicui, si qua mortalibus via ratioque suppeteret, qua illis effossis, cava loca ac salebrosa implerent.

Depressio igitur est spiritualium nequissimorumque montium atque collium, carnis pariter atque animæ naturalium ad seipsas virium restitutio; qua mens religiosa, virtutis ac scientiaæ opibus nra

⁹¹ II Cor. x, 4.

tuta locuples, æquali planoque itinere hæcæ seculum ambulans, ad senii expertem ac incorruptum intellectum sanctorumque virtutum mundum, festinato contendit; **107** nec voluntariis carnis affectibus, multiplices voluptatis anfractus seducta; nec iis quæ invitis accidunt, tentationibus ex dolore exasperata; carnis indulgentia, viam mandatorum tanquam arduam ac difficilem, ob virtutis laborum asperitatem detrectans.

Diriguntur autem prava, cum mens, membris corporis a vitis ac affectibus liberatis, id est, sensibus ac reliquis a libidinoso actu prohibitis, ex simplici naturæ ritu moveri ea docuerit. Asperæ autem tentationes quæ invitos petunt, erunt in vias planas, tum maxime, cum gaudens lætusque animus, in infirmitatibus et ærumnis ac necessitatibus sibi placet: per violentos labores ac cruciatus, omnem a se spontaneorum affectuum, seu libidinum dominatum excutiens. Qui enim veræ vite desiderio flagrat, quem non lateat omnem laborem (sive is sponte assumatur, sive invitis adhibeatur) voluptatis, quæ sit mortis parens, mortem fore, asperas omnes violentarum tentationum impressiones, hilaris lætusque patientiæ munere gaudens suscipiet; vias faciles ac planas ærumnas angustiasque efficiens, quæ ad supernæ vocationis palmam pie in eis divinum cursum instituentem, certo tramite transmittant.

Quisquis igitur multis tortuosam atque implexam voluptatem, omnibusque simul sensibus multimode implicatam continentis cultu dissolverit, prava in viam rectam fecit: qui vero arduam asperamque laborum impressionem, patienter ferendo calcaverit, asperas in vias planas fecit. Unde tanquam virtutis præmium, ac eorum quos illius causa tulit laborum, velut qui probe ac legitime certaverit, virtutisque desiderio voluptatem vicerit, ac scientiæ amore dolorem calcaverit, necnon utrisque divina strenue certamina gesserit, Dei Salutare videbit. Nam ait: *Et videbit omnis caro Salutare Dei* ³². Omnis caro, utique fidelis, juxta illud: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem* ³³; quæ nempe crediderit. Neque enim impiorum caro, siquidem vera illa Scripturæ sententia est: *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini* ³⁴; sed determinate, omnis caro quæ fidelis existit. Ex parte autem, id est, carne, totum Scriptura hominem significat, pro eo ac consuevit; velut clamet **108** « *Et videbit omnis homo Salutare Dei*. » Omnis homo, qui scilicet vocem clamantem in deserto audierit, ac juxta spiritalem nobis traditum sensum, viam Domini paraverit, ejusque semitas rectas fecerit, ac eversis spiritualibus et nequissimis montibus atque collibus, vallem eam (id est animam) impleverit, quæ sua caritate ac hiatis, divini transgressione mandati, iis quos dixi, pravis montibus ac collibus sublimitatem atque supercilium præbuit; nimirum quod illa

A τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ὁ φιλόθεος νοῦς, ἀμελλῶς διαπορεύεται τὸν αἰῶνα τοῦτον, καὶ πρὸς τὸν ἀγγήρω καὶ ἀφθαρτον προτροπάδην φέρεται κόσμον τῶν νοητῶν καὶ ἀγίων δυνάμεων. Μῆτε τοῖς ἐκουσίσι τῆς σαρκὸς πάθεσι διὰ τῆς πολυτρόπως σχολιασμένης πλανώμενος ἡδονῆς· μήτε τοῖς ἀκουσίσι πειρασμοῖς διὰ τῆς ἐδύνης τραχυνόμενος· ἐπὶ κατὰ τὴν σάρκα φειδοῦ, τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν ὡς δύσβατον διὰ τὴν τραχύτητα τῶν πόνων τῆς ἀρετῆς παραιτούμενος.

B Ἰούνηται μὲν οὖν τὰ σχολια, ἅταν ὁ νοῦς τὰ μέλη τοῦ σώματος τῶν παθῶν ἐλευθερώσας, ἤγουν τὰ αἰσθητήρια καὶ τὰ λοιπὰ τῆς καθ' ἡδονὴν ἐκκέφας ἐνεργείας (10), κατὰ τὸν ἀπλοῦν τῆς φύσεως λόγον αὐτὰ κινεῖσθαι διδάξειεν· αἱ δὲ τραχεῖαι (11), τουτέστιν αἱ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπιφοραὶ, ἔσονται εἰς ὁδοῦς λείας· ἅταν μάλιστα χαίρων καὶ εὐφραϊνόμενος ὁ νοῦς, ἐν ἀσθενείαις εὐδοκεῖ καὶ θλίψεσι καὶ ἀνάγκαις· διὰ τῶν ἀκουσίων πόνων τὴν ὁδὸν τῶν ἐκουσίων παθῶν ἀφαιρούμενος δυναστεῖαν. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθοῦς ἐπιείκελος ζωῆς, γινούς ὅτι πᾶς πόνος, εἴτε ἐκούσιος εἴτε ἀκούσιος, τῆς τοῦ θανάτου μητρὸς ἡδονῆς (12) γίνεται θάνατος, πάσας τὰς τραχεῖας τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπιφορὰς δέξεται μετ' εὐφροσύνης, χαίρων διὰ τῆς ὑπομονῆς, ὁδοῦς εὐμαρεῖς τε καὶ λείας τὰς θλίψεις ποιούμενος, πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἡνὺ κλήσεως ἀπλανῶς παραπεμπούσας αὐτὸν, εὐσεβῶς ἐν αὐταῖς τὸν θεῖον δρόμον ποιούμενον.

C Πᾶς τοιγαροῦν τὴν πολυεὐκτόν τε καὶ πολυπλοκὸν ἡδονὴν, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς αἰσθητήριοις πολυτρόπως συμπλεκημένον τῆ ἐγκρατεῖα διαλύσας, τὰ σχολια εἰς εὐθεῖαν ἐποίησεν· καὶ ὁ τὴν δύσβατον καὶ τραχεῖαν τῶν πόνων ἐπιφορὰν δι' ὑπομονῆς κατήσας, τὰς τραχεῖας ἐποίησεν εἰς ὁδοῦς λείας. Ὅθεν ὡς περ ἐπαθλον ἀρετῆς, καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς καμάτων, αἶον καλῶς τε καὶ νομίμως ἀθλήσας, καὶ τὴν ἡδονὴν νικῆσας τῷ πόθῳ τῆς ἀρετῆς (13), καὶ τὴν ὁδὸν κατήσας τῷ τῆς γνώσεως ἔρωτι, καὶ δι' ἀμφοτέρων γενναίως τοὺς θεοὺς διενέγκας ἀγῶνας, ἔψεται τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄψεται γὰρ, φησί, πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα σὰρξ, δηλονότι πιστῆ· κατὰ τὴν, Ἐγκεῶ ἀπὸ τοῦ Ἁγεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· δηλαδὴ τὴν πιστεύσαν. Οὐχ ἀπλῶς οὖν πᾶσα σὰρξ ἔψεται τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὔτε γὰρ ἡ τῶν ἀσεβῶν σὰρξ, εἴπερ ἀληθὴς ὁ ἀποφαινόμενος λόγος, Ἀρθήτω ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου· ἀλλὰ προσδιορισμένως πᾶσα πιστῆ σὰρξ. Ἐκ μέρους δὲ τῆς σαρκὸς, τὸν ὅλον ἄνθρωπον σημαίνει συνήθως ὁ Γραφικὸς λόγος, οἷον ἐβρῶν, Καὶ ὄψεται πᾶς ἄνθρωπος τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Πᾶς ἄνθρωπος, ἀκούσας δηλονότι τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῆς βοῴσης· καὶ κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τῆς θεωρίας λόγον, ἐτοιμάσας τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ εὐθείας ποιήσας τὰς τρίβους αὐτοῦ, καὶ πληρώσας διὰ τῆς τῶν νοητῶν καὶ πονηρῶν ἕρεων καὶ βουῶν καθαρῶσεως, τὴν διὰ τοῦ ἰδίου κοιλώματος παρασχομένην (14) κατὰ τὴν παράθεσιν τῆς θείας

³² Luc. III, 6. ³³ Joel II, 28. ³⁴ Isa. XXVI, 16.

Am B
 In
 acceptatione
 temptationis

Summary

ἐντολῆς τοῖς εἰρημένοις πονηροῖς ἔρρει καὶ βουνοῖς τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀνάστημα, φάραγγα ψυχῆν, καὶ τὴν ταύτης ἀναπλήρουν, τῶν πονηρῶν δυνάμεων ταπεινωσιν ἐργαζόμενος· καὶ τὰ σχολιὰ τῶν ἐκουσίων παθῶν, ἤγουν τῆς ἡδονῆς τὰ κινήματα, διὰ τῆς ἐγκρατείας εὐθύνας· καὶ τὰς τραχείας τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν συμφοράς, ἤγουν τοὺς πρόπους τῆς εὐδύνης διὰ τῆς ὑπομονῆς ἐμαλίσας, καὶ εἰς εὐδοῦς λείας καταστήσας· ὁ τοιοῦτος εἰκότως ὄφεται τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, καθαρὸς τῆ καρδίᾳ γενόμενος· καθ' ἣν διὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῶν εὐσεβῶν θεωρημάτων ὄρξ' ἔστιν ἐπὶ τέλει τῶν ἀθλῶν, κατὰ τὸ, *Μακάριοι οὐ καθαρὸι τῆ καρδίᾳ, οὐκ αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται*· τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων, τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν ἀντιλαβῶν, ἧς οὐδὲν πλεῖον τὸν Θεὸν ἐμφανίζει τοῖς ἔχουσι.

Καθ' ὃ τυχὸν τοῖς τὰ ὑψηλότερα ζητοῦσι τῶν θεωρημάτων, καὶ ἄλλως πάρεσται ὄρξ', ὡς ἐν ἐρήμῳ, τῆ ἐστερημένη παθῶν ψυχῆ, τὴν διὰ τῶν ἀρετῶν φωνῆν τῆς ἀρώνας βοῆς· τῆς θείας σοφίας καὶ γνώσεως (15)· ἐπεὶ πάντα κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἐκάστου πᾶσιν ὁ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς γίνεται Λόγος, χωρῶν δ' ἐκάστου· καὶ ὡς πρόδρομον φωνῆν, τὴν προκατασκευάζουσαν ἕκαστον πρὸς τὴν αὐτοῦ παρουσίαν προδεδουμένον· χάριν· ἐν μὲν τοῖς γινόμενῳ μετανοίαν, ὡς μελλούσης δικαιοσύνης πρόδρομον· ἐν δὲ τοῖς ἀρετῆν, ὡς προσδοκωμένης γνώσεως προκαταρτισμὸν· ἐν ἄλλοις δὲ γνώσιν, ὡς τῆς παρεσομένης θεωρητικῆς ἔξεως χαρακτήρα. Καὶ ἀπλῶς ἐπιλείπει τὴν θεωρητικὸν νοῦν ὁ χρόνος, τὰς θείας ἀναβάσεις τοῦ Λόγου γνωστικῶς ποιούμενον· καὶ τὰς αὐτοῦ πρὸς ἕκαστον ὑπερφυεῖς ἀρμόζοντα καὶ φιλανθρώπους ἐπινοίας· καθ' ἧς πάντα γίνεται πᾶσιν, ἵνα πάντας σώσῃ διὰ τὸν πλοῦτον τῆς αὐτοῦ χρηστότητος.

SCHOLIA.

α'. Ὁ τὴν γνώσιν ἐστεατωμένην ταῖς ἀρεταῖς, τούτέστιν ἔμπρακτον, ματιῶν, οὗτος γέγονεν Ἄβελ, ἔχων τὸν Θεὸν ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ ἐπιβλέποντα.

β'. Ὁ γνοὺς καὶ ἀληθῶς ἐλπίσας τὰ μέλλοντα, τῆς κατὰ τὴν πράξιν, ὑπὲρ ὧν ἤλπισεν, ἐπικλήσεως οὐδέποτε παύεται· καὶ γίνεται νέος Ἐνώς, τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενος.

γ'. Ὁ διὰ πράξεως εὐαρεστήσας τῷ Θεῷ, διὰ θεωρίας πρὸς τὴν τῶν νοητῶν χώραν, τὸν νοῦν δηλαδὴ μετατίθηται, ἵνα μὴ διὰ φαντασίας τινὸς τὸν ἐν τοῖς πάθει κατὰ τὴν αἴσθησιν θεάσεται θάνατον, ὡς ὅπ' οὐδενὸς τῶν εἰεῖν βουλομένων παντελῶς εὐρισκόμενος.

δ'. Ὁ διὰ τὴν μελλούσαν ὀργὴν, φησὶ, τὴν διὰ τῆς κακουργίας μεταθῶν ἀγωγῆν, γέγονεν Νῶς, τῆ μικρῆ τῆς σαρκὸς στενοχωρία τὴν μελλούσαν τῶν ἀσεβῶν φεύγων κατάκρησιν.

ε'. Ἐπὶ λέγει τὴν σάρκα· συγγένειαν, τὰς αἰσθησεις· οἶκον πατρὸς, τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἀφ' ὧν ὁ

A impleatur, nequissimas potestates deprimens, inque humile cogens; pravaque spontaneorum affectuum (id est, voluptatis motus ac libidinis) continentiae studio direxerit; atque asperas tentationum quae invitos petunt, ærumnas tristesque casus (doloris scilicet modos) per patientiam coæquaverit, atque in vias planas fecerit: hic talis merito, *Salutare Dei videbit, quippe qui mundo corde factus sit: qua munditia per virtutes piæque contemplationes ac sensus Deum videt in fine certaminum,* juxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*³⁰; nempe eorum laborum quos virtutis causa desudavit præmio, tranquillitatis munus consecutus, qua nihil magis Deum manifestat, iis qui illa fulti sunt.

B

Qua forsitan ratione, aliter quoque his qui sublimiores sensus spirituales querunt, videre liceat, ut in deserto, animo scilicet vitii libero, divinae sapientiae ac scientiae vocem *incho* per virtutes eloquio clamantem: quippe cum omnia omnibus, pro cuiusque modo ac ratione, unum ipsum ac idem Verbum fiat, singulis immeans; ac velut præcurrentem vocem, unumquemque ad ipsius adventum præparantem, gratiam prælargiens: quæ nimirum *in aliis quidem poenitentia fiat, tanquam futurae justitiae præcurrentis; in aliis virtus, tanquam expectatae scientiae præjacta ratio: in aliis demum scientia, ut secuturi contemplationis habitus figura certa*que nota. Prorsusque animum contemplantem C deficit tempus, dum divinas Verbi ascensiones sapienter facit, ejusque eximias benignissimasque rationes ac considerationes singulis apte componit; quibus omnibus omnia fit ut omnes salvos faciat, ob abundantes divitias suæ bonitatis.

SCHOLIA.

1. Qui scientiam virtutibus pinguem (hoc est, actione vegetam) colit, Abel factus est in quem Deus, 109 ejusque munera, clemens aspexit.

2. Qui cognovit, ac vere futura speravit, invocandi secundum actionem, pro quibus speravit, nullum finem facit; ac Dei invocator, novus Enos existit.

D

3. Qui per actionem Deo placuit, per contemplationem ad intellectuum regionem utique mentem traducit; ne per cogitantis animi imaginem aliquam, mortem videat, quæ ex sensu in affectibus existit; nulli eorum quæ velint capere, ut inveniatur prorsus obnoxius.

4. Qui iram futuram cavens, duriorem laboribus vitæ rationem colit, Noe existit, exigua carnis angustia ac molestia, imminentem impiorum interitum vitans et condemnationem.

5. Terram appellat, carnem; cognitionem, sensus; domum patris, mundum sensibus objectum;

³⁰ Matth. v, 8.

Et super angulum vallis. Vallis, caro est. Ejus vero angulus, ipsius cum anima unio; secundum eam, quæ in spiritu est, connexionem: super quem turres (mandatorum scilicet munitiones) ædificantur; ac quæ de iis discretionis ergo mandata sunt, quo carnis cum anima indissolubilis, velut angulus, unio servetur.

Et super angulos ædificavit turres. Angulos forte vocavit Scriptura, diversas per Christum factas discretarum rerum uniones. Univit enim hominem, distinctionem masculi et femine spiritu mystice auferens, inque utrisque a proprietatibus affectuum labe inolitis, naturam liberam constituens. Univit vero etiam terram, quod inter paradysum sensibus objectum, et hunc, quem colimus orbem, discrimen intercedit, submovens. Univit autem etiam terram ac cælum, unam earum rerum quæ in sensum cadunt in se propensam naturam demonstrans. Sensilia quoque et intellectilia univit, unamque ostendit eorum quæ orta sunt, naturam, mystica quadam ratione copulatam. Postremo univit, ratione ac modo nature vim omnem excedente, etiam creatam naturam cum increata: ac in qualibet unione, seu angulo connectentes ac devincentes turres ædificavit, quæ divinis præsidio decretis existant.

Et ædificavit turres in deserto. Desertum est, rerum oculis subjectarum natura, sive mundus iste, in quo turres Verbum ædificare solet: piæ de rebus opiniones petentibus tribuens, hoc est, rectos in spiritu de naturali speculatione decretorum sermones.

Et excidit cisternas multas, quoniam pecora erant ei multa in Sephila et in campestri; 112 et vinitores in montana, et in Carmelo, eo quod agriculturæ addictus erat. Cisternas excidit in deserto, nempe in mundo, atque hominum natura, eorum qui digni sint cordibus humum egerens, terrenoque illa pondere ac sensu emundans, atque dilatans, ad divinos sapientiæ ac scientiæ imbres suscipiendos, quibus Christi pecora (eos nimirum qui ob animi infantiam morali hæcenus doctrina indigeant) potent.

Et quæ in Sephila*, pecora. Sephila, si nomen interpretæris, *pelvis arcta* dicitur: significat vero eos, qui per violentas tentationes emundantur, animique ac corporis sordibus, assumpto candore detergantur. Hi velut aqua, doctrina de tolerantia ac patientia potari indigent.

Et in campestri. Eos scilicet, qui in latitudine

* Sephila: Vulg. in campestribus.

(h) *Ἐν Σεφιλᾷ.* Reliqui Σεφιλᾷ scribunt, in Græcorum Bibliis, propiusque ad Hebraicam vocem accedit, quæ habet *tzere* in penultima ac quam uni LXX non sunt interpretati; quam propterea Maximus ut loci propriam nomen assumit. Vulg. in campestribus, uti etiam reliqui, ut sit idem ac πεδίον, quod et II Par. xiii, 13 redditur, *campus*, locus humilis et planus; xii vero 8, *Sephela* retinetur. Eusebius *De locis*: *Sephela pro quo Aquila,*

Καὶ ἐπὶ τὴν γωνίαν τῆς φάραγγος. Φάραγγς ἐστὶν ἡ σάραξ. Γωνία (4) δὲ ταύτης ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ἐν πνεύματι συνάφειαν ἑνώσις· ἐφ' ἧς οἱ πύργοι, ἧγουν τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐντολῶν οἰκοδομοῦνται· καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς κατὰ τὴν διάκρισι δόγματα, πρὸς τὸ φυλαχθῆναι τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν ψυχὴν ἀδιάλυτον καθάπερ γωνίαν ἕνωσιν.

Καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν (5) ὠκοδόμησε πύργους. Γωνίας τυχὸν εἶπεν ὁ λόγος, τὰς διὰ Χριστοῦ γεγενημένας διαφορὰς τῶν διηρημένων κτισμάτων ἐνώσεις· Ἦνωσε γὰρ τὸν ἄνθρωπον, τὴν κατὰ τὸ ἄρβεν καὶ θῆλυ διαφορὰν τῷ πνεύματι μυστικῶς ἀφελόμενος, καὶ τῶν ἐν τοῖς πάθεσιν ἰδιωμάτων καταστήσας ἐπ' ἀμφοῖν ἐλεύθερον τὸν λόγον τῆς φύσεως. Ἦνωσεν δὲ καὶ τὴν γῆν, τὴν κατὰ τὸν αἰσθητὸν παράδεισον καὶ τὴν οἰκουμένην διώσας ἐξάλλαγῃ. Ἦνωσεν δὲ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν, μίαν ἀποδείξας πρὸς ἑαυτὴν νεύουσαν τὴν φύσιν τῶν αἰσθητῶν. Ἦνωσεν δὲ καὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, καὶ μίαν ἀπέδειξεν οὖσαν τὴν τῶν γεγονότων φύσιν, κατὰ τινα λόγον μυστικὸν συναπτομένην. Ἦνωσεν δὲ κατὰ τὸν ὑπὲρ φύσιν λόγον καὶ τρόπον, καὶ τὴν κτιστὴν φύσιν τῇ ἀκτίστῃ· καὶ ἐφ' ἐκάστης ἐνώσεως (6), ἧγουν γωνίας, τοὺς συνεκτικoὺς τε καὶ συνδετικoὺς τῶν θείων δογμάτων ὀχυρώσας, ὠκοδόμησεν πύργους.

Καὶ ὠκοδόμησεν πύργους ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐρημός ἐστὶν ἡ τῶν φαινομένων φύσις, ἧγουν ὁ κόσμος οὗτος· ἐν τῷ πύργῳ οἰκοδομεῖν πέφυκεν ὁ Λόγος, τὰς εὐσεβεῖς περὶ τῶν ὄντων δόξας τοῖς αἰτοῦσι δωροῦμενος· τουτέστι τοὺς τῶν περὶ τῆς φυσικῆς θεωρίας δογματικῶν ὀρθοῦς ἐν πνεύματι λόγους.

Καὶ ἐλατόμησε λάκκους πολλοὺς, ὅτι κτήνη πολλὰ ὑπῆρχε αὐτῷ ἐν Σεφιλᾷ (k), καὶ ἐν τῇ πεδεινῇ· καὶ ἀμπελουργοὶ ἐν τῇ ὄρεινῇ, καὶ ἐν τῷ Καρμῆλῳ, ὅτι γεωργός ἦν. Λάκκους (7) ἐλατόμησεν ἐν τῇ ἐρήμῳ· λέγω δὲ τῷ κόσμῳ, καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, τὰς τῶν ἀξίων καρδίας ἐκχοίρων, καὶ ἀποκαθαίρων τοῦ ὕλικου βάρους τε καὶ φρονήματος, καὶ παιῶν εὐρυχώρους πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ὑετῶν, ἵνα ποτίζωσιν τὰ κτήνη τοῦ Χριστοῦ, τοὺς θεομένους λέγω, διὰ ψυχῆς νηπιότητα, τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας.

Τὰ τε ἐν Σεφιλᾷ κτήνη. Σεφιλᾷ (8) ἐρμηνεύεται *λεκάνη στενὴ*· δηλοῖ δὲ, τοὺς διὰ τῶν ἀκουσίων καθαιρομένους πειρασμῶν, καὶ λευκαينوμένους τῶν κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα μολυσμῶν· θεομένους ποτισθῆναι καθάπερ ὕδωρ τὸν περὶ καρτερίας καὶ ὑπομονῆς λόγον.

Καὶ ἐν τῇ πεδεινῇ (9). Τοὺς τῷ πλάτει δῆλον ὅτι

campestem; Sym. vallem interpretatur. Usque hodie omnis regio juxta Eleutheropolim campestris ac plana, quæ vergit ad aquilonem et occidentem. Sephela dicitur. Hæc planities alio modo vocatur Vallis gigantum; quam non videtur sacer textus peculiariter hic indicare. Unde petitum Maximi etymum, *λεκάνη στενὴ pelvis arcta*, me latet, cum vox Hebraica *humilitatem, paupertatem*, ac si quid ejusmodi est, solummodo sonet.

τῶν θεῶν πραγμάτων κατὰ βούνη αὐτοῖς φερομένων εὐθηνουμένων· ἢ τοὺς ἐν ἀρεταῖς εὐδρομοῦντας, καὶ τῇ δόξῃ, τῷ νόμῳ, τῶν ἐντολῶν ἀπαθῶς πλατυνομένους· δεομένους καὶ αὐτοὺς ποτισθῆναι τὸν περὶ ταπεινοφροσύνης, μεταδόσεώς τε καὶ συμπαθείας τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ τῆς τῶν δοθέντων αὐτοῖς εὐχαριστίας λόγον.

Καὶ ἀμπελοῦργοι μὲν εἰσιν ἐν τῇ ἀρεινῇ (10), οἱ τὸν θεῖον καὶ ἐκστατικὸν τῆς γνώσεως, καὶ τῆς καρδίας εὐφραντικὸν ἐν τῷ ὕψει τῆς θεωρίας φιλοπονοῦντες λόγον. Οἱ δὲ ἐν τῷ Καρμῆλῳ (11) ἀμπελοῦργοι τυγχάνουσιν, οἱ κατὰ θεωρίαν ὑψηλῶς τὸν περὶ τῆς τελείας καθάρσεως, καὶ τῆς τῶν ὄντων παντελοῦς ἀφαιρέσεως ἀσκούμενοι λόγον· ἐπίγνωσις γὰρ περιτομῆς (1) ὁ Κάρμηλος ἐρμηνεύεται ἐφ' ὃν ὁ γεωργῶν ἀμπελον, τὸν τῆς περιτομῆς μυστικὸν λόγον γεωργεῖ, κατ' ἐπίγνωσιν τὸν νοῦν περιτέμνων τῆς ὕλης, καὶ τῶν ὕλικῶν· ἀλλ' οὐκ Ἰουδαϊκῶς τὴν αἰσχύνην δόξαν ἠγούμενος. Χρῆζει δὲ καὶ τούτους φησὶν ὁ λόγος, τοῦ ἐκ τῶν λατομηθέντων ἐν τῇ ἐρήμῳ λάκκων, θεοῦ τῆς σοφίας νόματος· ἵνα κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ἕκαστος τὸν ἐπιτήδειον δέχεται λόγον ἐκ τῶν πεπιστευμένων, τὴν χάριν τῆς τοῦ σωτηρίου λόγου διδασκαλίας· δι' οὗ μεγαλοφυῶς τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον ἐπιμελεῖται ψυχῆς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ καλὸς καὶ ἐπιστήμων γεωργός καὶ ὄν, καὶ ἀεὶ γινόμενος, καὶ πάντα τὰ προειρημένα τῆς ἡμῶν ἔνεκεν σωτηρίας διαπραξάμενος.

Οὕτως μὲν οὖν ἐπιτόμως ἡμῖν καθ' ἓνα τρόπον θεωρησάμενοι τὰ προτεθέντα, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὑφηγοῦμενα· καθ' ἕτερον δὲ τρόπον (12), καὶ εἰς τὸν καθ' ἕκαστον νοῦν θεωρούμενα, πλείστον ἔχει δύναμιν πρὸς ἀπαρτισμὸν τελειώτητος, τῶν τῷ φόβῳ καὶ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Κυρίου πεφοροῦσμένων. Πρὶν δὲ τῆς αὐτῶν ἕψασθαι θεωρίας (13), ἀπορῶ θαυμάζων, πῶς ἠδύνατο τῆς Ἰουδαίας ὑπάρχον βασιλεὺς ὁ Ὀζίας κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἔχειν ἀμπελοῦργους ἐν τῷ Καρμῆλῳ, μὴ ὄντι ὑπὸ τὴν βασιλείαν Ἰούδα· ἀλλὰ τῇ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπαρκείμεν βασιλείᾳ· ἐφ' οὗ καὶ ἡ πόλις αὐτῆς τῆς τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείας σχεδὸν ἐκδομήτο. Ἀλλ', ὡς εἶπε, τὸ νουθετὸν ἡμῶν τῆς διανοίας πρὸς ἔρευναν τῆς ἀληθείας

(1) Γνωσις περιτομῆς. Sic etiam in expositione nominum, quæ ad calcem Bibliorum adhibetur. *Carmel*, cognitio circumcisionis, vel agnus circumcissus, aut teneritudo, scilicet illa quæ est segetum. Quod autem dubium movet Maximus de Carmelo, qui mons esset in Galilæa, in tribu Issachar; qui proinde non esset ditionis Ozia regis Juda, sed regis Israel, ut in eo liceret ei vitatores habere: nec aliter solvi posse existimat, quam trabendo ad mysticum sensum, et ut allegoria potius dictum existimetur, quam vera historia: aliter solvi potest, veriorique conjectura: habuisse et Oziam in ditione sua Carmelam, non illum Galilææ, et Carmelum maris, qui Eliæ Carmelus est, passim in Scriptura nominatus ac celebratus, sed qui in Judæa, qua iur in Ægyptum ad meridionalem plagam, de quo Isa. xxii et xxxii et Jos. xv. De eo graviter Adrichom.: *Carmelus mons insignis, fertilis in pascuis, fructibus et herbis, ferax vini deliciasimæ. In hoc Saul victoria votitus de Amalecitis, fornicem*

A secundarum rerum ex voto eis succedentium, felices agunt; sive eos qui in virtutibus facile decurrunt iter inque mandatorum via (lege scilicet) animi tranquillitate dilatantur: quos ipsos necesse est modesti sensus doctrina, et liberalis suppeditionis, ergaque eos qui infirmiores sunt miserationis, et pro concessis gratiarum actionis, potari.

Et quidem vitatores in montana, ii sunt qui divinum et exstaticum in excelso contemplationis vertice, scientiæ sermonem diligenter colunt. In Carmelo autem vitatores sunt, qui per contemplationem celse, perfectæ emundationis, omniumque rerum plenæ remotionis sermonem atque doctrinam, et ipsi colunt. *Carmelus enim, si nomen interpretaris, circumcisionis agnitio dicitur, in quo vineæ cultor, mysticam circumcisionis rationem colit: agnitione fretus animum a terra ac terrenis circumcidens, non Judæorum more, dedecus ac probum gloriæ ducens. Hos quoque Scriptura opus habere ait divino sapientiæ latice, ex cisternis excisis in deserto: ut pro fidei modulo, quisque convenientem ex iis quæ credidit sermonem accipiat, munus scilicet salutaris doctrinæ: quo magnifice Dominus noster Jesus Christus uniuscujusque animum curat; bonus scilicet industriusque agriola, tum existens, tum semper evadens, ac quæ dicitur sunt omnia nostræ salutis causa moliens.*

Sic agitur uno nobis modo, sub compendio, de Christo spiritali sensu expositus 113 textus propositus: alio autem modo, de singulorum quoque mente spiritali itidem sensu expositus, ingentem vim habet ad eorum conflandam perfectionem, qui Domini timore ac dilectione maniantur. Antequam vero horum contemplationem sensumque spiritalem attingam, subit mirari, quoniam modo secundam historiam Ozias Judææ rex cum esset, vitatores in Carmelo habere potuerit, qui mons illius ditionis non erat, sed regis Israelis imperio parebat; in quo ipsa fere Israelis regia civitas exstructa erat. Sed ut videtur, mentis nostræ segnitiam ac excitaret Scriptura ad diligentem veritatis inquir-

D *erexit triumphalem. I Reg. xv. Habebat hic Nabal, qui repulit nuntios Davidis, cujus uxor Abigail Davidem, ob id insensum et dirissima quoque militan-tem, muneribus et oratione placavit: quæ ipsa paulo post mortuo Nabal, nupsit Davidi. I Reg. xxv. Erant in hoc monte vineæ regis Ozia. II Par. xxvi. Non igitur necesse ad eam Maximi expositionem recurrere, quæ durior est, nec unquam admittenda, ubi nullo modo salvari historia potest; ubi præsertim simplex rei narratio est. Imponit sæpe etiam studiosis ac eruditissimis quædam, quæ id quod aliorum est sub eodem nomine, unum aliquod illis clarius sibi asciscit: quo hic falli Maximum, dum totus mysticum sensum persequitur, contigit. Vidit is quidem, Carmelum, qui nec Judææ vicinus esset, sed in ipsa ora Galilææ positus, non potuisse excoli vitibus ab Ozia rege Juda, sed aliam ipse suæ ditionis æque vitiferum Carmelum habuit, quem vel illius emulatione industrius princeps sic colere potuit.*

sitionem, contextui historiae obiter immiscuit, quod A nusquam existeret.

Ozias igitur mens est, actionis divinæque contemplationis munere robur adepta. Nam ut dicebam, Ozias, si nomen interpreteris, *Dei fortitudo* dicitur: *Et erat, inquit, Ozias exquirens Dominum in diebus Zachariæ intelligentis in timore Domini. Zacharias, nominis interpretatione, Dei memoria dicitur. Mens igitur quandiu in ea vivit ac viget Dei memoria, per contemplationem Dominum exquirat: nec quovis modo, sed in timore Domini, hoc est, actionis cultu exsequendo mandata. Qui enim per contemplationem sine actione Dominum exquirat, eum non invenit, quod non in timore Domini Dominum exquisierit.*

Et prosperavit eum Dominus. Omni enim qui cum scientia actionem colit, ut ei cedat prospere Dominus tribuit; qui et mandatorum modos doceat, et rerum veras rationes in apertum proferat.

Et ædificavit Ozias turres in Jerusalem. Qui bene prosperatur exquirendo Dominum per contemplationem cum adjecto timore (hoc est, mandata opere exsequendo), in Jerusalem turres ædificat: in simplici scilicet ac tranquillo animi statu, sublimes de Deitate sermones ac rationes excitans.

Et super portam anguli. Porta anguli, (id est, ecclesiasticæ fidei) pia est ac religiosa vitæ institutio, per quam nobis ad bonorum hæreditatem aditus panditur. Super eam, velut turres validas ac fortes, munimenta decretorum de incarnatione exstruit animus sapiens, ex diversis notionibus ac sentiis, ceu quibusdam lapidibus constantia, modosque 114 virtutum, præsidio futuro operi mandatorum.

Et super angulum vallis. Vallis, caro est. Hujus angulus, unio cum anima, quæ est, per legem mandatorum. Super hanc ut turrim, legis spiritus iudicium exstruit, quod animo carnem subjicit.

Et super angulos. Plures dicit esse angulos, super quos mens secundum Deum fortissima, turres ædificasse perhibetur. Angulus est, nedum particularium cum universis secundum eandem essendi rationem unio; ut sub exemplo loquar, individuorum cum speciebus quibus subsunt, et specierum cum generibus, generumque cum substantia, extremis inter se postremo singulariter coeuntibus ac consertis: in quibus, universalium rationes particularium rationibus præluentes, rerum discretarum diversas uniones efficiunt: verum etiam mentis cum sensu, cœli cum terra, sensiliumque cum intelligentibus, atque naturæ cum ratione: super quas omnes sua solertia, veras in singulis opiniones mens contemplandi doctior firmiter statuens, super angulos, spirituales turres sapienter ædificat; decreta scilicet super uniones, quibus illæ committantur.

διεγείρων ὁ λόγος, τὸ μηδαμῶς ὑπάρχον τῷ τῆς ιστορίας ὑφειπαρέμειξεν.

Ὁζίας τοίνυν ἐστὶν ὁ περὶ πράξιν καὶ θεωρίαν τὴν θεῖαν ἰσχυρὸν κεκτημένος νοῦς. ἰσχύς γὰρ Θεοῦ, καθὼς ἔφη, ἐρμηνεύεται. Καὶ ἦρ, φησὶν, Ὁζίας ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου τοῦ συνιέντος ἐν φόβῳ Κυρίου. Ζαχαρίας ἐρμηνεύεται μνήμη Θεοῦ. Οὐκοῦν ὁ νοῦς ἐφ' ὅσον ἔχει ζῶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην, διὰ τῆς θεωρίας ἐκζητεῖ τὸν Κύριον. καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν φόβῳ Κυρίου (14). τοῦτέστιν, ἐν τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν. Ὁ γὰρ ἐκζητῶν διὰ θεωρίας τὸν Κύριον χωρὶς πράξεως, οὐχ εὐρίσκει τὸν Κύριον, ὅτι οὐκ ἐν φόβῳ Κυρίου τὸν Κύριον ἐζήτησε.

B Καὶ εὐδωδωσεν αὐτῷ ὁ Κύριος. Παντὶ γὰρ τῷ μετὰ γνώσεως πράττοντι, εὐδοοὶ ὁ Κύριος. τοὺς τε τῶν ἐντολῶν διδάσκων τρόπους, καὶ τοὺς τῶν ὄντων ἀληθεῖς λόγους ἀποκαλύπτων.

Καὶ ἠκοδόμησεν Ὁζίας πύργους ἐν Ἱερουσαλήμ. Ὁ καλῶς εὐδοούμενος ἐπὶ τὴν διὰ θεωρίας ἐκζητήσιν τοῦ Κυρίου, μετὰ τοῦ ἐπιβεβλημένου φόβου, τοῦτέστι τῆς τῶν ἐντολῶν πράξεως, οἰκοδομεῖ πύργους ἐν Ἱερουσαλήμ (15). κατὰ τὴν ἀπλήν δηλαδὴ καὶ ἡρεμαίαν τῆς ψυχῆς κατάστασιν, τοὺς περὶ Θεότητος ἀνυψῶν λόγους.

C Καὶ ἐπὶ τὴν πύλιν τῆς γωνίας (16). Πύλη τῆς γωνίας (ἔχουν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως), ἡ εὐσεβῆς πολιτεία, δι' ἧς εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν εἰσαγόμεθα κληρονομίαν. ἐφ' ἧς καθάπερ πύργους, ἰσχυροὺς τε καὶ γενναίους, ὁ γνωστικὸς νοῦς τὰ ὄχυράματα τῶν περὶ σαρκώσεως δογμάτων οἰκοδομεῖ, ὡς ἐκ λίθων τινῶν τῶν διαφόρων νοημάτων συγκαίμενα. καὶ τοὺς τρόπους τῶν ἀρετῶν, εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ ἔργου τῶν ἐντολῶν.

Καὶ ἐπὶ τὴν γωνίαν τῆς φάραγγος. Φάραγξ ἐστὶν ἡ σὰρξ. γωνία δὲ ταύτης, ἡ πρὸς τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν ἐστὶν ἔνωσις. ἐφ' ἧς καθάπερ πύργον οἰκοδομεῖ, τὴν κατὰ τὸν νόμον τοῦ πνεύματος ὑποτάσσουσαν τῇ ψυχῇ τὴν σάρκα, διάγνωσιν.

D Καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν. Πολλὰς φησὶν εἶναι τὰς γωνίας, ἐφ' ὧν ἠκοδομηκέναι λέγεται τοὺς πύργους, ὁ κατὰ Θεὸν ἰσχυρότατος νοῦς. Γωνία ἐστὶν, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ἢ τῶν μερικῶν πρὸς τὰ καθ' ὅλου κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι λόγον ἔνωσις. ὡς φέρε εἰπεῖν, πρὸς τὰ εἶδη τὰ ὑπ' αὐτὰ ἄτομα, καὶ πρὸς τὰ γένη τὰ εἶδη. καὶ πρὸς τὴν οὐσίαν τὰ γένη, μοναδικῶς κατὰ τὸ πέρας τῶν ἄκρων ἀλλήλοις συναπτομένων. ἐφ' ὧν οἱ καθ' ὅλου τῶν μερικῶν προφανέντες λόγοι (17), ποιοῦνται καθάπερ γωνίας, τὰς πολλὰς καὶ διαφόρους τῶν διηρημένων ἐνώσεις. ἀλλὰ καὶ νοῦ πρὸς αἴσθησιν (18), καὶ οὐρανοῦ πρὸς γῆν. καὶ αἰσθητῶν πρὸς νοητὰ, καὶ φύσεως πρὸς λόγον. ἐφ' ὧν ἀπάντων κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιστήμην τὰς ἀληθεῖς ἐφ' ἑκάστῳ δόξας πηξάμενος ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ἐπὶ τῶν γωνιῶν σοφῶς οἰκοδομεῖ τοὺς νοητοὺς πύργους. τοῦτέστιν, ἐπὶ τῶν ἐνώσεων, τὰ συνθετικὰ τῶν ἐνώσεων ὄγματα.

Καὶ κατ' ἄρχουσε, καὶ ἠκοδόμησε πύργους ἐν τῇ Ἀ ἐρήμῳ· καὶ ἐλατόμησε λάκκους πολλούς· ὁ τῶν παύων ἐξηλώσει δυνάμεις τὰς αἰσθήσεις, καὶ τῆς τῶν αἰσθήσεων σχέσεως τὴν ψυχὴν ἀποδιαστείλας, καταλοχύσει ἀποτειχίσαι τὴν γενομένην τοῦ διαβόλου πρὸς τὸν νοῦν διὰ μέσων τῶν αἰσθήσεων εἰσοδὸν (19)· καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἔρημον, φημί δὴ τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὅσον πύργους ἀσφαλεῖς τὰς εὐσεβεῖς περὶ τῶν ὄντων ἠκοδόμησε δοξᾶς· ἐν αἷς ὁ καταφεύγων, οὐ φοβείται τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον παύτην (20); λέγω δὲ τὴν φύσιν τῶν ὀρωμένων, ληστεύοντας δαίμονας, καὶ πλανῶντας τὸν νοῦν διὰ τῆς αἰσθήσεως, καὶ πρὸς ἀγνοίας κατασύροντας ζῆλον.

Καὶ ἐλατόμησε λάκκους πολλούς· τὰς διαφορὰς δηλαδὴ τῶν κρειττόνων ἕξεις, τὰς δεκτικὰς τῶν θεῶν χορηγοιμένων κατὰ τὴν γνῶσιν μαθημάτων. Ὅτι κτήνη πολλὰ ὑπῆρχεν αὐτῷ ἐν Σεφιλᾷ, καὶ ἐν τῇ πεδεινῇ· καὶ ἄμπελοφυτοὶ ἐν τῇ ὄρεινῇ, καὶ ἐν τῷ Καρμήλῳ, ὅτι γεωργὸς ἦν. Ὁ δὲ τῶν ὄπλων τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν νομίμως ὑπὲρ ἀληθείας ἀθλῶν, ἐκ τῶν περὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν διαφορῶν ἕξεων, ὡς ἐκ λατομητῶν λάκκων, τὰ ἐν Σεφιλᾷ κτήνη, τούτέστι, τὰ διὰ τῆς τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν γυμναζόμενα πείρας, περὶ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς κινήματα, πρὸς ὑπομονὴν ὑπαλείφει, ποτίζων τοὺς περὶ καρτερίας λόγους· τὰ δὲ ἐν τῇ πεδεινῇ, τούτέστι, τὰ διὰ τῶν δεξιῶν εὐθυνοόμενα, τῷ πλάτει τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς κινήματα, τοὺς περὶ ταπεινοφροσύνης καὶ μετριοπαθείας ποτίζει λόγους, πρὸς τὸ, μήτε τοῖς ἀριστεροῖς καταπεσεῖν, μήτε τοῖς δεξιοῖς ἐπαρθῆναι.

Καὶ ἄμπελοφυτοὺς ἐν τῇ ὄρεινῇ, καὶ ἐν τῷ Καρμήλῳ. Ἀμπελοφυτοὶ εἰσιν ἐν τῇ ὄρεινῇ, οἱ κατὰ τὸ ὕψος μένοντες τῆς θεωρίας, καὶ τὴν ἐκστατικὴν καὶ ἀπόβροχτον φιλοκαλοῦντες γνῶσιν εὐσεβεῖς λογισμοὶ (21). Καὶ ἐν τῷ Καρμήλῳ, οἱ τὸν περὶ τελείας ἀπαθείας τε καὶ καθάρσεως διὰ τῆς τῶν ἀπάντων ὡς ἀκροβυστίας τινὸς τῷ γονίμῳ τῆς ψυχῆς περιχειμένη ἀφαιρέσεως γεωργοῦντες λόγον, λογισμοί, καὶ ὅσον γνωστικῶς περιτέμνοντες παντελῶς τοῦ νοῦ τὴν σχέσιν τῶν ὕλικῶν. Ἐπίγνωσις γὰρ περιτομῆς ὁ Κάρμηλος ἐστίν.

Γεωργὸν δὲ φησὶ εἶναι τὸν Ὀζίαν, ὅτι πᾶς νοῦς ἰσχνὴν Θεοῦ πρὸς θεωρίαν ἔχων, καὶ ἀληθὴς ἐστὶ γεωργός, καθαρὰ ζιζανίων διὰ τῆς οικείας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας, τὰ θεῖα τῶν ἀγαθῶν διαφυλάττων σπέρματα· μέχρις οὗ συντηροῦσαν αὐτὸν ἔχη τοῦ Θεοῦ τὴν μνήμην. Φησὶ γάρ· Καὶ ἦν ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἡμέραις Ζαχαρίου ἐν φόβῳ Κυρίου. Ζαχαρίας δὲ μνήμην Θεοῦ, πρὸς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφερόμενον οἶδεν ὁ λόγος. Διὸ πάντοθεν δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου, τὴν σωτήριον αὐτοῦ ἡμῖν φυλαχθῆναι μνήμην, ἵνα μὴ διαφθεῖρη τὴν ψυχὴν τὸ κατορθούμενον, πρὸς ὕψος ἀρθεῖσαν, καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν ὡς Ὀζίας κατατολήσασαν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Σκηνὴν λέγει ὀνομαστικῶς τὴν ἐξ ἡμῶν ἁγίαν τοῦ

¹⁹ Psal. xli, 5.

Et invaluit, et edificavit turres in deserto; et excidit cisternas multas. Cui per facultatem licuit ut a libidinibus sensus avelleret, animumque a sensuum affectione sejungeret, is invaluit, ut diaboli intermediis sensibus in animum ingressum, velut objecto muro, praecluderet: atque ideo in deserto (naturali scilicet speculatione) veluti turres munitas, pias de rebus opiniones, edificavit: ad quas qui confugiat, hoc in deserto (rerum, inquam, oculis spectabilium natura) latrocinia exercentes demones, ac per sensum mentem seducentes, vique nimia ad ignorantiae caliginem trahentes, non timet.

Et excidit cisternas multas: diversos scilicet virtutum habitus, documentorum scientiae divinitus subministrandorum capaces. Quoniam multa pecora erant illi in Sephila et in campestri, et vinitores in montana, et in Carmelo; quoniam homo agriculturæ deditus erat. Qui per arma quæ a dextris et quæ a sinistris legitime pro veritate certat, ex diversis ad virtutem ac scientiam spectantibus habitibus, velut ex excisis cisternis, quæ in Sephila pecora sunt (hoc 115 est, animi circa corpus motus qui violentarum tentationum periculo, labore exercentur, ad patientiam animat, tolerantiae sermonibus potans: quæ vero in campestri (hoc est, motus eos animi, qui per ea quæ a dextris, virtutem dilatato tramite, gliscunt) modesti sermonibus potat ac moderantibus, ut neque sinistris concidat, neque dextris extollatur.

Et vinitores in montana, et in Carmelo. Vinitores in montana sunt, quæ in alto contemplationis vertice, piæ rationes consistunt, extasimque facientem atque arcanam scientiam colunt: in Carmelo autem, quæ perfecta, compressis affectibus tranquillitate ac emundatione, cunctis velut quodam præputio genitali animæ vi adhærente, ablatis, rationem colunt, prorsusque sapientia comite terrenorum affectionem animo circumcidunt. Carmelus enim agnitio est circumcisionis.

Dicit autem Oziam hominem agriculturæ deditum, quod mens omnis Dei fortitudine ad contemplationem fulta, vere quoque agriculturæ dedita sit, cura sua ac diligentia, a zizaniis munda servans bonorum semina, quandiu scilicet eam conservans suppetit Dei memoria. Ait enim: *Et erat exquirens Dominum in diebus Zachariæ in timore Domini.* Porro Zacharias, si reddas in nostram linguam, *Dei memoria sonat.* Idcirco Dominum jugiter precemur, ut ejus nobis salutaris memoria incolumis maneat, ne quod recte gerimus, animum sese altius efferentem, atque Oziae more quæ naturæ vim excedant præsentem, interitu mergat.

SCHOLIA

1. Tabernaculum vocat admirabile ⁴², quam ex

περιτομήν ἐπιγνώσεως. Περιτομή δὲ καθέστηκεν, ἢ αὐτῆς κατὰ φύσιν πρὸς γένεσιν ἀφαίρεσις διαθέσεως, ἢ τε τῆς τοῦ νοῦ πρὸς τὰ ὄντα κατὰ διαθέσιν σχέσεως ἀπογένεσις. Ταύτης δὲ προδήλως ἀμπελὸς ἐστὶ τῆς καταστάσεως, ὃ τὴν σώφρονα διδοῦς ἔκστασιν τῆς Προνοίας λόγος· ὃν γεωργοῦσιν οἱ περὶ μόνην τὴν ἀπλὴν καὶ ἀναρχὸν μονάδα κινούμενοι ἄνδρες καὶ λογισμοί. Ὁ γὰρ πρὸς μόνην ταύτην κινούμενος, ὡς περ ἀκροβυστίαν ἀπέτεμεν ἑαυτοῦ, τὴν καλύπτουσαν τὴν αἰτίαν γῆς γενέσεως τῶν ὄντων διαθέσιν.

ιβ'. Ἄλλος τῶν αὐτῶν θεωρίας τρόπος.

ιγ'. Ἀπορία γενναία, τοῦ μὴ δύνασθαι κατὰ τὸνδε τὸν τόπον συμβαίνειν τὴν ἱστορίαν τῶν πραγμάτων.

ιδ'. Φόβος Κυρίου κέκληκε τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν· ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος. Ἀρχὴ γὰρ σοφίας, φόβος Κυρίου.

ιε'. Ὁ περὶ θεότητος ὑψηλὸς λόγος, πύργος ἐστὶ κατὰ ψυχὴν, ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις ὠχυρωμένος.

ισ'. Τίς ἡ πύλη τῆς γωνίας;

ιζ'. Οἱ τῶν ἐπὶ μέρους λόγοι φησὶν, τοῖς καθ' ἕλου προσχωροῦντες, τὰς τῶν διηρημένων ἐνώσεις ποιοῦνται. Διότι τῶν μερικωτέρων ἐνοσιδῶς οἱ καθολικώτεροι τοὺς λόγους περιλαμβάνουσι· πρὸς οὓς φυσικῶς τὴν ἀναφορὰν ἔχει τὰ κατὰ μέρος.

ιη'. Ὅτι καὶ τούτων ἐστὶ τις σχετικὸς ἐν πνεύματι λόγος, τὴν πρὸς ἄλληλα διδοῦς αὐτοῖς ἔνωσιν.

ιθ'. Σκόπει πῶς δεῖ, φησὶ, λαμβάνειν τὸ, κατὰ ἰσχυσε.

κ'. Ὁ τὴν εὐσεβῆ περὶ ἐκάστου δόξαν κτησάμενος, οὐ δέδοικε τοὺς διὰ τῶν φαινομένων τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντας δαίμονας.

κα'. Ἡ ἀμπελος οἶνον ποιεῖ· ὁ οἶνος, μέθην, ἢ μέθη, ἔκστασιν· οὐκοῦν καὶ ὁ ἐνεργῆς λόγος, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀμπελος, γεωργοῦμενος ταῖς ἀρεταῖς, γεννᾷ τὴν γνῶσιν· ἢ δὲ γνῶσις, τὴν καλὴν ἔκστασιν, τὴν τὸν νοῦν τῆς κατ' αἰσθησιν σχέσεως ἐξιστῶσαν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΜΘ'.

Τι ἐστὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ· « Καὶ εἶδεν Ἐζεχίας ὅτι ἦκει Σενναχειριμ, καὶ τὸ πρόσσωπον αὐτοῦ τοῦ πολεμῆσαι, ἐν [Syl. ἐπὶ] Ἱερουσαλὴμ· καὶ ἐβουλεύσατο μετὰ πρεσβυτέρων αὐτοῦ καὶ δυνατῶν, ἐμφορᾶσαι τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, ἃ ἦν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ συνεπέσχυσαν αὐτῷ. Καὶ συνῆγε λαὸν πολὺν, καὶ ἐνέφραξε τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν διερρῶντα διὰ τῆς πόλεως; » Τι θέλει ταῦτα σημαίνειν κατὰ θεωρίαν;

Ἀπόκρισις.

Ὁ μετὰ γνώσεως τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν νοῦς, καὶ πᾶσαν διακρίσιν θεῖαν διεξωσμένος κατὰ τῆς ἐναντίας δυνάμεως, Ἐζεχίας ἐστὶ, κατὰ τοῦνομα

⁴⁵ Psal. cx, 9. ⁴⁶ II Paral. xxxh 2, 3.

cisionis. Est autem circumcisio, tum naturalis ad generationem affectionis ablatio, tum mentis erga res cum affectione necessitudinis cessatio. Hujusce palam status vinea est, quæ sobrium excessum tribuit, Providentiæ ratio : quam colunt, qui circa solam simplicem ac principii expertem unitatem, viri ac rationes moventur. Qui enim ad hanc unam motu incitatur, præputii instar, quæ auctorem obtegit⁴⁵ ortus rerum affectionem a se amputavit.

12. Alius eorundem spiritualis intelligentiæ modus.

13. Insigne dubium, non posse hoc loco convenire, quod per historiam gestum narratur.

14. Timorem Domini appellat, quæ affectionem colit, philosophiam, nempe ex principio, finem nominans : *Initium enim sapientiæ, timor Domini*⁴⁵.

15. Sublimis de Deitate sermo, animi turris est, mandatorum actibus communita.

16. Quænam porta anguli.

17. Particularium rationes ad universalia accedentes, eorum quæ discreta sunt, faciunt uniones; idcirco nimirum quod universaliora, eorum quæ magis particularia sunt, rationes complectuntur, ad quas particularia natura referuntur.

18. Horum quoque habitudinis in spiritu quamdam esse rationem, quæ illorum inter se præset unionem.

19. Attende, quomodo ait accipiendam illam vocem, qua dicitur *invaluisse*.

20. Qui pia singulis de rebus fultus opinione est, per res aspectabiles, hominum seductores dæmonas non timet.

21. Vitis vinum facit ; vinum, ebrietatem ; ebrietas, excessum. Igitur efficax ratio ac actiosa (quod est vitis) virtutibus culta, scientiam gignit. Scientia autem, pulchrum excessum, quo mens a sensus ac terrenorum affectione excedit.

QUÆSTIO XLIX.

Quid sibi rursum vult in eodem libro : « Et vidit Ezechias quia venit Sennacherim ; et facies ejus ad bellandum in Jerusalem. Et inivit consilium cum senioribus suis et **117** potentibus, ut obstrueret aquas fontium quæ erant extra civitatem : et adjuverunt eum. Et congregavit populum multum, et obstruxit aquas fontium ; et flavium dirimentem per civitatem⁴⁶ ; » Quid sibi hæc mystico sensu volunt ?

Responsio.

Quæ mens cum scientia, morali philosophia divinaque omni discretionem contra adversarias potestates instructa est, Ezechias est ; quem, ex nomi-

nis ratione *divinum imperium* seu *robur* interpretaris: ac idcirco Jerusalem imperio regit, animum scilicet, qui sit visio pacis; sapiens nimirum contemplatio, ab affectibus atque vitiis libera. Hæc, ubi in se moventem adversariam potestatem viderit, operæ pretium cum senioribus suis ac proceribus, ut fontium extra civitatem existentium aquas obstruat, consilium init. Sunt autem ejuscemodi mentis proceres, fidei ratio, spei et charitatis, senili quadam senatoriaque auctoritate, divina omnia sensa animi ac rationes dominatu coercentes; qui que menti sapienter consulant, confortentque contra adversariam potestatem, atque illius profligandæ modos subaperiant. Omnino enim fieri nequit, ut absque fide, spe et charitate, mali vis ulla destruat, aut vero honesti aliquid prorsus impleatur.

Nam fides quidem, auctor est menti bello petitæ confugiendi ad Deum, omnis illi spiritalium armorum apparatus, quibus fiducia augeatur, effecta solatium. Spes vero, divini illi auxilii sponsor fidelissimus existit, destruendas pollicens adversarias potestates. Charitas denique, inter media prælia, a divini vi amoris difficile mobilem reddit: quinimo prorsus immobilem, ejus omnem naturalem vim divino desiderio affligens.

His vero etiam consonant procerum nomina seu principum, si quis ea interpretetur. Erant autem per id tempus Ezechie consilarii principes, Eliacim filius Chelcieæ œconomus, et Somnas scriba, et Joach filius Asaph, a commentariis ⁴⁷. Est autem Eliacim, si nomen interpreteris, *Dei resurrectio*: ejus vero pater Chelcias, *Dei pars*. Divinæ igitur partis (veræ scilicet scientiæ) **118** primus atque unicus filius est, *divinæ in nobis fidei resurrectionis sermo*, qua par est, scientia duce, moderatione seu discretionem, tentationum tum spontanearum, tum quæ invititis adhibentur, insultus patienter ferens.

Somnas vero scriba, si nomen interpreteris, *conversio* est; ex se palam, divinæ spei plenissimam rationem representans, sine cuius auspiciis, nulla prorsus ulli, vel minima, in Deum conversio contingat. Spei namque proprium est, ut in commentarios digerat, hoc est, doceat, ac velut præsentia, quæ futura sunt, ob oculos ponat; certoque suadeat, nullo modo absentem esse Deum, qui prote-

⁴⁷ IV Reg. xviii, 18; Isa. xlii, 20.

(m) *Κράτος θεῖον*. Exacta hæc nominis Ezechie etymologia; a verbo κρατίζω, apprehendit, roboravit, tenuit; ac si quid ejusmodi est, proclive divinum auxilium designari; cuius in Ezechia tanta exstiterunt nomina, et quo uno servatus est a rege Assyriorum, ejus tanto profligato exercitu, a quo facile absorbens cum civitate videretur.

(n) *Ελιακίμ*. Hiis quoque et sequentibus fere gemina Maximi etyma, in quæ nihil necesse plura

A αὐτοῦ κράτος θεῖον ἔρμηνεύμενος; καὶ διὰ τοῦτο βασιλεύων τῆς Ἱερουσαλήμ, ἤγουν τῆς ψυχῆς (1), ἢ τῆς ὁράσεως τῆς εἰρήνης; τούτέστι, τῆς παθῶν ἀπηλλαγμένης γνωστικῆς θεωρίας. Ὁς ἐπειδὴν κενικημένην ἴδῃ κατ' αὐτοῦ τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, δεόντως βουλευέται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ καὶ δυνατῶν, ἐμφράξαι τὰ ὕδατα τῶν ἐξω τῆς πόλεως πηγῶν. Ἀρχοντες δὲ τυγχάνουσι τοῦ τοιοῦτου νοῦς, ὁ τῆς πίστεως λόγος, καὶ ὁ τῆς ἐλπίδος, καὶ ὁ τῆς ἀγάπης, πρεσβυτικῶς δυναστεύοντες πάντων τῶν κατὰ ψυχὴν θεῶν νοημάτων τε καὶ λογισμῶν; καὶ σοφῶς τῷ νῷ συμβουλευόντες, κατὰ ταυτὸν ὁμοῦ καὶ συνεπισχύνοντες κατὰ τῆς ἐναντίας δυνάμεως, καὶ τοὺς τρόπους τῆς αὐτῆς καθαιρέσεως υποδεικνύοντες. Χωρὶς γὰρ πίστεως, καὶ ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, οὐδὲν οὔτε τῶν κακῶν καταργεῖται παντελῶς, οὔτε τῶν καλῶν κατορθοῦται τὸ σύνολον.

Ἡ μὲν γὰρ πίστις (2) πείθει τῷ Θεῷ προσχωρεῖν τὸν νοῦν πολεμούμενον, πάσης αὐτῷ γινομένη παρασκευῆς ὅπλων πνευματικῶν πρὸς τὸ θαρβεῖν παραμύθιον. Ἡ ἐλπίς δὲ, τῆς θείας αὐτῷ καθίσταται βοηθείας ἐγγυητῆς ἀψεudέστατος, τὴν τῶν ἐναντιῶν καθαιρέσιν ἐπαγγελλομένη δυνάμεων. Ἡ δὲ ἀγάπη, δυσμετακίνητον; μᾶλλον δὲ πάμπαν ἀκίνητον τῆς θείας στοργῆς αὐτὸν εἶναι παρασκευάζει καὶ πολεμούμενον, προσηλοῦσα τῷ θεῷ πόθῳ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν τῆς φύσεως δύναμιν.

Καὶ συνάδει γε τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν, ἐρμηνεύμενα τὰ τῶν ἀρχόντων ὀνόματα. Ἀρχοντες δὲ τοῦ Ἐζεχίου κατ' ἐκείνον ὑπῆρχον τὸν χρόνον, Ἐλιακίμ ὁ τοῦ Χελκίου οἰκονόμος, καὶ Σομνάς ὁ γραμματεὺς, καὶ Ἰωάχ, ὁ τοῦ Ἀσάφ ὁ ὑπομνηματογράφος [Σημ. ὁ ἀναμνησκων]; ἐρμηνεύεται δὲ, ὁ μὲν Ἐλιακίμ, Θεοῦ ἀνάστασις (3); ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Χελκίας, μερὶς Θεοῦ. Οὐκοῦν θείας μερίδος, ἤγουν γνώσεως ἀληθοῦς, υἱὸς πρῶτός τε καὶ ὄντος, ὁ κατὰ τὴν πίστιν τῆς ἐν ἡμῖν θείας ἀναστάσεώς ἐστι λόγος, μετὰ τῆς δεούσης κατὰ τὴν γνῶσιν οἰκονομίας, ἤγουν διακρίσεως, καλῶς διαφέρων τὰς τε τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων πειρασμῶν ἐπαναστάσεις.

Σομνάς δὲ ὁ γραμματεὺς ἐρμηνεύεται (4), ἐπιστροφή; σαφῶς μηνύουσα δι' ἑαυτῆς τὸν πληρέστατον τῆς θείας ἐλπίδος λόγον, οὗ χωρὶς, οὐδαμῶς οὐδὲν καθοτιοῦν πρὸς Θεὸν ἐπιστροφή γίνεσθαι πέφυκεν; εἴπερ ἐλπίδος ἴδιον τὸ γραμματεῦσιν, ἤγουν διδάσκειν τε καὶ ὑπ' ὅψιν ἄγειν ὡς παρόντα τὰ μέλλοντα, καὶ μηδαμῶς ἀπειναί πείθειν τῶν πολεμούμενων ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως, τὸν ὑπερ-

inquirere. Σομνᾶν etiam habent οἱ LXX Isa. xlii. Vulg. *Sobnam*, uti et Hebraica, potuitque altera ex altera littera ex vicinitate Græcis oriri; ac, num inde varium etymum? Aliter certe Maximus exponit, ac exponitur in libello adjecto calci Bibliorum; nec tamen Maximi expositio satis quadrat, quod sic Græci scribunt, cum *ῥῶν oleum* sit et *pinguedo*, a quo longe est ἐπιστροφή Maximi.

ασπίζοντα Θεόν· ὑπὲρ οὗ, καὶ δι' ἔν τούτοις ἀγίους ὁ Ἀγαθῶν, his, quos adversaria potestas bello fatigat : πόλεμοι.

Ἰωάννης δὲ ὁ τοῦ Ἀσάφ ὁ ὑπομνηματογράφος, ἐρμηνεύεται ἀδελφότητος Θεοῦ· καὶ Ἀσάφ ὁ πατήρ αὐτοῦ, συναγωγῆ. Οὐκοῦν τῆς κατὰ τὸ αὐτὸ περὶ τὰ θεῖα συναγωγῆς τε καὶ ἐνώσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων (5), τούτεστι, τῆς λογικῆς καὶ θυμικῆς καὶ ἐπιθυμητικῆς, ἡ ἀγάπη καθέστηκε γέννημα· καθ' ἣν ἐγγράφοντες τῇ μνήμῃ τὸ τῆς θείας χάριτος κομισάμενοι· τῆς γὰρ ἰσοτιμίας τὴν χάριν σημαίνεται προδήλως· ἡ ἀδελφότης, ἀνεπίληστον ἔχουσι, τῆς τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς ὑπομνηματογραφούσης τε καὶ ἐντυπούσης τὸ ἀκήρατον κάλλος, τῆς θείας ἀγάπης τὴν ἔφρασαν.

Ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ ποσῶς ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐρμηνείας κατεστοχάσαστο τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· πᾶς νοῦς κατὰ τὸν Ἐζεχίαν θεῖον κράτει διεζωσμένος, καθάπερ προσκυτέρους τινὰς καὶ ἄρχοντας κέκτηται· τὴν τε λογικὴν δυνάμιν (6), ἐξ ἧς ἡ γνωστικὴ γεννᾶσθαι πέφυκε πίστις· καθ' ἣν ἀπὸ παρόντων Θεῶν ἀρβύρα διδάσκεται· καὶ ὡς παρούσι συγγίνεται διὰ τῆς ἐλπίδος τοῖς μέλλουσι· καὶ τὴν ἐπιθυμητικὴν δυνάμιν, καθ' ἣν ἡ θεία συνέστηκεν ἀγάπη· δι' ἧς ἐκουσίως ἑαυτὸν προσηλώσας τῷ πόνῳ τῆς ἀκηράτου θεότητος, ἄλυτον ἔχει τοῦ ποθομένου τὴν ἔφρασαν. Ἔτι μὴν καὶ τὴν θυμικὴν δυνάμιν, καθ' ἣν ἀπρίξ τῆς θείας εἰρήνης ἀντέχεται, ἐπιστύφωσεν πρὸς τὸν Θεὸν ἔρωτα τῆς ἐπιθυμίας τὴν κίνησιν. Ταύτας δὲ ἔχει τὰς δυνάμεις πᾶς νοῦς συνεργούσας αὐτῷ, πρὸς τε τὴν τῆς κακίας καθαίρεσιν καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς σύστασιν τε καὶ συντήρησιν· ὡς μὲν προσκυτέρους, οἱ πρῶτοι τῆς ψυχῆς καὶ συμπληρωτικαὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας δυνάμεις ὑπάρχουσιν· ὡς ἄρχοντας δὲ, ὅτι καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν κινήματων ἔχουσι τὴν ἀρχὴν (7), καὶ τῶν ὑφ' αὐτὰς ἐνεργημάτων βουλήσει τοῦ κινουμένου νοῦς τὴν ἐξουσίαν. Αὐταί, καὶ συμβουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ συνεπισχύουσιν, ἵνα ἐμφράξῃ καὶ ὕδατα τῶν πηγῶν, ἃ ἦν ἐξω τῆς πόλεως· μᾶλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, ὑπάρχουσιν. Ἄετ γὰρ τὸ διὰ τῆς ἱστορίας παρελθόν, ὡς παρὸν μυστικῶς διὰ τῆς θεωρίας ἐνέστηκε.

Ταύτας ἔχον ὑγιεῖς καὶ ἀνεξαπατήτους, συνάγει τὸν πολὺν λαόν, τὰ ἐξ αὐτῶν εὐσεβῆ δῆλον ὅτι κατὰ φύσιν κινήματά τε καὶ διανοήματα. Ὑδατα δὲ τὰ ἐξω τῆς πόλεως (8), τούτεστι τῆς ψυχῆς, τὰ ποιοῦντα τὸν ποταμὸν τὸν διορίζοντα διὰ μέσου τῆς πόλεως, εἰσὶ τὰ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν δι' ἐκάστης αἰσθήσεως ἐκ τοῦ κατ' αὐτὴν αἰσθητοῦ παραπεμπόμενά τε καὶ εἰσρέοντα τῇ ψυχῇ νοήματα· ἐξ ὧν ὁ διερχόμενος ὡς πόλιν τὴν ψυχὴν, τῆς τῶν αἰσθητῶν ἐπιστήμης ποταμοῦ δίκην ἀποτελεῖται λόγος· ὃν ἕως ἔχῃ διερχόμενον αὐτὴν ἡ ψυχὴ, οὐκ ἀποβάλλεται τὰς τῶν αἰσθητῶν εἰκόνας τε καὶ φαντασίας· δι' ὧν ἐφισταμένη πολεμεῖν αὐτὴν πέφυκεν ἡ πονηρὰ καὶ ὀλέθριος δύναμις.

gat, his, quos adversaria potestas bello fatigat : ob quem, ac in cujus gratiam cuncta sanctis moventur praelia.

Joach autem a commentariis filius Asaph, si nomen interpreteris, *Dei fraternitas* dicitur : ejusque pater Asaph, *congregatio*. Igitur *charitas proles est animi facultatum pari nutu circa divina congregatarum ac cunitarum ; rationis scilicet, iræ et cupiditatis : cujus munere, divini decoris pulchritudinem memoriæ tabulis consignantes, qui per gratiam, honoris jam cum Deo æqualitatem sunt consecuti (nam fraternitas, quod dicitur, æqualis palam munus honoris significat), charitatis divinæ nulla delendum obivione desiderium habent, qua velut tabulis principi animæ parti immortale appingatur decus ac imprimatur.*

Cum igitur in hunc se modum ista habeant, exque nominum interpretatione leviuscule saltem oratio veritatis conjecturam fecerit ; mens omnis, Ezechie more, divino accincta robore, velut seniores quosdam, proceresque seu magistratus ac præfectos habet ; tum facultatem rationis, ex qua fidei, quæ sapiens fultaque scientia sit, nascendi origo existit ; qua semper Deum nullis verbis explicabili ratione præsentem esse condiscit, speique præsidio, cum futuris ac si præsentia essent, consuescit : tum cupiditatis facultatem, qua divina charitas consistit, cujus munere ipsa se sponte intemperatæ deitatis amori affigens, insolubilem desiderati appetitum asciscit. Præterea vero iræ etiam facultatem, qua mordicus divinæ paci adhærescit, cupiditatis motum divini tenore amoris astringens. His porro facultatibus **119** mens omnis prædita est, quarum auxilio tum vitia profliget, tum virtutem consciscat ac tueatur : ac seniorum quidem rationem habent, quod sint animi primæ facultates, atque ejus essentiam compleant : principum vero seu magistratum, quod et motuum ex ipsis proficiscentium imperio polleant, subjectorumque illis effectuum, mentis moventis nutu potestatem habeant. Hæ menti pariter auctores consilio sunt, opeque juvant, ut aquas fontium obstruat, quæ extra civitatem erant : vel, ut proprie magis loquar, quæ sunt extra civitatem. Semper enim quod per historiam præteritum narratur, tanquam præsens mystice per spiritalis sensus considerationem habetur.

Has facultates qui sanas, nulloque seductas errore obtinet, ingentem populi vim congregat : pios scilicet ex eis naturales motus, sensaque ac rationes. Aquas autem quæ sunt extra civitatem (extra animam scilicet) quarum illuvie fluvius concrevit, per mediam dirimens civitatem ; naturalis scilicet speculationis scita sensaque, sensus cujusque adminiculo iis ex rebus quæ in sensum cadunt commeanlia, inque animam influentia ; ex quibus, qui velut civitatem animam permeat, sensilium rerum scientiæ sermo velut fluvius conflatur : ac quandiu ille animam permeat, sensilium rerum imagines ac cogitatus non ponit : quo ipso cuneo, ingruis

Charity
unity
fraternalis

C

D

nequissima ac exitiosa potestas, ipsam bello tentare A
 consuevit. Idcirco ait Ezechias : *Ne veniat rex
 Assur, et inveniat aquam multam et inualescat* 48; ac si mens perspicacissima suis facultatibus dicat, quo tempore vitia ac perturbationes insurgunt : A naturali tantisper speculatione cessemus, solisque precibus ac corporali afflictationi ejus cultu philosophiæ, quæ actione præstatur, nosmet impendamus : e quibus, precum quidem figuram referebat, quod rex in Dei templum ascendit ; corporalis autem afflictationis, quod cilicium induit : ne forte cum rerum sensilium intellectus rationibus vaserime nequissimus imprudentibus sensilium earum rerum formas figurasque invehat : unde vitia ac libidini hærentes affectus circa rerum aspectabilium externam speciem proclive coalescunt, intercluso in nobis, sensu medio, ad intelligibilia rationis actu : et inualescat ut evertat civitatem (nempe 120 animam) atque in Babylonem (vitiolorum scilicet ac perturbationum confusionem) violenter trahat.

Qui igitur, quo tempore vitiosi affectus infestis signis petunt, occlusis strenue sensibus, sensiliumque rerum cogitatione ac memoria penitus submotis, mentis naturales motus ab iis quæ extra sunt scrutandis omnino repressit : is, velut Ezechias, aquas fontium extra urbem existentes, obstruxit ; atque fluvium per mediam dirimentem civitatem, intercidit ; collata cum eo opera adjuvantibus iis, quas dixi, facultatibus ; et qui congregatus est multus populus ac exercitus (piis scilicet cujusque facultatis cogitatibus seu rationibus) divinaque manu parta victoria, quæ infensa incesserat, nequissimam ac tyrannicam potestatem, confudit : divino præcepto, velut angelo quodam ultore sermone ad id comparato ut vitia deleat, centum octoginta quinque millibus occisis : nempe occiso habitu, qui vitiolorum ac pravitatis parens existit, qui videlicet tribus animi facultatibus per sensilia, sensuumque in eis operatione, inolescit.

Operæ pretium igitur, ut nec naturali sese impendat speculationi, quæ mens invisibiles congressus sapienter exhaurire sciat, neve aliud quidpiam moliat, quo tempore nequissimi dæmones adoriuntur, quam ut solum precetur, ac corpus laboribus edemet, omnique diligentia terrenum sensum deficiat, ac civitatis muros (virtutes scilicet animæ præsidio existentes, seu quæ conservandis virtutibus, viæ ac rationes conducunt, continentiam scilicet ac patientiam) honorum ope rationum natura insitarum, custodiat : ita nimirum, ut nulla prorsus cogitatio, ulli spiritalium hostium foris pësitorum contradicentis specie respondeat : ne forte prosperitatis obtentu efficiens, fraudeque desiderio nectens, a Deo abjungat, qui animam, subversionem turbidam potat 49, ac per ea quæ honesti speciem habent, mentem honestum exquirentem ad deteriora astu pelliciat, Rapsaces Judaice lo-

Διὸ φησιν Ἐζεκιᾶς· Μὴ ἐλθῆ βασιλεὺς Ἀσσοὺρ, καὶ εὕρῃ ὕδωρ πολὺ, καὶ κατισχύσῃ· ὣσανεὶ ἔλεγε ὁ διαγνωστικὸς νοῦς ταῖς ἐαυτοῦ δυνάμειν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν παθῶν ἐπαναστάσεως. Παισώμεθα τῆς φυσικῆς θεωρίας (9), καὶ μόνῃ προτρυφήσωμεν τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν κακοπαθεῖα τοῦ σώματος· ὧν, τῆς μὲν προσευχῆς, ἢ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἀνοδος τοῦ βασιλέως ἔφερε τύπον· τῆς δὲ σωματικῆς κακοπαθείας, ἢ τοῦ πάκου περιβολῆ· μήπως τοῖς τῶν αἰσθητῶν νοήμασι, συνεισκαλεῖ κακούργως λαθῶν ὁ πανήρῃς, τὰ τῶν αἰσθητῶν εἶδη καὶ σχήματα· δι' ὧν πέφυκε τὰ πάθη δημιουργεῖσθαι περὶ τὰς ἐπιφανείας τῶν ἁρατῶν (10). στάσιν λαμβανούσης διὰ τῆς μέσης αἰσθήσεως τῆς πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεως, τῆς ἐν ἡμῖν λογικῆς ἐνεργείας, καὶ κατισχύσει πορθῆσαι τὴν πόλιν, τουτέστιν, τὴν ψυχὴν· καὶ εἰς Βαβυλῶνα, λέγω δὲ τὴν τῶν παθῶν σύγχυσιν, κατασύρη.

Ὁ τοίνυν ἐν καιρῷ τῆς τῶν παθῶν ἐπαναστάσεως γενναίως μάσα, τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὴν τῶν αἰσθητῶν φαντασίαν τε καὶ μνήμην παντελῶς ἀπωσάμενος, καὶ συστειλας πάντῃ τὰς τοῦ νοῦ περι τὴν τῶν ἐκτὸς ἔρευναν φυσικὰς κινήσεις, κατὰ τὸν Ἐζεκιᾶν ἐνέφραξε τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν ἃ ἔστιν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ τὸν διορίζοντα διὰ μέσου τῆς πόλεως ποταμὸν διέκοψε, συνεπιχυσασῶν αὐτῷ τῶν εἰρημένων δυνάμεων· καὶ τοῦ συναχθέντος λαοῦ πολλοῦ, φημι δὴ τῶν καθ' ἑκάστην δυνάμειν εὐσεβῶν λογισμῶν, καὶ κατήσχυνε νικήσας διὰ τῆς θείας χειρὸς, τὴν ἐπαναστάσαν αὐτῷ πονηρὰν καὶ τυραννικὴν δυναστείαν· διὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματος, ὡς δι' ἀγγέλου τινὸς, τοῦ διαφθεῖρειν τὰ πάθη πεφυκότος λόγου, ἀποκτείνοντας ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας· τουτέστι, τὴν ποιητικὴν τῆς κακίας ἔξιν (11), τὴν παραλόγως ταῖς τριεὶ τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐπιφυομένην δυνάμει, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐνεργεῖαν τῶν αἰσθητῶν.

Χρὴ τοιγαροῦν μῆτε φυσικὴν μετένειν θεωρίαν, τὸν γνωστικῶς τὰς ἁράτους συμπλοκὰς ὑπαναλλασκεῖν ἐπιστάμενον νοῦν· μὴδ' ἄλλο τι ποιεῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πονηρῶν δαιμόνων προσβολῆς, ἢ μόνον προσεόχεσθαι, καὶ τὸ σῶμα πόνοις καταδαμάζειν, καὶ τὴν τοῦ χροῖαυ φρονήματος διὰ πάσης οὐπειδῆς ποιεῖσθαι καθαίρειν, καὶ φυλάττειν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως (λέγω δὲ τὰς φρουρητικὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς, ἢ τὰς τῶν ἀρετῶν φυλακτικὰς μεθόδους, ἐγκράτειαν λέγω καὶ ὑπομονήν) διὰ τῶν ἐμφύτων ἀγαθῶν λογισμῶν (12)· μηδενὸς τῆ σύνθετον λογισμοῦ ἀντιβῆτικῶς τινι τῶν ἐκτὸς νοητῶν πολεμίων ἀποκρινόμενου· μήπως διὰ τῶν δεξιῶν ἀπατήσας, ἀποστήσει Θεοῦ, κλέψας τὴν ἔφεσιν, ὁ τὴν ψυχὴν ποτίζων ἀνατροπὴν θολερὰν [Argent. sic. doleràn], καὶ διὰ τῶν νομιζομένων καλῶν, πρὸς τὰ χεῖρονα τὴν τὰ καλὰ ζητοῦσαν ἀποσύρη διάνασιν, καλῶν Ἰουδαῖστὶ Παφάκης ὁ ἀρχιστράτηγος Σενναχειρίμ βασιλέως Ἀσ-

48 II Paral. xxxii, 24. 49 Habac. ii, 45.

Rapsaces - fides veterum

σουρ. Ραψάκης δὲ ἐρμηνεύεται, πολλὸς ποτισμῶ
 μετὰ φιλημάτων, ἢ, μεγάλα ἔχων φιλήματα. Ὁ
 παντὴρ γὰρ δαίμων, ὁ διὰ τῶν δεξιῶν τὸν νοῦν εἰω-
 θῶ, πολεμεῖν, Ἰουδαῖοισι λαλεῖ, διὰ τῆς νομιζομένης,
 ἀλλ' οὐκ οὐσίας ἀρετῆς, τὴν θολερὰν ἀνατροπὴν τὴν
 ψυχὴν ποτίζων· δεικνύς αὐτῇ τὴν ἠπατημένην καὶ
 ολιέθριον φιλίαν· ἢς τοῦ πλεῖστοντος μᾶλλον φίλου
 καθέστηκε τὰ τραύματα κρείττονα. Φησὶ γάρ· Ἀξιο-
 πιστότερα τραύματα φίλου (15) ὑπὲρ φιλήματα
 ἐχθροῦ. Σενναχειρίμ δὲ, πειρασμὸς ξηρασίας
 ἐρμηνεύεται, ἢ, ὀδόντες ἠκοημένοι, ὅς ἐστιν ὁ διά-
 βολος, ὁ κατ' ἀλήθειαν διὰ τῶν πρὸς κακίαν ἠκοη-
 μένων λογισμῶν (τοῦτο γὰρ μοι νοεῖται ὀδόντες
 ἠκοημένοι) τὴν ἐν ἡμῖν τῶν θείων ναμάτων τῆς
 γνώσεως καταξηραίνων ἀπορροφῶν, κατὰ τὴν ἐνέρ-
 γειαν ἢν πέφυκε τοῖς αὐτῆν παραδεχομένοις ἐμποιεῖν,
 λαχῶν τὴν κλήσιν τοῦ ὀνόματος πρόσφορον· πειρα-
 σμὸς ὄντως ξηρασίας καὶ ὢν καὶ καλούμενος, ὡς
 ἐρήμους καθιστῶν πάσης τῆς ἐν πνεύματι ζωτικῆς
 διαδόσεως τοῖς ὑποπεσόντας τοῖς ὀλοῖς αὐτοῦ.

Ἡ τυχὸν πειρασμὸς κέκληται ξηρασίας ὁ Σεννα-
 χειρίμ (14), τουτέστιν ὁ διάβολος, ὡς ἄπορος καὶ
 πίνης, καὶ πάσης ἑσπερημένης πρὸς τὴν κατ' ἡμῶν
 ἐπανάστασιν ἰδικῆς δυναστείας· καὶ χωρὶς τῶν
 αἰσθητῶν, δι' ὧν εἴθε τὴν ψυχὴν πολεμεῖν, οὐδὲν
 ἡμῶς βιάσθαι δυνάμενος, καὶ διὰ τοῦτο δεόμενος τῆς
 κατ' ἡμῶν περιενοσημένης τυραννίδος, τῶν ἐξω τῆς
 πόλεως πηγῶν, τουτέστι, τῶν ὕλικῶν νοημάτων, οἷς
 πέφυκεν εἰσβάλλειν τῇ ψυχῇ τὰ σχήματα καὶ τὰ
 εἶδη τῶν αἰσθητῶν· δι' ὧν τυπομένη φυσικῶς διὰ
 τὴν οἰκίαν ἢ αἰσθησίαν, πολλακίς γίνεται τῷ διαβόλῳ
 πρὸς καθαίρεσιν τῆς κατὰ ψυχὴν θείας εὐπρεπειας
 ὅπλον πονηρὸν καὶ ολιέθριον, ὅλην προδιδοῦσα τῷ
 ἐχθρῷ, διὰ τῆς κατ' ἡδονὴν ὁμοειδίας, τοῦ ἐν ἡμῖν
 λόγου τὴν δύναμιν.

Ἄλλ' ὁ γενναίως διὰ τῆς λεγομένης ἐγκρατείας
 μύσας τὰς αἰσθήσεις, καὶ διὰ τῶν κατὰ ψυχὴν δυνά-
 μειων τὰς πρὸς τὸν νοῦν αἰσθητῶν σχημάτων ἀποτε-
 χίσας εἰσόδους, εὐχερῶς τοῦ διαβόλου τὰς πονηρὰς
 διόλλυσι μηχανὰς, ὑποστρέφων αὐτὸν μετ' αἰσχύνης
 τῇ ὁδῷ ἢ ἤλθεν. Ὅδὸς δὲ (15) δι' ἧς ὁ διάβολος
 ἐρχεται, ἐστὶ τὰ πρὸς οὐστάσιν τοῦ σώματος εἶναι
 δοκοῦντα ὕλικὰ, εἰς τὴν ἑαυτοῦ γῆν, φημί δὲ τὴν
 αὐγχεσιν, σὺν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεννηθεῖσι πονηροῖς
 λογισμοῖς αὐτὸν ἀποκτένων, μεταφέρων αὐτοὺς
 πρὸς τὴν παράθειαν τῆς ἀναπαύσεως. Ὁ γὰρ δυνη-
 θεὶς τὸν διάβολον τοῖς αὐτοῦ χειρώσασθαι λογισμοῖς,
 διὰ τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον κατὰ τὴν θεωρίαν συγ-
 χρήσεως, τὸν Σενναχειρίμ ἀπέκτεινε διὰ τῶν αὐτοῦ
 οἰῶν, καὶ πρὸς τὴν γῆν αὐτοῦ ἐφυγάδευσε Ἀρμε-
 νίας· καταθέμενος δηλονότι πρὸς τὴν παράθειαν τῆς
 ἀναπαύσεως, τοὺς τὴν ψυχὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως συγ-
 χέοντας λογισμοὺς. Παράθεισι γὰρ ἀναπαύσεως
 Ἀρμενία ἐρμηνεύεται. Παράθεισι δὲ τῆς ἀναπαύ-
 σεώς ἐστὶν (16) ἡ προσβολὴ τῶν θείων ἀρετῶν,

A quens, Sennacherim regis Assur magister militiæ.
 Rapsaces autem, si nomen interpreteris, est, pro-
 pinando indulgentior cum osculis, sive, magna ha-
 bens oscula. Pessimus enim dæmon, qui rerum
 secundarum obtentu mentem impugnare solet, Ju-
 daice loquitur; qui 121 videlicet existimata vir-
 tutis larva, non quæ vere virtus existat, turbidam
 animum subversionem petet: nimirum fraudulen-
 tam illi ac exitiosam amicitiam objectans, qua plane
 meliora longe sunt, amici percutientis vulnera. Ait
 enim: Fideliora vulnera amici, quam oscula ini-
 mici 10. Sennacherim vero, si nomen interpreteris,
 tentatio est siccitatis, aut dentes acuti, quod est dia-
 bolus; qui reipsa per rationes vitii molitione acutas
 (hoc enim sibi dentes acuti volunt) divinæ in nos
 defluentes exsiccans scientiæ latices; inde quo
 afflatu eos qui ipsum suscipiant, solet agere, apte
 nominis adeptus est appellationem; vere siccitatis
 tentatio tum existens, tum et audiens: veit
 nimirum, vitali omni in spiritu distributione
 vacuus constituens, qui ipsius victi dolis concesserunt.

Aut forte tentatio siccitatis Sennacherim (hoc est, diabolus) appellatus sit, tanquam egenus et pauper, omnique propria, qua nos impugnet, potentia carens; nec, si desint sensilia, quorum adminiculo bellum animo inferre consuevit, ullo nos damno afficere valens: quique adeo, nos tyrannide subjicere moliens, fontibus extra civitatem positis egeat (terrenis scilicet cogitationibus sensisque) per quæ figuræ ac species rerum sensilium in animam irrumpere solent. His nimirum natura formatus sensus, qua illis necessitudine tenetur, nequissimum haud raro exitiosumque diabolo instrumentum ad divinum animi decorem abolendum efficitur; ob voluptatis illicebas totam in nobis inimico viam rationis prodens.

At, qui strenue per continentiam quam vocant, oclusis sensibus animique admittentibus viribus, sensilium rerum figuras, ne in mentem subeant, exclusit, is facile pessima diaboli consilia diffiat, cogique eadem qua venerat via (via autem, qua venit diabolus, terrena sunt quibus corporis incolumitas videtur conflari) probro in terram suam (nempe confusionem) reverti: una cum pessimis eo prognatis rationibus perimens, transferendo ad appositionem quietis. Cui enim concessum est, ut suis ipsum rationibus diabolum expugnet, his per contemplationem ad recti honestique rationem utens, Sennacherim ejus ipsius filiorum opera occidit, atque in ipsius procul terram Armeniæ 122 fugavit: constitutis nimirum ad quietis appositionem, quibus per sensum rationibus animo confusio obrepit. Armenia enim, si nomen interpreteris, quietis appositio dicitur. Est autem quietis appositio, divinarum obtentus virtutum; quo mens, quibus aliquando ad probrosa sensus vitia ac libidines ducebatur translatis rationibus,

Sennacherim
dignus

10 Prov. xxvii, 6

qui earum in humani generis perniciem parens existat diabolus perimit.

Præclare igitur ac sapientissime Scripturæ spiritali sensu egit Ezechias, quod aquas fontium extra Jerusalem obstruxit, propter Sennachirim regem Assyriorum. Sunt ergo fontes extra civitatem (extra scilicet animum) positi, quæ in sensum cadunt omnia. Horum autem fontium aquæ eorumdem sensilium notiones sunt conceptusque. Fluvius dirimens per mediam civitatem, quæ naturali speculatione ex conceptis rebus sensilibus scientia conficitur; ipsa per mediam transiens animam, ut quæ amborum (mentis scilicet ac sensus) confinis existat. Sensilium enim notitia neque prorsus ab intelligentis animi facultate abhorret, neque uni omnino duntaxat sensus operationi addicta est; sed velut mentis cum sensu, ac sensus cum mente coitionis media, per seipsa, amborum inter se copulationem facit: sensu quidem, sensilium figuris formata secundum speciem; mente autem, figuras formasque ad figurarum rationes transferens. Idecirco non injuria, fluvius dirimens per mediam civitatem, rerum sensilium appellata scientia est, ut quæ extremorum (mentis scilicet ac sensus) confinis existat. Hanc qui obstruit, quo tempore perturbationes ac vitia ingruunt, cavendæ scilicet injuriæ causa, quam terrenorum illapsu figuræ menti inferunt; qui nempe scientia duce nequissimorum dæmonum inaspectabiles congressiones dissolvat, centum octoginta quinque millia occidit; parentem scilicet vitii habitum ac pravitatis: eam nimirum potestatem, quæ sensilium rerum adminiculo tribus animæ viribus, contra ac ratio suadet, cohærescit; sensuumque in eis actum, id est, naturalium facultatum sensuum munere abhorrentem a ratione operationem. Senarius enim numerus, sive ex unitatibus compositionem habeat, sive ex denariis, sive ex centenariis, sive ex alio quodam numero, virtutis vitii-que parentem 123 habitum significat, pro eo ac multiplicatione componitur, affectum, hunc illumve habitum perficientem, iis exhibens, qui solerter ac erudite numeris animum attendunt. Cui utique senario numero conjunctus quinarius, sive illi additus, aut cum eo compositus, sensus indicat, id est, sensilium facultatem sive habitum aut operationem, naturalibus animæ viribus adjacentem, iisve superpositam, aut compositione illis cohærescentem. Ut sub exemplo loquar, siquidem secundum unitates velut simplex simplici quinarius numerus senario junctus est, sola potentia effectricem ostendit in sensibus aptitudinem. Sin autem adjectus est ex multis composito senario numero, qui simplex ex unitatibus numerus quinarius est, efficientem in sensibus secundum virtutem habitum prodit. At si composito ex multis denariis compositus ex multis quinariis numerus compositione accedit, absolutam ipsam in secundum potentiam atque habitum, operatio-

A πρὸς ὃν μεταφέρων ὁ νοῦς τοὺς ποτε πρὸς τὰ κατ' αἰσθησιν πάθη τῆς ἀτιμίας αὐτὸν ὑποστρέφοντας λογισμοὺς, ἀποκτείνει τὸν ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τούτους γεννῶντα διάβολον.

Καλῶς οὖν καὶ πάνυ σοφῶς κατὰ νοούμενον τῆς Γραφῆς Ἐζεκιᾶς πεποιήκειν, ἐμφράξας τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, ἃ ἦν ἔξω Ἱερουσαλήμ, διὰ Σενναχειρίμ βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Πηγαὶ οὖν εἰσιν ἔξω τῆς πόλεως, τουτέστι, τῆς ψυχῆς, τὰ αἰσθητὰ πάντα ὕδατα δὲ τούτων τυγχάνουσι τῶν πηγῶν, τὰ τῶν αἰσθητῶν νοήματα. Ποταμὸς δὲ διορίζων διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐκ τῶν αἰσθητῶν νοημάτων συναγομένη γνῶσις (17), διὰ μέσης διερχομένη τῆς ψυχῆς, ὡς νοῦ καὶ αἰσθήσεως οὐσα μεθόριος. Ἡ γὰρ γνῶσις τῶν αἰσθητῶν, οὔτε πάντῃ τῆς νοερᾶς ἀπεξένεται δυνάμει, οὔτε δι' ὅλου μόνῃ προσενέμηται τῇ κατ' αἰσθησιν ἐνεργείᾳ· ἀλλ' ὅσον τῆς τε τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἰσθησιν, καὶ πρὸς τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως συνόδου μέση τυγχάνουσα, δι' ἑαυτῆς ποιεῖται τὴν πρὸς ἄλλα τούτων συνάφειαν (18)· κατὰ μὲν τὴν αἰσθησιν, κατ' εἶδος τυπούμενη τοῖς σχήμασι τῶν αἰσθητῶν· κατὰ δὲ τὸν νοῦν, εἰς λόγους τῶν σχημάτων τοὺς τύπους μεταβιάζουσα· διὸ ποταμὸς διορίζων διὰ μέσης τῆς πόλεως εικότως προσηγορεύθη τῶν ὁρωμένων ἢ γλώσσις, ὡς τῶν ἄκρων, λέγω δὲ νοῦ καὶ αἰσθήσεως, οὐσα μεταίχμιος. Ταύτην ἐμφράττων ἐν καιρῷ τῆς τῶν παθῶν διοχλήσεως, διὰ τὴν ἐπήρειαν τῆς πρὸς τὸν νοῦν τῶν ὑλικῶν σχημάτων ἐμπτώσεως, ὁ μετὰ γνώσεως τὰς ἀφανεῖς τῶν πονηρίων δαιμόνων συμπλοκὰς διαλύων, ἀποκτείνει τὰς ἑκατὸν καὶ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε χιλιάδας· λέγω τὴν ποιητικὴν τῆς κακίας ἔξιν, τὴν παραλόγως, ὡς ἔφη, ταῖς τρισὶ τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐπιφουμένην δυνάμει δυνάμει, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐνεργείαν τῶν αἰσθήσεων, ἧτοι τὴν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπ' αἰσθήσεσι παράλογον ἐνεργείαν. Ὁ γὰρ ἑξαδικὸς ἀριθμὸς, εἴτε ἐκ μονάδων ἔχει τὴν σύνθεσιν, εἴτε ἐκ δεκάδων, εἴτε ἐξ ἑκατοντάδων, εἴτε ἐξ ἐτέρου τινοῦ ἀριθμοῦ, τὴν ποιητικὴν ἔξιν δηλοῖ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πολυπλασιασμοῦ τῆς συνθέσεως, τὴν ἀπαρτίζουσαν τήνδε ἢ τήνδε τὴν ἔξιν διάθεσιν, τοῖς μετ' ἐπιστήμης τοῖς ἀριθμοῖς ἐπιβάλλουσι παριστῶν· ᾧτινι ἑξαδικῷ ἀριθμῷ συναφθεῖς D ἢ προστεθεῖς, ἢ συντεθεῖς ὁ πέντε ἀριθμὸς, παραδηλοῖ τὰς αἰσθήσεις, ἧγουν τὴν τῶν αἰσθητῶν δυνάμει, ἢ ἔξιν ἢ ἐνεργείαν, παρακειμένην, ἢ ἐπικειμένην, ἢ συγκαμμένην ταῖς κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς δυνάμεισιν. Οἶον, εἰ μὲν συνῆπται κατὰ τὰς μονάδας, ὡς ἀπλοῦς ἀπλῶ ὁ πέντε ἀριθμὸς τῷ ἕξ (19), τὴν ἐπ' αἰσθήσεσι μόνῃ δυνάμει ποιητικὴν ἐπιτηδειότητα παριστῆσιν. Εἰ δὲ προστέθεται συνθέτῳ ἐκ πολλῶν τῷ ἕξ ἀριθμῷ ὁ ἀπλοῦς ἐκ μονάδων πέντε ἀριθμὸς, τὴν ἐπ' αἰσθήσεσι κατὰ δυνάμει ποιητικὴν ἔξιν δηλοῖ. Εἰ δὲ συντέθεται συνθέτῳ τῷ ἐκ πολλῶν ἕξ ἀριθμῶν, ὁ ἐκ πολλῶν πέντε σύνθετος, τὴν ἐπ' αἰσθήσεσι κατὰ τὴν δυνάμει καὶ τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἐνεργείαν ἀποτελεστικὴν σημαίνει ποίησιν, ἧγουν περαιοσιν τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας. Ὡς δ' ἂν ὁ ἀριθμὸς ἔχων τυχού-

ne
number 6

εἶτε ψεκτῶς, εἶτε ἐπαινετῶς κατὰ τὸν θεωρούμενον ἅμα
τῆς Γραφῆς, ἡγούον ἐξεταζόμενον τόπον, ὁ μὲν ἐξα-
δικῶς ἀριθμῶς ἐκ δεκάδων συντελεῖς, ποιεῖ τὸν ἐκα-
τὸν καὶ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἀριθμὸν, καὶ δηλοῖ τὴν
ἐπ' αἰσθήσεσι τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων ποιητικὴν
τῆς κακίας ἕξιν, ἐπειδὴ ψεκτῶς κείται κατὰ τοῦτον
τῆς ἁγίας Γραφῆς τὸν τόπον οὗτος· ὁ ἀριθμὸς ἦν
ἀποκτείνεται ὡς δι' ἀγγέλου τινὸς τοῦ Θεοῦ λόγου τῆς
γνώσεως, ὁ τῆς οἰκείας δυνάμεως τῆ προσευχῆ πλέον
ἐπεριδόμενος νοῦς, καὶ παντὸς κατορθώματος, καὶ
πάσης κατὰ δαιμόνων νίκης αἰτιῶν τὸν Θεὸν μόνον
ἐπιτραφόμενος.

Ὁ τοῖνον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τῶν πειρισμῶν
ἐπαναστάσεως, τῆς μὲν φυσικῆς ἀπεχόμενος θεωρίας,
τῆς δὲ προσευχῆς κατὰ τὴν ἐκ πάντων πρὸς ἑαυτὸν
καὶ τὸν Θεὸν τοῦ νοῦ συστολὴν ἀντεχόμενος, ἀπο-
κτείνει τὴν ἐπ' αἰσθήσεσι τῶν φυσικῶν τῆς ψυχῆς
δυνάμεων παρὰ φύσιν κινουμένην ποιητικὴν τῆς
κακίας ἕξιν, καὶ ἀποστρέφει μετ' αἰσχύνης τὸν διά-
βολον, ἀποβλάζοντα τὴν εἰρημένην ἕξιν, ἐφ' ἣ πε-
ποιθὸς μετὰ τῆς οἰκείας ἀλαζονείας, ἦλθε πρὸς τὴν
ψυχὴν, διὰ τῶν ὑπερηφάνων λογισμῶν τῆς ἀληθείας
καταπειρόμενος. Ὅτι τυχὸν καὶ γνοῦς, καὶ παθῶν,
καὶ ποιήσας, ὁ μέγας Δαβὶδ, ὁ πάντων μάλιστα πει-
ραν ἔχων τῆς τῶν νοσητῶν πολέμιον παρατάξεως·
Ἐν τῷ συνεστῆναι, φησὶ, τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον
μου, ἐκωρόθην καὶ ἐταπεινώθη, καὶ ἐσίγησα ἐξ
ἀγαθῶν. Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Θεὸς Ἰερεμίας, προστά-
σων τῷ λαῷ μὴ ἐκθῆναι τῆς πόλεως, διὰ τὴν κυκλοθεῖν
παροικοῦσαν τῶν ἐχθρῶν ῥομφαίαν. Τοῦτο εἶπερ
Ἄβελ ὁ μακάριος ἐφυλάξατο, καὶ μὴ συνεξῆλθε τῷ
Καὶν ἐν τῷ πεδίῳ· τούτεστιν ἐν τῷ πελάγει τῆς φυ-
σικῆς θεωρίας, πρὸ τῆς ἀπαθείας, οὐκ ἂν ἐπαναστὰς
ἀπέκτεινεν αὐτὸν μετὰ δόλου, κλέψας τοῖς δεξιῶς κατὰ
τὴν τῶν ὄντων θεωρίαν, πρὸ τῆς τελείας ἕξεως, ὁ τῆς
σαρκὸς νόμος, ὁ Καὶν καὶ ὢν καὶ καλούμενος (20)·
ὃν πρῶτον ἐκτέθησε καρπὸν τῆς παραβάσεως, κατὰ
δύναμιν τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ὁ πρῶτος ἄνθρω-
πος Ἄδάμ· γεννήσας νόμον ἁμαρτίας, ὃν κατὰ τὸν
παράδεισον αὐτοῦ ὁ Θεὸς οὐκ ἐδημιούργησε. Κεῖ-
σις γὰρ ἐρμηνεύεται ὁ Καὶν. Ὅμοίως καὶ ἡ Δίνα ἡ
τοῦ μεγάλου θυγατῆρ Ἰακώβ, εἰ μὴ συνεξῆλθε ταῖς
θυγατράσι τῶν ἐγγυρίων, τούτεστι, ταῖς αἰσθητικαῖς
φαντασίαις, οὐκ ἂν Συχὲμ υἱὸς Ἐμμὸρ ἐπαναστὰς
αὐτὴν ἐταπεινώσει. Συχὲμ δὲ ἐρμηνεύεται, νῶτος·
Ἐμμὸρ δὲ, δνος, τούτεστι τὸ σῶμα. Ὁ μὲν οὖν νῶτος,
τούτεστιν, ὁ Συχὲμ, τοῦ Ἐμμὸρ, ἡγούον τοῦ σώματος,
ὀπίσθιος νόμος ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἐμπρόσθιος· τού-
τεστιν, ὑστερος, ἀλλ' οὐ πρῶτος. Κατ' ἀρχὰς γὰρ (21)
ἦσαν ἐμπροσθεν, πρὶν γενέσθαι τῆς θείας ἐν-
τολῆς· τὴν παράβασιν, οὐκ εἶχε τὸ σῶμα τοῦτο τὸ
ἀνθρώπινον, τούτεστιν ὁ Ἐμμὸρ, τὸν νόμον τῆς
ἁμαρτίας· λέγω δὲ τὸν Συχὲμ, ἀλλ' ὑστερον ἐπεφύη
τῷ σώματι διὰ τὴν παρακοήν, τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος·
ὃν ὁ ἀληθὴς διασκοπήσας λόγος, διὰ τὴν ὑστερον γέ-
νεσιν, προσηγόρευσε Συχὲμ, τούτεστι, νῶτον, ὅπερ

nemque virtutis aut vitii effectiōnem significat, id
est, terminationem. Quoquo autem modo se numerus
habeat, ac sive vituperio, sive laude, pro eo ac Scri-
pturæ sensus spiritalis, seu qui excutitur locus, pos-
tulat, accipiatur; senarius quidem numerus ex deca-
dibus compositus, centum octoginta quinque nume-
rum facit, inque sensibus naturalium virium paren-
tem vitii habitum ostendit: quod nimirum iste nume-
rus hoc Scripturæ loco vituperio positus sit, divino-
que scientiæ sermone velut quodam angelo occidit,
quæ mens magis precibus quam propria virtute nixa
consistit, unumque Deum omnis virtutis, omnisque
adversus dæmonas victoriæ auctorem agnoscit.

Qui igitur quo tempore tentationes molestæ in-
gruunt, a naturali se abstinens speculatione, in se-
ipsam ac Deum undique collecta mente atque con-
tracta, sedulo precibus incumbit, naturalium animæ
virium innaturaliter excitatum vitii parentem in sen-
sibus perimit habitum, probroque reverti cogit dia-
bolum, amisso quem dicebam habitu; quo fretus,
fastu proprio accedente ac arrogantia, animam inva-
serat, superbarum ope rationum adversus veritatem
elatus. Hoc forte etiam cognito, ac ejus rei facto
periculo, idque præstans magnus ille David, omnium
maxime 124 spiritualium præliorum rationem
expertus: Cum consisteret, inquit, peccator adver-
sum me, obniviti, et humiliatus sum, et silui a bonis⁸¹.
Eoque posterior divinus Jeremias, prohibens po-
pulum egredi e civitate, accolarum in circuitu hos-
tium gladii metus⁸². Id modo beatus Abel servasset,
nec cum Caino in agrum (naturalis scilicet specu-
lationis pelagus), necdum perturbationem sum-
mamque animi tranquillitatem nactus, exiisset⁸³,
nunquam eum dolo insurgens, secundis delinens
in rerum speculatione ante perfectum adeptum ha-
bitum, lex carnis occidisset; quæ tum Cainus exis-
tat, tum appelletur: quem primum transgressio-
nis fructum, juxta ipsius appellationis vim, primus
homo Adamus possedit, legis peccati auctor, quam,
Deus in paradiso, illi non condidit. Nam Cain posses-
sio est, si nomen interpreteris. Similiter quoque Dina
magni Jacob filia, nisi cum ejus regionis hominum
filiabus (cum sensuum scilicet cogitationibus) egressa
esset, nunquam Sychem filius Emmor consurgens
eam constuprasset⁸⁴. Sychem autem, si nomen in-
interpreteris, dorsum dicitur; Emmor vero, asinus,
hoc est, corpus. Dorsum igitur, hoc est Sychem,
Emmoris, id est corporis, lex postica est, sed non
anterior; secunda scilicet, non prima. A principio
enim (hoc est, antè, priusquam esset divini
mandati transgressio) non habebat corpus hoc huma-
num (nempe Emmor) peccati legem, nimirum Sy-
chem; sed postea propter inobedientiam lex peccati
nova corpori genitura accessit: quam dispiciens
vera ratio, ob posteriorem ortum Sychem appellavit,
hoc est dorsum, quod est posticum. Palam enim
dorsum natura significat, quod posticum sit. Præ-

⁸¹ Psal xxxviii, 2. ⁸² Jerem. vi, 25. ⁸³ Gen. iv. 8 seqq. ⁸⁴ Gen. xxxiv 1.

stat igitur, ut, ante perfectum habitum, naturalem speculationem minime aggrediamur: ne, dum ex rebus aspectabilibus spirituales rationes inquirimus, imprudenter vitia ac libidines colligamus. In iis enim qui sunt imperfecti, plus valent ad sensum commovendum aspectabiles earum rerum figuræ quas oculis usurpamus, quam occultæ rationes in creatorum figuris ut animus afficiatur.

SCHOLIA.

1. Rerum simplex speculatio animum a vitii liberum exigit: qui Jerusalem nuncupatur, tum propter perfectam virtutem, tum propter scientiam materia vacantem. Acceditque non sola vitiorum **125** affectuumque carentia, verum etiam sensilium rerum cogitationum absentia: quas Scriptura aquas fontium extra existentium appellavit.

2. Fides animum bello petito, auxilii spe roboratum solatur. Spes vero, ob oculos ponens quod propitium fore auxilium credimus, adversariorum insultus submovet. Charitas denique hostium aciem (quo in Deum fertur desiderio fractam omnino ac abolitam) religionis menti emortuam reddit.

3. Prima in nobis, inquit, extincti ignorantiae labe Dei, resurrectio est, fides, mandata exsequendo rite nobis constituta.

4. Conveniunt, inquit, res ac nomina. Neque enim absque aliqua exspectatione, ejus, quod vel molestum vel jucundum sit, ulla unquam ulli in id quod honestum est ac officii, conversio fuerit.

5. Nihil perinde ac charitas eos congregat, qui dispersi sunt, unamque eorum voluntatem concordia vincit: cujus character notaque propria, paris illa honoris honestas existit.

6. Absque rationis facultate, scientiæ cognitio nulla existit: nec vero absque scientia fides consistit; ex qua præclarum germen, spes procedit: qua vir fidelis, cum futuris, ac si præsentia essent, consuescit. Ac sine cupiditatis facultate non consistit desiderium ac amor, cujus finis charitas existit. Nam amare aliquid, seu aliquem, proprium est animi cupientis. Absque denique facultate iræ, cupiditatis vim roborante, ad ejus quod delectat tuendam unionem, præstari pax nequit; siquidem **D** vera pax, ejus quod placet ac afficit, tranquilla pleneque possessio existit.

7. Ratio origo est scientiæ rationum ac cogitationum, ut et iræ facultas ac cupiditatis, iræ ac cupiditatis motuum.

8. Ezechiam sublimiori ac spiritali sensu pro mente accepit, actionis morumque cultrice: pro civitate, animam: pro fonte, rerum sensilium varia genera: pro aquis, illarum varias cogitanti animo affixas imagines sensaque: pro fluvio, quæ naturali speculatione ex rerum sensilium notionibus, scientia conflatur.

9. Animo necdum a vitiorum labe purgato, haud præsumenda naturalis speculatio est; ob sensilium

ἔστιν ὀπίσθιος· τὸν γὰρ ὀπίσθιον δηλοῖ σαφῶς κατὰ φύσιν ὁ νῶτος. Ὡστε καλὸν ἐστὶ πρὸς τῆς τελείας ἕξεως, μὴ ἄπτεσθαι τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἵνα μὴ λόγους ἐπιζητοῦντες πνευματικούς ἐκ τῶν ὁρωμένων κτισμάτων, λάθωμεν πάθη συλλέγοντες. Πλέον γὰρ ἐν τοῖς ἀτελεσι δυναστεύει πρὸς τὴν αἴσθησιν τὰ φαινόμενα σχήματα τῶν ὁρωμένων, ἢ πρὸς τὴν ψυχὴν οἱ ἐγκεκρυμμένοι τοῖς σχήμασι λόγοι τῶν γεγονότων.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ἡ τῶν ὄντων ἀπλή θεωρία, παθῶν ἀπηλλαγμένης δεῖται ψυχῆς· ἥτις Ἰερουσαλήμ λέγεται, διὰ τε τὴν ἄριστον ἀρετὴν, καὶ τὴν αὔλον γνώσιν· ἥτις οὐ μόνον κατὰ στέρησιν παθῶν, ἀλλὰ καὶ φαντασιῶν αἰσθητῶν ἐπιγίνεται, ἄσπερ ὕδατα τῶν ἔξω πηγῶν κέκλημεν ὁ **B** λόγος.

β'. Ἡ πίστις παραμυθίζεται τὸν νοῦν πολεμουμένου, βοηθείας ἐλπίδι βωννόμενον· ἡ δὲ ἐλπίς ὑπ' ὄψιν ἄγουσα τὴν πιστευθεῖσαν βοηθειαν, ἀποκρούεται τὴν τῶν ἀντικειμένων καταδρομὴν. Ἡ δὲ ἀγάπη, νεκρὰν καθίστησι τῷ φιλοθέῳ νῷ τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν, τῇ πρὸς Θεὸν ἐφέσει παντελῶς ἀμαυρομένην.

γ'. Πρῶτη ἐν ἡμῖν ἀνάστασις, φησὶ, τοῦ διὰ τῆς ἀγνοίας νεκρωθέντος Θεοῦ, ἡ πίστις ἐστὶ καλῶς τοῖς ἔργοις τῶν ἐντολῶν οἰκονομουμένη.

δ'. Συνάδει, φησὶ, τὰ πράγματα τοῖς ὀνόμασι. Χωρὶς γὰρ τινος προσδοκίας, ἢ δυσχεροῦς ἢ εὐχεροῦς ἐπιστροφή πρὸς τὸ καλὸν οὐδενὶ ποτε πέφυκε γίνεσθαι. **C**

ε'. Οὐδὲν ὡς ἀγάπη, φησὶ, συνάγει τοὺς ἐσκαρπισμένους, καὶ μίαν αὐτῶν δημιουργεῖ τὴν γνώμην συμποία κρατουμένην· ἥς χαρακτήρ, τὸ τῆς ἰστομίας καθέστηκε καλόν.

ς'. Ὅτι δίχα λογικῆς δυνάμεως, φησὶν, ἐπιστημονικὴ γνῶσις οὐκ ἐστὶ· καὶ γνώσεως χωρὶς, οὐ συνίσταται πίστις, ἀφ' ἧς τὸ καλὸν γέννημα πρόεισιν, ἡ ἐλπίς· καθ' ἣν ὡς παροῦσι συγγίνεται τοῖς μέλλουσιν ὁ πιστός. Καὶ δίχα τῆς κατ' ἐπιθυμίαν δυνάμεως, οὐ συνίσταται πόθος, οὗ τέλος ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Τὸ γὰρ ἐρᾶν τινος, ἴδιον ἐπιθυμίας ἐστὶ. Καὶ δίχα θυμικῆς δυνάμεως νευρούσης τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὴν τοῦ ἡδέος ἔνωσιν, οὐδαμῶς γίνεσθαι πέφυκεν εἰρήνη, εἴπερ ἀληθῶς εἰρήνη ἐστὶν, ἡ ἀνευ-
ὄχλητος καὶ παντελής τοῦ καταθυμίου κατάσχεσις.

ζ'. Ὁ λόγος, φησὶν, ἀρχὴ τῶν γνωστικῶν λογισμῶν, ὡσπερ καὶ τῶν θυμικῶν καὶ ἐπιθυμικῶν, ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία.

η'. Τὸν Ἐζεκιάν κατὰ τὴν ἀναγωγὴν ἐθεώρησεν. τὸν κατὰ τὴν πρᾶξιν φιλόσοφον νοῦν. Πόλιν δὲ, τὴν ψυχὴν πηγὴν δὲ, τὰ ποικίλα εἶδη τῶν αἰσθητῶν. Ὑδατα δὲ, τὰς αὐτῶν φαντασίας, ἢ τὰ νοήματα· ποταμὸν δὲ, τὴν κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ἐκ τῶν αἰσθητῶν νοημάτων συναγομένην γνώσιν.

θ'. Οὐ δεῖ, φησὶ, τὸν μὴ καθαρθέντα παθῶν, φυσικῆς ἄπτεσθαι θεωρίας, διὰ τὰς εἰκόνας τῶν αἰσθη-

κα'. Ὁ τὰ πρὸς γένεσιν κα' φθορὰν τοῦ σώματος, κα' νόμος, ὑστερον ἐπιβλήθη τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, καθ' ὃν γεννώμεν τε καὶ γεννώμεθα, διὰ τὴν παράβασιν, μὴ φυλάξαντες τὸν κατὰ τὴν πρώτην ἐντολὴν θεοποιὸν νόμον τοῦ πνεύματος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ν'.

Τι ἐστὶ ἀλλῶν τὸ σημαζόμενον ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ, τό· « Καὶ προσηύξατο Ἐζεκιὰς ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἥσαϊας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης περὶ τοῦτων καὶ ἐβόησεν εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἀπέστειλε Κύριος ἄγγελον, καὶ ἐξέτριψε (ο) πάντα δυνατὰ καὶ πολεμιστὴν καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγόν ἐν τῇ περὶβολῇ βασιλείως Ἀσσοῦρ καὶ ἀπέστρεψε μετ' ἀσχύνης προσώπου εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. »

Ἀπόκρισις.

Ὁ τῆς ἁγίας Γραφῆς λόγος, κἂν εἰ δέχεται περιγραφὴν κατὰ τὸ γράμμα, τοῖς χρόνοις τῶν ἱστορουμένων πραγμάτων συναπολήγων· ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα, ταῖς τῶν κοουμένων θεωρίαις μένει διὰ παντὸς ἀπερίγραφος. Καὶ μηδεὶς πρὸς τοῦτο δυσανασχετῶν ἀπιστῆσαι, γινώσκων, ὡς ὁ λαλήσας Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀπερίγραφος· ἢ μᾶλλον εἰοικέναι τὴν ὑπ' αὐτοῦ λαληθέντα λόγον πιστεῦσιν χρῆ, τοὺς γνησίως κατακούσιν τοῦ βουλήματος τῆς Γραφῆς βουλομένους. Εἰ γὰρ Θεὸς ὁ λαλήσας ἐστὶν (1), οὗτος δὲ κατ' οὐσίαν ἀπερίγραφος, δῆλον ὅτι ὁ λαληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ λόγος ἐστὶν ἀπερίγραφος.

Οὐκοῦν τὰ συμβάντα τυπικῶς κατὰ τοὺς Ἐζεκιῶν χρόνους, καὶ λαθόντα πέρας, τὴν τότε τῶν ἱστορουμένων ἐκβάσιν, πνευματικῶς θεωρήσαντες, θαυμάσιον τὴν σοφίαν τοῦ γράψαντος ἁγίου Πνεύματος· πῶς ἐκάστῳ τῶν μετεκληφθέντων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀρμόζουσαν ἔθετο καὶ προσήκουσαν τὴν τῶν γεγραμμένων διάνοιαν· ὥστε πάντα τὸν βουλούμενον, τοῦ θεοῦ λόγου γενέσθαι φοιτητὴν, καὶ μηδὲν ἔχειν τῶν παρόντων καὶ λυομένων τῆς ἀρετῆς ἰσοστάσιον, γενέσθαι δύνασθαι ἄλλον Ἐζεκιῶν ἐν πνεύματι· καὶ Ἥσαϊαν ἕτερον ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμενον καὶ προσεύξασθαι, καὶ βοῆσαι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ εἰσακουσθῆναι, καὶ λαβεῖν παρὰ Θεοῦ τὴν δι' ἀγγέλου τῶν νοητῶς αὐτὸν πολεμουμένων φθορὰν καὶ ἀπώλειαν.

Ἐπειδὴ δὲ χρῆ, τὸν γνωστικῶς πρὸς ψυχὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν κατὰ Χριστὸν ἐκδεχόμενον, ἀσκηθῆναι φιλοπόνως καὶ τῶν ὀνομάτων τὴν ἐρμηνείαν, αὐτόθεν δυναμένην ὅλην τὴν τῶν γεγραμμένων σαφηνίσαι διάνοιαν, εἴπερ μέλει αὐτῷ τῆς ἀκριβοῦς τῶν γεγραμμένων κατανοήσεως, ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς πρὸς σῶμα περὶ γῆν κατὰγειν τὸ ὕψος τοῦ πνεύματος, καὶ τὰς θείας καὶ ἀκηράτους τῶν νοητῶν ἀγαθῶν τῇ φθορᾷ τῶν παρερχομένων περιγράψαι ἐπαγγελίας, καθὼς τινες τῶν παρ' ἡμῖν λεγομένων

⁶⁸ II Paral. xxxii, 20, 21.

(ο) Καὶ ἐξέτριψε. Respondet Hebraeo נָסַח, ex-sidit, succidit, removit, sustulit, delevit. Vulg. ver-

A 21. Generationis lex et corruptionis, postea humanæ naturæ accessit, qua gignimus atque gignimur ob transgressionem, non servata ex primi mandati ratione, deifica spiritus lege.

QUÆSTIO L.

Quid rursus significatur in eodem libro, cum ita dicitur : « Et precatus est Ezechias rex, et Isaias filius Amos propheta pro 127 his, et clamaverunt in cœlum. Et misit Dominus angelum, et delevit omnem potentem et bellatorem et principem et ducem in castris regis Assur; et retroegit cum confusione vultus in terram suam ⁶⁸. »

Responsio.

Sacræ Scripturæ sermo, etsi quod ad litteram attinet certis terminis finiatur, cum earum rerum, quæ gestæ referuntur, temporibus desinens : quod tamen ad spiritum, eorum quæ spiritualiter intelliguntur contemplationibus sensisque semper incircumscriptus manet. Nec quisquam quod ita dicitur moleste habens, fidem abnuat; qui nempe intelligat Deum, qui locutus est, natura incircumscriptum esse, cui potius affinem credamus necesse est, quem locutus est sermonem, si modo Scripturæ consilio mentique, candore animi velimus auscultare. Nam si Deus est qui locutus est; Deusque per essentiam incircumscriptus est; plane etiam incircumscriptus existat, quem sermonem locutus est.

C Ea igitur quæ in figura Ezechia rege, acciderunt, eorumque eventum, quæ tum gesta historia teste finem acceperunt, spiritualiter contemplantes, sancti Spiritus qui scripsit, sapientiam admiremur; quomodo, singulis quibusque hominibus aptam congruamque eorum quæ scripta sunt, intelligentiam sensumque spiritalem indiderit, ut possit quisquis divini sermonis discipulus esse voluerit, nihilque in ævi hujus ac caducis rebus pari cum virtute pretio habere statuerit, alter in spiritu Ezechias, alterque Isaias fieri; quem nihil vetet, quominus precetur, et in cœlum clamet, exaudiaturque, atque a Deo per angelum consequatur, ut quibus spiritualiter impugnatur, interneconi extremoque exitio dentur.

D Quia vero necesse est, ut qui duce scientia solerter ex animi rationibus divinam Scripturam Christiane exponit, diligentem quoque nominum interpretationi navet operam, quo statim inde eorum quæ scripta sunt, omnem dilucide possit aperire sententiam : siquidem hoc satagit ut Scripturas exacte percipiat, non Judaice ad corpus terramque spiritus sublimitatem deprimat, 128 divinasque et immortales spiritualium bonorum promissiones, labentium rerum corruptione definat; quo apud

cussit. Reddit. Syst. interpr. attrivit, nec satis vim vocis ad sensum Maximi exprimit.

Spiritual
Sense of
Scripture

nos errore quidam vocabulo Christiani laborantes, falso sibi Christiani nomen usurpant, ejus vim nominis reipsa abnegantes, ac qui viam Christo contrariam, ut breviter declarabit oratio, perspicue incedant.

Siquidem enim cum aliis mysteriis, quæ nulla vis sermonis, nulla ratio assequi possit, in eum quoque finem Deus homo factus venit, ut legem spiritaliter impletet litteram evacuando, ejusque vim vivificam (legis scilicet) eo amoto quod occidit, statueret, ac palam faceret : quod vero legis occidit, auctore divino Apostolo, littera est; ut et quod illius vivificum est, eodem auctore, spiritus est. Ait enim : *Lex quidem occidit; spiritus autem vivificat* ⁵⁹; plane liquet adversam Christo partem eos elegisse, ejusque incarnationis mysterium omne ignorare; qui nedum mentis suæ vim littera obruerunt, ac secundum Dei imaginem et similitudinem esse nolunt; quia potius, ut terra sint et in terram revertantur ⁶⁰, pro veteri illa dira, quo affectu litteræ tanquam terræ adhærescunt, pluris ducunt, quam ut in cælum (id est, spiritum) in aera (mentis scilicet illustrationem), in nubibus (nempe contemplationibus) in occursum Domini rapiantur, et sic semper cum eo per scientiam versentur ⁶¹. Quorum gratia merito indignandum, quod per ignorantiam intolerabili damno afficiantur; dolendūque quod Judæis ad eorum incredulitatem constabiliendam momenti plurimum ab eis afferatur. Nos vero sic se, ut libet, iis habitibus relictis, ac nos ipsi ad Scripturam revertamur, hujusce capituli spiritaliter exigendi exordium, a nominum interpretatione ducentes.

Ezechias igitur, si nomen interpreteris, *Dei robur* dicitur; Achas autem ejus pater, *fortitudo*; Isaias quoque nominis interpretatione, *elatio Dei*, hoc est, *Dei sublimitas*; Amos autem ejus pater, *populus laboris*. Dei porro robur ac potestas virtus ejusmodi est, quæ vitia necat, piæque cogitationes ac rationes præsidio tuetur, quam mandatorum actio parit : ac morali sensu, fortitudo intelligitur, qua adversarias honorum nequissimas potestates, Dei ope (scu potius sola Dei potentia) profligamus. **129** Dei autem sublimitas est, veritatis scientia, quam gignit creatorum speculationis labor, ac quos sudores virtutum cultu impendimus, qui et ipsi laboris paren-

⁵⁹ II Cor. iii, 6. ⁶⁰ Gen. iii, 19. ⁶¹ I Thess. iv, 16.

(p) Ἀχας δὲ, ἰσχύς. Novum hoc Maximi etymum, ut et vocis Ἡσαίας, quam *Dei salus* omnes interpretantur. Item Ἀμώς, per N in principio *fortis, robustus*, pater Isaiæ : cum Y vero, *oneratus* vel *onerans*, propheta unus ex duodecim; quo potuit spectare Maximus, dum τὰς πόνου reddit : quasi *afflictus populus et labore attritus*; in quo vocem affinitas et ἑμωνομία Græcæ ditionis illi imposuit, quæ nulla in Hebræo occurrit. Longe enim remota עָוָה et עָוָה, diversæque amborum radix et signifi-

A Χριστιανῶν ὑπειληφότες (2), λαλήθασαι ψευδώνυμον αὐτοῖς τὴν ἀπὸ Χριστοῦ προσηγορίαν ἐπισημαίνοντες, ἧς δεικνύνται παντελῶς ἠρηγμένοι δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐναντίαν τῷ Χριστῷ προδήλως ὀδεύουσιν, ὡς δείξει κατ' ἐπιτομήν ὁ λόγος.

El γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων μυστηρίων, ὧν οὐκ ἄν τις ἐφίκοιτο λόγος, καὶ εἰς τοῦτο γενόμενος ἄνθρωπος ὁ Θεὸς ἦλθεν, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον πνευματικῶς ἐν τῇ καταργήσει τοῦ γράμματος· καὶ τὸ ζωοποιῶν αὐτοῦ, φημὶ δὴ τοῦ νόμου, στήσῃ τε καὶ φανερὸν καταστήσῃ, τῇ περὶ αἰρέσει τοῦ ἀποκτείνοντος· τὸ δὲ ἀποκτεῖνον τοῦ νόμου, κατὰ τὴν θεῖον Ἀπόστολον, ἔστι τὸ γράμμα, ὡσπερ καὶ τὸ ζωοποιῶν τοῦ νόμου κατ' αὐτὸν, τὸ πνεῦμά ἐστι. Φησὶ γὰρ, *Τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ*· διαρρήδην ἄρα τὴν ἀντίπαλον τῷ Χριστῷ μοῖραν ἀνεῖλαντο, καὶ τὸν πᾶν τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἠγγόνισαν μυστήριον· οὐ μόνον γράμματι κατορῦξαντες τῆς σφῶν διανοίας τὴν δύναμιν, καὶ οὐκ ἐθέλοντες εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν (3)· ἀλλὰ μᾶλλον τὸ, γῆν εἶναι, κατὰ τὴν ἀπειλήν, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσεσθαι διὰ τῆς ὡς πρὸς γῆν τὸ γράμμα σχέσεως· τοῦ πρὸς οὐρανόν, λέγω δὲ τὸ πνεῦμα, εἰς ἄερα, τουτέστι, τὸν νοερὸν φωτισμὸν, ἐν νεφέλαις, ταῖς ὑψηλαῖς θεολογίαις, εἰς ἀπάντησιν ἀρπαγῆναι τοῦ Κυρίου, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν αὐτῷ εἶναι διὰ τῆς γνώσεως, προτιμῶντες. Ὑπὲρ ὧν ἄχθεσθαι μὲν δίκαιον, ἀφόρητον ζημίαν ἐξ ἀγνοίας ὑπομενόντων, τὴν τῆς ἀληθείας ἐκπτώσιν· λυπεῖσθαι δὲ, ὡς πολλὰ εἰς βεβαίωσιν ἀπιστίας τοῖς Ἰουδαίοις ἀφορμὰς παρεχόντων. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκείνους ἐάσαντες ὡς θέλουσιν ἔχοντας, πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὸν Λόγον ἐπανελέθωμεν, τὴν ἀρχὴν τῆς τοῦ προκειμένου κεφαλαίου πνευματικῆς ἐρεῦνης, ἐκ τῆς ὀνομάτων ἐρμηνείας ποιησόμενοι.

Ἐξείας τοίνυν ἐρμηνεύεται κράτος Θεοῦ· Ἀχὰς δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἰσχύς (p)· καὶ Ἡσαίας ἐρμηνεύεται ἔπαρσις Θεοῦ· τουτέστιν ἕψος Θεοῦ. Ἀμώς δὲ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, λυδὸς πόνου. Κράτος Θεοῦ καθέστηκεν (4), ἡ ἀναίρετικὴ τῶν παθῶν ἀρετὴ, καὶ τῶν εὐσεβῶν φρουρητικὴ λογισμῶν, ἣν γεννᾷ πράξις ἐντολῶν ἰσχύς τροπικῶς νοουμένη, δι' ἧς τὰς ἀντικειμένας τῶν ἀγαθῶν πονηρὰς δυνάμεις συνεργεῖα Θεοῦ· μᾶλλον δὲ μόνῃ δυνάμει Θεοῦ, διαφθείρομεν. Ἦψος δὲ Θεοῦ ἐστὶν (5), ἡ γνώσις τῆς ἀληθείας, ἣν γεννᾷ τῆς τῶν γεγονότων θεωρίας ὁ πόνος· καὶ οἱ ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν ἰδρωῦτες, πόνου πατέρες γινόμενοι· δι' ἧς τὴν ἀντικειμένην τῇ ἀληθείᾳ τοῦ ψεύδους δύνα-

ficatio. Nec aliter videatur in aliis, quibus sic a communi expositione eorum qui versati in Hebraicis sint, longius recedit. Porro non unius hic Maximi nœvus, quod pene rudis sermonis Hebraici fuerit, sed fere Patrum communis; ut, excepto Hieronymo, vix ex aliis τὸ ἀκριβὲς in Hebraicis vocibus habere possis. Ἰσαίᾳ ergo Isaiæ pater, *tenens, apprehendens, possessio*, aut quid simile sit, non *fortitudo, ἰσχύς*, quod Maximus ponit.

μιν παντελῶς ἐξαφανίζομεν· πᾶν ὑψῶμα τῶν ἐπ' αὐ-
ρομένων κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ πονηρῶν πνευ-
μάτων ταπεινοῦντές τε καὶ καταβάλλοντες.

Προσευχὴ δὲ ἐστὶν αἰτησις ἧν πέφυκε Θεὸς ἀν-
θρώποις δωρεῖσθαι πρὸς σωτηρίαν· καὶ μάλα γε
εὐχότως. Εἰ γὰρ εὐχὴ ἐστὶν, ὑπόσχεσις τῶν ἐξ ἀν-
θρώπων Θεῷ κατ' ἐπαγγελίαν προσαγομένων καλῶν·
προσευχὴ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἔσται σαφῶς, ἢ τῶν
ἐκ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν χορηγουμένων τοῖς ἀνθρώ-
ποις ἀγαθῶν ἐξαίτησις, ἀντίδοσις φέρουσα τῆς τῶν
προηγμένων διαθέσεως.

Βοή δὲ ἐστὶν, ἢ τῶν κατὰ τὴν πράξιν ἐναρέτων
τρόπων, καὶ τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν γνωστικῶν θεω-
ρημάτων ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πονηρῶν δαιμόνων
ἐπαναστάσεως, ἐπίδοσις τε καὶ ἐπαύξησης, ἧς πάν-
των οὐχ ἥκιστα φυσικῶς ἀκούει Θεός, ἀντὶ μεγάλης
φωνῆς, τὴν τῶν ἀρετῆς καὶ γνώσεως ἐπιμελουμένων
λαμβάνων διάθεσιν.

Οὐρανὸς δὲ πολλὰκις λέγεται κατὰ τὴν ἁγίαν Γρα-
φήν, αὐτὸς ὁ Θεός· ὡς που ὁ μέγας τῆς ἀληθείας
κῆρυξ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος φησιν, Οὐ δύναται
ἄνθρωπος λαμβάνειν ἀπ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ ἢ δεδο-
μένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀντὶ τοῦ, ἐκ Θεοῦ·
διότι, Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέ-
λειον, ἀνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς
τῶν φῶτων. Καὶ ὁ σημαινόμενος, ἐπὶ τοῦ προκει-
μένου κεφαλαίου, τὸν τῆς Γραφῆς τόπον ἐκληπτέον·
Ὅτις δὲ πάλιν ἡ Γραφή καλεῖν οὐρανὸν καὶ τὰς οὐ-
ρανίους Δυνάμεις, κατὰ τὸ, Οὐρανός μοι θρόνος·
ὡς ταῖς ἀγίαις δηλονότι καὶ ἀσωμάτοις ἐπαναπαυσ-
μένῳ φύσεσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸν νοῦν τὸν ἀνθρώπινον,
πάσης μὲν ὑλικῆς καθαιρούμενον φαντασίας, τοῖς δὲ
θελαῖς τῶν νοητῶν κατακοσμούμενον λόγοις, φαίη τις
εἶναι οὐρανὸν, οὐκ ἔξω γε τῆς ἀληθείας, ὡς ἔμοιγε
δοκεῖ, βέβηκεν. Εἰ δὲ καὶ τὸ ὕψος τῆς ἐν ἀνθρώποις
νοεῖας γνώσεως, οὐρανὸν εἴποι τις, οὐκ ἂν ἀμάρτοι
τοῦ πρέποντος. Τῷ ὄντι γὰρ ὡς οὐρανός (6), θρόνος
γίνεται τοῦ Θεοῦ ἢ ἀληθῆς γνώσις, δεχομένη τὸν
Θεὸν ἐνθρονιζόμενον κατὰ τὴν ἀμετάθετον ἔξιν τῆς
περὶ τὸ καλὸν παγίας καὶ ὑψηλῆς ἐφέσεως· ὡσπερ
καὶ ὑποπόδιον, ἢ καθαρὰ λέγεται πράξις τῶν ἀρε-
τῶν, ἐφ' ἑαυτῆς δεχομένη τὰς θελαῖς βάσεις, καὶ οὐκ
ἔωσα τὸ σύνολον τοῖς ἀπὸ τοῦ σώματος καθάπερ γῆς
μολύνεσθαι ῥύποις.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς ὑποτύπωσιν φέρει,
κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ οἰκείου ὀνόματος Ἐζεχίας
ὁ βασιλεὺς, κράτος Θεοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν
λεγόμενον τοῦτο σημαίνει τὸ ὄνομα· Θεοῦ δὲ κράτος
μόνη κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμεων εἶναι καθέστη-
κεν ἢ ἀρετῆ. Ἄχας δὲ ὁ τοῦ Ἐζεχίου πατήρ, ἰσχύς
ἑρμηνεύεται, ἦν εἰς τὴν πράξιν προλαβὼν ὁ λόγος
ἐξέδωκεν, ἐξ ἧς γεννᾶσθαι τὸ κατ' ἀρετὴν θεῖον πέ-
φυκε κράτος. Ὁ δὲ προφήτης Ἠσαΐας, τὴν τῶν

A tes existunt : qua veritati adversantem mendacii
vim penitus abolemus; omnem scilicet altitudinem
nequissimorum spirituum, adversus scientiam Dei
sese extollentium ⁶², in humile trahentes ac con-
vellentes.

Est autem oratio, eorum petitio, quæ Deus ho-
minibus, eorum salutis causa largiri solet. Ac qui-
dem valde merito. Cum enim votum (Græce εὐχή)
promissio sit eorum bonorum, quæ ab hominibus
religiosa pollicitatione Deo offeruntur, convenienti
utique ratione, oratio (Græce προσευχή, velut τῆ
εὐχῆ, id est, voto accedens) palam erit eorum bo-
norum, quæ ex Deo hominibus ad salutem præ-
stantur (ejus affectus quo prius voto defuncti su-
mus, remunerationem ferens) petitio.

B Clamor vero est, studiosorum morum actionis
cultu, sensorumque spiritalium contemplationis
diligentia (quo tempore maligni dæmones ihurgunt)
accretio ac amplificatio; quam omnium maxime na-
tura Deus audit, magnæ vocis loco, eorum affectum
animumque suscipiens, qui virtuti ac scientiæ im-
pediuntur.

Cælum haud raro Scripturæ phrasi Deus ipse di-
citur, uti quodam loco magnus veritatis præco
Joannes præcursor loquitur : Non potest homo acci-
pere a seipso, nisi fuerit ei datum de cælo ⁶³; pro eo
ac dicat, ex Deo : siquidem, Omne datum optimum,
et omne donum perfectum, desursum est, descendens a
Patre luminum ⁶⁴. Quo significatu, hoc in capite,
C Scripturæ locus accipiendus est. Sed et rursus cœ-
lestes Virtutes ut cælum vocet, haud insuetum
Scripturæ est, juxta illud, Cælum mihi sedes est ⁶⁵;
ut qui nimirum in sanctis incorporeisque naturis
requiescat. Quod si quis etiam humanam mentem
a terrenis omnibus cogitationibus mundatam, divi-
nisque intelligibilium rationibus magnifice orna-
tam, cælum esse dixerit, haud sane veritatis limites,
ut mea quidem fert opinio, excesserit. Quin si quis
etiam sublimitatem scientiæ humanæ mentis, cælum
affirmaverit, nec ille a decore deviaverit. Revera
enim, cœli in morem vera scientia Dei sedes effi-
citur; quæ Deum velut solio locatum, per stabilem
habitum **130** firmi sublimisque desiderii, ejus
quod honestum sit ac officii, suscipiat; uti etiam
D suppedaneum vocatur, virtutum munda actio; quæ
divinos in se gressus recipiat, nec prorsus ex cœr-
pore velut terra inolescentibus sordibus coinquinari
sinat.

Quia igitur rex Ezechias virtutis figuram præfert,
juxta proprii nominis interpretationem; nam si
nostra reddas lingua, Dei robur ac potestas, seu im-
perium vocatur; Dei autem potestas ac robur contra
adversarias potestates, una virtus est. Ahas vero
Ezechia pater, si nomen interpreteris, fortitudo est,
quam superius de actione exposuimus, ex qua divi-
num virtutis robur atque potestas enasci solet :
Isaias autem, sublimium scientiam designat. Nam

⁶² II Cor. x, 5. ⁶³ Joan. iii, 27. ⁶⁴ Jac. i, 17. ⁶⁵ Isa. LXVI, 1.

si nomen interpreteris, *Dei scientia* dicitur, a se ipso divinæ celsitatem scientiæ significans; ejus scilicet, quæ ex labore diversarum circa res considerationum nascitur. Amos enim, pro eo ac superius exposuimus, *labor populi* [al. *populus laboris*] dicitur.

Quia igitur, sicut dictum est, ea vis est significationis nominum, quisquis nimirum philosophus ac religiosus, virtute scientiaque, sive, actione et contemplatione munitus, ubi sibi nequissimam potestatem, velut Ezechie regem Assyriorum (vitiatorum euneo ac perturbationum) ingruere viderit, unam qua se malis liberet, Deum opem habet, quem silentio clamans (virtutis ac scientiæ majori contentione) propitium reddit; auxiliique (seu potius salutis) præsidio angelum accipit (majorem scilicet sapientiæ ac scientiæ sermonem) exterentem omnem potentem, et bellatorem et principem et ducem ex castris regis Assur, atque in terram suam confuso vultu redire cogentem. Nequissimum enim ac exitiosissimum diaboli regnum, Assyriorum regni typo adumbratum, qua virtutum evellat ac scientiam, adversus homines expeditione suscepta, per vires eis insitas, animam fundere ac expugnare molitur; primum quidem cupiditatem ad ea appetenda proritans, quæ sunt contra naturam, auctorque illi existens, ut sensilia intelligibilibus præhabeat; iram vero excitans, ut ejus rei sensum afficientis, quam cupiditas elegerit, præsidio pugnam suscipiat; vimque rationis docens, ut sensilium modos voluptatum adinveniat: atque ut his viribus **131** sensilia imperent (id est, anima facultatum terrena lex dominetur) statuens.

Potentem igitur vocavit Scriptura, qui cupiditati præest, nequissimum dæmonem, quique ad turpes voluptates inhoneste appetendas accendit. Nihil enim naturali appetitu potentius aut violentius est. Bellatorem autem, iræ præsidem dæmonem appellavit, ac qui voluptatum causa jugiter concertet. Principem vero, qui sensilium rerum aspectibus formisque inaspectabili ratione incubans, ad singula quæque appetenda singulorum sensuum opera, fraude provocet. Principem autem seu auspiciem hunc nuncupavit, quod nempe ita comparatum sit, ut cuius affectui ac perturbationi conveniens sensibile origo auctorque existat. Nisi enim aliquo subjecto, quodque sensu aliquo medio animæ vires ad se alliciat, perturbatus affectus ac libido nusquam consistat. Ducem autem, dæmonem appellavit, ea animi parte abutentem, in qua ratio existit; quo scilicet moveatur, ut omnem vitii rationem ac modum excogitet, solerterque adinveniat. Diaboli porro facies, voluptatis lævor est, cujus vi omnis animi ipsum sustententis dominari solet; ac ejus, qui mulcentes sensilium rerum illecebras, spiritualium rerum contemplationi mentem impinguant, prætulit:

ὑψηλῶν γνώσιν σημαίνει· ὕψος γὰρ Θεοῦ ἐρμηνεύσμενος λέγεται, δι' ἑαυτοῦ τὸ ὕψος τῆς κατὰ Θεὸν γνώσεως δηλῶν, τῆς γεννωμένης ἐκ τοῦ πόνου τῶν περὶ τὰ ὄντα διαφόρων θεωρημάτων. Ἄμωσ γὰρ, λαοῦ πόνος [Al. λαὸς πόνου], λέγεται, καθὼς προαπεδόθη.

Ἐπειδὴ τοίνυν, καθὼς εἴρηται, ταύτην ἔχει τῶν ὀνομάτων ἢ σημασίᾳ τὴν δύναμιν, πᾶς δῆλον ὅτι φιλόσοφος καὶ εὐσεβής, ἀρετῇ καὶ γνώσει, ἢ πράξει καὶ θεωρίᾳ φρουρούμενος, ἐπειδὴν ἴδῃ διὰ τῶν παθῶν ἐπαναστᾶσαν αὐτῷ τὴν πονηρὰν δύναμιν, καθάπερ τῷ Ἐξεκίᾳ τῶν Ἀσσυρίων ὁ βασιλεὺς, μίαν ἔχει πρὸς τὴν τῶν κακῶν λύσιν βοήθειαν, τὸν Θεὸν, ὃν ἱλεοῦται βῶν ἀλαλήτως διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνώσιν πλείονος ἐπιτάσεως· καὶ δέχεται πρὸς συμμαχίαν, μᾶλλον δὲ πρὸς σωτηρίαν, ἄγγελον· δηλονότι μείζονα σοφίας καὶ γνώσεως λόγον, ἐκτρέφοντα· πάντα δυνατόν, καὶ πολεμιστὴν καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγὸν ἐκ τῆς παρεμβολῆς βασιλέως Ἀσσοῦ (8), καὶ ἀποστρέφοντα αὐτὸν μετ' αἰσχύνης προσώπου εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Ἡ γὰρ πονηρὰ καὶ ἀλέθριος τοῦ διαβόλου βασιλεία, διὰ τῆς Ἀσσυρίων τυπουμένη βασιλείας, τὴν κατὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως πρὸς ἀνθρώπους συνεγείρουσα πόλεμον, διὰ τῶν αὐτοῖς ἐμφύτων δυνάμεων τροποῦσθαι μηχανᾶται τὴν ψυχὴν· τὴν μὲν ἐπιθυμίαν πρῶτον εἰς ὄρεξιν τῶν παρὰ φύσιν διερεθίζουσα, καὶ τὰ αἰσθητὰ τῶν νοητῶν προτιμᾶν ἀναπειθουσα· τὴν δὲ θυμὸν, ὑπεραγωνίζεσθαι τοῦ αἰρεθέντος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας αἰσθητοῦ διεγείρουσα· τὸ δὲ λογικόν, τοὺς τρόπους ἐπινοεῖν τῶν κατ' αἰσθησιν ἡδονῶν ἐκδιδάσκουσα· καὶ τούτων ἄρχειν τῶν δυνάμεων τὰ αἰσθητὰ, ἤγουν τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων κυριεύειν τὸν χοῖκὸν χειροτονοῦσα νόμον.

Δυνατὸν οὖν ἐκάλεσεν ἡ Γραφή, τὸν ἐπικείμενον τῆς ἐπιθυμίας πονηρὸν δαίμονα, καὶ πρὸς τὰς τῶν αἰσχυρῶν ἡδονῶν ἀπρεπεῖς ὀρέξεις αὐτὴν ἐκκαίοντα· οὐδὲν γὰρ φυσικῆς ὀρέξεώς ἐστι δυνατότερον ἢ βιαϊότερον. Πολεμιστὴν δὲ, τὸν ἐπικαθήμενον τῷ θυμικῷ, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡδονῶν ἀπαύστως μάχεσθαι παρασκευάζοντα, προσηγόρευσε δαίμονα. Ἄρχοντα δὲ, τὸν ταῖς ἐπιφανείαις τῶν αἰσθητῶν ἀοράτως ἐπιφύμενον, καὶ πρὸς ἕκαστον τὰς ὀρέξεις τῆς ψυχῆς δι' ἕκαστης αἰσθήσεως ἀπατηλῶς ἐκκαλούμενον ὀνόμασεν. Ἄρχοντα δὲ τοῦτον, κέκληκεν ὁ λόγος, ἐπειδὴ παντὸς πέφυκεν ἄρχειν πάθους τὸ προσφυὲς αἰσθητόν. Ἄνευ γὰρ τίνος ὑποκειμένου (8), καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς διὰ μέσης τινὸς αἰσθήσεως ἐπικινουόντος πρὸς ἑαυτὸ, πάθος οὐκ ἂν συσταίη ποτέ. Στρατηγὸν δὲ, τὸν τῇ δυνάμει τοῦ τῆς ψυχῆς λογιστικοῦ καταχρώμενον, εἶπε δαίμονα, πρὸς ἐπίνοιαν κινῶν καὶ ἐξεύρειν πασῶν τῶν κατὰ κακίαν μεθόδων. Πράσωπον δὲ διαβόλου, τὸ λεῖον ὑπάρχει τῆς ἡδονῆς, δι' οὗ, πάσης ἀνεχομένης αὐτοῦ ψυχῆς πέφυκε δυναστεύειν· καὶ τὰ θελκτικὰ τῶν αἰσθήσεων αἰσθητὰ, τῆς τὸν νοῦν πιαίνουσης τῶν νοητῶν θεωρίας προτιμώσεως· ὅπερ πρόσωπον καταισχύνει, ὁ

* Expensa vis vocis ἐκτρέφειν· quasi extercere.

διὰ προσευχῆς τὸν ἐκτριβόντα πᾶσαν πονηρὰν δύναμιν πρὸς Θεοῦ κομιτάμενος, σοφίας λόγον· τουτέστι τὴν τελείως ἀφανιστικὴν τῆς διοχλοῦσης τῆ ψυχῆ πονηρᾶς τυραννίδος· Ἐξέτριψέ γὰρ, φησὶν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐτριψέν· Ἡ μὲν γὰρ τρίψις (9), τῆς ἐμπαθοῦς κατ' ἐνέργειαν μόνης ὑπάρχει πράξεως καταργητικῆς· ἡ δὲ ἔκτριψις, καὶ τῶν κατὰ διάνοιαν πονηρῶν κινήματων παντελῆς ἀφανισμός.

Ἡ δὲ χώρα τοῦ βασιλείως Ἀσσοῦρ, λέγω δὴ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀρχαικάκου δαίμονός ἐστιν, ἡ στίβαρά καὶ ἀπότομος τῆς κακίας καὶ ἀγνωσίας ἕξις (10), ἡ πάσης τῆς κατ' ἀρετὴν ζωτικῆς θερμότητος, καὶ παντός τοῦ κατὰ τὴν γνῶσιν νοεροῦ φωτός ἐστερημένη· εἰς τὴν μόνος ὁ διάβολος ἀποστρέφεται, μετὰ τὴν πείραν τῆς προσβολῆς, μὴ δυνηθεὶς μετακίσειαι εἰς τὴν οἰκίαν ἕξιν, τὴν Ἱερουσαλήμ· τουτέστι, τὴν θεοφιλή καὶ ἀπαθειστάτην ψυχὴν, ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ τὸν τε τῆς πράξεως καθάπερ Ἐζεκιάν τέλειον λόγον, καὶ τὸν τῆς γνῶσεως καθάπερ Ἡσαΐαν πεφωτισμένον νοῦν, τὸν Θεὸν ἠλουμένους, καὶ δι' ἀγγέλου τὴν πονηρὰν ἐξαφανίζοντας δύναμιν.

Ἐγὼ μὲν οὕτως τοὺς τόπους ἐνόησα, κατὰ τὴν ὑποδοχὴν μοι δύναμιν. Εἰ δὲ τις ὑψηλοτέρως ἐκδέχεται δύναται τὰ εἰρημένα, καὶ ἑαυτῷ καὶ ἡμῖν χαρίζεται, τιμιώτερον ἐκφαίνων, ὡς δεῖ, τῶν γεγραμμένων τὸν νοῦν· προσέφη γὰρ, ὅτι μένει διὰ παντός ἀπεριγράφος, ὁ τῆς θείας Γραφῆς λόγος· πάντα μὲν περιγράφων τοὺς λέγοντας, αὐτὸς δὲ τοῖς λέγουσιν οὐδαμῶς περιγραφόμενος. Ὅστε καὶ εἰπὼν τι κατὰ τὴν δύναμιν, καὶ τοῦτο τολμηρῶς, ἀλλ' οὐ περιέλαθον πᾶσαν τῶν γεγραμμένων τὴν δύναμιν, ἀπείρως τῆς ἐμῆς ἀνοικισμένην δύναμει.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ὅτι καθάπερ ὁ Θεὸς κατ' οὐσίαν οὐχ ὑποπέπτωκε γνῶσει, οὕτως οὔτε λόγος αὐτοῦ γνῶσει τῆ κατ' ἡμᾶς περιλαμβάνεται.

β'. Οἱ μόνον τῷ γράμματι προσδήσαντες Ἰουδαϊκῶς τὴν διάνοιαν, φησὶ, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐκδέχονται τὰς ἐπαγγελίας τῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν, ἀγνωσοῦντες τὰ κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ.

γ'. Ὁ τὴν εἰκόνα φορέσας τοῦ ἐπουρανίου, φησὶν, τῷ πνεύματι διὰ πάντων ἐπεσθαι σπεύδει τῆς ἁγίας Γραφῆς· ἐν ᾧ δι' ἀρετῆς καὶ γνῶσεως ἡ τῆς ψυχῆς ὑπάρχει συντήρησις· ὁ δὲ τὴν εἰκόνα φέρων τοῦ χοῦ, τὸ γράμμα μόνον περιέπει· ἐν ᾧ ἡ κατ' αἴσθησιν πρὸς σῶμα λατρεία συνέστηκε, τὰ πάθη δημιουργοῦσα.

δ'. Ἡ πράξις γεννᾷ τὴν ἀρετὴν, φησὶν, ὡς Ἀχας τὸν Ἐζεκιάν.

ε'. Ἡ θεωρία, φησὶ, γεννᾷ τὴν γνῶσιν, ὡς Ἀμὼς τὸν Ἡσαΐαν.

ς'. Ὁ μετὰ πράξεως γινώσκων, φησὶ, καὶ μετὰ γνῶσεως πράττων, θρόνος καὶ ὑποπόδιόν ἐστι τοῦ

A hanc confusione opplet, qui a Deo, exterentem omnem nequissimam potestatem, sapientiæ sermonem precibus impetrarit : ejusmodi scilicet, qui tyrannice obturbantem animum vim nequissimam perfecte abolendo sit. *Extrivit* enim, inquit Scriptura, non vero *trivit*. Nam quæ tritio, Græce *τρίψις* dicitur, vitiosæ est ac libidinosæ actionis in actu duntaxat destructio ; extritio autem, Græce *ἐκτριψις*, ipsorum in animo pravorum motuum plena integrale abolitio ac excisio.

B Regio autem regis Assur (mali, inquam, malorumque auctoris dæmonis) stipatus est durusque malitiæ seu vitii ac ignorantiae habitus, vitali omni virtutis calore, omnique scientiæ mentem illustrantis luce destituta : ad quam solus diabolus tentata frustra aggressionem revertitur, posteaquam Jerusalem in suum habitum transferre nequiverit : religiosam scilicet summaque provecam tranquillitate animam, in se habentem. velut Ezechiam, perfectum actionis sermonem, 132 ac velut Isaiam, scientiæ fulgoribus illustratam mentem, Deum placantes, ac quæ per angelum, nequissimam potestatem aboleant.

C Equidem sic ego locos, pro virili mea, exposui. Sin autem quis ea quæ dicta sunt sublimius explicare possit, tum sibi ipse, tum nobis gratiam fecerit, qui Scripturæ mentem, ut par est, excellentius præstantiusque in lucem produxerit. Dixi enim in superioribus, divinæ Scripturæ sermonem semper incircumscribendum manere ; qui scilicet omnes ipse loquentes circumscribat, a nullis autem loquentibus circumscribatur. Quocirca, etsi aliquid pro virili mea, atque id temere quodammodo, dixi, non tamen eorum quæ scripta sunt vim omnem (quæ scilicet facultatem infinitis parasangis excedat) dicendo comprehendendi.

SCHOLIA.

1. Quemadmodum Deus secundum essentiam scientiæ non subest : ita nec ejus sermo scientiæ nostra comprehendendi potest.

2. Qui Judæorum, more soli litteræ mentem addixerunt, ii ævo hoc immortalium bonorum promissiones exspectant, nescientes quidem quæ animi bona natura existant.

D 3. Qui cœlestis gestat imaginem ⁶⁶, sacrae Scripturæ in omnibus spiritum sequi studet, in quo per virtutem et scientiam animi incolunitas existit. At, qui terreni fert imaginem, litteram solum colit, in qua ex sensus ratione perturbationem parens ac vitiorum corporalis servitus consistit.

4. Actio virtutem gignit, sicut Achaz Ezechiam.

5. Contemplatio scientiam gignit, sicut Amos Isaiam,

6. Qui cum actione scientiam colit, et cum actione scientiam, Dei sedes ac suppedaneum existit : sicut

des quidem, propter scientiam; suppedaneum autem, virtutis ratione.

7. Castra regis Assur sunt pravaram cogitationum ac rationum cunens; in quo potens est qui ad voluptatem naturales movet appetitus: bellator, qui iræ vim, ut voluptatibus præsidio sit, excitat; princeps, qui aspectabilem rerum conspectibus sensus proritat; dux, qui affectibus vitiiisque speciem præbet, ac quibus opere ipso præsentur materias modosque excogitat.

8. Sine re aliqua in sensum cadente, perturbatus affectus non consistit. Nam nisi mulier sit, non est fornicatio; nisi sint cibi, non erit gula; si desit aurum, nec avaritiæ erit libido. Vitiosi ergo omnis in nobis naturalium facultatum motus, aliquid in sensum cadens auspex existit, sive qui per illud demon animam ad peccatum illicit.

9. Τρίψις, operationem; ἔκτριψις, ipsam quoque animo vitii cogitationem abolet.

Quemadmodum aquilo solem cursu lustrantem non habet; sic neque malus habitus, quem diabolus colit, scientiæ recipit illustrationem.

QUESTIO LI.

« Et multi offerebant dona Domino in Jerusalem, et munera Ezechiae regi Judæ. Et supra modum exaltatus est **133** in oculis omnium nationum ⁵⁷. »
Quid dona, quidve munera? ac quid supra modum exaltatum esse in oculis omnium nationum?

Responsio.

Omnia in aspectum cadentium naturæ conditor Deus, sola eam sensus ratione moveri non sivit; sed singulis ipsam complementibus generibus, cum sapientiæ spirituales rationes, tum scitæ institutionis ac disciplinæ modos, inspersit: ut non solum silentio loquentium creaturarum rerum magnifice vocibus earundem Conditor celebretur; verum etiam homo naturalibus rerum aspectabilem scitis modisque eruditus, quæ ad eum ducit doctrinæ viam facile nanciscatur. Hoc enim summæ bonitatis proprium erat, ut non solum divinas incorporeasque intellectuum substantias, arcanæ divinæque majestatis simulacra efficeret, quæ totam, quoad concessum est, pro earum captu ac ratione inaccessi-
D coris cogitatu omni majorem pulchritudinem reciperent; verum etiam sensibilibus, atque ab intellectuum substantiarum præstantia procul remotis, magnificentia suæ obscura quædam vestigia, ac velut extremos sonos, commiseret, quibus invecta mens humana, certo ad Deum citraque errorem trajicere posset, cunctis in aspectum cadentibus superatis; iisque quæ sunt media, quorum ope iter ejusmodi cofecit, post se relictis.

Neque id modo, verum etiam ut nemo eorum, qui creaturam præ Creatore coluerunt ⁵⁸, igno-

⁵⁷ H Paral. xxxii, 25. ⁵⁸ Rom. i, 25.

θεοῦ. Θρόνος μὲν, διὰ τὴν γνώσιν· ὑποπόδιον δὲ, διὰ τὴν πρᾶξιν.

Ζ'. Παρεμβολὴ βασιλείως Ἀσσοῦρ, ἐστὶν ἡ συναγωγὴ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ἐν ἧ δυνάτει ἐστίν, ὁ πρὸς ἡδονὴν τὰς φυσικὰς ὀρέξεις κινῶν· πολεμιστῆς δὲ ἐστίν. Ὁ τὸ θυμικὸν εἰς τὴν τῶν ἡδονῶν φυλακὴν διεγείρων· ἄρχων δὲ, ὁ ταῖς ἐπιφανείαις τῶν ὀρατῶν τὰς αἰσθησεις διερεθίζων· στρατηγὸς δὲ, ὁ εἰδοποιὸς τῶν παθῶν, καὶ τῶν ὕλων καὶ τρόπων τῆς αὐτῶν ἐνεργείας ἐπινοητικὸς.

η'. Ὅτι χωρὶς αἰσθητοῦ πράγματος, φησὶν, οὐ συνίσταται πάθος. Μὴ γὰρ οὔσης γυναικὸς, οὐκ ἐστὶ πορνεία· καὶ βρωμάτων οὐκ ὄντων, οὐκ ἐστὶ γαστριμαργία· καὶ χρυσοῦ μὴ ὄντος, φιλαργυρίας οὐκ ἐστὶ πάθος. Οὐκοῦν πάσης ἐμπαθοῦς κινήσεως τῶν ἐν ἡμῖν φυσικῶν δυνάμεων, ἄρχει τὸ αἰσθητὸν, ἧγουν ὁ δὲ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διερεθίζων πρὸς ἀμαρτιαν δαίμων.

θ'. Ἡ τρίψις, φησὶ, τὴν ἐνεργείαν· ἡ ἔκτριψις δὲ, καὶ αὐτὴν ἀφανίζει τῆς κακίας τὴν ἐνθύμησιν.

ι'. Ὡς γὰρ ὁ βορρᾶς, φησὶν, ἥλιον οὐκ ἔχει δι-
οθεύοντα· οὕτως οὔτε ἡ κακὴ ἔξις, ἣν οἰκεῖ ὁ διάβολος, γνώσεως φωτισμὸν ἐπιδέχεται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ'.

« Καὶ πολλοὶ ἔφερον δῶρα τῷ Κυρίῳ εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ δέματα τῷ Ἐζεκίᾳ βασιλεῖ Ἰουδα. Καὶ ἐπερήθη κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν ἔθνων. Τί τὰ δῶρα, καὶ τί τὰ δέματα; καὶ τί τὸ ἐπερᾶσθαι κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν ἔθνων

C

Ἀπόκρισις.

Τὴν ὀρωμένην ἅπασαν φύσιν ὁ Θεὸς ὑποστήσας, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν κατὰ μόνην κινεῖσθαι τὴν αἰσθησιν· ἀλλ' ἐγκατέσπειρεν ἐκάστῳ τῶν αὐτὴν συμπληρούντων εἰδῶν, καὶ σοφίας λόγους πνευματικῶς (1), καὶ ἀγωγῆς ἀστείας τρόπους· ὥστε μὴ μόνον διὰ τῶν σιγῶντων κτισμάτων μεγαλοφώνως κηρύττεσθαι τὸν Ποιητὴν τῶν κτισμάτων τοῖς τῶν γεγονότων μηνυόμενόν λόγους· ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῖς κατὰ φύσιν τῶν ὀρωμένων θεσμοῖς τε καὶ τρόποις παιδαγωγούμενον, εὐμαρῶς τὴν πρὸς αὐτὴν ἄγουσαν ὁδὸν τῆς διδασκαλίας εὐρεῖν. Τοῦτο γὰρ τῆς ἄκρας ἦν ἀγαθότητος ἰδίον, μὴ μόνον τὰς θείας (2) καὶ ἀσωμάτους τῶν νοητῶν οὐσίας, τῆς ἀπορρήτου καὶ θείας ἀπεικονίσματα καταστήσαι δόξης, ὅλην κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀναλόγως αὐταῖς εἰσοδεχομένας τὴν ἀπειρινόητον ωραιότητα τοῦ ἀπροσίτου κάλλους· ἀλλὰ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς καὶ τῶν νοητῶν οὐσιῶν κατὰ πολὺ ἀποδέουσιν, ἀπληξήματα τῆς οἰκειᾶς ἐγκαταμίξει μεγαλειότητος, δυνάμενα τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἐποχορῶμενον αὐτοῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπλανῶς διαπορθμεύειν, ὑπεράνω τῶν πάντων τῶν ὀρωμένων γενόμενον, καὶ τὰ μέσα πάντα (3), δι' ὧν τὴν τοιαύτην τεμῶν ἐξήνυσε πορείαν, κατόπιν ἐαυτοῦ ποιησάμενον.

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' ἵνα καὶ μηδεὶς τῶν λατρευσάντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, πρόφασιν ἀπολο-

γίας ἔχη τὴν ἄγνοιαν· φωνῆς πάσης τρανότερον τὸν οἰκεῖον ποιητὴν κηρυττοῦσης ἀκούων τῆς κτίσεως.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ λόγους σοφίας πνευματικῶς, καὶ τρόπους ἀγωγῆς ἀστείας ἐγκατασπαρέντας αὐτῇ φυσικῶς ἔχει παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τῶν ὄρωμένων ἢ φύσις· πᾶς νοῦς εἰκότως ἀρετῇ καὶ γνώσει κατεστημένος, οἷα δὴ κατὰ τὸν μέγαν Ἐζεχίαν βασιλεύειν λαχὼν τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς εἰρήνην μόνην ὀρώσης ἔξωθεν· ἤγουν τῆς παντοίων ἐστερημένης παθῶν καταστάσεως. ὄρασις γὰρ (q) εἰρήνης Ἱερουσαλήμ ἐρμηνεύεται· πᾶσαν ἔχει τὴν κτίσιν ὑποχείριον, διὰ τῶν αὐτῆν συμπληρούντων εἰδῶν, ὁ τοιοῦτος νοῦς· τῷ μὲν θεῷ (5), δι' αὐτοῦ τοῦ ἐν αὐτῇ πνευματικῶς τῆς γνώσεως καθάπερ δῶρα προσκομιζούσαν λόγους· αὐτῷ δὲ, καθάπερ δῶματα τοῦς ἐνυπάρχοντας αὐτῇ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πρὸς ἀρετὴν τρόπους παρέχουσαν· καὶ διὰ τῶν ἀμφοτέρων δεξιουμένην τὸν κατ' ἀμφοτέρα κρατίστως εὐδοκίμειν δυνάμενον· λέγει δὲ τὸν κατὰ λόγον καὶ βίον πράξιός τε καὶ θεωρίας τελειωθέντα φιλόσοφον νοῦν. Δῶρα μὲν οὖν τῷ Κυρίῳ, καὶ δῶματα τῷ βασιλεῖ φέρεσθαι προσδιοριστικῶς εἰρηκεν ὁ Λόγος. Ἐπειδὴ, καθὼς φαίνεται ἐπι τοῦτα τὴν σπουδὴν ἐσχηκότες, δῶρα σεσημειωμένως ἐκεῖνα λέγεται, τὰ τοῖς ἀπροσδεῖσιν (r) εἰσκομιζόμενα· δῶματα δὲ, τὰ τοῖς δεομένοις διδόμενα. Διὸ καὶ ἡ καθ' ἑλοῦ συνήθεια τῶν ἀνθρώπων, τὰ τοῖς βασιλεῦσι προσφερόμενα, προσηγόρευσε δῶρα· τυχὼν τὸ ἀπροσδεῖς τῶν δεχομένων σκοπήσασα.

Φήσας δ' ἂν τις τῶν πάντα φιλοτίμων, ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας καὶ τὰ πρὸς τῶν Μάγων προσενεχθέντα τῷ Κυρίῳ κατ' ἡμᾶς γενομένην διὰ φιλανθρω-

(q) Ὅρασις γάρ. Sic fere nostri ejus vocis etymum tradunt, ut Jerusalem sit *visio pacis*, quasi a verbo ראַת *vidit*, et שלם quam vocem etiam Paulus Hebr. vii, 2, *pacem* etymo reddidit, ut sit idem ac שלום . Sic erit שלום , *videte pacem*. Potius tamen videatur a verbo אָרַת , quod est, *timuit*, ut sit, *timete schalem*, quam sic vocaverit Melchisedech ejus conditor, ipse שֵׁם מֶלֶךְ dictus Gen. xiv, 18, *Rex Salem*; cui Jebusæi verbum istud præfixerim יְרוּשָׁלַיִם ad indicandam urbis potentiam, quam unam Josue expugnare nequivit in sorte Juda; tantæ rei molimine Davidi regi reservato, cujus ipsius potentiam ridentes Jebusæi, freti nimirum loci præsidio, *non ingressurum Davidem*, aiebant, *civitatem, nisi tollere cæcos et claudos*, quos scilicet posse urbem tutari confidebant, nedum viros strenuos fortesque bellatores, quibus stipati erant. Is enim genuinus Scripturæ sensus videtur II Reg. v, 8. At neque illud alterum ab hac expositione abludit. Dicendo enim *videte Salem*, ostentatio quædam urbis intelligi potest, qua se tutus Jebusæi ab omni Hebræorum injuria jactarent, nihil interim de vera pace cogitantes, qua laborabant infidelitate, etsi Melchisedech (ipse Dei cultor et sacerdos) per prophetiam nomen potius indere, et quod ibi peragendum negotium humanæ reconciliationis prospiceret.

(r) *Tὰ τοῖς ἀπροσδεῖσι*. Maximi hæc subtilitas, ipsa sane pia. Certum namque est, quod Deo offerimus, non ideo esse quod ille indigeat, qui plenus omnino sit, et a quo bona omnia exeant, sed ut

rantiam excuset; qui nempe, omni voce clarius auctorem suum predicantem, creaturam audiat.

Quia igitur, tum sapientiæ spirituales rationes, tum honestæ institutionis modos, sibi naturaliter ab Auctore inspersos, rerum in aspectum cadentium natura habet; merito plane mens omnis virtute ac scientia coronata, velut magni Ezechiae more, imperio regendam Hierosolyam (hoc est, habitum solam videntem pacem; sive statum omnis generis perturbationibus liberum ac plane tranquillum) nacta est; Jerusalem enim, si nomen interpreteris, *visio pacis* dicitur; talis nimirum mens, creaturam omnem, per formas eam complentes, suæ ditionis tenet: quæ 134 Deo quidem per eam, velut dona, spirituales in ea scientiæ rationes offerat; ipsi vero tanquam munera, in ea existentes secundum naturalem legem erudiendæ causa virtutis modos exhibeat: atque utrisque, amborum cultu, spectata virtute clarere valentem (mentem scilicet philosophicam, ratione et vita, actionis munere perfectam ac contemplationis) præclare accipiat. *Dona itaque Domino, regique munera offerri distinctis rationibus dixit Scriptura: quod scilicet eorum sententia qui hisce diligentiam rebus habuerunt, dona signanter dicantur, quæ nihil iis indigentibus inferuntur; munera vero, quæ egentibus præstantur*. Idcirco etiam universim hominum moribus receptum est, ut quæ regibus offerantur, *dona* appellentur: id forte iis spectantibus, quod qui accipiunt, indigere non videantur.

Dicat vero aliquis, eorum, qui cunctis magnifici sunt, eam ipsam ob rem quæ a Magis Domino ob summam clementiam ac humanitatem nobis simili

grati animi significatione ostendamus nos ab eo accepisse, ac sua nos Deo, in eorum primitiis reddere. Principibus vero offerimus, qui vere ut homines egeant, nec aliter quam subditorum prælatione statum ac dignitatem tueri queant. Quod tamen si discreta harum vocum significatio *δῶρον* et *δῶμα*, petitorum grammaticorum usu vel judicio, non satis liquet. Certe Hesych. et Suid. nihil ejusmodi agnovere. Hebræicæ voces distinctæ sunt, beneque distinxit Vulg. cum sic reddit, *Multi deferebant hostias et sacrificia Domino, et munera Ezechiae regi Juda*. בְּנֵי־יְהוּדָה *pretiosa Ezechiae*. Et quidem prior illa vox, etsi omne munus significet, speciatim tamen de oblatione facta Deo, et quadam velut attributione, dicitur; quo sensu vera sit Maximi distinctio, etsi is in voce Græcæ vim facit, quam non videtur ferre; ut nec Latina, *donum* et *munus*; quas perinde ubi de Deo sermo est, ac ubi de creaturis usurpamus. Certe Hier. Gen. iv, *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus*, ubi ipsa vox Hebræica est, quæ peculiarius oblationem Deo factam significat. Atqui vox *δῶμα* ipsa τοῖς LXX frequens admodum in divinis hostiis et muneribus, Deut. xxiii, 24; Levit. vii, 20; Num. xviii, 6; Eccl. ii, 13, et alibi passim: contra *δῶρον* in profanis ac humanis, Gen. xxiv, 53; Joh. xxxi, 7; Dan. xi, 39; I Paral. xviii, 2, 6, etc. Hæriticæ igitur omnis hæc Græcarum vocum pensatio, quasi alio alioque vergat illarum significatiæ, quas potius esse prorsus *συων* *μους*, sic liber illarum usus probat.

effecto, oblata sunt, dona appellata esse; ita sane, ut hoc dicendo nihil veritatis immutet symbolum.

Dum igitur spirituales ex iis quæ facta sunt rationes Domino offerimus, dona scilicet præstamus; quod is per naturam, nullo horum indigeat. Non enim velut illi qui egeat ⁶⁹, cum aliis etiam rerum rationes Domino offerimus, sed ut ipsi tantisper pro virili nostra, quo res creatæ penso tenentur, laudibus defungamur. Accipit vero munera, qui divinam strenue philosophiam consecatur; cui natura opus sit modis, ut virtutem, atque rationibus, ut scientiam nanciscatur.

Vel etiam aliter dona exponenda sunt. Nam quia donum rursus est, quod iis præstatur, qui ipsi prius nihil contulerunt: dona quidem sumit mens sapientiæ studens ex rerum contemplatione, quas a seipsa absque rationis demonstratione, fidem continentem Domino rationes offert; pro qua, nemo quidquam prorsus ante infert; per naturam et absque ulla verborum arte ac rationum, Creatorem suum indice creatura cernens. Quid enim quis etiam ejusmodi offerat, ut cum fide æquari possit; quo, non dono, sed quasi debitum, quæ in Deum est, fidem referat? Munera vero accipit, quæ rerum naturales **135** leges, moribus ac indole imitetur; nempe illorum ortum, præeuntibus penitentiae laboribus occupans: quibus comparatum, ut veterem hominem prius exuat, tumque ad justitiæ fructus colligendos exeat; qui rebus insunt ad virtutem consciscendam sublegens modos: ad quos nunquam pateat accessus, quin prius laboribus multis ac sudoribus, velut serpens membranam hiberno situ obductam (veterem scilicet hominem) valde extriverit ac exuerit.

Quamobrem, dona quidem Deo, quæ ex rebus sunt rationes fidem conservantes, mens sapientiæ studens, merito accipit, quæ his prius nihil quidquam inferat tribuatque. Quis enim, inquit, prior dedit illi, et retribuetur ei ⁷⁰?

Munera vero accipit, quæ naturales rerum leges moribus imitetur. Ut sub exemplo loquar, mens sapientissima naturalem cæli legem munera accipit, æquabilissimum ac semper eodem se modo habentem in seipsa servans virtutis ac scientiæ motum; qui velut stellas, lucidas splendidissimasque de rebus rationes firmiter ferat.

Imitans vero solis naturalem legem, alia ex aliis loca subinde mutantis, pro eo ac universi recta gubernatio postulat, munus aliud accipit; nempe prudentiam, qua, sapienti consilio iis quæ accidunt universis apte congruat ac componatur, suam illam virtute ac scientia eadem secum illustrandi vim nihil deterens, parciusve dilargiens.

Rursus vero etiam ab aquila sumit, ut in divinum immortalis lucis splendorem recta oculos in-

πiαν, δῶρα προσηγορεῦθαι, μηδὲν τῆς ἀληθείας τοῦτο λέγων παραμείθω τὸ σύμβολον.

Προσκομίζοντες οὖν τοὺς ἐκ τῶν γεγονότων πνευματικούς τῷ Κυρίῳ λόγους, δῶρα προτιθέμενοι, καθ' ὅτι πάντων τούτων ἐστὶν κατὰ φύσιν ἀπροσδεής· οὐ γὰρ ὡς δεομένη πρὸς ἄλλους, καὶ τοὺς τῶν ὄντων τῷ Κυρίῳ προσκομίζομεν λόγους, ἀλλ' ἵνα ποσῶς ἡμεῖς κατὰ δύναμιν ἐκ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων χρεωστούμενοι αὐτὸν ἀνυμνήσωμεν. Δόματα δὲ λαμβάνει, ὁ τὴν θεῖαν προθύμως μετερχόμενος φιλοσοφίαν· ὡς καὶ τρόπων πρὸς ἀρετὴν, καὶ λόγων πρὸς γνῶσιν κατὰ φύσιν δεόμενος.

Ἡ καὶ ἄλλως ἐκκληπτέον (6) τὰ δῶρα. Ἐπειδὴ δῶρον πάλιν ἐστὶ, τὸ τοῖς μηδὲν προεισενεγκοῦσι διδόμενον· δῶρα μὲν (7) λαμβάνει ὁ γνωστικὸς νοῦς ἐκ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας, δι' αὐτοῦ προσαγομένους τῷ Κυρίῳ, τοὺς ἀνευ λογικῆς ἀποδείξεως συνεκτικούς λόγους τῆς πίστεως· ὑπὲρ ἧς οὐδεὶς οὐδαμῶς (8) οὐδὲν προεισφέρει· φυσικῶς, καὶ δίχα πάσης τῆς ἐν λόγοις τεχνικῆς μεθοδείας, τὸν ἴδιον ποιητὴν θεώμενος, μνησούσης τῆς κτίσεως. Τί γὰρ καὶ προσενέγκαι (9) δυνήσεται τις πίστει παρισωθῆναι δυνάμενον, ὥστε χρέος, ἀλλὰ μὴ δῶρον τὴν εἰς τὸν Θεὸν πίστιν κομίσασθαι; Δόματα δὲ λαμβάνει (10), τοὺς τῶν ὄντων φυσικούς νόμους τοῖς τρόποις μιμούμενος· δηλαδὴ τῆς τούτων προεισφέρων κτίσεως, τοὺς κατὰ τὴν μετάνοιαν πόνους· δι' ὧν ἐκδύεσθαι πρότερον τὸν παλαιὸν πέφυκεν ἄνθρωπον, καὶ οὕτω πρὸς συλλογὴν καρπῶν δικαιοσύνης ἐξιέναι, τοὺς ἐν τοῖς οὐσι πεποιημένους πρὸς ἀρετὴν ἀναλεγόμενος τρόπους· οἷς οὐκ ἂν ποτε προσεγγίσειεν, μὴ πρότερον πόνους καὶ ἰδρώσι πολλοῖς καθάπερ ὄφις τὴν λεβηρίδα· φημί δὴ τὸν παλαιὸν εἰσάγειν καταπίεσας ἄνθρωπον καὶ ἀποδυσάμενος.

(11) Διὸ τῷ μὲν Θεῷ δῶρα τοὺς ἐκ τῶν ὄντων εἰκότως συνεκτικούς τῆς πίστεως λόγους ὁ γνωστικὸς λέγεται νοῦς, μηδὲ τὸ σύνολον τούτων προεισφέρων καὶ προειδούς. Τίς γὰρ, φησὶ, προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ;

Λαμβάνει δὲ δόματα, τοὺς κατὰ φύσιν τῶν ὄντων τοῖς τρόποις ἐκμιμούμενος νόμους (12)· οἷόν τι λέγω, μιμούμενος μὲν ὁ διαγνωστικὸς νοῦς τὸν κατὰ φύσιν τοῦ οὐρανοῦ νόμον, δόματα λαμβάνει, ὁμαλωτάτην καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ἀεὶ τῆς ἀρετῆς ἐν ἑαυτῷ καὶ τῆς γνώσεως διαφυλάττων τὴν κίνησιν, παγίως φέρουσαν καθάπερ ἀστέρας, τοὺς περὶ τῶν ὄντων φωτεινοὺς καὶ διαυγεστάτους λόγους.

Μιμούμενος (13) δὲ τοῦ ἡλίου τὸν κατὰ φύσιν νόμον, ἄλλους ἐξ ἄλλων πρὸς τὰς χρεῖας τοῦ παντός ἀμειβομένου τόπους, ἕτερον δόμα λαμβάνει, τὴν πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς συμβαίνουσι, δεόντως μετὰ σοφίας ἀρμυζέσθαι σύνεσιν, μηδὲν ὑφείεις ἑαυτοῦ τῆς φωτιστικῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν ταυτότητος.

Λαμβάνει δὲ πάλιν καὶ τοῦ ἀετοῦ (14), τὸ πρὸς τὴν θεῖαν τῷ ἀκηράτῳ φωτὸς μαρμαρυγὴν εὐθυ-

⁶⁹ Psal. xv, 2. ⁷⁰ Rom. xi, 35

τενές τῶν ὀμμάτων, κατὰ μηδὲν ὑπὸ τῆς παμφαοῦς ἀκτινός τὴν νοεράν δριμυσσόμενος κόρην.

Μιμείται καὶ τὴν ἔλαφον (15), καθάπερ ὄρη τὰ ὑψη τῶν θείων θεωρημάτων μεταδιώκων· καὶ τὰ ἐμφωλεύοντα τῇ φύσει τῶν ὄντων πάθη, ἰσθόλων δίκην τῷ λόγῳ διαφθεύρων τῆς διακρίσεως· καὶ τὸν τῇ μνήμῃ κατὰ περίστασιν ἐναπολαμβανόμενον τῆς κακίας ἰὸν, ταῖς πολλαῖς καὶ διαφόροις πηγαῖς κατασθενύων τῆς γνώσεως.

Μιμείται καὶ τῆς δορκάδος τὴν ὄξυωπίαν (16), καὶ τοῦ ὄρνέου τὴν ἀσφάλειαν, τοὺς βρόχους τῶν πολεμουμένων τῇ ἀρετῇ δαιμόνων, ὡς δορκὰς ὑπερηδῶν καὶ διαλλόμενος· καὶ τὰς παγίδας τῶν τῇ γνώσει μαχομένων πνευμάτων, ὡς ὄρνεον ὑπεριπτάμενος.

Φασὶ τινες τοῦ λέοντος ἀλλήλους τὰ ὀστέα συγκρούομενα (17), πῦρ ἀποβάλλειν. Μιμείται καὶ τοῦτο τὸ φύσει πεφυκὸς ὁ γνωστικὸς νοῦς καὶ θεοφιλὴς, διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀλήθειαν συζητήσεως, ἀλλήλους τοὺς εὐσεβεῖς ὀστέων δίκην συγκρούων λογισμοὺς, καὶ τὸ πῦρ ἐξάπτων τῆς γνώσεως.

Γίνεται φρόνιμος ὡς ὁ ὄφις (18), καὶ ἀκέραιος ὡς ἡ περιστέρα, διὰ πάντων ἀβλαστον ὡς κεφαλὴν τὴν πίστιν συντηρῶν· καὶ τοῦ θυμοῦ τὴν πικρίαν ἐξ ἑαυτοῦ σαφῶς κατὰ τὴν περιστέραν ἀποθέμενος· ὡς τοῖς ὀλίβοις καὶ ἐπηρεάζειν σπουδάζουσι μνησικακεῖν οὐκ εἰδώς.

Δέχεται καὶ τῆς τρυγόνος καθάπερ δόμα (19), τὴν τῆς σωφροσύνης ἐκμίμησιν· γνώμης ἔργα ποιούμενος, πάντα τὰ ἐξ ἀνάγκης προσόντα ταῖς φύσεσιν.

Ὅντιον μὲν ὄν κατὰ τὸν ἐκάστου λόγον τε καὶ τρόπον τῆς φύσεως, μετὰ γνώσεως ἐπελθὼν τὴν τῶν ὄντων γένεσιν ὁ φιλοσοφώτατος νοῦς· ὡς μὲν γνωστικὸς, τοὺς τῶν ὄντων πνευματικὸς λόγους καθάπερ δῶρα δέχεται τῷ Θεῷ προσφερομένους παρὰ τῆς κτίσεως· ὡς δὲ πρακτικὸς (20), τοὺς τῶν ὄντων φυσικοὺς νόμους τοῖς τρόποις μιμούμενος, δόματα δέχεται, πᾶσαν ἐκκαλύπτων ἐν ἑαυτῷ κατὰ τὸν βίον τῆς ἐμφερομένης ἀοράτως τοῖς οὐσι θείας σοφίας τὴν μεγαλοπρέπειαν.

Εἰ δὲ καὶ τοῦτο φαίη τις (21), ὅτι δῶρα τῷ Θεῷ προσφέρεσθαι διωριστο φήσας ὁ Λόγος, ἵνα παραστήσῃ τὸ τῆς θείας ἀγαθότητος ἄπειρον· ὡς μηδὲν προεισηγούσης, δέχεσθαι παρ' ἡμῶν ὡς δῶρα τὰ δόματα, τὸ πᾶν ἡμῖν λογιζομένης τῆς εἰσφορᾶς, οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος γέγονε τοῦτο φήσας, πολλὴν καὶ ἄφατον εἶναι περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ δεῖξας τὴν ἀγαθότητα· δεχομένου ὡς ἡμῶν τὰ ἑαυτοῦ ἐξ ἡμῶν αὐτῷ προσφερόμενα· καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ἄλλοτρίων ὑπείλην ὁμολογοῦντος.

Καὶ ὑπερήθη, φησὶν, Ἐζεχίας κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν ἐθνῶν. Ὁ δὲ πρόξενος καὶ θεωρίας κατορθώσας εἰς ἄκρον τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνώσιν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν, εἰκότως ὑπεραίρεται πάντων τῶν ἐθνῶν· τῶν τε σαρκικῶν καὶ διαβεβλημένων λέγω παθῶν ὑπεράνω κατὰ τὴν πρόξενον γενόμενος,

⁷¹ Matth. x, 16.

tendat, nihil lucidissimi radii micatu oblæsa intelligentis animi pupilla atque acie.

Cervum quoque imitatur, haud secus ac ille montes, alta persequens divinarum speculationum, inque rerum indole latitantes venenatorum more affectus ac libidines, discretionis sermone interimens: necnon casu aliquo intra memoriæ penum assumptum vitii virus ac pravitatis, multipli varioque scientiæ fontium latice exstinguens.

Capræ itidem visus acutiem ac passeruli cautionem imitata, virtuti infensorum dæmonum laqueos instar capræ transilit, iisque se cursu velociore expedit: spirituumque scientiam opugnantium retia velut passer, volatu superiore evadit.

136 Aiunt quidam leonis alia aliis collisa ossa ignem emittere. Id quoque sic ex naturæ indole mens sapientiæ studens ac religiosa cultu æmulatur, dum veritatis inquisitione, alias aliis pias rationes ac cogitationes ossium more collidens, scientiæ ignem accendit.

Fit prudens sicut serpens, et simplex sicut columba⁷¹, dum ubique, velut caput, infractam fidem servat; ac columbæ more, iræ a se amaritudinem palam abstergens, ad eos, quorum injuriis vexatur atque læditur, simultatem alere nescit.

Ex turture etiam, ceu munus castitatis imitationem sumit; animi sententia ac voluntate præstans, quidquid necessaria indole inest naturis.

Sic sane pro cujusque naturali ratione modoque, mens recti honestique studiosissima, cum scientia rerum naturas incessans, ut quidem sapientiæ studens, spirituales rerum rationes, velut dona Deo offerendas, a creatura accipit: ut vero actionem colens, rerum naturales leges, moribus imitando accipit munera, totam in se vitæ rationibus inaspectabili ratione in rebus elucentem divinæ sapientiæ magnificentiam reddens.

Sin vero quis etiam dicat, Scripturam idcirco dona Deo offerenda distincte statuisset, ut divinæ bonitatis immensitatem ostenderet; quæ ut dona a nobis accipiat, quæ sunt munera, velut ipsa nihil prior contulerit, nempe nobis ascribendo quidquid demum in eam a nobis collatum sit, is ita loquendo, ejus quod e decore est limites haud excesserit: dum scilicet ingentem infinitamque Dei in nos bonitatem ostendit, qui ut nostra suscipiat, quæ suæ illi a nobis offeruntur, iisque velut alienis, debito se profiteatur obstringi.

Et exaltatus est, inquit, Ezechias in oculis omnium gentium. Qui velut Ezechias, actionis cultu et contemplationis, ad summam virtutis ac scientiæ perfectionem evasit, merito supra gentes omnes exaltatur: tum scilicet carnalibus, ac quæ vituperio habentur (affectibus nimirum ac vitiiis) per actio-

Θεὸν ὑμνεῖ καὶ δοξάζει φωναῖς ἀλαλήτοις· καὶ ὁ ἄγγελος ἐκείνων ὕμνος, ἡμέτερος γίνεται· Δε' ὦν ἐγὼ τὸ ὑμνεῖν λαμβάνω, φησὶ Γρηγόριος· ὁ μέγας, τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος.

Οὐκοῦν ἡ ἅγια Γραφή, καθὼς δέδεικται, πᾶσιν ἀνετον προθεῖσα τοῖς βουλομένοις σωθῆναι, τὸ ἑαυτῆς βούλημα, ἐν προσωπῶν παντελῶς ἑαυτὴν οὐ συνέκλεισεν. Ἐκαστος γὰρ δύναται Ἐξεκίας γενέσθαι, τὸν Ἐξεκίαν κατὰ πνεῦμα μιμούμενος· καὶ διὰ προσευχῆς βοηθῆσαι πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰσακουσθῆναι· καὶ δέξασθαι ἄγγελον· λέγω δὲ σοφίας μείζωνος λόγον καὶ γνώσεως, ἐν καιρῷ τῆς τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἐπαναστάσεως· καὶ ἐκτρέψαι πάντα δυνάτην καὶ πολεμιστὴν καὶ ἄρχοντα καὶ στρατηγόν· τούτέστι, τὰς ἐμπαθεῖς τῆς ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ κινήσεις· καὶ τῶν αἰσθητῶν τὴν προσπάθειαν· καὶ τὴν καθάπερ στρατηγόν, ἐπισπουύτα τοὺς καθ' ἁμαρτίαν τρόπους, λογισμὸν· καὶ οὕτως ἐν εἰρήνῃ γενέσθαι διὰ τῆς ἀπλλαγῆς τῶν παθῶν, καὶ σχολάσθαι τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ, καὶ δέξασθαι τοὺς συνεκτικὸς τῆς γνώσεως λόγους καθάπερ δῶρα, καὶ τοὺς τῶν ἀρετῶν συστατικὸς τρόπους καθάπερ δόματα, πρὸς τὴν δόξαν Θεοῦ καὶ προκοπὴν ἑαυτοῦ, παρὰ πάσης αὐτῷ προσφερομένου τῆς κτίσεως· καὶ μετὰ τοῦτο πρεπόντως κατ' ὀφθαλμοὺς ὑπερῶν ὄντων τῶν παθῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ πάντων τῶν κτισμάτων γενέσθαι κατὰ γνώσιν· καὶ φυλάξαι διὰ μετριοφροσύνης τὴν χάριν τῆς σωτηρίας, καὶ μὴ παθεῖν τὰ τοῦτοις κατὰ Γραφὴν ἐπόμενα.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Fr. Τίνας οἱ λόγοι, καὶ τίνας οἱ τρόποι τῆς κτίσεως.

β'. Τριῶν τούτων ἕνεκεν ἐγκατέσπειρεν ὁ Θεὸς τῇ ὀρωμένη φύσει λόγους πνευματικὸς καὶ τρόπους ἀγωγῆς ἀστειάς· ὥστε κηρύττεσθαι τὸν Ποιητὴν τῶν κτισμάτων, καὶ ὥστε τὸν ἄνθρωπον τοῖς κατὰ φύσιν θεσμοῖς τε καὶ τρόποις παιδαγωγούμενον, εὐρεῖν εὐμαρῶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν τῆς δικαιοσύνης ὁδόν· καὶ ἵνα μηδεὶς τῶν ἀπίστων, πρόφασιν ἀπολογίας ἔχη τὴν ἀγνοίαν.

γ'. Μετὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἰσι τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ· ὦν ὑπεράνω γίνεται χωρῶν πρὸς Θεὸν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· τοῖς μὲν αἰσθητοῖς κατὰ τὴν πρᾶξιν μὴ δουλούμενος· τοῖς νοητοῖς δὲ κατὰ τὴν θεωρίαν μηδὲως κρατούμενος.

δ'. Ὅτι κατήγορος ἡ κτίσις γίνεται, φησὶ, τῶν ἀσθεῶν ἀνθρώπων· διὰ μὲν τῶν ἐν ἑαυτῇ λόγων τὸν ἑαυτῆς κηρύττουσα Ποιητὴν· διὰ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ κατ' εἶδος ἕκαστον φυσικῶν νόμων πρὸς ἀρετὴν παιδαγωγούσα τὸν ἄνθρωπον. Οἱ μὲν οὖν λόγοι ἐν τῇ συνοχῇ τῆς μονιμότητος τοῦ καθ' ἕκαστον εἶδους γνωρίζονται· οἱ δὲ νόμοι, ἐν τῇ ταυτότητι φαίνονται τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον εἶδους φυσικῆς ἐνεργείας· οἷς μὴ ἐπιβάλλοντες κατὰ τὴν ἐν ἡμῖν νοερὰν δύναμιν,

* Orat. 45, quæ est in Novam Dominicam, ubi edita, παρ' ὧν, a quibus laudis argumentum

complect, Deum laudant, ac multis vocibus celebrant, nostraque efficitur earum laudatio : per quas, mihi ipse ut laudem, assumo, ait magnus Gregorius, cui a theologia cognomen est.

Igitur Scriptura sacra, uti ostensum est, cunctis qui salutis desiderio teneantur libero solutoque sui scopo proposito, haud se prorsus unius personæ angustiis conclusit. Quisquis enim Ezechiam spiritu æmuletur, Ezechias evadere potest, precibusque ad Deum clamare, et exaudiri, atque angelum (majoris scilicet sapientiæ ac scientiæ sermonem) tum, cum nequissimi dæmones infesta ingruunt acie, accipere, omnemque potentem et bellatorem atque principem et duce[m] exterere : libidinosos scilicet cupiditatis iræque motus, sensiliumque vitio hærentem affectionem, necnon rationem, ducis more peccati modos ac illecebras excogitantem, inque eum modum pacem nancisci liberatione a perturbationibus, ac rerum contemplationi vacare, velutque dona, quibus scientia, ac velut munera, quibus virtutes consistant, ad Dei laudem suumque ipsius profectum, omni propense creatura offerentes, rationes modosque accipere : tumque merito in oculis omnium gentium exaltari, hoc est, cunctis affectibus virtutis ratione, cunctisque creatis scientiæ munere, superiorem evadere ; ac sensus postremo modestia (id est humilitate) salutis gratiam servare, nec iis, quæ postmodum Scriptura secula narrat, obnoxium esse.

C

SCHOLIA.

1. Quænam rationes, ac quænam modi creaturæ.

2. Horum trium causa inspersit Deus nature aspectabili spiritales rationes, honestæque modos disciplinæ, ut Conditor rerum prædicetur, et ut homo, naturalibus legibus modisque eruditus, viam justitiæ facile inveniat, quæ ad eum ducit : ac demum, ut nemo infidelium excusandi causa ignorantiam prætexere possit.

3. Inter Deum hominemque media sensilia sunt ac intelligibilia ; quibus superior, in Deum concedens mens humana efficitur : quæ nimirum, quæ studet actioni, sensilibus non mancipetur, ac quæ intelligibilibus per contemplationem minime teneatur.

4. Creatura impiorum hominum accusatrix efficitur ; quæ scilicet per rationes in ea existentes, Conditorem suum prædicet, ac per naturales, pro cuiusque speciei ratione, illi concretas leges, geniumque ac indolem, ad virtutem erudiat hominem. Porro rationes in cuiusque speciei perenni conservatione enitent ; leges autem, in eadem element naturali cuiusque speciei operatione : quibus, dum pro mentis in nobis facultate animum non

ιζ'. Ποιον διδάσκεται καλὸν ὁ τὰ θεῖα φιλοσοφῶν, ἅ τὴν φυσικὴν τοῦ λέοντος θεωρίαν εἰς ἑαυτὸν κατὰ γνῶμην λογικῶς μεταφέρειν.

ιη'. Πῶς δεῖ μιμούμενον τὸν ὄφιν καὶ τὴν περιστερὰν γίνεσθαι φιλόσοφον.

ιθ'. Τί κακὴ τῆς τρυγόνος ὠφελεῖσθαι δυνάμεθα.

κ'. Ὁ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ νόμον, τοὺς τῶν ὄντων κατὰ μίμησιν μεταφέρων νόμους, ἐνάρετος, λογίζων τῶν ἐστερημένων λόγου τὴν κίνησιν· ὁ δὲ τὸν ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς νόμους τῶν ἄλλων κατὰ μίμησιν μεταβάλλων, ἐμπαθὴς, πρὸς ἀλογίαν ἐκφέρειν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν.

κα'. Ἄλλη θεωρία περὶ τῶν δώρων, ἀγαθότητος θείας ἀποδεικτική.

κβ'. Σώματα λέγει φυσικά, πάντα τὰ ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ.

κγ'. Καλὴ παρατήρησις, ὅτι δεῖ μὴ τὴν κτίσιν πολεμῆσθαι παρ' ἡμῶν, ἧς ἐστὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ τὰς ἐπ' αὐτῇ τῶν ἐν ἡμῖν κατ' οὐσίαν δυνάμεων ἀτάκτους καὶ παρὰ φύσιν κινήσεις καὶ ἐνεργείας.

κδ'. Πρακτικὴ φιλοσοφία, τὸν πρακτικῶν, φησιν, ὑπεράνω ποιεῖ τῶν παθῶν· ἡ θεωρία δὲ τὸν γνωστικὴν καὶ ὑπεράνω τῶν ὁρωμένων καθίστησιν, ἀναδιδάσασα τὸν νοῦν πρὸς τὰ συγγενῆ νοητά.

EPQTHSIS NB.

Καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα ὃ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀνταπέδωκεν Ἐζεκιᾶς· ἀλλ' ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ὀργή, καὶ ἐπὶ Ἰουδαίαν καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐταπεινώθη Ἐζεκιᾶς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ· καὶ οὐκ ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴ Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ἐζεκιᾶς. Ἐπί τὸ ἀνταπόδομα ἔστι, καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκρισις.

Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους εὐεργεσίας, ἧς κατὰ καιροῦς ὁ Θεὸς χορηγήσας τῷ Ἐζεκιᾶ, διέσωσεν ἐκ πάσης ἀνάγκης αὐτὸν λυτρωσάμενος καὶ περιστάσεως· αὐτὸς δὲ τὴν ὅλην τῷ Θεῷ τῆς σωτηρίας, ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἀνέθετο χάριν· ἀλλ' ἤψατό τις αὐτοῦ μῶμος ἀνθρώπινος, καὶ τῶν κατορθωμάτων ἐπεμέριστο δύναμιν· εἰκότως κατὰ τὸ ἀνταπόδομα ὃ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός, οὐκ ἀνταπέδωκεν Ἐζεκιᾶς. Οὐ γὰρ ἀντεσῆκωσε τῷ μεγέθει τῶν ἐπ' αὐτῷ θεῶν κατορθωμάτων εὐγνωμόνως τὴν εὐχαριστίαν· ἀλλ' ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, μὴ διαδράς τὸ νόσημα τῆς ἐπ' ἀρετῆ καὶ γνώσει φυσικῆς οἰήσεως.

Καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ὀργή, καὶ ἐπὶ Ἰουδαίαν καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ὀργὴ Θεοῦ ἔστι (1), κατὰ μίαν ἐπιβολὴν, ἢ τῶν παιδαγωγουμένων ἐπίπονος αἰσθησις· ἐπίπονος δὲ καθέστηκεν αἰσθησις, ἢ τῶν ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγὴ· δι' ἧς τὸν ἐπ' ἀρετῆ καὶ

17. Quam honesti rationem doceatur divina philosophans, qui naturalem leonis considerationem in seipsum secundum voluntatem ratione transfert.

18. Qua ratione imitando serpentem ac columbam, contingat philosophum ac sapientem evadere.

19. Quam et ex turture utilitatem consequi valeamus.

20. Qui ad suam ipse legem, rerum leges imitatione transfert, studiosus est; qui scilicet rerum ratione carentium motum ratione imbuat. Qui vero suam ipsius in aliorum leges imitatione mutat, vitiosus est, vim rationis in affectum motumque ratione carentem traducens.

21. Donorum spiritualis alia consideratio, divina specimen bonitatis habens.

22. Naturalia corpora vocat, cuncta ortui interituique obnoxia.

23. Pulchra observatio, non bello fatigandam a nobis creaturam, cujus Deus conditor est, sed essentialium in nobis facultatum inordinatos ac innaturales in ea motus et operationes.

24. Quæ actionem colit philosophia, illi studentem perturbationibus atque vitiis superiorem facit: contemplatio autem virum sapientem supra etiam res aspectabiles sustulit, ad spiritalia illi cognata mentem provehens.

QUÆSTIO LII.

Et non secundum retributionem, quam retribuerat ei Deus, retribuit Ezechias, sed exaltatum est cor ejus: et facta est super eum ira, et super Judam et super Jerusalem. Et humiliatus est Ezechias ab altitudine cordis sui, et habitantes Jerusalem. Et non venit ira Dei super eos in diebus Ezechie. Quid sibi vult retributio, et quæ sequuntur.

Responsio.

Quia enim multis variisque beneficiis pro tempore acceptum Ezechiam, atque ab omni necessitate adversoque casu liberatum, Deus incolumem fecerat; isque Deo, uti par erat, acceptæ salutis munus omne non acceptum retulerat, sed humana invadente labe, rerum ex voto succedentium vim ipse diviserat; merito secundum retributionem, quam retribuerat ei Deus, non retribuit Ezechias. Non enim ingenue satis pro munerum magnitudine parem gratiarum actionem rependit: sed exaltatum est cor ejus, haud ejus immunis jaëtantie morbo, quæ fere natura ex virtute ac scientia emergit.

Et facta est super eum ira, et super Judam et super Jerusalem. Ira Dei, uno sensu, est eorum qui castigantur molestior sensus ac ærummosus. Ejusmodi autem sensus, laborum multa est, quæ invitis inducitur: vi cujus non raro Deus virtutis ac

¹ II Paral. xxxii, 25.

scientiæ nomine elatam mentem ad modestiam ac humilitatem adducit : hoc præstans, ut se illa agnoscat, ac propriæ conscia **141** infirmitatis fiat; ejus percepto sensu, stultum cordis tumorem ponat. Ait enim posteaquam ira contigerat : *Et humiliatus est Ezechias ab altitudine cordis sui, et habitantes Jerusalem. Et non supervenit ira Dei super eos in diebus Ezechiae.*

Rursus ira Domini, divinarum gratiarum tantisper subtracta subministratio existit, commodumque accidit in omnem sublimem ac elatam mentem, concessisque a Deo bonis gloriantem, tanquam propriis meritis. Operæ pretium vero est ut intelligamus ac videamus, quid causæ sit, cur nedum in Ezechiam (cujus ita cor fuerat exaltatum) ira supervenerit, verum etiam in Judæam et Jerusalem. Sit res ejusmodi, quæ iis maxime faciat fidem, qui uni Scripturæ litteræ laborem omnem operamque addicunt, necesse esse ut religiosi Deique cultores spiritali Scripturarum sensui enucleando diligentiam omnem adhibeant, si modo veritatis doctrinam cunctis anteponant. Nam si solam litteram sequamur, haud raro, ut par est, divino judicio injustitiæ labem impingemus; quo videlicet nullius rei criminis, pari cum obnoxiiis vindicta, injuste puniantur. Et quinam vero Scriptura vera, quæ ait : *Non morietur pater pro filio, neque filius pro patre? unusquisque in peccato suo morietur*⁷⁵. Quodque David ad Deum loquitur : *Quia tu reddes unicuique juxta opera sua*⁷⁶?

Et exaltatum est, inquit, cor Ezechiae; et non addidit, Et cor habitantium Jerusalem et Judam. Quonam igitur modo, una cum reo etiam non obnoxios crimini punierit, juxta eos ipsos, qui intelligam non succurrit. Et exaltatum est cor Ezechiae, et facta est super eum ira, et super Judam, et super Jerusalem; de quibus non habet Scriptura fuisse exaltatos. Cum igitur nulla eis commoda dubii solutio occurrat, qui litteram tuentur, rerumque sententiæ verba anteponunt, ad spiritalem Scripturæ sensum veniamus, nulloque labore, quæ in littera occulta manet, lucis instar iis præfulgentem, qui veritatis amore ducantur, veritatem offendemus.

⁷⁵ Deut. xxiv, 16; IV Reg. xiv, 6; Ezech. xviii, 20. ⁷⁶ Psal. lxi, 13.

(s) Ἀδικίαν τῆς θείας καταψηφισόμεθα κρίσεως. Possint hæc aliter solvi, nullaque vi facta litteræ. Peccavit David populi numeratione, eaque culpa, quæ ejus unius videbatur, et quam ipse suam agnoscit : *Ego sum qui peccavi, ego inique egi : isti qui oves sunt, quid fecerunt?* II Reg. xxiv, 17. Tanta strages facta populi, ut septuaginta millia virorum intra triduum peste assumerentur. Num et hæc ad allegoriam trahenda? vel quod cæsi filii Israel et capta arca, justa in filios Heli improbe agentes animadversione, I Reg. iv, cum nihil populus Dei cultu offendisse legatur, sed eo religiosior, a quo, illorum peccato grandi nimis (ut loquitur Scriptura) retrahebatur, I Reg. ii, 17. Aliaque sexcenta, in

γνωσται φυσιοῦμενον νοῦν ὁ θεός πολλάκις ἄγει πρὸς συστολήν καὶ ταπεινώσιν· αὐτὸν ἑαυτοῦ γενέσθαι διδοὺς ἐπιγνώμονα, καὶ τῆς οικείας ἀσθενείας συν. ἴστορα· ἧς ἐπαισθόμενος, τὸ μάταιον οὐδὲν τῆς καρδίας ἀποτίθεται· φησὶ γὰρ μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν ὀργήν· *Καὶ ἐταπεινώθη Ἐζεχίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ· καὶ οὐκ ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴ Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ἐζεχίου.*

Ἡ πάλιν ὀργὴ Κυρίου ἐστίν (2), ἡ ἀνακωχὴ τῆς τῶν θεῶν χαρισμάτων χορηγίας· ἥτις, συμφερόντως ἐπὶ πάντα γίνεται νοῦν ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ τοῖς δοθεῖσιν αὐτῷ θεόθεν καλοῖς ὡς ἐπ' ἰδιοῖς κατορθώμασι μεγαλυνοῦμενον. Ἄξιον δὲ ἐστίν ἐπιστήσαι, καὶ ἰδεῖν, τί δήποτε μὴ ἐπὶ μόνον τὸν Ἐζεχίαν ὑψωθέντα τὴν καρδίαν ἤλθεν ἡ ὀργή, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἰούδα καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Τοῦτο μάλιστα πείσει τοὺς τῷ γράμματι μόνω τῆς Γραφῆς φιλοπόνως παρακαθημένους, ὅτι χρὴ τοὺς φιλοθεοῦς περὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν τῶν γεγραμμένων τὴν πᾶσαν ποιεῖσθαι σπουδὴν, εἴπερ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος αὐτοῖς πάντων ἐστὶ τιμιώτερος. Εἰ γὰρ μόνω τῷ γράμματι στοιχήσωμεν, πολλάκις, ὡς εἰκός, ἀδικίαν τῆς θείας καταψηφισόμεθα κρίσεως (s), τῷ ἁμαρτήσαντι συγκολλησόμεθα ὀδίκως τοὺς μηδαμῶς ἁμαρτήσαντας· καὶ πῶς ἀληθὴς ὁ φάσκων ἔσται λόγος, *οὐκ ἀποθνήσκει πατὴρ ὑπὲρ υἱοῦ, οὔτε υἱὸς ὑπὲρ πατρός.* Ἐκαστος ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθνήσκει; καὶ, *Ὅν ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, πρὸς θεὸν παρὰ τοῦ Δαβὶδ λεγόμενον·*

*Καὶ ὑψώθη, φησὶν, ἡ καρδία Ἐζεχίου· καὶ οὐκ ἐπήγαγε, καὶ ἡ καρδία τῶν οἰκούντων Ἱερουσαλήμ καὶ Ἰούδα· πῶς οὖν συνεκόλασε τῷ αὐτῷ τοὺς ἀναιτίους, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους συνιδεῖν οὐκ ἔχω (3). Λέγει γάρ· *Καὶ ὑψώθη ἡ καρδία Ἐζεχίου, καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ὀργή, καὶ ἐπὶ Ἰούδα καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· περὶ ὧν οὐ γέγραφεν ὁ Λόγος, ὅτι ὑψώθησαν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ ἀμήχανος ἡ λύσις τῶν ἀπορουμένων τοῖς προσετηχόσι τοῦ γράμματος, καὶ τὸ ῥητὸν τῆς διανοίας προκρίνουσιν, ἐπὶ τὴν πνευματικὴν τῶν γεγραμμένων κατανόησιν ἔλθωμεν, καὶ εὐρήσωμεν ἀκμητὶ, τὴν τῷ γράμματι κεκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν, φωτὸς δίκην τοῖς φιλαληθέσι προλάμπουσαν.**

D

quibus nulla allegoria justa Dei noscitur vindicta, dum paucorum, qui capita videantur, culpa, sic populus, vel civitas communi clade involvitur; aut etiam ipse princeps, plebis malitia vel affligitur, vel etiam non satis expletis annis moritur, ut se res habuit in Josia sanctissimo regum Juda, IV Reg. xxii, 20. Locum Deut. exponit Chald., non interficiendum patrem testimonio filii. Sensus magis genuinus, interdictum judicii sic interficere, quod non præscribit Deo, qui vitæ et mortis arbiter est, et ejus providentia, mors innocentis justa sit, innocentium communitate, puta medicina potius quam pœna, inque ejus ipsius bonum ordinata; qua de re videndi exposit. illo Ezech. xviii.

Πᾶς τοιγαροῦν γνωστικὸς καὶ φιλόσοφος νοῦς, Α καὶ τὸν Ἰουδαῖον ἔχει, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· τὸν μὲν Ἰουδαῖον, εἰς τὸν κατ' ἐξομολόγησιν τρόπον πνευματικῶς λαμβανόμενον· ἤγουν, τὴν ἔξιν τῆς μετανοίας, μετὰ τῶν αὐτῆς συνεκτικῶν λογισμῶν τῇ προκοπῇ τῆς κατὰ νοῦν ἀναβάσεως πρακτικῶς συναυξάνουσαν. Ἐξομολόγησις γὰρ Ἰουδαῖος ἐρμηνεύεται. Τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν εἰρηνικὴν τῆς ἀληθείας ἔξιν, μετὰ τῶν συμπληρούντων αὐτὴν θεῶν θεωρημάτων ἀλληγορικῶς νοουμένην. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, τὴν μὲν Ἰουδαίαν, ὡς πρακτικὴν, ἔχει φιλοσοφίαν· τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ, θεωρητικὴν μυσταγωγίαν. Ὁπνηία οὖν διὰ τῆς θείας χάριτος ὁ φιλόσοφος νοῦς, κατὰ τε τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν, πᾶσαν ἀντικειμένην ἀρετῇ τε καὶ γνώσει διακρουσάμενος δύναμιν, τελειῶς τὸ κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀναδῆσεται κράτος, καὶ μὴ τὴν, δεύσαν εὐχαριστίαν ἀνάθηται τῷ αἰτίῳ τῆς νίκης Θεῷ· ἀλλ' ὑψώθη τὴν καρδίαν, ἑαυτὸν τοῦ παντὸς κατορθώματος ἡγησάμενος αἴτιον, τῆν καὶ ὡς μὴ ἀνταποδοῦς τῷ Θεῷ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα δ' ἀνταπέδωκεν αὐτῷ, δέχεται· οὐ μόνον αὐτὸς γινομένην ἐπ' αὐτὸν τὴν ὄργην τῆς ἐγκαταλείψεως, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖος καὶ Ἱερουσαλήμ· τούτέστιν, ἡ τῆς πράξεως ἔξιν καὶ τῆς θεωρίας· παθῶν ἀτιμίας εὐθέως συγχωρήσει Θεοῦ κατεπανισταμένων τῆς πράξεως (4), καὶ τὴν τείως καθαρὰν μολυνόντων συνειδητῶν· καὶ ψευδῶν ἐνοιῶν συνεπιπλεκομένων τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων, καὶ τὴν τείως ὀρθὴν διαστρεφουσῶν δόξαν τῆς γνώσεως.

Θεὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄρος τε καὶ νόμος κατὰ Πρόνοιαν ἐνυπάρχει τοῖς οὐσι (5), παιδεύεσθαι διὰ τῶν ἐναντίων ἐπιτρέπων πρὸς εὐγνωμοσύνην, τοὺς ἐπὶ κρείττοις φανέντας ἀγνώμονας· καὶ τὴν πείραν τῶν ἀντικειμένων, τῆς τῶν καλῶν κατορθωτικῆς θείας ἐπίγνωσιν ποιῆσθαι δυνάμεως· ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἀκαθαίρετον παρὰ τῆς Προνοίας ἔχειν συγχωρηθέντες τὴν οἴησιν, εἰς τὴν ἀντίθεον τῆς ὑπερφηφάνιας διάθεσιν κατολισθήσωμεν· ἑαυτῶν κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπικτήτων χάριτι τὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως κτῆσιν εἶναι νομίζοντες· καὶ εὐρεθῶμεν τῷ καλῷ, πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ χρώμενοι γένεσιν· καὶ δι' ὧν ἔδει πλέον διασφιγχθεῖσαν ἐν ἡμῖν ἀσάλευτον μένειν τὴν θεῖαν ἐπίγνωσιν, δι' ἐκαίνων, ὡς οὐκ ὤφελον, τὴν ταύτης νοσήσαντες ἀγνοίαν.

Ὁ γὰρ οἰόμενος ἑαυτὸν κατελιφέναι τὸ τέλος τῆς ἀρετῆς (6), οὐδαμῶς ἐπιζητήσει λοιπὸν τὴν πηγαίαν τῶν καλῶν αἰτίαν· ἑαυτῷ μόνῳ περιγράφας τὴν τῆς ἐφέσεως δύναμιν· αὐτὸν τῆς σωτηρίας τὸν ὄρον, ὅφ' ἑαυτοῦ, φημί δὲ τὸν Θεὸν, ζημιούμενος. Ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ περὶ τὰ κατὰ φυσικῆς συναισθόμενος πενίας, οὐ παύεται προτροπᾶθην τρέχειν πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τῆς ἐνδεΐας τὴν πλήρωσιν.

Γίνεται τοίνυν δικαίως ἐπὶ τὸν ὑψηλόφρονα νοῦν ὄργη· τούτέστιν, ἐγκαταλείψας· ἤγουν ἡ τοῦ διοληθῆναι αὐτὸν κατὰ τε τὴν πράξιν, ὡς Ἰουδαίαν· κατὰ τε τὴν θεωρίαν, ὡς Ἱερουσαλήμ, ὑπὸ δαιμόνων

Quæcunque igitur mens scientiæ dedita ac philosophica est, tum Judam, tum Jerusalem habet: Judam quidem, qui spiritali intelligentia confessionis **142** modus accipiatur, id est poenitentiae habitus, qui cum rationibus eam conservantibus, una cum profectu ascensionis mentis practice augeatur. Judas enim confessionem sonat, si nomen interpreteris. Jerusalem vero, quæ pacificus tranquillæ animi habitus, cum ipsum complentibus divinis considerationibus, allegorico sensu intelligatur. Atque ut paucis dicam, Judæam quidem habet, ut philosophiam in actione versantem: Jerusalem vero, ut contemplationis abstrusorem doctrinam. Quando igitur divina præstante gratia, mens philosophica, per philosophiam, tum quæ actionem colit, tum quæ studet contemplationi, omni submota virtuti ac scientiæ adversante potestate, perfecte adversum nequitiam spiritus victoriam reportarit, nec victoriæ auctori Deo, quam par est, gratiarum actionem retulerit; sed cordis elatione, totius se auctorem facinoris existimaverit: tum, velut quæ non retribuerit Deo juxta retributionem quam retribuerat ei, nedum ipsa, quæ sibi eveniat, derelictionis accipit iram, verum etiam Judas et Jerusalem, hoc est, actionis habitus et contemplationis: probrosis statim affectibus divina concessione adversum actionem insurgentibus, ac quæ hactenus munda fuerat, conscientiam pollutentibus, mendacibusque rationibus rerum contemplationi cohærescentibus, ac quæ hactenus recta exstiterat, scientiæ opinionem ac judicium pervertentibus.

Divina enim vere ex Providentiæ rationibus rebus indita regula, lexque tutissima est: erudiri per contraria ad gratitudinem eos jubens atque procurans, qui meliore rerum eventu atque successu, ingrati exstiterint: atque ut contrariorum periculo, ad divinam agnoscendam potentiam qua bona præstantur, oppido instituamur, ne si indulgentiore Providentiæ secundis rerum successibus adultus animi fastus inconvulsus constitit, in contrarium Deo superbiæ affectum prolabamur: ita nimirum, ut nostram natura, non Dei munere comparabilem, virtutis ac scientiæ dotem existimemus; inveniamurque bono abuti, ut malum statuamus, ac quibus par erat altius hærentem in nobis inconcussam Dei notitiam manere, iis (proh dolor!) ejus magis ignorantiam morbo laboremus.

143 Qui enim se virtutis finem comprehendisse existimat, nihil jam amplius fontanam bonorum causam atque auctorem inquiret, se uno desiderii vim definiens; ipseque sibi salutis finem (Deum scilicet) adimens; qui autem naturalis suæ paupertatis honesti rectique studio conscius est, non cessat festinato ad eum currere, qui explorare indigentiam potest.

Merito igitur fit ira Dei in mentem altum sapientem, id est, derelictio: sive concessio, ut eam dæmones, tanquam Judæam, quod ad actionem attinet, obturbent; quodque ad contemplationem, tanquam

Jerusalem : quo nimirum in sensum naturalis suae firmitatis adducta, divinam tum potentiam tum gratiam cuncta ex voto confidentem agnoscat ; ac modestia comprimitur, longeque a se extraneam innaturalemque altitudinem submoveat : ne abunde alia in eam superveniat ira, qua scilicet concessa auferantur dona. Haec in Ezechiam non supervenit, qui nimirum a prima statim ira, id est, derelictione, modestum sensum induerit, Deumque bonorum auctorem agnoverit. Nam ubi dixisset : *Et facta est super eum ira, et super Judam et super Jerusalem*, adjecit : *Et non venit ira Domini super eos in diebus Ezechiae* ; altera nempe ira, qua bona auferrentur, quod prima derelictio probe de rebus existimare atque animi gratitudinem docuisset. Nam qui primo irae genere (id est, derelictionis) non fuerit eruditus, ut ad sensum modestiam reducat, aliam prorsus in ipsum venientem iram accipit, donorum vim ipsi auferentem, ac quae potentia ipsum hactenus protegente nudum constituat. *Auferam septem ejus* (inquit Deus de ingrato atque improbo Israele loquens), *et erit in direptionem : et diruam murum ejus, et erit in conculcationem. Et dimittam vineam meam, et non putabitur, neque fodietur : et ascendet in eam, tanquam in terram incultam, spina ; et nubibus mandabo, ne pluant super eam*⁷⁷ : quemadmodum etiam Sauli primo Israelis regi accidisse, per allegoriam exponitur⁷⁸. Hic enim, una cum regno per unctionem etiam prophetiae accepta gratia, illa non servata, primam accipit iram : nempe spiritus nequam afflatus ac operationem : cujus minime percepto sensu, alii reservatus irae, **144** vitae finem fecit, cum ante supremum spiritum, per amentiam quidquid pietatis est, exuisset. Atque id illi accidisse argumento est, primum daemonis, quo afflatus est, operatio ; tum quod ad ipsos postea demones per ventriloquam defecit, parique impiis scelere, devotam vaticinio victimam demonibus fecit⁷⁹.

ron πρὸς αὐτοὺς αὐτομολῶν ἐκουσίως διὰ τῆς ἐγγαστριμύθου τοὺς δαίμονας · καὶ ἴσως τοῖς ἀθέοις τὴν τῆς μαντείας, τοῖς δαίμοσιν, ἐπιτελῶν τελετὴν.

Igitur, quia Ezechiam mentis philosophicae typo accepimus, Judaeam vero ut actionem, Jerusalem autem ut contemplationem referat : ubi quid ullo modo menti accidisse intellexerimus, una quoque **145** eius cum actionis vi, tum contemplationis, secundum eas, quibus continentur rationes, accidisse existimabimus. Non enim fieri potest, ut subjectum afficiatur, quin illa pariter, quae sunt in subjecto afficiantur.

Belle igitur cum Scripturae verbis sensus spiritualis ratio congruit, nullam divinarum judiciorum calculo ferens calumniam, ullamve aliud mandatum evertens. Non enim solus Ezechias, juxta eum, quem tradidimus, spiritalem Scripturae sensum (mens scilicet pro rerum felici successu altum sapiens) exaltatur ; ita ut Judaea et Jerusalem (actio

A συγχώρησις ἵνα λάβῃ τῆς μὲν ἑαυτοῦ φυσικῆς ἀσθενείας συναίσθησιν · τῆς δὲ σκεπούσης αὐτὸν, καὶ τὸ πᾶν κατορθούσης τῶν ἀγαθῶν θείας δυνάμεως τε καὶ χάριτος, τὴν ἐπίγνωσιν · καὶ ταπεινωθῆ, πῶρῳ παντελῶς ἑαυτοῦ τὸ ἀλλότριον καὶ παρὰ φύσιν ὕψος ποιούμενος · ὥστε μὴ ἐπελθεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν ἄλλην ὀργὴν τῆς τῶν δοθέντων χαρισμάτων ἀφαιρέσεως · ἥτις ἐπὶ τὸν Ἐζεκιάν οὐκ ἐπῆλθεν, εὐθέως ἐκ τῆς ἐπ' αὐτὸν γενομένης πρώτης ὀργῆς, ἧγουν ἐγκαταλείψεως, ταπεινωθέντα, καὶ γενόμενον τῆς τοῦ παρέχοντος τὰ κατὰ συναίσθησεως · φησὶ γὰρ μετὰ τὸ, *Καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ὀργή, καὶ ἐπὶ Ἰουδαίαν, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ · Καὶ οὐκ ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὀργὴ Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ἐζεκιου* · ἢ ἄλλη δηλοῦσι ὀργή, τῆς τῶν χαρισμάτων ἀφαιρέσεως · διὰ τὸ τὴν πρώτῃν ἐγκατάλειψιν, τῆς καλῆς ἐπιγνωμοσύνης αὐτῷ γενέσθαι διδάσκαλον. Ὅ γὰρ μὴ σωφρονισθεὶς τῷ πρώτῳ εἶδει τῆς ὀργῆς, ἧγουν ἐγκαταλείψεως, ἐλθεῖν πρὸς ταπεινώσιν, τὴν ἄλλην δέχεται σαφῶς ἐπ' αὐτὸν ἐρχομένην ὀργὴν, ἀφαιρουμένην αὐτοῦ τὴν τῶν χαρισμάτων ἐνέργειαν, καὶ ἔρημον αὐτὸν καθιστώσαν τῆς τέως φρουρούσης δυνάμεως. *Καὶ ἀρελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ*, φησὶ περὶ τοῦ ἀγνώμονος Ἰσραὴλ ὁ θεὸς λέγων *Καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν · καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα · καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῆ, οὐδὲ μὴ σκαφῆ · καὶ ἀναθήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκαρθα · καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι, τοῦ μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτόν · καθάπερ ἀλληγορεῖται παθῶν καὶ Σαουλ ὁ πρῶτος τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεῦς. Ἐκεῖνος γὰρ ἅμα τῇ βασιλείᾳ, λαθὼν διὰ τοῦ χρισματος καὶ τῆς προφητείας τὴν χάριν, ἐπειδὴ αὐτὴν μὴ ἐφύλαξεν, ὀργὴν δέχεται πρώτῃν, τὴν τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἐνέργειαν · ἧς μηδεμίαν λαθὼν συναίσθησιν, τῇ ἄλλῃ ταμειθεὶς ὀργῇ (7), συγκατέληξε · πάσης διὰ τὴν ἄνοιαν γυμνὸς πρὸ θανάτου θεοσεβείας γενόμενος. Καὶ δηλοῖ τούτο παθῶν, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ δαίμονος ἐνεργούμενος · εἶθ' ὑστερον*

D Οὐκοῦν ἐπειδὴ τὸν Ἐζεκιάν εἰς τὸν φιλόσοφον ἐλάβομεν νοῦν · τὴν δὲ Ἰουδαίαν, εἰς τὴν πράξιν · τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν θεωρίαν, ὅταν τὴ καθ' οἰονδήποτε τρόπον τὸν νοῦν πεπενηθέναι νοήσωμεν, τῷ τοιοῦτῳ νοῦ τὴν τε πρακτικὴν αὐτοῦ καὶ τὴν θεωρητικὴν δύναμιν κατὰ τοὺς συνεκτικούς αὐτῶν λόγους, συμπεπονηθέναι πάντως πιστεύομεν. Οὐ γὰρ ἔστι δυνατόν παθεῖν τὸ ὑποκείμενον (8), τῶν ἐν ὑποκειμένῳ μὴ συμπασχόντων. Καλῶς οὖν τῷ ρητῷ τῆς Γραφῆς συμφέρεται τῆς θεωρίας ὁ λόγος, μὴ φέρων διαβολὴν τῇ θεῖᾳ ψήφῳ τῶν κριμάτων, μηδὲ ἄλλης ἀνατροπὴν ποιούμενος ἐντολῆς (9). Μὴ μόνος γὰρ κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν τοῦ λόγου θεωρίαν Ἐζεκιᾶς · τουτέστι νοῦς, ὑφούται μεγαλοφρονῶν, ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι, μὴ συνυφουμένων αὐτῷ τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

⁷⁷ Isa. v, 5,6. ⁷⁸ I Reg. xvi, 14 seqq. ⁷⁹ I Reg xxviii, 1 seqq.

ἡγουν, πράξεως καὶ θεωρίας· ὅτι μὴδὲ πεφύκασι τοῦτο πάσχειν, καθ' ἑαυτὰς ὑποστατικῶς μὴ θεωροῦμεναι· καὶ ἐπὶ μόνον τὸν Ἐζεκιάν· τούτεστι, τὸν νοῦν, οὐ γίνεται ἡ ὀργή· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἰουδαν καὶ Ἱερουσαλήμ. Ἡ γὰρ πράξις καὶ ἡ θεωρία, τῷ νῷ κατὰ τι μολυνόμεναι, πάντως συχχραίνονται καὶ μὴ οὔσαι [leg. ὡς καὶ οὔσαι] τῆς πρὸς ὀργὴν αἰτίας συμμέτοχοι.

Γενώμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῆς τῶν γεγραμμένων ἐννοίας [al. αἰτίας]. Κἂν γὰρ ἐκείνοις συνέθη τυπικῶς κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἐγράφη πρὸς νοησίαν πνευματικὴν, οἷς διαπαντὸς συμβαίνει τὰ γεγραμμένα νοητῶς, τῆς ἀντικειμένης καθ' ἡμῶν αἰεὶ παρατακτομένης δυνάμεως· ἵνα πᾶσαν, εἰ δυνατόν, πρὸς τὸν νοῦν τὴν Γραφὴν μεταβιβάσαντες, αὐτὸν [ισογ. τὸν νοῦν δηλονότι] μὲν φωτίσωμεν τοῖς θεοῖς νοήμασι· τὸ δὲ σῶμα, τοῖς τῶν νοηθέντων θεοτέρων λόγων τρόποις φαιδρῶνμεν· ἀρετῆς αὐτὸ ποιούντες λογικὸν ἐργαστήριον, τῇ ἀποβολῇ τῶν ἐμφύτων παθῶν (10).

Ἦδὲ οὖν θεοφιλεὶς καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος, κατὰ τὸν Ἐζεκιάν γνωστικῶς τὸ κατὰ δαιμόνων διαζωσάμενος κράτος, εἰ γένηται τις αὐτῷ προσβολὴ πνευματικῶν πονηρῶν, ἀοράτως κατὰ νοῦν πρὸς αὐτὸν συμπλεκάντων τὸν πόλεμον, καὶ διὰ προσευχῆς δέξεται θεῶθεν αὐτῷ πεμπόμενον ἄγγελον· λέγω δὲ σοφία· λόγον μεῖζονα· καὶ πᾶσαν ἐκτρέψας διασκεδάσῃ τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγγα, καὶ τῆς τοιαύτης νίκης τε καὶ σωτηρίας αἰτίων τὸν Θεὸν μὴ ἐπιγράψεται· ἀλλ' ἑαυτῷ τὴν ὄλην ἀνάθηται νίκην· ὁ τοιοῦτος οὐκ ἀνταπίδωκε τῷ Θεῷ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα αὐτοῦ· μὴ ἐξισώσας τῷ μεγέθει τῆς σωτηρίας, τὸ πλῆθος τῆς εὐχαριστίας· μὴδὲ τῇ εὐεργεσίᾳ τοῦ σώσαντος, ἀντιμετρήσας, τὴν οἰκίαν διάθεσιν. Ἀνταπόδοσις γὰρ ἔστιν, ἡ πρὸς τὸν σώσαντα τοῦ σωθέντος δι' ἔργων ἀντιμετρομένη διάθεσις· ἀλλ' ὕψωσιν ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν, ἐφ' οἷς ἔλαβε χάρισμασι μεγαλοφρονῶν, ὡς μὴ λαθῶν· ὁ τοιοῦτος ἐνδίκως ἔχεται γινόμενῃ ἐπ' αὐτῷ τὴν ὀργὴν (11), συχχρωρόντος τοῦ Θεοῦ τῷ διαβόλῳ νοητῶς αὐτῷ συμπλακῆναι, καὶ τοῖς κατὰ τὴν πρᾶξιν παρασαλεύσαι τρόπους τῆς ἀρετῆς, καὶ τοὺς κατὰ θεωρίαν διαυγεῖς ἐπιβολῶσαι λόγους τῆς γνώσεως· ἵνα μαθῶν τὴν οἰκίαν ἀσθένειαν, ἐπιγνῶ τὴν μόνην δύναμιν τὴν τὰ πάθη ἡμῶν καταπαλαίουσαν· καὶ ταπεινωθῇ μετανοήσας, τὸν ὄγκον ἀποβαλὼν τῆς οἰήσεως· καὶ τὸν Θεὸν ἠλωήσεται, καὶ ἀποστρέψῃ τὴν ἐπερχομένην τοῖς μὴ μετανοοῦσιν ὀργὴν, τὴν ἀφαιρουμένην τὴν φρουρούσαν τὴν ψυχὴν χάριν, καὶ ἔρημον καταλιμπάνουσαν τὸν ἀγνώμονα νοῦν.

Ἡμέρας δὲ τοῦ βασιλέως Ἐζεκιίου τυχόν προσηγόρευσεν ἡ Γραφή (12), τοὺς διαφοροῦς φωτισμοὺς, οὓς δέχεται πᾶς εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος νοῦς, ἐπιβάλλων τῇ θεωρίᾳ τῶν γενομένων πρὸς κατανόησιν τῆς διὰ πάντων ποικίλως ἡμῶν νοημένης σοφίας. Οἷς ἕως ἡ πρᾶξις καὶ ἡ θεωρία ρυθμίζεται (13), στέρησις ἀρετῆς καὶ γνώσεως αὐταῖς οὐ πέφυκε γίνεσθαι· τοῦ ἡλίου (14) τῆς δικαιοσύνης ἐν τῷ τοιοῦτῳ νοῖ διὰ τῆς ἰδίας ἀνατολῆς τὰς τοιαύτας ἡμέρας δημιουργῶντος.

A scilicet et contemplatio) non una exaltentur. Nam neque hoc illis per seipsas potest accidere, cum nec ipsæ vere et in persona propria existere intelligantur. Neque ira super solum Ezechiam (id est, mentem) fit; verum etiam super Judam et Jerusalem. Si quid enim sordium menti acciderit, una quoque actio et contemplatio prorsus insordescunt, ut quæ causæ iram provocantis sociæ sint.

B Igitur nos quoque eorum quæ scripta sunt intelligentiam consecremur. Quanquam enim secundum historiam hæc illis figura acciderunt, at propter nos scripta sunt, spiritualis ergo admonitionis; quibus ea quæ scripta sunt spiritualiter semper eveniunt, cum perpetuo adversaria potestas instructa in nos acie consistat: quo scilicet, Scripturam omnem, quoad licet, ad mentem transferentes, ipsam quidem divinis sensis illustremus; corpus vero eorumdem sensorum divinioremque rationum modis exhilaremus: qui ipsum abjectis innatis affectibus, rationalem virtutis officinam efficiamus.

C Quisquis igitur religiosus est ac **145** studiosus, velut Ezechias pro sapientis munere, robore adversus dæmones accinctus, siquidem nequissimorum spirituum, invisibili ratione mente tenus cum eo pugnam conserentium, impressione aliqua ingruente, accepto ad eum divinitus misso precum suffragio angelo (majore scilicet sapientiæ sermone) omnique diaboli extrita phalange ac dissipata, ejuscemodi victoriæ ac salutis auctorem Deum non agnoverit, sed sibi ipse, quidquid victoriæ gloriæ est ascripserit, hic talis non retribuit Deo secundum retributionem ejus, qui multas grates atque effusas salutis magnitudini non æquaverit; neque ejus qui salutem attulit beneficio, parem ipse affectum rependerit (retributio enim, ejus, qui salutem consecutus est, ei, qui attulit, operibus remensa affectio est): sed exaltavit cor suum, altum sapiens pro acceptis donis, ac si non accepisset. Atque adeo qui ejusmodi est, jure merito supervenientem illi iram accipit, permittente Deo, ut diabolus spiritalem cum eo pugnam conserat, ac virtutis modos, quod spectat ad actionem, emoveat; quod vero ad contemplationem, lucidas scientiæ rationes obturbet atque obscuret: quo suam doctus infirmitatem, quæ sola victorum victores præstat, virtutem agnoscat; ductusque pœnitentiæ sensum deprimat, abjecto ostentationis tumore, ac Deum propitium reddat; iramque avertat impœnitentibus supervenientem, quæ gratiam auferat tutantem animam, mentemque improbam atque ingrati de-solatam relinquat.

D Dies autem Ezechie regis forsitan nuncupavit Scriptura diversas illustrationes, quas accipit mens omnis piæ ac religiosæ rerum creatarum contemplationi incumbens, ut per omnia variè elucentem sapientiam perspiciat: quibus, quandiu actio ac contemplatio componuntur, non solet obtingere ut virtute ac scientia careant: cum soli justitiæ suæ ortu tali menti dies ejuscemodi faciat.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΙ'.

A

Πάλιν περὶ Ἐζεκιίου φησὶ, « Καὶ ἐθαψαν αὐτὸν ἐν ἀναβάσει τῶν υἱῶν Δαβὶδ· καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἔδωκαν αὐτῷ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πᾶς Ἰουδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. » Τί ἐστὶ τὸ, « Ἐν ἀναβάσει τῶν υἱῶν Δαβὶδ; » καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκρισις.

Δαβὶδ ἐστὶ νοητὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ὁ λίθος ὃν ἐξουδένωσαν ἀποδοκιμάσαντες οἱ οικοδομοῦντες ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ ἄρχοντες· ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας· τουτέστι, τῆς Ἐκκλησίας. Γωνία γάρ ἐστιν, ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν Γραφήν. Ὡς γὰρ ἡ γωνία δύο τοίχων ἔνωσις γίνεται, πρὸς ἀλλήλους αὐτοὺς διασφίγγουσα πρὸς ἀδιάλυτον συνωχὴν· οὕτως καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία, τῶν δύο λαῶν γέγονεν ἔνωσις· τοὺς ἐξ Ἑθνῶν καὶ Ἰουδαίων καθ' ἓνα πίστεως λόγον ἀλλήλοις συνενούσα, καὶ πρὸς μίαν ἐνδιασφίγγουσα σύμπνοιαν· ἥς ἀκρογωνιαῖος λίθος ὁ Χριστός, ὡς κεφαλὴ τοῦ παντὸς σώματος. Ἐξουδένωσις (1) γὰρ ἐρμηνευόμενον δηλοῖ τοῦ Δαβὶδ τὸ ὄνομα· ὅς ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ Υἱός, ὁ δὲ ἐμὲ τὴν δουλικὴν μορφήν ὑποδύς, καὶ γενόμενος ὄνειδος ἀνθρώπων ἀπιστούντων τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐξουδένωμα [Sic. ἐξουθένημα] λαοῦ πλήρους ἁμαρτιῶν· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ ἀποκτείνων τὸν λέοντα καὶ τὴν ἄρκον· τὸν θυμὸν λέγει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξηλώσας τῆς φύσεως· τὰ σπαράττοντα τῆς ἐν ἡμῖν κατὰ τὸν λόγον θείας εἰκόνης τὴν μορφήν· ὁ πυρῶακχος διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου· μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν, τουτέστι, μετὰ δόξης τῶν κατὰ Πρόνοιαν καὶ κρίσιν ὑψηλοτέρων λόγων· ὀφθαλμοὶ γὰρ τοῦ Λόγου, ἡ κρίσις ἂν εἴη καὶ ἡ πρόνοια· δι' ὧν καὶ πάσχων ὑπὲρ ἡμῶν, ποιεῖται τοῦ παντὸς τὴν ἐπισκοπήν· ὁ τοῦ νοητοῦ Γολιάθ καὶ ὑπερηφάνου· φημὶ ἐκ τοῦ διαβόλου, σφαγεύς· τοῦ πεντάπηχυν ἔχοντος τὴν ἡλικίαν (1), διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῆς ἐν ἡμῖν πενταπλῆς αἰσθήσεως. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἔχει τὸ μέγεθος τῆς κατὰ κακίαν ἡλικίας ὑψούμενον ὁ διάβολος, ἐφ' ὅσον τοῖς αἰσθητοῖς ἐμπαθῶς ἐν ἡμῖν ἡ τῆς αἰσθήσεως ἐπεκτείνεται δύναμις· ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὀρῶντος Θεοῦ· κἂν Σαουλ, ὁ παλαιὸς κατὰ τὸν νόμον λαὸς, μαίνεται, φθόνῳ διὰ τὴν ἀπιστίαν τηκόμενος. Οὐ φέρει γὰρ τῆς προσκαίρου δόξης τὴν στέρησιν· οὐ ἀφαιρεῖται τὸ δόρυ (2) καὶ τοῦ ὕδατος τὸν φακὸν, Δαβὶδ ὁ ἐμὸς βασιλεὺς καὶ διωκόμενος· τουτέστι, τὸ κράτος τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν χάριν τῆς γνωστικῆς θεωρίας· καὶ πά-

QUÆSTIO LIII.

Adhuc de Ezechia ait: « Et sepelierunt eum in ascensu sepulcrorum filiorum David. Et gloriam et honorem dederunt ei in morte ejus omnis Juda, et habitantes Jerusalem⁸⁰. » Quid sibi vult, « In ascensu sepulcrorum filiorum David? » et quæ sequuntur.

Responsio.

David spiritalis, Dominus noster Jesus Christus est: lapis, quem spretum reprobaverunt ædificantes, Judæorum sacerdotes et principes; factusque est in caput anguli, id est, Ecclesiæ⁸¹. Est enim Ecclesia angulus, juxta quod Scriptura loqui consuevit. Quemadmodum enim angulus duplicis muri unio efficitur, quos astringit, ut insolubili inter se nexu cohæreant: **147** sic quoque sancta Ecclesia duorum populorum existit unio, eos qui ex gentibus et qui ex Judæis, secundum unam fidei doctrinam inter se connectens, atque in unam committens concordiam, cujus summus angularis lapis, tanquam caput universi corporis, Christus est⁸². Davidis enim nomen, si interpreteris, *spretionem* sonat: qui Dei Verbum ac Filius est, mei causa servilem formam induens⁸³, factusque opprobrium hominum non credentium veritati, et abjectio plebis plenæ peccatis⁸⁴: bonus ille pastor, qui posuit animam suam pro ovibus⁸⁵, leonemque et ursum interfecit⁸⁶: qui nempe iram et cupiditatem, divinam in nobis imaginis formam, qua ratione præditi sumus, discerpentes, e natura evulsit⁸⁷; rufus ille, ob mortis passionem, cum oculorum venustate, cum claritate scilicet sublimiorum providentiæ ac judicii rationum. Verbi enim oculi, judicium ac providentia fuerint; quibus et moriens pro nobis, rerum hanc universitatem inspicit: qui spiritalem ac superbum Goliath (nempe diabolum) peremit⁸⁸, quinque cubitos statura procerum, qua vitiositate laborat ac libidine, qui in nobis quintuplex sensus est. In tantum enim diaboli staturæ proceritas protracta assurgit, in quantum sensus in nobis vis ad sensilia se vitiose ac libidine extendit. Veri rex Israelis, ac videntis Deum; quidquid Saul, vetus ille lege institutus populus, qua laborat incredulitate, invidia contabescens, furore agitur. Non enim temporalis gloriæ jacturam fert: cui rex meus David, tunc etiam cum persecutionem patitur, hastam aufert ac aquæ lenticulam⁸⁹; moralis scilicet virtutis robur, ac sapientis gratiam contemplationis. Quæ ipsa rursus ad eum transeuntibus fidei merito

⁸⁰ H Paral. xxxii, 58. ⁸¹ Psal. cxvii, 22; Matth. xxi, 42. ⁸² Coloss. i, 18. ⁸³ Philipp. ii, 7. ⁸⁴ Psal. xxi, 7. ⁸⁵ Joan. x, 11. ⁸⁶ I Reg. xvii, 36. ⁸⁷ I Reg. xvi, 22. ⁸⁸ I Reg. xvii, 49. ⁸⁹ I Reg. xxv, 12.

(1) Ἐξουδένωσις. Quod Davidem nominis etymo ἐξουδένωσιν dicit Maximus, longe a vero est: nec puto aliunde natum, quam quod ipse se Psal. xxi, ἐξουδένωμα sive ἐξουθένημα λαοῦ, quasi *ludibrium et spretionem populi*, dicit: tuncque maxime impletum est, cum fugatus ab Absalone, et a Semei maledictis proscissus est: ut ibi Paraphrastes:

magisque in Christo tempore Passionis, in cujus præcipue persona psalmum conscriptum liquet; quod ad etymum nihil facit; claro alioqui vero Davidis etymo. Est enim a radice $\gamma\eta\tau$, *dilectus*, $\gamma\eta\tau\gamma\tau$, *amicus Dei*, vel, a *Deo dilectus*, II Reg. xii, 25, quo nomine Deus Salomonem per Nathanem prophetam honoravit.

utenda præbet, propter illos qui ex Judæis, suscepta A regni prædicatione, salutem consequuntur.

Cui rursus desidenti in spelunca ad ventris onus levandum diploidis laciniam adimit ⁹⁰: hoc est, moralis philosophiæ celsam honestatem; sive, legalium symbolorum ac ænigmatum sublimem sensibilibus habitum; indignum, nec satis æquum ducens, Judæorum populum, velut in spelunca (hoc in sæculo, aut tenebrosa legis littera) desidentem (hominum scilicet vere terrenorum **148** corporisque amantium fluxarumque rerum corruptione divinas incorruptibilium promissiones definientem) mysticæ legalium constitutionum diploidis laciniæ (spiritalis scilicet decoris) ut abusu corrumpat, competentem esse.

Hic est David spiritalis, verus ille pastor atque rex adversantiumque virtutum profligator: pastor quidem, propter eos, qui adhuc philosophiam in actione versantem colunt, ac velut herba, naturali speculatione pascuntur; rex vero, eorum, qui spiritalibus legibus ac rationibus, imaginis concessæ decorem ad principem formam renovarunt, ipsique mente, magno sæculorum Regi immediate assistunt ⁹¹, ac velut in speculo (ut ita loqui liceat) inaccessible pulchritudinem contuentur ⁹².

Hujusce Davidis filii, sancti omnes sunt, qui a sæculo exstiterunt, ex ipso in Spiritu nati. Horum C sepulcra filiorum, eorum in terra divinitus institutæ rationibus vitæ monumenta sunt. Sepulcrorum ascensus, ipsorum scientiæ de Deo sublimitas ac dilectionis, ubi omnis Juda, et qui habitant Jerusalem, sepeliunt collocantes pro meriti ratione in beatæ mansionis loco (tum scilicet actionis modi, tum quæ veram contemplationem, scientiæ rationes habitant) mentem utique cunctis rebus laudabiliter probeque defunctam; ea scilicet ratione, qua sensibilibus sensus operationem abiecit, et qua intelligibilibus ab animi intelligentis motu cessavit.

Igitur Ezechiam (quem Dei robur interpreteris, velut mentem actione robustam ac scientia clarissimam) defunctum sepeliunt (a cunctis scilicet rebus mentis intelligentia cessantem, atque ad ea D quæ rebus superiora sunt, concedentem) omnis Juda, et habitantes Jerusalem (ejus scilicet actionis cultu virtus, veraque scientiæ contemplatio); in ascensu sepulcrorum filiorum David (in sublimitate memoriæ sanctorum, qui a sæculo fuerunt); dantes ei gloriam et honorem: gloriam quidem, ut ei, quæ intelligentis animi scientia, existentibus in rebus rationibus superior evaserit; honorem vero, ut quæ ab omnibus affectibus naturalibusque in rebus existentibus modis, emundata, innocuum sensus motum consecuta sit.

Fortè vero non desit, qui majorem in modum

λιν ταῦτα κληρῶν δίδωσι τοῖς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν πίστιν διαβαίνουσι, διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, δεχομένους τῆς βασιλείας τοῦ κήρυγμα.

Ὅπερ πάλιν ἐν τῷ σπηλαίῳ (3) πρὸς τὴν τῶν περιπτωμάτων ἀποβολὴν καθημένου, τὸ τῆς διπλοῖδος ἀφαιρεῖται περὺγιον· τουτέστι, τὸ ὕψος τῆς κατὰ τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εὐσχημοσύνης· ἢ τὸ ἐν νοήμασιν ὑψηλὸν τῆς τῶν νομικῶν συμβόλων καὶ αἰνιγμάτων περιβολῆς· οὐκ ἄξιον οὔτε μὴν δίκαιον κρίνας, εἰς φθορὰν τῆ ἀποκρήσει, τὸν ὡς ἐν σπηλαίῳ τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἢ τῷ σκοτεινῷ τοῦ νόμου γράμματι καθήμενον λαὸν τῶν Ἰουδαίων· τῶν γῆινων ὄντως καὶ φιλοσωμάτων, καὶ τῆ φθορᾷ τῶν παρερχομένων περιγράφοντα τὰς θείας τῶν ἀφθάρτων ἐπαγγελίας, ἔχειν τῆς μυστικῆς τῶν νομικῶν διαταγμάτων, καθάπερ διπλοῖδος περὺγιον, τὴν νοουμένην εὐπρέπειαν.

Ὅτός ἐστιν Δαβὶδ ὁ νοητὸς (4), ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν καὶ βασιλεὺς· καὶ τῶν ἀντικειμένων ἀναιρετικῶς δυνάμεων· ποιμὴν μὲν, τῶν ἐτι πρακτικῆν μετερχομένων φιλοσοφίαν, καὶ πᾶς δίκην νεμομένων τὴν φυσικὴν θεωρίαν· βασιλεὺς δὲ, τῶν νόμοις καὶ λόγοις πνευματικοῖς ἀνακαινισάντων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον τῆς δοθείσης εἰκόνας τὸ κάλλος· καὶ αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ τῶν αἰῶνων ἀμέσως κατὰ νοῦν παρασταμένων, καὶ τὸ ἀπρόσιτον κάλλος, ὡς θέμις εἶπεῖν, ἐσπριζομένων.

Υἱοὶ μὲν οὖν τούτου Δαβὶδ τυγχάνουσι πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἄγιοι, ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες ἐν πνεύματι. Τάφοι δὲ τούτων τῶν υἱῶν εἰσιν, αἱ μνήμαι τῆς κατὰ Θεὸν αὐτῶν ἐπὶ γῆς πολιτείας. Ἀναβάσεις δὲ τούτων τῶν τάφων εἰσι, τὸ ὕψος τῆς αὐτῶν περὶ Θεὸν γνώσεως καὶ ἀγάπης· ἔνθα πᾶς Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ θάπτουσι, ἐνιδρύοντες ἐν τῷ κατ' ἀξίαν τόπῳ τῆς μακαρίας μονῆς· οἱ τε κατὰ πρᾶξιν τρόποι (5), καὶ οἱ τὴν ἀληθῆ θεωρίαν οἰκοῦντες λόγοι τῆς γνώσεως· τὸν τοῖς οὖσιν ἄπασιν ἐπιανετῶς ἀποθανόντα νοῦν· τοῖς μὲν αἰσθητοῖς, τῆ ἀποθέσει τῆς κατ' αἴσθησιν ἐνεργείας· τοῖς δὲ νοητοῖς, τῆ τῆς νοερᾶς ἀποπαύσει κινήσεως.

Τὸν τοίνυν Ἐζεκιαν κράτος Θεοῦ ἐρμηνευόμενον, ὡς νοῦν κραταῖον περὶ πρᾶξιν καὶ περὶ γνῶσιν λαμπρότατον, θάπτουσι ἀποθανόντα (6)· τουτέστι, πάντων ὄντων κατὰ τὴν γνώμην ἀπογενόμενον, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τὰ ὄντα γενόμενον· Πᾶς Ἰούδα καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ· ἢ κατ' ἀρετὴν πρᾶξις αὐτοῦ δηλονότι, καὶ ἡ κατὰ τὴν γνῶσιν ἀληθῆς θεωρία· Ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν Δαβὶδ· ἐν τῷ ὕψει λέγων τῆς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγίων μνήμης· Δεδωκότες αὐτῷ δόξαν καὶ τιμὴν· δόξαν μὲν (7), ὡς πάντων ὑπὲρ ἄνω κατὰ τὴν νοερὰν γνῶσιν τῶν ἐν τοῖς οὖσι λόγων· τιμὴν δὲ, ὡς πάντων γενομένων παθῶν καθαρῶν, καὶ τῶν ἐν τοῖς οὖσι φυσικῶν νόμων ἀνεύθυνον κατὰ τὴν αἴσθησιν κτησαμένῳ τὴν κίνησιν.

Τυχὸν δὲ τις τῶν σφόδρα φιλοκάλων ἐρεῖ φιλοσι-

⁹⁰ 1 Reg. xxiv, 5. ⁹¹ 1 Tim. i, 17. ⁹² 1 Cor. xiii, 12.

148-149
David, Messias & King

148-149
David, Messias & King
in God.

μούμενος, δόξαν μὲν εἶναι (8), τὸ ἀκρότατον κατ' εἰκόνα κάλλος· τιμὴν δὲ, τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἀπαράλακτον μίμημα· τὸ μὲν γὰρ, λόγων πνευματικῶν ἀληθείας πέφυκε ποιεῖν θεωρία· τὸ δὲ, πράξεις ἐντολῶν ἀκριβῆς καὶ ἀνόθευτος· ἃς ὁ μέγας ἐσχηκώς Ἐζεχίας, ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν Δαβὶδ ἐτάφη· ὡς ἂν εἴ τις ἐπὶ τὸ σαφέστερον λαβὼν, εἴποι, τὸ βῆτον, ἀντὶ τοῦ, "Εθαψαν αὐτὸν ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν Δαβὶδ, καὶ ἐβηκαν τὴν μνήμην Ἐζεχίου ἐν τῷ ὕψει τῆς μνήμης τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων.
David, pro eo exponat, ac si dicatur: Et posuerunt

etorum, qui a sæculo fuerunt.
Σκοπήσωμεν δὲ, ὡς οὐκ εἴρηται, Ἐν τάφοις Δαβὶδ, ἦ, Ἐν ἀναβάσει τάφων Δαβὶδ· ἀσύγκριτος γὰρ τοῖς οὐρανοῖς (9)· οὐκ ἀνθρώποις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλοις· καὶ παντελῶς ἀχώρητος, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα λόγος, καὶ ὁ τοῦ βίου τρόπος· μὴ ὅτι γε τῆς ἀπειροῦ θεότητος αὐτοῦ ἡ ἀνεφικτος ἔννοια· οὐλοὺν ἀγαπητὸν παντὶ τῷ καὶ λίαν ἐπησθημένῳ μεγαλειότητος· τὸ, καὶ ἐν τάφοις υἱῶν Δαβὶδ· ἢ τὸ κράτιστον, ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν Δαβὶδ [ταφῆναι]· ἐν γὰρ τάφοις Δαβὶδ (10) οὐδεὶς φέρεται τῇ Γραφῇ τεθαμμένος· μὴ ὅτι ἐν ἀναβάσει τάφων Δαβὶδ. Τοῦ γὰρ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀσύγκριτος, ὡς ἔφην, κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον, ὁ κατὰ σάρκα βίος. Φησὶ γὰρ, Ἐκάλυψεν οὐρανούς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· τούτεστι, καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ ἄνθρωπον διὰ σαρκὸς τοῦ Κυρίου δικαιοσύνη, καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις ἐκάλυψε τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἐν πᾶσι κατὰ δικαιοσύνην ὑπεροχῆς. Οὐ γὰρ ἦν ψιλὸς ἄνθρωπος· ἀλλὰ καὶ Θεὸς [Fr. ἀλλὰ Θεὸς] ἐνανθρωπήσας· πρὸς τὸ καινίσαι δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ τὴν παλαιωθεῖσαν ὑφ' ἑαυτῆς τῶν ἀνθρώπων φύσιν· καὶ ποιῆσαι θείας κοινωνῶν φύσεως, ἀποθεμένην δηλαδὴ πᾶσαν φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν· δι' ὧν ὁμοιωθεῖσα τοῖς κτήνεσι, πλεονεκτούσαν τὸν λόγον εἶχε τὴν αἴσθησιν. Αὐτῷ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἐπληρώθη, σὺν Θεῷ, ὁ τέταρτος τόμος.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Πενταπηχεύς ἐστιν ὁ διάβολος, φησὶ, διὰ τὰς αἰσθήσεις. Τούτων γὰρ χωρὶς προκοπὴν οὐ δέχεται τῆς καθ' ἁμαρτίαν ἀξήσεως, ἢ περὶ ψυχὴν τῆς αὐτοῦ κακίας ἀλόγιστος κίνησις.

β'. Τὸ δόρυ μὲν τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐστὶ κράτους σύμβολόν φησιν· ὁ δὲ φακὸς τοῦ ὕδατος, τοῦ κατὰ τὴν γνώσιν ὑπάρχει μυστηρίου τεκμήριον.

γ'. Σπήλαιον λέγει τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ τὸ γράμμα τὸ νομικόν· τὸν δὲ Σαοὺλ εἶναι, τὸν λαὸν τῶν Ἰουδαίων, ὧν ὁ νοῦς τοῦ θεοῦ τῶν νοητῶν ἀπονεύσας φωτός, τῷ σκότει τῶν νομικῶν, καὶ τῇ σκιᾷ τοῦ γράμματος συγκαθέζεται, πρὸς γένεσιν φθορᾶς τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν νόμον ποιούμενος. Ὁ γὰρ μόνῳ τῷ γράμματι, καὶ ταῖς ἐπιφανείαις τῶν αἰσθητῶν τὰς ἀθανάτους περιγράφων ἐπαγγελίας, τῇ φθορᾷ καθάπερ βρώματι κατάλληλον ποιεῖται τὴν ἔκκρισιν, ἐκ τοῦ τέλους τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκειίας περὶ

²² Haeac. III, 2.

A sensorum studiosius, luculentius **149** exponens dicat, gloriam, supremum decus imaginis esse; honorem, exactam omnino similitudinis imitationem: atque alterum quidem, spiritualium rationum vera contemplatione, alterum vero, diligenti atque sincera mandatorum operatione praestari: quibus ambobus, cum magnus Ezechias praeditus esset, in ascensu sepulcrorum filiorum David sepultus est; ac si quis clarius, quod ita dictum est: *Et sepelierunt eum in ascensu sepulcrorum filiorum* memoriam Ezechiae in celso vertice memoriae san-

Quaeso autem, attendamus non dictum esse: In sepulcris David, aut, In ascensu sepulcrorum David: omnem enim rerum comparisonem vincit; nec vero hominum solum, verum etiam angelorum; omninoque incomprehensa ipsa quoque Dominicae carnis ratio est ac modus vitae; nedum ejus infinitae deitatis ratio, quam nemo assequi potest. Itaque exoptatissimum cuilibet, ei etiam qui valde magnificus sit, ac praestet, ut vel in sepulcris filiorum David, aut, quod praeclearissimum, in ascensu sepulcrorum filiorum David sepeliatur. Nam in sepulcris David neminem Scriptura sepultum fuisse refert; nedum in ascensu sepulcrorum David. Ut enim dicebam: Domini et Dei ac Salvatoris nostri in carne vita, secundum omnem rationem et modum incomprehensa existit. Ait enim: Operuit caelos virtus ejus²³; hoc est, ipsa quoque humana per carnem Domini justitia supernas etiam virtutes excellenti in omnibus justitiae praestantia operunt. Non enim erat homo nudus, verum Deus homo factus, ut per se ipse et in se, obsoletam a se humanam naturam instauraret, atque divinae consortem efficeret; abjecta scilicet omni corruptio-nis et immutationis labe, qua similis facta juven-tis, sensum rationi praepollentem habebat. Ipsa gloria in saecula.

Absolutus est, Deo propitio, tomus IV.

SCHOLIA.

1. Quinque cubitorum statura procerus est diabolus, propter sensus. Absque enim illis, inconsultus in anima nequitiae motus, profectum ad augmentum peccati non capit.

2. Hasta quidem virtutis robor symbolo designat: aquae autem lenticula, mysterii scientiae indicium existit.

3. Speluncam vocat mundum istum ac legis litteram, **150** Saulem Judaeorum plebem, quorum mens a divina spiritalium luce aversa, in legalium tenebris ac umbra litterae desidet, Dei creaturam legemque ad immundas progignendas faeces ac corruptionem adhibens. Qui enim sola littera rerumque sensilium conspectibus, immortales definit pollicitationes, corruptionis typo velut escae egestionem facit, exque sine sua de Deo opinionis principium ostendit. Diploidem autem appellat lo-

galium ænigmatum vestem. Ejus vero laciniam, A excellentem sensorum majestate spiritalis contemplationis sublimitatem. Hæc illis præscinditur, qui ad sensum duntaxat divinam Scripturam exponunt.

4. Dominus pastor eorum dicitur, qui naturali speculatione ad supernam caulam ducuntur. Rex vero eorum, qui legi spiritus subjecti sunt, ac throno Dei gratiæ, per simplicem divinæ cognitionis mentis intuitum assistunt.

5. Virtutis cultu actionis modos vocat, qui Judæam habitant : scientiæ autem contemplationis luce rationes, qui habitant in Jerusalem.

6. Mentis laudabilem mortem vocat, qua ab omnibus rebus, iis velut defuncta, voluntate abscinditur : quo expleto, divinam gratia vitam restat suscipere ; pro rebus, ipsum recipiendo rerum auctorem, qua nemo intelligat ratione.

7. Gloriam appellat, indefinitam scientiam, nullaque ratione terminatam : honorem vero, liberum virtutis studio voluntatis in naturam motum et agitationem.

8. Scientia, in quam nulla cadit oblivio, indefinitum circa divinam infinitatem cogitatum omnem excedentem mentis motum habens, quod ita indefinita est, omni infinitate majorem veritatis claritatem simulacro repræsentat : voluntaria autem sapientia providentiæ bonitatis imitatio, honoris titulum, mentis cum Deo (quoad concessum est) animi affectu luculentam assimilationem gerit.

9. Audi humi serpens, Nile, et sile.

10. Sublimiori sensu ac anagogico, Davidem, Christum vocat : ejus sepulcrum, ipsius in justitia memoriam, cui nulla natura utens ratione comparari possit. Non enim Dei Verbum, cum hominem induisset, naturalibus carnis legibus justitiam commetiebatur ; sed quæ veluti Deo natura compete-
bat, per carnem (quam naturalis operatio non deficiebat) justitiam præstabat.

QUÆSTIO LIV.

In primo libro Esdræ scriptum est de Zorobabel : « Et cum exiisset adolescens, elevans faciem in cœlum, e regione Jerusalem, benedixit Regem cœli, dicens : Abs te est victoria, et abs te est sapientia, et tibi est gloria, et ego tuus servus sum. Benedictus es, qui dedisti mihi sapientiam, et tibi confiteor, Domine patrum⁹⁴. » Quid sibi vult, « Elevans faciem in cœlum contra Jerusalem? » et quæ sequuntur.

Responsio.

Zorobabel, juxta linguæ Hebraicæ accuratam rationem, cum asperam recipit, tum lenem pronun-

(v) Zorobáβελ. Mira sunt, quæ Maximus de vocis hujus etymo affert, nec video qua ratione ad amussim Hebraicæ derivationis componi possint ; quidve

⁹⁴ I Esdr. iv.

Θεοῦ δόξης δεικνύς. Τὴν διπλοῦδα δὲ λέγει, τὴν περιβολὴν τῶν νομικῶν αἰνιγμάτων. Τὸ δὲ πεπερυγίον αὐτῆς, τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐν νοήμασιν ὑψηλὸν τῆς πνευματικῆς θεωρίας, περικοπτόμενον τῶν πρὸς μόνην τὴν αἰσθησιν τὴν ἅγιαν ἐκδεχομένων Γραφῆν.

δ'. Ὅτι ποιμὴν, ὁ Κύριος λέγεται διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας πρὸς τὴν ἄνω μάνδραν ὀδηγουμένων · βασιλεὺς δὲ τῶν ὑποταγέντων τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, καὶ τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος Θεοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀμερῆ γνῶσιν τῶν νοῶς ἀπλῆς προσβολῆς παρισταμένων.

ε'. Τοὺς κατ' ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπους λέγει, τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἰουδαίαν · τοὺς δὲ κατὰ τὴν θεωρίαν λόγους τῆς γνώσεως, λέγει τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἰερουσαλήμ.

ς'. Νοῦ ἐπαινούμενον θάνατον λέγει, τὴν πρὸς πάντα τὰ ὄντα γνωμικὴν ἀπογέννησιν, μεθ' ἣν τὴν θεῖαν χάριτι ζωὴν ὑποδέχεσθαι πέφυκεν, ἀντὶ τῶν ὄντων τὸν αἴτιον τῶν ὄντων ἀνεγνωστῶς ἀπολαβῶν.

ζ'. Δόξαν λέγει τὴν ἀόριστον γνῶσιν, καὶ μηδὲν περατουμένην λόγῳ · τιμὴν δὲ, τὴν κατ' ἀρετὴν πρὸς τὴν φύσιν τῆς γνώμης ἀκάθεκτον κίνησιν.

η'. Ἡ ἄληστος γνῶσις, ἀόριστον, φησὶ, ἔχουσα περὶ τὴν θεῖαν ἀπειρίαν, τὴν κατὰ νοῦν ὑπὲρ νόησιν κίνησιν, εἰκονίζει διὰ τῆς ἀοριστείας τὴν ὑπεράπειρον δόξαν τῆς ἀληθείας. Ἡ δὲ τῆς κατὰ τὴν Πρόνοιαν σοφῆς ἀγαθότητος αὐθαίρετος μίμησις, τιμὴν φέρει, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ νοῦ κατὰ τὴν διάθεσιν ἀρίδην, ὡς ἔστι δυνατόν, ἐξομοίωσιν.

θ'. Fr. Ἄκουε, Νεῖλε, κάτω συρόμενε, καὶ σιώπα.

ε'. Κατὰ τὴν ἀναγωγὴν τὸν Δαβὶδ εἶναι φησι τὸν Χριστόν · τὴν δὲ ταφήν αὐτοῦ, τὴν ἐν δικαιοσύνῃ μνήμην ἀσύγκριτον οὖσαν πάσῃ τῇ λογικῇ φύσει. Οὐ γὰρ τοῖς κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς νόμοις τὴν δικαιοσύνην ἐμέτρησε γενόμενος ἄνθρωπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος · ἀλλὰ τὴν ὡς Θεῷ φυσικὴν παροῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην ἐνήργησε διὰ σαρκὸς, φυσικῆς ἐνεργείας οὐκ ἀμειρούσης.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΑ'.

Ἐν τῷ πρώτῳ Ἐσδρα γέγραπται περὶ τοῦ Ζοροβάβελ · « Καὶ ὅτε ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς, ἄρας τὸ πρόσωπον εἰς τὸν οὐρανὸν ἐναντίον Ἰερουσαλήμ, εὐλόγησε τῷ Βασιλεῖ τοῦ οὐρανοῦ, λέγων. Παρὰ σοῦ ἡ ἠκρότης, καὶ παρὰ σοῦ ἡ σοφία, καὶ σοῦ ἡ δόξα · καὶ ἐγὼ σὺς οἰκέτης. Εὐλογητὸς εἶ, ὃς ἔδωκας μοι σοφίαν · καὶ σοὶ ὁμολογῶ, Δεσποτα τῶν πατέρων. » Τὸ σημεῖον, τὸ, « Ἄρας τὸ πρόσωπον εἰς τὸν οὐρανὸν ἐναντίον Ἰερουσαλήμ, » καὶ τὰ ἐξῆς ;

Ἀπόκρισις.

Ζοροβάβελ, (1) κατὰ τὴν ἀκριβεῖαν τῆς Ἑβραϊδος καὶ δασεῖαν δέχεται καὶ ψιλὴν · καὶ σύνθεσιν καὶ in illa sit, τὸ δασὺ καὶ ψιλόν, ac quid τὸ στιγμασμός Optime consulisset, si Hebraicis litteris istiusmodi etyma repræsentasset. Bene est quod constat

διαρσειν καὶ στιχισμὸν. Καὶ δασυλόμενον μὲν, τοῦτο τὸ ὄνομα, δηλοῖ σποράν συγχύσεως · φιλούμενον δὲ, ἀνατολήν συγχύσεως. Συντιθέμενον δὲ, ἀνατολήν ἐν συγχύσει · διασπόμενον δὲ, ἀνατολήν διασπορᾶς · στιχίζομενον δὲ, αὐτὸς ἀνάπαισις.

Zorobābel οὖν ἐστὶ, νοῦς φιλόσοφος · πρῶτον διὰ μετανοίας ἐν τῇ συγχύσει τῆς τῶν παθῶν αἰχμαλωσίας κατὰ δικαιοσύνην σπειρόμενος. Δεύτερον ἀνατολή συγχύσεως, φανεράν ποιούμενος τῶν συγχυμένων παθῶν τὴν αἰσχύνην. Τρίτον, ἀνατολή ἐν συγχύσει, διδοὺς φωτισμὸν διὰ γνώσεως ἐν τῇ συγχύσει τῆς πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων ἐνεργείας, καὶ οὐκ ἔδῶν λόγου χωρὶς αὐτὰς προσβάλλειν τοῖς αἰσθητοῖς. Τέταρτον, ἀνατολή διασπορᾶς, παρέχων ταῖς διασπαρίσαις, περὶ τὰ αἰσθητὰ δυνάμει τῆς ψυχῆς, ἔργων δικαιοσύνης ἀνατολήν · καθ' ἣν ἡ μετὰ λόγου πράξις συνέστηκεν, οὐκ ἀμοιροῦσα γνωστικῆς θεωρίας τῆς πρὸς τὰ νοητὰ ἐπαναγωγῆς τὰς διασπαρμένας δυνάμεις. Καὶ πέμπτον, αὐτὸς ἀνάπαισις · ὡς πᾶσαν ποιήσας εἰρήνην, καὶ συνάψας · τὸ μὲν πρακτικόν, τῇ κατὰ φύσιν ἀγαθῷ · τὸ δὲ θεωρητικόν, τῇ κατὰ φύσιν ἀληθείᾳ.

Πᾶσα γὰρ πράξις (2), διὰ τὸ ἀγαθὸν γίνεσθαι πέφυκε · καὶ πᾶσα θεωρία, τὴν γνῶσιν διὰ μόνην ἐπιζητεῖ ἀλήθειαν · ἂν διανυσθέντων, οὐδὲν ἐστὶ τὸ σύνολον τὸ πλήρτον τῆς ψυχῆς τὸ πρακτικόν, οὔτε μὴ τὸ θεωρητικόν αὐτῆς διὰ ξένων δριμύτων θεωρημάτων · παντὸς ἐπέκεινα γενομένης καὶ ὄντος καὶ νοουμένου, καὶ αὐτὸν ἐνδυσάσης τὸν θεόν, τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ ἀληθινόν καὶ ὑπὲρ πᾶσαν αὐσίαν ὄντα καὶ νόησιν.

Ὁ τοιοῦτος ταῖς διαφοραῖς προκοπαῖς τῶν ἀρετῶν γενόμενος νοῦς, ὅταν ἐξέλθῃ μετὰ τὴν νίκην ἀπὸ Δαρείου τοῦ βασιλέως, τούτεστι, τοῦ φυσικοῦ γόμου, δείξας αὐτῷ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν, κατὰ τὴν τῶν ἀρετῶν πρὸς τὸ πάθη σύγκρισιν (3) · καὶ λάβῃ ψῆφον νομίμως, τὴν μὲν αὐτοῦ προβολὴν ἐπικυροῦσαν · τὰς δὲ τῶν ἐναντιῶν ἀκυροῦσαν · διαγινώσκων πόθεν τῆς νίκης αὐτῷ γέγονεν ἡ χάρις, Ἄρει τὸ πρόσωπον εἰς τὸν οὐρανὸν ἐναντίον Ἱερουσαλήμ, καὶ εὐλογεῖ τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ.

Πρόσωπον οὖν ἐστὶ τοῦ τοιοῦτου νοῦς (4), ἡ κατὰ τὸ κρυπτόν τῆς ψυχῆς νοουμένη διάθεσις · ἐν ἣ τῶν ἀρετῶν πάντες ὑπάρχουσιν οἱ χαρακτήρες · ἦν πρὸς τὸν οὐρανὸν αἶρει, τὸ ὕψος ἐηλαθῆ τῆς θεωρίας · ἐναντίον Ἱερουσαλήμ · τούτεστι, τῆς κατὰ τὴν ἔξιν ἀπαθείας.

Ἡ πάλιν (5), εἰς τὸν οὐρανὸν ἐναντίον Ἱερου-

⁸⁸ II Cor. v, 2; Hebr. xii, 23. ⁸⁹ Psal. lxxxvi, 3.

de Zorobabelis nomine, ac liquet, sic dictum virum inclutum a Babel, seu Babylone, quam *confusionem* interpretantur, quod ibi in captivitate natus est. Sola ergo est particula *ת*, in qua etymo licet ludere: quodque *ת* plura significat, et secundum aliam formam *ת* et *ת*, varie etiam redditur. Mihi arridet ut dicatur *aliena confusio* et quasi *peregrinus seu hospes Babylonis*, potius quam *alienus a confusione*, quod primo loco habetur in libello

ationem, compositionemque et divisionem, necnon certam elementorum ordinationem. Ac quidem aspera pronuntiatione, significat hac nomen sementem confusionis: leni vero, ortum confusionis, compositione, 151 ortum in confusione; divisione, ortum ipse requies dicitur.

Est ergo Zorobabel, mens philosophica; primum per penitentiam in confusione captivitatis vitiorum ac affectuum justitiæ ritu seminatus. Deinde, ortus confusionis, confusorum affectuum ac perturbatio-nis pudorem probrumque manifestans. Tertio, ortus in confusione, in sensuum cum sensilibus operationis confusione per scientiam illustrationem præbens, nec sinens, ut absque ratione sensilia illis B attingantur. Quarto, ortus dispersionis, dispersis animæ viribus circa sensilia, operum justitiæ ortum præstans; quo actio rationi conjuncta constat, ipsa sapienti contemplatione non carens, quæ dispersas animæ facultates ad intellectilia reducat. Quinto denique, ipse requies, ut omnis auctor pacis, ac qui actionis vim naturali bono, vimque contemplationis naturali veritati devinverit.

Omnis enim actio comparata est, ut boni causa fiat; omnisque contemplatio, unius veritatis causa scientiam quærit: quibus peractis, nihil prorsus erit quod animæ agendi vim percellat, nec vero quod ejus vim contemplandi peregrinis speculationibus acerbius habeat; quæ sit transgressa quidquid rerum est ac intelligitur, ipsumque Deum induerit, qui solus bonus ac verus, omnique essentia et intelligentia superior existit.

Quæ talis multiplici virtutum profectu mens evasit, ubi victoria donata a Dario rege exierit (a naturali scilicet lege, cui dilectionis vim ac veritatis, collatione virtutum cum vitiiis, ostenderit), accepta legitime sententia, illius propositionem confirmante, ac improbante quæ dicta adversariis sint; intelligens unde ei victoriæ munus obtigerit, faciem in cælum tollit contra Jerusalem, ac Regem cæli benedicat.

Talis igitur mentis facies, quæ in abdito intelligitur, animi affectio est, in qua virtutum omnes characteres existunt: quam in cælum tollit; in sublime scilicet contemplationis; ex adverso Jerusalem; hoc est, summæ tranquillitatis habitus ac imperturbationis.

Aut rursus, in cælum ex adverso Jerusalem; do-

expositionis vocum ad calcem Bibliorum. Vult Maximus, aut quem secutus est, auctor, potius a *ת* esse, quod est *oriri*, quod scilicet ortus Babylone sit; sed dura litteræ *ת* elisio, cum sit radicalis. Indulgentius hæc in viro magno habenda et dissimulanda; ipsi sensus mystici dulciter felici ejus vena ebibendi, dubio procul limpidores futuri, si illi comes fuisset peritia Hebraici sermonis.

micilium, quod in cœlo est, inquirens; et civitatem eorum qui in cœlis conscripti sunt⁹⁸, de quo **152** David gloriosa dicta esse affirmat⁹⁶.

Non enim aliter Deum benedicere poterat, nisi tollendo in cœlum (in altum scilicet contemplationis et scientiæ verticem per imperturbationis, id est, innoxii ac pacifici status habitum) affectionis animi faciem, ex multis variisque virtutibus ceu lineamentis constantem.

Quid vero dicens tollit faciem? *Abs te est victoria* : victoriæ nomine, agendi finem adversus vitia ac perturbationes, velutque præmium divinum adversus peccatum certaminum, designans.

Et abs te est sapientia : finis scilicet contemplationis scientia auspice, quæ omnem ab anima ignorantiam aufert. *Et tibi gloria*, seu claritas : quod

ex his clucet decus divinæ (quoad concessum est) venustatis ac formæ, gloriam ac claritatem vocans; unioneque victoriæ et sapientiæ et actionis et contemplationis, virtutisque et scientiæ, bonitatisque et veritatis conflatur. Hæ namque aliæ aliis copulatæ, unam emicant claritatem et gloriam, quæ ipsa Dei claritas est. Idecirco et apte subjungit : *Et ego tuus servus* : qui nempe exploratum haberet, Deum in nobis ut organis, actionem omnem et contemplationem, virtutemque et scientiam, victoriam et sapientiam, bonitatem et veritatem efficere; nobis aliud prorsus nihil conferentibus, quam honestâ reclaque volentis animi affectum. Quo præditus magnus Zorobabel, post ea quæ dicta sunt, in hæc verba Deum alloquitur : *Benedictus es, qui dedisti mihi sapientiam; et tibi confiteor, Domine patrum*. Tanquam servus gratus et probus, ad Deum omnia retulit, cujus munere cuncta accepisset; ei, ex quo acceptam sapientiam nactus esset, tanquam Domino patrum, concessorum bonorum vim ascribens. Vocat autem Deum *benedictum*, ut infinita pollentem sapientia, cujus ipse munere donatus, gratias agit.

Vocat autem *Dominum patrum*, quo significet, quidquid sancti præclare gesserunt, Dei plane donis deputandum : cum nemo prorsus quidquam habeat, quam quod a Deo tanquam Domino bonum datum est, pro rata suscipientis gratitudinis ac benevolentia ratione commensum : ac qui illa solum obtineat, quæ datori visum est ut concederet.

Patres autem vocat sanctos qui a sæculo fuerunt; quorum suscepta fide, vitam **153** æmulatus, ut illorum filius spiritu nasceretur, volens consecutus est; parentum voluntate, filius voluntate effectus; quod tanto Deo charius est, iis, qui non voluntate, ex carne parentes liberique fiunt, quantum anima præstantiore essentia carni præcellit.

Hic Zorobabel unus est adolescentum Dario regi assistentium, nempe legi naturali; vimque omnem divinatorum in hominibus bonorum duobus verbis circumscripsit; aliorumque dissipata procacitate, ad se legem naturæ dominantem traxit, libertatis

σαλλήμ, τὸ οἰκητήριον τὸ ἐν οὐρανῷ ἐπιζητῶν, καὶ τὴν πόλιν τῶν ἀναγραφόμενων ἐν οὐρανοῖς · περὶ ἧς, *Τὰ δεδοξασμένα ἐλαλήθη, φησὶν ὁ Δαβὶδ*.

Οὐ γὰρ ἄλλως ἠδύνατο τὸν Θεὸν εὐλογεῖν, μὴ ἄρα πρὸς ὕψος θεωρίας καὶ γνώσεως (6) κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀπαθείας · ἦγουν τῆς ἀπήμονος εἰρηνικῆς καταστάσεως · τὸ κατὰ ψυχὴν τῆς διαθέσεως πρόσωπον · τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἀρετῶν χαρακτήρων δίκην συγκείμενον.

Καὶ τί λέγων αἶρει τὸ πρόσωπον; *Παρὰ σοῦ ἡ νίκη* (7) · τὸ κατὰ τῶν παθῶν τῆς πρακτικῆς τέλος διὰ τῆς νίκης δηλῶν, καὶ οἷον ἔπαθλον τῶν κατὰ τῆς ἀμαρτίας θείων ἀγώνων. *Καὶ παρὰ σοῦ ἡ σοφία* · τὸ διὰ θεωρίας, κατὰ τὴν γνῶσιν δηλαδὴ, τέλος, τὸ πᾶσαν τῆς ψυχῆς ἀφαιρούμενον ἄγνοιαν. *Καὶ σοὶ ἡ δόξα* · τὸ ἐκ τούτων ἀναθεδεδειγμένον κάλλος, τῆς θείας, κατὰ τὸ θεμιτὸν, ὠραιότητος, δόξαν καλέσας · ὅπερ ἐστὶν ἕνωσις νίκης καὶ σοφίας, καὶ πράξεως καὶ θεωρίας · ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως · ἀγαθότητος τε καὶ ἀληθείας. Αὐταὶ γὰρ ἀλλήλαις ἐνούμεναι, μίαν ἀπαστράπτουσι δόξαν, καὶ αὐτὴν τοῦ Θεοῦ διὸ προσφύρωσ ἐπάγει, λέγων, *Καὶ ἐγὼ σοὶ οἰκέτης* · εἰδὼς ὅτι πᾶσαν ἐν ἡμῖν ὡς ὄργανοις ὁ Θεὸς ἐπιτελεῖ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν · ἀρετὴν τε καὶ γνῶσιν, καὶ νίκην καὶ σοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀλήθειαν · μηδὲν ἡμῶν συνεισφερόντων τὸ σύνολον (8) πλὴν τῆς θελούσης τὰ καλὰ διαθέσεως · ἦν ἔχων ὁ μέγας Ζοροβάβελ, πρὸς τοῖς εἰρημένους φησὶν *Εὐλογητὸς εἶ, πρὸς τὸν Θεὸν λέγων, ὅς ἐδωκάς μοι σοφίαν · καὶ σοὶ ὁμολογῶ, Δέσποτα τῶν πατέρων*. Ὡς εὐγνώμων οἰκέτης πάντα τῷ Θεῷ ἀνέθετο, τῷ πάντα δωρησαμένῳ · ἐξ οὗ λαβὼν εἶχε τὴν σοφίαν, αὐτῷ ὁμολογῶν ὡς Δεσπότη τῶν πατέρων, τῶν κεχαρισμένων ἀγαθῶν τὴν δύναμιν. *Εὐλογητὸν δὲ καλεῖ τὸν Θεὸν, ὡς ἄπειρον ἔχοντα τὴν σοφίαν · μᾶλλον δὲ αὐτοσοφίαν · ἐξ οὗ λαβὼν, ὁμολογεῖ τὴν χάριν*.

Δεσπότην δὲ αὐτὸν τῶν πατέρων προσαγορεύει (9), παραστήσασθαι θέλων, ὅτι πάντα τὰ τῶν ἁγίων κατορθώματα, Θεοῦ προδήλως ὑπάρχον χαρίσματα · μηδενὸς τὸ παράπαν ἔχοντος μηδὲν, ἢ τὸ δοθὲν ἀγαθὸν ὡς παρὰ Δεσπότη τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἰσολογίαν τῆς εὐγνωμοσύνης τε καὶ εὐνοίας τοῦ δεχομένου μετρούμενον · *κάκεινα μόνον κεκτημένου, ὅσα τῷ Δεσπότη δωρουμένῳ παρίσταται*.

Πατέρας δὲ καλεῖ (10), τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους ὧν τὴν πίστιν δεξάμενος, καὶ μιμησάμενος τὸν βίον, τὸ ἐξ ἐκείνων γεννηθῆναι τῷ πνεύματι θέλων κατάρθωσεν · γονέων υἱὸς γεγεννημένος ἀυθαιρέτων ἀυθαίρετος · ὅπερ τῶν παρὰ βούλησιν γινομένων ἀπὸ σαρκὸς πατέρων τε καὶ υἱῶν, τοσοῦτόν ἐστι τῷ Θεῷ τιμιώτερον, ὅσον σαρκὸς ψυχὴ κατ' οὐσίας ὑπεροχὴν διενήνοχεν.

Οὗτος ὁ Ζοροβάβελ εἰς ὑπάρχει τῶν παρισταμένων νεανίσκων Δαρείῳ τῷ βασιλεῖ · τῷ φυσικῷ λέγω νόμῳ, καὶ πᾶσαν τῶν ἐν ἀνθρώποις θείων ἀγαθῶν δυσὶ περιγράφας λόγους τὴν δύναμιν · καὶ τὴν τῶν ἄλλων διασκεδάσας προπέτειαν · καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐκλύ-

σας τὴν βασιλευντα νόμον τῆς φύσεως, ἄφρονι θε-
σπίζοντα ταῖς κρατουμέναις εἰς δουλείαν τῆς τῶν
παθῶν ἀλλοιώσεως τῆς ψυχῆς δυνάμει.

Τῶν γὰρ προϊσταμένων (11), ὡς ὑλικωτέρου τοῦ
σώματος, πονηρῶν πνευμάτων δύο τυγχανόντων, δι'
αὐτῆς τῆς τοῦ ἀριθμοῦ ἰδιότητος ἐδηλοῦτο τὸ
εμπαιθὲς καὶ ἐπίτηρον. Ὁ δὲ τῆς ψυχῆς ὑπερασπί-
ζων νοῦς, ἀπλῆς οὐσίας κατὰ τὴν οὐσίαν, εἰς ὑπάρ-
χων, τῆς ἀδιαιρέτου μονάδος ἔφραzen ἔμφραzin, ἧς
καθοσοῦν τὸ σύνολον οὐ πίφουκεν ἔπτεσθαι θάνατος,
ὅτι μήτε διεκρίσεις καθόλου τομῆ.

Φησὶ γὰρ δ' εἰς, ἔχουν ὁ πρῶτος νεανίσκος, τὴν
ἐμπαιθὲ τοῦ σώματος εἰσφέρειν εὐζωίαν, Ἐπε-
ρισχύει ὁ εἶνα· οἶνον καλῶν, πᾶσαν ὁμοῦ κατὰ περι-
γραφὴν τὴν ἐν ἡδοναῖς παθῶν περιφορὰν· καὶ μέθην,
ὡς ἐκτασικὴν τῆς διανοίας, καὶ τῶν κατὰ φύσιν
λαγνῶν τὴν χρῆσιν παραχαράττουσαν. Θυμὸς γὰρ
δρακόντωρ, φησὶν, ὁ εἶνα· αὐτῶν· καὶ θυμὸς
ἀσπίδων ἀνίσταται τὴν ζέσιν τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν,
οἶνον δρακόντων φήσας· καὶ τῆς παρακοῆς τὴν τυ-
ραννικὴν καὶ ὑπερήφανον καταφρόνησιν, καλέσας
οἶνον ἀσπίδων· τοῦτο γὰρ, ὡς φασὶ, τὸ θηρίον, παρὰ
πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, ἐμφράττει τὰ ὦτα πρὸς
ἐπιφάσματα, ἐξ ὑπερηφανίας τυραννοῦν [Fr. καὶ ἐξ
ὑπερηφανίας τυραννεῖ] τοὺς ἐπάθοντας.

Ὁ ἕτερος, ἔχουν ὁ δεῦτερος, φησὶν, Ἐπερισχύει
ὁ βασιλεὺς· βασιλεῖα δὲ οὗτος καλῶν, πᾶσαν ὁμοῦ
τὴν ἐν πλοῦτῳ καὶ δυναστείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις περι-
φανείαις κενὴν δόξαν, τὴν γεννητικὴν τῆς ἀγνοίας·
καθ' ἣν ὁ τῆς φύσεως γίνεται σκεδασμὸς· πάντων
ἀγνοοῦντων ἀλλήλους, καὶ πάντων πᾶσι προσηγγυ-
μένων· ὑπὲρ ἐνδῶ, τοῦ πλέον ἀλλήλων θέλειν δοξά-
ζεσθαι, δυνάμει ἢ πλοῦτῳ ἢ τρυφῇ, καὶ τοῖς ἄλλοις
τρόποις, οἷς δοξάζεσθαι θέλουσιν, οἱ τὴν θεῖαν καὶ
μένουσαν ἡγνοηκότες δόξαν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν κράτος
περιφρονοῦντες

Ὅσοι μὲν πᾶσαν, ὡς εἶπειν, τὴν ἰδὴν τοῦ βουθοῦ
τῶν παρὰ φύσιν παθῶν, τοῖς δυοῖς τούτοις προβλή-
μασι περιγράφαντες, κριτικὴν ἐποιοῦντο τῶν λεγο-
μένων, τὸν βασιλεῖα Δαρειῶν· τὸν, ὡς ἔφην, κρα-
τοῦντα νόμον τῆς φύσεως, ἐπικλιθῆναι τοῖς αὐτῶν
ἐπιζήοντες δόγμασιν.

Ὁ δὲ τρίτος, ὅς ἐστιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνῶ-
σεως προϊστάμενος νοῦς, καὶ τῆς κακῆς τῶν παθῶν
δουλείας στερηθῆναι τὴν ψυχὴν βεβουλημένος, φησὶν,
Ἐπερισχύουσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ὑπερρικῆ ἢ
ἀλήθεια· γυναῖκας μὲν εἰπὼν, τὰς θεοποιούς ἀρε-
τάς, ἐξ ὧν ἢ πρὸς θεὸν καὶ ἀλλήλους τοῖς ἀνθρώποις
ἐνοποιούς ἀγάπῃ συνέστηκε, πάντων τὴν ψυχὴν ἐξαρ-
πάξουσα τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾶν· καὶ τῶν
ὑπὲρ αὐτὰ νοητῶν οὐσιῶν, καὶ αὐτῶ τῷ θεῷ κατ'
ἔρωτικὴν τινα σύγκρασιν περιπέλουσα, καθ' ὅσον
ἐστὶ δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει· καὶ τὴν ἀχραντον
καὶ θεῖαν μουστικῶς δημιουργοῦσα συμβίωσιν. Ἀλη-
θειαν δὲ φήσας, τὴν μίαν καὶ μόνην αἰτίαν τῶν ὄντων,
καὶ ἀρχὴν καὶ βασιλεῖα καὶ δυνάμειν καὶ δόξαν, ἐξ

A libellos animi viribus sancientem, quæ dudum vi-
tiorum ac perturbationum lubrico addictæ ser-
vierant.

Cum enim qui corpori terrena mole crassiori,
nequissimi demones præsidebant, duo essent, ex
ipsa propria numeri ratione, vitii ac libidinis, mor-
tisque labes denotabatur. At, quæ animæ partes
tuebatur, mens, quæ sit simplex secundum essen-
tiam, ipsa una existens, individua unitatis expres-
sionem habet, quam nullo prorsus modo mors
potest attingere, ut plane eam repugnat ulla prorsus
divisione secari.

Ait igitur unus (primus scilicet juvenum) libidi-
nosam corporis inferens delicatiorē vitam, *Fortius
est vinum* : nempe vinum appellans, omnem simul
secundum circumscriptionem libidinosarum vo-
luptatum orbem; et ebrietatem, ut quæ mentis
statu dimoveat, naturaliumque usum rationum per-
vertat. *Furor, enim, draconum, inquit, vinum eor-
um, et furor aspidum insanibilis* ⁹⁷; nempe æstum
carnalium voluptatum, vinum draconum appellans;
inobedientiæque tyrannicæ et superbum con-
temptum, vinum aspidum vocans. Etenim bestia
hæc, ut aiunt, præ reliquis bestiis terræ aures ob-
turat, ex superbia, his qui incantant, vi majore
obnitens eosque exsuperans.

Alter vero (secundus scilicet) ait : *Fortior est rex*;
nempe regem vocans, omnem simul divitiarum,
potentiæ, reliquique splendoris nomine inanem
gloriam, parentem scilicet ignorantie, qua contin-
git dissipari naturam, aliis alios ignorantibus,
cunctisque inter se mutuo pugnantibus; unius
duntaxat ejus rei causa, quod plus aliis clarere
velint, potentia aut divitiis vel voluptate, aliisque
modis, quibus clarere iis animo est, qui divinam ac
manentem **154** claritatem ignorant, ejusque sper-
nunt potentiam.

Hi nempe, limum omnem, ut sic loquar, imo ex
gurgite innaturalium affectuum vitiorumque du-
plici hoc problemate complexi, Darium regem sen-
tentie arbitrum deposcebant; legem scilicet, uti
dicebam, nature dominantem; fore rati, ut eorum
proclivis opinionibus assentiretur.

Tertius vero (mens scilicet) virtutis ac scientie
partes tuens, idque satagens, et anima a prava vi-
tiorum ac perturbationum servitute immunis foret,
ait : *Fortiores sunt mulieres, ac supervincit veritas*;
mulieres quidem vocans deificas virtutes; ex qui-
bus, quæ cum Deo, aliosque aliis homines uniat,
charitas, provenit; cujus ea vis, ut omnibus gene-
rationi corruptionique obnoxiiis : quin his quoque
superioribus, intelligibilibus substantiis animum
eximens, ipsi Deo, quoad humane concessum
nature est, amatoriam quadam contemperatione
innectat, intemperatumque atque divinum mystice
convictum conjugiumque efficiat. Veritatem vero
appellans, unicum ac singularem rerum auctorem,

⁹⁷ Deut. xxxii, 33.

principiumque et regem et potentiam atque gloriam, ex quo, et per quem facta sunt fiuntque omnia quo item auctore conservantur et consistunt in rerum natura : cujus etiam causa omne piis studium, omnis molitio est atque opera. Atque ut summa dicam, per mulieres, virtutum finem charitatem designavit : quæ nimirum, eorum quæ natura bonum participant, indivulsa desiderii voluptas, indivisaque unio existit. Per veritatem autem, omnium perinde cognitionum, ipsorumque omnium quæ cognoscuntur, finem significavit; in quem ut principium et finem, rerum omnium naturales motus, generali quadam ratione pariter trahuntur; cum rerum principium auctorque ut veritas per naturam omnia vincat, rerumque omnium creaturarum motum una in se trahat.

In hunc modum locuta legi naturali mens philosophica, omni ab ea nequissimorum dæmonum depulso errore, auctor est, ut animi rationibus atque viribus libertatis codicillos decernat, quas vitiorum libidinumque gravis servitus tenebat; utque spiritalis captivitatis vinculis solvendi ac **155** liberandi prædicentur, qui in tenebris (sensilium scilicet libidine) constricti morabantur; ut ascendentes in Judæam (id est, virtutem) ædificent in Jerusalem (tranquilli scilicet status ac imperturbationis animi habitu) templum Domini; scientiam nimirum sapientiæ capacem.

Sapiens igitur longeque sapientissimus magnus Zorobabel, velut Dei munere sapientiam adeptus; quique ea instructus, omnem eorum fraudem, quæ nequissimi spiritus tuendo corporis partes, ad perniciem humano generi consciscendam, objecta intulerant, contraria ipse objectione exsufflarit, vicerit, everterit; geminoque suo problemate, geminum adversariorum problema penitus aboleverit, atque animam a vitiorum perturbationumque pessima servitute liberaverit. Nam quia illi, per vinum quidem hoc satagebant, ut primas honoris partes carnalium voluptatum fervori assererent, per regem vero, ut mundanæ gloriæ victoriam confirmarent : hic per mulieres, spiritalem nullumque finem habentem voluptatem induxit; ac per veritatem, potestatem stabilem ostendit, bonisque præsentibus spretis, futura complecti suasit.

Hanc, mea sententia, problemata habent intelligentiam, venustam sane et sapientia conditam, nec indignam spiritu; quæ ad nostram admonitionem scripto consignaretur. Sin autem quis sublimiorem sensum assequi potuerit, pro ea vi intelligendi divina quæ illi subministratur; nemo merito eo nomine illi invidet; quod scilicet Spiritus gratia sic comparata sit, ut in illis qui ejus consortes sunt, nihil minuatur (qua re maxime invidiæ morbus conflatur), quanquam hic majores, ille minores gratiæ partes obtineat. Quisque enim pro fidei, qua pollet, modulo, sese exserentem Spiritus afflatum ac operationem habet. Quocirca sibi ipse quisque

A ἤς, καὶ δι' ἣν πάντα γέγονέ τε καὶ γίνεται· καὶ πρὸς τὸ εἶναι ὑπ' αὐτῆς τε καὶ δι' αὐτὴν συγκρατεῖται· καὶ ὑπὲρ ἧς πᾶσα τοῖς φιλοθεοῖς ἐστὶ σπουδὴ τε καὶ κίνησις. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, διὰ μὲν τῶν γυναικῶν, τὸ τέλος ἐνεδείξατο τῶν ἀρετῶν τὴν ἀγάπην· ὅπερ ἐστὶ ἢ κατ' ἔφεσιν τοῦ φύσει ἀγαθοῦ τῶν μετεχόντων ἀδιάσπαστος ἡδονὴ καὶ ἀδιαίρετος ἔνωσις : διὰ δὲ τῆς ἀληθείας (12), τὸ πέρασ πασῶν ἐπεσημανε τῶν γνώσεων· καὶ αὐτῶν πάντων τῶν γινωσκομένων, εἰς ὅπερ ὡς ἀρχὴν καὶ πέρασ πάντων τῶν ὄντων, αἱ κατὰ φύσιν κινήσεις, γενικῶς τινὶ λόγῳ συνελκονται· πάντα νικώσης κατὰ φύσιν, ὡς ἀληθείας, τῆς τῶν ὄντων ἀρχῆς καὶ αἰτίας· καὶ πρὸς ἐαυτὴν συνελκούσης τῶν γεγονότων τὴν κίνησιν.

B

Οὕτω διαλεχθεὶς ὁ φιλόσοφος νοῦς τῷ κατὰ φύσιν νόμῳ, πᾶσαν αὐτοῦ τῶν πονηρῶν δαιμόνων ἀποκρούεται πλάνην· ψηφίσασθαι πείθων ἐλευθερίαν (13) τοῖς πρὸς δουλείαν παθῶν κεκρατημένοις λογισμοῖς τε τῆς ψυχῆς καὶ δυνάμεσι καὶ τῶν τῆς νοουμένης αἰμαλωσίας δεσμῶν, λύσιν καὶ ἄφεσιν κηρύξει τοῖς καθειργμένοις ἐν τῷ σκότει· τῇ προσπάθειά λέγω τῶν αἰσθητῶν· ὥστε ἀναθάνας αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰουδαίαν· φημι δὲ τὴν ἀρετὴν, οἰκοδομῆσαι ἐν Ἱερουσαλήμ· τῇ ἔξει λέγω τῆς ἀπαθείας, τὸν ναὸν Κυρίου· τοῦτέστι τὴν δεκτικὴν τῆς σοφίας γνώωσιν.

Σοφὸς οὖν καὶ πάνυ σοφὸς ὁ μέγας ἐστὶ Ζοροβάβελ, **C** οἷα παρὰ Θεοῦ τὴν σοφίαν λαθῶν, καὶ δι' αὐτῆς δυναθεὶς ἐκάστῳ τῶν πρὸς ἀπάτην προβληθέντων ἐπὶ φθορᾷ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὑπὸ τῶν ὑπεραγωνιζομένων τοῦ σώματος πονηρῶν πνευμάτων, ἀντιπροβάλλεσθαι καὶ νικῆσαι καὶ ἀνατρέψαι· καὶ δι' ἑκατέρου τῶν οικείων προβλημάτων τὸ ἑκάτερον τῶν ἀντικειμένων προβλημάτων παντελῶς ἐξαφανίσει· καὶ τὴν ψυχὴν πονηρᾶς λυτρώσασθαι δουλείας παθῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι, διὰ μὲν τοῦ οἴνου τὴν ζέσιν τιμᾶσθαι τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἐπεζήτουν· διὰ δὲ τοῦ βασιλείως, τῆς κοσμικῆς δόξης τὸ κράτος ἐπεκύρουν· οὗτός τὴν πνευματικὴν καὶ πέρασ οὐκ ἔχουσαν διὰ τῶν γυναικῶν εἰσέγαγεν ἡδονὴν· καὶ διὰ τῆς ἀληθείας, τὸ μὴ σαλευόμενον ἔδειξε κράτος· καὶ ἔπεισε, τῶν μὲν παρόντων καταφρονεῖν ἀγαθῶν· τῶν **D** δὲ μελλόντων, ἀντέχεσθαι.

Ταύτην ἔχει τὰ προβλήματα, κατ' ἐμὲ φάναι, τὴν ἔννοιαν, καλὴν τε καὶ σοφὴν, καὶ τοῦ γραφῆναι πρὸς νοουσίαν ἡμῶν οὐκ ἀναξίαν τοῦ πνεύματος· εἰ δὲ τις ὑψηλότερον τῶν τῶν γεγραμμένων νοῦν σκοπήσῃ τὴν δυναθῆ, κατὰ τὴν χορηγούμενην αὐτῷ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα δυνάμιν, φθόνος οὐδεὶς· ὅτι μηδὲ πέφυκεν ἐλαττωθῆσαι τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις ἐν τοῖς συμμετέχουσι· δι' ὃ μάλιστα τὸ τοῦ φθόνου τίκεται πάθος· κἂν ὁ μὲν, πλέον· ὁ δὲ, ἐλαττον ἔχει τῆς χάριτος· ἕκαστος γὰρ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν αὐτῷ πίστεως, φανερούμενην κέχτηται τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν. Ὡστε ταμείας ὑπάρχει τῆς χάριτος ἕκαστος; (14) ἑαυτοῦ, καὶ οὐποτ' ἂν εἴ φρονῶν ἄλλῳ φρονήσειεν

Ἐλθωμεν δὲ καὶ ἐπ' ἄλλην μυστικὴν θεωρίαν, τὴν ἀρχικὴν τῶν γεγραμμένων ἀληθείαν προδεικνύουσαν. Ζοροβάβελ ἐστὶν ἀληθινὸς τε καὶ νέος (15), καὶ διὰ τοῦ παλαιοῦ τυπικῶς μνησόμενος, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός· ὁ ἐν τῇ συγχύσει τῆς φύσεως ἡμῶν συλληφθεὶς καὶ κυθηεὶς, καὶ τεχθεὶς, καὶ τέλειος κατὰ φύσιν γενόμενος ἄνθρωπος· ἵνα πρὸς ἑαυτὸν, τῆς συγχύσεως ἀποστᾶσαν ἀναγάγῃ τὴν φύσιν.

Ὁ μὴ γενόμενος μὲν σὺν ἡμῖν αἰχμάλωτος (16), καὶ πρὸς τὴν τῶν παθῶν ἀποικισθεὶς σύγχυσιν. B
Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ἐν ἡμῖν δὲ τοῖς αἰχμαλώτοις ὡς αἰχμάλωτος γεννηθεὶς, καὶ μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνόμων λογισθεὶς· διὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος ἐν ἐμοίωματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας. Ἐν ἐμοίωματι μὲν σαρκὸς ἁμαρτίας (17), ὅτι φύσει Θεὸς ὑπέρχων ἀπαθὴς, ἀτρέπτως κατ' οἰκονομίαν φύσει παθητὸς γενέσθαι κατηξίωσεν ἄνθρωπος· περὶ ἁμαρτίας δὲ, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἤχθη εἰς θάνατον, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὠδυνήθη· καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐτραυματίσθη, καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομιὰς ἡμῶν, ἵνα ἡμῖς τῇ μῶλωπι αὐτοῦ λαθῶμεν. Πνεῦμα γὰρ πρὸ προσώπου ἡμῶν, φησὶ, Χριστὸς Κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαθοραῖς ἡμῶν, οὐ εἶπαμεν, Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσόμεθα ἐν τοῖς C
ἔθροισιν.

Οὗτός ἐστιν ἡ δικαία ἀνατολὴ τῆς ἡμῶν ἐκ τῆς ἁμαρτίας διασπορᾶς περὶ ἧς διὰ τοῦ προφήτου φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Ὅτι ἀνατελεῖται ὑμῖν Ἀνατολὴ δικαία. Καὶ, Ἰδοὺ ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ· καὶ, Ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ, Ἰασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· τοῦ ὑποκάτωθεν δηλοῦντος (18), τὸ ἀπόρρητον μυστήριον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἐξ ἧς ἀνέτειλεν ἡ τῶν ὅλων σωτηρία. Πτέρυγες δ' ἂν εἴεν τοῦ Ἥλιου τῆς δικαιοσύνης, αἱ δύο Διαθήκαι, δι' ὧν ἱπτάμενος ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος, τὴν πληγὴν θεραπεύει παραβάσεως, καὶ τὴν κατ' ἀρετὴν τελείαν χαρίζεται ῥῶσιν· διὰ μὲν τῆς Παλαιᾶς, ποιούμενος τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργαζόμενος.

Ἡ πάλιν, πτέρυγες εἰσιν, ἡ Πρόνοια καὶ ἡ κρίσις, D
δι' ὧν ἱπτάμενος ὁ Λόγος, ἀγνώστως ἐπιβατεύει τοῖς οὐσι· σοφίας μὲν λόγοις θεραπεύων τοὺς θέλοντας (19)· παιδείας δὲ τρόποις, τοὺς πρὸς ἀρετὴν δυσκινήτους ἰώμενος· καὶ τοῖς μὲν, σαρκὸς μολυσμὸν ἐκκαθαίρων· τοῖς δὲ, ψυχῶν κηλίδας ἰώμενος.

Οὗτός ἐστιν ὁ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ ἐπανάγων· οὐκ ἀπὸ γῆς εἰς γῆν, καθὼς ὁ παλαιὸς πέπραχεν Ζοροβάβελ, ἀπὸ Βαβυλώνας εἰς

gratiæ promus condus est, nec ullus unquam sani capitis alii inviderit, quod auctus gratiis clareat; cum illius arbitrii sit ea affectio ac dispositio, qua divinorum capax bonorum existit.

Veniamus autem et ad aliam spiritualis sensus mysticam considerationem, quæ principem eorum, quæ scripta sunt, veritatem portendat. Verus Zoro-babel est ac novus, veterisque typo 156 figuratus, Dominus noster ac Deus Jesus Christus, qui in nostræ naturæ confusione conceptus, utero gestatus ac natus est, perfectusque homo natura factus, ut ad se, a confusione descendentem, naturam reduceret.

Hic non pari nobiscum sorte captivus abductus est, atque ad vitiorum perturbationumque confusionem translatus: *Non enim fecit peccatum, aut dolus inventus est in ore ejus* ⁹⁸, sed apud nos captivos velut captivus natus est, ac *cum sceleratis nobis reputatus* ⁹⁹, ob summam clementiam, *in similitudinem carnis peccati factus, et de peccato* ¹. *In similitudinem quidem carnis peccati, quod natura Deus ab omni immunis passione existens, immutabiliter secundum dispensationem homo natura obnoxius ac mortalis fieri dignatus est; de peccato autem, quod propter peccata nostra in mortem ductus est, et pro nobis in doloribus fuit* ², et propter scelera nostra vulneratus est, et infirmatus est propter peccata nostra, ut ejus nos livore sanaremur ³. *Spiritus enim ante faciem nostram, inquit, Christus Dominus comprehensus est in interitionibus nostris, de quo diximus: In umbra ejus vivemus in gentibus* ⁴.

Hic est justus Oriens nostræ ex peccato dispersionis; de quo per prophetam ait Spiritus sanctus: *Orietur vobis Oriens justus* ⁵. Et: *Ecce vir, Oriens nomen ejus, et subter ipsum orietur* ⁶; et: *Sol justitiæ, et, sanitas in pennis ejus* ⁷. Quo loco, quod ita dicitur, subter, arcanum designat incarnationis Verbi mysterium, ex qua omnium salus orta est. Pennæ solis justitiæ sint duo Testamenta, quibus Verbum in nos advolans plagam sanat transgressionis, ac perfectam virtutis sanitatem tribuit: Veteri quidem Testamento, vitium tollens; Novo autem, virtutis substantiam condens.

κακίας ἀναίρουν· διὰ τῆς Νέας δὲ, τὴν θέσιν τῆς

Aut rursus pennæ sunt, providentia et judicium; quibus Verbum advolans, ignota ratione rebus insidet immetatque: sapientiæ quidem rationibus, qui propensa in rem voluntate sint, curans; disciplinæ autem modis, qui ægre ad virtutem moveantur, sanans; ac alios quidem a carnis sordibus emundans; aliis vero animi maculas abstergens.

Hic est, qui veri Israelis captivitatem reducit; non e terra in terram, **157** velut vetus ille Zoro-babel, qui populum e Babylone in Judæam tra-

⁹⁸ Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. ⁹⁹ Isa. LIII, 12. ¹ Rom. VIII, 3. ² Isa. I, 4. ³ ibid. 5. ⁴ Thren. IV, 20. ⁵ Jerem. XIII, 5. ⁶ Zachar. VI, 12. ⁷ Malach. IV, 2.

duxit; sed e terra in cœlum; e vitio ad virtutem; A ex ignorantia ad agnitionem veritatis; ex corruptione ad incorruptionem; a morte ad immortalitatem: atque (ut summa dicam) e mundo spectabili fluxoque ad stabilem ac intelligibilem, atque a vita mortali ac caduca ad immortalē atque perennem.

Hic est verus templi rationalis ædificator; quod peccatis diffluit, igneque alieno combustum est. Quem nos ipsi ignem succendimus, nedum mentem adigentes ut servili more carnis sensum sequeretur; verum etiam affectuum perturbationumque materiam, ipsa impudenter operatione actuque accedentes.

Hic est, qui sapientia fultus, Darium regem in sententiam traxit, legem scilicet naturæ. Nefas enim hoc loco Darium accipi quasi figura diaboli sit, qui sponte solvendo e captivitate populo operam ipse contulerit, credideritque, nihil fortius esse, autve naturæ ad salutem conducibilis, fide bonaque conscientia. Veritatis enim rationem fides habet; divinæque dilectionis (quæ per mulieres allegorice intelligatur) bona conscientia typum refert; in qua divinorum transgressio mandatorum prorsus non est.

Hic est, qui arcana indivisaque copulatione, tabernaculum David⁸, quod ceciderat, ædificavit, naturam scilicet peccati noxa morte corruptam.

Hic est ille Zorobabel, qui collapsam Dei domum cum gloria suscitavit, de qua ait Spiritus: *Erit gloria domus hujus novissima supra primam*⁹. Alterum namque cum natura Verbum commercium iniiit, tanto priore mirabilis, quantum primum, eo quod potius erat, impartivit; postea, ipsum deterioris sponte consortium iniiit: ut tum imagini salutem afferret, tum carnem immortalitate donaret; exsufflatoque penitus, quod serpens verbum naturæ ob aures lætus fuerat, velut a principio mundam rursus efficeret, cujus major præstantia deificationis munere foret, quam exsisterat prima formatione; ac sicut a principio, cum non esset, condiderat: sic, quæ diffluxisset, instauraret, immutabilitate durans, ne ultra concideret, omneque Dei ac Patris **158** super eam consilium impleteret, deitate donans, qua hominem induit. *Manus enim, inquit, Zorobabel (illius scilicet spiritualis) fundaverunt domum hanc (hoc est, hominem): et manus ejus perficient eam*¹⁰; priorem scilicet formationem, novissimamque in ipso secundum unionem nullis verbis explicabilem reformationem, significans.

Hic est Zorobabel captivorum redemptor, habens in manu stanneum lapidem, septem Domini oculis ornatum, per quos respicit super omnem terram¹¹. Ac quidem, ut rem gestam spectes ac historiam,

τὴν Ἰουδαίαν τὸν λαὸν μεταβιβάσας· ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνωσίας εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας· καὶ ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ εἰς ἀθανασίαν ἀπὸ θανάτου· καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ φαινομένου κόσμου καὶ βέροντος, εἰς τὸν σταθερὸν νοούμενον· καὶ ἀπὸ τῆς διαλυομένης ζωῆς, εἰς τὴν ἀδιάλυτον καὶ μένουσαν.

Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς οἰκοδόμος τοῦ διαρυσθέντος τοῖς παραπτώμασι λογικοῦ ναοῦ, καὶ ἐμπρησθέντος ἄλλοτριῶ πυρὶ· ὅπερ ἡμεῖς ἐξεκαύσαμεν, πορευθέντες τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ἡμῶν, καὶ τῇ φλογί, ἣ ἐξεκαύσαμεν (20)· οὐ μόνον τῷ σαρκικῷ φρονήματι τὸ τῆς ψυχῆς νοερὸν ἔπεσθαι δουλικῶς παρασκευάσαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν παθῶν ὕλην ἀναίδηον δι' ἐνεργείας ἐξάψαντες.

Οὗτός ἐστιν ὁ πείσας διὰ σοφίας Δαρεῖον τὸν βασιλέα· τουτέστι, τὸν νόμον τῆς φύσεως· οὐ γὰρ θέμις κατὰ τὸν τόπον τοῦτον εἰς τὸν διάβολον λαμβάνειν τὸν Δαρεῖον, συνεργὸν μὲν γεγενημένον ἐκουσίας τῆς κατὰ τὴν ἄφρῆσιν τοῦ λαοῦ χάριτος· πεισθέντα δὲ, μηδὲν ἰσχυρότερον εἶναι μηδὲ τῇ φύσει πρὸς σωτηρίαν λυσιτελέστερον, πίστεως καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως. Ἀληθείας γὰρ λόγον ἢ πίστις ἐπέχει (21)· καὶ διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀλληγορικῶς νοουμένης θείας ἀγάπης, ἡ ἀγαθὴ συνειδήσις ἐπιφέρεται τύπον [Fr. τόπον]· ἐν ἣ τὸ παράπαν θείων ἐντολῶν οὐκ ἔστι παράβασις.

Οὗτός ἐστιν, ὁ δειμάμενος ἐν ἑαυτῷ καθ' ἑνωσιν ἄρρητόν τε καὶ ἀδιείρητον τὴν σκητὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν· λέγω δὲ τὴν διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῷ θανάτῳ διαφθαρεῖσαν φύσιν.

Οὗτός ἐστιν ὁ Ζοροβάβελ, ὁ μετὰ δόξης ἐγειρας πεπτωκότα τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ· περὶ οὗ φησι τὸ Πνεῦμα· *Ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν προτέραν*. Δευτέραν γὰρ κοινωσίαν ὁ Λόγος ἐκoinώνησε τῇ φύσει, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξότεραν· ὅσῳ πρῶτον τοῦ κρείττονος μεταδόους, ὕστερον μετέλαθε θέλων τοῦ χειρόνος· ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ· καὶ τὸν ἐνηχηθέντα τῇ φύσει λόγον τοῦ ὄψεως, παντελῶς ἐξαφανίσας, ὡς ἐξ ἀρχῆς καθαρὰν πάλιν παραστήσῃ τὴν φύσιν, τῇ θεώσει πλεονεκτοῦσαν τὴν πρῶτην διάπλασιν (22)· καὶ ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς μὴ οὔσαν ὑπεστήσατο, οὕτω διαβρῦεῖσαν ἀνασώσεται, στομώσας πρὸς ἀπτωσίαν τῇ ἀτρεψία· καὶ τὴν ἐπ' αὐτῇ πᾶσαν βουλήν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιτελέσῃ, θεώσας αὐτὴν τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως· *Αἱ χεῖρες* (23) γὰρ, φησὶ, *Ζοροβάβελ* (τοῦ νοητοῦ) *ἔθεμελωσαν τὸν οἶκον τούτου* (τουτέστι τὸν ἀνθρωπίνον)· *καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελοῦσιν αὐτόν*· τὴν προτέραν λέγων διάπλασιν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ καθ' ἑνωσιν ἄρρητον τελευταίαν ἀνάπλασιν.

Οὗτός ἐστιν ὁ Ζοροβάβελ, ὁ τῶν αἰχμαλώτων λυτρωτής· ὁ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ τὸν λίθον τοῦ κασιτέρου [Fr. κασιτέρινον], τὸν τοῖς ἐπτὰ τοῦ Κυρίου κοσμούμενον ὀφθαλμοῖς, δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐπιβλέπει ἐπὶ

⁸ Amos ix, 11; Act. xv, 16. ⁹ Agg. ii, 10. ¹⁰ Zachar. iv, 9. ¹¹ *ibid.*, 10.

sanctissime
= Nova creatio

πάσαν τὴν γῆν. Καὶ (u) κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν, οὐδὲ μὴ ἐσχηκώς φαίνεται Ζοροβάβελ ἐν τῇ χειρὶ κασσιτέρου λίθου ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς ἔχοντα, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ἐπιθλιέποντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· οὐκοῦν ἐπειδὴ παντελῶς ἀμήχανον τοῦτο στήναι κατὰ τὴν λέξιν, ἐπὶ τὴν τῶν γεγραμμένων χωρῶν μὲν διάνοιαν.

Ζοροβάβελ ἐστὶ, καθὼς πολλάκις προλαβὼν ἔφη, ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός· τοῦτου δὲ λίθος ἐστὶν (24), ἡ πίστις ἢ εἰς αὐτόν· ἐν τῇ χειρὶ δὲ, ὅτι τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν πίστις τοῦ Χριστοῦ διαφανέται. Πίστις γὰρ χωρὶς ἔργων, νεκρά· ὡσπερ καὶ ἔργα δίχα πίστεως. Πράξεως δὲ σύμβολον ἐστὶ· προδήλιος ἢ χεῖρ. Φέρων οὖν ἐν τῇ χειρὶ τὸν λίθον ὁ Κύριος, ἔμπρακτον ἡμᾶς διδάσκει τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἔχειν, τοῖς ἑπτὰ τοῦ Κυρίου κοσμοῦμενον ὀφθαλμοῖς· τοῦτέστι, ταῖς ἑπτὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείαις. Καὶ ἐπαναπαύσεται, φησὶν, ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ πνεύματα· πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης, πνεῦμα βουλῆς, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου Θεοῦ.

Ἔστι δὲ τὸ μὲν πνεῦμα τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ (23), ἢ τῶν κατ' ἐνέργειαν κακῶν ἀποχή· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἰσχύος ἐστὶν, ἢ πρὸς ἐνέργειαν καὶ πράξιν τῶν ἐντολῶν πρόθυμος ὀρμή καὶ κίνησις· τὸ δὲ πνεῦμα βουλῆς ἐστὶν, ἢ ἕξις τῆς διακρίσεως· καθ' ἣν οὖν λόγῳ τὰς θείας πράττομεν ἐντολάς, καὶ τῶν κριτῶν δίκαιον τὰ χεῖρονα· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης ἐστὶν, ἢ τῶν κατ' ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπων ἀππτώσις εἰδησις· καθ' οὗς πράττοντες, τῆς ὀρθῆς τοῦ λόγου κρίσεως οὐδαμῶς διαπίπτομεν· τὸ δὲ πνεῦμα τῆς γνώσεως ἐστὶν, ἢ τῶν ἐν καιρῷ ἐντολαῖς λόγων περιλήψις, καθ' οὗς οἱ τρόποι τῶν ἀρετῶν συνεστήχασι· πνεῦμα δὲ συνέσεως ἐστὶν, ἢ

¹² Jac. II, 20-26. ¹³ Isa. XI, 2.

(u) Κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν. Nec hic ullus adduci possim, ut Maximo assentiar, quasi non vere dicta hæc in Zorobabelem a Zacharia, quantumvis pie allegoria ad Christum ipse tractat, quæ non debet literam respuere, sed illi niti ac fundamentum habere. Sermo est de edificatione templi prosequenda per Zorobabelem, ejusque opera absolvenda, Deo illi providentia sua propitio. Zorobabel ergo ut ædificans, seu curans ædificium, describitur tenens in manu libellam vel perpendiculum, quod et nostrates plumbum vocant. Plomb. Cæterum plumbi genera duo sunt, candidum et nigrum. Ex utroque fit plumbum perpendiculi. Candidum vocatur *לבנה*. Unde hic *לבנה לבנה* οἱ LXX. vertuntur *librum cassiterinum* et *cassiterum*, quasi *lapidem stanneum, seu stanni*; cum non vere stannum, sed plumbum, quasi gravius utriusvis generis in eam rem addiderit, quod et ideo *lapis stanni dicitur*, quasi stanni pondus. seu grave plumbum stanni cæteris. Nihil ergo abhorret, Zorobabelem operi incumbentem hoc habitu describi, quem ipsum nihil vetat, etsi princeps erat, mathematicam disciplinam hæc expertem aut rudem, libella quædamque opus fabricæ explorasse; velat tere describit auctor libelli *De edificio sanctæ Sophiæ*, assiduum operi magnum Justinianum, eujus longe aliud imperium ac majestas quam Zorobabelis. Hunc lapidem Maximum habentem septem

A haudquaquam apparet Zorobabelem stanneum lapidem in manu habuisse, habentem oculos septem, ipsosque Domini oculos, respicientes super ganem terram. Quia igitur nullo prorsus modo ita ut voces sonant, hæc stare possunt, ad eorum quæ scripta sunt transeamus reconditiorem intelligentiam.

Zorobabel, uti jam sæpe in superioribus dixi. Dominus noster est ac Deus Jesus Christus. Ileus lapis, fides in ipsum est. Est vero fides in manu, quod Christi fides cluceat, qua mandata opere implemus. Fides enim sine operibus, mortua est¹²; uti et opera absque fide. Manus autem actionis palam signum est. Qua igitur Dominus lapidem gestat, hoc docet, ut nostra in eum fides actuosa existat ac efficax. Septem Domini oculis ornatum: hoc est, septem Spiritus sancti operationibus, seu virtutibus. Et requiescent, inquit, super eum septem spiritus: spiritus sapientia, spiritus intelligentia, spiritus cognitionis, spiritus scientia, spiritus consilii, spiritus fortitudinis, spiritus timoris Domini¹³.

Est autem spiritus quidem timoris Dei, quo a malis actu patrandis nos abstinemus; spiritus autem fortitudinis, alacris ad mandata præstantia ac exsequenda animi incitatio et motus; spiritus consilii, discretionis habitus, quo cum ratione divina mandata exsequimur, ac potiora inter deterioraque distinguimus; scientia spiritus est (Græce ἐπιστήμης) modorum actionis ad virtutem præstandam inoffensa cognitio: juxta quos agentes, a recti ratione judicii hæc excidimus; spiritus scientia (Græce γνώσεως) existentium in mandatis rationum, quibus virtutum modi consistunt, comprehensio; spiritus intelligentia, in 159 modos rationes-

oculis, iisque septem ornatum, quasi ex sacro texta, describit; qui ipsi oculi Domini sint, quibus respicit in universum orbem. Verum sacer textus nihil ejusmodi, sed toto jam vaticinio futuræ templi instaurationis per Zorobabelem posito, ut significetur esse hoc opus peculiaris Dei providentiæ, ejus ipsius qua regit universam orbem, ita absolute sequitur: Ἐπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ εἰς Κύριον, οἱ ἐπιθλιέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Vulg. Septem isti oculi Domini sunt, qui discurrunt in universam terram. Nec aliter reliqui etsi Chald. pro septem oculis, septem ordines lapidum habent. Eadem sententia iisdem plane verbis, I Paral. XII, 9 et aliis, sed idem significantibus Prov. XV, 3: In oculi loco oculi Domini, speculantes tam bonos quam malos. Hocque ipsum est, quod III, 9 dicitur, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα, ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν. Super unum illum lapidem, septem oculi sunt. Qui lapis ipse Zorobabel videtur intelligi, quem ait dedisse ante faciem Iesu magno sacerdotis; nempe principem sæcularem qui illi adjutor et quasi dux instaurationis rep. ritique Judæico foret: in quem intenti illi oculi peculiaris Dei providentiæ, qua una tantæ molis opus sic parvis in illis procedere poterat, ac demum absolutiōnem habere: quæ omnia principatus in Christum dicta, qui ipse unus noster et Iesus et Zorobabel, sacerdos atque rex seu princeps, unus veri tabernaculi instaurator est.

*græc. 7
159*

γνώσεως

que virtutum animi proclivis affectio, vel (ut proprie magis loquar) transmutatio : qua naturalium virium cum mandatorum modis et rationibus exsurgit contemperatio; spiritus sapientiæ, spiritualiorum in mandatis rationum in causam auctoremque reductio, ac cum illo unio, qua, ignote simplices in Deo rerum rationes, quoad hominibus concessum, edocti, velut ex cordis quadam scaturigine in universis existentem veritatem, varie aliis depromimus : ab iis, quæ ex Deo postrema sunt nobisque proxima, via quadam ac serie ad ea transeuntes, quæ prima longiusque a nobis remota, Deo proxima sunt.

Ab eo enim quod cessationem a malis per timorem nobis indicimus, ad virtutes exsequendas per fortitudinem procedimus; a virtutum actione, ad consilii discretionem : a discretionem, ad virtutum habitum, id est, eam scientiam, quam Græci ἐπιστήμην vocant; a virtutum habitu, ad rationum in virtutibus existentium itidem scientiam (Græcis γνῶσιν); ab hac autem, ad habitum in cognitæ rerum rationes transmutantem, id est, intelligentiam; ab hac denique, ad simplicem ac accuratam in universis veritatis contemplationem : unde auspiciati, plures variasque ex substantiarum sensilium pariter intellectiliumque sapientem consideratione pietate nitentes de veritate rationes reddemus.

Per hos igitur ascendentes fidei oculos, id est, illustrationes, in divinam sapientiæ unitatem colligimur; quæ scilicet nostri causa facta est, donorum divisionem ac gratiarum, qua virtutibus sigillatim provehimur, in unum cogentes; ita sane, ut Dei ope, eorum quæ dicta sunt nihil omittamus, ne paulatim negligentes, cæcam fidem nostram atque oculis orbatam reddamus; spiritus, virtutum cultu, luminibus carentem : meritoque in sæcula sempiterna pœnas luamus, qui ipsi in nobis, quod nostra attinet, divinos fidei oculos excæcaverimus.

Quisquis enim in seipso per ignaviam inersque mandatis opere implendis, ejusmodi fidei effoderit oculos, omnino reprobus est, qui Deum in se respicientem jam non habeat. Quin hac quoque ex causa Scripturæ stanneum lapidem, vocatam fidem existimo; 160 quod nimirum eadem ipsa, tum puniendi vi polleat, eos, qui per mandata decorem illi non adhibent; tum eis conciliandæ salutis, qui Spiritus operationibus, conspicuum ejus splendorem ornatumque conservant. Nam ut ait magnus Simeon de Domino loquens : *Erit in ruinam et resurrectionem multorum in Israel*¹⁴; ruinam quidem incredulorum, resurrectionem autem fidelium. Aiunt enim stannum ex argento plumbeque compositum. Itaque, plumbum quidem, castigationis, pœnæque ac supplicii, gravisque condemnationis typum refert; perindeque argentum, splendoris ac

πρὸς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἀρετῶν συνδιάθεσις· ἢ κυριώτερον εἶπεῖν, μεταποιήσις· καθ' ἣν σύγκρασις γίνεται τῶν φυσικῶν δυνάμεων πρὸς τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐντολῶν. Πνεῦμα δὲ σοφίας ἐστίν, ἢ πρὸς τὴν αἰτίαν τῶν ἐν ταῖς ἐντολαῖς πνευματικωτέρων λόγων ἀνάληψις τε καὶ ἔνωσις· καθ' ἣν, ἀγνώστως τοὺς ἐν Θεῷ κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀνθρώποις ἀπλοῦς μούμενοι τῶν ὄντων λόγους, ὡς ἐκ τινοῦ βλαστανούσης πηγῆς τῆς καρδίας, τὴν ἐν τοῖς ὅλοις ἀλήθειαν ποικίλως τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις προφέρομεν· ἀπὸ μὲν τῶν ἐκ Θεοῦ τελευταίων, ἡμῶν δὲ προσεχῶν, ἐπὶ τὰ πρῶτα, καὶ ἡμῶν μὲν πόρρω, τῷ Θεῷ δὲ προσεχῆ, καθ' ὅδον καὶ τάξιν ἀναβαίνοντες.

Ἀπὸ γὰρ τῆς ἀργίας τῶν κακῶν διὰ φόβου (26), ἐπὶ τὴν τῶν ἀρετῶν δι' ἰσχύος ἐρχόμεθα πρᾶξιν· ἀπὸ δὲ τῆς τῶν ἀρετῶν πράξεως, ἐπὶ τὴν διάκρισιν τῆς βουλής· ἀπὸ δὲ τῆς διακρίσεως, ἐπὶ τὴν ἔξιν τῶν ἀρετῶν, ἡγουν ἐπιστήμην· ἀπὸ δὲ τῆς ἔξεως τῶν ἀρετῶν, ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἐν αὐταῖς ταῖς ἀρεταῖς λόγων· ἀπὸ δὲ ταύτης, εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἐγνωσμένους λόγους τῶν ἀρετῶν μεταποιητικὴν ἔξιν· φημὶ δὲ τὴν σύνεσιν· καὶ ἀπὸ ταύτης, εἰς τὴν ἀπλήν τῆς ἐν ὅλοις ἀληθείας ἀκριβῆ θεωρίαν· ἀφ' ἧς ὀρμώμενοι, πολλοὺς καὶ ποικίλους ἐκ τῆς τῶν ὄντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν οὐσιῶν σοφῆς θεωρίας εὐσεβεῖς λόγους περὶ τῆς ἀληθείας ἀποδώσωμεν.

Διὰ τούτων οὖν ἀναβαίνοντες τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πίστεως· ἡγουν φωτισμῶν, πρὸς τὴν θείαν τῆς σοφίας (27) συναγόμεθα μονάδα· τὴν γεγεννημένην δι' ἡμᾶς τῶν χαρισμάτων διαίρεσιν συνάγοντες. ταῖς κατὰ μέρος τῶν ἀρετῶν ἀναθάσει· μηδὲν τῶν εἰρημένων, συνεργεῖα Θεοῦ, παραλιμπάνοντες· ἵνα μὴ κατ' ὀλίγον ἀμελοῦντες, τυφλὴν ἡμῶν τὴν πίστιν καὶ ἀνόματον καταστήσωμεν (28), οὐκ ἔχουσαν τοὺς διὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ Πνεύματος φωτισμούς· καὶ κολασθῶμεν δικαίως εἰς ἀπείρους αἰῶνας, ὡς ἐν ἑαυτοῖς κατὰ τὴν πίστιν, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, τοὺς θεοὺς ἐκτυφλώσαντες ὀφθαλμούς.

Πᾶς γὰρ ὁ τῆς πίστεως ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἀργίας τῶν ἐντολῶν, τοὺς τοιοῦτους ἀνορύξας ὀφθαλμούς, πάντως κατάκριτος· μηκέτι τὸν Θεὸν ἔχων εἰς αὐτὸν ἐπιβλέποντα. Καὶ οἶμαί γε ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, λίθον κασσιτέρινον τῇ Γραφῇ προσηγορευθῆναι τὴν πίστιν, διὰ τὸ τὴν αὐτὴν καὶ τιμωρητικὴν εἶναι τῶν μὴ κοσμοῦντων αὐτὴν ταῖς ἐντολαῖς, καὶ περιποιητικὴν τῶν διατηρούντων αὐτὴν κατηγλαῖσμένην ταῖς ἐνεργεῖαις τοῦ Πνεύματος. Ἔσται γὰρ, φησὶ Συμεὼν ὁ μέγας περὶ τοῦ Κυρίου λέγων, εἰς πτωσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ· πτωσιν μὲν, τῶν ἀπιστούντων· ἀνάστασιν δὲ, τῶν πιστευόντων. Φασὶ γὰρ τινες ἐξ ἀργύρου καὶ μόλιθου σύνθετον εἶναι τὸν κασσιτέρινον. Οὐκοῦν ὁ μὲν μόλιθος, παιδείας καὶ τιμωρίας καὶ κολάσεως, καὶ τοῦ βάρους τῆς κατακρίσεως φέρει σύμβολον· ὁ δὲ ἄργυρος, λαμπρότης τε καὶ δόξης καὶ περιφανείας, ὡσαύ-

¹⁴ Luc. II, 34.

τοῦ τόπου ἐστίν. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡ πίστις ἢ διὰ τοῦ Α κασσιτέρου σημασιόμενη (29), καὶ παιδεύει καὶ τιμωρεῖται καὶ κολάζει καὶ κατακρίνει τοὺς ἀδοκίμους ἐν αὐτῇ γενομένους διὰ τῆς ἀργίας τῶν ἐντολῶν· ὡς μόλιθον ἔχουσα τυχόν, τῆς σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν, ἐν τῷ Λόγῳ δυναμωθεῖσαν κατὰ τὴν ἔνοιαν (50)· καὶ λαμπρύνει πάλιν καὶ δοξάζει· καὶ φωτίζει, καὶ πρὸς ἐκθέσειν ἄγει τοὺς ἐν αὐτῇ γενομένους δοκίμους διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν· ὡς ἀργύριον ἔχουσα τάχα τὴν τοῦ Λόγου θεότητα, τοῖς ἀξίοις ὀλικῶς κατὰ τὸ δυνατόν ἐναστράπτουσαν.

Ἐλαθον δὲ τινες τὴν κασσιτέρου λίθον, εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ἐκ δύο συγκείμενον φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος· εἰ δέ τις τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, ἢ τὸν Χριστὸν αὐτὸν θεωρήσει βούλεται γνωστικώτερον· μόλιθός ἐστιν ἢ πίστις, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὡς παιδεύων ψυχὴν, καὶ κολάζων σάρκα, καὶ τιμωρούμενος πάθη, καὶ κατακρίνων δαίμονας· ἀργυρὸς δὲ, ὡς νοῦν λαμπρύνων ταῖς ἀρεταῖς, καὶ δοξάζων ταῖς γνώσεσι, καὶ τῇ θεώσει ποῖον αὐτὸν φῶς, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπεικόνισμα. Κατὰ ταύτην τὴν ἔνοιαν ἐκληπτέον καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ γενομένην πτώσιν καὶ ἀνάστασιν· πτώσιν γὰρ ποιεῖται σαρκίς, ἡγουν σαρκικοῦ φρονήματος· καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἀρετῆς καὶ τῶν συνεκτικῶν τῆς γνώσεως λογισμῶν, ἀνάστασιν. Καὶ ἀπλῶς, ὅλου τοῦ παλαιοῦ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου ἐν τοῖς ἀξίοις ποιεῖται πτώσιν ὁ Λόγος, καὶ τοῦ νέου κατ' αὐτὸν ἀνθρώπου, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου ἀνάστασιν.

Τυχόν δὲ καὶ διὰ τοῦτο κασσιτερίνω λίθῳ κατὰ τὴν Γραφὴν περιεκάλεται ἡ πίστις, τῶν ἐν τοῖς μελαινουσιν αὐτῆς τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν γνῶσιν, δυναμένον πάλιν διὰ μετανοίας κατὰ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν λαμπρυνέσθαι (52), καὶ τὴν οἰκίαν αὐθις ἀπολαμβάνειν φωτεινὴν τοῦ βίου διαύγειαν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ποταμῶς ἐρμηνεύεται Ζοροβάβελ, πρὸς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφερόμενος.

β'. Ἀρετῆς τέλος· εἶναι φησι τὸ ἀγαθόν· τοῦτο δὲ, θείας ἐνεργείας ὑπάρχει συμπλήρωσις· πρὸς ἣν ἄγει τὸ λογικὸν τῆς ψυχῆς, τῷ τε θυμῷ καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ κατὰ φύσιν χρώμενον· ἐν ἧ τὸ καθ' ὁμοίωσιν πέφυκεν ἀναφαίνεσθαι κάλλος. Θεωρητικῆς δὲ φιλοσοφίας τέλος· εἶναι φησι τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἀμερῶς τῶν περὶ Θεὸν ἀπάντων ἐνοειδῆς ἐστὶ γνῶσις· πρὸς ἣν ὁ καθαρὸς φέρεται νοῦς, ἀποσκευάσας ἑαυτοῦ παντελῶς τὴν κατ' αἰσθησιν κρίσιν· ἐν ἧ γνῶσις ἔληλον ἀκίθδηλον τὸ τῆς θείας εἰκόνας ἀξίωμα δαίκνυται.

γ'. Τὰς μὲν γυναῖκας εἰς ἀρετὰς, ὧν ἡ ἀγάπη τέλος ἐστὶν ἐθεώρησε· τὴν ἀλήθειαν δὲ, πρὸς τὴν ἀποσον ἀνήγαγε γνῶσιν· ὧν, ἀγάπης τέ φημι καὶ γνώσεως, ὁ βασιλεῶν τῆς φύσεως ἐπιγνοῦς τὸν χαρακτήρα νόμος, ἀποβάλλεται καθάπερ οἶνον, τὴν τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς ἔδον· καὶ ὡσπερ βασιλεῖα, τὴν πάκτων ἀσχετῶς κατοικουμένων δοξομανίαν.

claritatis figura existit. Sin autem se res ita habet, etiam fides, quæ per stannum significatur, tum castigat, punitque et cruciat atque condemnat, qui non exsequendo mandata, reprobi in ea exstiterunt, ut quæ forte velut plumbum, habeat carnis infirmitatem, in Verbo per unionem vires ac robor nactam : splendoremque rursus ac claritatem affert, provehitque ad deitatis dotes, qui mandata præstando in ea probati eluxerint; tanquam forte argenti loco Verbi deitatem habens, quæ totos, quoad concessum est, plenosque, in iis qui digni sunt, coruscantes splendores suos effulguret.

Sunt etiam qui stanneum lapidem de Domino nostro Jesu Christo exposuerint, ut qui ex duabus naturis (divina scilicet et humana) compositus sit. Sin autem aliquis Christi fidem, aut ipsum Christum spiritalius velit contemplari : plumbum est fides, et ipse Christus, ut erudiens animam, carnem castigans, vitia puniens, dæmones damnans ; argentum vero, ut virtutibus mentem clarificans, ac scientiæ fulgoribus illustrans, necnon munere deificationis lumen ipsam primæ lucis simulacrum præstans. Hoc enim sensu explicanda, quæ ex ipso ruina dicitur ac resurrectio. Facit enim carnis ruinam (carnalis scilicet sensus et prudentiæ) viriumque naturalium et virtutis, earumque rationum quæ scientiam constabiliunt ac conservant, resurrectionem. Atque, ut verbo dicam, totius veteris hominis secundum Adamam litteræque legis in iis qui digni sunt, ruinam, Verbum operatur, novique secundum ipsum, ac spiritus legis, resurrectionem.

161 Quin forte etiam eam ob rem stanneo lapidi fides Scripturæ phrasi similis perhibetur, quod iis, qui illius virtutem aut scientiam denigrant, liberum sit, ut rursus per pœnitentiam, actionis cultu et contemplationis, inclarescant, ac proprium denuo vitæ splendorem lucidum recipiant.

SCHOLIA.

1. Quot modis Zorobabelis nomen, in nostram translatum linguam, interpretando reddatur.

2. Virtutis, inquit, finis, bonum est : bonum autem, divinæ operationis complementum est : quo rationis facultas ducit, pro eo ac natura comparatum est, iræ facultate ac cupiditatis utens ; in qua similitudinis decor elucere habet. Contemplantis autem philosophiæ finis est veritas, quæ omnium circa Deum indivise uniformis scientia est, ad quam mens munda enititur, abdicato prorsus sensus iudicio : in qua utique scientia, sincera divinæ imaginis dignitas claret.

5. Mulieres, typo virtutum accepit, quarum finis charitas est ; veritatem vero, ad scientiam revocavit, quæ quantitate caret : quorum (charitatis scilicet ac veritatis) agnito caractere ac forma, quæ lex naturæ dominatur, instar vini, carnalium voluptatem libidinum, ac regis instar, omnium eîrene arrogantium insanam gloriæ amorem respuit.

qui non servaverunt, in sæcula criminationem : servantes autem clarificat, argumentum habens, eorum qui servaverunt, illustre ac magnificentum in sæcula patrocinium.

31. Nemo peccans, quod ita peccet, carnis infirmitatem patrocinio potest asciscere. Quod enim cum Deo Verbo unita est, natura omnis soluta maledictione constabilita est et instaurata, nulla nobis relicta excusatione, quod proclivore libidine in vitia ferimur. Verbi enim deitas, ipsa per gratiam semper fidelibus comes, existentem in carne peccati legem enervat atque exstinguit.

32. Quomodo stannum contracta nigredine, rursus inclarescit : sic fideles, etsi peccando nigrescant, rursus tamen pœnitentiam agendo candorem resumunt. Quamobrem etiam forte fides stanno assimilata fuit.

QUÆSTIO LV.

« Et erant omnes ex Israel a duodecimo anno et supra, exceptis pueris et mulieribus, quadraginta tria millia trecenti sexaginta. Servi eorum et ancillæ, septem millia trecenti et septem. Cantores et modulatrices, octingenti quinquaginta quinque. Cameli, quadringenti triginta quinque. Itidem equi, septem millia septingenti triginta sex. Muli, octingenti quadraginta quinque. Subjugalia, quinque millia quingenta viginti quinque¹⁷. » Fac, amabo te, humile pauperi convivium, ex iis, quæ sic magna ac sublimia per prophetam, Spiritu sancto auctore, de sextæ captivitatis reditu dicta sunt. Quenam tanta hæc abjectio, importunaque nec Spiritu digna narratio? rempe, meminisse camelorum, equorum, mulorum et asinorum; idque numeris accurate expressis.

Responsio.

De his quidem accurate omnino disserere, eorum duntaxat partium sit, qui ingenti mentis munditia, totam cœlitus, quanta hominibus concessa est, nacti sunt Spiritus gratiam; qua mysticarum speculationum sapienter pelago immeantes, eorum quæ 165 scripta sunt duntaxat rationes, figurarum in eis compositionibus nudas, conspiciunt; nullam prorsus rationem habentes, signorum, quibus illæ typo designantur; nisi forte sapienti consilio id moliantur, ut illorum gratia corporaliter figurent, qui præ mentis infantia supra sensum eniti non possunt : ut prius sensilibus figuris exercitati, ad primitivas rationes vacante sensus opera evadere concupiscant. Ut autem conjectura, quæ subtiliora sunt commentemur, ob eam vim quæ nobis natura inest, qua divinorum scientiæ desiderio tenemur, nihil oppido absurdum est : cum duplex bonum ex conjectura iis emergat, qui sinceris animis divina colunt ac venerantur. Aut enim is, qui conjectura res divinas adoritur, eorum quæ mente versat veritatem assequitur, gaudioque offert sacrificium

¹⁷ H Esdr. vii. 66-70.

Α λιθδον έχουσα τήν ἐπ αἰῶσι τῶν μὴ φυλαξάντων αὐτὴν κατηγορίαν· καὶ δοξάζει τοὺς φυλάττοντας, ἄργυρον έχουσα διαφανῆ καὶ λαμπρὸν, τὴν ἐπ' αἰῶσι τῶν φυλαξάντων αὐτὴν συνηγορίαν.

λα'. Οὐδεὶς ἀμαρτάνων, φησί, δύναται τῆς ἀμαρτίας συνηγορον ἔχειν τῆς σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἔνωσις, ὅλην τὴν φύσιν τῆ λύσει τῆς κατάρας ἀνέβρωσεν· ἀπροφάσιστον ἡμῖν ποιησαμένη, τὴν πρὸς τὰ πάθη τῆς γνώμης προσπάθειαν· ἡ γὰρ τοῦ Λόγου θεότης κατὰ χάριν ἀεὶ συνοῦσα τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, τὸν ἐν τῆ σαρκὶ νόμον τῆς ἀμαρτίας ἀπομαραίνει.

λβ'. Ὡσπερ, φησὶν, ὁ κασσίτερος μελαινώμενος λαμπρύνεται πάλιν· οὕτω καὶ οἱ πιστεύοντες καὶ μελαίνωνται ἀμαρτάνοντες, λαμπρύνονται πάλιν μετανοοῦντες· δι' ἣν αἰτίαν καὶ κασσιτέρῳ τυγχὼν ἡ πίστις παρεϊκάσθη.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΕ'.

« Οἱ δὲ πάντες ἦσαν ἐξ Ἰσραὴλ ἀπὸ δωδεκατοῦς, καὶ ἐπάνω, χωρὶς παίδων καὶ γυναικῶν, μυριάδες τέσσαρες τρισχίλιοι τριακόσιοι ἐξηκοντα. Παῖδες τούτων καὶ παιδίσκαι, ἑπτακισχίλιοι τριακόσιοι ἑπτὰ. Ψάλται καὶ ψαλτοφδοὶ, ὀκτακόσιοι πενήκοντα πέντε. Κάμηλοι τετρακόσιοι τριάκοντα πέντε. Καὶ ἵπποι ἑπτακισχίλιοι ἑπτακόσιοι τριάκοντα ἕξ. Ἡμίονοι ὀκτακόσιοι τεσσαράκοντα πέντε· ὑποζύγια πεντακισχίλια πεντακόσια εἴκοσι πέντε. Ποίησον ἀγάπην τοιούτων μεγάλων καὶ ὑψηλῶν περὶ τῆς ἔκτης αιχμαλωσίας ἐπανόδου ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος διὰ τοῦ προφήτου εἰρημέωρον. Τίς ἢ τοσαύτη ταπεινότης, καὶ ἀκαιρόφρατος ἐξήγησις, καὶ ἀναξιώτης τοῦ Πνεύματος, κάμηλων μηχανοεῦσαι καὶ ἵππων καὶ ἡμίονων καὶ ὄνων, καὶ ταῦτα μετ' ἀκριθείας ἀριθμοῦ;

Ἀπόκρισις.

Τὸ μὲν δι' ἀκριθείας περὶ τούτων εἰπεῖν, μόνων ἐκεῖνῶν ἐστὶ, τῶν διὰ πολλὴν καθαρότητα νοῦ, θεόθεν ὅλην εὐληφύτων τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις χάριν τοῦ Πνεύματος(1)· καθ' ἣν τῷ πελάγει τῶν μυστικῶν θεαμάτων γνωστικῶς ἐνδιαθέοντες, τοὺς λόγους μόνον ὄρωσι τῶν γεγραμμένων γυμνοῦς τῶν ἐπ' αὐτοῖς τυπικῶν συνθημάτων· μηδεὶς τὸ σύνολον ποιούμενοι λόγον, τῶν τυπούντων αὐτοὺς συμβόλων(2)· εἰ μὴ που βουληθῶσι σοφῶς αὐτοὺς τυπῶσαι σωματικῶς, τοῖς διὰ νηπιότητος νοῦ γενέσθαι μὴ δυναμένοις ὑπὲρ τὴν αἰσθησιν· ἵνα τοῖς τύποις πρότερον ἐγγυμνασθέντες [οἱ διδασκόμενοι δηλονότι] κατὰ τὴν αἰσθησιν, πρὸς τοὺς ἀνευ αἰσθήσεως ἀρχετύπους ἐλθεῖν ποθῆσωσι λόγους. Τῷ δὲ στοχασμῷ τοῖς ψιλωτέροις ἐπιβάλλειν διὰ τὴν φυσικῶς ἐν ἡμῖν ἐφιεμένην τῆς τῶν θεῶν γνώσεως δύναμιν, οὐκ ἄτοπον· δύο καλῶν ἐκ τοῦ στοχασμοῦ τοῖς εὐκρινέσι περὶ τὰ θεῖα κεκτημένοις τὸ σέβας ἀναδεικνυμένων. Ἡ γὰρ ἐπιτυγχάνει τῆς ἀληθείας τῶν νοουμένων, ὁ στοχαστικὴν τὴν ἐφοδὸν τῶν θεῶν ποιούμενος· καὶ προσφέρει χαίρων θυσίαν αἰνέσεως τὴν εὐχαριστίαν(3), τῷ

δεδιωκότε τοῦ ζητουμένου τὴν εἶδῃσιν · ἢ διαφεύγουσαν εὐρίσκει τῶν γεγραμμένων τὴν ἔννοιαν · καὶ τὰ θεῖα πλέον σεβάσεται, τὴν τῆς οἰκειᾶς δυνάμεως ὑπερβαίνοντα μανθάνων κατάληψιν.

Τοῖνον καὶ ὡς στοχαστικῶς ἐπιβάλλον τοῖς προκειμένοις, τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι γενέσθαι τῶν λεχθησομένων συλλήπτωρα, κατὰ πάντα τρόπον πρὸς τὸ ὕψος τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων ἀσθενοῦσαν εὐρίσκειαν τῆς ἑμαυτοῦ διανοίας τὴν δύναμιν. Κἄν τε γὰρ ἐπιτύχω, τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ὑπάρχει κατόρθωμα, διὰ τῆς καταλήψεως ἐνάγοντός με πρὸς εὐχαριστίαν · κἄν τε γὰρ μὴ, καὶ οὕτως πάλιν τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς ἀκαταληψίας ὑπάρχει καλὸν, τὸν, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆς γνώσεως (4) τεχθισμένον μοι κατὰ πρόνοιαν τύφον προανακόπτοντος, καὶ τὴν ἀκαταληψίαν ποιουμένου μοι μετριοφροσύνης ὑπόθεσιν.

Οὐκοῦν στοχασμῷ, καθὼς εἴρηται, τὴν τῶν γεγραμμένων διάνοιαν ὑπερχόμενος, ἐντεῦθεν ἄρχομαι τῆς τῶν προκειμένων Γραφῆς. Ἐν τῷ πρὸ τούτου κεφαλαίῳ γέγραπται περὶ τοῦ Ζοροβάβελ · *Kal ὅτε ἐξῆλθεν ὁ ρεαρίσκος, ἄρας τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν ἐναντίον Ἱερουσαλήμ, εὐλόγησε τῷ βασιλεῖ τοῦ οὐρανοῦ.* Διήλόν ἐστιν ὅτι μετὰ τὴν τῶν προβλημάτων τῶν πρὸς Δαρείον τὸν βασιλέα γεγενημένων προσαγωγῆν, ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου, δηλὸν ὅτι Δαρείου τοῦ βασιλέως, Δαρείος μὲν οὖν (v) ἐστίν, ὡς ἤδη φθάσας πρὸ τούτων ἔφη τῶν λόγων, ὁ κρατῶν τῆς φύσεως νόμος (5) · καὶ συνάδει γε σαφῶς οὕτω νοούμενος τῇ τοῦ οἰκειοῦ ὀνόματος ἐρμηνείᾳ. Γενεὰ γὰρ, ἢ γενεαλογία, ἢ γενεαλογούμενος δηλοῖ τὸ τοῦ Δαρείου ὄνομα, καθὼς φασιν οἱ τὴν ἀκρίθειαν τῆς τοιαύτης ἐπιστάμενοι. Φυσικοῦ δὲ νόμου καθέστηκεν ἴδιον, τὸ τῆς γενεᾶς, καὶ γενεαλογίας ὄνομα · τῶν γὰρ ὑπὸ φύσιν τὸ γένος (6), καὶ τὰ γενεαλογούμενα · καὶ τῶν περὶ φύσιν ἢ γενεαλογία.

Οὐκοῦν καλῶς ὁ Δαρείος εἰς τὸν τῆς φύσεως ἐλφ-φθῆ νόμον. Περιέχει γὰρ ὁ νόμος τῆς φύσεως, καὶ τὰ ὑπὸ τὴν φύσιν ἀναγόμενα γένη καὶ εἶδη · καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν θεωρούμενα · τὸν χρόνον φημί καὶ τὸν τόπον. Παντὸς γὰρ γενητοῦ, τὰ ὧν οὐκ ἄνευ φυσικῶς συνεπιθεωρεῖται.

Δαρείος οὖν, ὡς ἔφη, ὁ νόμος τῆς φύσεως · Ζοροβάβελ δὲ, ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ὁ ἐξελθὼν ὡς ἀπὸ Δα-

¹⁸ Psal. xlix, 25. ¹⁹ III Esdr. iv, 58.

(v) Δαρείος μὲν οὖν. Apte hic Darii positum etymum, ἀπὸ τοῦ דָּרְיָא et Chal. דָּרְיָא, quod est, *Ætas*, *generatio*, ac proinde *subducta generationum series*, ac quod Græci γενεαλογίαν vocant. Spectanda Maximi solertia cum pari modestia ac religiositate, ex qua discamus licet, ut nobis, qui rudiores simus, nec satis Spiritus illustrati fulgoribus, adeunda di-

la laudis ¹⁸ (gratiarum scilicet actionem) ei, qui ejus quod dubium mentem exercebat, notitiam ipsi præbuerit : aut se fugientem invenit, eorum quæ scripta sunt, intelligentiam ; majorique cultu ac veneratione divina prosequitur, dum ea ejusmodi apprehendit, quæ suæ mentis comprehensionem excedant.

Ipse itaque, ea quæ scripta sunt conjectando considerans atque commentans, Deum invoco, ut dicendorum mihi adsit adjutor, qui nimirum vim meæ mentis imbecillioem quam pro Scripturæ ænigmatum altitudine, omnino inveniam. Sive enim rem attigero, Dei erit omne facinus ; qui ea ratione, qua assequi tribuit, ad gratiarum actionem inducat : sive rursus non attigero, id etiam bonum, quod non assequar ac comprehendam, Deo auctore existit ; qui, ut par est, certis Providentiæ rationibus, ex scientia nascituram mihi elationem occupato abscondat, mentisque illam imbecillitatem ut minime assequi possim ac comprehendere, in modestioris sensus argumentum vertat.

Igitur conjectando, ut dictum est, eorum quæ scripta sunt, intelligentiam sensumque venans, inde propositum Scripturæ textum aggrediar. In superiori proxime capite, in hæc verba scriptum est de Zorobabele : *Et cum exisset adolescens, tollens vultum suum in cælum contra Jerusalem, benedixit Regem cæli* ¹⁹ : post nimirum oblata problemata ac quæstiones ad Darium regem factas, **166** tum exiit, a facie nimirum Darii regis. Sane vero Darius est, ut jam quoque in superioribus habitum est, *quæ naturæ lex dominatur* ; palamque eo sensu acceptus, proprii nominis veræ rationi consentit. Darii namque nomen, *generatio* est, aut *generationum subducta series*, sive *cujus generationum series subducitur*, uti tradunt, qui ejus vim vocis accurate norunt. Ad legem autem naturæ proprie spectat generationis nomen, ac subductarum series generationum. Genus enim, atque ea quorum generis series per generationes subducitur, ex iis rebus sunt, quæ sub natura continentur : generationumque illa subductio, ex iis est quæ circa naturam, illamque afficere intelliguntur.

Pulchre igitur Darius typo acceptus est legis naturæ. Complexitur enim lex naturæ, tum quæ sub naturam reducuntur genera et species, tum quæ circa naturam, eamque afficere intelliguntur ; tempus scilicet ac locum. Cum omni enim re quæ in ortum producatur, ea sine quibus non existat, naturaliter una intelliguntur.

Darius igitur, uti dicebam, lex naturæ est ; Zorobabel autem, mens contemplationi studens, quæ

vina oracula, sive eorum intelligentiæ compotes efficiamur, sive illa longe captum nostrum superent, ut utrovīs modo nobis utilem, nec extra divinum propositum in eis operam ponamus ; vel agendo gratias pro intelligentiâ, vel modum ipsi nostrum pro obscuritate agnoscendo.

velut a Dario, a lege naturæ exit; rerumque oculis A
conspicuarum, tempori scilicet ac loco subjectarum, superato ornatu, sapientis virtute comite affectionis faciem in cœlum tollit; ad substantiarum scilicet intellectilium celsum verticem; contra Jerusalem quæ in cœlis intelligitur: illam, inquam, Jerusalem, quæ in manu Domini muros depictos habet ¹⁹; in qua lætantium omnium habitatio est ²⁰, ad quam veri captivi reditum parant; qui scilicet, auctore Apostolo ²¹, habitationem quæ ex cœlo est, exquirunt, possuntque dicere cum Davide: *Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui* ²². Forte autem dexteram vocet spiritalem divinorum actionem, eorumque quæ laudem habent: linguam vero gutturi adhærentem, existentis in nobis rationis scientiæ operationem; adhærentem ex ignorantia gutturi (illi nimirum affectui, qui in guttore ac gula sedem habet) ac arcanorum bonorum cupiditate immolam manentem: quæque adeo Domini suavitatem gustare non possit ²³.

167 Quod si temporis atque naturæ rationes Jerosolyma properans Zorobabel excedit, sive mens humana contemplationi studens, sive quod nobis superius Verbum conditor, ad nos nobis simile venit, atque adeo factum homo est, ut qua carnem assumpsit, in vitia ac carnis mortem a se sponte suaque voluntate ab imperturbatione vitæque prolapsos, ad se adduceret; merito, qui ei similes evaserint, C
quanta facultas est, una secum educit, ac ad cœlestem ducit Jerusalem: quorum virtutis ac scientiæ summam perfectionem, propositis rerum generibus atque numeris, symbolorum varietate Scriptura assimilavit. Quisquis enim pius ac recti tenax, spiritaliter ad supernam Jerusalem ut revertatur, iter contendit, propositos diversorum generum numeros implevit, cujusque generis atque numeri rationes eo colligens, ut una virtutis ac scientiæ plenitudo sit. Hocque plane significat, quem excutiendum Scripturæ locum argumento assumpsimus, ita se habens.

Omnis autem erant ex Israel, a duodecimo anno, exceptis pueris et mulieribus, quadraginta tria millia trecenti sexaginta. Papæ I quam accurata ac diligenter conscripta Spiritus oracula; ita nimirum consignatis numeris, ut nemo eorum qui Babylone egressi (præsentis scilicet ævi confusione) in Jerusalem accensentur, duodenario numero subesse significetur: quo nempe Scriptura mystice innueret, eum duntaxat qui sensu ac tempore superior evaserit (hoc enim aperte duodenarius numerus significat, ex quinque ac septem, sensuumque temporisque ratione consurgens) quique animi ad hæc affectionem abruperit, ab eorum confusione exire ad supernam contendentem Jerusalem: nempe

ρείου, τοῦ νόμου τῆς φύσεως, καὶ τὴν ὑπὸ χρόνον καὶ τόπον τῶν φαινομένων ὑπερβάς διακόσμησιν, καὶ ἄρας τὸ πρόσωπον τῆς κατ' ἀρετὴν γνωστικῆς διαθέσεως εἰς τὸν οὐρανόν· τοὔτεστι τὸ ὕψος τῶν νοητῶν οὐσιῶν· ἐναντίον τῆς ἐν οὐρανοῖς νοουμένης Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖνης λέγω τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς ἐπὶ τῶν χειρῶν Κυρίου ἐχούσης ἐξωγραφημένα τεύχη· ἐν ἧ πάντων εὐφραينوμένων ἐστὶν ἡ κατοικία· πρὸς ἣν ἡ ἀληθινὴ τῶν αἰχμαλώτων ἐπάνοδος γίνεται· τῶν ἐπιζητούντων τὸ ἐξ οὐρανοῦ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον οἰκητήριον (7)· τῶν μετὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ δυναμένων λέγειν· Ἐὰν ἐπιλάβωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλαθεῖν ἡ δεξιὰ μου· κολληθεῖν ἡ ῥαῖσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μὴ σου, μνησθῶ δεξιάν λέγοντος τυχόν, τὴν πνευματικὴν τῶν θεῶν καὶ ἐπαινουμένων πρᾶξιν· γλωσσάν δὲ κολλημένην τῷ λάρυγγι (8), τὴν ἐν ἡμῖν τοῦ λόγου γνωστικὴν ἐνεργείαν, κολλημένην ἐξ ἀγνοίας τῷ λαιμῷ· τοὔτεστι, τῷ περὶ τὸν λαιμὸν πηγνυμένῳ πάθει, καὶ ἀκίνητον μένουσαν περὶ τὴν ἔφρασιν τῶν ἀρρήτων ἀγαθῶν· καὶ διὰ τοῦτο γεύσασθαι μὴ δυναμένην τῆς τοῦ Κυρίου χρηστότητος.

Θ'. Εἰ δὲ χρόνον καὶ φύσεως πρὸς Ἱερουσαλήμ ἐπειγόμενος ἐκβαίνει τοὺς λόγους ὁ Ζοροβάβελ (9)· εἶθ' ὁ καθ' ἡμᾶς θεωρητικὸς νοῦς· εἶθ' ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς δημιουργὸς Λόγος, ἐν ἡμῖν καθ' ἡμᾶς γενόμενος· καὶ διὰ τοῦτο γενόμενος ἄνθρωπος, ἵνα πρὸς ἑαυτὸν ἀγάγη διὰ σαρκώσεως τοὺς πρὸς τὰ πάθη καὶ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦ ἀπὸ τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς ζωῆς ἐξώσαντας, εἰκότως τοὺς αὐτῷ γεγεννημένους κατὰ τὸ θεμιτὸν παραπλησίους, ἑαυτῷ συνεξάγει, καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἄγει τὴν οὐράνιον· τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρότητα καὶ τῆς γνώσεως, τοῖς προκειμένοις εἶδεσι τε καὶ ἀριθμοῖς συμβολικῶς διὰ ποικιλίας ὁ λόγος παρείκασε. Πᾶς γὰρ θεοφιλῆς καὶ δίκαιος ἄνθρωπος, νοητῶς τὴν ἐπάνοδον πρὸς τὴν ἄνω ποιούμενος Ἱερουσαλήμ, τοὺς προκειμένους διαφορῶν εἰδῶν ἀριθμοὺς συμπληροῖ· τοὺς ἐκάστου εἶδους καὶ ἀριθμοῦ λόγους εἰς μίαν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως συνάγων ἐκπλήρωσιν· καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς, τῆς προκειμένης ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν Γραφῆς ὁ λόγος, ἔχων οὕτως·

Οἱ δὲ πάντες ἦσαν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀπὸ δωδεκαετοῦς χωρὶς παιδῶν καὶ γυναικῶν, μυριάδες τέσσαρες τρισχίλιοι τριακόσιοι ἐξήμωτα. Εὔγε τῆς ἀκριβείας τῶν λογίων τοῦ Πνεύματος, ἐπισημημένου μηδένα τῶν ἀριθμουμένων ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Βαβυλωνίας ἐκθετηγῶν· ταύτην δὲ λέγω τοῦ παρόντος αἰῶνος τὴν σύγχυσιν, εἶναι παντελῶς ὑπὸ τὸν δωδεκαετῆ χρόνον· δηλοῦντος τοῦ λόγου μυστικῶς, ὅτι μόνος ὁ γεγεννημένος ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ χρόνον (10)· τοῦτο γὰρ δώδεκα σημαίνει σαφῶς ἀριθμὸς, ἐκ πέντε διὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ ἑπτὰ διὰ τὸν χρόνον συναγόμενος· καὶ τὴν πρὸς ταῦτα τῆς ψυχῆς διακόψας σχέσιν, ἐκβαίνει τῆς αὐτῶν συγχύσεως, πρὸς τὴν ἄνω πόλιν ἐπειγόμενος· ἔχων χωρὶς

¹⁹ Isa. XLIX, 16. ²⁰ Psal. LXXXVI, 7. ²¹ I Cor. V, 2. ²² Psal. CXXXVI, 5, 6. ²³ Psal. XXXIII, 9; I Petr. II, 3.

γυναικῶν καὶ παίδων, μυριάδας τέσσαρας τρισχι- A
λίους τριακοσίους ἑξήχοντα.

Παῖδες εἰσι τυχὸν (11), οἱ περὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν παθῶν λογισμοί· γυναικες δὲ, ἢ αἱ ἐνθυμήσεις, ἢ αἱ κατὰ φύσιν ὀρέξεις καὶ ἡδοναί, μὴ φέρουσαι τοῖς κεκτημένοις διαβολήν· ὡς ἀναγκαῖον παρακολούθημα καθεστῶσαι φυσικῆς ὀρέξεως. Ἦδονὴν γὰρ ποιεῖ κατὰ φύσιν καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, καὶ ἡ τυχούσα τροφή, προλαβοῦσαν ἔνδειαν παραμυθουμένη· καὶ πόσις ἀποκρουσμένη τοῦ δίψου τὴν ἡχλήσιν· καὶ ὕπνος τὴν ἐκ τῆς ἐγρηγόρευσης δαπανηθεῖσαν ἀνανεούμενος δύναμιν· καὶ ὅσα τῶν καθ' ἡμᾶς φυσικῶν ἕτερα τυγχάνει, πρὸς μὲν σύστασιν φύσεως ἀναγκαῖα· πρὸς δὲ κτήσιν ἀρετῆς ὑπάρχοντα χρήσιμα τοῖς σπουδαίοις· ἅπερ ἄν μὴ συναριθμεῖται τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ συνειθαίνει παντὶ νοῦ φεύγοντι τῆς ἀμαρτίας τὴν σύγχυσιν· ἵνα μὴ δι' αὐτὰ μείνη κρατούμενος εἰς δουλείαν τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ διαβεβλημένων καὶ παρὰ φύσιν παθῶν· οὐκ ἐχόντων ἄλλην ἀρχὴν ἐν ἡμῖν πλὴν τῆς κινήσεως τῶν κατὰ φύσιν παθῶν.

Ὅτι συναριθμεῖται δὲ (12), ὅτι μὴ πέφυκε πρὸς τὴν ἀθάνατον καὶ μακράναιωνα ζωὴν συμμεταβαίνειν ἡμῖν, τὰ τὴν φύσιν πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν συνέχοντα πάθη. Τέσσαρες δὲ μυριάδες εἰσιν, ἡ τετράς τῶν γενικῶν ἀρετῶν· μεθ' ὧν φύσιν καὶ χρόνον διαβάς ὁ νοῦς, πρὸς τὴν μακαρίαν τῆς ἀπαθείας ἀποκαθίσταται· λήξιν. Ὡς γὰρ ἡ μυριάς τῷ τῆς μονάδος στοιχείῳ μόνῃ γνωρίζεται (13)· παντελῶς δι' ἄλλου γράμματος σημανθῆναι μὴ δυναμένη, ὡς ταυτὸν οὔσα κατὰ τὸ ὑποκείμενον τῇ μονάδι, ἄν δέχεται μόνῃ τῇ ἐπινοίᾳ διαφορὰν, ὡς πρὸς ἀρχὴν τέλος. Τέλος γὰρ μονάδος ἐστὶν ἡ μυριάς· καὶ ἀρχὴ μυριάδος ἐστὶν ἡ μονάς· ἢ, κυριώτερον εἰπεῖν, κινουμένη μονάς, ἐστὶν ἡ μυριάς· καὶ ἀκίνητος μυριάς, ἐστὶν ἡ μονάς. Οὕτω καὶ πᾶσα τῶν γενικῶν ἀρετῆ, τὴν θεῖαν καὶ ἀόρητον μονάδα φημί τὸν Θεὸν, ἀρχὴν ἔχει καὶ τέλος, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἀρχομένη καὶ λήγουσα· καὶ ταυτὸν ὑπάρχουσα τῷ Θεῷ, κατὰ μόνον τῆς ἐπινοίας διαφέρουσα τὸν λόγον· παρ' οὗ, καὶ εἰς ὃν πᾶσα γένεσις ἀρετῆς προδήλως ὑφέστηκεν, nisi solo subtili cogitatu distinguatur, quo auctore, stat.

Ἡ τυχὸν τὰς τέσσαρας προκοπὰς τῶν ἐν τῇ δεκάδι τῶν θεῶν ἐντολῶν, εἰς μῆκος θεωρίας καὶ γνώσεως προβαίνοντων, φησὶν εἶναι τὰς τέσσαρας μυριάδας ὁ λόγος. Οἷον πρώτη προκοπὴ ἐστὶν (14), ἡ ἀπλῶς ἐν τοῖς εἰσαγομένοις μετὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς κακίας, πρᾶξις τῶν ἐντολῶν· πλήρη ποιούσα τὴν πρώτην δεκάδα, τὴν αὐτὴν καὶ μονάδα. Δευτέρα προκοπὴ ἐστὶν, ἡ δι' ἐκάστης ἐντολῆς ἐνεργουμένη τῶν λοιπῶν συμπερίληψις, τὴν αὐτὴν δεκάδα ποιουμένη καὶ ἑκατοντάδα, τῇ δι' ἀλλήλων ἐκάστης ἐντολῆς ἐνεργείᾳ συμπληρουμένην· ἡ γὰρ δεκάς δεκαχῶς ἐνεργηθεῖσα, ποιεῖ τὴν ἑκατοντάδα. Τρίτη προκοπὴ ἐστὶν, ἡ κατὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως ταύτης τῆς ἑκατοντάδος δεκάπλευσις· δεκαδικὸς γὰρ καὶ ὁ τῆς φύσεως νόμος ἐστὶν (15), ὡς ἐκ δέκα συνεστη-

A absque mulieribus et pueris, quadringenta tria millia trecentos sexaginta habentem.

Sunt forte pueri (id est, servi) naturalium ac culpa vacantium, nec arbitrio voluntatis obsequentium affectuum rationes : mulieres vero, aut cogitationes, aut naturales appetitiones ac voluptates, nullam habentibus criminis inferentes labem ; quæ scilicet naturale velut corollarium naturalis appetitionis existunt. Voluptatem enim, velit quis nolit, naturaliter vel ipse obvius simplexque cibus facit, antecedentem indigentiam levans ; potusque, sitis depellens **168** molestiam ; somnusque, longa vigilia exhaustas vires instaurans : ac si qua alia nostra naturalia sunt, ad vitæ incolumitatem necessaria, studiosisque ad virtutem comparandam oppido utilia : quæ quamvis una cum viris in censum non redigantur, una tamen semper educit mens omnis, si qua peccati confusionem fugiat : ne per illa iis affectibus obnoxia maneat, qui nostri arbitrii sunt, nec culpa vacant, suntque innaturales ; quorum nulla alia in nobis origo, præterquam naturalium motus ipse affectuum existit.

Non autem una in censum referuntur, quod fieri non possit, ut ii affectus ad immortalē ac longævam vitam nobiscum transeant, quibus interim dum vitam hanc agimus, natura confovetur. Porro, quatuor myriades (id est, quadraginta millia) quatuor sicut virtutes generales ; cum quibus mens, superatis natura et tempore, ad beatam tranquillissimi status requiem postliminio revertitur. Quemadmodum enim myrias (id est, dena millia) sola unitatis elemento indicatur, nullaque alia prorsus littera denotari potest : ut quæ ut idem cum illa subjecto sit, etsi subtili duntaxat cogitatu distinctionem admittit, velut finis cum principio collatus. Myrias enim, unitatis finis est ; atque unitas, myriadis principium existit : sive (ut verius loquar) unitas in motu, myrias est ; immotaque myrias, unitas. Sic quoque universalis omnis virtus, divinam atque arcanam unitatem (Deum scilicet) principium finemque habet, ut quæ ex ipso incipiat, inque ipsum desinat, atque idem cum Deo existat ; nec ac in quo palam virtutis omnis substantia consi-

D Aut forte, profectus quatuor divinorum in deno numero mandatorum, contemplationis ac scientiæ proceritate promoventium, quatuor Scriptura myriadas vocat. Ut sub exemplo loquar : primus profectus est, quæ simpliciter in his qui inducuntur, seu rudimentarii sunt, post vitiorum fugam, mandatorum exsecutio noscitur, primam implens decadem, quæ eadem ac unitas sit. Secundus profectus est, quæ in singulis mandatis, reliquorum exercitia comprehensio existit, eundemque centenarium eum decade facit, dum ejusque **169** vicissim mandati operatione, plenus ipse consurgit. Decas enim decies acta atque impleta, centenarium efficit. Tertius profectus est, hujusce centenarii ex legis nature rationibus, decem partibus facta multipli-

instantaneis
movements
of nature

catio. Nam etiam lex naturæ ad decem spectat, ut ex denis partibus constituta; tribus scilicet animæ viribus, ac quinque sensibus, vocalique operatione ac naturali fecunditate. Utitur enim rationis facultate, ad auctorem exquirendum, eaque bona quæ circa illum existunt. Cupiditatis facultate utitur, ad amorem ac desiderium eorum, quæ illi exquiruntur; facultate iræ, ad ea servanda atque amore tuenda; sensibus, ad discretionem, quæ ipsa quinque partibus dividatur: ex qua oriri habet scientia seu peritia. Dividitur autem universim discretio, his, quæ cœpta, et non cœpta; quæ intelligenda, et non intelligenda; quæ dicenda, et nefanda; quæ facienda, et non facienda; quæ corruptioni obnoxia, et non obnoxia. Facultate vocali utitur, ad elocutionem seu enuntiationem; ac demum fecunditate, ad ea quæ exquisita, concupita, vindicata, cognita, sermone deprompta bona sunt, adaugenda. Centenarius itaque ex legis naturæ rationibus, decem partibus multiplex, millenarius efficitur. Quartus denique profectus est, qui per contemplationem ac scientiam, juxta eam quam tradidimus divisionem, legis naturæ ad principalissimam cujusque mandati rationem ascensus est; secundum quem collecta myriades intelligitur, quæ primo unitatis elemento noscitur. Qui enim simpliciter mandata exsecutus est; rursumque ex cujusque operationis ratione reliqua simul assumpsit; atque iterum horum summæ, naturalis legis discretionem copulavit: hancque rursus ad cujusque mandati rationem scientia extulit; quatuor myriades (id est, quadraginta millia) collegit; unitatis mysterio, in quam myriadis colligitur ratio, per singulos honestatas profectus.

Aut rursus quas vocant quatuor generales imperturbationes, myriades quatuor significant. Prima enim imperturbatio (ἀπάθεια) plena est ipso opere in iis qui indicuntur ac rudimentarii sunt, abstinentia a malis. Altera, plena perfectæque rationum in consensum 170 malorum trahentium mentis cogitatu abjectio, in iis qui ratione comite virtutem colunt: tertia itidem, plena perfectæque cupiditatis in libidines affectusque immota firmitas, in iis, qui per figuras rerum oculis aspectabilium rationes mente contuentur. Quarta denique plena ipsa perfectæque, a nudo ipso libidinum cogitatu, puritas, in iis consistens, qui per scientiam et contemplationem, mundum lucidumque Dei speculum, mentem reddiderunt.

Qui igitur a vitiorum se actu opereque mundavit, ac, quo mentis assensu illis afficiatur, jugum excussit, motumque in ea cupiditatis exstinxit, a nudo denique ipsorum cogitatu mentem impolutam reddidit: is, quatuor myriadibus instructus (quadraginta scilicet millibus) a materia ac terrenis exit, atque ad divinas ac pacatas intellectilium sedes contendit.

In hanc quidem modum eoque sensu explicatæ nobis sunt quatuor myriades: tria autem millia, perfectam rectamque ac piam de sancta et consubstantiali Trinitate cum ratione doctrinam signifi-

κός· λέγω δὲ, τῶν τριῶν τῆς ψυχῆς δυνάμειν, καὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων, καὶ τῆς φωνητικῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς φυσικῆς γονιμότητος· κέχρηται γὰρ (16), τῷ μὲν λογιστικῷ πρὸς τὴν τῆς αἰτίας, καὶ τῶν περὶ τὴν αἰτίαν τῶν καλῶν ζήτησιν· τῷ ἐπιθυμητικῷ δὲ, πρὸς πόθον τῶν ζητουμένων· τῷ δὲ θυμητικῷ, πρὸς φυλακὴν καὶ στοργήν· ταῖς αἰσθήσεσι δὲ, πρὸς διάκρισιν (17), πενταχῶς καὶ αὐτὴν διαιρουμένην, ἐξ ἧς ἐπιστήμη γενέσθαι πέφυκε. Διαιρεῖται γὰρ ἡ καθόλου διάκρισις (18), ταῖς ἡργμένοις (19), καὶ οὐκ ἡργμένοις· τοῖς νοητέοις, καὶ οὐ νοητέοις· τοῖς ῥητέοις, καὶ οὐ ῥητέοις· τοῖς ποιητέοις, καὶ οὐ ποιητέοις· τοῖς φθαρτοῖς, καὶ τοῖς ἀφθάρτοις. Τῷ δὲ φωνητικῷ πρὸς ἐκφώνησιν· καὶ τῇ γονιμότητι, πρὸς αὐξήσιν τῶν ζητηθέντων καὶ ἐπιθυμηθέντων καὶ στερχθέντων καὶ γνωσθέντων καὶ ἐκφανθέντων καλῶν. Γίνεται οὖν ἡ ἑκατοντάς, κατὰ τὸν νόμον δεκαπλουμένη τῆς φύσεως, χιλιάς. Τετάρτη δὲ προκοπή ἐστίν, ἡ διὰ θεωρίας καὶ γνώσεως τοῦ φυσικοῦ νόμου κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν διαίρεσιν, πρὸς τὸν ἐκάστης ἐντολῆς ἀρχικώτερον λόγον ἀνάβασις· καθ' ἣν ἡ μυριάς συναγομένη θεωρεῖται, τῷ τῆς πρώτης μονάδος στοιχείῳ γνωριζομένη. Ὁ γὰρ ἀπλῶς ἐνεργήσας τὰς ἐντολάς· καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἐκάστης ἐνεργείαν τὰς ἄλλας συμπαλαθῶν· καὶ αὖθις τῇ περιλήψει τούτων, τὴν τοῦ φυσικοῦ νόμου συζεύξας διάκρισιν· καὶ τοῦτον πάλιν πρὸς τὸν ἐκάστης ἐντολῆς λόγον γνωστικῶς ἀναβιβάσας, τὰς τέσσαρας μυριάδας συνήγαγε· καθ' ἑκάστην προκοπὴν τῷ τῆς μονάδος τιμηθείσας μυστηρίῳ, πρὸς ἣν ὁ τῆς μυριάδος συνάγεται λόγος.

Ἡ πάλιν, τὰς λεγομένας τέσσαρας γενικὰς ἀπαθείας (20), αἱ τέσσαρες μυριάδες σημαίνουσι. Πρώτη γὰρ ἐστὶν ἀπάθεια (20), ἡ παντελής ἀποχὴ τῶν κατ' ἐνεργείαν κακῶν. ἐν τοῖς εἰσαγομένοις θεωρουμένη· δευτέρα δὲ (22), ἡ παντελής κατὰ διάνοιαν περὶ τὴν τῶν κακῶν συγκατάθεσιν ἀποβολὴ λογισμῶν, ἐν τοῖς μετὰ λόγου τὴν ἀρετὴν μετιοῦσι γινομένη· τρίτη (23), ἡ κατ' ἐπιθυμίαν περὶ τὰ πάθη παντελής ἀκινήσις, ἐν τοῖς διὰ τῶν σχημάτων τοὺς λόγους νοητῶς θεωρουμένοις τῶν ὀρωμένων. Τετάρτη ἀπάθεια (24), ἡ καὶ αὐτῆς τῆς ψιλῆς τῶν παθῶν φαντασίας παντελής κάθαρσις, ἐν τοῖς διὰ γνώσεως καὶ θεωρίας καθαρὸν καὶ διεϊδὲς ἔσοπτρον τοῦ Θεοῦ ποιησαμένοις τὸ ἡγεμονικὸν συνισταμένη.

Ὁ τοίνυν καθάρας ἑαυτὸν ἐνεργείας παθῶν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς κατὰ διάνοιαν συγκαταθέσεως ἐλευθερώσας· καὶ τῆς περὶ αὐτὰ κατ' ἐπιθυμίαν κινήσεως στάσιν λαθῶν· καὶ τῆς αὐτῶν ψιλῆς φαντασίας τὸν νοῦν καταπτῆσας ἀμόλυτον, τὰς τέσσαρας μυριάδας ἔχων ἐξέρχεται τῆς ὕλης καὶ τῶν ὑλικῶν, καὶ πρὸς τὴν θείαν καὶ εἰρηνικὴν τῶν νοητῶν ἐπίγεται λῆξιν.

Ὅτω μὲν οὖν νοεῖσθωσαν ἡμῖν αἱ τέσσαρες μυριάδες· αἱ δὲ τρεῖς χιλιάδες (25), τὸν τέλειον καὶ ὀρθὸν καὶ εὐσεβῆ περὶ τῆς ἁγίας καὶ ἁμοουσίου Τριάδος λογικὸν σημαίνουσι λόγον· καθ' ὃν ἡ ἁγία τοιο-

Use of faculties by nature

*
4 degrees of apatheia

(1)

(2)

(3)

(4)

υπόστατος μόνος, εἷς παρ' ἡμῶν ὑμεῖται Θεὸς καὶ Ἀ πιστεύεται.

Οἱ δὲ τριακόσιοι, τὸν περὶ πρόνοιᾶς ἐνταῦθα παρα-
δηλοῦσι λόγον· οὐχ ὅτι μόνον τῷ σχήματι τοῦ γράμ-
ματος ἢ ἀνωθεν ἐπὶ τὰ κάτω διήκουσα, καὶ τῶν
ἐκατέρωθεν πλαγιῶν τὰ ἄκρα περιλαμβάνουσα ση-
μαίνεται δύναμις· ὅπερ τὴν τὸ πᾶν διασφίγγουσαν
ἀβρόβητος δηλοῖ πρόνοιαν· ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ τοῦ σταυ-
ροῦ τύπῳ τετίμηται, ἐν ᾧ τὸ μέγα καὶ πρῶτον καὶ
ἀπόκρυφον τῆς πρόνοιᾶς ἀπετελέσθη μυστήριον.
Προνοίας γὰρ καθέστηκε τρόπος ἀπόβροχτος, τὸ μέγα
τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ μυστήριον· ᾧ τύ-
πῳ (26), μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς
προσηλωθέντος, τάχα θαρβύχσας ὁ μέγας πατριάρχης
Ἀβραάμ, μετὰ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ· τουτέστι,
τύπου καὶ ὀνόματος Ἰησοῦ, τὰς δηλουμένας διὰ τῶν
βασιλείων ἀντικειμένας ἐξεληθὸν κατεπάλαιτε δυνά-
μεις. Πολλάκις γὰρ οἶδεν ἡ Γραφή καὶ ἐκ τῶν ἐν
τοῖς γράμμασι σχημάτων, τὸν ἴδιον φανερῶσαι σκο-
πῶν, τοῖς ἐπὶ τοῦτο καθαιρομένοις.

Εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ (27) βούλεται τις τὸ
βούλημα σκοπεῖσαι τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ οὕτως
τὴν πρόνοιαν δι' αὐτοῦ μνησμένην εὐρήσει. Προ-
νοίας γὰρ ἔργον, οὐ μόνον κατὰ τὸν ἑαυτῆς τοῦ εἶναι
λόγον φυλάξαι τὴν φύσιν ἀμείωτον· ἀλλὰ καὶ κατὰ
τὸν ἐπίκτητον τοῦ εἶναι χάριτι λόγον ἀνελλιπῶς
ἔχουσαν δεῖξαι. Οὐκοῦν τοῖς διακοσίοις τὰ ἑκατὸν
συνάψας τις, ἀποτελεῖ τὸν τριακόσια· δηλοῦντα φύ-
σιν καὶ ἀρετὴν. Δηλοῖ γὰρ φύσιν ὁ διακόσια ὡς ἐξ
ὕλης καὶ εἶδους ὑπάρχουσαν, εἴπερ ἡ ὕλη τετραδικὴ
διὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα· τὸ δὲ εἶδος, πενταδικόν,
διὰ τὴν αἰσθησὶν τὴν πρὸς ὕλην πρὸς εἶδος σχηματι-
ζουσαν φύραμα. Πεντάκις γὰρ συνθεῖς τὸν τεσσαρά-
κοντα· ἡ τετράκις τὸν πενήτηκοντα, ποιεῖ τὸν διακό-
σια. Ὁ δὲ ἑκατὸν ἀριθμὸς (28), τὴν τελείαν ἀρετὴν
σημαίνει, ὡς ἔχων δεκαπλουμένην τὴν θεῖαν δεκάδα
τῶν ἐντολῶν· εἰς τὴν φθάσας Ἀβραάμ, πατὴρ γίνε-
ται τοῦ μεγάλου Ἰσαὰκ, νεκρὸς κατὰ φύσιν· ζωῆς
καὶ χαρᾶς γεννήτωρ κατὰ πνεῦμα γενόμενος. Συν-
θεῖς οὖν τοῖς διακοσίοις τὰ ἑκατὸν, τὸν τριακόσια
πληρώσας ἀν ἀριθμὸν, δηλοῦντα τὴν πρόνοιαν, κατὰ
τὸν εἶναι λόγον τὴν φύσιν συνέχουσαν.

factus. Ducentis itaque si centum addas, trecentorum impleveris numerum, Providentiam significan-

tem, ac qui naturam contineat, qua ratione beatitate donatur.

Ὁ δὲ ἐξήκοντα, τὴν κατὰ φύσιν ποιητικὴν τῶν
ἐντολῶν σημαίνει δύναμιν τετελειωμένην τοῖς λόγοις
τῶν ἀρετῶν. Εἰ γὰρ ὁ ἐξ τὴν ποιητικὴν σημαίνει
τῆς φύσεως δύναμιν, ὡς τέλειος καὶ ἐκ τῶν ἰδίων
μερῶν συνιστάμενος· διὸ καὶ ἐν ἐξ ἡμέραις πεποιη-
κέναι τὸν Θεὸν τὸν κόσμον γέγραπται· ὁ δὲ δέκα τὸ
τέλειον τῆς ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἀρετῆς δηλοῖ· ἄρα ὁ
ἐξήκοντα (29), τὴν κατὰ τὴν φύσιν δεκτικὴν τῶν ἐν
ταῖς ἐντολαῖς θεῶν λόγων σαφῶς παραδηλοῖ δύ-
ναμιν.

Οὐκοῦν αἱ τέσσαρες μυριάδες πρὸς τοῖς τριχι-
λίοις τριακοσίοις ἐξήκοντα, δηλοῦσι τὸν τέλειον περὶ
ἀρετῆς λόγον· καὶ τὸ σεπτὸν τῆς θεολογίας μυστή-

cant; qua sancta trine subsistens unitas, unus a
nobis Deus laudatur ac creditur.

Trecentesimus autem numerus, hic loci Provi-
dentiae rationem significat: non ea tantum ratione,
quod litterae ipsa figura, virtus superne ad ima per-
vadens, atque lateris utriusque extrema comple-
ctens, designetur; quod plane Providentiam arcanis
rationibus cuncta astringentem significat, sed quod
etiam crucis figura honestatus sit; in qua magnum
primumque ac absconditum Providentiae est per-
actum mysterium. Providentiae enim arcanus modus
est, magnum illud sacramentum²⁴, quo Deus homo
factus est. Quo typo, cum ejus nomine qui propter
nos in illo affixus est, fortean fretus magnus pa-
triarcha Abraham²⁵, cum trecentis decem et octo
(hoc est, figura et nomine Jesu) adversarias pote-
states regum symbolo designatas, educens profliga-
vit. Moris enim Scripturae est, ut ex elementorum
quoque figuris, suum ipsa scopum, purgatis ut hoc
consequantur, non raro manifestet.

Quin si etiam ex numero, sacrae quis Scripturae
mentem propositumque spectare velit, sic quoque
inveniet illo Providentiam designari. Ad Providen-
tiam 171 enim spectat, ut nedum naturam secun-
dum suam essendi rationem, nullo ejus dispendio,
servet; verum etiam ut secundum adventitiam bea-
titudinis, gratiae munere, rationem, cui nihil desit
perfectamque efficiat. Igitur si ducentis centum ad-
nectas, trecentos absolves: qui numerus naturam
atque virtutem significat. Nimirum ducentis num-
erus naturam significat, quippe ex materia existi-
stentem et forma: siquidem materia quaternaria est
propter quatuor elementa; forma vero, quinary,
propter sensum concretam materiae molem forman-
tem ad speciem. Quinquies enim quis componens
quadraginta, quaterve quinquaginta, ducenta facit.
Centenarius autem numerus perfectam virtutem
significat, ut qui decem partibus multiplicatam di-
vinam mandatorum decadem habeat; ad quam
Abraham cum pervenisset, magni Isaac pater effe-
ctus est²⁶; ad naturam quidem quod attinet, emor-
tuus: quod vero ad spiritum, vitae genitor ac gaudii

factus. Ducentis itaque si centum addas, trecentorum impleveris numerum, Providentiam significan-

tem, ac qui naturam contineat, qua ratione beatitate donatur.

D Sexagenarius autem perfectam virtutum ratio-
nibus naturalem mandatorum effectricem vim signi-
ficat. Cum enim senarius effectricem naturae vim
significet, tanquam perfectus, ac qui ex propriis
partibus constet (unde etiam scriptum est fecisse
Deum sex diebus caelum et terram²⁷), denariusque
numerus virtutis explendo mandata perfectionem
designet; plane fit, ut sexagenarius naturalem vim,
divinarum in mandatis rationum capacem perspicue
denotet.

Quatuor igitur myriades (id est, quadraginta mil-
lia), adjunctis tribus millibus trecentis sexaginta,
perfectam virtutis rationem significant; veneran-

²⁴ 1 Tim. iii, 16. ²⁵ Gen. xiv, 14. ²⁶ Gen. xvii, 17; xxi, 5. ²⁷ Gen. ii, 2.

damque theologiæ mysterium, ac verum Providentiæ propositum; necnon virtutibus imbutam effectricem naturæ vim: quibuscum, qui a carne sensuque ac mundo spiritū mentem sejunxerit, omnino egreditur, relicta quæ his invicem inest (velut antiqui Babyione) permista confusione; atque ad supernam contendit civitatem, ab omni in rem quamlibet affectione ac libidine mentem solutam habens.

172 *Horum autem servi et ancillæ, septem millia recenti et septem.* Lex, quo loco de servis et ancillis sancit, Hebræos servos et ancillas annos sex servire constituit²⁸, annoque septimo liberos dimitti; alienigenas autem servos et ancillas in sæculum servire, quinquagesimum, puto, remissionis annum sæculum vocans. Porro Hebræus servus ac Hebræa ancilla sunt, quæ actionis cultori philosopho annos sex servant, ratio mentisque cogitatio, eique ad moralem excogitandum decorem ac virtutis modos adveniendos, operam navant. Cuius enim actionem colenti servi in morem ac ancillæ laborant ratio mentisque cogitatio, qua studiosæ actionis modos excogitant ac fabricantur, suasque omnes vires velut acie instructa, propellendis nequissimis spiritibus actioni infestis, addictas habent. Expleta autem agente philosophia, quam designat senarius numerus (dictum namque est senarium numerum philosophiam designare, quæ in actione versatur) ad spiritalem libere patriam dimittuntur, ratio mentisque cogitatio, ut nimirum ad affinium in rebus rationum contemplationem revertantur; tum scilicet, cum annum septimum, id est, imperturbationis habitum, hactæ fuerint; quo, ingenti rationis labore, eique conjunctæ cogitationis mentis, edomitæ perturbationes vitiaque ab animo recedunt abeuntque.

Servus autem alienigena et ancilla ira sunt et cupiditas, quas in perpetuum rationis dominio ad virtutum ministerium per fortitudinem ac temperantiam animus contemplationi studens mancipat, nulla prorsus libertatis ergo dimissione donans, quousque naturæ lex ab spiritus lege perfecte absorpta fuerit, haud secus ac carnis miseræ mors ab infinita vita; totaque clare æterni regni imago eluxerit²⁹, quæ totam exemplaris formam imitatione expressam obtineat: quam adeptus animus, contemplationi studens, iram pariter ac cupiditatem manu mittit: hanc quidem in amoris divini incorruptam voluptatem intemeratamque illecebram transmutans; illam vero, in fervorem spiritalem, jugisque deflagrationem ac sobriam insaniam, transferens; qua, ut par est, incorruptæ lucis ingens radius magnus Paulus effectus, in Actis audivit ex Agrippa rege: *Insanis, Paule*³⁰. **173** Ac rursus ipse de seipso ad Corinthios scribens: *Sive insanimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis*³¹; nempe sobriam secundum Deum insaniam, exstasiis (velut dicas, *excessum*)

ριον· και τὸν ἀληθῆ τῆς προνοίας σκοπόν· και τὴν ἀρεταῖς ποιωθεῖσαν πρακτικὴν τῆς φύσεως δύναμιν· μεθ' ὧν ὁ σαρκὸς, αἰσθησεώς τε και κόσμου τῶ πνεύματι διακρίνας τὸν νοῦν, πάντως ἐξέρχεται· τὴν ἐν ἀλλήλοις τούτων ἀφείξ (50), ὡς τὴν Βαβυλωνίαν οἱ πάλαι, φύρσιν και σύγχυσιν· και πρὸς τὴν ἄνω πόλιν ἐπειγεται, πάσης τὸν νοῦν ἔχων τῆς πρὸς ὀτιοῦν σχέσεως ἀνετόν.

Παῖδες δὲ τούτων και παιδίσκαι ἑπτακισχίλιοι τριακόσιοι ἑπτὰ. Ὁ νόμος ἐν τῷ περὶ παίδων και παιδισκῶν τόπῳ διαγορεύων φησὶ, Τοὺς Ἑβραίους παῖδας και παιδίσκας ἐξ ἔτη δουλεύειν· και τῷ ἑβδόμῳ ἀπολύεσθαι ἐλευθέρους· τοὺς δὲ ἀλλοφύλους παῖδας και παιδίσκας δουλεύειν εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ πεντηκοστὸν ἔτος οἶμαι τῆς ἀφέσεως αἰῶνα καλῶν. Ἑβραῖος δὲ παῖς και Ἑβραία παιδίσκη εἰσιν (31), οἱ τῷ πρακτικῷ φιλοσόφῳ δουλεύοντες ἐξ ἔτη, λόγος και διάνοια, πρὸς ἐπίνοιαν τῆς ἠθικῆς εὐπρεπειίας και ἀρετῆς τρόπων ἐξεύρεσιν. Παντὶ γὰρ πρακτικῷ, παιδὸς και παιδίσκης δίκην ὁ λόγος και ἡ διάνοια μόχθοῦσι, τοὺς κατ' ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπους ἐπινοοῦντες τε και δημιουργοῦντες· και οἷον πάσαν ἑαυτῶν κατὰ τῶν ἀντικειμένων τῆ πρακτικῆς πνευματῶν τῆς πονηρίας τὴν δύναμιν ἔχοντες ἀντιτεταγμένην. Πληρώσαντες οὖν τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, ἦν ὁ ἐξ τῶν ἐτῶν παρεδήλωσεν ἀριθμὸς· εἴρηται γὰρ ὡς ὁ ἐξ ἀριθμὸς τὴν πρακτικὴν σημαίνει φιλοσοφίαν· ἐλευθέροι πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀπολύονται· δῆλον ὅτι τῶν ἐν τοῖς οὔσι συγγενῶν λόγων θεωρίαν ἐπανερχόμενοι, ὅ τε λόγος και ἡ διάνοια· ὀπνηνικα κατὰ τὸ ἑβδόμον ἔτος γένωνται (52)· τοῦτέστι, τῆς ἀπαθείας τὴν ἕξιν· καθ' ἣν δαμασθέντα τῷ πολλῷ καμάτῳ τοῦ λόγου και τῆς συνημμένης αὐτῷ διανοίας, ὑποχωρεῖ τῆς ψυχῆς τὰ πάθη και ὑπεξίσταται.

Ἄλλοφύλος δὲ παῖς και παιδίσκη (33), ὁ θυμὸς και ἡ ἐπιθυμία, οὓς ὑποζεύγνυσι διαπαντὸς τῆ δεσποτείας τοῦ λόγου πρὸς ὑψηλείαν τῶν ἀρετῶν δι' ἀνδρείας και σωφροσύνης ὁ θεωρητικὸς νοῦς, οὐ διδοὺς αὐτοῖς παντελῶς τὴν πρὸς ἐλευθερίαν ἀφῆσιν, ἕως ἂν καταποθῆ τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος τελείως ὁ τῆς φύσεως νόμος· καθάπερ ὑπὸ ζωῆς ἀπείρου, σαρκὸς δυστήνου θάνατος· και πάσα δεχθῆ καθαρῶς ἡ τῆς ἀνάρχου βασιλείας εἰκὼν, πάσαν ἔχουσα τοῦ ἀρχετύπου διὰ μιμήσεως τὴν μορφήν· καθ' ἣν γενόμενος ὁ θεωρητικὸς νοῦς, ἐλευθέρως ποιεῖται τὸν τε θυμὸν και τὴν ἐπιθυμίαν· τὴν μὲν, πρὸς τὴν ἀκήρατον τοῦ θεοῦ ἔρωτος ἡδονήν, και τὴν ἀχραντον θέλξιν μετασκευάζων· τὸν δὲ, πρὸς ζῆσιν πνευματικὴν και διάπυρον ἀεικινήσιαν και σώφρονα μανίαν μεταβιβάζων· καθ' ἣν, ὡς ἔοικεν, ἡ μεγάλη τοῦ ἀκηράτου φωτὸς ἀκτίς ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος γενόμενος, ἐν ταῖς Πράξεσιν ἤκουσε παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα, Μαίρη, Παῦλε. Και πάλιν αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ πρὸς Κορινθίους γράφων, *Ἐἴτε ἐξέστημεν Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν*· τὴν κατὰ Θεὸν

²⁸ Deut. xv, 12, 17, 28. ²⁹ II Cor. v, 4. ³⁰ Act. xxvi, 24. ³¹ II Cor. v, 15.

*

Perfect
inclusion
of passions

25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

σώφρονα μανίαν εκστασιω δῆλον ὅτι καλέσας ὡς ἄνω ποιουμένην τῶν ὄντων τὸν κατ' αὐτὴν σώφρονα νοῦν.

Τὸν δὲ τούτων ἀριθμὸν σημαίνειν ὑπονοῶ (54), τὴν κατὰ τὸν λόγον χρονικὴν μετὰ τῆς ἀπαθείας τῶν τρόπων πρόνοιαν καθ' ἣν καὶ λόγῳ καὶ διανοίᾳ καθάπερ Ἑβραίοις παισὶ καὶ παιδίσκαις κατὰ τὴν πράξιν δουλεύουσιν ἐπικείμενος ὁ νοῦς, ὀρίζει τὰ μέτρα τῆς κατ' ἀρετὴν τούτων ὑπουργίας· μεταφέρων πρὸς θεωρίαν· καὶ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας ὡς ἀλλοφύλων παίδων καὶ παιδισκῶν ἐπιμελούμενος, ὡς δούλων δεσπότης, πρὸς τὴν ἰσότημον ἄγει κατὰ τὸ τέλος ἐλευθερίαν (55). Τὴν μὲν ἐπιθυμίαν, ποιῶν ἐφεσιν τῶν θεῶν ἀπολαυστικὴν· τὸν δὲ θυμὸν, τόνον ἀπολαυστικῆς ἐφέσεως ἀληκτον· καὶ ἀποτελῶν Ἑβραίου ἀληθινοῦς κατὰ τὴν χάριν, τοὺς ἀλλοφύλους δούλους.

Ψάλλται καὶ ψαλμοδοί, ὀκτακόσιοι πεντήκοντα πέντε. Ψάλλται εἰσιν (56), οἱ τὸν θεῖον λόγον τοῖς τῶν ἀρετῶν τρόποις ἀνευ θεωρίας κατὰ τὴν πράξιν ἀναφωνοῦντες. Ψαλμοδοί εἰσιν (57), οἱ τὸν θεῖον λόγον τοῖς τῶν ἀρετῶν τρόποις μετὰ τῆς κατὰ τὴν θεωρίαν γνωστικῆς τερπνότητος τοῖς ἄλλοις μυσταγωγοῦντες, καὶ τὰ νοητὰ αὐτῶν ὄρα καθηδύοντες.

Ὁ δὲ τούτων ἀριθμὸς δηλοῖ (58), τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις ἐπιστήμην τῶν αἰωνίων· ὁ γοῦν ὀκτακόσια καὶ ὁ πενήκοντα· ὁ μὲν, τοὺς τῆς γνώσεως· ὁ δὲ, τοὺς τῶν ἀρετῶν μέλλοντας λόγους ὑποφαίνει. Ὁ δὲ πέντε, τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπιστήμην παρίστησι· καθὼς περὶ τοῦ πέντε μικρῷ πρόσθεν ἀποδεδώκαμεν ἀριθμοῦ.

Κάμηλοι τετρακόσια τριάκοντα πέντε. Κάμηλοι συνεξιοῦσαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ σὺν ἐλευθερίᾳ πολλῇ, τῆς πικρᾶς ἀπολυομένοις αἰχμαλωσίας εἰσιν, αἱ φυσικαὶ τῶν ὀρωμένων διάφοροι θεωρίαι, κατὰ τὴν κάμηλον ἔχουσαι πρὸς μὲν αἰσθησιν, ὡσπερ πόδας ἀκαθάρτους, τὰς ἐπιφανείας τῶν ὀρατῶν πρὸς δὲ νοῦν, ὡσπερ κεφαλὴν καθαρούς, τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑψηλοτέρους ἐν πνεύματι λόγους.

Καὶ τάχα περὶ τούτων τῶν καμήλων, τὴν δόξαν τῆς νοουμένης Ἱερουσαλὴμ προφητικῶς ὁ μέγας προδεδεικνὸς Ἡσαίας, ἔφη· Καὶ καλύψουσὶ σε κάμηλοι Μεδιὰν καὶ Γεζάρ· τουτέστιν (59), αἱ πνευματικαὶ θεωρίαι τῶν κατὰ φύσιν παθῶν. Ἐκκρίσις γὰρ Μεδιὰν (x) ἐρμηνεύεται, ἡ πηλὸς αἱματώδης· ἡ ἰδρωτὴς ἀνθρώπινοι καὶ μητρὸς. Γεζάρ δὲ, κτησις νώτου, ὅπερ ἐστὶ θεωρία εἰς ὑψος αἰρομένη τῶν περὶ σάρκα παθῶν. Ψυχῆς δὲ νώτον, ὡς ὀπίσθιον, ἡ σάρις· οἷς καθάπερ πόλιν ἁγίαν, τὴν πνευματικὴν τῆς εἰρηνικῆς καὶ ἀστασιάστου τῶν μυστικῶν θεα-

⁵⁹ Isa. LX, 6.

(x) Ἐκκρίσις γὰρ Μεδιὰν. Ita nimirum quos auctores sequitur Maximus hoc etymo, quasi ἀπὸ τοῦ *מדין*, *stercus, simus*; litterarum μεταθέσει. Alii melius ἀπὸ τοῦ *מדין* *judicavit, disceptavit*; quo modo auctor libelli expositionis nominum propriorum ad calcem biblicorum: *judicium, vel judicans, sive litigans aut oburgans*. Nec aliud videatur quæren-

vocans; ideoque, nimirum, quod mentem ea sobriam rebus avocet extraque illas constituat.

Horum vero numerum arbitror significare eam, quæ secundum rationem est, temporalem cum imperturbatione modorum morumque providentiam ac curam; qua, rationi mentisque cogitationi velut Hebræis servis atque ancillis, actionis cultu servientibus mens præsidens præstandæ virtuti operæ moras definit, ad contemplationem transferens; iræque ac cupiditati velut alienigenis servis et ancillis, herili benignitate curam habens, ad parem in fine libertatem ducit; cupiditatem quidem, desiderium bonorum fruitione felix, iramque, desiderii fruentis sempiternum vigorem (veros denique Hebræos, servos alienigenas) gratiæ munere faciens.

Cantores et modulatores, octingenti quinquaginta quinque. Cantores sunt, qui divinum sermonem virtutum modis absque contemplatione ex actionis rationibus enuntiant: modulatores vero sunt, qui divinum sermonem virtutum modis cum doctrinæ contemplationis dulcedine alios docent, illorumque spirituales aures suaviter mulcent.

Horum autem numerus, quanta hominibus concessa est, divinorum scientiam designat: tum nempe octingentesimus, tum quinquagesimus; quorum alter, scientiæ, alter virtutum rationes indicat. Quinarius autem, quæ his accedit, scientiam repræsentat; sicut paulo ante de quinario numero exposuimus.

Cameli quadringenti triginta quinque. Cameli, magna libertate cum filiis Israel amara captivitate solutis egressæ, naturales sunt diversæ rerum aspectabilium contemplationes; camelorum more, ad sensum quidem quod attinet, velut pedes, immunda rerum aspectabilium extrema corpora figuræque habentes; quod vero ad mentem, velut caput, mundas, quæ in eis relucent, sublimiores in spiritu rationes.

Forte vero de his camelis, spiritalis Jerusalem claritatem vaticinans atque præmonstrans, magnus Isaias ait: *Et operient te cameli Madian et Gesar*⁵⁹; hoc est, **174** spirituales naturalium affectuum contemplationes. Madian namque, si nomen interpretaris, *ventris dejectionem sonat, vel lutum cruentum, aut humanos matrisque sudores.* Gesar autem, *dorsi possessionem, quod est, in altum elata carnalium affectuum contemplatio.* Animi porro dorsum caro est, veluti posticum: quibus, velut sanctam civitatem, spirituales pacificæ pacatissimæque mysticarum spe-

dum etymum. Hieron. tamen Isa. LX, 6; *Madian quippe in hoc loco interpretatur iniquitas.* Additque de Ephra, *Ephas, resolutus sive effundens, quod* Maximus hic *κτῆσις νώτου, dorsi possessio, cum* *מדין* et plur. *מדינים* sit, *Rami, Frondes.* *גסר* aliud nomen est, quod *Lassus aut volans* in laudato libello redditur: vel *Syriace plicatus seu complicatus.*

culationum scientiæ sedes, quasi jumentis opertum iri, Scriptura sacra testatur.

Hujus, quam tradidi, expositionis vim declarat etiam ipse numerus; qui nempe rationalem circa naturam tempusque versantem motum significet.

Et equi septem millia septingenta triginta sex. Equus est, qui in cursu, quem studiosi in vita instituunt, toto iræ vigore pollet. Aiunt enim iræ bilem pedum ungulas esse, quas illi natura concessit. Quamobrem etiam reliquis sicuris animantibus, atque hominum jugo mansipatis, longe expeditior ad cursum fortiorque habitus est. His magnus propheta Habacum per Spiritum sanctos prophetas comparans, ait, *Immisisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas*³³; nimirum, equos vocans sanctos ac beatos apostolos, qui salutarem veritatis doctrinam coram gentibus et regibus toto orbe portent. Moraliter enim mundum mare appellavit; ac gentes aquis similes induxit, quæ videlicet ingenti vi doctrinæ Spiritus conturbentur ac concutiantur, salubrique agitatione ab incredulitate ad fidem, ab ignorantia ad agnitionem a vitio ad virtutem traducantur.

Porro ipse quoque equorum numerus id significat, qui philosophiæ ex virtutis rationibus agentis habitum designet. Septem millium enim septingentorumque numerus, qui tempus referat, velocem in virtutibus motum significat: triginta sex autem, concurrentem virtutibus naturæ actionem.

Muli vero octingenti quadraginta quinque. Mulus, qua ratione laudis argumento sumitur, vitii habitus est peccatus infecundus. Idcirco, congrue admodum exque mente Scripturæ iagene, qui in Israele rerum potiebatur, non equo sedere jussus est, sed mulo³⁴; id nimirum sigificante Scriptura, operæ pretium esse, mentem contemplationi deditam, quæ velut regali jure existentibus in rebus notionibus ac speculabilibus, propriisque **175** adeo motibus dominetur, vitii infecundo habitu præditam esse; ejusmodi scilicet, qui nec vitium ac pravitatem prorsus concipiat, neque signat; super quo ferri, cum contemplatione movetur, necesse est; ne forte, dum res spiritualiter despicit, imprudens in quem nequissimam spirituum incidat, quorum scilicet moribus comparatum, ut rei cujusdam sensilis objectu castam cordis affectionem corrumpant.

Nec vero nos lalet, etiã vituperio usurpari mulam in Scriptura, ut est illud, *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*³⁵. Equum scilicet vocante Scriptura, habitum equi pene in feminam hiæneris more in libidines vitiaque effusus³⁶; mulam vero, qui neque concipiat neque pariat, quod sit honestam: quos ambos pariter interdictos voluit, his, quos salutis desiderium incessit: alterum, uti vitii parentem; al-

μάτων γνώσεως λήξιν, οἷα κτήνησι καλύπτεσθαι φησιν ὁ λόγος.

Δηλοῖ δὲ τὴν ἀποδοθεῖσαν δύναμιν (40), καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς, τὴν περὶ φύσιν καὶ χρόνον λογικὴν σημαίνων κίνησιν.

Καὶ ἵπποι ἑπτακισχίλιοι ἑπτακόσιοι τριάκοντα ἕξ. Ἴππος ἐστίν, ὁ ἐν τῷ δρόμῳ τῶν ἐναρέτων κατὰ τὸν βίον, ἔχων ὅλην τοῦ θυμοῦ τὴν εὐτονίαν. Φασὶ γὰρ τοῦ ἵππου τὴν χολὴν εἰς τὰς κατὰ φύσιν τῶν ποδῶν ὀπλὰς εἶναι. Διὸ καὶ πάντων τῶν λοιπῶν ἡμέρων ζώων, καὶ τῶν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὑποξευγμένων, ἐκρίθη μᾶλλον πρὸς δρόμον ἐπιτηδείωτέρος τε καὶ δυνατώτερος· οἷς παρεικάσας τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ὁ μέγας προφήτης Ἀμβακούμ διὰ τοῦ Πνεύματος, φησὶ· *Καὶ ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταράσσοντας ὕδατα πολλὰ ἵππους καλέσας τοὺς ἀγίους καὶ μακαρίου ἀποστόλου, τὸν αὐτῆριον τῆς ἀληθείας λόγον βαστάζοντα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ ὃν τροπικῶς ὠνόμασε θάλασσαν· καὶ τὰ ἔθνη παρείκασαν ὕδασι, διὰ τῆς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Πνεύματος μεγάλης δυνάμεως ταρτασόμενά τε καὶ σειύμενα, καὶ τῷ σωτηρίῳ σεισμῷ μεταθιβαζόμενα πρὸς πίστιν ἐξ ἀπιστίας, καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἐξ ἀγνωσίας· καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν.*

Δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ αὐτὸς τῶν ἵππων ὁ ἀριθμὸς (41), τὴν κατ' ἀρετὴν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ἕξιν τυπῶν. Ὁ γὰρ ἑπτακισχίλια ἑπτακόσια ἀριθμὸς, ὡς χρονικὸς σημαίνει τὴν ἐν ἀρεταῖς ὀξείαν κίνησιν· ὁ δὲ τριάκοντα ἕξ, τὴν ταῖς ἀρεταῖς συντρέγουσαν τῆς φύσεως πρᾶξιν.

Ἡμίονοι δὲ ὀκτακόσιοι τεσσαράκοντα πέντε. Ἡμίονός ἐστι κατὰ τὸν ἐπαινούμενον λόγον (42), ἡ παντελῶς κατὰ κακίαν ἄγονος ἕξις· δι' ὃ πάντῃ πνεύματι τῆς Γραφῆς προσφωῶς τε καὶ προπόντως ὁ βασιλεύειν λαχὼν τοῦ Ἰσραὴλ, οὐχ ἵππου, ἀλλ' ἡμίονο καθεξέσθαι προσετάγη· τοῦ λόγου δηλοῦντος, ὅτι δεῖ τὸν θεωρητικὸν νοῦν βασιλεύοντα τῶν ἐν τοῖς οὐσι νοημάτων τε καὶ θεαμάτων, καὶ τῶν οἰκείων κινήματων, ἕξιν ἄγονον ἔχειν κακίας· τουτέστι, κακίαν μῆτε συλλαμβάνουσαν παντελῶς μῆτε τίπτουσαν· ἐφ' ἧς αὐτὸν δεῖ περὶ θεωρίαν κινούμενον φέρεσθαι μῆπως πνευματικὴν ποιούμενος τὴν τῶν ὄντων διάσκεψιν, λαθῶν περιπέσει τινὶ παραφθίρειν διὰ τινος τῶν αἰσθητῶν πεφυκότων πονηρῶν πνευμάτων τὴν ἀγνήν τῆς καρδίας διάθεσιν.

Οἶδαμεν δὲ καὶ ἐπὶ ψόγῳ κειμένην τῇ Γραφῇ τὴν ἡμίονον, ὡς τὸ, *Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἐστὶ σύνεσις*· ἵππον καλέσαντος τοῦ λόγου τὴν χρηματίζουσαν ἕξιν ταῖς τῶν παθῶν ἡδοναῖς (43)· καὶ ἡμίονον, τὴν τὸ χαλὸν μῆτε συλλαμβάνουσαν, μῆτε τίπτουσαν ἕξιν· ἃς ἀπηγόρευεν ὁ λόγος ἰσοτίμως ταῖς σωτηρίας ἐφιεμένους· τὴν μὲν, ὡς ἐνεργητικὴν κακίας· τὴν δὲ, ὡς ἀρετῆς ἀπραξίαν ἔχουσαν. Καὶ ἡ Ἀθεσσαλῶν δὲ ἡμίονος ἐπὶ ψόγῳ λαμβάνεται,

³³ Habac. iii, 15. ³⁴ III Reg. i, 35. ³⁵ Psal. cxxi, 8. ³⁶ Jerem. v, 8; Ezech. xxi, 41.

ἐφ' ἧς καθήσας ἐξῆλθε τὸν θάνατον ἐπιζητῶν τοῦ A
γεννήσαντος· δηλοῦντος ἐν τούτοις τοῦ Πνεύματος,
ὡς ὁ κενοδοξία τινὶ δι' ἀρετὴν ἢ γνῶσιν τρωθεῖς,
τὴν κόμην ματαίως διατρέφει τοῖς οἰήσεως ἐπιτετε-
χνασμένην τε καὶ μικτὴν, ὡς περ ἡμίονον πρὸς ἀπά-
την τῶν θεωμένων τὴν ἡθικὴν ἐπιδείκνυται πολι-
τεῖαν· ἐφ' ἧς αἰωρούμενος οἴεται τὸν γεννήσαντα διὰ
τῆς διδασκαλίας τοῦ λόγου πατέρα χειρώσασθαι, πᾶ-
σαν βουλόμενος τὴν τῷ πατρὶ προσοῦσαν θεόθες
δύξαν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, ὡς ὑπερήφανος
εἰς ἐαυτὸν τυραννικῶς ἐφελκύσασθαι.
opinionem, quam ille divinitus consecutus sit, ad
tagens.

Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος ἐξεληθὼν εἰς τὸ πλάτος τῆς ἐν
πνεύματι φυσικῆς θεωρίας πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀληθείας
λογικὸν πόλεμον (44), διὰ τὴν ζῶσαν αἴσθησιν, τῷ B
δάσει τῆς δρυὸς τῶν ὑλικῶν θεαμάτων, κρατεῖται
τῆς κόμης, αὐτὴν ἔχων δεσμοῦσαν τὸν νοῦν πρὸς
θάνατον τὴν διάκονον οἴησιν· τὴν κρεμνοῦσαν αὐτὸν
ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀναμέσον τῆς γῆς. Οὐ
γὰρ ἔχει γνῶσιν ὁ κενόδοξος καθάπερ οὐρανὸν ἀνέλ-
κουσαν αὐτὸν τῆς κατασπώσης οἰήσεως· οὐδ' αὖ πά-
λιν γῆν· τὴν ἐν τῇ ταπεινώσει λέγω βάσιν τῆς
πράξεως, καθέλκουσαν αὐτὸν τῆς ἀνασπώσης αὐτὸν
φυσιώσεως· ὃν πενθεῖ καὶ θανόντα διὰ φιλανθρωπίας
ὡς φιλόθεος ὁ γεννήσας διδάσκαλος, μιμήσει Θεοῦ,
μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ
ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν.

Ἰνα δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον θεωρήσωμεν τὸν
τόπον (45), Δαβὶδ τὸν πρακτικὸν νοῦν σαφῶς παρα-
δείκνυσιν· Ἀβεσσαλώμ δὲ, τὴν ἐκ τοῦ πρακτικοῦ C
κατὰ τὴν τοῦ νοῦ πρὸς αἴσθησιν συνουσίαν τιχο-
μένην οἴησιν. Αἴσθησις γὰρ ἐστὶν ἡ θυγάτηρ τοῦ
βασιλέως Γεσοῦρ, ἣν λαβὼν ὁ Δαβὶδ, τὴν Ἀβεσσαλώμ
ἐγέννησεν. Ἐρμηνεύεται δὲ Γεσοῦρ, ὁδὸν τοῦ
τοῖχου (g). Τοῖχος δὲ, τὸ σῶμα προδῆλως κατέστηκεν.
Ὅδῳ γὰρ δὲ τοῦ σώματος ἐστὶν, ὁ νόμος τοῦ σώματος,
ἡ γοῦν ἡ αἴσθησις· ἐξ ἧς γεννᾶται Ἀβεσσαλώμ, πα-
τρὸς εἰρήνης νομιζομένη ἐρμηνεύμενος· ὅπερ ἐστὶ
σαφῶς ἡ οἴησις. Νομίζοντες γὰρ εἰρηνεύειν παθῶν,
συνιστῶμεν τὴν οἴησιν· ἣν ἐπαναστάσαν αὐτῷ γνοῦς
ὁ μέγας Δαβὶδ, ἅτε γνώσει τὴν πρᾶξιν διατεμῶν, καὶ
τὴν σκηνὴν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν
ἀφελίς, φεύγει πέραν τοῦ Ἰορδάνου πρὸς τὴν γῆν
Γαλαὰδ· τουτέστιν, εἰς τὴν μετοικίαν τῆς μαρτυρίας,
ἢ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῶν, ἀνάξιον ἐαυτὸν κρίνας διὰ

³⁶ II Reg. xviii, 9. ³⁷ Ezech. xxxiii, 41.

(g) Γεσοῦρ, ὁδὸν τοῦ τοῖχου. In libello exposi-
tionis nominum priorum ad calcem Bibliorum,
dicitur: Vallis aspectus, aut vallis bovis, sive vallis,
murus aut pons; ἀπὸ τοῦ Ν'Ι, quod est vallis, et
ἡ, quod illa omnia, pluraque reddunt, cum de-
rivatis, et ut alia aliaque puncta recipit, ut scilicet
per *vau cholem* aut *vau schourek* scribitur. Est
autem Gesur regio Syriae, cuius reguli filiam David
inter uxores habuit, Naabam nomine, et, ut He-
braeorum traditio est, ad Judaismum non satis vo-
lentem compulit, quo factum ut sic rebellem ex ea
natum, parricidam Absalonem pius ipse pater sus-

terum, uti gerenda virtute ejusque cultu inertem.
Quin Absalonis quoque mula vituperio sumitur,
in qua sedens, exiit, parentem ad necem quaerens
³⁶: insinuante nimirum Spiritu sancto, qui
virtutis aut scientiae opinione, inanis gloriae ja-
culo quodam vulneratus sit, stulte ostentationis
comam alere, fucatamque ac mistam mulae in
morem ad fraudem spectatoribus faciendam, mo-
ralem disciplinam praetendere: cui sublimis insi-
dens, parentem, qui doctrinae vi genuerit, sub-
acturum se existimat; virtutis omnem ac scientiae
se vi ac injuria, tanquam superbus attrahere sa-

Enimvero, qui ejusmodi est, in latum egressus
naturalis in spiritu speculationis campum ad ra-
tionale veritatis causa praelium, prae sensus vita
eoque vegeto ac eluxuriante, e densa terrenorum
speculabilium quercu coma tenetur, ipsam animum
illigantem ostentationem, ad necem ministrum ha-
bens, caelum inter ac terram medium suspenden-
tem. Nam qui inani gloria laborat, neque scientiam
velut caelum habet, quae a detrahente jactantia,
sursum attrahat: nec vero rursus terram (actionis
scilicet sensu modesto basim), quae inani tumore
sublatum deorsum trahat. Hunc vero etiam de-
functum prae summa clementia ac humanitate,
velut religiosus luget, qui genuit, doctor: **176** qua
Deum imitatur, nolens mortem peccatoris, quantum
ut convertatur et vivat ³⁷.

Ut vero alia quoque ratione ac sensu locum ex-
ponamus, David, animum actionis cultorem per-
spicue designat. Absalom autem, quae ex ejusmodi
cultore per mentis cum sensu congressum inanis
jactantia ac arrogantia nascitur. Scisus enim filia
est regis Gesur, ex qua David Absalonem suscepit.
Est autem Gesur, si nomen interpreteris, ductio
muri. Murus autem, palam corpus est. Corporis
vero ductio seu ducatus, lex corporis est, id est,
sensus; ex quo nascitur Absalom, cuius nomen
si interpreteris, parentis existimatam pacem dixeris:
quod palam animi elatio est ac jactantia. Cum enim
a vitiiis nos pacatos existimamus, tum inanem
jactantiam ac existimationem conflamus. Quam
magnus David ubi in se rebellantem cognovit,
quippe actione per scientiam illi dissecta, taber-
naculoque et Jerosolymis Judaeaque relictis, trans
Jordanem in terram Galaad fugit, hoc est, in

tulerit: ad cuius etymum, quod addit Maximus
νομιζομένη· non ad ipsam spectat nominis nota-
tionem, quae solum est εἰρήνη πατρός, patris pax,
ut liquet. Quod ergo dicitur existimata, sensus est,
sic Davidem vocatum voluisse, quod illo jam tertio
suscepto filio, tutum sibi in liberis praesidium pu-
tavit, et ut per eos consensescens pace gauderet,
quod secus accidit, indiumque quasi per ἀντι-
φρασιν Absaloni nomen, eventus probavit. Pa-
ter pacis et consummationis, in dicto libello, quod
nec a jam dictis abludit.

transmigrationem testimonii, aut revelationem eorum; indignum sese esse existimans ob rebellantem jactantiam, qui sancto tabernaculo potiat (mystica scilicet theologia), et Jerusalem (pacata videlicet divinatorumque inspectrice scientia) tandemque Judæa (nempe confessione) pro actionis gaudio.

Suas enim animus vires ad luctum transferens, et ad eorum quæ pridem gesta sint, testem conscientiam, defectorumque sigillatim memoriam (hoc enim sibi vult, *revelatio eorum, seu manifestatio*): atque, ut verbo dicam, tempus quod gratiam antecessit, mente reputans (hoc enim est, ire trans Jordanem), quando scilicet a virtutis et scientiæ gratia extorris erat, suamque agnoscens infirmitatem, ac robustam vanæque illi elationi contrariam adeptus sensus modestiam, quæ ad ipsum, suorum ipsius sensu, honesto in luctu versantem trajecerit, tyrannum (jactantiæ) perimit: propriaque denuo recepta gloria, terræ Juda, Hierosolymorumque potitur inaperio, ac sancto Dei servit tabernaculo, intemeratum ac immaculatum ei cultum adhibens.

Verum ad mulorum numerum, eorum, qui a captivitate dimissi sunt, Judæorum, revertamur; spiritalem in eo, **177** quanta facultas, inspecturi rationem. *Muli*, inquit, *octingenti quadraginta quinque*. Significat autem hic numerus, perfectam mentis, infecundo vitii germine habitu (ejusmodi scilicet qui non pariat vitium ac pravitatem) quod ad sensilia sensumque spectat, imperturbationem. **Octoginta** enim numerus, ea ratione qua laudis argumento sumitur, imperturbationem summamque tranquillitatem significat, futuri ævi insigne: **quadraginta** autem, sensilia; quinque denique, sensus.

Jumenta quinque millia quingenta viginti quinque. Jumentum corpus est, quod animi jugo subest, ad ærumnarum laborumque virtutis causâ actionis manere convehenda onera, id est, corporis habitus e virtutis ratione. Ac forte talibus instructi asinis magni Jacobi liberi, frumentum ex Ægypto annonæ causa in terram promissionis convehant³⁸, velut scilicet frumentum ex Ægypto, ex naturali speculatione, mentium marsupiiis inclusam spiritalem scientiam, corporibus imponentes, ac transferentes ad futuram vitam.

Horum porro asinorum numerus, qui totus rotundus sit, significat eodem se modo habentem corporalis habitus virtutis motum circa actionem, ac qui scientiæ immutabiliter rationem sequatur. Solum enim rotundum numerum immutabilem vocant, ut præ reliquis rerum motibus, æquabilitatis in omnibus tenacem, qui rei numerariæ longe periti sunt.

Hæc quidem hoc modo nobis dicta sunt, pro nostra scilicet, quanta est, intelligendi ac eloquendi facultate. Sin autem quis cursus, diversos his Ec-

A τὴν ἐπαναστάσαν οἰήσιν, τῆς ἀγίας σκηπῆς· τουτέστι, τῆς μυστικῆς θεολογίας· καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς εἰρηνικῆς καὶ τῶν θείων ἐποπτικῆς γνώσεως· καὶ τῆς Ἰουδαίας, τουτέστι, τῆς ἐπὶ χαρᾷ τῆς πράξεως ἐξομολογήσεως.

Πρὸς γὰρ τὸ πένθος μετοικίσας ὁ νοῦς τὰς οἰκείας δυνάμεις (46), καὶ τὴν τῶν πρώων πεπραγμένων καθάπερ μαρτυρίαν συνείδησιν· καὶ τὴν μνήμην τῶν κατ' εἶδος πλημμεληθέντων· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀποκάλυψις αὐτῶν· καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, εἰς τὸν πρὸ τῆς χάριτος χρόνον τῆ διανοία γενόμενος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου γενέσθαι· καθ' ὃν τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἡλλοτριώτο χάριτος· καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιγνοῦς ἀσθένειαν, καὶ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀντίθετον τῆς οἰήσεως κτησάμενος ταπεινοφροσύνην, διὰ τῆς τῶν οἰκείων συναισθήσεως, διαπερώσαν πρὸς αὐτὸν ὄντα ἐν πένθει· καλῶ, τὸν τύραννον οἴησιν ἀποκτενεῖ, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν πάλιν ἐπανέρχεται δόξαν· καὶ τῆς γῆς κρατεῖ τοῦ Ἰούδα, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ βασιλεύει· καὶ τῇ ἀγίᾳ σκηπῇ τοῦ Θεοῦ λατρεύει, τὴν ἀκήρατον καὶ ἁμωμον λατρίαν.

Ἄλλ' ἐπανέλωμεν πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμίονων, τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυθέντων Ἰουδαίων, τὸν ἐν αὐτῷ πνευματικὸν κατὰ δύναμιν ἐποφόμενοι λόγον. Ἡμίονοι, φησὶν, *ὄκτακόσιοι τεσσαράκοντα πέντε*. Δηλοῖ δὲ ὁ παρῶν ἀριθμὸς, τὴν τοῦ νοῦ κατὰ τὴν ἀγνοον ἐξὶν τῆς κακίας· τουτέστι, τὴν μὴ τίκτους κακίαν ἐξὶν, πρὸς τε τὰ αἰσθητὰ καὶ τὴν αἴσθησιν τελείαν ἀπάθειαν. Ὁ γὰρ ὄκτακόσια (47), σημαίνει τὴν χαρακτηριστικὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀπάθειαν ἐπαινετῶς λαμβανόμενος· ὁ δὲ τεσσαράκοντα, τὰ αἰσθητὰ· καὶ ὁ πέντε, τὰς αἰσθήσεις.

Ἐποφύγια *πεντακοσίλια πεντακόσια εικοσιπέντε*, ὑποζυγίον ἐστὶ (48), τὸ ὑπεξευγμένον τῇ ψυχῇ σῶμα πρὸς ἀχθοφορίαν τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ τὴν προᾶξιν καμάτων τε καὶ πόνων· ἤγουν ἡ κατ' ἀρετὴν τοῦ σώματος ἐξὶς· καὶ τάχα τοιοῦτους ὄνους ἔχοντες οἱ τοῦ μεγάλου Ἰακώβ υἱοὶ, πρὸς ἀποτροφὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου σίτον μετέφερον πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· τὴν ἐκ τῆς φυσικῆς θεωρίας, ὡς ἐξ Αἰγύπτου σίτον τοῖς μαρσίτοις τῶν διανοιῶν ἀποκλεισθεῖσαν πνευματικὴν γνῶσιν· διὰ πράξεως ἐπιτιθέντες τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν μετακομίζοντες.

Ὁ δὲ τούτων ἀριθμὸς τῶν ὄνων σφαιρικὸς ὄλος ὑπάρχων (49), δηλοῖ τὴν ὠσαύτως ἔχουσαν κίνησιν τῆς κατ' ἀρετὴν περὶ προᾶξιν σωματικῆς ἐξεως, καὶ ἀτρέπτως τῷ λόγῳ τῆς γνώσεως συμπερομένην. Μόνην γὰρ καλοῦσιν ἄτρεπτον τὴν σφαιρικὴν κίνησιν, ὡς ὁμαλότητα διὰ πάντων παρὰ τὰς λοιπὰς τῶν ὄντων κινήσεις ἔχουσαν, οἱ περὶ ταῦτα δεινοί.

Ταῦτα μὲν κατὰ τὸνδε τὸν τρόπον ἡμῖν εἰρήσθω, τῆς ἡμῶν κατὰ τὸ νοεῖν τε καὶ λέγειν οὐκ ἀπολείπόμενα ἀνάμειος· εἰ δὲ τις βούλεται πάλιν τῆς

³⁸ Gen. xlii, 45.

Ἐκκλησίας ἐν τούτοις προδιατυπῶσθαι λέγειν τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῶν πιστευόντων, καὶ ὡς εἶπεν, διαβάσεις, ἄνδρες εἰσὶν, οἱ τὸ μέτρον ἐφθακότες, κατὰ τὸ ἐρικτὸν, τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατ' ἀγάπην αὐθαιρέτῳ γνώμῃ τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντες. Παῖδες εἰσι καὶ παιδίσκαι, οἱ φόβῳ τῶν ἠπειλημένων αἰωνίων κολάσεων, ὑπερχόμενοι τὸ βάρος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας. Φάλται δὲ, οἱ καλῶς τὸν περὶ πρακτικῆς ἐξηγηθῆμενοι λόγον, καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων ἐξυόμενοι. Φαλιπδοὶ δὲ, οἱ τὸ κάλλος τῆς γνώσεως τῶν θεῶν λόγων διὰ θεωρίας ἐκφραίνοντες, καὶ τῶν ἄλλων ἀπελαύνοντες ὡς περὶ ζῆφον τὴν ἀνοσίαν. Κάμηλοι δὲ, οἱ τὸ σκολιὸν τῆς γνώμης ἐξημεροῦντες τῷ λόγῳ πρὸς ἀρετὴν. Ἴπποι δὲ, οἱ τὸ στάδιον τοῦ κατὰ θεὸν βίου καλῶς διατρέχοντες. Ἡμίονοι δὲ, οἱ μιγάδες τὸ ἦθος, καὶ ἐν τῷ κοινῷ τὸ φιλόσοφον ἀβλαβῶς ἐπιδεικνύμενοι. ὄνοι ἤγγον ὑπαζύγια, οἱ κατὰ τὴν πρᾶξιν ἔχοντες τὸ μοχθεῖν, καὶ τὸν λόγον ἐπιβαίνοντα διὰ θεωρίας δεχόμενοι. Τούτους γὰρ τις συναγαγὼν, τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἀθροίσει τὸ πλήρωμα, πολλοὺς καὶ διὰ πολλῶν ἀρετῆς ὑπαισθημένον κάλλει (50).

Τῆς μὲν οὖν τῶν ἀπορηθέντων πνευματικῆς θεωρίας ὁ λόγος, ἐνταῦθα, κατ' ἐμὲ φάναι, τὸ πέρας ἐλήφην. Εἰ δὲ τις εὐρεθῆ ἢ πλοῦτιν κομῶν χάριτος γνωστικῆς, καὶ κατὰ τὸν μέγαν Σαμουὴλ, νοητῶς βλέπων τὰ ἔμπροσθεν, ἀποκαλύψει σαφῶς ἡμῖν τὴν τῷ ῥητῷ τῶν γεγραμμένων κατακειμένην διάνοιαν, τὸ ὕψηλον φῶς τῆς ἐν ὅλοις ἀληθείας γνωστικῆς ἀπαστράπτουσαν· πείθων τοὺς μαθεῖν δυναμένους, ὡς οὐδὲν ἀκαίριον, οὐδὲ μάτην τῷ ἁγίῳ Πνεύματι γέγραπται, κἂν ἡμεῖς χωρεῖν οὐ δυνάμεθα· πάντα δὲ μυστικῶς καὶ εὐκαιρῶς, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἔνκεν σωτηρίας· ἥς ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶν ἡ σοφία· φόβον μὲν ἀρχομένην πρῶτον δημιουργοῦσα (51), καὶ πόθον ὑπερὸν τελειομένην συνιστώσα. Μᾶλλον δὲ φόβος αὐτῆ κατ' ἀρχάς δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς γινόμενῃ (52), ἵνα παύσῃ κακίας τὸν ἐραστὴν· καὶ πόθος ὑπερὸν φυσικῶς εὐρισκομένη δι' ἑαυτὴν κατὰ τὸ τέλος, ἵνα πληρώσῃ γέλωτος νοητοῦ, τοὺς τῆν αὐτῆς πάντων τῶν ἔντων ἀλλαξαμένους συμβίωσιν.

Τοιοῦτους ἀγῶ ἀναγράφεται ἄνδρες τῷ Πνεύματι πισπίτευκα· τοιοῦτους παῖδας καὶ παιδίσκας· τοιοῦτους φάλταις καὶ φαλιπδοῦς· τοιαύτας καμήλους καὶ τοιοῦτους ἡμίονους καὶ τοιοῦτους ὄνους, οὓς γράφειν οἶδε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐχ οὓς σωματικῆ περιγράφειν πέρικεν αἰσθησις, ἀλλ' οὓς ὑποδέχεται νοῦς καθαρὸς τῷ καλῶμ τυπουμένους τῆς χάριτος.

Ἐπιλήρωθη σὺν θεῷ ὁ πέμπτος τόμος.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Πεπληρωμένη χάρις τοῦ Πνεύματος ἐστὶν, ἡ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξίν καὶ τὴν ἐνέργειαν περιληπτικὴ παρῶν τῶν εἰς ἀνθρώπου κατὰ Χριστὸν τελείους φανουσῶν γνώσεων σοφία· δι' ἧς ὁ νοῦς τῶν κατ' αἰσθησιν τύπων ἐξω γενόμενος, πάσης γυμνοῖς ποιτικῆς προσβάλλει τοῖς τε τῶν γεγεννημένων καὶ τῶν

1 Reg. ix, 9.

A clesiae fidelium gradus, ac velut dispositiones, figurari velit; viri sunt, qui pro facultate ad staturam pervenerunt plenitudinis Christi, quique sponte animi sententia ex charitate virtute defunguntur. Servi et ancillae, qui aeternorum suppliciorum metu ejus philosophiae, quae actionem coelit, pondus subeunt. Cantores, qui rite actionis doctrinam enarrantes, aegros aliorum affectus sanant. Modulatores, qui pulchritudinem scientiae divinarum sermonum contemplationis munere ostendunt, ac velut caliginem, reliquorum ignorantiam depellant. Cameli, qui pravitatem animi ad virtutis cultum ratione mansuefaciunt. Equi, 178 qui religiose pieque instituta vitae stadium egregie decurrunt. Muli, qui mistis moribus sunt, vitaque communi, philosophiam ac virtutis cultum innoxie ostendunt. Asini sive jumenta, qui actionis labore defunguntur, ac contemplandi studio rationem sessorem admittunt. Hos enim gradus qui collegerit sanctae Ecclesiae caetum, multis multorumque virtutis splendoribus praeciae venustum congregabit.

Proposita questionis dubiique spiritalis sensus doctrina, mea sententia, hic finem habet. Sin vero quis, spiritalis scientiae gratia locuples, ac magni Samuelis more 80, quae sunt anteriora mente videns, occurrat, is palam Scripturae verbis contentam sententiam detegat, ejusmodi scilicet, ut in omnibus sublimem veritatis lucem scientiae radiis emicet; certe is eandem qui possint discere, nihil importane frustrare ab Spiritu sancto scriptum esse, etsi nos non possumus capere. Caecia vero mystice ac opportune, atque locumque causa salutis, cujus principium et finis sapientia est: quae quidem prima intentione viscerum efficitur, tumque consummatis amorem desideriumque consistit; quinimo, ipsa initio propter nos dispensatione viscerum fiat, ut amatorem a vitio emancipet, tumque postea propter se natara in fine amor existat, ut spiritali risu atque gaudio, illos, qui cunctis rebus illius consuetum praefulerant, compleat.

Tales ego viros abis Spiritus penetratissimos esse existime; tales certos et ancillas; tales cantores et modulatores; tales camelos et tales mulos talesque equos, ac tales asinos quos percurriturum movit Spiritus sanctus, non quos corporalis sensus circumscribat, sed quos mens pura gratiae calamo effigiatos suscipiat.

Absolutus est Deo auspice tomus quintus.

SCHOLIA.

1. Plena gratia Spiritus est, sapientia ejusmodi, quae potentia atque habitu actuque, vim omnem scientiae complectatur, quantum in Christo perfecti homines ut nanciscantur concessum est: quae mens sensilibus figuris excedens, omni ludas varietate gestorum scripturarumque rationes attingit.

καὶ εἶπεν αὐτοῖς Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἠγούμενοι τῶν πατριῶν Ἰσραὴλ· Οὐχ ἡμῖν καὶ ὑμῖν τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ μόνοι οἰκοδομήσομεν τῷ Κυρίῳ Θεῷ τοῦ φθόνος, δι' ἃν οὐκ ἠθέλησαν συνοικοδομηθῆσαι αὐτοῖς, τοὺς τῷ αὐτῷ θρησκεύοντα, Θεῷ :

Ἀπόκρισις.

Ἰούδας ἔξομολόγησις ἐρμηνεύεται. Διττός δὲ τῆς φωνῆς ταύτης ὁ λόγος (1)· ὁ μὲν ἐπ' εὐχαριστίας τῶν δωδωρημένων ἀγαθῶν γινόμενος· ὁ δὲ ἐπ' ἐλέγχῳ καὶ ἐτασμῷ τῶν κακῶς πεπραγμένων λεγόμενος. Ἐξομολόγησις γὰρ λέγεται, καὶ ἡ παρὰ τῶν εὐπεπονηθέντων μετ' εὐχαριστίας τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν ἀπαριθμησις, καὶ ἡ τῶν κακῶς πεπραγμένων παρὰ ὑπαιτιῶν ἐξαγόρευσις. Ἀμφότερα δὲ (2) ταπεινώσεως ὑπάρχει ποιητικῶς, ὃ τε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῖς εὐχαριστῶν ὁμοῦ, καὶ ὁ ἐπ' ἐγκλήμασιν ἐταζόμενος ταπεινοῦται· ὁ μὲν, ἑαυτὸν κρίνων ἀνάξιον τῶν δωθέντων καλῶν· ὁ δὲ, λαβεῖν ἄφεςιν τῶν πλημμεληθέντων δεόμενος.

Βενιαμὴν δὲ, πένθος ἢ στεναγμὸς μητρὸς (b), ἢ μέτρον μητρὸς, ἢ υἱὸς δεξιᾶς, ἢ οἰκοδομὴ λαοῦ, κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς παρ' Ἑβραίοις φωνῆς ἐρμηνεύεται δύναμιν. Οὐκοῦν πᾶς ἐξομολογούμενος καθ' ἓνα τῶν εἰρημένων τρόπων, τῆς φυλῆς ἐστὶ τοῦ Ἰούδα· καὶ πᾶς ὑπὲρ ἀρετῆς πενήτων (5), ἢ μητρὸς δίκην ἔχων τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἑαυτοῦ βίον τε καὶ λόγον δεξιῶς ὀρίζουσαν· ἢ πολλῶν ὑπάρχων δι' ἀρετῆς περιουσίαν καὶ χύσιν τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας πρὸς σωτηρίαν ὁδοῦ καὶ οἰκοδομῆ, τῆς φυλῆς ὑπάρχει τοῦ Βενιαμίν. Τοιοῦτους γὰρ οἶδεν ὁ λόγος τοὺς ἐλευθερίαν λαμβάνοντας τῆς τῶν παθῶν αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς τῶν αἰσθητῶν ἐκβαίνοντας σχέσεως· καὶ οἶκον τῷ Κυρίῳ κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀπαθείας γενομένους, οἰκοδομεῖν δυναμένους. Οἶκον δὲ λέγω, τὸν ἐξ ἀρετῶν διαφόρων καὶ λόγων κατὰ τε πράξιν καὶ θεωρίαν οἰκοδομούμενον νοῦν, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. Ἐχθροὶ δὲ τούτων εἰσὶ, τὰ πῶσαρα ἔθνη τὰ μετοικισθέντα εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ Ἀσθακαφᾶ (c) βασιλέως Ἀσσοῦρ. Οὗτος γὰρ πρῶτος εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ κατήκτισεν ἄνδρας Βαβυλωνίους, καὶ ἄνδρας Χούθ καὶ ἄνδρας Αἰμάθ καὶ τοὺς Εὐδαίους.

11 IV Reg. xviii, 24.

(b) Πένθος ἢ στεναγμὸς μητρὸς. Confundit Maximus ejusdem viri duo nomina. Fuit quidem vocatus a matre graves dolores partus patiente illisque emoriente בנמי בנמי Benoni, filius doloris mei, luctus mei, meae calamitatis; cum pater בנמי בנמי vocare maluerit, Benjamin, quod filium dexteræ interpretantur, velut ita charum ac dextera, sive filium charissimum, tanquam ejus nominis dulcedine dolorem solaretur amissæ charissimæ suæ Rachelis. Alii filium dexteræ volunt, quod natus in terra Chanaan, quæ respectu Mesopotamiæ (in qua reliqui ejus filii nati erant) australior, hoc est a dextris erat. Magis aliis placet, ut Chaldaice locutus Jacob, ubi dudum moratus erat, sic filium vocaverit, quasi filium dierum, mutatio □ in ¶ quod sexæ ætate gravis eum suscepisset; quæ et causa est

Quid vero hæc sibi volunt, ac præsertim invidia, qua acti noluerunt ut ii una ædificarent, qui ejusdem Dei religione tenerentur.

Ἰσραὴλ. ἢ Τί ἄρα σημαίνει ταῦτα, καὶ μάλιστα ὁ φθόνος, δι' ἃν οὐκ ἠθέλησαν συνοικοδομηθῆσαι αὐτοῖς, τοὺς τῷ αὐτῷ θρησκεύοντα, Θεῷ :

Responsio.

Judas, si nomen interpreteris, confessionem sonat. Duplex autem ejus vocis significatio est atque ratio; quæ scilicet in gratiarum actione ob dona accepta consistat, ac quæ ad eorum, quæ male gesta sunt, reprehensionem ultionemque pertineat. Nam confessio dicitur, tum divinorum beneficiorum cum gratiarum actione recensitio, per eos, qui illis affecti sunt; tum male gestorum enuntiatio ac relatio, per eos qui illorum rei existunt. Utrosque autem ad sensus modestiam componunt: perinde enim, qui ob dona accepta gratias agit, animos ponit, et qui reus criminum tenetur ac in ea inquit; alter, ipse se indignum existimans acceptis bonis; alter, ut veniam delictorum consequatur, rogans.

Benjamin autem, si vocis Hebraicæ vim rite attenderis, luctum aut gemitum matris, aut modum matris, aut filium dexteræ, aut populi ædificationem, significat. Quisquis igitur uno ex dictis modis confiteatur, ex tribu Juda est: quisquis item virtutis causa luget, aut qui matris instar justitiam habet, illius rite prospereque tum vitam definitentum rationem; 116 aut qui multis ob virtutis abundantiam, aut uberes in doctrinæ verbo latices, via est ad salutem ac ædificatio, ex tribu Benjamin est. Tales enim novit Scriptura, qui a vitiorum libidinumque captivitate libertatem accipiant, ac rerum sensillum affectione excedant; quique imperturbationis habitum adepti, domum Domino ædificare valeant. Domum autem appello, quæ ex diversis virtutibus rationibusque ad actionem ac contemplationem quod spectat, in habitaculum Dei in Spiritu, mens ædificatur. Horum autem inimici, quatuor nationes sunt, quas Asbacaphath rex Assur in terram Israel coloniam transtulit. Is enim primus Babylonios in terram Israel habitatum deduxit, virosque Chuth et viros Hæmath et Evæos 11.

duplex significatio

*Benoni
the Hebrew
God.*

D majoris amoris parentum in liberos; uti etiam de Josepho legitur, quod plus fratribus a patre amaretur, quod in senectute eum genuisset. Gen. xxxvii.

(c) Ἀσθακαφᾶθ. Vocat sacer textus Salmanasarem, nec video unde Maximus nomen hoc habuerit; etsi variant non raro ejusmodi regum nomina, sacris profanisque scriptoribus, nec desunt qui in illis binomii fuerint, in quibus ipse Salmanasar, siquidem etiam illud Maximi ejus nomen est. Nec male idem ejus etymum accessit ἀπὸ τοῦ שבש, quod est captivavit. Translatæ coloniam duodecim tribus capta Samaria Oseæ anno nono, in remotissimas Assyrii regni provincias, Colchidem, Iberiam et Mediam, quando et illarum loco missæ gentes hic memoratæ, ut Samariam aliaque desolata per eam captivitatem Syriæ et Phœnicie loca incolerent.

Babylonii itaque superbiam designant; quorum A scilicet nomen, si interpretaris, *naturam confusam* sonat.

Chuthæi vero, inanem gloriam, qui scilicet ad infructuosam jactantiam inanemque opinionem a virtute animum transferant. Est enim *excessus ea his ac mutatio* eorum nomen, si interpretaris.

Viri Hemath, studium placendi hominibus, significat. Hemath enim, *visionem reddas rerum oculis conspicuarum*; cujus labe pleniora munera iis tribuuntur, qui ementita sanctitate in hominum gratiam virtutem consecantur.

Evæi, fallaciam designant simulationis. Sunt enim *serpentina*, si nomen interpretaris: qui primi serpentis more per seductionem ac amicitiae larvam, velut Adamum, eos qui dicto audientes sunt, ex B virtutis sedibus exterminant.

Asbacaphath, qui hos in terram Israel coloniam misit; *posticus captivans* dicatur, si nomen interpretaris, id est, qui occulte exque insidiis captivet. Aut rursus, *vinculis captivans*. Hic autem perspicue diabolus est, qui clam omnia moliat, exque insidiis ut humanam destruat naturam, ac unumquemque catenis peccatorum suorum constringat. Hic in terram Israel (virtutis scilicet ac scientiæ habitum) superbiam transtulit et inanem gloriam, assentationemque ac simulationem, hæc vitia virtutis ac scientiæ cultoribus copulans, quibus eorum labores diripiat, qui in bonis desudant; eorum 187 quæ fiunt scopum finemque, alio quam ad Auctorem captiose astuque avocans.

Ac forte cum non lateret divinum Apostolum nequissimos hosce demones, iis se qui virtutem colant, comites adjungere, sese ipse Corinthiis insinuat, scribendo: *Ad eos se non venisse in sermone adulationis*, velut scilicet simulatorem (cum forte illi sic de eo sentirent): *nec per prætextum fraudis*

* Σφάλμα μνημονικόν.

(d) Χουθαῖοι, חוּתָּי. Longius petiit hic Maximi etymum, quod ea vox *ἐκστασις ἐκ τούτων* illi redditur: nisi quia חוּתָּי *contundere* est, ex quo *contusio*, Cuthan, sic dictam Persidis regionem *ἐκστασιν* voluit, ac si *emotio* dicatur. Quod item auctor libelli expositionis nominum propriorum ad calcem Bibliorum *combustionem* interpretatus, hocque primum ejus vocis ponit etymum, non satis ad Hebraicam vocem videtur compositum. Dictam sic regionem a fluvio ejus nomine, auctor est Joseph l. ix, c. 15 *Antiqu. Jud.* Inde dicti Cuthæi, de quibus idem xi, 2: *Salmanasar transmigrans Israelitas, in eorum regione constituit Cuthæorum gentem, quæ prius in interiore parte Persidis et Mediæ morabatur*: IV Reg. xvii, ubi sic exprimitur *οἱ LXX*; quasi hoc fuerit generale nomen, sub quo reliquæ gentes ibi enumeratæ missæque coloniam in Samariam continerentur. Sed ubi τὸν, reponendum καὶ, Hebræa, cunctaque alia suadent, habentque Compl.

(e) Αἰμάθ γὰρ ὄρασις. חֶמַת De Hemath, habet sacer textus; quæ vox ut *visio* dicatur, non video, Eadem totidem litteris passim *uter* redditur, *uter vini, uter aquæ*, tanquam a חֶמַת quod nihil affine eum visionem habet. Deducendo a חֶמַת, suam Maximus ἀνθρωπαρέσκεια proclivius habuerit, inter-

Οἱ μὲν οὖν Βαβυλωνιοὶ (4), τὴν ὑπερηφανίαν δηλοῦσι, συγκρατημένη φύσις ἐρμηνεύμενοι.

Χουθαῖοι (d) δὲ, τὴν κενοδοξίαν (5), πρὸς τὴν ἔκαρπον οἴησιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μεταβάλλοντες τὴν διάνοιαν. "Ἐκστασις γὰρ ἐκ τούτων ἐρμηνεύμενον τὸ ὄνομα σημαίνει.

Οἱ δὲ ἄνδρες Αἰμάθ (6), τὴν ἀνθρωπαρέσκεια· Αἰμάθ γὰρ, ὄρασις (e) φαινομένων ἐρμηνεύεται· δι' ἧς τὰ ἀδρότερα τῶν λημμάτων τοῖς ψευδῶς μετῴσι δι' ἀνθρώπους τὴν ἀρετὴν ἐπινέμονται.

Οἱ δὲ Εὐαῖοι (7), τὴν ἀπάτην δηλοῦσι τῆς ὑποκρίσεως. Ὁριώδεις γὰρ (f) ἐρμηνεύονται, κατὰ τὸν πρῶτον ὅφιν δι' ἀπάτης καὶ ὑποκρίσεως φιλικῆς ὡς τὸν Ἀδάμ, τοὺς πειθομένους ἀρετῆς ἐξοικίζοντες.

Ἀσβακαφάθ δὲ, ὁ τούτους εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ μετοκίσας, ἀιχμαλωτεύων ὀπίσθιος ἐρμηνεύεται· τουτέστιν, ἀφανῶς ἢ λανθάνοντως, ἢ πάλιν ἀιχμαλωτεύων δεσμοῖς. Οὗτος δὲ σαφῶς ἐστὶν ὁ διάβολος, ὁ πάντα λανθάνοντως ποιῶν πρὸς καθάρσει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ σειραῖς ἕκαστον τῶν οἰκείων ἀμαρτιῶν διασφίγγων. Οὗτος εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ· τὴν ἔξιν λέγω τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως· μετόκισε τὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ἀνθρωπαρέσκεια καὶ τὴν ὑπόκρισιν, παραζεύξας αὐτὰς τοῖς ἐναρτέοις τε καὶ γνωστικοῖς, ἵνα κλέψῃ τῶν κοπιόντων ἐν ἀγαθοῖς τοὺς πόνους, ἐπ' ἄλλα παρὰ τὴν αἰτίαν τὸν σκοπὸν σοφιστικῶς ἀπάγων τῶν γινομένων (8).

Καὶ τάχα τούτους γινώσκων τοὺς πανηροὺς δαίμονας παρέπεσθαι τοῖς ἐναρτέοις ὁ θεῖος Ἀπόστολος Κορινθίους * Ἐπειθε] γράφων, ὡς οὐκ ἐν λόγῳ κολακείας γέρονε πρὸς αὐτούς, ὡς ὑποκρίτης· τοῦτο τυχὸν ἐκείνων περὶ αὐτοῦ νομιζόντων οὕτε προφάσει πλεονεξίας, ὡς ἀνθρωπαρέσκος·

pretando, non *visionem*, sed *amorem et complacentiam*, ac pene libidinis affectum pulis est maris et feminae in coitu. Nec forte aliud voluit, qui illi eo etymo Hebraica doctus praeivit; et quod visu istud vitii praecipue geritur.

(f) Ὁριώδεις. חֶמַת. De Avah. vereor ne lapsus memoria Maximus, amissa altera gente, alterius etymum alteri tribuit. Omittit enim ille חֶמַת De Sepharvaim, cui forte etymum illud convenire nonnulli videri possit, quasi a חֶמַת litterarum μεταθέσει. Sic enim dicti serpentes igniti Num. xxi, 8, proclivi etiam mutatione τὸ ψ in π. etsi hoc quoque remotius; cum potius sit libri, Scribæ, numerus, a verbo חֶמַת, Syriace portus maris. חֶמַת vero חֶמַת Chald. perversitas est, iniquitas: cujus auctor quidem humano generi ἀρχέκακος serpens; sed non propterea rite dicatur, perversitatem idem etymo esse ac serpentinum. Aut num Evæos, quasi ab Eva, serpentinos existimavit Maximus, quod Eva a serpente, quo seducta fuit, nomen traxerit, serpensque et ipsa facta sit? Sed hoc remotius, usi videtur Maximus insinuare sua explicatione, cum praecipue longe alia sit Evæ scriptio, dicamque a vita liqueat, et quod mater omnium viventium, ut ipsa Scriptura testatur.

οὔτε ζητῶν δόξαν παρά τινας, ὡς κενόδοξος· τὴν γὰρ ὑπερηφάνειαν παρεσιώπησε, φανερούς ἔστων τῆς ταπεινοφροσύνης τοὺς χαρακτῆρας· τοὺς τε μυρίους διωγμούς, καὶ τὰ τοῦ σώματος παθήματα· καὶ τὴν ἄγαν ἀκτημοσύνην, καὶ τὴν ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ προφορὰν ἰδιωτίαν. *Ei γὰρ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, φησὶν, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει.*

Οὗτοι ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τῶν σαλπύγγων, ἐληλύθασιν ἐπιγῆραι τίς ἡ φωνή· καὶ ἐπέγνωσαν ὅτι οἱ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, οἰκοδομοῦσι τὸν ναὸν τῷ Κυρίῳ Ἰσραὴλ. Σάλπιγγές εἰσιν (9), ὧν τῆς φωνῆς ἀκούουσιν οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες, οἳ τε περὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως λόγοι. Φωνὴ δὲ τούτων ὑπάρχει τῶν λόγων, τὰ ἔργα τῶν ἀρετῶν, καὶ ἡ κατ' ἕθος τῶν τρόπων εὐστάθεια, τῶν διὰ μετανοίας πρὸς ἀρετὴν ἀπὸ κακίας ἐπανελθόντων· καὶ ἐξ ἀγνοίας πρὸς ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἐπαναβεβηκότων.

Καὶ προσῆλθον τῷ Ζοροβάβελ καὶ τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν πατριῶν, καὶ λέγουσιν αὐτοῖς, *Συνοικοδομήσωμεν ὑμῖν· ὁμοίως γὰρ ὑμῖν ἀκούομεν τοῦ Κυρίου ὑμῶν, καὶ αὐτῷ ἐπιθύομεν.* Ζοροβάβελ (10) ἐστίν, ὁ πρακτικὸς νοῦς· καὶ Ἰησοῦς, ὁ θεωρητικὸς· ἡγούμενοι δὲ τῶν πατριῶν εἰσιν, αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἐξ ὧν ὄρμηται τῆς ἀρετῆς· οἱ τρόποι, καὶ οἱ λόγοι τῆς γνώσεως· οἳς προσέρχονται τῆς ὑπερηφάνειας καὶ τῆς κενοδοξίας, ἀνθρωπαρεσκείας τε καὶ ὑποκρίσεως οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες, λέγοντες, *Συνοικοδομήσωμεν ὑμῖν τὸν ναὸν Κυρίου.* Οὐδεὶς γὰρ τούτων τῶν πονηρῶν δαιμόνων τοῦ ἐναρέτου ποτὲ κωλύει τὸ πρόθυμον· ἀλλὰ καὶ μάλλον τὰς ἐλλείψεις δολερῶς περικόψας τῶν ἀρετῶν, τὰς ἐπιτάσεις ὑπαγορεύει τοῖς ἀγωνισταῖς συμπροθυμούμενος, ἵνα πρὸς ἑαυτὸν ὅλην ποιήσῃται τοῦ ἀσκουμένου τὴν ἔννοιαν, παραπολέσασαν τὸ ἴσον τῆς μετριότητος στάθμιον, καὶ λάθῃ πρὸς ἄλλο παρὰ τὸ δοκοῦν ἰδεύουσα καταγώγιον. Διὸ φασὶν οἱ κακοῦργοι, *Ὅμοίως ὑμῖν ἀκούομεν τοῦ Κυρίου ὑμῶν.* Οὔτε γὰρ μισοῦσι σωφροσύνην, οὔτε νηστείαν βδελύσσονται· οὐ χρημάτων διάδοσιν, οὐ φιλοξενίαν, οὐ ψαλμοδίαν, οὐ σχολὴν ἀναγνώσεως, οὐ τῶν μαθημάτων τὰ ὑψηλότερα, οὐ χαμευνίαν, οὐκ ἀγρυπνίαν, οὐ τὰ λοιπὰ πάντα, δι' ὧν ὁ κατὰ Θεὸν χαρακτηρίζεται βίος, ἕως πρὸς αὐτοὺς νένευκεν ὁ σκοπὸς, καὶ ἡ αἰτία τῶν γινόμενων. Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους τάχιον ἴσως ὁ ἀσκητῆς καταλαθόμενος δαίμονας, βραδίως τὴν ἐξ αὐτῶν βλάβην διαδιδράσκει· τοὺς δὲ δοκοῦντας συνεργεῖν τῷ δρόμῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅσον συνοικοδομεῖν βουλομένους τὴν ναὸν Κυρίου, τίς ἂν τῶν ἄγαν ὑψηλῶν καταλάβοι νοῦς, χωρὶς τοῦ διαπάντων χωροῦντος ἐνεργοῦς λόγου καὶ ζῶντος, καὶ διέκνουμένου ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος (11)· τούτῃστι διαγινώσκοντος τίνα τῶν ἐργῶν ἢ νοημάτων εἰσὶ ψυχικά· τούτῃστιν εἶδη φυσικά τῆς ἀρετῆς ἢ κινήματα· καὶ τίνα τυγχάνει πνευματικά· τούτῃστιν, ὑπὲρ φύσιν, καὶ Θεὸν χαρακτηρίζοντα· τῇ φύσει δὲ κατὰ χάριν διδόμενα.

*illis faciendæ, velut assentatorem; nec querendo gloriam ab aliquo*⁴², velut inanis gloriæ cupidum. Superbiam enim tacuit, cum modesti sensus manifesta præferret indicia, innumeras scilicet persecuciones corporisque molestias ac cruciaciones; ingentemque paupertatem, atque sermonis eloquerdi imperitiam seu ruditatem. *Etsi enim imperitus sermone, inquit, sed non scientia*⁴³.

Hi audientes vocem tubarum, venerunt scire quæ esset vox: et cognoverunt quoniam hi, qui erant ex captivitate, ædificarent templum Domino Deo Israel. Tubæ, quarum vocem audiunt impuri dæmones, sunt qui de virtute ac scientia habentur sermones. Horum autem sermonum vox, virtutum opera sunt, morumque constantia ac strenuitas, eorum, qui pœnitentiæ cultu a vitio ad virtutem redierunt; atque ab ignorantia, eo ut Deum agnoscerent, emergerunt.

*Et accedentes ad Zorobabel et ad Jesum et ad duces familiarum, dicunt eis: Ædificemus una vobiscum. Similiter enim ac vos audimus Dominum vestrum, et ei sacrificamus. Zorobabel est, quæ mens actioni dat operam: Jesus, quæ contemplationi: duces familiarum, animæ vires, ex quibus oriuntur virtute exculti mores ac scientiæ rationes. His se superbiæ ac inanis gloriæ, assentationisque ac simulationis, seu hypocrisis, impuri adjungunt dæmones, dicentes: Ædificemus una vobiscum templum Domini. Nullus enim unquam pessimorum horum dæmonum, ejus, qui virtuti studet, inhibet alacritatem; quin potius etiam virtutum defectus doleo amputans, majores suadet conatus, pari alacritate concertantes adjuvans, ut ejus qui pietatis exercitia colit, omnem ad se animum trahat, æqua mediocritatis libra amissa; atque is ad aliud imprudens tendat ~~100~~ hospitium, quam quod existimabat. Idcirco aiunt vafri illi: Similiter atque vos audimus Dominum vestrum. Nam neque oderunt castitatem, neque jejunium horrent; non pecuniarum erogationem, non hospitalitatem, non psalmorum modulationem, non lectionis operam, non sublimiores disciplinas, non humili storea ludare humo cubationem, non vigiliis, non reliqua omnia, quibus religiosa vita insignitur, quandiu ad eos vergit intentio, ac eorum quæ sunt, causa. Nam reliques forte citius deprehendens dæmonas, virtutis cultor, eorum facilius damnatum effugiat: hos autem qui videantur virtutis adjuvare cursum, velutque una cœlata opera velle ædificare templum Domini, quæ mens deprehendat, vel si admodum sublimis sit, citra sermonis illius efficacis ac vi omnia pervadentis, opem, et perlingentis usque ad divisionem animæ et spiritus*⁴⁴? qui nimirum sciat quænam opera sensave animalia sint (id est, virtutis naturalia genera metusque) ac quænam spiritualia; nempe supernaturalia, Deique notas habentia, ac per gratiam naturæ concessa.

⁴² 1 Thess. II, 5, 6. ⁴³ II Cor. XI, 6. ⁴⁴ Hebr. IX, 12.

temporalis
5
inordinati
7/12

*Artuum quoque et medullarum*⁴⁶; qui nempe virtute fulgentium morum cum spiritalibus rationibus convenientem aptamque prorsus intelligentiam calleat.

*Qui discernat cogitationes et intentiones cordium*⁴⁶; occultas scilicet imoque pectore obscuras, erga ea quæ dicta sunt, affectiones; horumque animo conditas invisibiles causas.

Cui non est creatura quæ non sit manifesta, in nobis scilicet, qui latere videmur, *sed omnia nuda et revelata*⁴⁷: non ea duntaxat quæ gesta sunt ac cogitata, sed et ipsa jam quæ a nobis gerenda sunt ac cogitanda. De futura enim forsitan actione ac cogitatione, ait Scriptura quod non sit ulla creatura obscura, seu, non manifesta: non enim de creatura quæ facta sit atque existat, quæ et nobis ipsis atque reliquis sit manifesta; nedum Deo, qui infinita omnia sæcula, præterita, præsentia atque futura præsciat, omniumque ortus scientiam natura prævertat, ac non ex rebus, sed ex se ipse rerum in se antecedentem scientiam habeat. Solus enim ipse rerum scientia per naturam existit, tanquam rerum causa; ac rursus ipsa per se scientia, ut cuius scientia causæ omnem rationem natura **189** excedat; adhucque hac superior, secundum omnem omninoque infinitudinis superinfinitam infinitis rationem existat; quod etiam sic dictæ scientiæ omni ratione pariter et modo, omnisque quæcumque alia dici scientia aut cogitari potest, sit inaccessus conditor.

Quis hunc intus animo imoque pectore hospitem sermonem non habens, occultis in nos dæmonum simulationis liberatus dolis ac insidiis, ipse singularissimus absque ullo commercio stare poterit, ac magni Zorobabelis more, Jesuque ac ducum familiarum, templum Domini ædificare; qui clare magnaque voce seductoribus spiritibus superbix, inanis gloriæ, assentationis ac simulationis dicerent: Non nobis et vobis ædificare domum Domino Deo nostro: nos enim soli ædificabimus Domino Israel: qui nempe sciat horum commercio toti ædificio ruinam parari ac labem, divinatorumque donariorum decoris, lucisque ac gratiæ deprædationem. Nemo enim cui ullus ex his, quos dixi, dæmonibus colenda virtute adjutor sit, eam Domino ædificare potest: quippe qui Deum, in quem aspiciens virtutis palæstram exerceat, operis rerumque gerendarum finem non habeat. Non ergo invidia, viri ex captivitate reduces, Babylonios, Chathæos, Elæmathæos Evæosque non admiserunt, qui una cum eis collata opera templum Domini ædificarent; sed cum amoris specie vaserimos dæmonum dolos exploratos haberent, hoc emittentes ut objecta boni esca, peccati eos morte conciderent.

Utinam vero nos quæque semper, amicitix spi-

⁴⁶ Hebr. iv. f. 2. ⁴⁶ *ibid.* ⁴⁷ *ibid.* 15.

Ἀρμῶν τε καὶ μυέλων (12)· τὴν πρὸς τοὺς πνευματικούς λόγους τῶν κατ' ἀρετὴν τρόπων, ἀρμόδιον ἢ ἀναρμόδιον διόλου σύνεσιν ἐπισταμένον.

Κρίνοντός τε τὰς ἐνθυμήσεις καὶ τὰς ἐννοίας τῶν καρδιῶν (15)· τούτεστι, τὰς ἐπὶ τοῖς εἰρημένους ἀφανεῖς κατὰ τὸ βάθος σχέσεις· καὶ τὰς κατὰ ψυχὴν ἀοράτους τούτων αἰτίας.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ κτίσις ἀφανής· ἐν ἡμῖν δὴλον ὅτι, τοῖς λανθάνειν δοκοῦσι, πάντα δὲ γινώσκοντα, καὶ τετραηλισμένα· οὐ μόνον τὰ γεγενημένα τε καὶ νενοημένα, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ γενησόμενα παρ' ἡμῶν καὶ τὰ νοηθησόμενα. Περὶ γὰρ τῆς μελλούσης τυχὸν πράξεως καὶ νοήσεως, τὸ, οὐκ ἔστι ἡ κτίσις ἀφανής, ὁ λόγος φησὶν· οὐ γὰρ περὶ γεγενημένης, ἤτις καὶ ὑμῖν αὐτοῖς καὶ ἄλλοις πεφανέρωται· σχολῆ γε [Fr. σχολή γ' ἄν] Θεῷ, τῷ πάντας τοὺς ἀπείρους τοὺς τε προγενομένους, καὶ ὄντας καὶ ἔσομένους αἰῶνας προεγνωκότι· καὶ τῆς πάντων γενέσεως προεληφότι κατὰ φύσιν τὴν γινώσκοντα· καὶ οὐκ ἐκ τῶν ὄντων, ἐξ ἑαυτοῦ δὲ τὴν τῶν ὄντων ἐν ἑαυτῷ προεληφότι γινώσκοντα. Μόνος γὰρ αὐτὸς τῶν ὄντων ὑπάρχει κατὰ φύσιν γινώσκων, ὡς τῶν ὄντων αἴτιος· καὶ πάλιν αὐτὸ γινώσκων, ὡς ὑπὲρ αἰτίαν φύσει τὴν ἑαυτοῦ γινώσκων ἔχων· καὶ ταύτης ἔτι κατὰ τὸν πάντα καὶ πάνπαν τῆς ἀπειρίας ὑπεράπειρον ἀπειράκις λόγον ἀνψικισμένος (14)· ὅτι καὶ τῆς οὕτω λεγομένης γνώσεως δημιουργὸς παντὶ λόγῳ τε καὶ τρόπῳ, καὶ πάσης ἄλλης λεχθῆναι ἢ νοηθῆναι δυναμένης γνώσεως ὑπάρχων ἀπρόσιτος.

Τίς τούτων οὐκ ἔχων ἐνοικούντα τὸν λόγον τῷ βάθει τῆς καρδίας, δυνήσεται τοὺς ἀφανεῖς δόλους τῆς καθ' ἡμῶν ὑποκρίσεως τῶν δαιμόνων ὑπαλύξας, στήναι καθ' ἑαυτὸν μονώτατος χωρὶς τινος ἐπιμιξίας, καὶ οἰκοδομῆσαι τοῦ Κυρίου τὸν ναὸν κατὰ τὸν μέγαν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἡγεμόνας [Fr. ἡγουμένους] τῶν πατριῶν, φάσκοντας διαβρόθηδον μεγάλην τῇ φωνῇ τοῖς ἀπαπεῶσι πνεύμασι τῆς ὑπερηφανείας καὶ τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς ἀνθρωπαρεσκείας καὶ τῆς ὑποκρίσεως, Οὐχ ἡμῖν καὶ ὑμῖν οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου τῷ Θεῷ ἡμῶν· ἡμεῖς γὰρ μόνοι οἰκοδομήσομεν τῷ Κυρίῳ τοῦ Ἰσραὴλ· γινώσκων ὡς ἡ τούτων ἐπιμιξία τῆς ὄλης οἰκοδομῆς ποιεῖται φθορὰν καὶ καθάρσει, καὶ συλῆ τῆς τῶν θείων ἀναθημάτων εὐπρεπείας τὴν χάριν. Οὐδεὶς γὰρ δύναται, τινὰ τῶν εἰρημένων δαιμόνων ἔχων τὴν ἀρετὴν συμμετερχόμενον, ταύτην τῷ Κυρίῳ οἰκοδομῆσαι· οὐ γὰρ ἔχει τὸν Θεὸν τῶν γινόμενων τέλος, ἐν θεώμενος ταύτην διέξεισι. Οὐ φθονοῦντες οὖν οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, οὐ κατεδέξαντο τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ τοὺς Χουθαίους καὶ τοὺς Αἰμαθαίους καὶ τοὺς Εὐαίους συνοικοδομοῦντας αὐτοῖς τὸν τοῦ Κυρίου ναὸν· ἀλλ' ἐπεγνωκότες τοὺς φιλικούς δόλους τῆς τῶν δαιμόνων κακοουργίας, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ λεληθότως αὐτοῖς βουλομένης κατεργάσασθαι τῆς ἀμαρτίας τὸν θάνατον.

Γένοιτο δὲ καὶ ἡμᾶς εὖ λέγειν τοῖς ἐν πλάσματι

ιγ'. Τὰς ἐνθυμήσεις δὲ καὶ τὰς ἐννοίας, ὧν ἐστὶν ἄκριτικὸς ὁ λόγος φησὶν εἶναι, τὰ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τοῖς θεοῖς λόγοις καὶ τοῖς λογισμοῖς σχέσεις, καὶ τὰς αὐτῶν δηλαδὴ τῶν σχέσεων αἰτίας. Ἡ γὰρ ἐνθυμήσις κινεῖ μνήμην, ἧς οἰκεῖον ἡ σχέσις· ἡ δὲ ἐννοία, πέρασ ἀποσκοπεῖ, ὅπερ αἰτίαν χαρακτηρίζει.

ιδ'. Ἡ κατ' οὐσίαν γνῶσις, φησὶν, ἐστὶν ὁ Θεός· προηγείται δὲ σαφῶς πάσης γνώσεως ὁ νοῦς, ᾧ καὶ ὑποπίπτειν πέφυκεν· ἄρα καὶ ὑπὲρ ταύτην ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι καὶ ὑπὲρ πάντα νοῦν, ᾧ γνῶσις καθοτιοῦν πέφυκεν ὑποπίπτειν, ὑπεραπείρως καθέστηκεν.

ιε'. Οἱ κατ' ἔλλειψιν ἀρετῆς πολεμοῦντες δαίμονες εἰσιν, οἱ πορνεῖαν καὶ μέθην, φιλαργυρίαν τε καὶ φθόνον, καὶ τοιαῦτα διδάσκοντες· οἱ δὲ κατ' ὑπερβολὴν πολεμοῦντές εἰσιν, οἱ τὴν οἴησιν καὶ τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα διδάσκοντες· καὶ διὰ τῶν δεξιῶν τοῖς ἀριστεροῖς ἐπιχειροῦμένως ἐμπείροντες.

ις'. Ἀρετῆς ὄρος ἐστὶν, ἡ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κατ' ἐπίγνωσιν πρὸς τὴν θεῖαν δύναμιν ἔνωσις. Ὁ τοίνυν ἑαυτὸν τῇ ἀσθενείᾳ περιγράφων τῆς φύσεως, πρὸς τὸν ὄρον οὐκ ἤλθε τῆς ἀρετῆς· διὰ τοῦτο πλημμελεῖ, μήπω λαθῶν τὴν τὸ ἀσθενὲς ἰσχύουσαν δύναμιν· ὁ δὲ τῆς θείας δυνάμεως τὴν οἰκεῖαν ἀσθένειαν ὡς ἰσχὺν αὐθαδῶς ἀντιπροβαλλόμενος, τὸν ὄρον παρήλθε τῆς ἀρετῆς· καὶ διὰ τοῦτο πλημμελῶν, ὡς τοῦ κατόπιν ὑπερφεροῦς παρ' ἑαυτοῦ γενομένου, οὐκ ἐπιγινώσκει. Ἀρετὴν γὰρ εἶναι νομίζει τὸ πλημμέλημα. Συγγνωστὸς οὖν μᾶλλον, ὁ τῇ κατὰ φύσιν ἀσθενείᾳ ἑαυτὸν περιγράφας, παθῶν μᾶλλον ἐκ βάθους τῆς ἀρετῆς τὴν ἔκπτωσιν, ἢ ὁ τὴν οἰκεῖαν ἀσθένειαν ὡς ἰσχὺν πρὸς τὴν τῶν καθήκοντων ποίησιν ἀντιπροβαλλόμενος τῆς θείας δυνάμεως, δράσας μᾶλλον ἐξ αὐθαδίας τὴν ἔκπτωσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΖ'.

Πολὺ ἰσχύει δικαίου ἐνεργουμένη· τί ἐστὶ τὸ ἐνεργουμένη.

Ἀπόκρισις.

Κατὰ δύο τρόπους ἐνεργουμένην οἶδα τοῦ δικαίου τὴν δέησιν· καθ' ἓνα μὲν, ὅποταν μετὰ τῶν κατ' ἐντολὴν ἔργων τῷ Θεῷ τὴν ταύτης ποιεῖται προσαγωγὴν τῆς δεήσεως ὁ εὐχόμενος· καὶ μὴ μόνον ἐν ψιλῷ λόγῳ, καὶ διακένῳ φωνῆς ἤχῳ τῆς γλώττης ἐκπίπτουσαν, ἀργὴν κείσθαι τὴν δέησιν καὶ ἀνυπόστατον· ἀλλ' ἐνεργὸν καὶ ζῶσαν, τοῖς τρόποις τῶν ἐντολῶν ψυχουμένην. Εὐχῆς γὰρ καὶ δεήσεως ὑπόστασις, ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει προδήλως ἐκπλήρωσις· καθ' ἣν ἰσχυρὰν καὶ πάντα δυναμένην ὁ δίκαιος ἔχει τὴν δέησιν, ἐνεργουμένην ταῖς ἐντολαῖς. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ὅποταν ὁ τῆς εὐχῆς τοῦ δικαίου δεόμενος, τὰ ἔργα τῆς εὐχῆς διαπράττεται,

⁴⁸ Irac. v, 16.

* Ex Regio iterum Codice, emendato ex Seg. et cl. viri Dufrenii.

13. Cogitationes autem et intentiones, quarum sermo discretor est, appellat, quæ pro animi divinisque rationibus seu cogitationibus affectiones sunt, earumque utique affectionum causæ. Cogitatio enim memoriam movet, ejus proprium affectio est: intentio autem finem respicit, quod causæ insigne est.

14. Quæ secundum essentiam scientia est, Deus est. Palam vero omni scientia mens anterior est, sub quam etiam ut cadat, scientiæ comparatum est. Ergo hac quoque Deus superior est, qui omnem mentem, sub quam ullo modo cadat scientia, supraquam infinite excedat.

15. Qui per defectum virtutis impugnant dæmones, sunt, qui scortationem et ebrietatem, avaritiamque et invidiam, ac quæ ejus generis sunt, docent. Qui autem secundum excessum, qui stultam sui opinionem seu jactantiam et inanem gloriam et superbiam, ac quæ ejus generis sunt, itidem docent; ac per ea quæ dextra sunt, occulte exque insidiis sinistris inferunt.

16. Virtutis terminus est atque ratio, humanæ infirmitatis per agnitionem cum divina potentia unio. Qui se igitur naturæ imbecillitate definit, ad virtutis terminum ac finem non venit. Quamobrem delinquit, ut qui necdum virtutem, qua roboretur imbecillitas, adeptus est. Qui autem divinæ virtutis loco suam ipse imbecillitatem, ac si vis ac robor esset, contumaciter obtendit, virtutis terminum excessit; eamque ob rem, velut eo quod sequens erat penes ipsum superius elato, nec se delinquere agnoscit. Nam delictum virtutis loco ducit. Majori itaque dignus venia est, qui naturali se imbecillitate coercuit (qui potius ex segnitie virtutis jacturam patitur), quam qui propriam imbecillitatem, tanquam robor, ad ea quæ officii sunt præstanda, divinæ loco potentiæ obtendit; qui potius ex contumacia sibi ipse ejus auctor jacturæ sit.

QUÆSTIO LVII.

« Multum valet deprecatio justī efficac⁴⁸ : » ἐνεργουμένη. Quid sibi vult ἐνεργουμένη.

Responsio.

Duobus modis efficacem esse justī deprecationem intelligo; uno quidem modo, cum is qui precatur, exsequendo mandata, eam Deo orationem adhibet; non ita, ut nudo duntaxat sermone ac inani vocis sono ore fusa iners vanaque jaceat, sed ut efficacē vivaque, mandatorum modis 192 animata consistat. Orationis enim precatōnisque substantia, virtutum cultu nixa manifeste expletio est; qua utique justus validam, ac quæ omnia possit, orationem nanciscitur, mandatis efficacem iisque velut exercitam. Altero autem modo, cum is cui opus est justī oratione, orationis præstat opera; qui nimirum tum priorem ipse emendet vitam, tum honesta sua con-

λογος
ψηφος

* 3 Cent., ex. 5, cc. 80, 81, 82, 83, 84.

versatione roboratam, fortem reddat justi orationem.

Nihil enim justi oratio prodest, cum qui illa egeat, proclivior animo ad vitia, quam ad virtutes, est. Nam et Samuel cum delinquentem olim Saulem iugeret, Deum tamen placare non potuit, quod nimirum congruam delinquentis emendationem luctui faventem non accepit. Unde et Deus ab inutili servum suum luctu inhibens, *Usquequo, inquit, tu luges Saul, cum ego eum spreverim ne regnet super Israel* ⁴⁹?

Rursus quoque Jeremias misericordia impensissimus orans pro Judæorum plebe dæmoniorum errore dementata, nihil exauditus est, quod ad vires orationi præstandas impiorum Judæorum ab errore conversio non suppeteret. Idecirco hunc quoque Deus a frustaneo orandi conatu deterrens, *Tu quoque, ait, noli orare pro populo hoc, et ne me roges ut eorum miserem: et ne preceris, neve ultra pro eis ad me accesseris, quia non exaudiam* ⁵⁰.

Summæ enim revera stoliditatis (ne dicam dementia) est, justorum precibus votisque salutem exquirere, qui affectu animi exitiosis rebus delectetur; eorumque deposcere veniam, quibus animi proposito sordens reipsa gloriatur; cum par esset, qui justis precationem ambiat, otiosam illam ac motu defectam non sinere, siquidem vere mala exosa habet; sed efficacem atque validam, velut alarum remigio fultam, suis eam virtutibus præstare, et ad eum leviter evolantem, qui dilectorum veniam possit indulgere.

Sive igitur ex justis orantis persona, sive ex ejus qui ipsum orare efflagitat, *efficax*, multum valet justis deprecatio. Nam ex justis quidem efficacis persona illi ipsi fiduciam impetrandi præbet, **193** apud eum, qui justorum petitiones potest concedere; ex ejus vero qui a justo precationis deposcit suffragia, a prioris flagitio avocatur, cujus animum ad virtutem traducat.

QUÆSTIO LVIII.

« In quo exsultabitis modicum nunc, si oportet contristari vos in variis tentationibus ⁵¹. » Quonam modo, qui in tentationibus tristetur, in eo exsultare possit, in quo tristatur, seu, cujus gratia meret?

Responsio.

Duplicem sermo veritatis novit tristitiam: alteram quidem occulte in animo, alteram in sensu manifeste positam: ac illam quidem, altum animi sinum omnem, conscientie flagello vapulantem, occupare; hanc autem, sensum omnem circumvenire, gravi molestia ac cruciatu ejus naturali compressa jucunditate: ideoque illam, voluptatis sensus, hanc, jucunditatis animi finem existere: seu po-

⁴⁹ I Reg. xvi, 1. ⁵⁰ Jerem. xi, 16. ⁵¹ I Petr. 1, 6.

^{*} Cent. 5, ex. 5, c. 85, subindeque cent. 4.

τόν τε πρότερον διαρροούμενος βίον, καί τὴν δέησιν τοῦ δικαίου ἰσχυρὰν ποιοῦμενος διὰ τῆς οικείας, καλῆς ἀναστροφῆς δυναμουμένην.

Ὁὐ γὰρ ὕψελος τῆς τοῦ δικαίου δεήσεως, τοῦ ταύτης χρῆζοντος πλέον τῶν ἀρετῶν ἡδόμενου τοῖς πλημμελήμασιν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ μέγας ποτὲ Σαμουὴλ ἐπέμβει πλημμελοῦντα τὸν Σαούλ, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε τὸν Θεὸν ἰλεῦσασθαι, μὴ λαθὼν συλλήπτορα τοῦ πένθους τὴν καθήκουσαν τοῦ πλημμελοῦντος διόρθωσιν. Διὸ τοῦ ἀνονήτου πένθους ὁ Θεὸς καταπαύων τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα, φησὶ πρὸς αὐτὸν, Ἔως ποτε σὺ περθεῖς ἐπὶ Σαούλ· κἀγὼ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπὶ Ἰσραὴλ.

Καὶ πάλιν Ἱερεμίας ὁ συμπαθέστατος, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων περὶ τὴν πλάνην μανέντος τῶν δαιμονίων, οὐκ εἰσακούεται προσευχόμενος, οὐκ ἔχων εἰς προσευχῆς δύναμιν, τὴν ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν ἀθέων Ἰουδαίων ἐπιστροφὴν· ὅθεν τοῦ διακενῆς προσεύχεσθαι καὶ τοῦτον ἀπάγων ὁ Θεὸς, φησὶ, Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου τοῦ ἐλεηθῆναι αὐτούς· καὶ μὴ εἶχου, καὶ μὴ προσέλωθι μοι περὶ αὐτῶν ἔτι, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι.

Πολλῆς γὰρ ὄντως ἐστὶν ἀβελτηρίας, ἵνα μὴ λέγω παραφροσύνης, δι' εὐχῆς δικαίων ἐπιζητεῖν τὴν σωτηρίαν, τὴν κατὰ διάθεσιν τοῖς θλεθροῖς ἡδόμενον· κἀκεῖνων αἰτεῖσθαι συγχώρησιν, οἷς ἐγκαυχᾶται κατ' ἐνέργειαν προθέσει σπιλούμενος· δέον μὴ ἀργὴν ἔῃν γίνεσθαι καὶ ἀκίνητον τοῦ δικαίου τὴν δέησιν τὸν ταύτης δεόμενον, εἴπερ ἀληθῶς τοῖς πονηροῖς ἀπεχθάνεται· ἀλλ' ἐνεργὸν ποιεῖν, καὶ ἰσχυρὰν ταῖς οικείαις ἀρεταῖς πτερουμένην, καὶ φθάνουσαν τὸν συγχώρησιν δίδοναι τῶν πλημμεληθέντων δυνάμενον.

Εἶτε οὖν ἐκ τοῦ ποιουμένου τὴν δέησιν δικαίου, εἶτε ἐκ τοῦ γίνεσθαι ταύτην αἰτουμένου τὸν δικαίον ἐνεργουμένη, πολὺ ἰσχύει τοῦ δικαίου ἡ δέησις. Ὑπὸ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου ἐνεργουμένη, δίδωσιν αὐτῷ παρρησίαν πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τὰ τῶν δικαίων αἰτήματα· ὑπὸ δὲ τοῦ ταύτην αἰτουμένου τὸν δικαίον, τῆς προτέρας αὐτὸν μοχθηρίας ἀφίστησι, μεταβάλλουσα πρὸς ἀρετὴν αὐτοῦ τὴν διάθεσιν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΗ'.

« Ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε ἄλιγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ λυπηθῆντας ὑμᾶς [Ἐ. ἡμᾶς] ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς. » Πῶς τις λυπούμενος ἐν πειρασμοῖς, δύναται ἀγαλλιᾶσθαι ἐν ᾧ λυπεῖται.

Ἀπόκρισις.

Τὴν λύπην διττὴν οἶδε τῆς ἀληθείας ὁ λόγος· τὴν μὲν, κατὰ ψυχὴν ἀφανῶς· τὴν δὲ, κατ' αἴσθησιν φανερώς συνισαμένην· καὶ τὴν μὲν, ὅλον τῆς ψυχῆς τὸ βάθος περιλαμβάνουσαν (1), τῇ μάστιγι τῆς συνειδήσεως αἰκίζόμενον· τὴν δὲ, πᾶσαν τὴν αἴσθησιν περιγράφουσαν (2), τῷ βάρει τῶν ἀλγεινῶν συσταλλομένην τῆς φυσικῆς διαχύσεως. Καὶ τὴν μὲν, τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς (3), τὴν δὲ, τῆς κατὰ ψυχὴν

εὐφροσύνης τέλος ὑπάρχουσαν. Μᾶλλον δὲ, τὴν μὲν, Α τῶν κατ' αἰσθησιν γνωμικῶν, τὴν δὲ, τῶν κατ' αὐτὴν συμπέρασμα παρὰ γνώμην παθῶν τυγχάνουσαν.

Λύπη γάρ ἐστι, κατ' ἐμὲ φάναι, διάθεσις ἡδονῶν ἐστερημένη (4). Στέρησις δὲ καθέστηκεν ἡδονῶν, πόνων ἐπαγωγῇ. Πόνος δὲ σαφῶς ἐστὶ φυσικῆς ἕξεως Ἐλλειψις, ἢ ὑποχώρησις· Ἐλλειψις δὲ φυσικῆς ἕξεως ἐστὶ, πάθος τῆς κατὰ φύσιν ὑποκειμένης τῇ ἕξει δυνάμεως· πάθος δὲ τῆς κατὰ φύσιν ὑποκειμένης τῇ ἕξει δυνάμεως ἐστὶν, ὃ κατὰ τὴν παράχρησιν τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τρόπος· παράχρησις δὲ τοῦ κατ' ἐνεργείαν τρόπου καθέστηκεν, ἢ πρὸς τὸ μὴ πεφυκὸς κατὰ φύσιν, καὶ ὑπιστάμενον τῆς δυνάμεως κίνησις.

Ὅσπερ δὲ τὴν λύπην διττὴν (5), ὡς ἔφην, οἶδεν ὁ Β λόγος, οὕτω καὶ τῶν πειρασμῶν διττὸν ἐπίσταται τὸν τρόπον· τὸν μὲν, κατὰ γνώμην, τὸν δὲ, παρὰ γνώμην· καὶ τὸν μὲν, ἐκουσίων ἡδονῶν δημιουργόν· τὸν δὲ, ἀκουσίων ὀδυνῶν ἐπακτικόν. Ὁ γὰρ κατὰ γνώμην πειρασμὸς, τὰς κατὰ προαίρεσιν ἐκουσίους σαφῶς συνίστησιν ἡδονάς· ὃ δὲ παρὰ γνώμην, προδήλιος τοῦς ἀκουσίους παρὰ προαίρεσιν ἐπίστησι πόνους· καὶ ὃ μὲν, τῆς κατὰ ψυχὴν (6)· ὃ δὲ, τῆς κατ' αἰσθησιν λύπης καθέστηκεν αἴτιος.

luntatem perspicue inducit labores : ac quidem altera,

Ὅθεν οἶμαι τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, πῶς δεῖ C προσεύχεσθαι τοὺς οἰκείους διδάσκοντα μαθητάς, πρὸς τὸ, τὸ κατὰ γνώμην εἶδος τῶν πειρασμῶν ἀπεύχεσθαι φάσκει· *Καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν*, τῶν ἡδονικῶν δηλονότι καὶ γνωμικῶν καὶ ἐκουσίων πειρασμῶν, μὴ ἐγκαταλειφῆναι πείραν λαθεῖν εὐχεσθαι τοὺς οἰκείους διδάσκοντα μαθητάς. Τὸν δὲ μέγαν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Κυρίου λεγόμενον ἀδελφόν (7), πρὸς τὸ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν εἶδος διδάσκοντα μὴ συστέλλεσθαι, τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένους φάναι, *Πᾶσαν χαρὰν ἠρήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοὶς περιπέσῃτε ποικίλοις*· δηλονότι τοῖς ἀκουσίοις καὶ παρὰ γνώμην, καὶ πόνων ποιητικοῖς πειρασμοῖς· καὶ δηλοῦσι σαφῶς, ἐκεῖ μὲν ἐπάγων ὁ Κύριος· Ἄλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ἐναυθα δὲ ὁ μέγας Ἰάκωβος, *Γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ἡμῶν τῆς πίστεως κτεργάζεται ὑπομονήν*· ἢ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἔχεται· *ἵνα ᾗτε τέλειοι, καὶ ὀλόκληροι, ἐν μηδερὶ λειπόμενοι*. Τέλειός ἐστιν (8), ὃ τοῖς ἐκουσίοις δι' ἐγκατείας μαχόμενος, καὶ τοῖς ἀκουσίοις δι' ὑπομονῆς ἐγκατείας πειρασμοῖς καὶ ὀλόκληρός ἐστιν (9), ὃ καὶ τὴν πρᾶξιν μετὰ γνώσεως, καὶ τὴν θεωρίαν οὐκ ἀπρακτον διανύων.

Διηρημένης γὰρ εἰς ψυχὴν τε καὶ αἰσθησιν τῆς τε λύπης καὶ τῆς ἡδονῆς (10)· ὃ τὴν τῆς ψυχῆς περιποιούμενος ἡδονήν, τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως καταδεχόμενος λύπην, δοκιμῆς γίνεσθαι καὶ τέλειος καὶ ὀλόκληρος. Δόκιμος μὲν, διὰ τὴν πείραν τῶν κατ' αἰσθησιν ἐναντίων· τέλειος δὲ, ὡς τῇ κατ' αἰσθησιν ἡδονῇ τε καὶ λύπῃ, δι' ἐγκατείας καὶ ὑπομονῆς

tius, illam quidem voluntate animi constantium sensus affectuum, hanc vero, ejus præter animum perpressionum dolorumque terminum esse.

Est enim tristitia, ut quidem existimo, ejusmodi dispositio quæ voluptatibus careat. Voluptatum autem privatio laborum dolorumque inflictio est. Labor autem ac dolor, naturalis palam habitus defectus est, seu subductio. Defectio autem naturalis habitus, labes est ac ægritudo facultatis natura habitui subjectæ. Ægritudo autem ac labes facultatis natura habitui subjectæ, naturalis operationis abusu concretum vitium est. Abusus autem naturalis operationis concretum vitium, motus facultatis existit, in id quod non est natura comparatum, neque vere consistens est.

Quemadmodum autem (uti dicebam) duplicem sermo tristitiam novit, sic et duplicem tentationum modum agnoscit : alterum quidem, earum quæ voluntate consistunt; alterum vero, earum quæ invitis accidunt : ac priorem quidem earum parentem voluptatum esse, quæ ex animo sunt; alterum vero dolores inducere ac cruciatus, qui non sunt ex animo. Quæ enim voluntate animi tentatio est, voluntate existentes palam voluptates conflatur : quæ autem 194 illa invita, non spontaneos præter voluntatem, tristitiæ animi; altera, doloris sensus causa est.

Quamobrem existimo Dominum nostrum ac Deum, cum discipulos orandi modum doceret, ut genus illud tentationum, quod in voluntate positum est, deprecandum moneret, ita dicere : *Et ne nos inducas in tentationem*⁵²; quo nimirum erudiret, hoc eis votis enitendum, ne Deo deserente earum tentationum periculum facere sinerentur, quæ libidinem habent, ac voluntate consistunt. Magnum autem Jacobum, Domini fratrem nuncupatum, ut doceret non debere veritatis pugiles id genus tentationum formidare, quod invitis adhibetur, dicere : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis*⁵³; nempe involuntarias extraque mentis prepositum, ac quæ labores inducant. Ac plane ostendunt, cum Dominus quidem ibi subjungit : *Sed libera nos a malo*, hic autem magnus Jacobus, *Scientes qui probatio vestre fidei patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habeat : ut sitis perfecti atque integri, in nullo deficientes*⁵⁴. Perfectus est, qui per continentiam contra voluntarias pugnat tentationes, ac per patientiam in involuntariis constans perseverat. Integer autem est, qui et actionem cum scientia, et contemplationem non experientem actionis monstrat.

Divisis enim animi sensusque tristitia (seu dolore) pariter ac voluptate, qui animi voluptatem colens, sensus dolorem admittit, is probatus, perfectus, integer existit. Probatus quidem, ob contrarium sensu, periculum : perfectus autem, ut per continentiam ac patientiam cum sensus voluptate atque dolore continue jugique contentione de-

⁵² Matth. vi, 13. ⁵³ Jac. i, 2. ⁵⁴ ibid. 3, 4

pugnans; integer vero, ut compugnantes contra-
riis inter se sensuum affectionibus habitus, in ead-
dem rationis firmitate illæsos ac incolumes servans;
actionem, inquam, ac contemplationem sibi mutuo
coherentes, nulloque ab invicem divortio disjunctas,
sed ita comparatas, ut actio vitæque contemplationis
scientiæ modo præluceat, nec minus ratione,
contemplatio, actionis virtute munita, existat.

Igitur quod duplicem cum tristitiam **195** (seu
dolorem) tum voluptatem ostendit oratio, atque alteram
quidem penes animum, alteram vero penes sensum
consistere; age illarum quoque paulo subtilius causa
examinemus. Ejus itaque tristitiæ quæ animum afficit,
duplex modus est; quæ videlicet ex propriis, ac quæ
ex alienis delictis consurgit. Ejusmodi autem tristitiæ
causa, ejus plane qui tristitia afficitur, aut eorum in
quorum gratiam afficitur, sensus voluptas ac libido
existit. Ut enim vera certaue doctrina est, vix ullum
prorsus humanis in rebus existat peccatum, quin animi
cum sensu voluptatis causa ac libidinis, inconsultam
affectionem suæ causam originis habeat. Animi enim
voluptatis perspicue causa, sensus dolor est, ejus
qui de suis aut aliorum virtutibus gaudet ac delectatur.
Ut enim vera doctrina habet, vix ulla prorsus in
humanis existat virtus, quæ non animi a sensu
consultum divortium, suæ principium originis habeat.

Animi autem virtutis causa, quo sensui afficiebatur,
depuisâ necessitudine, fieri non potest quin sensus
in laboribus versetur, qui videlicet dulcium inventricem
animi facultatem mentis libidine conjunctam non
habeat; sed quæ naturalium illius voluptatum turbam
continentiæ vi strenue comprimat, inque violentis ac
innaturalibus laboribus, patientiam constans omnino
inflexaque consistat; ac ejusmodi, ut a divina virtutis
præstantia ac claritate, fallaci quidquam voluptatis
illecebra non excedat; neque indulgentia carnis proclivior,
quod sensus dolori defungendo laboribus obnoxius sit,
a virtutum celsitate decidat. Sensus autem doloris
causa inde est, quod omnis animi vis illis occupetur
quæ sunt ex natura. Porro sensus voluptatem, quæ
præter naturam est, animi operatio perspicue facit,
cujus nulla alia origo visque existentiae esse possit,
quam quod ea, quæ sunt ex natura, abijcit.

Mens enim et sensus, ob rerum illis subjectarum
summam dissimilitudinem et diversitatem, naturalem
inter se operationem longe oppositam habent. Nam mens
quidem intelligibiles incorporeasque substantias
subjectas habet, cui et essentia comparatum, ut illas
percipiat: sensus vero, naturas **196** sensibiles et
corporeas, quas et ipse natura cognoscat.

Quia igitur fieri non potest, ut mens ad affinia

ἀνευδότης μαχόμενος· ὀλόκληρος δὲ, ὡς τὰς μαχομέ-
νας ταῖς κατ' αἰσθησιν ἀλλήλαις ἀντικειμέναις δια-
θέσειν ἕξεις ἐν τῇ σταθιρότητι τῆς κατὰ τὸν λόγον
ταυτότητος ἀλωθήτους διαφυλάττων· φημι δὲ τὴν
πράξιν καὶ τὴν θεωρίαν ἀλλήλαις συνεχομένας, καὶ
μηδεμίαν τῆς ἐτέρας διεζευγμένην· ἀλλὰ τὴν μὲν
πράξιν, τῆς θεωρίας τὴν γνῶσιν διὰ τῶν τρόπων
προφαίνουσιν· τὴν δὲ θεωρίαν, οὐχ ἤττον τοῦ λόγου
τὴν ἀρετὴν τεθωρακισμένην τῆς πράξεως.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ τὴν τε λύπην καὶ τὴν ἡδονὴν διττὴν
οὔσαν ἀπέδειξεν ὁ λόγος· καὶ τὴν μὲν, κατὰ ψυχὴν,
τὴν δὲ, κατ' αἰσθησιν συνισταμένην· φέρε καὶ τὰς
τούτων συνοπτικώτερον θεωρήσωμεν αἰτίας. Τῆς μὲν
οὖν κατὰ ψυχὴν λύπης διττὸς ὁ τρόπος. Ὁ μὲν, ἐπὶ
τοῖς οικείοις, ὁ δὲ, ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις πλημμελήμασι
συνιστάμενος. Αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης λύπης ἢ κατ'
αἰσθησιν τοῦ λυπουμένου σαφῶς (11), ἢ τῶν δι' οὐδ'
λυπεῖται, καθέστηκεν ἡδονή. Κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ
λόγον (12), οὐκ ἔστι παντελῶς ἀμαρτία σχεδὸν ἐν
ἀνθρώποις, μὴ τὴν ψυχῆς πρὸς αἰσθησιν ἡδονῆς ἐνε-
κεν ἀλόγιστον σχέσιν ἀρχὴν τῆς οικείας γενέσεως
ἔχουσαν. Τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς αἰτία προδήλως
ἔστιν (13), ἢ κατ' αἰσθησιν τοῦ ἐπὶ ταῖς οικείοις ἢ
ταῖς ἀλλοτρίαις ἀρεταῖς ἡδομένου τε καὶ χαίροντος
λύπη· κατὰ γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὐκ ἔστι παντελῶς
ἀρετὴ σχεδὸν ἐν ἀνθρώποις (14), μὴ τὴν ψυχῆς πρὸς
αἰσθησιν λελογισμένην ἀποδιάθεσιν ἀρχὴν τῆς οικείας
γενέσεως ἔχουσα.

Τῆς δὲ ψυχῆς ὑπὲρ ἀρετῆς πρὸς τὴν αἰσθησιν ἀπο-
διάθεσιν κτησαμένης, ἐξ ἀνάγκης ἢ αἰσθησις ἐν-
πόνους ἔσται· τὴν τῶν ἡδῶν ἐπινοητικὴν συνημμέ-
νην (15), αὐτῇ κατὰ τὴν γνωμικὴν σχέσιν τῆς ψυχῆς
οὐκ ἔχουσα δύναμιν· τούναντιον δὲ, τῶν μὲν αὐτῆς
φυσικῶν ἡδονῶν ἐπανάστασιν δι' ἐγκρατείας ἀνδρι-
κῶς ἀπορροαπίζουσαν· πρὸς δὲ τὴν τῶν παρὰ φύσιν
καὶ ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγὴν, διὰ τῆς ὑπομονῆς
ἀμειλικτον παντελῶς διαμένουσαν· καὶ τῆς κατ'
ἀρετὴν θεοπροποῦς ἀξίας τε καὶ δόξης, διὰ τὴν ἀνυ-
πόστατον ἡδονὴν οὐκ ἐξισταμένην. Καὶ πρὸς τὴν
τῶν πόνων ἀντίληψιν φειδοὶ τῆς σαρκὸς διὰ τὴν
ὀδύουσαν αἰσθησιν, τοῦ ὕψους τῶν ἀρετῶν οὐκ ἀπο-
πίπτουσαν. Τῆς δὲ κατ' αἰσθησιν λύπης αἰτία καθ-
έστηκεν, ἢ πρὸς τὰ κατὰ φύσιν τῆς ψυχῆς παντελῆς
ἀσχολία. Τὴν κατ' αἰσθησιν ἡδονὴν ἢ παρὰ φύσιν
ἐνέργεια τῆς ψυχῆς προδήλως ὑφίστησιν (16), ἀλλὴν
ἀρχὴν ἔχειν οὐ δυναμένην συστάσεως, ἢ τὴν ψυχῆς
τῶν κατὰ φύσιν ἀπόθεσιν.

Νοῦς γὰρ καὶ αἰσθησις ἀντικειμένην ἔχουσι πρὸς
ἀλλήλα τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, διὰ τὴν τῶν
αὐτοῖς ὑποκειμένων ἀκροτάτην διαφορὰν καὶ ἐτερό-
τητα (17). Ὁ μὲν γὰρ ὑποκειμένας ἔχει τὰς νοητὰς
καὶ ἀσωμάτους οὐσίας, ὧν κατ' οὐσίαν ἀντιλαμβάνε-
σθαι * πέφυκεν· ἢ δὲ, τὰς αἰσθητὰς καὶ σωματι-
κὰς φύσεις, ὧν καὶ αὐτὴ φυσικῶς ἀντιλαμβάνεται.

Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔστι δυνατόν τρὸς τὰ συγγενῆ

* Centuria quarta ex quinque a. 2: ὧν ἀσωμάτως ἀντιλαμβάνεται.

57
11
206
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

νοητά νοῦν διαβῆναι, δίχα τῆς τῶν διὰ μέσου προ-
 θεβλημένων αἰσθητῶν θεωρίας· ταύτην δὲ γεννάσθαι
 [Fr. γενέσθαι] παντελῶς ἀμήχανον χωρὶς τῆς αὐτῆ
 μὲν συγκαίμενης, τοῖς αἰσθητοῖς δὲ κατὰ φύσιν
 συγγενούς αἰσθήσεως (18)· εἰκότως εἰ μὲν προσθα-
 λῶν ἐνοσχεθῆ ταῖς ἐπιφανείαις τῶν ὁρατῶν ἐνέργειαν
 εἶναι φυσικὴν τὴν συγκαίμεν ὀδόμενος αἰσθη-
 σιν (19)· τῶν μὲν κατὰ φύσιν ἐκπέπτωκε νοητῶν,
 τῶν δὲ παρὰ φύσιν ἀμφοῖν ταῖν χερῶν, τὸ δὲ λεγόμε-
 νον, ἐπελάβετο σωμάτων· οἷς παρὰ τὸν λόγον
 ἐνεργούμενος, διὰ τὴν αὐτὸν ἐκνικήσασαν αἰσθησιν·
 τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν λύπης γεννήτωρ καθίσταται,
 συγκαίς ταῖς κατὰ συνείδησιν μάστιξιν αἰκίζομένην·
 τῆς δὲ κατ' αἰσθησιν ἡδονῆς ἀριδῆλως γίνεται ποιη-
 τῆς, ταῖς ἐπινοίαις τῶν περιποιητικῶν τῆς σαρκὸς
 τρόπων λιπαινόμενος. Εἰ δὲ τὴν πρὸς αἰσθησιν ἄμα
 τῇ προσβολῇ τῶν ὁρωμένων διατεμῶν ἐπιφάνειαν,
 τοὺς πνευματικοὺς τῶν ὄντων καθαρῶς τῶν ἐπ'
 αὐτοῖς σχημάτων θεάσθαι λόγους τὴν μὲν τῆς ψυ-
 χῆς ἡδονὴν κατεργάσατο· μηδὲν τῶν αἰσθήσει θεω-
 ρούμενων κρατούμενος· τὴν δὲ τῆς αἰσθήσεως συν-
 εστήσατο λύπην, πάντων κατὰ φύσιν τῶν αἰσθητῶν
 ἐστερημένος. "Ενθα γὰρ προκαθηγείται ὁ λόγος τῆς
 αἰσθήσεως κατὰ τὴν τῶν ὁρατῶν θεωρίαν (20), πά-
 σης ἐστερηται τῆς κατὰ φύσιν ἢ σὰρξ ἡδονῆς, οὐκ
 ἔχουσα τὴν αἰσθησιν ἄφρατον, καὶ τῶν λογικῶν ἀπολελυμένην δεσμῶν, εἰς ὑπερσίαν τῶν κατ' αὐτὴν
 ἡδονῶν.

Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, ἐπειδὴ τὴν μὲν τῆς ψυχῆς λύ-
 πην, ἦγον τὸν πόνον· ταῦτον γὰρ ἀλλήλοις ἀμφο-
 τερα, ἢ κατ' αἰσθησιν ἡδονὴ συνίστησι· τὴν δὲ τῆς
 αἰσθήσεως λύπην, ἦγον τὸν πόνον, ἢ κατὰ ψυχὴν
 ἡδονὴ ποιεῖν πέφυκεν· εἰκότως ὁ τῆς κατ' ἐλπίδα
 ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ δι' ἀναστάσεως νεκρῶν εἰς κληρονομίαν
 ἀφθαρτῶν καὶ ἀμύρτων καὶ ἀμάραντων τετηρη-
 μένην ἐν οὐρανοῖς ἐπιέμενος, κατὰ μὲν ψυχὴν
 ἀγαλλίασιν ἔχει καὶ χαρὰν χαίρει ἀνεκλάλητον, διη-
 νεκῶς τῇ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐλπίδι γαννύμε-
 νος [Fr. et Reg. γαννυμένην]· κατὰ δὲ τὴν σάρκα
 καὶ τὴν αἰσθησιν, λύπην. "Ἦγον τοὺς ἐκ τῶν ποι-
 κίλων πειρασμῶν ἐπιγινομένους αὐτῇ πόνους, καὶ
 τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὀδύνας· πάση γὰρ ἀρετῇ, ἡδονῇ καὶ
 πόνος παρέπεται· πόνος μὲν σαρκὸς, ἐστερημένης
 τῆς προσήνου καὶ λειοτέρας αἰσθήσεως· ὀδύνη δὲ
 ψυχῆς, παντὸς αἰσθητοῦ καθαροῖς ἐντροφώσης τοῖς
 ἐν πνεύματι λόγοις.

Δέον οὖν ἐστὶ τὸν νοῦν κατὰ τὴν παρούσαν
 ζωὴν (21)· τοῦτο γὰρ μοι νοεῖται τὸ, νῦν· κατὰ
 σάρκα λυπούμενον, διὰ τοὺς πολλοὺς πόνους τῶν
 ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτῆ προσαγομένων πειρασμῶν, ἀεὶ
 χαίρειν κατὰ ψυχὴν καὶ ἡδουσθαι, διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν
 αἰωνίων ἀγαθῶν, ἵκν' ἔχη καταπονομένην τὴν αἰ-
 σθησιν· οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν και-
 ροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν εἰς ἡμᾶς ἀπο-
 καλύπτεσθαι, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος.

Οὕτως οὖν κατ' ἐμὲ φάναι, δύναται χαίρειν ἀν-
 θρωπος· ἐγ' ᾧ λυπεῖται. Τῇ γὰρ ἀρετῇ κατὰ σάρκα

A Intelligibilia transeat, quin sensilia, quæ media in-
terjacent, consideratione atingat (id autem omnino
præstari non potest, absque sensu illi conjuncto
ae natura sensilibus affini), merito sane, si hæc at-
tingendo aspectabilium rerum extimis corporibus
affectu adhærescat, naturalem existimans esse ope-
rationem quæ sensus compositus sit, ab intelligibi-
libus quæ sunt ex natura, prolapsa ambabus (quod
aiunt) manibus arripuit corpora : iisque invita
ratione instincta actaque, tristitiæ animi, crebris
conscientiæ verberibus vapulantis, parens efficitur,
sensusque palam voluptatis auctor existit, dum
tuendæ atque fovendæ carnis excogitandis modis
pinguescit. Sin autem mox ac percepit atigitque,
externa rerum aspectabilium dissecta specie, spi-
ritales rerum rationes figuris in eis existentibus
depurgatas conspexerit, voluptatis animi parens ex-
istitit, quam nulla addicant eorum quæ sensu con-
spiciuntur, sensusque conflant dolorem seu tristi-
tiam, quæ naturalium sensilium illecebra fructuque
privetur. Ubi enim considerandis rebus in aspec-
tu cadentibus ratio præit sensui atque præsidet,
omni ex natura caro voluptate caret; cui nimirum
non suppetat sensus liber ac rationis vinculis ex-
solutus, qui ejus voluptatibus inseruiat.

Quia igitur (uti dicebam) animi tristitiam seu
 laborem atque dolorem (idem enim ambo hæc
 inter se existunt) voluptas sensus constituit,
 vicissimque sensus dolorem seu laborem animi vo-
 luptas creare consuevit; merito is, qui vitæ in spe
 positæ, Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi per resur-
 rectionem ex mortuis, in hæreditatem incorrupti-
 bilem et incontaminatam et immarcescibilem conserva-
 tam in cælis⁶⁶, desiderio tenetur, animo quidem
 exsultat gaudetque gaudio inenarrabili, futurorum
 spe bonorum jugiter lætans velutque ganniens :
 carne autem ac sensu tristitiam doloremque habet,
 qui scilicet ex variis tentationibus illi labores obve-
 niunt, ac quos ii cruciatus pariunt. Omni quippe vir-
 tuti voluptas comes est ac labor : nempe labor car-
 nis, quæ blando ac leniori sensu privata ¹⁹⁷ sit ;
 animique voluptas, qui ab omni sensili puris in spi-
 ritu rationibus delicietur.

D Igitur operæ pretium est, ut præsentī hæc vita
 (hunc enim mihi sensum ingerit, quod dicitur
 nunc) meis carne doleat ac tristetur, ob multos
tentationum labores, qui virtutis causa illi inferan-
tur, semperque animo gaudeat ac jucundetur, æter-
norum spe bonorum fulta, quantumvis sensum la-
bor pene opprimat. Ut enim ait divinus Apostolus,
non sunt conatignæ afflictiones hujus temporis, ad
gloriam quæ erga nos revelanda est⁶⁷.

Sic igitur (ut quidem existimo) nihil vetat gau-
 dere hominem, ea in re, de qua dolet ac tristitiam

⁶⁶ I Petr. 1, 5, ⁶⁷ Rom. viii, 18.

habet. Nam cum virtutis cultu carne doleat ob conjunctos labores, eodem ipso gaudet animo, qui velut præsentem futurorum decorem aspectet; cuius gratia, magni Davidis more, voluntaria carnis abdicatione quotidie moritur⁸⁸, dum animi in spiritu generatione semper renovatur; quippe qui, tam salutarem voluptatem, tum tristitiam utilem habeat. Tristitiam autem non alienam a ratione dicimus ac quæ vulgi exsistat; quæ videlicet libidinum terrenarumque rerum absentia, animum mœrore conficiat; velut scilicet eorum, qui innaturaliter in ea ferantur, in quæ non sinat officii ratio, ab iisque refugiant, a quibus non decet; sed quæ consulta, virisque divina ornatis sapientia probata sit; quæ nimirum præsens malum subaperiat. Aiunt enim, tristitiam seu dolorem præsens malum esse; tum quidem animo consistentem, cum indicium rationis sensus voluptas occupat; sensu vero, cum sine impedimento, virtutis stadio animi cursus peragitur, tantos sensui inferens labores, quantam animo voluptatem gaudiumque, qui affini virtutis ac scientiæ illustratione Deo adjungatur.

SCHOLIA.

1. Animi tristitiam dicit.
2. Sensus dolorem hic loci tristitiam (λύπην) appellavit.
3. Animi tristitiam finem esse dicit voluptatis sensus: ex ea quippe animi conflatur tristitia; uti etiam animi voluptatis, carnis dolor ac tristitia finis exsistit. Animi enim jucunditas in carnis tristitiam doloremque cedit.
- Tristitiæ seu doloris aliæ aliis consortiæ definitiones, ad causam animum subducentes, ex qua illi ut oriatur, comparatum est.
5. Duplicem tristitiam dicit, alteram in sensu consistentem corporalium privatione voluptatum; mentis alteram, per bonorum animi absentiam. Duplices quoque tentationes refert, spontaneas, et quæ **198** invititis accidant: ac quidem spontaneas, corporalis sensu voluptatis, animique tristitiæ parentes esse (unum enim peccati facinus animum tristitia tentat), quæ autem tentationes invititis accidant, involuntariisque laboribus sui specimen habent, animi voluptatis, ac corporalis sensu doloris, iidem parentes exsistere.

6. Voluntaria tentatio animi tristitiam facit, sensusque palam voluptatem parit. Involuntaria autem ac quæ invitos petit, animi voluptatem ac carnis dolorem constituit.

7. Dominus quidem spontaneas tentationes deprecari nos docet, ut quæ carnis voluptatem, animi autem dolorem importent: magnus autem Jacobus, in tentationibus quæ invitos petunt jubet gaudere, quæ nimirum carnis voluptatem animique dolorem eximant.

⁸⁸ Pssal. lxxii, 22. I Cor. xv, 31.

Α μὲν διὰ τοὺς πόνους λυπούμενος, ἐν αὐτῇ χαίρει τῇ ἀρετῇ κατὰ ψυχὴν, ὡς παροῦσαν θεώμενος τὴν τῶν μελλόντων εὐπρέπειαν· ὑπὲρ ἧς κατὰ τὸν μέγαν Δαβὶδ, τῇ κατὰ γνώμην ἀπογενέσει τῆς σαρκὸς καθ' ἐκάστην ἀποθνήσκει τὴν ἡμέραν, ὁ κατὰ τὴν ψυχῆς ἐν πνεύματι γένεσιν αἰεὶ καινιζόμενος· ἅτε δὴ καὶ τὴν ἡδονὴν ἔχων σωτήριον (22), καὶ τὴν λύπην ὠφέλιμον. Λύπη γὰρ φαμεν οὐ τὴν παράλογον καὶ τῶν πολλῶν, ἐπὶ στερήσει παθῶν ἢ πραγμάτων ὑλικῶν τὴν ψυχὴν ἀφανίζουσαν· ὡς τὰς ὁρμὰς παρὰ φύσιν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ (23), καὶ τὰς ἀποφυγὰς ἀφ' ὧν μὴ δεῖ ποιοιμένων (24)· ἀλλὰ τὴν λελογισμένην καὶ τοῖς πᾶσι θεῖα σοφοῖς ἐγκριθεῖσαν, καὶ τὸ παρὸν κακὸν ὑποσημαίνουσαν. Παρὸν γὰρ κακὸν, φασὶν εἶναι τὴν λύπην, συνισταμένην μὲν κατὰ ψυχὴν, ὅταν ἡ κατ' αἴσθησιν ἡδονὴ τῆς λογικῆς κρατῇ διακρίσεως· ὑφισταμένην δὲ κατ' αἴσθησιν, ὅταν τῆς ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἀκωλύτως ὁ δρόμος ἀνύεται, τοσοῦτον ἐπάγων τῇ αἰσθήσει τοὺς πόνους, ὅσον ἡδονὴν ἐμποιεῖ καὶ χαρὰν τῇ ψυχῇ τῷ Θεῷ προσάγομένη, διὰ τῆς συγγενοῦς κατ' ἀρετὴν τε καὶ γνώσιν ἐλλάμψεως.

ΣΧΟΛΙΑ.

- α'. Τὴν κατὰ ψυχὴν λύπην φησί.
- β'. Τὴν κατ' αἴσθησιν ὀδύνην, λύπην νῦν προσήγορεύσε.
- γ'. Τὴν κατὰ ψυχὴν λύπην τέλος εἶναι φησι τῆς κατ' αἴσθησιν ἡδονῆς· ἐκ γὰρ ταύτης συνίσταται λύπη ψυχῆς· ὡς περ οὖν καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς τέλος ἐστὶν ἡ κατὰ σάρκα λύπη· ψυχῆς γὰρ εὐφροσύνη, σαρκὸς γίνεται λύπη.
- δ'. Ὅρισμοὶ λύπης ἐπάλληλοι πρὸς τὴν αἰτίαν, καθ' ἣν γίνεσθαι πέφυκεν, ἀναφέροντες.
- ε'. Διττὴν τὴν λύπην λέγει· τὴν μὲν περὶ τὴν αἴσθησιν, κατὰ στέρησιν τῶν σωματικῶν ἡδονῶν συνισταμένην· τὴν δὲ περὶ νοῦν, κατὰ στέρησιν τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν γινομένην. Διττοὺς δὲ λέγει καὶ τοὺς πειρασμοὺς, τοὺς μὲν ἐκουσίους, τοὺς δὲ ἀκουσίους· καὶ τοὺς μὲν ἐκουσίους, τῆς μὲν κατ' αἴσθησιν σωματικῆς ἡδονῆς εἶναι πατέρας· τῆς δὲ κατὰ ψυχὴν λύπης εἶναι γεννήτορας. Μόνη γὰρ πραχθεῖσα λυπεῖ τὴν ψυχὴν ἁμαρτία. Τοὺς δὲ ἀκουσίους, οἵτινες ἐν τοῖς παρὰ γνώμην δεικνυνται πόνους, τῆς μὲν κατὰ ψυχὴν ἡδονῆς εἶναι πατέρας, τῆς δὲ κατ' αἴσθησιν σωματικῆς ὀδύνης εἶναι γεννήτορας.
- ς'. Ὁ μὲν κατὰ γνώμην πειρασμὸς, φησι, τὴν μὲν κατὰ ψυχὴν λύπην συνίστησι· τὴν δὲ κατ' αἴσθησιν δημιουργεῖ σαφῶς ἡδονὴν· ὁ δὲ παρὰ γνώμην, τὴν μὲν τῆς ψυχῆς ἡδονὴν· τὴν δὲ τῆς σαρκὸς λύπην ὑφίστησι.
- ζ'. Ὁ μὲν Κύριος, φησί, τοὺς ἐκουσίους ἀπεύχεσθαι ἡμᾶς διδάσκει πειρασμοὺς· ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονῆς, ψυχῆς δὲ ποιητικὸς ὀδύνης· ὁ δὲ μέγας Ἰάκωβος, ἐπὶ τοῖς ἀκουσίοις ἡμῶν παραινεῖ χαίρειν πειρασμοῖς· ὡς σαρκὸς μὲν ἡδονὴν, ψυχῆς δὲ ὀδύνην ἀφαιρουμένους.

culo quodam, quandiu hanc agimus vitam, mentis ad eam necessitudine, peccati lex evacuata fuerit.

22. Salutarem voluptatem vocat, animi gaudium quod ex virtute existit: utilem vero tristitiam, virtutis causa susceptum carnis dolorem.

23. Qui affectibus rebusque inhiat, ad quæ non decet animis incitatur.

24. Qui eos eventus non amplectitur quibus affectibus rerumque turbis careat, a quibus non decet resilit ac fugiat.

199 QUÆSTIO LIX.

De qua salute exquisierunt et exscutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt: scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi; prænuntians eas, quæ in Christo sunt, passionem, et posteriores glorias⁵⁹. Cum beati prophetæ, quæ Spiritu sancto eis insonante didicerant, scripto consignata nobis exquirenda scrutandaque reliquerint; quonam illi modo, qui sic velut ad aurem Spiritu sancto inculcante audiissent, ac qui sibi detecta conscriberent, quamnam exquisitionem exscutationemque exquirebant aut exscutabantur?

Responsio.

Exquirendi divina ac exscutandi facultates, substantialiter ab Auctore inditas, prima ipsa in rerum naturam productione, natura humana accepit: quod autem divina manifestentur, sanctissimi Spiritus vis adveniens gratiæ munere facit. Quia vero jam initio nequissimus vires has per peccatum, aspectabilium naturæ addixerat, nec quisquam erat intelligens aut requirens Deum⁶⁰; quod nimirum ipsi naturæ participes, cuncti mentis facultatem ac rationis rerum sensilium externa specie circumscriptam habebant, nec supra sensum quidquam mente assurgebant; merito sanctissimi Spiritus gratia, iis, qui non consulto ac animitus errori concessissent, a terrenis quibus inhæserat, revulsam restituit vim; qua videlicet per gratiam recepta, primo quæsierunt ac scrutati sunt, tumque exquisierunt ac sunt exscutati: per eandem scilicet Spiritus gratiam.

Nefas enim dictum est, solam ipsam a se gratiam mysteriorum notitiam in sanctis operatam esse, absque iis facultatibus, quæ natura capaces scientiæ sunt. Nam alioqui prophetas inducimus, qui concessarum ipsis sanctissimi Spiritus munere illustrationum vim non intellexerint. Ecquanam vero ratione verum sit quod ait Scriptura, *Sapiens intelliget quæ ab ore proprio*⁶¹? At neque absque sanctissimi Spiritus gratia, **200** per solam exquirentes naturæ facultatem, veram rerum adepti sunt scientiam; alioqui frustraneus sanctis Spiritus adventus exstiterit, qui ad manifestandam veritatem

ἔστι τυχεῖν, μὴ πρότερον κενωθέντος ὡς ἐξ ἀγγελίου τινὸς τῆς σαρκὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὴν σχέσιν τῆς γνώμης τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας.

κβ'. Ἦδονὴν λέγει σωτήριον, τὴν ἐπ' ἀρετῆ χάραν τῆς ψυχῆς ὠφέλιμον δὲ λύπην, τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς δούνην τῆς σαρκὸς.

κγ'. Ὁ πάθει προσετηκῶς καὶ πράγμασιν, ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τὰς ὁρμάς ποιεῖται.

κδ'. Ὁ τὰς ποιητικὰς τῶν παθῶν καὶ τῶν πραγμάτων στερήσεως συμβάσεις οὐκ ἀσπαζόμενος, ἀφ' ὧν μὴ δεῖ τὰς ἀποφυγὰς ποιεῖται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ ΝΘ'.

Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφηταὶ οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς [Fr. ἡμᾶς] χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ πόσον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ· μαρτυρούμενον [Fr. μαρτυρόμενον] τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας· ἔαν αὐτοὶ οἱ μακάριοι προφητῆται ἄπερ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐνηγήθησαν, ἡμῶν ἐγγράφως κατέλιπον ἐκζητεῖν καὶ ἐρευνῆσαι· πῶς αὐτοὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐνηγούμενοι, καὶ τὰ ἀποκαλυπτόμενα αὐτοῖς συγγράφοντες, ποῖαν ἐκζήτησιν καὶ ἐξερεύνησιν ἐξεζήτησαν ἢ ἐξηρεύων.

Ἀπόκρισις.

Τὰς μὲν ἐκζητικὰς [Fr. ζητητικὰς τε καὶ ἐρευνητικὰς] τε καὶ ἐξερευνητικὰς τῶν θείων δυνάμεις οὐσιωδῶς ἔχει καταβεβλημένας αὐτῇ παρὰ τοῦ κτίσαντος, κατ' αὐτὴν τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροdon, ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσιν· τὰς δὲ τῶν θείων ἀποκαλύψεις, κατὰ χάριν ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοιτῶσα ποιεῖται δυναμῖς. Ἐπειδὴ δὲ καταρχὰς διὰ τῆς ἀμαρτίας τῇ φύσει τῶν ὁρατῶν ταύτας ὁ πονηρὸς προσήλωκε τὰς δυνάμεις· καὶ οὐκ ἦν ὁ συνίων ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν, πάντων τῶν μετεληφθῶτων τῆς φύσεως τὴν νοεράν τε καὶ λογικὴν δυνάμιν ἐχόντων περιγεγραμμένην τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν αἰσθητῶν, καὶ μηδεμίαν κεκτημένων ἔνοιαν τῶν ὑπὲρ αἰσθησίων· εἰκότως ἢ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις τοῖς μὴ κατὰ πρόθεσιν ἐνδιαθέτως ὑπὸ τὴν ἀπάτην γενομένοις, τὸν ὕλικὸν ἀφελώσασα τὴν προσηλωμένην ἀπεκατέστησε δυνάμιν· ἦν καθαρὰν ἀπολαθόντες διὰ τῆς χάριτος, πρῶτον ἐζήτησαν καὶ ἠρεύνησαν, καὶ οὕτως ἐξεζήτησαν καὶ ἐξερεύνησαν· διὰ τῆς αὐτῆς δηλαδὴ τοῦ Πνεύματος χάριτος.

Ὁὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν, ὡς μόνη καθ' ἑαυτὴν ἢ χάρις ἐνήργει τοῖς ἁγίοις τὰς γνώσεις τῶν μυστηρίων, χωρὶς τῶν τῆς γνώσεως δεκτικῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων (1). Ἐπεὶ μὴ συνιέντας εἰσάγομεν τοὺς ἁγίους Προφήτας τῶν δοθέντων αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ παναγίου Πνεύματος φωτισμῶν τὴν δυνάμιν· καὶ πῶς ἀληθῆς ὁ φάσκων ἐστὶ λόγος, Ὅτι ὁ σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος. Οὕτε μὴν δίχα τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος, μόνῃ τῇ κατὰ φύσιν δυνάμει ζητήσαντες τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων ἀπειλήφασιν γνῶσιν· ἐπειδὴ περιττὴ δειχθήσεται τοῖς ἁγίοις ἢ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσεις, κατὰ μηδὲν αὐτοῖς συν-

⁵⁹ I Petr. 1, 10, 11. ⁶⁰ Psal. xiii, 2; LH, 3. ⁶¹ Prov. xvi, 25.

εργοῦσα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας φανέρωσιν. Καὶ πῶς ἀληθῆς ὁ φάσκων ἔσται λόγος, "Ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἀνωθὲν ἔστι, καταβαίνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων· καὶ τὸ, Ἐκάστῳ δέδοται ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον· ἢ μὲν γὰρ φησὶ, διὰ τοῦ Πνεύματος δέδοται λόγος σοφίας· ἄλλῃ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ, πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῃ δὲ, χαρίσματα λαμάτων, καὶ τὰ ἐξῆς. Οἷς ἐπάγει, Πάντα δὲ ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. Βούλεται δὲ τὸ ἐκάστῳ δηλονότι συμφέρον (2), εἰς πληροφορίαν τῆς ἀπαθῶς τῶν ἐπιζητούντων τὰ θεῖα ἐφέσεως. Ὁ γὰρ ἀπαθῶς τὰ θεῖα ζητῶν, πάντως λήψεται τὸ ζητούμενον. Ὁ δὲ μετὰ τινος πάθους αἰτῶν, ὡς κακῶς ζητῶν, ἀποτεύξεται τοῦ ζητουμένου. Φησὶ γὰρ· Αἰτεῖσθε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε.

Ὁυκοῦν οὔτε ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνεργεῖ σοφίαν ἐν τοῖς ἀγίοις, χωρὶς τοῦ ταύτην δεχομένου νοός· οὔτε γινώσιν (3), χωρὶς τῆς δεκτικῆς τοῦ λόγου δυνάμεως· οὔτε πιστίν, ἄνευ τῆς κατὰ νοῦν καὶ λόγον τῶν μελλόντων καὶ πᾶσι τέως ἀδήλων πληροφορίας· οὔτε λαμάτων χαρίσματα, δίχα τῆς κατὰ φύσιν φιλανθρωπίας· οὔτε τι ἕτερον τῶν λοιπῶν χαρισμάτων, χωρὶς τῆς ἐκάστου δεκτικῆς ἐξεύσεως καὶ δυνάμεως· οὔτε μὴ πάλιν ἐν τῶν ἀπυριθμημένων ἀνθρώπων κτήσεται κατὰ δύναμιν φυσικὴν, δίχα τῆς χορηγούσης ταῦτα θείας δυνάμεως.

Καὶ δηλοῦσι τοῦτο σαφῶς πάντες οἱ ἅγιοι, μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τῶν θείων ζητούντες τῶν ἀποκαλυφθέντων τοὺς λόγους. Ἀβραάμ γὰρ λαβὼν τὴν ἐπαγγελίαν τῆς κληρονομίας τῆς δειχθείσης αὐτῷ γῆς, φάσκοντας πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ· Ἐγὼ ὁ Θεός, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ χώρας Χαλδαίων, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομήσαι αὐτήν· οὐκ ἠρέεσθη λαβὼν ὅπερ ἐκζητῶν ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Χαλδαίων· ἀλλ' ἠρεύνησε μαθεῖν ποθῶν καὶ τὸν τρόπον τῆς κληρονομίας, λέγων πρὸς τὸν Θεόν· Δέσποτα Κύριε, κατὰ τί γινώσκωμαι ὅτι κληρονομήσω αὐτήν; Καὶ Μωϋσῆς λαβὼν τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων τὴν δύναμιν, ἐζήτηε καὶ τοὺς τρόπους διδαχθῆναι καὶ τοὺς λόγους, καθ' οὓς ἔδει τῶν δοθέντων σημείων ἀποδειχθῆναι τὴν πίστωσιν. Καὶ ἔθετο ἐν αὐτοῖς, φησὶν ὁ μέγας Δαβὶδ, τοὺς λόγους τῶν σημείων αὐτοῦ, καὶ τῶν τεράτων αὐτοῦ, ἐν γῆ Χάμ. Καὶ πάλιν αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησὶ πρὸς τὸν Θεὸν βοῶν ὁ μέγας Δαβὶδ· Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου ἐν τῷ νόμῳ σου. Καί· Λύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβους μου. Καὶ Δανιὴλ ὁ μέγας ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, τῶν θείων ὁράσεων, ὑπὲρ ὧν τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν ἐτέλεσεν ἄπιτος, τοὺς λόγους ἐκζητῶν, ἀκούει ἀγγέλου πρὸς ἄγγελον [Αἰ. πρὸς ἄλλον ἄγγελον] λέγοντος, Συρ-

nullius eis frugis fuerit. *Ecquid vero stabit, quod sic Scriptura loquitur : Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre lumimum* ⁶²? *Illud item : Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem? Nam alii quidem, inquit, per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum : alii vero fides in eodem Spiritu : alii dona sanitarum, et quæ sequuntur. Subditque : Omnia autem operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult* ⁶³. *Vult autem, quod nimirum cuique utile est, ad eorum qui divina inquirunt, illibati desiderii certam expletionem. Qui enim illibate, nulloque vitio ac libidine divina quærit, id quod quærit, omnino accipiet. Qui autem libidine petit, vult qui male quærat, haudquaquam ejus quod quærit, compos fiet. Ait enim : Petit, et non accipitis, eo quod male petatis* ⁶⁴.

Igitur neque sancti Spiritus gratia in sanctis sapientiam operatur, absque mente, quæ eam suscipiat; neque scientiam, absque facultate rationis quæ ejus capax existat : neque fidem, absque mentis ac rationis futurorum cunctisque hactenus obscurorum certa persuasionem : neque dona sanitarum, absque naturali humanitate : neque aliud quidquam præterea donum reliquum, absque habitu ac potentia cujusque illorum capace. At neque rursus vel unum ex enumeratis nanciscetur homo per facultatem naturæ, ac nisi illa divina subministrentur virtute.

Idque palam sancti omnes declarant, qui post acceptas divinorum revelationes, eorum quæ illis manifesta fuissent ac detecta, rationes quærant ⁶⁵. Abraham enim, accepta promissionis possidendæ terræ illi ostensæ, dicente Deo : *Ego Deus, qui eduxi te de regione Chaldæorum, ut darem tibi terram hanc possidendam* ⁶⁶; haud sibi satis esse putavit, ut ejus exquirendi gratia ex terra Chaldæorum egressus fuerat, id acciperet; verum scrutatus est, cum ejus quoque modum possessionis posse cuperet, ita ad Deum loquens : *Here 201 Domine secundum quid sciam, quod sim eam possessurus* ⁶⁷? Moyses quoque accepta signorum ac prodigiorum virtute, modos doceri quærebat ac rationes, quibus datorum signorum fides esset astruenda. *Et posuit in eis, inquit magnus David, rationes signorum suorum et prodigiorum suorum in terra Cham* ⁶⁸. Ac rursus ipse de seipso magnus David ad Deum clamans, ait : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* ⁶⁹. Et : *Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis* ⁷⁰. Daniel quoque vir ille magnus desideriorum, divinarum visionum, quarum gratia tres dierum septimanas jejunos perseveraverat, rationes exquirens, angelum audit alteri angelo loquentem, *Fac eum intelligere visionem* ⁷¹. Sed et magnus propheta Zacharias, per to-

⁶² Jac. i, 17. ⁶³ I Cor. xii, 7-11. ⁶⁴ Jac. iv, 5. ⁶⁵ Dan. xii, 8; Zach. iv, 5. ⁶⁶ Gen. xv, 7. ⁶⁷ Exod. iv, 1. ⁶⁸ Psal. civ, 27. ⁶⁹ Psal. cxviii, 18. ⁷⁰ Ibid. 105. ⁷¹ Dan. x, 14; viii, 16.

tam suam prophetiam, angelum inducit in ipso loquentem, ac visiones ostendentem, earumque rationes docentem, dicens: *Et ostendit mihi angelus qui loquebatur in me: Et dixi angelo qui loquebatur in me: Domine, quid sunt hæc* ⁷²?

ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· καὶ εἶπα τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοί, Κύριε, τί ἐστὶ ταῦτα;

Hincque adeo liquet, quemadmodum sancti omnes cum ab Spiritu revelationes acciperent, tum eorum quæ essent revelata, rationes declarari quærent: quod item Spiritus gratia naturæ vim haudquaquam destruat: quin imo innaturalium modorum morumque usu labefactam, naturalium rursus usu efficacem, ad divina intelligenda inducens, reddat.

Quærit enim in nobis Spiritus sanctus ac scrutatur rerum scientiam ⁷³; haud tamen sibi ipse quærit, quippe qui Deus, omnique scientia superior sit; sed nobis, quibus scientiæ opus sit. Uti sane etiam Verbum caro fit; non sibi ipsum, sed nobis peragens incarnationis mysterium. Quemadmodum enim Verbum non sine carne, intelligentium more animata, quæ ex carnis natura erant divine operatur; sic neque Spiritus sanctus mysteriorum notitiam in sanctis operatur, absque naturali facultate quæ eam exquirat ac scrutetur. Sive ergo quærebant aut exquirebant, sive scrutabantur aut exscrutabantur sancti, Spiritus gratiam eorum mentis vim ac rationis moventem, ad animorum quærendam salutem ac scrutandam, habebant; nihilque prorsus spiritale absque Spiritu contuebantur; quod neque comparatum **202** sit, ut nisi divina collucente luce, mens humana, quæ divina sunt ac intelligibilia, percipiat.

Sicut enim oculus res in sensum cadentes absque solari radio nullo modo percipiat; ita neque mens humana absque spiritali luce spiritalem contemplationem unquam capiat. Alterum enim natura sensum illustrat ad percipienda corpora; alterum, ad res sensus vim excedentes perspicendas, animum collustrat. Animorum autem salus proprie finis fidei est. Finis vero fidei, ejus quod fide accepimus, manifestatio. Vera autem ejus quod fide accepimus, manifestatio, arcana est pro cujusque fidei ratione, ejus quod fide tenemus, incessio. Ejus autem quod fide tenemus incessio est, fidelium in suum principium in fine reversio. Fidelium autem in suum principium in fine reversio, desiderii expletio est. Desiderii autem expletio, jugis motus desiderantium circa desiderabile quietes est. Jugis autem motus quietes circa desiderabile eorum qui desiderio tenentur, jugis est ac continua desiderabilis fruitio. Jugis autem et continua desiderabilis fruitio, divinorum est naturam excedentium perceptio. Divinorum autem natura superiorum perceptio, percipientium est cum eo quod percipiunt ducta similitudo. Eorum autem qui percipiunt cum eo quod percipitur similitudo, perci-

⁷² Zach. 1, 9. ⁷³ Gen. 17, c. 16.

ἄριστον ἐκεῖνον τὴν ὄρασιν. Καὶ Ζαχαρίας ὁ μέγας Προφήτης, δι' ὅλης τῆς αὐτοῦ προφητείας, καθ' ἐκάστην ὄρασιν τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα ἄγγελον εἰσαγάγει, δεικνύοντά τε τὰς ὁράσεις, καὶ διδάσκοντα τοὺς τῶν ὁράσεων λόγους, φάσκων· Καὶ ἔδειξέ μοι ὁ

Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι πάντες οἱ ἅγιοι καὶ ἐδέχοντο ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεις, καὶ ἐζήτουν ἀποκαλυφθῆναι τῶν ἀποκαλυφθέντων τοὺς λόγους· καὶ ὅτι τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις οὐδαμῶς τῆς φύσεως καταργεῖ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ μᾶλλον καταργηθεῖσαν τῇ χρήσει τῶν παρὰ φύσιν τρόπων, ἐνεργὸν ἐποιεῖ: πάλιν τῇ χρήσει τῶν κατὰ φύσιν, πρὸς τὴν τῶν θείων κατανόησιν εἰσάγουσα.

Ζητεῖ γὰρ ἐν ἡμῖν τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐρευνᾷ· ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ ζητεῖ τὸ ζητούμενον· ὅτι Θεὸς, καὶ πάσης ἐπέκεινα γνώσεως· ἀλλ' ἡμῖν τοῖς δεομένοις τῆς γνώσεως. "Ὡσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Λόγος γίνεται σὰρξ· οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἡμῖν τὸ διὰ τῆς σαρκώσεως ἐξανύων μυστήριον. "Ὡς γὰρ χωρὶς σαρκὸς νοερῶς ἐμψυχωμένης οὐκ ἐνήργει θεοπρεπῶς τὰ κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς ὁ Λόγος· οὕτως οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς ἁγίοις ἐνεργεῖ τὰς γνώσεις τῶν μυστηρίων χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν ζήτουσής τε καὶ ἐρευνώσεως τὴν γνῶσιν δυνάμειος. Ἐἴτε οὖν ἐζήτουν ἢ ἐξεζήτουν, εἴτε ἠρεύων ἢ ἐξηρεύων οἱ ἅγιοι, τὴν χάριν εἶχον τοῦ Πνεύματος, κινούσαν αὐτῶν τὴν νοερὰν καὶ λογικὴν δύναμιν πρὸς ζήτησιν καὶ ἔρευναν τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας· καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος οὐδὲν παντελῶς ἐθεώρουν πνευματικόν· ὅτι μηδὲ πέφυκεν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἄνευ θείου φωτὸς τῶν θείων καὶ νοητῶν ἀντιλαμβάνεσθαι.

"Ὡς γὰρ οὐκ ἔστι χωρὶς ἡλιακοῦ φωτὸς ὀφθαλμῶν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν αἰσθητῶν· οὕτω δίχα πνευματικοῦ φωτὸς, νοῦς ἀνθρώπινος οὐποτ' ἂν δέξαιτο θεωρίαν πνευματικὴν. Τὸ μὲν γὰρ, φωτίζει κατὰ φύσιν τὴν αἴσθησιν πρὸς τὴν τῶν σωμάτων ἀντίληψιν (4)· τὸ δὲ, τὴν πρὸς θεωρίαν τὸν νοῦν καταυγάζει πρὸς κατανόησιν τῶν ὑπὲρ αἰσθησίν (5). Σωτηρία δὲ τῶν ψυχῶν κυρίως ἐστὶ τὸ τέλος τῆς πίστεως. Τέλος δὲ πίστεως ἐστὶν, ἡ τοῦ πιστευθέντος ἀληθῆς ἀποκάλυψις. Ἀληθῆς δὲ τοῦ πιστευθέντος ἐστὶν ἀποκάλυψις, ἡ κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐν ἐκάστῳ πίστεως ἁρρήτος τοῦ πεπιστευμένου περιχώρησις. Περιχώρησις δὲ τοῦ πεπιστευμένου καθέστηκεν, ἡ πρὸς τὴν οικίαν [Reg. et Fr. non habent οικίαν] ἀρχὴν κατὰ τὸ τέλος τῶν πεπιστευκῶτων ἐπάνοδος. Ἡ δὲ πρὸς τὴν οικίαν ἀρχὴν κατὰ τὸ τέλος τῶν πεπιστευκῶτων ἐπάνοδος ἐστὶν, ἡ τῆς ἐφέσεως πλήρωσις (8). Ἐφέσεως δὲ πλήρωσις ἐστὶν, ἡ περὶ τὸ ἐφετὸν τῶν ἐφιεμένων ἀεικίνητος στάσις. Ἀεικίνητος δὲ στάσις περὶ τὸ ἐφετὸν τῶν ἐφιεμένων ἐστὶν, ἡ τοῦ ἐφετοῦ διηνεκῆς τε καὶ ἀδιάστατος ἀπόλαυσις ἀπόλαυσις δὲ διηνεκῆς καὶ ἀδιάστατος τοῦ ἐφετοῦ, ἡ τῶν ὑπὲρ φύσιν θείων καθέστηκεν μέθεξις. Μέθεξις δὲ τῶν ὑπὲρ φύσιν θείων ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων ὁμοίω-

οις. Ἡ δὲ πρὸς τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων ὁμοίωσις ἐστίν, ἢ κατ' ἐνέργειαν πρὸς αὐτὸ τὸ μετεχόμενον τῶν μετεχόντων δι' ὁμοιότητος ἐνδεχομένη ταυτότης. Ἡ δὲ τῶν μετεχόντων ἐνδεχομένη κατ' ἐνέργειαν δι' ὁμοιότητος πρὸς τὸ μετεχόμενον ταυτότης ἐστίν, ἢ θέωσις τῶν ἀξιουμένων θεώσεως· ἢ δὲ θέωσις ἐστίν, καθ' ὑπογραφῆς λόγον πάντων τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων, καὶ τῶν ἐν χρόνῳ καὶ αἰῶνι περιοχῇ καὶ πέρας. Περιοχῇ δὲ καὶ πέρας τῶν χρόνων καὶ τῶν αἰώνων ἐστίν, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, ἢ τῆς ἀκραφουῆς καὶ κυρίως ἀρχῆς (7), πρὸς τὸ κυρίως τέλος καὶ ἀκραφυνὲς ἐν τοῖς σωζομένοις ἀδιάστατος ἐνότης· ἀδιάστατος δὲ τῆς ἀκραφουῆς τε ἀρχῆς καὶ τέλους ἐνότης ἐν τοῖς σωζομένοις ἐστίν, ἢ κρείττων τῶν οὐσιωδῶς ἀρχῆς τε καὶ τέλει μεμετρημένων τῶν κατὰ φύσιν ἐκβάσις. Ἐκβάσι δὲ τῶν κατὰ φύσιν τῶν κατ' ἀρχὴν τε καὶ τέλος περιγεγραμμένων ἐστίν (8), ἢ ἄμεσος καὶ ἄπειρος, καὶ ἐπ' ἄπειρον ἐν τοῖς ἀξιωθείσι τῆς κατὰ τὸ κρείττον νοουμένης τῶν κατὰ φύσιν ἐκβάσεως, ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ πανσθενῆς καὶ ὑπερδύναμος. Ἄμεσος δὲ καὶ ἄπειρος καὶ ἐπ' ἄπειρον ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ πανσθενῆς ἐστίν καὶ ὑπερδύναμος, ἢ κατὰ τὴν ἀφθεγκτον καὶ ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν, ἀρρήτος τε καὶ ὑπεράρρητος ἡδονῇ καὶ χαρᾷ τῶν ἐνεργουμένων· ἢ οὐκ ἐστίν νοῦν ἢ λόγον παντάπασιν, ἢ νόησιν ἢ βῆσιν ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων εὐρεῖν.

impossibile est ut intellectus aut ratio aut cogitatio aut dictio verbisque prolatio in rerum natura inveniatur.

Οὐκ ἔχει γὰρ ἡ φύσις τῶν ὑπὲρ φύσιν τοὺς λόγους· ὥσπερ οὐδὲ τῶν παρὰ φύσιν τοὺς νόμους. Ὑπὲρ φύσιν δὲ λέγω, τὴν θεῖαν καὶ ἀνεκλήθητον ἡδονὴν, ἣν ποιεῖν πέφυκεν ὁ Θεὸς φύσει, κατὰ τὴν χάριν τοῖς ἀξίοις ἐνούμενος· παρὰ φύσιν δὲ, τὴν κατὰ στέρησιν ταύτης συνισταμένην ἀνεκλήθητον ὁδύνην· ἣν ποιεῖν εἴωθεν ὁ Θεὸς φύσει, παρὰ τὴν χάριν τοῖς ἀναξίοις ἐνούμενος· κατὰ γὰρ τὴν ὑποκειμένην ἐκάστη ποιότητα τῆς διαθέσεως ὁ Θεὸς τοῖς πᾶσιν ἐνούμενος (9), ὡς οἶδεν αὐτὸς, τὴν αἰσθησιν ἐκάστη παρέχεται, καθὼς ἐστίν ἐκαστος ὑφ' ἑαυτοῦ διαπεπλασμένος πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ πάντως πᾶσιν ἐνωθησομένου κατὰ τὸ πέρας τῶν αἰώνων.

pro eo ac quisque a seipso, ad eum suscipiendum, est, efformatus est.

Σωτηρίαν δὲ ψυχῶν, ὡς οἶμαι, τυχὸν ὁ τῶν ἀποστόλων ἀκρότατος ἔφη Πέτρος, ὡς πίστεως τέλος, τῶν ὑπὲρ φύσιν τὴν μέθεξιν. *Περὶ ἧς σωτηρίας, διὰ Πνεύματος ἁγίου δηλαδὴ σαφῶς, ἐξεζήτησαν προφῆται, καὶ ἐξηρμήνησαν, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρούμενον* [Seg. Fr. μαρτυρούμενον] *τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.* Οὐκοῦν τοὺς ἐκζητοῦντας ἐν Πνεύματι τὴν τῶν ψυχῶν σωτηρίαν, καὶ ἐξερευνῶντας τοὺς ταύτης πνευματικούς τῆς σωτηρίας λόγους τε καὶ τρόπους, ὀδηγεῖ πρὸς κατανόησιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐκ ἔων ἀκίνητον ἐν αὐτοῖς μένειν καὶ ἀνερέργητον, τὴν δὲ ἢ ἐκζητεῖν τὰ θεῖα πεφόκασι δύναμιν.

Πρῶτον μὲν αὐτοὺς διδάσκον ζητῆσαι τὴν κατὰ

⁷⁴ I Petr. 1, 19-11.

A pientium est in actu cum eo quod percipitur, per similitudinem, quanta concessa est, ut ita loquar, identitas. Percipientium autem cum eo quod percipitur, quanta concessa est in actu per similitudinem identitas, deificatio est eorum, qui deificationis munus promerentur: deificatio autem (ut sic rarius describam) omnium temporum ac sæculorum, eorumque quæ in tempore ac sæculo sunt, comprehensio et finis est. Temporum autem ac sæculorum, eorumque omnium quæ in eis sunt, comprehensio et finis, veri est vereque principii cum vero vereque fine in iis qui salutem consequuntur, indivisa unio. Indivisa autem veri tum principii tum finis in eis qui salute donantur unio, potior est eorum qui essentialiter principio ac fine commensi sunt, a naturalibus excessus. Excessus autem a naturalibus eorum qui principio ac fine

circumscribuntur, **203** immediata est ac infinita inque infinitum, in iis qui potiozem illum a naturalibus excessum consecuti sunt, immensi roboris omnemque vincens virtutem, Dei operatio et virtus seu afflatus. Postremo immediata infinitaque et in infinitum robustissima omnemque vincens virtutem, Dei operatio et virtus afflatusque, arcana est et supraquam arcana secundum unionem ineffabilem omnique cogitatu majorem, eorum qui afflantur atque aguntur voluptas gaudiumque; cujus omnino

Non enim natura eorum pollet rationibus, quæ superiora quam pro ejus ratione existunt; uti neque eorum legibus quæ innaturalia sunt. Superioriorem autem quam pro naturæ ratione dico, divinam omnique cogitatu majorem voluptatem, quam qui natura Deus est, per gratiam, his qui digni sint unitus, facere comparatus est: innaturalem vero vocito, qui hujus privatione consistit, nullis verbis explicabilem dolorem, quem Deus natura, contra ac gratiæ ratio postulat, iis unitus qui indigni sunt, consciscit. Pro subjecta enim ejusque qualitate ac affectione Deus cunctis unitus, qua ipse novit ratione, singulis sensum præbet, qui in fine sæculorum cunctis omnino uniendus

D Salutem autem animorum, ut existimo, vocat summus apostolorum Petrus, velut fidei finem, eorum, quæ natura superiora sunt, perceptionem. *De qua salute (palam nimirum per Spiritum sanctum) exquisierunt prophete et exscrutati sunt, in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas, quæ in Christo sunt, passiones, et posteriores glorias* ⁷⁴. Eos igitur qui in Spiritu exquirunt animorum salutem, ejusque salutis spirituales rationes modosque exscrutantur, dirigit Spiritus sanctus, ut hæc intelligentia assequantur; qui scilicet vim illam, qua illis comparatum ut divina exquirant, sine motu in eis, et inertem ac otiosam manere non patiantur.

Primum docet quærere voluntatis peccato, seu

voluntate peccati extinctionem; itemque voluntatis virtute, **204** seu virtutis voluntate suscitationem; scrutari vero, voluntatis peccato, seu peccati voluntate extinctionis modos; pariterque voluntatis virtute, seu virtutis voluntate suscitationis rationes: quibus, inquam, modis ac rationibus, peccati voluntate, seu voluntatis peccato extinctionio: virtutisque voluntate, seu voluntatis virtute suscitatio ut præstetur, comparatum sit; hoc perspicue sæculo (quod tempus Scriptura appellavit) quæ in Christo sunt (id est, pro Christo) circa naturam passiones habens; quas eis prænuntiabat Spiritus sanctus, ut complantati similitudini mortis Christi ⁷⁶, peccati extinctionione, ejusdem resurrectionis complantati similitudini, virtutis præstatione efficerentur.

τύρετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἵνα γένωνται σύμφυτοι νέκρωσιν τῆς ἁμαρτίας (11), καὶ τῆς ἀναστάσεως

Revera enim necesse est, ut qui salutem sit consecuturus, nedum voluntati peccatum extinguat, sed et ipsam peccato voluntatem; ac nedum voluntatem virtutis exsuscitet, sed et ipsi virtutem voluntati; ut extincta emortuaque, tota a toto peccato divisa, non persentiscat; vivaque tota, viventem totam indivulsa unione voluntas virtutem sentiat.

Hæc forte primum sancti per Spiritum sanctum quærentes et scrutantes, philosophiam in actione versantem impleverunt; eamque adepti, ut qui jam puri essent et ab omni inquinamento liberi, in rerum finem, ejusdem Spiritus instinctu, mentis oculum intenderunt, exquirentes post voluntatis resurrectionem, naturæ quoque incorruptionem, ejusque divinæ immortalitatis modos ac rationes exscrutantes. Non enim amplius quærebant voluntatis resurrectionem, quam abs Spiritu jam actionis cultu adepti essent, neque ejus modos scrutantur: sed quam necdum adepti erant, naturæ exquirebant incorruptionem, modosque ac rationes exscrutabantur penes eam futuræ deificationis; ad quam, illius in Christo claritatis cupidi, festinabant: ut sicut in hoc sæculo una cum illo malis afficiebantur (quod, ut dixi, Scriptura *tempus* nominavit ⁷⁶), sic etiam in futuro sæculo una clarificarentur; altiori supra naturam modo, per gratiam hæredes Dei facti, Christique cohæredes secundum dispensationem, qui nimirum omnem sibi naturam asciscat ac vindicet, assumptæ **205** potentia humanitatis.

Christus enim cum natura Deus et homo sit, a nobis ut Deus supra naturam per gratiam, arcano commercio, hæreditatis jure aditur; nostrique causa in forma nobis simili ut homo nos sibi vindicans, seipsum una nobiscum hæreditatem adit, ea inclinatione inque rem nostram demissione, quæ vim omnem mentis ac cogitatum excedit: quem

τὴν ἁμαρτίαν τῆς προαιρέσεως (10), ἢ τὴν κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἁμαρτίας νέκρωσιν· καὶ τὴν κατὰ τὴν ἀρετὴν τῆς προαιρέσεως, ἢ τὴν κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἀρετῆς ἀναθίωσιν· ἐρευνῆσαι δὲ, τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς προαιρέσεως, ἢ τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἁμαρτίας νεκρώσεως τοὺς τρόπους· ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν τῆς προαιρέσεως, ἢ τῆς ἀρετῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἀναστάσεως τοὺς λόγους· δι' ὧν τρόπων τέ φημι καὶ λόγων, ἢ κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἁμαρτίας, ἢ ἢ κατὰ τὴν ἁμαρτίαν τῆς προαιρέσεως νέκρωσις· καὶ ἢ κατὰ τὴν προαίρεσιν τῆς ἀρετῆς, ἢ τῆς προαιρέσεως κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀνάστασις πέφυκε γίνεσθαι· ἔχουσα προδήλως κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον (ὃν καιρὸν προσηγόρευσε ὁ λόγος) τὰ εἰς Χριστὸν, ἥτοι ὑπὲρ Χρι-

στοῦ περὶ φύσιν παθήματα· ἅπερ αὐτοῖς προεμαρτυρῶ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἀρετῆς.

Δεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸν σωθησόμενον, μὴ μόνον τῇ προαιρέσει νεκρῶσαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν προαίρεσιν τῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ μὴ μόνον ἀναστήσῃ τῇ ἀρετῇ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν [al. αὐτῇ] τῇ προαιρέσει τὴν ἀρετὴν· ἵνα νεκρὰ νεκρῶς ὅλη ὅλης διαιρεθεῖσα τῆς ἁμαρτίας, μὴ αἰσθάνηται· καὶ ζῶσα ζώσης ὅλη ὅλης τῆς ἀρετῆς ἐπαισθάνηται καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον [al. ἀδιάστατον], ἢ προαίρεσις.

Ταῦτα μὲν τυχὸν πρῶτον ζητήσαντες, καὶ ἐρευνήσαντες οἱ ἅγιοι διὰ τοῦ Πνεύματος ἁγίου, τὴν πρακτικὴν κατώρθωσαν φιλοσοφίαν· μεθ' ἣν οἷα δὴ καθαρὸν γεγονότες, καὶ παντὸς ἐλευθεροὶ μολυσμοῦ, πρὸς τὸ τέλος τῶν ὄντων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος τὸ νόερὸν ἐκίνησαν ἔμψυκα τῆς ψυχῆς· ἐκζητοῦντες μετὰ τὴν προαιρετικὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν τῆς φύσεως ἀφθαρσίαν· καὶ ἐξερευνοῦντες τοὺς τε τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῆς κατ' αὐτὴν θεοπροποῦς ἀθανασίας. Οὐ γὰρ ἐζήτουν εἶ τὴν ἀνάστασιν τῆς προαιρέσεως, ἣν ἤδη κατὰ τὴν πρακτικὴν λαθόντες εἶχον παρὰ τοῦ Πνεύματος· οὐδὲ τοὺς κατ' αὐτὴν ἠρεῦνων τρόπους· ἀλλ' ἦν οὐκ εἶχον τῆς φύσεως ἐξεζήτουν ἀφθαρσίαν· καὶ τοὺς τρόπους καὶ τοὺς λόγους τῆς κατ' αὐτὴν ἐξερεῦνων θεώσεως· πρὸς ἣν ἠπειγόντο, τῆς κατ' αὐτὴν ἐν Χριστῷ δόξης ἐπιθυμοῦντες· ἵνα ὡς περ συνέπαθον αὐτῷ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον· ὃν, ὡς ἔφη, καιρὸν ὠνόμασεν ὁ Λόγος· οὕτω καὶ συναδοξασθῶσι κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, κληρονόμοι μὲν ὑπὲρ φύσιν Θεοῦ, κατὰ τὴν χάριν, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ κατ' οἰκονομίαν, τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, τὴν ὅλην οἰκειομένου φύσιν, γινόμενοι.

Θεὸς γὰρ ὑπάρχων φύσει καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, ὑφ' ἡμῶν ὡς Θεὸς ὑπὲρ φύσιν χάριτι κληρονομεῖται, κατὰ τὴν ἀρρήτον μέθειν· καὶ δι' ἡμᾶς ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος ἡμᾶς οἰκειούμενος, εαυτὸν κληρονομεῖ σὺν ἡμῖν, κατὰ τὴν ἀνευρότητον συγκατάθεσιν· ὃν τῷ Πνεύματι μυστικῶς οἱ ἅγιοι προθεωρήσαντες, ἐδιδάχθησαν ὡς χρὴ τῆς κατὰ τὸ

⁷⁶ Rom. vi, 5. ⁷⁶ Rom. viii, 18.

μέλλον φανησομένης διὰ τὴν ἀρετὴν ἐν Χριστῷ δόξης, ἅ τὰ εἰς αὐτὸν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ τὸ παρὸν προκαθηγεῖσθαι παθήματα. Ἐρευνῶντες γὰρ, φησὶν· *Eis τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου, τὸ ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρούμενον* [Fr. προμαρτυρούμενον] τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.

Οὐκοῦν καὶ ἐξεζήτουν καὶ ἐξηρεύων, οὐ μόνον τὴν ἀφθαρσίαν τῆς φύσεως, καὶ τοὺς λόγους τῆς κατ' αὐτὴν ἐκθεώσεως, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἡ διὰ παθημάτων ὑπὲρ αὐτῆς δοκιμασία γενήσεται· φανεράν ποιουμένη τῶν τε κατὰ ἀλήθειαν αὐτῆς ἐφιεμένων τὴν διάθεσιν [Marg. κατὰ χάριν θεώσεως δηλονότι], καὶ τῶν καθ' ὑπόκρισιν αὐτῆς ἐφιεμένων τὴν πρόθεσιν. Καὶ τὸν ἄλλον καιρὸν ἤγουν αἰῶνα, καθ' ὃν παρούσα φανήσεται κατ' ἐνέργειαν [Marg. ἢ κατὰ χάριν θέσεις δηλονότι]. Πάντας ἀναλόγως καθ' ὃ ἕκαστός ἐστιν αὐτῆς δεκτικὸς μεταποιοῦσα πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν· ἦν δόξαν τυχόν τοῖς ὑπὲρ ἀρετῆς μεθεπομένην πόνοις προσεῖπεν ὁ λόγος.

Ταῦτα μὲν ἔρεῖ τις ἀπολογούμενος πρὸς τὸν λέγοντα, τί δὴ ποτε μὴ ζήτησιν καὶ ἐρεύνησιν· ἀλλ' ἐκζήτησιν ἐνταῦθα καὶ ἐξερεύνησιν εἶπεν ἡ Γραφή· κατὰ τὸν πρόχειρον νοῦν ἐμφαντικῶς προδεικνύμενος. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλον οἶδα παρά τινος σοφοῦ λόγον ἀκούσας· ἔλεγε γὰρ ἐκεῖνος, μυστικώτερον τὸν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς τε ζητήσεως καὶ ἐκζητήσεως λόγον ποιούμενος· πρὸς μὲν τὴν ἀρχὴν τετάχθαι φυσικῶς τὴν ζήτησιν, πρὸς δὲ τὸ τέλος τὴν ἐκζήτησιν. Οὐ γὰρ τις φυσικῶς ἐκζητεῖ τὴν ἀρχὴν, ὡσπερ οὐδὲ ζητεῖ φυσικῶς τὸ τέλος· ἀλλὰ τὴν μὲν ἀρχὴν ζητεῖ, τὸ δὲ τέλος ἐκζητεῖ. Ἄφ' οὗ γὰρ, ἔφασκεν, ἅμα τῷ εἶναι διὰ τῆς παρακοῆς τὴν αἰκίαν ἀρχὴν ὀπίσω ποιήσας ὁ ἄνθρωπος, ζητεῖν οὐκ ἠδύνατο τὸ κατόπιν αὐτοῦ γεγενημένον· καὶ ἐπειδὴ φυσικῶς ἡ ἀρχὴ περιγράφει τῶν ὑπ' αὐτῆς γεγενημένων τὴν κίνησιν, εἰκότως προσηγορεύθη καὶ τέλος, εἰς ὅπερ ὡς αἰτίαν τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως δέχεται πέρασ ὁ δρόμος.

auctorem eorum quæ in motu sunt, motus cursus finem accipit.

Ἐκζητῶν οὖν τὸ ἑαυτοῦ τέλος ὁ ἄνθρωπος, εἰς τὴν ἀρχὴν κατανατᾷ, φυσικῶς ἐν τῷ τέλει τυγχάνουσαν· ἧς ἀπολιπὼν τὴν ζήτησιν, τὴν αὐτῆς ὡς τέλος φύσει μετήλθεν ἐκζήτησιν. Οὐ γὰρ ἦν αὐτῆς διαφυγεῖν τὴν περιγραφὴν, πανταχόθεν αὐτὸν περιεσταμένην, καὶ τὴν αὐτοῦ περιορίζουσαν κίνησιν. Οὐκ ἦν οὖν ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, ὡς ἔφην, ὀπίσω γεγενημένην· ἀλλ' ἐκζητῆσαι τὸ τέλος ἔμπροσθεν ὑπάρχον· ἵνα γινῶ διὰ τοῦ τέλους τὴν ἀπολειφθεῖσαν ἀρχὴν, ἐπειδὴ μὴ ἔγνω τὸ τέλος ἐκ τῆς ἀρχῆς.

Καὶ τοῦτο τυχὸν ὁ σοφὸς μυσταγωγῶν Σολομῶν, φησὶ· *Ti τὸ γεγενημένον· αὐτὸ τὸ γενησόμενον.*

⁷⁷ I Petr. 1, 11. ⁷⁸ Eccl. 1, 9.

A sancti in Spiritu mystice prævidentes, didicerunt, necesse esse ut virtutis præmio in Christo in posterum manifestandæ claritati, quæ in ipso sunt in præsentī defungenda virtute passiones ærumnæque præirent. Ait enim: *Scrutantes in quod vel quale tempus significaret, qui in eis erat Spiritus Christi, prænuntians eas, quæ in Christo sunt passiones, ac posteriores glorias*⁷⁷.

Igitur et exquirebant et exscrutabantur, nedum naturæ incorruptionem ejusque rationes deificationis, verum etiam tempus quo, per passiones et ærumnas, ejus causa futura probatio est, eorum palam animum prodens, qui ejus vere desiderio affecti sint, eorumque mentis propositum detegens, qui per simulationem eam concupierunt; aliudque tempus sive sæculum, quo præsens ipsa in actu elucescet, cunctos, pro eo ac quisque capax exstiterit, in divinam transferens similitudinem; quam forte Scriptura, laboribus virtutis causa susceptis futuram comitem, gloriam sive claritatem vocavit.

Hæc quidem quis motæ quæstioni respondendo dicat; cur nimirum Scriptura, non simplici voce quærendi et scrutandi hic usa sit, sed adjecta præpositione, *exquirere et exscrutari* dixerit; et ut ita sensum primo obvium et procliviorē aperiat. Ego tamen etiam aliam rationem a sapiente quodam audiui. Aiebat enim, abstrusiorē spiritaliorēque de principio ac fine quærendo ac exquirendo sermonem habens, nempe quærerere naturaliter ad principium spectare, exquirere vero ad finem. Non enim quis naturaliter principium exquirat, uti neque naturaliter quærit finem: sed principium quidem quærit, exquirat vero finem. Quo enim ex tempore, aiebat, homo, mox ac productus in rerum naturam est, inobedientiæ reatu suum **206** principium retro abiecit; id quod retro factum erat, quærerere non potuit. Ac quia naturaliter principium, eorum motum circumscribit, quæ ex illo orta sunt, merito finis quoque appellatus est, in quem ut

Dum igitur suum homo exquirat finem, in principium incurrit, quod naturaliter in fine existit; quod cum quærerere omisisset, ejus ut finis exquirendi natura suscepit partes. Non enim illius effugere poterat circumscriptiōnem, unde quaque ipsum circumstantem, atque ejus motum circumscribentem. Non ergo licebat (uti dicebam) quod retro factum erat, principium quærerere, sed finem exquirere, qui ante observabatur; ut per finem in principii abs se relicti notitiam veniret, ut qui ex principio finem non cognovisset.

Atque id forte docens sapiens Salomon, ait: *Quid est quod fuit? ipsum quod futurum est*⁷⁸. Et:

Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est⁷⁹: ac si sapienter principium ex fine ostenderit. Non enim ultra jam post transgressionem ex principio finis ostenditur, sed principium ex fine. Nec quisquam principii rationes quærit, sed eas exquirat, quæ in finem abducant eos qui in motu sunt.

Sin autem quis idcirco quia sæpe quærendi vox in Scriptura dicta sit, ut est illud: *Quære pacem, et persequere eam*⁸⁰, et, *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus*⁸¹, haud satis firmam hanc sententiam arbitratur, iisdem ipsis ex locis, si modo prudenter animum advertat, dictorum fidem habebit. Scriptura enim dicendo: *Quære pacem, et persequere eam*, principium in fine persequendum esse admonuit. Regnum quoque quod principium sit (seu magis principatus) per justitiam ut regni finem exquirendum præcepit. Nam regnum Dei omni prius justitia est; quin imo (ut verius ac proprie magis loquar) ipsa per se justitia; ad quam ut finem motus omnis viri studiosi contendit. Nam justitia, æqua est pro cuiusque meritis distributio: regnum vero, legitima præfectura est. Ergo idem justitia atque regnum est; per quam ut finem proclive est, his qui velint, ad principium (regnum 207 scilicet) iter contendere. Nam justitia, regnum efficax est atque operans; regnumque justitia operibus confirmata. Legitime enim rebus præsidere, est cuique quæ ex merito sint distribuere. Ac cuique quæ ex merito sint distribuere, legitima rerum præfectura est. Nihil igitur planum Scripturæ sensus, alia aliaque dictio sustulit, apud eos, qui sapienter res divinas intelligunt.

Quin si quis alia etiam ratione, hoc quod est quærere et scrutari, quodque exquirere et exscrutari dicitur, velit exponere; quærere quidem et exquirere, circa mentem, scrutari vero et exscrutari, circa rationem versari comperiet. Mens enim naturaliter quærat, suapteque natura ratio scrutatur. Quæsitio enim (ut brevi quasi definitione complectar) simplex mentis est in rem aliquam, quæ sciri possit, cum desiderio motio: scrutatio vero, est simplex rationis in rem aliquam quæ sciri possit, cum quadam cogitatione seu intentione, discretio. Exquisitio autem, sapiens mentis scientiæ est, in rem aliquam quæ sciri possit, cum tali quadam cupiditate, motio: exscrutatio vero est, rationis in actu, circa rem aliquam quæ sciri possit, cum tali quadam cogitatione seu intentione discretio. Quas definitiones ad divina transfereudo, dicimus, esse quæsitio primam mentis ac simplicem in propriam causam seu auctorem cum desiderio incitationem: scrutationem vero esse, primam ac simplicem rationis circa propriam causam seu auctorem cum quadam cogitatione seu intentione, discretionem. Ac rursus exquisitionem esse sapien-

Καί, *Τί τὸ πεποιθήμενον· αὐτὸ τὸ ποιηθὸσόμενον· ὡσανεὶ σοφῶς* [Fr. ὡς ἀεὶ σοφῶς] τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ τέλους δεικνύς. Οὐκ ἔτι γὰρ μετὰ τὴν παράβασιν δεικνύται τὸ τέλος ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ ἐκ τοῦ τέλους· οὐδὲ ζητεῖ τις τοὺς τῆς ἀρχῆς λόγους, ἀλλ' ἐκζητεῖ τοὺς πρὸς τὸ τέλος τοὺς κινουμένους [Marg. λόγοις δηλονότι] ἀπάγοντας.

Ei δὲ τις ὅτι πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς ἡ ζήτησις εἴρηται, ὡς τό· *Ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν· καί, Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· βεβαίαν οὐχ ἡγεῖται ταύτην τὴν ἔννοιαν, αὐτόθεν ἔχει νουνεῶς ἐπισκοπήτων τῶν λεχθέντων τὴν πίστωσιν· εἰπόν γὰρ ὁ Λόγος· *Ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν*, ἐν τῷ τέλει τὴν ἀρχὴν διῶξει παρεγγύησε. Καὶ τὴν βασιλείαν ἀρχὴν οὔσαν, διὰ τῆς δικαιοσύνης ὡς τέλους τῆς βασιλείας ἐκζητῆσαι παρεκελεύσατο. Βασιλεία γὰρ Θεοῦ, πρὸ πάσης ἐστὶ δικαιοσύνης· μάλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, αὐτοδικαιοσύνη· πρὸς ἣν ὡς τέλος ἐπέιγεται πᾶσα σπουδαίου κίνησις. Ἡ γὰρ δικαιοσύνη ἐστὶν ἡ τοῦ Ἰσοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστῃ διανεμήσις· βασιλεία δὲ, ἔννομός ἐστιν ἐπιστασία. Ἄρα ταυτὸν τῆ βασιλείᾳ ἡ δικαιοσύνη· δι' ἧς ὡς τέλους ὀδεύειν τοῖς βουλομένοις ἐστὶν εὐμαρὲς, ὡς πρὸς ἀρχὴν τὴν βασιλείαν. Δικαιοσύνη γὰρ ἐστὶ, βασιλεία ἐνεργουμένη· καὶ βασιλεία δικαιοσύνη ἐστὶ δι' ἔργων κεκυρωμένη· τὸ γὰρ ἐννόμως ἐπιστατεῖν τοῖς οὐσι, διανεμῆν ἐστὶν ἐκάστῳ τὰ πρὸς ἀξίαν· καὶ τὸ διανεμῆν ἐκάστῳ τὰ πρὸς ἀξίαν, ἔννομός ἐστι τῶν ὄντων ἐπιστασία. Οὐκοῦν οὐδὲν τῆς κατὰ νοῦν τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁμολόγητος, ἡ κατὰ τὴν λέξιν διαφορὰ παρεσάλευσε, παρὰ τοῖς σοφοῖς δηλαδὴ τῶν θείων νοήμοσιν.*

Ei δὲ καθ' ἕτερον βούλοιτό τις ἐκδέχασθαι τρόπον τὴν τε ζήτησιν καὶ ἐρεῦνησιν (13), καὶ τὴν ἐκζήτησιν καὶ τὴν ἐξερεῦνησιν· εὐρήσει τὴν μὲν ζήτησιν καὶ τὴν ἐκζήτησιν περὶ τὸν νοῦν κινουμένας· τὴν δὲ ἐρεῦνησιν καὶ τὴν ἐξερεῦνησιν περὶ τὸν λόγον. Ζητεῖ γὰρ φυσικῶς ὁ νοῦς (14), ἐρευνᾷ δὲ κατὰ φύσιν ὁ λόγος. Ζήτησις γὰρ ἐστὶν, ἔν' ὡς ἐν ὄρω περιλαβὼν εἰπω, ἀπλῆ τοῦ νοῦς πρὸς τι γνωστὸν μετ' ἐφέσεως κίνησις· ἐρεῦνησις δὲ ἐστὶν ἀπλῆ τοῦ λόγου περὶ τι γνωστὸν μετὰ τινος ἐννοίας διάκρισις. Ἐκζήτησις δὲ ἐστὶν ἡ κατ' ἐπιστήμην τοῦ νοῦς γνωστικὴ πρὸς τι γνωστὸν μετὰ ποιᾶς, ἡ γοῦν τοιαῦδε ἐφέσεως κίνησις· ἐξερεῦνησις δὲ ἐστὶν, ἡ τοῦ λόγου κατ' ἐνεργειαν περὶ τι γνωστὸν μετὰ ποιᾶς, ἡ γοῦν τοιαῦδε ἐννοίας διάκρισις· οὗς τινὰς ὄρους ἐπὶ τὰ θεῖα μεταφέροντες, φαμὲν, ὅτι ζήτησις ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ πρώτῃ τε καὶ ἀπλῆ πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετ' ἐφέσεως κίνησις· ἐρεῦνησις δὲ ἐστὶν, ἡ πρώτῃ καὶ ἀπλῆ τοῦ λόγου περὶ τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετὰ τινος ἐννοίας διάκρισις. Ἐκζήτησις δὲ πάλιν ἐστὶν, ἡ τοῦ νοῦ κατ' ἐπιστήμην γνωστικὴ πρὸς τὴν ἰδίαν αἰτίαν μετὰ τινος ζεούσης ἐφέσεως κίνησις. Ἐξερεῦνησις δὲ ἐστὶν, ἡ τοῦ λόγου κατ' ἐνεργειαν τῶν ἀρετῶν περὶ τὴν ἰδίαν

⁷⁹ Eccl. 1, 9. ⁸⁰ Psal. xxxiii, 15. ⁸¹ Matth. vi, 3.

αἰτίαν μετὰ τινος ἔμφρονος καὶ σοφῆς ἐννοίας γινο-
μένη διάκρισις.

exscrutationem vero esse, rationis virtutum actu circa propriam causam seu auctorem, cum prudenti quadam ac sapienti cogitatione seu intentione, discretionem.

Ὅμοιοὺν καὶ οἱ ἅγιοι προφήται περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἐκζητήσαντές τε καὶ ἐξερευνήσαντες, διάπυρον εἶχον καὶ ζήουσιν μετ' ἐπιστήμης καὶ γνώσεως πρὸς τὸν Θεὸν τὴν τοῦ νοῦ κατ' ἔφεσιν κίνησιν, καὶ ἔμφρονα καὶ σοφὴν τὴν τοῦ λόγου κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν θείων, διάκρισιν ὅς οἱ μιμούμενοι μετὰ γνώσεως καὶ ἐπιστήμης τὴν τῶν ψυχῶν ἐκζητοῦσι σωτηρίαν καὶ μετὰ φρονήσεως καὶ σοφίας ἐξερευνῶντες, μετέρχονται τὴν ἐν τοῖς θείοις ἔργοις διάκρισιν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Οὕτε ἡ θεία χάρις φησὶν ἐνεργεῖ φωτισμοὺς γνώσεως, οὐκ ὄντος τοῦ κατὰ δύναμιν φυσικὴν δεχομένου τὸν φωτισμὸν ὅτε μὴ τὸ δεκτικὸν δίχα τῆς χορηγοῦσης χάριτος τὸν φωτισμὸν ἐνεργεῖ γνώσεως.

β'. Ὁ δίχα πάθους αἰτῶν λαμβάνει τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύνασθαι χάριν κατὰ τὴν πρᾶξιν τὰς ἀρετὰς καὶ ὁ ζητῶν ἀπαθῶς, εὐρίσκει κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀλήθειαν καὶ ὁ κρούων ἀπαθῶς τὴν θύραν τῆς γνώσεως, ἀκωλύτως εἰς τὴν ἀπόκρυφον τῆς μυστικῆς θεολογίας εἰσελεύσεται χάριν.

γ'. Ὁ νοῦς σοφίας ὄργανόν φησιν ὁ λόγος, γνώσεως ἡ κατ' ἄμφω πληροφορία, τῆς κατ' ἄμφω συνισταμένης πίστεως τοῦ δὲ τῶν λαμάτων χαρίσματος, ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία. Πᾶν γὰρ χάρισμα θεῖον, ἐπιτῆδειον ἐν ἡμῖν ἔχει καὶ προσφυῆς ὡσπερ δύναμιν ἢ διάθεσιν ὄργανον δεκτικόν. Ὅσον ὁ τὸν νοῦν πάσης αἰσθητῆς φαντασίας ποιήσας καθαρὸν, δέχεται σοφίαν ὁ δὲ τὸν λόγον τῶν ἐμφύτων παθῶν, θυμοῦ λέγου καὶ ἐπιθυμίας, καταστάσας Δεσπότην, δέχεται γνώσιν ὁ δὲ τὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον περὶ τὸ θεῖον ἀσάλευτον πληροφορίαν ἔχων, τὴν πάντα δυναμένην δέχεται πίστιν ὁ δὲ τὴν φυσικὴν κατορθώσας φιλανθρωπία, μετὰ τὴν τελείαν τῆς φιλαυτίας ἀναίρεσιν, λαμάτων δέχεται χαρίσματα.

δ'. Τὸ αἰσθητὸν φῶς δῆλον ὅτι.

ε'. Τὸ πνευματικὸν φῶς δῆλον ὅτι.

ς'. Τῶν πρὸς Θεὸν, δηλονότι κινουμένων.

ζ'. Ὁ τοῦ εἶναι λόγος τὸν Θεὸν ὡς ἀρχὴν φυσικὴν ἐπιφέρεται, φησὶν καὶ ὁ τοῦ εἶναι λόγος, τὸν Θεὸν ὡς τέλος, πρὸς ὃν ἐπέιγεται γνωμικῶς, πᾶς ὁ τῆν ἔφεσιν εἰς Θεὸν ἀναπλάσαι γλιχόμενος ὢν ἐνότης ἐστίν, ὁ τοῦ εἶναι λόγος κατὰ χάριν παραγινόμενος, καὶ τὸν Θεὸν ἐπιφερόμενος, τὸν πάσης ἀρχῆς καὶ τέλους κατὰ φύσιν ἀνώτερον, ποιῶντα τοὺς ἀρχὴν ἔχοντας κατὰ φύσιν καὶ τέλος ἀνάρχους κατὰ χάριν καὶ ἀτελευτήτους.

η'. Ἡ κατὰ χάριν ἐν τῷ ποιῶ πρὸς θέωσιν μεταποίησις, ἐκδοσις τῶν ἀρχῆν τε καὶ τέλει φυσικῶς περιγεγραμμένων ἐστίν.

θ'. Ἐμφασίς μυστικῆ τῆς ἐσομένης κρίσεως ἀποδεικτικῆ.

A tem mentis scientiæ in causam propriam seu auctorem cum ferventi quodam desiderio agitationem :

exscrutationem vero esse, rationis virtutum actu circa propriam causam seu auctorem, cum prudenti quadam ac sapienti cogitatione seu intentione, discretionem.

Igitur sancti quoque prophetæ de salute animarum exquirentes ac exscrutantes, accenso atque fervente cum solertia ac scientia mentis in Deum incitata, motu præditi erant; itemque prudenti et sapienti rationis in actu divinorum discretionem pollebant: quorum æmuli, cum scientia solertiaque animarum salutem exquirunt; cumque prudentia ac sapientia exscrutantes, 208 in divinis operibus discretionem colunt.

SCHOLIA.

1. Nec divina gratia scientiæ illustrationes efficit, quin per facultatem naturæ existat quis illustrationis capax, at neque quod capax est, præterquam divinæ gratiæ subministrazione, scientiæ illustrationem præstat.

2. Qui sine perturbatione ac immunis labisque purus petit, gratiam accipit ut virtutes actione præstare possit: quique item imperturbate ac illibate quærit, per naturalem contemplationem existentem in rebus veritatem invenit. Qui denique imperturbate castoque scientiæ januam pulsant, nullo impedimento in occultam mysticæ theologiæ gratiam invadent.

3. Mens, sapientiæ; ratio, scientiæ organum est: utriusque certitudo, fidei, quæ utroque consistit; doni sanitatum, naturalis humanitas. Quodvis enim divinum donum, aptum in nobis atque affine tantquam potentiam aut dispositionem, capax habet illius organum. Puta qui mentem sensili omni cogitatu mundavit, sapientiam suscipit; quique rationem innatis affectibus (ira scilicet et cupiditate) superiorem fecit, scientiam suscipit; qui autem mente ac ratione, inconcussa erga Deum certitudine pollet, fidem suscipit quæ omnia potest. Qui denique naturalem humanitatem implevit, post perfecte sublatum sui cæcum amorem ac corporis dona sanitatum accipit.

4. Lux scilicet sensu perceptibilis.

5. Nimirum lux spiritalis.

6. Eorum scilicet qui in Deum moventur.

7. Essendi ratio, Deum ut principium naturale præfert, beneque ac feliciter essendi ratio, Deum præfert ut finem; in quem voluntate animi propeurat, quisquis desiderium in Deum reformare gliscit: quorum unitas beatitudinis ratio est per gratiam accedens, Deumque præferens, qui ipse per naturam omni principio ac fine superior, eos, qui natura principium habent ac finem, per gratiam præbet ut principio ac fine careant.

8. Quæ per gratiam qualitate, deitatis consequendæ causa, transmutatio sit, excessus est ab iis quæ natura principio et fine circumscripta sunt.

9. Mystica expressio, futuri demonstratione iudicii.

10. Primum quis quaerit, ut peccatum voluntati, A et voluntatem peccato mortificet, tumque scrutatur, quam ratione ac modo haec inter se mortificanda sint. Ac rursus, post haec alia aliis perfecte mortificata, voluntatis virtute ac virtutis voluntate vitam quaerit; tumque quaerit, quam ratione ac modo mutua horum vita condenda sit. Est igitur (ut quasi definiendo dicam) quaesitio quidem, rei cuiusdam desiderabilis appetitio; scrutatio vero, modus quo desiderabilis illius implenda sit appetitio.

11. Qui peccato voluntatem mortificavit, complantatus factus est similitudini mortis Christi; ac qui iustitiae eam suscitavit, complantatus factus est eius quoque similitudini resurrectionis.

12. Peccatum ac voluntas invicem mortificata, B duplicem inter se indolentiam ac velut stuporem habent: iustitiaeque et voluntas, qua vicissim vitam habent, duplici sensu pollent.

13. Alia iisdem de rebus consideratio.

14. Mens solo desiderio ignote in rerum aucto- rem mota, solummodo quaerit; ratio veras in rebus rationes varie argumentis nitens scrutatur.

QUESTIO LX.

Quasi agri immaculati et incontaminati Christi; praecogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos⁸². A quo praecognitum dicit?

209 Responsio.

Christi mysterium Scripturae textus Christum appellavit, palamque ostendit magis Apostolus, cum ita ait: Mysterium a saeculis et a generationibus absconditum, nunc patet factum est⁸³; idem scilicet ac Christum, Christi vocans mysterium. Hoc autem liquido arcana, nullaque verborum vi explicabilis, nec ullo mentis sensu intelligibilis, deitatis ac humanitatis secundum hypostasin unio existit; in unum omni modo cum deitate, personae ratione, humanitatem cogens, unamque ex ambobus personam compositam faciens; sic tamen, ut quae per naturam distinguuntur, essentialem differentiam ne vel minimum deterat; unaque adeo, uti dicebam, earum persona fiat, ac naturalis distinctio illesa permaneat: per quam, etiam post unionem, earum, etiam unitarum, nihil diminuta servatur naturalis quantitas. Ubi enim unionem, nulla prorsus mutationis aut alterationis labes, nobis comes fuit, sincera veraque secundum essentialiam utriusque unitarum ratio persistit. Quorum autem sincera, post etiam unionem, essentialis ratio persistit, horum eam modo illesse atque integre naturae permanserunt: ita ut necdum prorsus, quae illas sunt, idcirco quod fuerit unita, amiserit.

Deest etiam, ut quae universonam esse non esset,

Γ. Πρωτόν τις ζητεῖ, φησί, τῆ προαιρέσει νεκρῶσαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν προαίρεσιν τῆ ἁμαρτία· καὶ οὕτως ἐρευνᾷ, πῶς δεῖ καὶ ποίῳ τρόπῳ νεκρῶσαι ταύτας ἀλλήλαις. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν ταύτων ἀλλήλαις τελευτῶν νεκρῶσιν, ζητεῖ τὴν κατ' ἀρετὴν τῆς προαιρέσεως, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν κατὰ προαίρεσιν ζωὴν. Καὶ οὕτως ἐρευνᾷ, πῶς δεῖ, καὶ ποίῳ τρόπῳ τὴν ἐν ἀλλήλαις ταύτων δημιουργῆσαι ζωὴν· ἔστιν οὖν, ὡς ἐν ἑρισμῶ λαθεῖν, ἢ μὲν ζήτησις, ἕρεξις καταθυμίου τινός· ἢ δὲ ἐρευνήσις, τρόπος τῆς πρὸς τὸ καταθύμιον ὀρέξεως ἀνυστικός.

α'. Ὁ νεκρώσας φησὶ τῆ ἁμαρτία τὴν προαίρεσιν, σύμφυτος γέγονε τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ· καὶ ὁ ταύτην ἀναστήσας τῆ δικαιοσύνη, σύμφυτος γέγονε καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

β'. Ἡ ἁμαρτία, καὶ ἡ προαιρέσις φησὶν ἀλλήλαις νεκρούμεναι, διπλὴν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὴν ἀναίσθησιν· καὶ ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡ προαίρεσις ἐν ἀλλήλαις ἔχουσαι τὴν ζωὴν, διπλὴν ἔχουσι τὴν αἰσθησιν.

γ'. Ἄλλη περὶ τῶν αὐτῶν θεωρία.

δ'. Ὁ μὲν νοῦς, φησὶ, κατὰ μόνην τὴν ἔφεσιν ἀγνώστως τῶν ὄντων αἰτίαν κινούμενος, ζητεῖ μόνον· ὁ δὲ λόγος, τοὺς ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθεῖς ποικίλως ἐφοδεύων ἐρευνᾷ λόγους.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζ'.

Ὡς ἀμνοῦ ἀμόμιον καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προεγνωμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου· φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων δι' ἡμᾶς· C [ὕμῶς]. Ἐπὶ τίνος προεγνωμένος;

Ἀπόκρισις.

Τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, Χριστὸν ὁ τῆς Γραφῆς ὠνόμασε λόγος· καὶ μαρτυρεῖ σαφῶς οὕτως φάσκων ὁ μέγας Ἀπόστολος, Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν γενεῶν, νῦν ἐφανερώθη· ταυτὸν λέγων δηλαδὴ τῷ Χριστῷ, τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον· τοῦτο προδήλως ἔστιν ἄρρητός τε καὶ ἀπερινόητος θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις· εἰς ταυτὸν ἄγουσα τῆ θεότητι κατὰ πάντα τρόπον, τῷ τῆς ὑποστάσεως λόγῳ, τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ μίαν ἀμφοτέρων ἀποτελοῦσα τὴν ὑπόστασιν σύνθετον· τῆς αὐτῶν κατὰ φύσιν οὐσιώδους διαφορᾶς μηδεμίαν καθοτιοῦν ἐπάγουσα μειωσιν· ὥστε καὶ μίαν αὐτῶν γενέσθαι, καθ' ὃ ἔφη, τὴν ὑπόστασιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἀπαθῆ διαμείνει· καθ' ἣν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀνελάττωτος αὐτῶν καὶ ἠνωμένων ἢ κατὰ φύσιν σώζεται ποσότης. Ὅπου γὰρ κατὰ τὴν ἔνωσιν οὐδὲν τὸ παρ' ἄπαν τροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως τοῖς ἐνωθεῖσι παρηκολούθησε πάθος, ἀκραιφνῆς ὁ κατὰ τὴν οὐσίαν ἐκατέρου τῶν ἠνωμένων διαμεμένης λόγος· ἔν δὲ ἀκραιφνῆς ὁ τῆς οὐσίας καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν διαμεμένης λόγος, τοῦτον ἀλόγητος κατὰ πάντα τρόπον μεμενήκασιν αἱ φύσεις· μηδεμίαν τὸ σύνολον ἀνηρησαμένης τὰ ἑαυτῆς διὰ τὴν ἔνωσιν.

Ἐπίσης γὰρ τῆ ποιητῆ τῶν ὄντων, καὶ γεννηθέντος

Ἀνωτέριον
ἕνωσιν

⁸² 1 Petr. 1, 20. ⁸³ Coloss. 1, 26.

φύσει κατ' οικονομίαν ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ ἑαυτὸν ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν, καὶ ὅπερ γέγονε φύσει κατ' οικονομίαν, ἄτρεπτον διασώσασθαι. Θεῷ γὰρ οὐ πέφυκεν ἐνθωρεῖσθαι τροπῇ, ἢ μηδεμίᾳ καθάπαξ κίνησει ἐπινοεῖται· περὶ ἣν ὑπάρχει τοῖς κινουμένοις τὸ τρέπεσθαι. Τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον. Τοῦτό ἐστι τὸ μακάριον, δι' ὃ τὰ πάντα συνέστησαν, τέλος. Τοῦτό ἐστιν ὁ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων προεπινοούμενος θεὸς σκοπὸς, ὃν ὀρίζοντες εἶναι φαιμεν, προεπινοούμενον τέλος, ὃ ἕνεκα μὲν πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα. Πρὸς τοῦτο τὸ τέλος ἀφορῶν, τὰς τῶν ὄντων ὁ θεὸς παρήγαγεν οὐσίαν. Τοῦτο κυρίως ἐστὶ τὸ τῆς προνοίας καὶ τῶν προοιουμένων, πέρας· καθ' ὃ εἰς τὸν θεόν, ἢ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων ἐστὶν ἀνακεφαλαίωσις. Τοῦτό ἐστι τὸ πάντας περιγράφον τοὺς αἰῶνας, καὶ τὴν ὑπεράπειρον καὶ ἀπειράκις ἀπείρωσ προὔπαρχουσαν τῶν αἰῶνων μεγάλην τοῦ Θεοῦ βουλήν ἐκφαίνον μυστήριον· ἥς γέγονεν ἄγγελος αὐτῷ; ὁ κατ' οὐσίαν τοῦ Θεοῦ λόγος, γενόμενος ἄνθρωπος· καὶ αὐτὸν, εἰ θέμις εἰπεῖν, τὸν ἐνδότατον πυθμένα τῆς Πατρικῆς ἀγαθότητος φανερὸν καταστήσας, καὶ τὸ τέλος ἐν αὐτῷ δείξας, δι' ὃ τὴν πρὸς τὸ εἶναι σαφῶς ἀρχὴν ἔλαβον τὰ πεποιημένα. Διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν, ἤγουν τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, πάντες οἱ αἰῶνες, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς τοῖς αἰῶσιν, ἐν Χριστῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι καὶ τὸ τέλος εἰλήφασιν. Ἐνωσις γὰρ προὔπενήθη τῶν αἰῶνων, ὅρου καὶ ἀοριστίας (1), καὶ μέτρου καὶ ἀμετρίας, καὶ πέρατος καὶ ἀπειρίας· καὶ κτίστου καὶ κτίσεως, καὶ στάσεως καὶ κινήσεως· ἥτις ἐν Χριστῷ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων φανερωθέντι γέγονε· πλήρωσιν δοῦσα τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ δι' ἑαυτῆς· ἵνα περὶ τὸ πάντη κατ' οὐσίαν ἀκίνητον στή τὰ κατὰ φύσιν κινούμενα, τῆς πρὸς τε αὐτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα παντελῶς ἐκθεθηκότα κινήσεως, καὶ λάβῃ τῇ πείρᾳ τὴν κατ' ἐνέργειαν γῶσιν τοῦ, ἐν ᾧ στήναι κατηξιώθησαν, ἀναλλοίωτον καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν, τὴν τοῦ γνωσθέντος αὐτοῖς παρεχομένην ἀπόλαυσιν.

Διττὴν γὰρ οἶδε τὴν τῶν θεῶν γῶσιν ὁ λόγος (2)· τὴν μὲν, σχετικὴν, ὡς ἐν μόνῃ λόγῳ κειμένην καὶ νοήμασι· καὶ τὴν κατ' ἐνέργειαν τοῦ γνωσθέντος διὰ πείρας οὐκ ἔχουσαν αἰσθησιν, δι' ἥς κατὰ τὴν παρούσαν ζῶην οἰκονομούμεθα. Τὴν δὲ κυρίως ἀληθῆ ἐν μόνῃ τῇ πείρᾳ κατ' ἐνέργειαν ὄντα λόγου καὶ νοημάτων, ὄλην τοῦ γνωσθέντος κατὰ χάριν μεθέξει παρεχομένην τὴν αἰσθησιν· δι' ἥς κατὰ τὴν μέλλουσαν λῆξιν τὴν ὑπὲρ φύσιν ὑποδεχόμεθα θέμισιν ἀπαύστως ἐνεργουμένην· καὶ τὴν μὲν σχετικὴν ὡς ἐν λόγῳ κειμένην καὶ τοῖς νοήμασι, κινήτικὴν εἶναι φαισι τῆς πρὸς τὴν μεθέξει κατ' ἐνέργειαν γῶσιν ἐρέσεως (3)· τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν, διὰ τῆς πείρας μεθέξει παρεχομένην τοῦ γνωσθέντος τὴν αἰσθησιν, ἀπαιρητικὴν εἶναι τῆς ἐν λόγῳ κειμένης καὶ νοήμασι γῶσεως.

All things created in view of the mystery of Christ

A ac natura secundum dispensationem, id quod non erat, factus esset, seipsum, tum quod erat per naturam, tum quod natura factus erat secundum dispensationem, immutabilem servaret. Non enim comparatum est, ut mutatio in Deo intelligatur, in quo nullus penitus motus intelligitur, circa quem contingit moveri ea quæ motu aguntur. Istud nimirum magnum illud est et absconditum mysterium. Iste beatus finis, ob quem cuncta condita sunt. Hic divinus scopus origini rerum præcognitus, quem definiendo esse dicimus, præconceptum finem, cujus gratia omnia, ipse vero nullius gratia. In hunc finem respiciens Deus, rerum naturas produxit. Hic vere Providentiæ finis, et eorum quæ Providentiæ reguntur, secundum quem, ea quæ a Deo condita sunt, in ipsum colliguntur. Istud mysterium, omnia circumscribens 210 tempora, superindefinitumque ac infinitis infinite sæculis præexistens, manifestans magnum Dei consilium 84; cujus nuntius ipse per essentiam Dei Sermo factus homo 85; ipsumque (si fas loqui) penitissimum paternæ bonitatis fundum manifestans; inque illo, finem ostendens, ob quem plane, quæ facta sunt, principium essendi acceperunt. Nam propter Christum, sive Christi mysterium, omnia sæcula, et quæ in ipsis sæculis sunt, principium et finem ut essent in Christo nacta sunt. Prior enim sæculis concepta unio, ipsa finis nulloque fine terminabilis, mensuræ et immensitatis, termini et infiniti, Creatoris et creature, quietis et motus, in Christo novissimis temporibus manifestato, facta existit; sui ipsa ratione Dei præscientiæ adimpletionem præstans; quo nimirum, ea quæ natura moventur, circa id quod penitus per essentiam immobile est, quietem nanciscerentur, motus in se, aliorumque in illa prorsus expertia: rei que ipso periculo, illius in actu potirentur scientia, in quo dignati quiete essent, nulli labi obnoxiam eodemque se modo habentem eis cogniti fruitionem præbente.

D Duplicem enim Scriptura divinorum novit scientiam ac cognitionem; alteram, habitudine seu relatione constantem, ut quæ in sola ratione ac mentis cogitatibus posita, ejus quod noscitur, in actu ipso periculo sensum non habeat; qua videlicet hæc sæculo humana disponuntur; alteram quæ vere in solo periculo in actu absque ratione mentisque cogitatibus existens, totum ejus quod scitur ac cognoscitur, per gratiam participatiōis sensum præbeat; qua, in futura requie, natura omni superiore in actu incessanter ac efficaci deificatione donamur: ac priorem quidem, velut in ratione mentisque conceptibus positam, hoc comparatam aiumi, ut scientiæ in actu participatiōis desiderium moveat; hanc vero (quæ videlicet in actu, ipso periculo participatiōis cogniti sensum præbeat) ut in ratione mentisque cogitatibus positam scientiam auferat.

regulæ 42. 11.

84 Ephes. I, 10, 11. 85 Isa. ix, 6.

Aiunt enim viri ea re sapientes, haudquaquam fieri posse, ut cum Dei ipso periculo seu experimento, quæ de Deo est ratio una existat; aut cum sensu Dei, quæ de illo mentis cogitatio est.

211 De Deo autem rationem voco, quæ ex rebus sapientis de ipso contemplationis proportio est: sensum autem, ipsum bonorum natura superiorum per participationem periculum: mentis denique cogitatum, quæ ex rebus de ipso simplex ac singularis notitia oritur. Forte vero etiam in omni alia re istud noscatur; siquidem hujusce rei periculum, quæ de illa ratio est, cessare facit; reique hujus sensus, qui de illa est, mentis cogitatum otiosum reddit. Ipsam autem periculum dico, ipsam in actu scientiam, quæ expleta omni ratione accedit: sensum vero, ipsam rei scitæ participationem, quæ post omnem mentis cogitatum splendescit. Idque forsitan mystice docens magnus Apostolus: *Sine prophetiæ destruentur, ait, sive linguæ cessabunt, sive scientiæ destruentur* ⁸⁶, de scientia utique loquens, quæ in ratione mentisque

Mysterium hoc ante omnia sæcula, Patri et Filio et Spiritui sancto fuit præcognitum; Patri quidem, per adlubentiam; Filio autem, qua auctor ipse existit; denique Spiritui sancto, qua et ipse pariter confert operam. Una enim Patris Filiique et Spiritus sancti scientia est ac cognitio, quod et una essentia ac potentia. Non enim Pater Filii incarnationem, aut Spiritus sanctus nesciebat; quod in toto Filio, nostræ salutis mysterium suscepta carne ipso operante, totus secundum essentiam Pater esset; non qui ipse carnem sumpsisset, sed qui Filii incarnationi propense adluberet: totusque in toto Filio secundum essentiam Spiritus sanctus existeret; neque ipse suscepta carne, sed ut qui nostræ causa salutis incarnationi, operam indivisa

Sive igitur quis Christum dicat, sive Christi mysterium, ejus sola secundum essentiam, præscientiam habet sancta Trinitas, Pater et Filius et Spiritus sanctus: nec erit qui ambigat, qua ratione Christus, unus ipse existens e Trinitate, ab ea præsciatur, quem non lateat, Christum, non ea ratione qua Deus est, præcognitum esse, sed qua homo: id est, ejus secundum dispensationem hominis causa incarnationem. Nam quod semper est, ex eo quod semper est, supra omnem **212** causam ac rationem, nunquam præcognosci potest. Præcognitio enim earum est reatum, quæ ex causa ut sint aliquando, principium habent. Igitur Christus præcognitus est, non quod nostri causa factus apparuit secundum dispensationem.

Decebat enim revera, ut qui per naturam essentiae rerum conditor esset, eorum qui facti essent ac conditi, deificationis per gratiam auctor ipse existeret, ut qui existentiam dedisset, sempiternæ quoque felicitatis largitor exhiberet. Si quidem igitur nulla se prorsus res, aliamve cognoscit,

*Ἀμήχανον γὰρ εἶναι φασιν οἱ σοφοί, συνυπάρχει τῇ πείρᾳ τοῦ Θεοῦ, τὸν περὶ Θεοῦ λόγον· ἢ τῇ αἰσθησὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν περὶ αὐτοῦ νόησιν· λόγον δὲ περὶ Θεοῦ φημι, τὴν ἐκ τῶν ὄντων ἀναλογίαν τῆς περὶ αὐτοῦ γνωστικῆς θεωρίας· αἰσθησὶν δὲ, τὴν ἐπὶ τῇ μεθέξει πείραν τῶν ὑπὲρ φύσιν ἀγαθῶν (4)· νόησιν δὲ, τὴν ἐκ τῶν ὄντων περὶ αὐτοῦ ἀπλήν καὶ ἐνιαίαν γνῶσιν. Τάχα δὲ καὶ ἐπ' ἄλλου παντὸς τοῦτο γνωρίζεται· ἐπεὶ ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος πείρα, τὸν περὶ αὐτὸν καταπαύει λόγον· καὶ ἡ τοῦδε τοῦ πράγματος αἰσθησὶς, τὴν περὶ αὐτοῦ σχολάζουσαν ἐργάζεται νόησιν. Πείραν δὲ λέγω, αὐτὴν τὴν κατ' ἐνέργειαν γνῶσιν, τὴν μετὰ πάντα λόγον ἐπιγινόμενῃ· αἰσθησὶν δὲ, αὐτὴν τὴν τοῦ γνωσθέντος μεθεξίν, τὴν μετὰ πᾶσαν νόησιν, ἐκφαινομένην. Καὶ τοῦτο τυχὸν μυστικῶς διδάσκων ὁ μέγας Ἀπόστολος, φησὶν, *Ἐἴτε προφητεία καταργηθήσονται, εἴτε γλώσσαι παύσονται, εἴτε γνώσεις καταργηθήσονται*· περὶ τῆς ἐν λόγῳ κειμένης καὶ νοήμασι γνώσεως δηλονότι φάσκων.*

B cogitatibus consistit.

Τοῦτο τὸ μυστήριον προεγνώσθη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Τῷ μὲν κατ' εὐδοκίαν· τῷ δὲ, κατ' αὐτουργίαν· τῷ δὲ, κατὰ συνέργειαν. Μία γὰρ ἡ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος γνῶσις, ὅτι καὶ μία οὐσία καὶ δύναμις. Οὐ γὰρ ἠγνόει τοῦ Υἱοῦ τὴν σάρκωσιν ὁ Πατὴρ, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὅτι ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ τὸ μυστήριον αὐτουργοῦντι τῆς ἡμῶν σωτηρίας διὰ σαρκώσεως, ὅλος κατ' οὐσίαν ὁ Πατὴρ· οὐ σαρκούμενος, ἀλλ' εὐδοκίῶν τοῦ Υἱοῦ τὴν σάρκωσιν· καὶ ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατ' οὐσίαν ὑπῆρχεν· οὐ σαρκούμενον, ἀλλὰ συνεργοῦν τῷ Υἱῷ τὴν δι' ἡμᾶς ἀπόρρητον σάρκωσιν.

C cum Filio parique ac ille molitione arcanae illius virtute conferret.

Ἐἴτε οὖν Χριστὸν εἶποι τις, εἴτε μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, τοῦτου τὴν πρόγνωσιν μόνη κατ' οὐσίαν ἔχει ἡ ἁγία Τριάς, Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ μηδεὶς διαπορήσει, πῶς ὁ Χριστὸς εἰς ὧν τῆς ἁγίας Τριάδος, ὅπ' αὐτῆς προγινώσκειται· γινώσκων ὅτι οὐχ ὡς Θεὸς ὁ Χριστὸς προεγνώσθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· ἤγουν ἡ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον σάρκωσις. Τὸ γὰρ αἰεὶ ὄν, ἐκ τοῦ αἰεὶ ὄντος ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον, οὐδέποτε προγινώσκειται. Ἡ γὰρ πρόγνωσις, τῶν ἀρχῆν ἐχόντων τοῦ εἶναι δι' αἰτίαν ἐστίν. Προεγνώσθη οὖν ὁ Χριστὸς, οὐχ ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν δι' ἑαυτὸν, ἀλλ' ὅπερ ἐφάνη κατ' οἰκονομίαν δι' ἡμᾶς γενόμενος ὑστερον.

D ipse propter se erat per naturam, sed quod postea

Ἐδει γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸν κατὰ φύσιν τῆς τῶν ὄντων οὐσίας δημιουργόν, καὶ τῆς κατὰ χάριν αὐτουργὸν γενέσθαι τὸν γεγονότων θεώσεως· ἵνα ὁ τοῦ εἶναι δοτήρ, φανῆ καὶ τοῦ αἰεὶ εἶναι χαριστικός. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲν τῶν ὄντων ἑαυτὸ τὸ παράπαν ἢ ἄλλο γινώσκει, ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν ἐστίν· εἰ-

⁸⁶ I Cor. xiii, 8.

κτώως οὐδὲ τῶν γενησομένων οὐδενὸς οὐδὲν τῶν ὄντων ἔχει κατὰ φύσιν τὴν πρόγνωσιν, πλὴν τοῦ ὑπὲρ τὰ ὄντα Θεοῦ· τοῦ καὶ ἑαυτὸν γινώσκοντος, ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν ἐστὶ, καὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, καὶ πρὶν γενέσθαι, προεγνωκός τῆν ὑπαρξίν, καὶ μέλλοντος κατὰ χάριν φιλοτιμείσθαι τοῖς οὐσί, τὴν ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσι, γνῶσιν· καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ μονοειδῶς προόντας τῆς αὐτῶν γενέσεως φανερώσαι λόγους.

Τὸ γὰρ δὴ λέγειν τινὰς προεγνωσθαι τὸν Χριστὸν πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἐκείνοις, οἷς ὕστερον ἐφανερώθη ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων· ὡς αὐτῶν ἐκείνων πρὸ καταβολῆς κόσμου ὄντων σὺν τῷ προεγνωσμένῳ Χριστῷ· ὡς τῆς ἀληθείας ἀλλότριον ὄντα τὸν λόγον, οἷα συναΐδιον τῷ Θεῷ τὴν τῶν λογικῶν οὐσίαν εἰσάγοντα, παραγραφόμεθα. Οὐ γὰρ ἐστὶ παντελῶς σὺν Χριστῷ γενέσθαι καθὼς ἐστὶ, καὶ πάλιν αὐτοῦ τὸ σύνολον ἀπογενέσθαι ποτέ· εἴπερ ἐν αὐτῷ πέφυκεν ἡ τῶν αἰώνων ἀποπεράτωσις γίνεσθαι, καὶ ἡ στάσις τῶν κινουμένων· καθ' ἣν οὐδὲν ἐστὶ τὸ παράπαν τῶν ὄντων τρεπόμενον. Ἄμωμον δὲ καὶ ἄσπιλον ὁ τῆς Γραφῆς τὸν Χριστὸν ἔφη λόγος, ὡς κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα φύσει παντελῶς τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν φθορᾶς ἀλλότριον. Οὐ γὰρ ἔσχεν αὐτοῦ μῶμον κακίας ἢ ψυχῆ· οὐδὲ τὸ σῶμα σπιλον τῆς ἁμαρτίας.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Ὅρος μὲν ἐστὶ περιοχῆς, πέρας τῶν φύσει πεπερασμένων· τὸ δὲ μέτρον, καθόλου ποσότητος περιγραφῆ, καὶ τέλος αἰώνων τε καὶ χρονικῶν φύσεων. Τὸ δὲ πέρας ἐστὶ, περιγραφῆ τῶν ἀρχῆ τε καὶ τέλει κατὰ γένεσιν πεπερασμένων. Ἡ δὲ κτίσις ἐστὶ, τῶν κατὰ παραγωγὴν ἐξ οὐκ ὄντων ὑπόστασις. Τούτων ἔνωσις καθ' ὑπόστασιν προεπειροῦθη φησὶ κατὰ πρόνοιαν πρὸς τὸν ἐξ οὗ ταῦτα γεγόνασιν. Ἴνα καὶ τὸ εἶναι τῶν ὄντων φυλαχθῆ κατ' οὐσίαν ὡς πέφυκε· καὶ τὸ ὑποστῆναι, ἧγγουν πῶς εἶναι κατὰ χάριν δέξεται θεῖαν, τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνώσει πάντων πρὸς ἀτρεψίαν μεταποιηθέντων. cum Deo, cunctis ad immutabilitatem translatis,

β'. Διττὴν εἶναι λέγει τὴν γνῶσιν· τὴν μὲν ἐν λόγῳ κείμενην καὶ θεοῖς νοήμασι, κατ' εἶδος παροῦσαν τὴν ἀσθησιν τῶν νοηθέντων οὐκ ἔχουσαν· τὴν δὲ, κατ' ἐνέργειαν, μόνην ἔχουσαν δίχα λόγου καὶ νοημάτων τῶν ἀληθῶν τὴν κατ' εἶδος ἀπόλαυσιν.

γ'. Ἐπειδὴ, φησὶ, διὰ γνώσεως ὁ λόγος τὸ γνωστὸν πέφυκεν ὑποσημαίνειν, κινεῖ τὴν ἔφεισιν τῶν δι' αὐτοῦ κινουμένων, πρὸς τὴν τοῦ σημανθέντος ἀπόλαυσιν.

δ'. Πρὸ πάσης πείρας, φησὶ, λόγος ὑπάρχει γνώσεως· ὅτι κατὰ τὴν πείραν μόνην πέφυκε δυναστεύειν ἀπόλαυσιν.

ἘΡΩΤΗΣΙΣ ΕΛ'.

Ἐπει καὶ τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα ἀπὸ τοῦ

A quidnam sit secundum essentiam; merito etiam neque eorum quæ futura sunt res aliqua per naturam habet præscientiam, excepto duntaxat, qui rebus longe eminet, Deo; qui et se ipse cognoscit, quidnam sit secundum essentiam, rerumque omnium ipso auctore creatarum, priusquam fierent. præcognovit existentiam; qui denique existentibus, per gratiam munifice donaturus est, ut ipsa se utique invicem quidnam sint per essentiam cognoscant, ortusque eorum in ipso uniformiter præ-existentz rationes manifestaturus.

Nam quod aiunt quidam, fuisse Christum præcognitum ante mundi constitutionem, quibus postea novissimis temporibus manifestatus est; velut illi ipsi ante mundi constitutionem cum Christo B iis præcognito exstiterint, tanquam a vero abhorrentem doctrinam (quæ videlicet animorum substantiam Deo coæternam inducat) longe proscribimus. Nullo enim modo fieri queat, ut qui cum Christo, sicuti est, ut essent, quandoque nacti essent, postmodum ab eo desciscerent: siquidem in eo futura sæculorum consummatio, ac eorum quæ sunt in motu, quies; per quam nihil prorsus rerum erit mutationi obnoxium. Porro immaculatum et incontaminatum vocat Scriptura Christum, ut animo ac corpore natura prorsus a peccati labe immunem. Neque enim ejus animus malitiæ æruginem habuit, neque corpus sordes peccati.

SCHOLIA.

1. Finis seu definitio, eorum terminus est, quæ natura terminum nacta sunt. Mensura, quantitatis universim circumscriptio, finisque sæculorum ac naturarum 213 temporanearum. Terminus seu extremitas, eorum circumscriptio, quæ eo quod orta sunt, principio et fine terminantur. Creatura, eorum substantia, quæ per productionem, ex nihilo existunt. Horum, inquit, unio secundum hypothasim per Providentiam præconcepata est atque decreta, cum eo, ex quo illa ortum habuerunt, quo nimirum tum rerum existentia secundum essentiam, uti illi comparatum est, servaretur, tum unione subsistere, sic nimirum ac vere esse per divinam

D 2. Duplicem dicit esse scientiam: alteram in ratione ac divinis cogitatibus positam, rerum animo conceptarum præsentem sensu secundum speciem destitutam; alteram, quæ in actu solam sine ratione animique cogitatibus rerum verarum secundum speciem nacta sit jucunditatem.

3. Quandoquidem per scientiam, id, cujus scientia est, ratio (seu sermo) subnotare solet, eorum quæ illa moventur desiderium ciet, ad illud fructum quod sit submonstratum.

4. Omne rei periculum seu experimentum, antecedit scientiæ ratio; quod solo rei periculo dulcem jucunditatem ac fruitionem vigere, comparatum est.

QUÆSTIO LXI.

Quoniam tempus est ut incipiat iudicium a domo

Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? » Quid sibi vult, « Tempus est ut incipiat iudicium a domo Dei? » Quid item, « Si justus vix salvabitur? »

Responsio.

Qui humanam naturam condidit Deus, nec voluptatis neque doloris sensum a creatione illi indidit; sed vim quamdam mentis ad voluptatem fabricatus est, qua arcanis rationibus liberum ei esset illa frui. Hanc autem vim (mentis scilicet naturale in Deum desiderium) mox ac ortus est primus homo sensui addicens, sensu medio, primo statim motu innaturaliter in sensilia diffluentem voluptatem habuit. Cui per providentiam, qui nostrae saluti prospicit, Deus, ceu ultricem vim quamdam, dolorem adhibuit: quo per sapientiam, mortis lex, furentis animi incitatum in sensilia innaturalem cupiditatem terminans, altas in corporis natura radices egit.

Hinc, ob alienam a ratione superinductam naturae voluptatem, e ratione vicissim inductus dolor incessit; per multas ærumnas atque labores in quibus, ac ex quibus proclive mors existit, innaturalem auferens voluptatem; non tamen perfecte interimens; qua 214 nimirum divinae voluptatis gratia, mente splendescere habet. Omnis enim labor, suae originis, virtute causam voluptatem habens, plane debitum est, cujus natura pendendi rei sunt, quotquot naturae participes sunt. Voluptati enim praeter naturam, omnino natura labor comes est, in quibus omnibus voluptatis lex αναίτιως (nullo priore auctore) originem præcessit, αναίτιον (sine auctore et causa) voluptatem voco, quæ est ex transgressione, quæ nimirum sic anteriorem nullum laborem secuta sit.

Igitur quia post transgressionem cuncti homines voluptatem habebant, quo cujusque ortu natura anteriorem, nec ullas omnino ab origine voluptatis labe inquinata naturaliter immunis erat, sed cum velut debito universi natura labores redderent, quibus illa paratur etiam mortem sustinebant: nullusque prorsus libertatis asserendæ modus iis suppetebat, quos iniqua voluptas tyrannide premeret, quique iustis laboribus natura addicti essent, ac quæ illis mors justissima comes est. Necessæ vero erat ad iniquissimam abolendam voluptatem, ejusque causa inductos justissimos labores, quibus homo misere laborans discerpebatur (eui videlicet ex voluptatis ac libidinis corruptione prima origo esset, inque mortis tabem vitæ finis desineret), atque ad laborantis naturæ instaurationem, laborem mortisque interitum excoGITARI iniquum simul et causæ expertem (nullo scilicet reatu inductum) αναίτιον (causæ expertem ac sine reatu), ut cujus originem

Α οίκου τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ πρῶτον ἀπ' ἡμῶν, τί τέλος τῶν ἀπειθοῦντων τῷ τοῦ Θεοῦ Ἐυαγγελίῳ; καὶ εἰ ὁ μὲν δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ σωρεύεται; » Τί ἐστὶ τὸ, « Καίριος τοῦ ἀρξασθαι τὸ κρίμα ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τὸ, « Εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται; »

Ἀπόκρισις.

Ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας Θεός, οὐ συνέκτισεν αὐτῇ κατὰ τὴν αἰσθησιν οὔτε ἡδονὴν οὔτε ὀδύνην (1)· ἀλλὰ δύναμιν τινα κατὰ νοῦν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν, καθ' ἣν ἀπορρήτως ἀπολαύειν αὐτοῦ δυναίσεται, ἐτεκτῆνατο. Ταύτην δὲ τὴν δύναμιν (λέγω δὲ τὴν κατὰ φύσιν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἔφεσιν)· ἅμα τῷ γενέσθαι τῇ αἰσθήσει δούς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, πρὸς τὰ αἰσθητὰ κατ' αὐτὴν τὴν πρώτην κίνησιν διὰ μέσης τῆς αἰσθήσεως ἔσχε παρὰ φύσιν ἐνεργουμένην τὴν ἡδονὴν· ἥ τινα κατὰ πρόνοιαν ὁ τῆς ἡμῶν σωτηρίας κηδόμενος (2), παρέπηξεν ὡς περ τινα τιμωρὸν δύναμιν, τὴν ὀδύνην· καθ' ἣν ὁ τοῦ θανάτου μετὰ σοφίας ἐνεργήθη τῇ τοῦ σώματος φύσει νόμος, περιορίσθη τῆς τοῦ νοῦ μανίας παρὰ φύσιν ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ κινουμένην τὴν ἔφεσιν.

Ἐντεῦθεν διὰ τὴν ἐπεισελθοῦσαν τῇ φύσει παρὰ λόγον ἡδονὴν, ἢ κατὰ λόγον ἀντεισῆλθεν ὀδύνη, διὰ πολλῶν παθημάτων, ἐν οἷς καὶ ἐξ ὧν ὁ θάνατος, ποιουμένη τῆς παρὰ φύσιν ἡδονῆς τὴν ἀφαίρεσιν (3)· οὐ μὴν δὲ, καὶ τελείαν ἀναίρεσιν· καθ' ἣν ἢ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς δεῖκνυσθαι πέφυκε χάρις. Πᾶς γὰρ πόνος, ὡς αἰτίαν τῆς ἰδίας γενέσεως ἔχων κατ' ἐνέργειαν προηγουμένην τὴν ἡδονὴν, χρέος ἐστὶ δηλαδὴ φυσικῶς κατ' αἰτίαν παρὰ πάντων τῶν μεταειληφότων τῆς φύσεως ἐκτινύμενον. Τῇ γὰρ παρὰ φύσιν ἡδονῇ, πάντως παρέπεται φυσικῶς ὁ πόνος· ἐν πᾶσιν, ὧν ὁ τῆς ἡδονῆς νόμος ἀναίτιως προκαθηγήσατο τῆς γενέσεως. Ἀναίτιον δὲ φημι τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως ἡδονὴν, ὡς μὴ γενομένην δηλονότι προλαβόντος πόνου διάδοχον.

Ὀυκοῦν ἐπειδὴ μετὰ τὴν παράβασιν πάντες οἱ ἄνθρωποι τὴν ἡδονὴν εἶχον τῆς ἰδίας φυσικῶς προκαθηγουμένην γενέσεως, καὶ οὐδαὶς ἦν τὸ σύνολον ὁ τῆς καθ' ἡδονὴν ἐμπαθοῦς γενέσεως φυσικῶς ὑπάρχων ἐλεύθερος· ἀλλ' ὡς χρέος πάντες φυσικῶς ἀποδιδόντες τοὺς πόνους, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ὑπέμεινον θάνατον (4)· καὶ ἦν ἄπορος παντάπασι τῆς ἐλευθερίας τρόπος, τοῖς ὑπὸ τῆς ἀδίκου τυραννουμένοις ἡδονῆς, καὶ ὑπὸ τῶν δικαίων πόνων, καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῖς δικαιοτάτου θανάτου φυσικῶς ἐνεχομένοις. Ἔδει δὲ πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἀδικωτάτης ἡδονῆς, καὶ τῶν δι' αὐτὴν δικαιοτάτων πόνων· ὅφ' ὧν ἔλεεινῶς διεσπᾶτο πάσχων ὁ ἄνθρωπος, ἐκ φθορᾶς τῆς καθ' ἡδονὴν ἔχων τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, καὶ εἰς φθορὰν τὴν διὰ θανάτου τὸ τῆς ζωῆς καταλήγον [Fr. καταλήγων] τέλος· πρὸς δὲ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς παθοῦσης φύσεως, ἐπινοηθῆναι πόνον καὶ θάνατον, ἀδικον ὁμοῦ καὶ ἀναίτιον· ἀναίτιον μὲν, ὡς οὐδαμῶς προλαβοῦσαν ἡδονὴν ἐσχηκόσα

²⁷ I Petr. iv, 17, 18.

κατὰ τὴν γένεσιν ἄδικον δὲ, ὡς οὐδεμιᾶς ἐμπα-
θοῦς τὸ παράπαν ζωῆς ὄντα διάδοχον ἵνα μέσος
διαληφθεὶς ἡδονῆς ἀδίκου καὶ πόνου καὶ θανάτου
δικαιοτάτου (5), πόνος καὶ θάνατος ἀδικώτατος, ἀνέ-
λη διόλου τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδικιωτάτην ἀρχὴν, καὶ τὸ
δι' αὐτὴν διὰ θανάτου δικαιοτάτου τέλος τῆς φύσεως.
καὶ γένηται πάλιν ἡδονῆς καὶ ὀδύνης ἐλεύθερον τὸ
γένος τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἐξ ἀρχῆς εὐκλείριαν ἀπο-
λαβούσης τῆς φύσεως, μηδὲν τῶν ἐμπεφυκότων τοῖς
ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾶν γυναισμάτων μολυνομένην.

Διὰ τοῦτο θεὸς ὑπάρχων τέλειος κατὰ φύσιν ὁ
τοῦ θεοῦ λόγος, γίνεται τέλειος ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς
νοερός καὶ σώματος παθητοῦ κατὰ φύσιν (6), πα-
ραπλησίως ἡμῖν χωρὶς μόνης ἁμαρτίας, συνεστῶς.
τὴν μὲν ἐκ τῆς παρακοῆς ἡδονῆν οὐδαμῶς τὸ σύν-
ολον ἐσχηκώς προηγουμένην αὐτοῦ τῆς ἐκ γυναικὸς
ἐν χρόνῳ γεννήσεως τὴν δὲ δι' αὐτὴν ὀδύνην, ὑπάρ-
χουσαν τέλος τῆς φύσεως, διὰ φιλανθρωπίαν κατὰ
θέλησιν προσηκάμενος ἵνα πάσχω ἀδίκως ἀνέλη
τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδίκου τυραννοῦσαν τὴν φύσιν ἀρχὴν
τῆς γενέσεως, οὐκ ἔχουσαν ὡς χρέος ὑπὲρ αὐτῆς
ἐκτινύμενον κατὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ τοῦ
Κυρίου τὸν θάνατον, ἀλλὰ μάλλον κατ' αὐτῆς προ-
σεβλημένον καὶ τὸ διὰ τοῦ θανάτου δίκαιον τέλος
ἐξαφανίσῃ τῆς φύσεως, οὐκ ἔχον τὴν δι' ἣν ἐπεισ-
ῆθεν (7), καὶ ὑπ' αὐτοῦ δικαίως τιμωρουμένην,
ὡς αἰτίαν τοῦ εἶναι, παράνομον ἡδονῆν.

Ἔδει γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἔδει, σοφὸν καὶ δίκαιον καὶ
δυνατὸν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν Κύριον ὡς μὲν σοφόν,
μὴ ἀγνοῆσαι τὸν τρόπον τῆς ἰατρείας ὡς δίκαιον
δὲ, μὴ τυραννικὴν ποιήσασθαι τοῦ κατελιμμένου
κατὰ γνώμην ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρώπου τὴν σω-
τηρίαν ὡς δὲ παντοδύναμον, μὴ ἀτονῆσαι πρὸς τὴν
τῆς ἰατρείας ἐκπλήρωσιν.

Φανερὸν οὖν ἐποίησε τὸν μὲν τῆς σοφίας λόγον ἐν
τῷ τρόπῳ τῆς ἰατρείας, χωρὶς τροπῆς καὶ τῆς οἰα-
σοῦν ἀλλοιωσεως γινόμενος ἄνθρωπος. Τὴν ἰσότητά
δὲ τῆς δικαιοσύνης, ἐν τῷ μεγέθει τῆς συγκαταθεί-
στος ἔδειξε τὸ ἐν τῷ παθητῷ κατὰ κριμα τῆς φύ-
σεως κατὰ θέλησιν ὑποδύς· κάκεινο ποιήσας ὄπλον
πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀνάρεσιν, καὶ τοῦ δι' αὐτὴν
θανάτου, τουτέστι, τῆς ἡδονῆς, καὶ τῆς δι' αὐτὴν
ὀδύνης, ἐν τῷ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρχε καὶ τοῦ θανάτου
τὸ κράτος (8), καὶ ἡ κατὰ τὴν ἡδονὴν τῆς ἁμαρτίας
τυραννίς, καὶ δι' αὐτὴν κατὰ τὴν ὀδύνην τοῦ θανάτου
δυσαστεία. Ἐν γὰρ τῷ παθητῷ προδήλως ὑπάρχει
τῆς φύσεως τὸ τῆς ἡδονῆς κράτος καὶ τῆς ὀδύνης.
Θέλοντες γὰρ ἐκφυγεῖν τὴν κατὰ τὴν ὀδύνην ἐπίπο-
νον αἴσθησιν (9), πρὸς τὴν ἡδονὴν καταφεύγομεν,
τῷ τῆς ὀδύνης αἰκισμῷ περὶζομένην τὴν φύσιν ἐπι-
χειροῦντες παραμυθεῖσθαι. Σπεύδοντες δὲ διὰ τῆς
ἡδονῆς τὰ τῆς ὀδύνης ἀμβλῦναι κινήματα, πλέον
αὐτῆς τὸ καθ' ἑαυτῶν ἐπικυροῦμεν χειρόγραφον,

Cent. citata, c. 50, πρὸς γένεσιν.

A voluptas minime præcessisset; iniquum vero, ut
qui nulli prorsus libidinosæ vitæ succederet: quo
nimirum medius interceptus iniquam inter volup-
tatem mortisque interitum justissimum, labor mors-
que injustissima, iniquissimum prorsus aboleret,
quæ ex voluptate ac libidine inolevit, originem,
ejusque causa mortis interitu inductum naturæ ju-
stissimum finem; fieretque rursus humanum genus
a voluptate et dolore immune, recipiente natura;
qua ab origine fulsit, claritatem ac felicitatem,
quam nulla eorum insignia, quæ ortui ac interitui
obnoxia sunt, conspurcarent.

Idcirco Deus cum esset per naturam perfectus,
Dei Verbum, homo fit perfectus, ex anima intelli-
gente et corpore per naturam mortali, simili nobis
B ratione, 215 uno duntaxat excepto peccato, con-
sistens; nihil ipse prorsus ex transgressione inoli-
tam voluptatem seu libidinem, suæ ex muliere tem-
porali nativitati præeuntem habens, cum tamen
per summam humanitatem ejus causa inductum
laborem, naturæ finem existentem, voluntate in
se recepisset; ut injuste patiens moriensque, quæ
ex iniqua voluptate ac libidine naturam opprime-
bat, profligaret procreationis originem; pro
C ceu debitum, aliorum more hominum, mors que
Dominica minime solveretur, sed quæ illi potius
contra opponeretur; justumque naturæ finem
mortis interitu aboleret, cui scilicet iniqua volup-
tas ac libido, ejus ille gratia inoleverat, ac quam
juste ulcisceretur, ut suæ auctor originis non sup-
peteret.

Decebat enim, plane decebat, Dominum, qui per
naturam sapiens justusque et potens esset, ea qui-
dem ratione qua erat sapiens, non nescivisse cura-
tionis modum; qua autem justus, non vi palam,
homini, qui sua ipse voluntate peccati obnoxius
factus esset, salutem præstare; qua vero omnipotens,
explendo curationis remedia non deficere.

Perspicue igitur Dominus sapientiæ speciem edi-
dit, in curationis modo, quem inicit, nulla ipse mu-
tatione, ac nec minima sui labe, factus homo. Ju-
stitiæ vero prodidit requitatem, tanta sui in rem
usumque nostrum inclinationis magnitudine; na-
turæ, qua morti addicta est, vim patiendi volun-
tate subiens; illamque ipsam ad peccatum abolen-
dam, ejusque causa inductam mortem instrumen-
tum faciens; voluptatem scilicet, ac qui ejus causa
inolevit, dolorem seu ærumnam; in qua peccati
mortisque sita potestas erat; quæque libidine est
peccati vis, ac quæ dolore consistit, mortis poten-
tia. Palam enim in naturæ vi patiendi atque mor-
tali, voluptatis atque doloris existit potestas. Dum
namque molestam doloris sensum vitare satagimus,
ad voluptatem libidinemque confugimus, ut quæ
premit doloris cruciatus, ejus solatio naturam leve-
mus: dumque doloris aculeos voluptatis lenecimo
obtundere nitimur, ejus adversum nos choregra-

phum magis confirmamus, qui voluptatem dolore solutam ac laboribus nancisci minime valeamus.

216 Excellentis porro potentiae vim liquido ostendit, dum per ea contraria, quae ipse perpessus est, immutabilem condidit naturae originem. Passione enim ac labe, ab iis immunitatem; laborum compendio, remissionem; morte denique, vitam sempiternam naturae largitus, postliminio revocavit; quorum ipse penuria, carne laboravit, naturae habitus, instaurans; suaque incarnatione, naturae vim omnem excedentem deificationis gratiam, naturae donans.

Deus igitur vere homo factus est, aliamque naturae secundi ortus dedit originem, laborum compendio in futuram vitam desinentem voluptatem. Quem admodum enim primus parens Adamus, qua divinum transgressus mandatum est, aliam ortus originem ex voluptate ac libidine consistentem, atque in mortem intermedio labore aeternaque desinentem, contra ac se prima habebat, consilio sequiore induxerat, ac serpentis suasu, voluptatem anteriori labori non succedentem, sed quae ipsa potius, in laborem aeternamque cederet, adinvenerat; cunctos ex ipso carne, illius more procreatos, ob iniquam ex voluptate libidineque originem, pari cum ipso sorte per laborem atque aeternam in mortis finem praecipitantes habebat; sic et Dominus factus homo, atque aliam secundi ortus originem ex Spiritu sancto naturae fabricatus, justissimamque Adami, quae labore aeternaque consciscitur, suscipiens mortem, quae in eo utique iniquissima fuerit; ea scilicet ratione, quod ortus sui originem, iniquissimam ex primi parentis transgressione voluptatem atque libidinem, minime nacta sit; ambo extrema (principium scilicet et finem humanae Adami generationis, ut quae non primo ac antecedenti consilio ex Deo essent) sustulit ac abolevit; cunctosque ex ipso spiritaliter renatos, ab illorum debito reatuque exemit; habentes nimirum, non jam Adami ortus libidinem, sed qui Adamo auctore invectus est, dolorem in eis operantem (non quasi ex debito ac peccati reatu, sed certa consilii ratione ob naturalem necessitatem) adversus peccatum eoque abolendo, mortem. Haec vero, ubicunque sui parentem, cujus ultrix sive natura est, voluptatem non habuerit, sempiternae palam vitae pararia existit. Quemadmodum enim Adami **217** vita libidine concreta, mortis labisque parens exstitit; sic quoque, quam Dominus Adami causa mortem subiit, quod ab ea libidine, quae est ex Adamo, immunitas sit, sempiternae vitae parens existit.

Quia igitur pulchre, ut existimo, distinxit sermo, quam ratione voluptarius ex Adamo ortus naturam opprimens, ejus causa invectae mortis pabulum eam praerberet; quae rursus ratione, quam Dominus impensiori humanitate nativitatem carne inivit, ambo illa sustulerit (voluptatem scilicet ac libidinem ex Adamo profectam, ac mortem ejus causa deductam) nempe una cum Adami peccato, abolens

A δούνης καὶ πόνων ἀπολευμένην ἔχειν τὴν ἡδονὴν εὐδυνάμενοι.

Τὴν δὲ τῆς ὑπερβαλλούσης δυνάμεως ἰσχὺν (10), δὴλῃν κατέστησε· τῶν οἷς αὐτὸς ἔπασχεν ἐναντίων, ὑποστήσας τῇ φύσει τὴν γένεσιν ἀτρεπτον. Διὰ πάθους γὰρ τὴν ἀπόθειαν, καὶ διὰ πόνων τὴν ἀνεσιν· καὶ διὰ θανάτου τὴν αἰδιον ζωὴν τῇ φύσει δούς, πάλιν ἀπεκατέστησε· ταῖς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα στερήσει τὰς ἔξεις ἀνακαίνισας τῆς φύσεως· καὶ διὰ τῆς ἰδίας σαρκώσεως, τὴν ὑπὲρ φύσιν χάριν δωρησάμενος τῇ φύσει, τὴν θέσειν.

Γέγονεν οὖν ὁ Θεὸς κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος, καὶ δέδωκεν ἄλλην ἀρχὴν τῇ φύσει δευτέρας γενέσεως, διὰ πόνου πρὸς ἡδονὴν μελλούσης ζωῆς καταλήγουσαν. Ὡς γὰρ Ἄδὰμ ὁ προπάτωρ ἐπειδὴ τὴν θεῖαν ἐντολὴν παραβάς, ἄλλην ἀρχὴν γενέσεως ἐξ ἡδονῆς μὲν συνισταμένην, εἰς δὲ τὸν διὰ πόνου θάνατον τελευτώσαν τῇ φύσει παρὰ τὴν πρώτην παραίτησάγε, καὶ ἐπενόησε κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ θεοῦ ἡδονὴν οὐκ οἶσαν προλαβόντος πόνου διάδοχον, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς πόνου περιουμένην, πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ σαρκαὶ κατ' αὐτὸν γενομένους, διὰ τὴν ἐξ ἡδονῆς ἀδικον ἀρχὴν, εἶχε συνυπαγομένους αὐτῷ δικαίως πρὸς τὸ διὰ πόνου κατὰ τὸν θάνατον τέλος· οὕτω καὶ ὁ Κύριος γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἄλλην ἀρχὴν δευτέρας γενέσεως ἐκ Πνεύματος ἁγίου τῇ φύσει δημιουργήσας, καὶ τὸν διὰ πόνου τοῦ Ἄδὰμ δικαιοτάτον καταδεξάμενος θάνατον, ἐν αὐτῷ δηλαδὴ γενόμενον ἀδικωτάτον, ὡς οὐκ ἔχοντα τῆς ἰδίας ἀρχὴν γενέσεως τὴν ἐκ παρακοῆς ἀδικωτάτην τοῦ προπάτορος ἡδονῆν, ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων· ἀρχῆς τε λέγω καὶ τέλους τῆς κατὰ τὸν Ἄδὰμ ἀνθρωπίνης γενέσεως, ὅσα δὴ προηγουμένως οὐκ ἔντων ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀναίρεσιν ἐποίησατο· καὶ πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ πνευματικῶς ἀναγεννωμένους, τῆς ἐπ' αὐτοὺς ἐνοχῆς ἐλευθέρους κατέστησεν· ἔχοντας μὲν τοῦ Ἄδὰμ (11), οὐκέτι τὴν ἐκ τοῦ Ἄδὰμ ἡδονὴν τῆς γενέσεως· μόνην δὲ τὴν διὰ τὸν Ἄδὰμ δούνην ἐνεργούσαν ἐν αὐτοῖς, οὐ κατὰ χρέος ὑπὲρ ἁμαρτίας, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν διὰ τὴν κατὰ φύσιν περίστασιν, κατὰ τῆς ἁμαρτίας, τὸν θάνατον· ὅς [marg. Θάνατος δηλονότι] ὅπου μὴ ἔξη γεννώσαν αὐτὸν μητέρα τὴν, ἧς γίνεσθαι πέφυκε τιμωρὸς, ἡδονὴν, αἰδίου ζωῆς προδήλως καθίσταται πατήρ. Ὡς γὰρ τοῦ Ἄδὰμ ἡ κατ' ἡδονὴν ζωὴ, θανάτου καὶ φθορᾶς γέγονε μήτηρ· οὕτω καὶ ὁ διὰ τὸν Ἄδὰμ τοῦ Κυρίου θάνατος, ὑπάρχων τῆς ἐκ τοῦ Ἄδὰμ ἐλευθέρους ἡδονῆς, αἰδίου γεννήτωρ γίνεται ζωῆς.

Οὐκοῦν ἐπειδὴ, καθὼς οἶμαι καλῶς διεῖλεν ὁ λόγος, πῶς μὲν ἡ κατ' ἡδονὴν ἐκ τοῦ Ἄδὰμ γένεσις τυραννοῦσα τὴν φύσιν, βαρὰν τῷ δι' αὐτὴν θανάτῳ παρέπεμπε· πῶς δὲ πάλιν ἡ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα γέννησις ἀμφοτέρων ἀναίρεσιν ἐποίησατο· ἡδονῆς λέγω τῆς ἐκ τοῦ Ἄδὰμ, καὶ θανάτου τοῦ διὰ τὸν Ἄδὰμ· συνεξαφανίζουσα τῇ τοῦ Ἄδὰμ ἁμαρτίᾳ τὸ τοῦ Ἄδὰμ ἐπιτίμιον. Οὐ γὰρ ἦν

δυνατὸν πρὸς φθορὰν ἀλῶναι διὰ τοῦ θανάτου κατὰ τὸ τέλος (12), τὴν μηδαμῶς τῆς ἀρχῆς ἀψαμένην γένεσιν, δι' ἧς ὑπέστη κατὰ τὸ τέλος ὁ θάνατος· ἐπειδὴ ταῦτα διείλεν, ὡς ἔφην, ἀλλήλων ὁ λόγος, ἕως οὗτο [Fr. οὔτε] μόνα τὰ τοῦ Ἀδὰμ κατὰ τε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος· φημί δὲ τὰ κατὰ γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν γνωρίσματα· τυραννικῶς ἐκράτει τῆς φύσεως, οὐκ ἦν καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα πρὸς τελείαν τῆς ἀμαρτίας κατάκρισιν. Ὁ τε δὲ διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπεφάνη, καὶ γέγονε τέλειος ἄνθρωπος χωρὶς μόνῃς ἀμαρτίας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, μόνον ἔχων ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ Ἀδὰμ φύσει κατὰ θέλησιν τὸ ἐπιτίμιον· καὶ κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἀνευθύνας πάσχιον ὑπὲρ ἀδικῶν ὁ δίκαιος· καὶ ἀνέστρεψε τὴν χρῆσιν τοῦ θανάτου, κατάκριμα τῆς ἀμαρτίας οὐτὸν [marg. τὸν θάνατον δηλονότι] ἀπεργασάμενος, ἀλλ' οὐ τῆς φύσεως, γέγονε καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα κατὰ τὴν ἀντιστροφὴν τοῦ θανάτου πρὸς τὴν τῆς ἀμαρτίας κατάκρισιν.

Οἷόν τι λέγω· τὸν Ἀδὰμ ἡ ἀμαρτία κατ' ἀρχὰς δελεάσασα, πρὸς παράθασιν ἔλθειν τῆς θείας παρεπίσειον ἐντολῆς· καθ' ἣν τὴν ἡδονὴν ὑποστήσασα, καὶ ἑαυτὴν διὰ τῆς ἡδονῆς ἐν αὐτῷ καθηλώσασα τῷ πυθμένι τῆς φύσεως, τὸν θάνατον τῆς ὅλης κατέκρινε φύσεως, ὠθοῦσα πρὸς ἀπογένεσιν κατὰ τὸν θάνατον διὰ τοῦ ἀνθρώπου (13), τὴν φύσιν τῶν γεγονότων. Τοῦτο γὰρ καὶ μεμηχάνηται τῷ σπορεῖ τῆς ἀμαρτίας, καὶ πατρὶ τῆς κακίας πονηρῶ διαδόλῳ· τῷ ἑαυτὸν μὲν ἐξ ὑπερφηανίας τῆς θείας ἐξοικίσαντι δόξης· διὰ φθόνον δὲ τὸν τε πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν Θεὸν, τοῦ παραθεῖσιν τὸν Ἀδὰμ ἐξοικίσαντι, ἀφανίσαι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ διαλύσαι τὰ συνεστῶτα πρὸς γένεσιν. Φθονεῖ γὰρ οὐ μόνον ἡμῖν ὁ μιαιώτατος τῆς ἐπὶ τῷ Θεῷ διὰ τὴν ἀρετὴν δόξης (14)· ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ τῆς ἐφ' ἡμῖν διὰ τὴν σωτηρίαν πανυμνήτου δυνάμεως.

Πάσης οὖν ἐκράτει δυναστεύων τῆς φύσεως ὁ διὰ τὴν παράθασιν θάνατος, τοῦ κράτους ἔχων ὑπόθεσιν, τὴν ἐκ τῆς παρακοῆς ἄρξασαν τῆς κατὰ τὴν φύσιν ὅλης γενέσεως ἡδονῆς· δι' ἣν αὐτὸς ὁ θάνατος κατεκρίθη τῆς φύσεως. Ὁ δὲ Κύριος γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ μὴ λαβὼν προκαθηγουμένην αὐτοῦ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τὴν ἄδικον ἡδονὴν, δι' ἣν ἡ διὰ τοῦ θανάτου κατὰ τῆς φύσεως ἐξηνέχθη δικαία κατάκρισις· αὐτὸν δὲ κατὰ φύσιν θέλων ἐν τῷ παθητῷ τῆς φύσεως καταδεξάμενος θάνατον· δηλονότι πάσχιον, τὴν τοῦ θανάτου χρῆσιν ἀνέστρεψεν, οὐκ ὄντα λοιπὸν ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἀμαρτίας προδήλως κατάκρισιν. Οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν εἶναι τὸν θάνατον ἐν τῷ μὴ τὴν γένεσιν ἐξ ἡδονῆς ἐσχηκότι, κατάκρισιν φύσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ προπάτορος ἀμαρτίας ἀναίρεσιν· δι' ἣν ὁ τοῦ θανάτου φόβος ὅλης ἐκράτει τῆς φύσεως.

Εἰ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ ὁ θάνατος τῆς φύσεως ὑπῆρχε κατάκρισις, ἀρχὴν ἐχούσης τὴν ἡδονὴν τῆς ἰδίας γενέσεως· εἰκότως ὁ θάνατος ἐν Χριστῷ τῆς ἀμαρτίας

A indictam illi multam: nec enim fieri poterat, ut in finem mortis interitioni addiceretur, qui eam originem haudquaquam attigisset, qua mors in finem inolevit: quia igitur (uti dicebam) hæc inter se Scriptura discrevit, quandiu Adami principii finisque (ortus scilicet ac interitus) insignia, vi palam naturæ dominabantur, non erat tempus ut inciperet iudicium, ad perfectam peccati condemnationem. At ubi per carnem Dei Verbum nobis apparuit, unoque dempto peccato perfectus homo exstitit, solam Adami in carne natura, quod ita libuerat, ac voluntate pœnam habens; damnavitque peccatam in carne, innoxie pro iniquis moriens, qui justus esset; atque mortis usum invertit, hoc præstans, ut illa peccati condemnatio foret, non naturæ; venit tempus ut incipiat iudicium, per contrariam mortis cum peccato condemnationem.

Exempli causa: peccatum ab initio, velut esca oblata Adamum seducens, divini transgressionis mandati illi auctor exstiterat; qua, voluptatem consilians, ejusque illecebra imis naturæ præcordiis sese insinuans, ac velut clavo cohærescens, omnem morte naturam damnaverat, eorum, quæ sint orta, naturam, per hominem in nihilum mortisque interitum protrudens. Nam et hoc molitus est peccati sator ac malitiæ nequissimus parens diabolus, qui et ipse prior per superbiam a divina sese claritate extruserat, et, qua in nos Deumque ardet invidia, Adamum paradiso expulerat; hac scilicet mente, hoc consilio, ut Dei opera aboleret, et quæ consistunt in rerum natura, dissolveret. Invidet **218** enim impurissimum caput, nedum nobis, ob eam claritatem, quæ virtutis præmium in Deo certantibus constituta est, verum etiam Deo, ob eam modis omnibus laudandam potentiam, qua salutem confert.

Omni itaque naturæ per potentiam dominabatur, quæ per transgressionem mors incesserat; ejus potentia ac imperii argumentum habens, quæ ex prævaricatione naturalem omnem generationem auspicata est, voluptatem ac libidinem: ob quam, ipsa morti natura addicta est. Dominus autem factus homo, ac cum carnali suæ nativitati præeuntem iniquam voluptatem non assumpsisset, ob quam justa per mortem adversus naturam condemnatio lata erat; sed, ipsam quæ natura est, in mortali natura sponte mortem suscepisset; qua defungens, mortis usum evertit; quæ jam utique in eo, non naturæ, sed peccati palam damnatio sit. Nec enim fieri poterat, ut in eo mors naturæ damnatio foret, qui ex voluptate ac libidine generationis ortum non habuisset: sed ut primi parentis peccati destructio, cujus causa mortis timor naturam omnem obnoxiam tenebat.

Siquidem enim in Adamo mors naturæ damnatio erat, quæ proprii ortus originem voluptatem haberet; merito mors in Christo peccati exstitit